STATISTISKE ANALYSER

SOSIALT UTSYN 1977

SOCIAL SURVEY 1977

STATISTISK SENTRALBYRÅ
CENTRAL BUREAU OF STATISTICS OSLO-NORWAY

STATISTISKE ANALYSER NR. 31

SOSIALT UTSYN

1977

SOCIAL SURVEY

1977

STATISTISK SENTRALBYRÅ
CENTRAL BUREAU OF STATISTICS OF NORWAY
OSLO 1977

ISBN 82-537-0756-8

A.S JOHN GRIEG

Forord

Dette er andre utgaven av Sosialt utsyn. I publikasjonen har vi samlet tilgjengelige opplysninger om viktige sider ved befolkningens levekår i Norge.

Tallmaterialet er hentet fra de områdene som i dag er dekt av den offisielle statistikken. Vi har tatt med opplysninger som vi mener er særlig egnet til å kartlegge tilstand og utviklingstendenser i levekårssituasjonen for befolkningen.

For mer detaljerte tabeller og analyser må vi vise til de spesialpublikasjoner materialet er hentet fra. I denne utgaven har vi forsøkt å dra nytte av erfaringene med første utgave og av tilsvarende publikasjoner i andre land. Som et forsøk på å gi et mer samlet bilde og å knytte sammen opplysningene fra ulike levekårsområder, har vi utarbeidet et oversiktskapittel med et utvalg av tall fra de ulike områdene som er belyst ett for ett i de øvrige kapitlene i publikasjonen. For lesere som bare er interessert i hovedtrekkene av det vi vet om et levekårsområde, er det som innledning til hvert kapittel gitt en kortfattet oversikt og noen hovedtall. I denne utgaven er teksten noe utvidet i forhold til hva den var i Sosialt utsyn 1975. Det har vært et ønske å si noe mer om hvor egnet tallmaterialet er til å belyse levekårene innen de ulike områdene.

Publikasjonen er lagd med tanke på at den skal kunne være en oppslagsbok for studenter, elever, lærere, saksbehandlere i staten, journalister og andre i massemedia, samfunnsforskere og personer som er sosialt og politisk interessert.

Sosialt utsyn er utarbeidet i Sosiodemografisk forskningsgruppe i nært samarbeid med andre avdelinger i Statistisk Sentralbyrå. Teksten til kapitlet om kriminalitet er skrevet av An-Magritt Jensen, Institutt for Kriminologi og strafferett, Oslo. Figurene er tegnet av Anne Tove Vestfossen og forsiden er lagd av Johnny Halvorsen. Konsulent Terje Schult har vært redaktør for publikasjonen.

Statistisk Sentralbyrå

Oslo, 13. september 1977

Odd Aukrust

Per Sevaldson

Preface

This is the second edition of Social Survey. In this publication we have brought together available information concerning important aspects of the living conditions of the population in Norway.

Data refer to those domains which are at present covered by official statistics. We have included information that we consider particularly useful for charting the situation and the development tendencies in the living conditions of the population.

For more detailed tables and analysis, we have to refer to the special publications, from where the material has been taken. In this edition, we have tried to benefit from the experiences of the first edition and from corresponding publications in other countries. In an effort to give a more comprehensive picture and to tie together information from different areas of living conditions, we have included a survey chapter, in which we have assembled a selection of statistics from the different areas, that are illuminated one by one in the remaining chapters of the publication.

For readers who are only interested in the main features of what we know about an area of living conditions, a short summary and some of the main figures are given, as an introduction to each chapter. The text in this edition is somewhat more extensive than it was in Social Survey 1975. The intention is to say something more about how well the available data describe living conditions in the various areas.

The purpose of this publication is to serve as a book of reference for students, teachers, public servants, journalists and others working within the sector of mass media, social scientists and the socially and politically interested public in general.

Social Survey is produced by Sociodemographic Research Unit, in close co-operation with other branches in the Central Bureau of Statistics. The chapter about crime is written by An-Magritt Jensen, Institute of Criminology and Penal Law, Oslo. The diagrams are drawn by Anne Tove Vestfossen and the cover is made by Johnny Halvorsen. Terje Schult has been editor of the publication.

Central Bureau of Statistics

Oslo, 13 September 1977

Odd Aukrust

Per Sevaldson

Innhold

Tabellregister ..... 7 *
Figurregister ..... 19 *
Alfabetisk sakregister ..... 23 *

Kapitler
1. Innledning 1
2. Befolkning 15
3. Helse 37
4. Arbeidsliv 67
5. Inntekt og forbruk 87
6. Utdanning 109
7. Boforhold 129
8. Fritid 149
9. Kriminalitet 165
10. Sosialpolitiske tiltak 179
Sammendrag på engelsk 201

Vedlegg
1. Kommunegruppering 207
2. Tidligere utkommet 211
3. Publikasjoner sendt ut fra Statistisk Sentralbyrå siden 1. juli 1976 212
4. Utvalgte publikasjoner i serien Statistisk Sentralbyrås Håndbøker (SSH) 215

Standardtegn i tabeller

. Tall kan ikke forekomme
.. Oppgave mangler
... Oppgave mangler foreløpig
: Tall kan ikke offentliggjøres
— Null
0, 0,0 Mindre enn en halv av den brukte enhet
* Foreløpig tall
— Brudd i den loddrette serie
| Brudd i den vannrette serie

Contents

Index of tables ..... 13 *

Index of figures ..... 21 *

Alphabetical index ..... 23 *

Chapters

1. Introduction 1
2. Population 15
3. Health 37
4. Employment 67
5. Income and consumption 87
6. Education 109
7. Housing 129
8. Leisure time 149
9. Crimes and criminals 165
10. Social services 179

English summary 201

Appendices

1. Type of municipality 209
2. Previously issued 211
3. Publications issued by the Central Bureau of Statistics since 1 July 1976 212
4. Selected publications in the series Statistisk Sentralbyrås Håndbøker (SSH) 215

Explanation of Symbols in Tables

. Category not applicable
.. Data not available
... Data not yet available
: Not for publication
— Nil
0, 0,0 Less than half of unit employed
* Provisional or preliminary figure
— Break in the homogeneity of a vertical series
| Break in the homogeneity of a horizontal series

Tabellregister

Tabeller — Side

1. Innledning

1.1 Oversikt over enkelte trekk ved levekårssituasjonen for den voksne befolkningen. 17—74 år. 1973 ... 4

2. Befolkning

2.1 Befolkningstilvekst ... 15
2.2 Folketall og andelen unge og gamle ... 15
2.3 Familiekjerner etter type 1974 ... 16
2.4 Giftermålshyppighet ... 16
2.5 Skilsmissehyppighet ... 16
2.6 Fruktbarhet ... 17
2.7 Dødeligheten for noen aldre. 1974 ... 17
2.8 Folkemengde i alt og etter kjønn ... 18
2.9 Folkemengdens fordeling på aldersgrupper. Prosent ... 19
2.10 Folkemengden etter fylke og kommunetype. 31. desember 1975 ... 21
2.11 Familier (familiekjerner) etter type og tallet på barn under 17 år. 31. desember 1974 ... 22
2.12 Inngåtte og oppløste ekteskap ... 22
2.13 Gjennomsnittsalder ved giftermålet ... 23
2.14 Fødte barn ... 26
2.15 Fruktbarheten blant gifte og ikke gifte kvinner. 27
2.16 Fruktbarheten pr. 1 000 kvinner (kumulert) for enkelte fødselskull (kohorter) ... 27
2.17 Tidsavstand mellom vigsel og første barn for førstegangsgifte i årene 1965 og 1970. Prosent ... 28
2.18 Innvilgede svangerskapsavbrott etter kvinnens bostedsfylke ... 29
2.19 Svangerskapsavbrott etter kvinnens ekteskapelige status ... 30
2.20 Dødsfall og dødelighet ... 30
2.21 Dødeligheten blant menn og kvinner etter alder . 30
2.22 Samlet forventet levetid ved fødselen og ved oppnådd alder 15, 50 og 65 år ... 31
2.23 Dødeligheten i fylkene i forhold til gjennomsnittsdødeligheten i hele landet. Standardberegnede kvotienter ... 32
2.24 Flyttinger mellom kommunene og flyttehyppighet ... 33

Tabeller — Side

2.25 Estimerte flytterater pr. 1 000 for menn og kvinner i forskjellige aldersgrupper, etter viktigste grunn til flyttingen. Beregningene gjelder registrerte flyttinger i 1971 ... 34
2.26 Estimerte utflyttingsrater for kommunene gruppert etter kommunetype, etter viktigste grunn til flyttingen. Beregningene gjelder registrerte flyttinger i 1971. Promille ... 34
2.27 Nettoflytting. Fylker ... 35
2.28 Flyttinger til og fra Norge etter land. 1975 ... 35
2.29 Utenlandske statsborgere etter kjønn, alder og statsborgerskap. 30. juni 1976 ... 36

3. Helse

3.1 Dager med nedsatt fysisk aktivitet blant personer utenfor helseinstitusjon i perioden 1.—15. oktober 1975. Prosent ... 37
3.2 Syketilfelle pr. 1 000 personer utenfor helseinstitusjon ... 38
3.3 Syketilfelle blant menn og kvinner pr. 1 000 personer utenfor helseinstitusjon 1. oktober 1975 i utvalgte aldersgrupper, etter tilfellets art ... 39
3.4 Personer uten egne tenner i enkelte aldersgrupper 1975. Prosent ... 39
3.5 Dødsfall etter årsak i den totale befolkning i 1975 40
3.6 Kontakt med helsetjenesten pr. 1 000 personer utenfor helseinstitusjon ... 40
3.7 Helsepersonale ... 40
3.8 Pasienter i helseinstitusjon 1. oktober 1970, etter hovedårsak til oppholdet ... 42
3.9 Dager med nedsatt fysisk aktivitet blant personer utenfor helseinstitusjon i perioden 1.—15. oktober 1975. Prosent ... 43
3.10 Dager med nedsatt fysisk aktivitet blant personer utenfor helseinstitusjon i perioden 1.—15. oktober. Prosent ... 44
3.11 Dager med nedsatt fysisk aktivitet i perioden 1.—15. oktober blant yrkesaktive personer utenfor helseinstitusjon. Prosent ... 45
3.12 Syketilfelle pr. 1 000 personer utenfor helseinstitusjon 1. oktober 1975 og 1968 ... 46
3.13 Syketilfelle blant menn og kvinner pr. 1 000 personer utenfor helseinstitusjon. 1. oktober 1975 i forskjellige aldersgrupper, etter tilfellets art ... 47

Tabeller Side

3.14 Syketilfelle pr. 1 000 personer utenfor helseinstitusjon i de enkelte deler av landet. 1. oktober 1975 48
3.15 Registrert sykelighet blant personer i flerpersonhusholdninger i ulike alders- og inntektsgrupper. Prosenten av alle i hver gruppe. 1975..... 48
3.16 Registrert sykelighet blant enslige i ulike alders- og inntektsgrupper. Prosenten av alle i hver gruppe. 1975 49
3.17 Medfødte misdannelser og sykdommer pr. 1 000 personer utenfor helseinstitusjon. 1. oktober 1975..... 49
3.18 Syketilfelle blant personer utenfor helseinstitusjon 1. oktober 1975, etter tilfellets varighet. Prosent 50
3.19 Skader blant personer utenfor helseinstitusjon 1. oktober 1975, etter stedet for hvor skaden oppstod. Prosent 51
3.20 Tannstatus for personer over 16 år utenfor helseinstitusjon 1. oktober 1975. Prosent..... 51
3.21 Tannstatus blant personer over 16 år i forskjellige alders- og inntektsgrupper. 1975. Prosent 52
3.22 Uførepensjonister pr. 31. desember 1975 etter viktigste sykdomsårsaker..... 53
3.23 Meldte tilfelle av enkelte smittsomme sykdommer 53
3.24 Meldte tilfelle av alvorlige smittsomme sykdommer, etter pasientenes alder. 1975 54
3.25 Nye tilfelle av kreft 54
3.26 Dødsfall etter årsak i den totale befolkning i 1975 55
3.27 Dødeligheten i første leveår etter viktigste årsaker..... 55
3.28 Dødsfall ved ulykker etter de dødes kjønn og skadens ytre årsak..... 58
3.29 Veitrafikkulykker med personskade 58
3.30 Pasienter i somatiske sykehus og somatiske sykehjem 59
3.31 Pasienter i psykiatriske sykehus..... 59
3.32 Pasienter i psykiatriske sykehjem og i privat pleie. 1975 60
3.33 Psykisk utviklingshemmede i pleiehjem, daghjem og privatpleie under hjemmene 60
3.34 Personer utenfor helseinstitusjon. Kontakter med helsetjenesten 1.—15. oktober..... 61
3.35 Personer utenfor helseinstitusjon etter tid siden siste kontakt med lege (i eller utenfor sykehus). Prosent 62
3.36 Personer utenfor helseinstitusjon etter tid siden siste kontakt med tannlege. Prosent..... 62
3.37 Folketannrøkt. Behandlinger etter pasientens alder 63
3.38 Skoletannrøkt 63
3.39 Bruk av beroligende midler for nervene blant personer utenfor helseinstitusjon i perioden 1.—15. oktober 1975. Pr. 1 000 63
3.40 Personer i forskjellige aldersgrupper vaksinert mot ulike sykdommer. Prosent 63
3.41 Helseinstitusjoner etter type. 31/12 1975 64
3.42 Sykesenger på somatiske sykehus og sykehjem i fylkene. 31/12 1975..... 65
3.43 Helsepersonale og apotek..... 66
3.44 Helsepersonale i fylkene. 31/12 1975..... 66

Tabeller Side

4. Arbeidsliv

4.1 Yrkesaktive blant menn og kvinner. 1950, 1960 og 1970. Prosent 67
4.2 Sysselsatte i inntektsgivende arbeid med forskjellig ukentlig arbeidstid, i prosent av menn og kvinner i alt. 1975..... 68
4.3 Tid nyttet til forskjellige aktiviteter. Gjennomsnitt pr. uke 69
4.4 Lønnstakere som var utsatt for bestemte plagsomme arbeidsforhold i prosent av alle mannlige og kvinnelige lønnstakere. 1973..... 69
4.5 Prosent yrkesaktive blant menn og kvinner i ulike aldersklasser 1950, 1960 og 1970..... 70
4.6 Prosent yrkesaktive blant menn og kvinner med ulik ekteskapelig status, etter alder. 1960 og 1970 71
4.7 Personer i alder 16—74 år etter kjønn, ekteskapelig status og arbeidsstyrkestatus. Årsgjennomsnitt 1975. 1 000..... 73
4.8 Personer i arbeidsstyrken i prosent av alle i hver gruppe for kjønn, ekteskapelig status og kommunetype. Årsgjennomsnitt 1975 73
4.9 Personer i arbeidsstyrken i prosent av personer i alt i hver gruppe for utdanningsnivå, kjønn og alder. 1975 74
4.10 Gifte kvinner i arbeidsstyrken i prosent av kvinner i alt i ulike grupper for alder og barn under 16 år. Årsgjennomsnitt 1975..... 74
4.11 Sysselsatte kvinner etter ukentlig arbeidstid ved ulike tall på barn under 16 år. 1975. Prosent 75
4.12 Gifte kvinner i arbeidsstyrken i prosent av gifte kvinner i alt i hver gruppe for antall barn under 16 år og alder på yngste barn. Årsgjennomsnitt 1975..... 75
4.13 Yrkesbefolkningens fordeling etter næring og kvinnenes andel av yrkesbefolkningen. Prosent. 76
4.14 Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt etter måte å søke på. 1 000 78
4.15 Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt i prosent av alle personer i arbeidsstyrken i grupper for kjønn og alder. Årsgjennomsnitt 78
4.16 Personer i arbeidsstyrken som har vært arbeidssøkere noen gang i løpet av de siste 12 måneder i prosent av alle i hver gruppe for alder, kjønn og landsdel. 1973 79
4.17 Sysselsatte i inntektsgivende arbeid i alderen 16—74 år i grupper for kjønn og ekteskapelig status, etter arbeidstid. Årsgjennomsnitt 1975. Prosent 79
4.18 Personer i alder 16—74 år etter kjønn, ekteskapelig status og aktivitet. Årsgjennomsnitt 1975. 1 000 80
4.19 Tid pr. uke nyttet til egenarbeid av gifte menn og kvinner etter egen og ektefelles yrkesaktivitet. Gjennomsnitt 1971—72. Timer..... 80
4.20 Tid pr. uke nyttet av menn og kvinner i ulike familietyper, etter type egenarbeid. Gjennomsnitt 1971—72. Timer 81
4.21 Tid pr. uke nyttet til husarbeid av gifte menn og kvinner etter tallet på barn. Gjennomsnitt 1971—72. Timer 81
4.22 Lønnstakere i grupper for alder og type av bo-

Tabeller Side

stedskommune, etter daglig reisetid i forbindelse med arbeid. 1973. Prosent 82
4.23 Lønnstakere med skiftarbeid i prosent av alle i hver gruppe for kjønn og yrke, alder og yrke. 1973. Prosent 82
4.24 Lønnstakere med forskjellige rettigheter og fordeler i tilknytning til arbeidet i prosent av alle lønnstakere i hver gruppe for kjønn og yrke. 1973 83
4.25 Lønnstakere som var utsatt for bestemte plagsomme arbeidsforhold i prosent av alle lønnstakere i hver gruppe for kjønn og yrke. 1973.. 84
4.26 Lønnstakere som var blitt skadet i arbeidet i de siste 12 måneder i prosent av alle i hver gruppe for kjønn og yrke, og gjennomsnittlig antall dager med nedsatt aktivitet på grunn av skader. 1973..... 84
4.27 Lønnstakere som har hatt to eller flere arbeidsplasser i løpet av siste 5 år i prosent av alle i hver gruppe for alder og kjønn og for kommunetype og kjønn. 1973 85

5. Inntekt og forbruk

5.1 Gjennomsnittlig inntekt for inntektstakere i ulike aldersgrupper. Menn og kvinner. Hele tusen kroner. 1973 87
5.2 Gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt for husholdningene i løpende og i faste kroner. Hele tusen 88
5.3 Fordelingen av den samlede disponible likningsinntekt mellom husholdningene når husholdningene er ordnet i ti like store grupper. 1973 89
5.4 Forbruksmønsteret for ektepar med barn i to utvalgte bostedsstrøk. Samlet forbruksutgift og forbruksandeler i prosent. 1973 89
5.5 Husholdninger som eier varige forbruksgoder. Prosent. 1967 og 1973 90
5.6 Inntektstakere etter størrelsen av inntekten. Gjennomsnittlig inntekt pr. inntektstaker..... 91
5.7 Inntektstakere etter størrelsen av inntekten i faste kroner. Prosent. Gjennomsnittlig inntekt pr. inntektstaker. 1975-kroner 94
5.8 Inntektsklasser og inntekt for inntektstakere når inntektstakerne er ordnet i ti like store grupper, etter inntektens høyde..... 94
5.9 Tallet på inntektstakere og gjennomsnittlig inntekt pr. inntektstaker, etter kjønn og alder. Inntektstakerne etter størrelsen av inntekten 1973 95
5.10 Tallet på skattytere og deres prosentvise andel av befolkningen, etter fylke. Skattyterne etter størrelsen av inntekten. Prosent. 1973 95
5.11 Husholdninger etter størrelsen av disponibel likningsinntekt. Prosent. Gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt pr. husholdning. Løpende kroner 96
5.12 Husholdninger etter størrelsen av disponibel likningsinntekt. Prosent. Gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt pr. husholdning i 1975-kroner 97
5.13 Inntektsklasser og disponibel likningsinntekt for husholdningene når husholdningene er ordnet i ti like store grupper, etter størrelsen av disponibel likningsinntekt 97

Tabeller Side

5.14 Tallet på husholdninger og gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt pr. husholdning, etter hovedinntektstakerens kjønn og husholdningstype. Husholdningene etter størrelsen av disponibel likningsinntekt. Prosent. 1973 98
5.15 Tallet på husholdninger og gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt pr. husholdning, etter husholdningstype og tallet på inntektstakere i husholdningen. 1973..... 98
5.16 Tallet på husholdninger og gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt pr. husholdning, etter hovedinntektstakerens sosioøkonomiske gruppe. Husholdningene etter størrelsen av disponibel likningsinntekt. Prosent. 1973 99
5.17 Husholdninger etter størrelsen av formuen. Prosent. Gjennomsnittlig formue og gjennomsnittlig bruttoformue pr. husholdning. Løpende kroner. 101
5.18 Utviklingen i det private forbruk fra 1967 til 1973. Millioner kroner og prosent..... 102
5.19 Samlet forbruksutgift og forbruksandeler i prosent for ulike husholdningstyper. 1973..... 103
5.20 Samlet forbruksutgift og forbruksandeler i prosent for ektepar med barn, gruppert etter samlet forbruksavgift. 1973..... 103
5.21 Samlet forbruksutgift og forbruksandeler i prosent for ektepar med barn, gruppert etter hovedinntektstakers sysselsettingsforhold. 1973..... 104
5.22 Samlet forbruksutgift og forbruksandeler i prosent i ulike bostedsstrøk for ektepar med barn. 1973..... 105
5.23 Husholdninger med fritidshus, privat bil og andre varige forbruksvarer i 1967 og 1973. Prosent 105
5.24 Husholdninger med fritidshus, privat bil og andre varige forbruksvarer i ulike husholdningstyper. Prosent. 1973 106
5.25 Husholdninger med fritidshus, privat bil og andre varige forbruksvarer med ulik alder for hovedinntektstaker. Prosent. 1973 106
5.26 Husholdninger med fritidshus, privat bil og andre varige forbruksvarer i ulike handelsfelt og og bostedsstrøk. Prosent. 1973..... 107
5.27 Husholdninger med fritidshus, privat bil og andre varige forbruksvarer med ulike sysselsettingsforhold for hovedinntektstaker. Prosent. 1973..... 108

6. Utdanning

6.1 Gjennomsnittlig varighet av høyeste fullførte utdanning for personer 16 år og over 109
6.2 Gjennomsnittlig varighet av høyeste fullførte utdanning for personer 16 år og over i ulike kommunetyper. 1970..... 110
6.3 Prosent under utdanning av enkelte årskull... 110
6.4 Menn og kvinner 16 år og over, etter nivå for høyeste fullførte utdanning. Prosent 112
6.5 Personer i aldersgrupper fra 16 år og oppover, etter nivå for høyeste fullførte utdanning. 1970. Prosent 112
6.6 Elever etter skoleslag. Prosent..... 114

Tabeller Side

6.7 Prosent under utdanning av hvert årskull, 14—24 år ... 114
6.8 Prosent av aldersgruppene 16—19 år og 20—24 år som var ikke-obligatorisk utdanning i de ulike fylker. 1974 ... 115
6.9 Elever i ikke-obligatorisk utdanning, etter fagfelt, menn og kvinner. 1974 ... 116
6.10 Grunnskoler etter tallet på elever og elever i grunnskoleutdanning som blir skysset, etter fylke. Prosent. 1974 ... 117
6.11 Prosent av avgangselevene fra 9-årig grunnskole som hadde mestkrevende kursplaner etter kjønn 118
6.12 Prosent av elever utskrevet fra 9. klasse i grunnskolen våren 1974 som var i utdanning 1. oktober samme høst etter kjønn og kursplan ... 119
6.13 Elever i gymnasutdanning og elever, etter kjønn som prosent av befolkningen i aldersgruppen 16—18 år. Skolefylke ... 120
6.14 Elever i gymnasutdanning, etter kjønn og linjetype ... 120
6.15 Tallet på artianere i prosent av beregnet antall 19-åringer (artianerfrekvens), etter forsørgers yrke ... 121
6.16 Elever og privatister som fullførte en gymnasutdanning våren 1974, etter utdanningsforhold 1. oktober samme høst. Menn og kvinner ... 121
6.17 Elever i fag- og yrkesskoler og prosentandelen kvinner, etter skoleslag ... 122
6.18 Elever 16—19 år i fag- og yrkesskoler, etter kjønn i prosent av personer i aldersgruppen i alt etter hjemstedsfylke. 1974 ... 122
6.19 Studenter ved universiteter og høgskoler og prosentandelen kvinner, etter skoleslag ... 124
6.20 Nye studenter ved universitetene og prosentdelen kvinner, etter fagfelt for endelig studiemål . 124
6.21 Uteksaminerte kandidater ved universitetene og prosentdelen kvinner, etter utdanningens art ... 125
6.22 Deltakere i voksenopplærings- og folkeopplysningskurs og prosentdelen kvinner, etter arrangør ... 125
6.23 Deltakere i kurs arrangert av folkeopplysningsorganisasjonene og deltakere i prosent av antall innbyggere 16 år og over, etter fylke ... 126
6.24 Prosent som har deltatt i voksenopplæring i ulike aldersklasser. Menn og kvinner. 1971—72 ... 126

7. Boforhold

7.1 Tallet på boliger, botetthet og boligens sanitærutrustning ... 129
7.2 Eierforhold til boligen og utgift til bolig, lys og brensel ... 130
7.3 Tilgang til kommunikasjoner og forskjellige servicetilbud i spredtbygde og tettbygde strøk. 1973 131
7.4 Barn som er drept eller skadd i trafikkulykker der de ikke var passasjerer i motorkjøretøy. Drepte og skadde pr. 100 000 i hver aldersgruppe 131
7.5 Husholdninger etter type hus de bor i ... 132
7.6 Husholdninger etter bosatte pr. rom. Prosent 133
7.7 Prosent av husholdningene i ulike bostedsstrøk som har innlagt vann, eget WC og eget bad. 1960 og 1970 ... 137

Tabeller Side

7.8 Prosent av husholdningene som har innlagt vann, eget WC og eget bad i boliger med ulike byggeår. 1960 og 1970 ... 137
7.9 Husholdninger i forskjellige familiefaser, etter botetthet og boligens sanitærstandard. Husholdninger som er plaget av kulde og trekk i boligen. 1973. Prosent ... 138
7.10 Husholdninger med forskjellig yrke for hovedinntektstaker etter botetthet og boligens sanitærstandard. Husholdninger som er plaget av kulde og trekk i boligen. 1973. Prosent ... 139
7.11 Husholdningene i grupper for hovedinntektstakerens alder, bostedsstrøk og husholdningstype, etter størrelsen av utgift til bolig, lys og brensel som prosent av total forbruksutgift. 1967 og 1973. Prosent ... 140
7.12 Gjennomsnittlig antall timer i boligen. Timer pr. døgn ... 143
7.13 Personer etter tid nyttet til forskjellige aktiviteter i og utenfor boligen. Timer pr. døgn ... 143
7.14 Husholdningene i ulike bostedsstrøk etter avgangshyppighet for offentlige transportmidler innen 1,5 km fra boligen. 1973. Prosent ... 144
7.15 Husholdningene i ulike bostedsstrøk, etter reisetid til dagligvareforretning. 1973. Prosent ... 144
7.16 Husholdninger med barn i alderen 7—15 år i ulike bostedsstrøk, etter avstand til folkeskole. 1973. Prosent ... 145
7.17 Personer over 16 år i ulike bostedsstrøk, etter reisetid til legekontor, tannlegekontor og apotek eller medisinutsalg. 1968 og 1973. Prosent ... 145
7.18 Prosent av husholdningene som har adgang til de ulike typer uteareraler. Spesifikasjon etter bruk. Alle husholdninger og barnefamilier der alle barn er under 15 år ... 147
7.19 Prosent av husholdningene som i ulike bostedsstrøk og hustyper er plaget av støy fra trafikk. 1973 ... 147
7.20 Personer i ulike bostedsstrøk og hustyper, etter om de er plaget av luftforurensning på bostedet. 1973. Prosent ... 147

8. Fritid

8.1 Omfang av fritid for menn og kvinner på forskjellige dager i uken. Timer ... 149
8.2 Prosentdel uten ferie og gjennomsnittlige tall på feriedager siste året for yrkesaktive i ulike yrker ... 149
8.3 Tid nyttet til forskjellige fritidsaktiviteter. Gjennomsnitt for hverdager (mandag—fredag) og søndager. Timer ... 150
8.4 Timer pr. dag nyttet til forskjellige aktiviteter. Gjennomsnitt for alle dager ... 151
8.5 Omfang av fritid for menn og kvinner med ulik sysselsetting. Gjennomsnitt for forskjellige dager i uken. Timer ... 152
8.6 Prosentdel som hadde mindre enn 2 timers fritid på en hverdag og gjennomsnittlig fritid på hverdager for menn og kvinner i ulike yrker ... 152
8.7 Prosentdel som hadde mindre enn 2 timers fritid på en hverdag og gjennomsnittlig fritid på hver-

Tabeller Side

dager for yrkesaktive og ikke yrkesaktive gifte kvinner med barn i forskjellig alder..... 154
8.8 Prosentdel uten ferie og gjennomsnittlig tall på feriedager siste året for yrkesaktive i ulike yrker. 154
8.9 Prosentdel som ikke har vært på ferietur siste året og gjennomsnittlig antall ferieturdager for personer gruppert etter kjønn, alder og bostedstype 155
8.10 Prosentdel som har hatt eller vært på besøk i løpet av en dag blant menn og kvinner gruppert etter yrkesaktivitet, etter alder og etter bostedstype 156
8.11 Tid nyttet til radiolytting på forskjellige dager i i uken 1953—1974. Timer..... 157
8.12 Tid nyttet til fjernsynsseing av menn og kvinner. Gjennomsnitt for forskjellige dager i uken. Timer 158
8.13 Tid nyttet til fjernsynsseing etter alder og utdanningsnivå. Gjennomsnitt for alle dager. Timer 158
8.14 Prosentdel av samlet fritid nyttet til fjernsynsseing som hovedaktivitet på ulike dager for menn og kvinner 158
8.15 Lesevaner etter kjønn, alder og utdanningsnivå. Prosent 159
8.16 Deltakelseshyppighet i friluftsliv, idrett og mosjon siste år for menn og kvinner gruppert etter alder og utdanningsnivå. Prosent 160
8.17 Vurdering av deltakelseshyppighet i friluftsliv for personer som har deltatt mindre enn 30 ganger siste året gruppert etter kjønn og alder. Prosent 160
8.18 Prosentdel som har deltatt i forskjellige former for friluftsliv siste år blant menn og kvinner i ulike aldre 161
8.19 Prosentdel som har vært på teater/opera, konsert, kunstutstilling, eller museum i løpet av siste år blant personer gruppert etter utdanningsnivå og etter bostedstype 162
8.20 Prosentdel som var medlem i forskjellige typer organisasjoner blant menn og kvinner i ulike aldersgrupper og blant personer på ulike utdanningsnivå 162
8.21 Prosentdel som deltok i forskjellige former for politisk aktivitet i forbindelse med Stortingsvalget 1969 og Folkeavstemming om EF 163
8.22 Prosentdel som ikke stemte ved Stortingsvalget 1973 blant menn og kvinner i ulike aldre og med ulike utdanningsnivå 164

9. Kriminalitet

9.1 Ofre for ulike typer lovbrudd. Prosent. 1974.... 165
9.2 Prosentdelen av alle ofre for ulike typer lovbrudd som anmeldte lovbruddet. 1974..... 165
9.3 Forbrytelser etterforsket av politiet. 1 000 166
9.4 Forbrytelser etterforsket av politiet etter art. Antall og prosentdel. 1975 166
9.5 Siktede for lovbrudd etter kjønn og alder. Pr. 100 000 innbyggere 166
9.6 Selvrapportert kriminalitet blant utskrivningspliktige menn ved sesjon 1967. Prosent 168

Tabeller Side

9.7 Prosentdel som har vært utsatt for legemskrenkelser i løpet av de siste to år og for tyveri og skadeverk i løpet av det siste år i henholdsvis 1971 og 1974 169
9.8 Ofre for lovbrudd etter grunn til å anmelde lovbruddet. Prosent 1974. 169
9.9 Ofre for lovbrudd etter grunn til ikke å anmelde lovbruddet. Prosent 1974. 170
9.10 Forbrytelse etterforsket av politiet, totaltall og prosent av forbrytelse 171
9.11 Forbrytelser etter art og kommunetype pr. 100 000 innyggere i 1975 176
9.12 Netto bevilgninger til enkelte poster på budsjettet for Justisdepartementet og tallet på stillinger 178

10. Sosialpolitiske tiltak

10.1 Folketrygden. Personer registrert som mottakere i folketrygdens pensjonsregister pr. 31. desember 179
10.2 Folketrygden. Personer registrert som mottakere i folketrygdens pensjonsregister pr. 30. september 1975, etter type av pensjon/stønad..... 180
10.3 Folketrygden. Erstattede sykdomstilfeller og sykedager 180
10.4 Folketrygden. Erstattede sykepengetilfeller og sykepengedager 180
10.5 Diverse hjelpetiltak. Personer/hjem/bruk som mottok hjelp, etter hjelpetiltak..... 181
10.6 Barnetrygd. Stønadsmottakere og tallet på barn det betales trygd for 183
10.7 Tallet på barnehager, ansatte og barn pr. ansatt 183
10.8 Tallet på barn i barnehager, etter alder..... 184
10.9 Barn under vernetiltak ved utgangen av året, etter arten av vernetiltak..... 186
10.10 Barn under vernetiltak pr. 31/12 1974, etter kjønn og alder 186
10.11 Ansatte i ulike hjelpetjenester..... 187
10.12 Hjem som fikk hjelp, etter hjelpeordning 187
10.13 Etterlatte ektefeller med pensjon/overgangsstønad fra Folketrygden. Pr. 31. desember 188
10.14 Barn med barnepensjoner fra Folketrygden, etter foreldreforhold. Pr. 31. desember 188
10.15 Ugifte mødre med overgangsstønad og/eller hjelpestønad fra Folketrygden, etter alder. Pr. 31. desember 188
10.16 Folketrygden. Erstattede sykdomstilfeller..... 189
10.17 Sykepengetilfeller og sykepengedager pr. person med rett til sykepenger i 1975, etter kjønn og alder. Sykepengetilfeller avsluttet i 1975 for personer i alderen 17—66 år 190
10.18 Avsluttede tilfeller med attføringspenger, etter årsak for ytelse 191
10.19 Avsluttede tilfeller med attføringspenger, etter avgangsårsak når stønaden var gitt i ventetid eller under ervervsmessig attføring. Prosent... 191
10.20 Yrkeshemmede registrert for attføring ved Arbeidsformidlingen. 1975..... 192
10.21 Uførepensjonister pr. 31. desember 1975 fordelt etter alder og kjønn 194

Tabeller		Side
10.22	Andel uførepensjonister i aldersgruppene 40—49 år og 65—66 år i fylkene i prosent av landsgjennomsnittet. Kvinner og menn. 31/12 1975	194
10.23	Personer som mottar grunnstønad og/eller hjelpestønad på grunn av uførhet	194
10.24	Folketrygd/alderspensjon. Pensjonister etter kjønn og alder pr. 31. desember	195
10.25	Folketrygden. Satser for full grunnpensjon/kompensasjonstillegg og fullt særtillegg for enslige og ektepar. Deflaterte indekser for grunnpensjon (med særtillegg og kompensasjonstillegg) for enslige og ektepar og deflatert indeks for gjennomsnittlig timefortjeneste for menn i industrien. 1967 = 100	195
10.26	Aldershjem og aldershjemsavdelinger i sykehjem for eldre	196
10.27	Stønadsmottakere med sosialhjelp, andel av stønadsmottakere med bidrag og gjennomsnittlig bidrag pr. måned	197
10.28	Stønadsmottakere etter ekteskapelig status og forsørgelsesbyrde. Prosent	197
10.29	Sosialhjelpmottakere etter arbeidssituasjon og familietype. 1974	198
10.30	Meldte alkoholmisbrukere og tilfeller behandlet av edruskapsnemndene, etter hjelpetiltak	199
10.31	Pasienter i offentlige og godkjente private institusjoner for alkoholikere, etter institusjonstype i 1975	199

Index of tables

Page

1. Introduction

1.1 Some aspects of the level of living in the adult population. 17—74 years. 1973 4

2. Population

2.1 Population growth 15
2.2 Population and the proportion of young and old people 15
2.3 Family nuclei by type 1974 16
2.4 Marriage rates 16
2.5 Divorce rates 16
2.6 Fertility rates 17
2.7 Death rates at selected ages. 1974 17
2.8 Population, total and by sex 18
2.9 Population in selected age groups. Percentages .. 19
2.10 Population by county and type of municipality. 31 December 1975 21
2.11 Families (family nuclei) by type and number of children under 17 years. 31 December 1974 22
2.12 Marriages contracted and dissolved 22
2.13 Average age at marriage 23
2.14 Births 26
2.15 Fertility rates for married and not married women 27
2.16 Cohort fertility rates 27
2.17 Intervals between marriage and first child for marriage cohorts 1965 and 1970. Percentage distribution 28
2.18 Legal abortions authorized, by county of residence of woman 29
2.19 Legal abortions by marital status of woman ... 30
2.20 Deaths and mortality 30
2.21 Sex and age specific deaths rates 30
2.22 Expectation of life at selected ages 31
2.23 Mortality by county in relation to national average. Standardized rates 32
2.24 Internal migration and migration rates 33
2.25 Estimated migration rates per 1000 among males and females by age groups, by principal cause of migration. Estimates on registered migration in 1971 34
2.26 Out-migration rates for municipalities by type of municipality, by principal cause of migration. Calculations based on migration 1971. Per 1 000. 34
2.27 Net migration. Counties 35
2.28 Immigration and emigration by country. 1975 .. 35
2.29 Foreign citizens by sex, age and citizenship. 30 June 1976 36

3. Health

3.1 Days of limited physical activity among the non-institutionalized population during the period 1—15 October 1975. Per cent 37
3.2 Morbidity prevalence per 1 000 non-institutionalized persons 38
3.3 Sex and age specific morbidity rates per 1 000 non-institutionalized persons 1 October 1975 ... 39
3.4 Persons with no own teeth, by age 1975. Per cent 39
3.5 Causes of death in the total population in 1975 .. 40
3.6 Consultations with the health service per 1 000 non-institutionalized persons 40
3.7 Medical personnel 40
3.8 In-patients in health institution 1 October 1970, by main diagnosis 42
3.9 Days of limited physical activity among the non-institutionalized population 1—15 October 1975. Per cent 43
3.10 Days of limited physical activity among the non-institutionalized population 1—15 October. Per cent 44
3.11 Days of limited physical activity during the period 1—15 October among the economically active non-institutionalized population. Per cent 45
3.12 Morbidity prevalence pr. 1 000 non-institutionalized persons 1 October 1975 and 1968 46
3.13 Sex and age specific morbidity rates per 1 000 non-institutionalized persons. 1 October 1975 .. 47
3.14 Regional morbidity rates per 1 000 non-institutionalized persons. 1 October 1975 48
3.15 Morbidity among persons in multi-person households, by age and income. Percentage of all in each group. 1975 48

Tables		Page
3.16	Morbidity among single persons, by age and income. Percentage of all in each group. 1975	49
3.17	Congenital anomalies and diseases per 1 000 non-institutionalized persons. 1 October 1975	49
3.18	Cases of illness among the non-institutionalized population 1 October 1975, by duration of illness. Per cent	50
3.19	Injuries among the non-institutionalized population 1 October 1975, by the place of occurrence. Per cent	51
3.20	Dental status for the non-institutionalized population over 16 years 1 October 1975. Per cent	51
3.21	Dental status by age and income. 1975. Per cent	52
3.22	Disability pensioners by main diagnosis. Per 31 December 1975	53
3.23	Notified cases of selected infectious diseases	53
3.24	Notified cases of serious infectious diseases, by age of patients. 1975	54
3.25	New cases of cancer	54
3.26	Causes of death in the total population. 1975	55
3.27	Infant mortality by principal causes	55
3.28	Accidental deaths by sex and external cause of injury	58
3.29	Road traffic accidents involving personal injury	58
3.30	Patient population in somatic hospitals and nursing homes	59
3.31	Patient population in mental hospitals	59
3.32	Patient population in psychiatric nursing homes and family care. 1975	60
3.33	Mentally retarded in nursing homes, day nurseries and in family care	60
3.34	Non-institutionalized population. Consultations with the health service 1—15 October	61
3.35	Sample non-institutionalized populations, by length of time since last medical consultation (in or outside hospital). Per cent	62
3.36	Sample non-institutionalized population, by length of time since last dental consultation. Per cent	62
3.37	Public dental care. Treatments by age of patient	63
3.38	School dental care	63
3.39	Users of sedatives and other psychotherapeutic agents during the period 1—15 October 1975. Per 1 000	63
3.40	Vaccination rates by type of vaccine and age of person. Per cent	63
3.41	Health institutions by type. 31 Dec. 1975	64
3.42	Beds in somatic hospitals and nursing homes, by county. 31 Dec. 1975	65
3.43	Medical personnel and pharmacies	66
3.44	Medical personnel by county. 31 Dec. 1975	66

4. Employment

4.1	Employment participation rates for males and females. 1950, 1960 and 1970. Percentages	67
4.2	Labour force participation rates for males and females at different lower limits for hours of work per week. 1975. Percentages	68
4.3	Time spent in different activities. Average per week	69
4.4	Salaried employees and wage earners who experienced certain troublesome working conditions in per cent of all in each group. Males and females. 1973	69
4.5	Employment participation rates for males and females, by age. 1950, 1960 and 1970. Percentages	70
4.6	Employment participation rates for males and females, by marital status and age. 1960 and 1970. Percentages	71
4.7	Population at ages 16—74 years, by sex, marital status and labour force status. Annual average 1975. 1 000	73
4.8	Persons in the labour force, by sex, marital status and type of municipality. Average 1975. Percentages	73
4.9	Persons in the labour force in groups, by level of education, sex and age as per cent of total in each group. 1975	74
4.10	Labour force participation rates for married women in different age groups, by the number of children under 16 years of age. Yearly average 1975. Percentages	74
4.11	Employed married women by number of weekly hours of work, for various number of children under 16 years of age. 1975. Percentages	75
4.12	Employment participation rates for married women, by the number of children under 16 years of age and the age of the youngest child. Yearly average 1975. Percentages	75
4.13	Distribution of the economically active population, by industry and the proportion of females in the economically active population. Percentages	76
4.14	Non-employed persons seeking work, by method of search. 1 000	78
4.15	Non-employed persons seeking work as a proportion of the labour force, by age and sex. Yearly averages. Percentages	78
4.16	Persons in the labour force who have experienced unemployment sometime during the last 12 months in per cent of all in each group, by age, sex and part of the country. 1973	79
4.17	Employed persons by sex, marital status and working hours. Yearly average 1975. Percentages	79
4.18	Population at ages 16—74 years, by sex, marital status and activity. Yearly average 1975. 1 000	80
4.19	Time per week used for household work and family care, by married men and women by the employment activity of themselves and their spouses. Average 1971—72. Hours	80
4.20	Time per week used for various types of household work and family care, by sex and family situation. Average 1971—72. Hours	81
4.21	Time per week used for housework by married men and women, by the number of children. Average 1971—72. Hours	81
4.22	Wage earners and salaried employees in different age groups and in different types of municipalities, by daily time spent travelling to work. 1973. Percentages	82

Tables Page

4.23 Salaried employees and wage earners with shift work, by sex, by age and by occupation. 1973. Percentages 82
4.24 Salaried employees and wage earners with different rights and advantages in their job, by sex and occupation in per cent of all in each group, by sex and occupation. 1973..... 83
4.25 Salaried employees and wage earners who experienced certain troublesome working conditions in per cent of each group, by sex and occupation. 1973... 84
4.26 Wage earners and salaried employees who were injured at work during the last 12 months in per cent of all in each group, by sex and occupation, and the average number of days with reduced activity because of the injury. 1973 84
4.27 Salaried employees and wage earners in per cent of all in each group, by age and types of municipalities who have had two or more employers during the last five years. 1973..... 85

5. Income and consumption

5.1 Average income for income earners in different age groups. Males and females. In thousands. 1973 87
5.2 Average disposable assessment income for households in current and fixed kroner. In thousands 88
5.3 Distribution of total assessment income among households. 1973 89
5.4 Pattern of expenditure for married couples with children in two selected residential areas. Percentages. 1973 89
5.5 Households with durable consumer goods. Percentages. 1967 and 1973 90
5.6 Income earners by size of income. Average income per income earner 91
5.7 Income earners by size of income. Percentage. Average income per income earner. 1975-kroner 94
5.8 Income groups and income for the income earners when the income earners are arranged in the equally big groups, by size of the income 94
5.9 Number of income earners and average income per income earner, by sex and age. Income earners by size of income. 1973..... 95
5.10 Number of taxpayers and their percental share of the population, by county. Taxpayers by size of income. Percentage. 1973..... 95
5.11 Households by size of disposable assessment income. Percentage. Average disposable assessment income per household. Current kroner... 96
5.12 Households by size of disposable assessment income. Percentage. Average disposable assessment income per household in 1975-kroner.... 97
5.13 Income groups and disposable assessment income for the households when households are arranged in ten equally big groups, by size of the disposable assessment income..... 97
5.14 Number of households and average disposable assessment income per household, by sex of the main income earner and by type of household. Households by size of disposable assessment income. Percentage. 1973..... 98
5.15 Number of households and average disposable assessment income per household, by type of household and number of income earners in the household. 1973 98
5.16 Number of households and average disposable assessment income per household, by socio-economic group of the main income earner. Households by size of disposable assessment income. Percentage. 1973..... 99
5.17 Households by size of property. Percentage. Average property and average gross property per household. Current kroner..... 101
5.18 Trends in the private consumption from 1967 to 1973. Million kroner and per cent..... 102
5.19 Expenditure and expenditure shares in various types of households. Percentages. 1973 103
5.20 Expenditure and expenditure shares for married couples with children in various groups, by total consumption expenditure. 1973..... 103
5.21 Expenditure and expenditure shares for married couples with children in various groups, by the main income earners employment status. 1973. 104
5.22 Expenditure and expenditure shares for married couples with children in various residential areas. 1973 105
5.23 Households with holiday house, private car and other durable consumer goods. 1967 and 1973. Percentages 105
5.24 Household with holiday house, private car and other durable consumer goods in various types of household. Percentages. 1973..... 106
5.25 Households with holiday house, private car and other durable consumer goods, by age of the main income earner. Percentages. 1973..... 106
5.26 Households with holiday house, private car and other durable consumer goods in various trade regions and residential areas. Percentages. 1973 107
5.27 Households with holiday house, private car and other durable consumer goods, by occupational status of main income earner. Percentages. 1973 108

6. Education

6.1 Average duration of highest education completed for persons 16 years and over..... 109
6.2 Average duration of highest education completed for persons 16 years and over in various types of municipalities. 1970..... 110
6.3 The percentage in the education system of some age groups 110
6.4 Males and females 16 years and over, by level of highest education completed. Percentages.... 112
6.5 Persons in age groups from 16 years and over, by level of highest education completed. Percentages. 1970 112
6.6 Pupils by type of school. Percentages..... 114
6.7 The percentage in the education system of the age groups 14—24 years 114

Tables — Page

6.8 The percentage of the age groups 16—19 years and 20—24 years in non-compulsory education in the various counties. 1974 115
6.9 Pupils in non-compulsory education, by field of study. Males and females. 1974 116
6.10 Primary schools by number of pupils and pupils who are transported, by county. Percentages. 1974 117
6.11 The percentage of the pupils who completed primary school, upper stage, having the highest curriculums, by sex 118
6.12 The percentage of pupils who finished primary school, upper stage, in spring 1974 who was in the education system 1 October the following autumn, by sex and curriculum 119
6.13 Pupils in secondary general school, upper stage, and pupils, by sex as percentage of the registered population 16—18 years. School county 120
6.14 Pupils in secondary general school, upper stage, by sex and type of branch 120
6.15 Number of graduates from secondary general school, upper stage, in per cent of estimated population 19 years (frequency), by supporter's occupation 121
6.16 Pupils who completed secondary general school, upper stage, in spring 1974, by state of education 1 October the following autumn. Males and females 121
6.17 Pupils in vocational schools, and the percentage of females, by type of school 122
6.18 Persons 16—19 years old in vocational schools, by sex as percentage of the total number of persons in the age group, by county of domicile. 1974. 122
6.19 Students at universities and colleges, and the percentage, by type of school 124
6.20 New students at the universities and the percentage of females, by field of study 124
6.21 Graduates from the universities and the percentage of females, by type of education 125
6.22 Participants in adult education and popular education courses and the percentage of females, by organizer 125
6.23 Participants in courses arranged by the popular education organizations, and participants in per cent of the registered population 16 years and over, by county 126
6.24 The percentage who has participated in adult and popular education, by age. Males and females. 1971—72 126

7. Housing

7.1 Number of dwelling units, density of occupation and the sanitary installations of the dwellings 129
7.2 Tenure status to dwelling and expenditure to rent, fuel and power 130
7.3 Availability of communications and different services in sparsely and densely populated areas. 1973 131
7.4 Children not passengers in motor vehicles, who were killed or injured in road traffic accidents. Killed and injured per 100 000 in each age group 131
7.5 Households by type of house 132
7.6 Households by number of occupants per room. Percentages 133
7.7 Percentage of households which have piped water, private w.c. and private bath in different types of areas. 1960 and 1970 137
7.8 Percentage of households which have piped water, private w.c. and private bath in dwellings with different years of construction. 1960 and 1970 137
7.9 Households in different life cycle phases, by density of occupation and the sanitary standard of the dwelling. Households which are bothered by cold and drafts in the dwelling. 1973. Percentages 138
7.10 Households with different occupations for the main income earner, by density of occupation and the sanitary standard of the dwelling. Households which are bothered by cold and drafts in the dwelling. 1973. Percentages 139
7.11 Households grouped by age of main income earner, type of area, and type of household, by size of expenditure to rent, fuel and power as per cent of total consumption expenditure. 1967 and 1973 140
7.12 Average number of hours in the dwelling. Hours per day 143
7.13 Persons by time spent on different activities in the dwelling and outside. Hours per day 143
7.14 Households in different types of areas by frequency of departure with public transportations within 1.5 km from the dwelling. 1973. Percentages 144
7.15 Households in different types of areas, by travel time to grocery store. 1973. Percentages 144
7.16 Households with children of age 7—15 years in different types of areas, by distance to primary school, lower level. 1973. Percentages 145
7.17 Persons over 16 years of age in different types of areas, by travelling time to doctors office, dentists office and chemist's shop. 1968 and 1973. Percentages 145
7.18 Percentage of households with access to different types of outdoor areas. Specification by use. All households and families with children where all children are under 15 years 147
7.19 Percentage of households in different types of areas and types of houses bothered by noise from traffic. 1973 147
7.20 Persons in different types of areas and types of houses grouped by being bothered or not by polluted air at the place of residence. 1973. Percentages 147

8. Leisure time

8.1 Amount of leisure time for men and women on different days of the weeks. Hours 149
8.2 Percentage without vacation and average number of vacation days last year for employed persons in different occupations 149

Tables — Page

8.3 Time spent on different kinds of leisure time activities, average for weekdays (Monday—Friday) and Sunday. Hours 150
8.4 Hours per day spent on different activities. Averages for all days..... 151
8.5 Amount of leisure time for men and women in different occupations. Average for different days in the week. Hours 152
8.6 Percentage having less than 2 hours leisure time on a weekday and average leisure time on weekdays for men and women in different occupations 152
8.7 Percentage having less than 2 hours leisure time on a weekday and average leisure time for employed and non-employed married women with children in different age groups..... 154
8.8 Percentage without vacation and average number of vacation days last year for employed persons in different occupations 154
8.9 Percentage who did not have a vacation trip last year and average number of vacation trip days for persons in groups for sex, age and type of community 155
8.10 Percentage of men and women in groups for employment status, age and type of community who have had or been on a visit in the course of a day..... 156
8.11 Time spent on radio listening on different days of the week 1953—1974. Hours 157
8.12 Time spent on television viewing, by men and women. Average for different days in the week. Hours 158
8.13 Time spent on television viewing of persons in groups of age and level of education. Average for all days. Hours 158
8.14 Percentage of leisure time spent on television viewing as primary activity on different days in the week, by men and women..... 158
8.15 Reading habits by sex, by age, and by level of education. Per cent 159
8.16 Frequency of participation in outdoor recreation, sport and exercise last year for men and women, by age and by level of education. Per cent..... 160
8.17 Evaluation of participation frequency in outdoor life by persons participating less than 30 times during the year, by sex and by age. Per cent..... 160
8.18 Percentage of men and women in different age groups who have participated in various kinds of outdoor life 161
8.19 Percentage of persons by level of education and type of community who have been to the theatre/opera, concert, to art exhibition or museum in the course of the last year 162
8.20 Percentage of men and women by age and level of education who were members of different types of organizations 162
8.21 Percentage participating in different types of political activity in connection to Storting Elections. 1969 and referendum on membership in EEC 163

Tables — Page

8.22 Percentage of men and women in different age groups and with different levels of education who did not vote in the Storting Election 1973 164

9. Crimes and criminals

9.1 Victims of some crimes. Percentages 1974.... 165
9.2 Victims of some crimes who reported the offence. Percentages 1974..... 165
9.3 Crimes investigated by the police. 1 000..... 166
9.4 Crimes investigated by the police, by type of crime. Total and percentages. 1975 166
9.5 Persons charged by sex and age. Per 100 000 population 166
9.6 Self-reported criminality among called for military service 1967. Per cent..... 168
9.7 Percentage of persons who had experienced incidences of violence during the last two years and who had experienced larcenies and offences inflicting damage to property during the last year in 1971 and 1974 respectively..... 169
9.8 Victims of crimes by reason to report the offence. 1974. Per cent 169
9.9 Victims of crimes by reason not to report the offence. Per cent 1974 170
9.10 Crimes investigated by the police, by type of crime, number and percentages..... 171
9.11 Crimes by type and type of municipality per 100 000 population in 1975 176
9.12 Net grants to certain items of the budget for the Ministry of Justice and number of positions... 178

10. Social services

10.1 National Insurance. Persons registered as recipients in the central register for The National Insurance per 31 December 179
10.2 National Insurance. Persons registered as recipients in the central register of The National Insurance per 30 September 1975, by type of pension/allowance..... 180
10.3 Cases of illness and days of illness compensated from The National Insurance..... 180
10.4 National Insurance. Cases of illness and days of illness with cash benefit..... 180
10.5 Sundry social services. Persons/homes/farms given help, by type of social service..... 181
10.6 Family allowances. Recipients and number of children 183
10.7 Kindergartens. Establishments, employees and children per employed person..... 183
10.8 Kindergartens. Children by age at the end of the year 184
10.9 Children under protection at the end of the year, by type of protection 186
10.10 Children under protection per 31 December 1974, by sex and age..... 186
10.11 Employees in different home-help services... 187
10.12 Recipients by type of home-help service..... 187

Tables		Page
10.13	Surviving spouses with pension/transitional benefit from The National Insurance. Per 31 December	188
10.14	Children's benefits from The National Insurance. Per 31 December	188
10.15	Unmarried mothers with transitional and/or assistance benefits from The National Insurance, by age. Per 31 December	188
10.16	Cases of illness compensated from the Health Insurance	189
10.17	Cases of cash benefit and days of illness with cash benefit per person with right to cash benefit, by sex and age. 1975	190
10.18	Rehabilitation allowance, decided cases, by cause of contribution	191
10.19	Rehabilitation allowance, cases closed, by cause when the benefit was given in waiting time or under occupational rehabilitation. Per cent	191
10.20	Persons restricted in their choice of occupation registered for rehabilitation at the Employment offices, by cause of handicap. 1975	192
10.21	Disability pensioners per 31 December 1975, by sex and age	194
10.22	Share of disability pensioners at age 40—49 years and 65—66 years in the counties in per cent of the national average. Women and men	194
10.23	Number of persons receiving basic and/or supplementary allowance for disability	194
10.24	National Insurance. Old age pensions. Pensioners by sex and age per 31 December	195
10.25	National Insurance. Rates for full basic pension, compensation supplement and special supplement for singles and married couples. Index number of deflated basic pension (with supplements) for singles and married couples and index number of deflated average hourly earnings for workers (men) in the industry. 1967 = 100	195
10.26	Old people's homes and old-age departments in combined institutions	196
10.27	Recipients of sosial support. Recipients of economic contribution. Average contribution a month	197
10.28	Recipients of social support, by marital status and dependents. Per cent	197
10.29	Recipients of social support, by working situation and type of family. 1974	198
10.30	Persons reported and cases dealt with by the temperance boards, by action taken	199
10.31	Patients in institutions for alcoholics owned or authorized by Central government. 1975	199

Figurregister

Figurer Side

2. Befolkning

2.1 Befolkningstilveksten 1950—1975 19
2.2 Folkemengden etter kjønn og alder ved utgangen av 1975 20
2.3 Giftermålshyppigheten for ugifte menn 1959—1962 og 1974—1975 23
2.4 Giftermålshyppigheten for ugifte kvinner 1959—1962 og 1974—1975 23
2.5 Giftermålshyppigheten for skilte menn 1959—1962 og 1974—1975 24
2.6 Giftermålshyppigheten for skilte kvinner 1959—1962 og 1974—1975 24
2.7 Skilsmissehyppigheten pr. 1 000 gifte 1974—1975 25
2.8 Folkemengden etter ekteskapelig status. Menn. 1975 25
2.9 Folkemengden etter ekteskapelig status. Kvinner. 1975 25
2.10 Aldersspesifikke fruktbarhetsrater for kvinner 1951—1975 26
2.11 Gjennomsnittlig barnetall i ekteskap på ulike varighetstrinn. 1950, 1960, 1970 26
2.12 Levendefødte pr. 1 000 kvinner 15—44 år, etter fylke. 1966 og 1975 28
2.13 Dødsfall etter kjønn og alder. 1975 29
2.14 Dødeligheten for menn og kvinner etter alder. 1975 31
2.15 Flyttehyppigheten for menn og kvinner, etter alder. 1975 33

3. Helse

3.1 Dødeligheten av de viktigste årsaker blant og kvinner i alderen 1—34 år 56
3.2 Dødeligheten av de viktigste årsaker blant menn og kvinner i alderen 35—54 år 57
3.3 Dødeligheten av de viktigste årsaker blant menn og kvinner i alderen 55—74 år 57

4. Arbeidsliv

4.1 Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt i prosent av arbeidsstyrken 68

Figurer Side

4.2 Personer 16—66 år med inntekt av eget arbeid som viktigste kilde til livsopphold, i prosent av alle i alderen 16—66 år. 1970. Fylker 72
4.3 Personer meldt til arbeids- og sjømannskontorene som helt arbeidsløse, pr. 10 000 i alderen 16—67 år. Landsgjennomsnitt 1975 77

5. Inntekt og forbruk

5.1 Konsumprisindeksen 1962—1976. 1974 = 100 92
5.2 Gjennomsnittsinntekt pr. inntektstaker 1962—1973 93
5.3 Gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt pr. husholdning, etter hovedinntektstakerens alder. 1973 100

6. Utdanning

6.1 Personer 16 år og over etter nivå for høyeste fullførte utdanning og kommunetype. Prosent. 1970 113
6.2 Prosent under utdanning av enkelte årskull. Personer født i 1950, 1953 og 1956 115
6.3 Prosent av aldersgruppene 16—19 år og 20—24 år som var i ikke-obligatorisk utdanning i de ulike kommunetyper. 1974 116
6.4 Prosent under utdanning av 14- og 15-åringer 117
6.5 Prosent av avgangselevene fra 9-årig grunnskole som hadde mestkrevende kursplaner, etter fylke. 1975 118
6.6 Studenter ved universiteter og høgskoler 123
6.7 Prosent som har deltatt i voksenopplæring, etter kjønn og nivå for høyeste fullførte utdanning. 1971—72 126

Boforhold

7.1 Husholdninger med forskjellig antall medlemmer fordelt etter botetthet. 1960 og 1970. Prosent 134
7.2 Andel av husholdningene i forskjellige fylker som har mer enn 1 bosatt pr. rom. 1970. Prosent 135

Figurer Side

7.3 Fullførte boliger etter tallet på rom. Prosent... 136
7.4 Husholdninger i ulike bostedsstrøk, etter eierforhold til boligen. 1967 og 1973. Prosent..... 142
7.5 Barn som er drept eller skadd i trafikkulykker der de ikke var passasjerer i motorkjøretøy. Drepte og skadde pr. 100 000 i hver aldersgruppe 146

8. Fritid

8.1 Prosentdel som hadde fritid til forskjellige tider på døgnet. Gjennomsnitt for forskjellige dager i uka 153
8.2 Prosentdel som har hatt ferie fra husarbeid siste året blant gifte kvinner med barn i ulike aldersgrupper 153
8.3 Personer i ulike alder, etter tallet på helgeturer siste året 154
8.4 Tid nyttet til forskjellige fritidsaktiviteter. Gjennomsnitt for hverdager (mandag—fredag) og for søndager 156
8.5 Hyppighet av samvær med foreldre for menn og kvinner..... 157
8.6 Menn og kvinner i ulike aldersgrupper, etter deltaking i konkurranseidrett..... 161
8.7 Menn og kvinner etter tallet på kirkebesøk eller religiøse møter de har deltatt i siste året . 163

Figurer Side

9. Kriminalitet

9.1 Forbrytelser etterforsket av politiet pr. 100 000 innbyggere 170
9.2 Vinningsforbrytelser etterforsket av politiet... 172
9.3 Voldsforbrytelser etterforsket av politiet..... 172
9.4 Sedelighetsforbrytelser..... 173
9.5 Andre forbrytelser etter art 174
9.6 Forbrytelser etter fylke pr. 100 000 innbyggere 175
9.7 Siktede etter kjønn og alder pr. 100 000 innbyggere 177

10. Sosialpolitiske tiltak

10.1 Utviklingen i barnehagebarnas foreldreforhold. Prosent..... 184
10.2 Barn i barnehage pr. 1 000 barn under 7 år, etter kommunetype. 1975..... 185
10.3 Uførepensjonister pr. 31. desember 193
10.4 Uførepensjonister pr. 100 menn og pr. 100 kvinner i forskjellige aldersgrupper..... 193
10.5 Sosialhjelpsmottakere etter alder. Prosent... 198

Index of figures

Figures — Page

2. Population

2.1 Population growth 1950—1975 19
2.2 Population by sex and age at the end of 1975 20
2.3 Marriage rates for unmarried men 1959—1962 and 1974—1975 23
2.4 Marriage rates for unmarried women 1959—1962 and 1974—1975 23
2.5 Marriage rates for divorced men 1959—1962 and 1974—1975 24
2.6 Marriage rates for divorced women 1959—1962 and 1974—1975 24
2.7 Divorce rates per 1 000 married 1974—1975... 25
2.8 Population by marital status. Males. 1975 ... 25
2.9 Population by marital status. Females. 1975.. 25
2.10 Age-specified fertility rates for females 1951—1975 26
2.11 Average number of children in marriages by duration of marriage 1950, 1960, 1970..... 26
2.12 Live births per 1 000 females 15—44 years, by county. 1966 and 1975..... 28
2.13 Deaths by sex and age. 1975..... 29
2.14 Sex and age specific death rates. 1975..... 31
2.15 Sex and age specific migration rates. 1975.... 33

3. Health

3.1 Death rates from major causes at ages 1—34 years 56
3.2 Death rates from major causes at ages 35—54 years 57
3.3 Death rates from major causes at ages 55—74 years 57

4. Employment

4.1 Non-employed persons seeking work as a proportion of the labour force 68
4.2 Population at ages 16—66 years with income from own work as main source of livelihood, as percentage of the total population 16—66 years. 1970. Counties..... 72

Figures — Page

4.3 Unemployed persons registered at the Employment and Seamen's Offices, per 10 000 at ages 16—67 years. Average of the whole country 1975 77

5. Income and consumption

5.1 Consumer price index 1962—1976. 1974 = 100 92
5.2 Average income per income earner 1962—1973 93
5.3 Average disposable assessment income per household, by age of the main income earner. 1973 100

6. Education

6.1 Persons 16 years and over by level of highest education completed and type of municipality. Percentages. 1970 113
6.2 The percentage in the education system of some age groups. Persons born in 1950, 1953 and 1956 115
6.3 The percentage of the age groups 16—19 years and 20—24 years, in non-compulsory education in the various types of municipalities. 1974 116
6.4 The percentage in the education system of persons 14 and 15 years old..... 117
6.5 The percentage of pupils who finished primary school, upper stage, having the highest curriculums, by county. 1975..... 118
6.6 Students at universities and colleges..... 123
6.7 The percentage who had participated in adult and popular education, by sex and level of highest education 126

7. Housing

7.1 Households with different number of members, by density of occupation. 1960 and 1970. Percentages 134
7.2 Percentage of households in different counties with more than 1 occupant per room. 1970. Percentages 135
7.3 Dwelling units completed by number of rooms. Percentages 136

Figures Page

7.4 Households in different types of areas, by tenure status. 1967 and 1973. Percentages 142
7.5 Children not passengers in motor vehicles who were killed or injured in road traffic accidents. Killed or injured per 100 000 in each age group 146

8. Leisure time

8.1 Percentage of persons with leisure time at different times of the day. Average for different days in the week 153
8.2 Percentage of married women with children in different ages, who have had a vacation from housework in the course of the last year 153
8.3 Persons in different age groups, by number of weekend trips taken last year 154
8.4 Time spent on different leisure time activities. Average for weekdays (Monday—Friday) and Sundays 156
8.5 Frequency of visiting with parents for men and women 157
8.6 Men and women in different age groups, by participation in competition sports 161
8.7 Men and women by frequency of attendance at church or other religious meetings last year... 163

Figures Page

9. Crimes and criminals

9.1 Crimes investigated by the police per 100 000 population 170
9.2 Offences against property investigated by the police 172
9.3 Offences of violence investigated by the police 172
9.4 Sexual offences..... 173
9.5 Other offences 174
9.7 Crimes by county per 100 000 population..... 175
9.7 Persons charged by sex and age per 100 000 population 177

10. Social services

10.1 Children in kindergartens by parental situation. Per cent..... 184
10.2 Children in kindergartens per 1 000 children under 7 years, by type of municipality. 1975.. 185
10.3 Disability pensioners per 31 December..... 195
10.4 Disability pensioners per 100 men and per 100 women of different ages 195
10.5 Recipients of social support, by age. Per cent.. 198

Alfabetisk sakregister

Abort 29, 30
Aldershjem 196
Alderspensjonister 195
Alkoholmisbrukere 199
Alminnelige sykehus 64, 65
Anmeldelser
  av lovbrudd 170
Apotek 66
Arbeid ..... 67—85
  i hjemmet 4, 80, 81
  ykesaktivitet ..... 70—79
Arbeidsforhold ..... 82—85
Arbeidsledighet 77, 78
Arbeidsreiser 82
Arbeidsstyrken 80
Arbeidssøkere 78
Arbeidstid 79
Artianere ..... 119—121
Attføring 191
Avislesing 4, 159
Avstand
  til dagligvareforretning ... 144
  til folkeskole 145
  til lege, tannhelse og apotek 145

Bad
  i boligen 137
Bading 161
Barnehager 184
Barnepensjon 188
Barnetrygd 183
Befolkning
  folketallet 18
  sammensetning ..... 19—22
  tilvekst 19
Beroligende midler 63
Bil
  eie av bil ..... 105—108
Boforhold ..... 129—147
Boliger
  boligbyggingen 136
  fordelt etter hustype 132
  tallet på boliger 132
Bomiljø ..... 144—147
Botetthet ..... 4, 133—135
Boutgifter ..... 102—104, 140

Diagnoser 42, 46
Disponibel inntekt 4
Døde 4, 30
Dødelighet ..... 29—32
Dødsårsak ..... 55—58

EF-avstemmingen 163
Eieforhold
  til bolig 142
Ekteskap
  prosentdelen som er gift .. 25
  tallet på ekteskap 22
  tidspunktet for første barn 28
Elever 114
Epidemiske sykdommer 53
Ergoterapeuter 66
Etterlatte 188
Etterstattede syketilfelle ... 189

Fagfelt 116, 124
Fag- og yrkesskoler 122
Fagforening
  medlemskap 162
Familier
  familiekjerner 22
Ferie ..... 153—155
Fertilitet ..... 26—28
Fjernsyn
  fjernsynsseing ..... 156—158
  har fjernsyn ..... 105—108
Flyttinger
  mellom kommuner 33, 34
  mellom Norge og utlandet . 35
Folkemengden 18
Folketannrøkt 63
Folkeopplysningskurs... 125, 126
Folketrygden
  mottakere 180
Forbruk ..... 102—105
Forbrytelser ..... 168—176
Forebyggende helsekontroll . 61
Formue 101
Forurensing
  på arbeidsplassen 84
  på bostedet 147
Fotturer 161
Friluftsliv 160, 161

Fritid ..... 149—164
Fritidsaktiviteter ..... 156—163
Fritidshus
  eie av fritidshus ... 4, 105—108
Fruktbarhet ..... 26—28
Fødehjem 65
Fødsler 26
Fysikalsk behandling 61

Giftermålshyppighet 23, 24
Gjengifte 23
Grunnskolen ..... 117—119
Grunnstønad 194
Gymnas ..... 119—121

Helgeturer 154
Helse ..... 37—66
Helseinstitusjoner 65
Helsepersonale 66
Helsetjenesten ..... 4, 59—66
Hjelpestønad 194
Hjemmehjelp 187
Hjemmesykepleie 187
Hjernehinnebetennelse 53
Hjertesykdommer 46, 55
Husarbeid 81
Husholdningsinntekt . 4, 96—100
Høgskoler 123, 124

Idrett 161
Idrettslag
  medlemskap 162
Innlagt vann 137
Inntekt ..... 4, 91—100
Inntektsfordeling 4, 94, 97
Inntektstakere ..... 91—95
Inntektsutvikling .. 91, 93, 96, 97

Jordmødre 66

Kirkebesøk 163
Kjønnssykdommer 53
Kommunikasjoner
  ved boligen 144
Konkurranseidrett 161
Konsumprisindeksen 92
Kontakt
  mellom barn og foreldre .. 157

Kreft 54
Kriminalitet .....165—178
Kristelige foreninger
medlemskap 162
Kunstutstilling 162
Kulturaktiviteter 162
Kursplan 118, 119

Landbruksvikartjeneste 187
Leger 66
Lesevaner 159
Levetid 31
Litteratur 159

Magesår 46
Medfødte misdannelser 49
Miljøproblemer 84, 147
Mobilitet
flytting ..... 33—35
skifte av arbeidsplass 85
Mosjon 160
Museumsbesøk 162

Nervøse lidelser 4, 46, 53
Nye studenter 124

Ofre
for lovbrudd 4, 169
Organisasjoner
medlemskap 4, 162

Pasienter ..... 42, 59—63
Personlig inntekt ..... 91—95
Politisk deltaking .....162—164
Politiske partier
medlemskap 162
Prisindeks 92
Psykiatriske sykehjem 64
Psykiatriske sykehus 64

Radiolytting 157
Redusert aktivitet 43
Reisetider 82, 144
Rekreasjon ..... 153—163
Rettsapparatet 178

Sedelighetsforbrytelser 173
Selvrapportert kriminalitet . 168
Siktede personer 177
Sjikane 4
Skabb 53
Skader 51
trafikkskader 58
yrkesskader 51, 84
Skattytere 95
Skiftarbeid 82
Skifte av arbeidsplass 85
Skigåing 161
Skilsmisser 22, 25
Skjelettsykdommer 46
Skoleslag 114
Skoletannrøkt 63
Smittsomme sykdommer 53
Sosialhjelp 197
Sosialpolitiske tiltak ....177—199
Sosialt samvær 156, 157
Spebarnsdødelighet 55
Spesialsykehus 65
Sportsfiske 161
Stortingsvalg 163, 164
Studenter 123, 124
Støyplager 84
Sykdommer 46, 53
Sykedager 4, 43
Sykehus 65
Sykepenger 190
Sykepleiere 66
Syketilfelle 46, 189

Syketrygden 189
Sysselsettingen .....70—79

Tannhelse 51
Tannleger 66
Teaterbesøk 162
Trafikkstøy 147
Trangboddhet .....4, 133—135
Tyveri 172

Uførepensjonister 4, 53, 193, 194
Ugifte mødre 188
Universitetene 123, 124
Utdanning ..... 4, 109—127
Utenlandske statsborgere .. 36

Vaksine 63
Valg 163, 164
Varige forbruksgoder .. 105—108
Vedlikeholdsarbeid
i hjemmet 81
Vegtrafikkulykker 58
Vernetiltak
for barn 186
Videregående skoler ... 119—123
Vinningsforbrytelser 172
Voksenopplæring 125, 126
Voldsforbrytelser 4, 172

WC
i boligen 4, 137

Yrkesaktivitet ..... 70—79
Yrkesbefolkningen 80
Yrkesfordelingen 76
Yrkesskader 84
Yrkesvalghemmede 192

Øresykdommer 46

1. Innledning

Om Sosialt utsyn

Sosialt utsyn har som siktemål å belyse befolkningens levekår. Dette forsøker vi å gjøre ved å presentere et utvalg av tall fra den offisielle statistikken som kan fortelle noe om ulike sider ved levekårene.

Statistiske oppgaver kan imidlertid bare kaste lys over visse trekk ved levekårene i et land. Viktige sider av levekårssituasjonen for befolkningen vil det i det hele tatt ikke være mulig å finne tallmessige uttrykk for. Dertil kommer at materialet i denne publikasjonen er hentet fra den statistikken som er tilgjengelig i dag. Det betyr at publikasjonen bare behandler en del av de levekårsområdene som det i og for seg er mulig å belyse ved hjelp av statistikk.

Det er ikke uten videre gitt hva en skal forstå med «befolkningens levekår». Selv om en bestemmer seg for en definisjon av begrepet, er det heller ikke dermed gitt hvordan levekår skal måles statistisk. I avsnittet Begrensninger i Sosialt utsyns oversikt over befolkningens levekår til slutt i dette kapitlet, kommer vi litt inn på disse problemene. For lesere som ønsker mer analysepregete drøftinger eller vurderinger av begrepet levekår og den typen materiale Sosialt utsyn presenterer, er det naturlig å vise til publikasjonene Levekårsundersøkelsen NOU 1976:28 og til det samfunnsvitenskapelige samleverket Det norske samfunn, bind 1 og 2, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1975.

Den offisielle statistikken egner seg best til å belyse befolkningens levekår på den måten at en registrerer tilgang på goder — mangel på tilgang — eller utbredelse av ulemper og plager i ulike grupper i befolkningen. I Sosialt utsyn 1974 og 1977 har vi gjennomført en slik kartlegging for 8 avgrensete områder som er viktige for befolkningens velferd.

I denne utgaven prøver vi dessuten å få fram et mer samlet bilde. I en oversiktstabell her i innledningskapitlet har vi stilt sammen talloppgaver fra alle de 8 levekårsområdene.

Hovedinnholdet i Sosialt utsyn er det materialet som blir lagt fram i form av tabeller og figurer. Ved hjelp av dette tallmaterialet forsøker vi å vise hvordan situasjonen var for befolkningen totalt og å peke på eventuelle ulikheter mellom viktige grupper. I noen kapitler har det også vært mulig å gi tall for hvordan situasjonen innen et bestemt levekårsområde har endret seg i løpet av en del år.

Hensikten med teksten i Sosialt utsyn er å framheve hovedtrekkene i tabellene og diagrammene samt å si noe om hvor egnet de ulike målene er for en beskrivelse av levekår.

Publikasjoner som svarer til Sosialt utsyn er også utgitt i en rekke andre land. Formålet med slike publikasjoner har vært å få samlet i en oversiktlig oppslagsbok tall som viser nivå og utvikling for sentrale områder av levekårene i et land. Den engelske publikasjonen Social Trends kom ut første gang i 1970, som den første av dette slaget. Den har siden kommet ut hvert år. Den franske Données Sociales ble publisert

første gang i 1973, i USA kom Social indicators i 1973. I Sverige kom Levnadsförhållanden — Årbok ut i 1975 (samme år som Sosialt utsyn 1974) og i Danmark er det gitt ut en bok med navnet Levevilkår i Danmark 1976.

Både i FN og OECD har det vært drevet internasjonalt samarbeid med sikte på å komme fram til velegnete mål som kan inngå i en mest mulig samlet beskrivelse av levekår og levekårsutviklingen innen de enkelte medlemslandene. Denne andre utgaven av Sosialt utsyn bygger blant annet på de foreløpige resultatene av dette internasjonale arbeidet. Inndeling av kapitlene følger både i denne og i første utgave av Sosialt utsyn hovedtrekkene fra andre lands oversiktspublikasjoner. I Sosialt utsyn er det imidlertid lagt noe mer vekt på å gi tekstlige kommentarer til de ulike levekårsmål som blir presentert enn det som er vanlig i andre lands publikasjoner.

Levekår i Norge 1973 – Noen hovedtrekk

I hvert av kapitlene 3 til 10 er det brukt et sett av ulike mål for å belyse levekårssituasjonen for befolkningen innen et bestemt «område», f.eks. helse, utdanning, boligforhold osv. Her i kapittel 1 gjør vi et forsøk på å se de ulike levekårsområder mer i sammenheng. For det formålet har vi stilt sammen et lite utvalg av måletall for de ulike levekårsområder i en samlet oversiktstabell, tabell 1.1.

Levekår alt i alt

I tabell 1.1 har vi delt befolkningen inn i grupper på flere forskjellige måter. Formålet er å se hvordan disse gruppene skiller seg fra hveranrdre med hensyn til verdiene for hele samlingen av levekårsmål fra de levekårsområdene som blir dekket ett for ett i de seinere kapitlene. Som bakgrunn for en gjennomgåelse av ulikheter mellom gruppene skal vi imidlertid først se hvordan de utvalgte levekårsmålene stiller seg i gjennomsnitt for hele befolkningen (tabellens kolonne 1). Vi bruker da de 21 utvalgte levekårsmålene til å gi et grovt bilde av levekårssituasjonen i 1973. Det er dette svært ufullstendige bildet av situasjonen vi har i tankene når vi bruker betegnelsen levekår alt i alt.

For å belyse helseforholdene har vi valgt ut 4 mål som sier noe om helseproblemer (nr. 1, 2, 3, og 4): I den voksne befolkning hadde nær én av åtte (12 prosent) 30 sykedager eller mer i 1973 og mer enn én av ti (11 prosent) hadde vært innlagt på sykehus eller annen institusjon for medisinsk behandling. Men psykiske plager, som perioder med angst, uro, nervøsitet eller depresjon var mer utbredt og rammet én av fem voksne nordmenn i 1973 ifølge deres egne utsagn. Tallet på døde pr. tusen av den voksne befolkningen var 13. Også dette målet har noe med helseforhold å gjøre, selv om det kan være noe uvisst hvordan tallet skal tolkes. Noe positivt mål for helse eller psykisk eller fysisk velvære har vi ikke.

Arbeidsforhold og tilknytning til arbeidsmarkedet varierer sterkt mellom befolkningsgruppene, og gjennomsnittstallene kan derfor ha noe begrenset interesse. Vi har allikevel tatt med 3 mål (nr. 5, 6 og 7). Alt i alt hadde 61 prosent av befolkningen mellom 17 og 74 år inntektsgivende arbeid i 1973. Da har vi regnet med alle som hadde minst én times inntektsgivende arbeid i løpet av én uke, og også de som var midlertidig fraværende fra inntektsgivende arbeid. Strammer vi definisjonen noe inn og holder de som arbeidet mellom 1 og 20 timer i løpet av én uke utenfor, får vi en yrkesprosent på 50 i stedet for 61. Ulønt husarbeid er på sett og vis motstykket til inntektsgivende arbeid, og de som har lite eller intet inntektsgivende arbeid har gjerne desto mer ulønt husarbeid. I gjennomsnitt for alle både yrkesaktive og ikke yrkesaktive finner vi at ubetalt arbeid i hjemmet svarer til 28 timer i uken pr. person. Det var neppe mange som gikk arbeidsløse i hele 1973, og vi har regnet ut tallet på dem som gikk arbeidsløse i en kortere eller lengre periode i løpet av året i prosent av dem som hadde inntektsgivende arbeid i minst en periode i løpet av dette året. Prosenttallet blir 6.

Det bygger på svarene i en intervjuundersøkelse, og det er bare folk som selv sier at de har vært arbeidsløse en gang i løpet av 1973 som er tatt med. Dette tallet avviker selvfølgelig fra gjennomsnittstallet for dem som var arbeidsløse på et gitt tidspunkt i 1975. Dette tallet var rundt 2 prosent.

To mål for boligforhold er kommet med i tabell 1.1 (nr. 8 og 9). De sier begge noe om problemer: Én av fire voksne bodde i en bolig der det var mer enn én person pr. rom (når vi ser bort fra kjøkken) og én av seks (16 prosent), bodde i en bolig uten WC.

Utdanningsnivået er viktig både for mulighetene til å skaffe seg livets goder (bl.a. inntekt) og for å nyte dem. Vårt mål for utdanning viser prosenten som har allmennutdanning ut over obligatorisk grunnutdanning, altså 7-årig folkeskole for de fleste eldre og 9-årig ungdomsskole for de yngste. Vi ser dermed bort fra forskjellen mellom disse to skoleslag, noe som særlig får betydning for de resultater vi får når vi sammenlikner grupper. Totalt finner vi at 1 av 3 har mer allmennutdanning enn den obligatoriske. (Mål nr. 10.)

Politisk aktivitet og innflytelse på samfunnsutviklingen er vanskelig å måle. I noen grad vil utdanning være av betydning. Vi har tatt med prosenttallene for dem som regelmessig leser aviser (nr. 11) og for dem som er medlemmer i organisasjoner (nr. 12). Nesten alle voksne nordmenn oppgav at de leste aviser regelmessig i 1973 (96 prosent). 58 prosent var medlem av minst én organisasjon, men den undersøkelsen som dette tallet er hentet fra, viste at relativt få var særlig aktive organisasjonsmedlemmer. Bare rundt 7 prosent av alle voksne betegnet seg selv som «svært aktivt medlem».

Som positive mål for materiell standard har vi, foruten tre mål for inntekt, tatt med prosenttall for de som tilhører husholdninger som har hytte (nr. 13) og de som tilhører husholdninger som har bil (nr. 14). Mens én av fem (19 prosent) har tilgang til hytte etter en slik beregning, har noe over halvparten av alle voksne (56 prosent) tilgang til bil etter samme regnemåte. Vi har ment at disse to målene skulle si noe både om den materielle standard generelt, og om utbredelsen av goder som er viktige i fritidssammenheng. Om tilgangen er en realitet for hver enkelt i husholdningen vet vi ikke.

Med inntektstakere mener vi personer som har oppgitt på selvangivelsen at de har egen inntekt. For slike inntektstakere (i alt 2,4 millioner) var gjennomsnittsinntekten før skatt kr 26 000 i 1973. (Mål nr. 15.) Som uttrykk for den økonomiske standard kan det være rimelig å se på den disponible inntekt (etter skatt) for hele den husholdning en person tilhører. I gjennomsnitt var den kr 40 000 for hver voksen person. (Mål nr. 16.) Dette svarte til kr 13 000 pr. husholdningsmedlem (voksne og barn). (Mål 17.)

Kriminalitet har vi forsøkt å belyse ved å se på hvor mange som ble utsatt for vold eller alvorlig sjikane i 1973. (Mål nr. 18.) Opplysninger om dette er hentet fra en intervjuundersøkelse hvor 3 prosent av den voksne befolkning oppgav at de hadde vært utsatt for dette.

Det er grunn til å tro at ikke alle de tilfeller som ligger bak disse 3 prosentene ville blitt rammet av straffeloven dersom de hadde blitt anmeldt. På den andre siden vil nok eventuell vold som finner sted mellom ektefeller, ungdom og foreldre eller personer som kjenner hverandre godt være vanskelig å registrere gjennom intervjuundersøkelser.

De sosialpolitiske tiltakene retter seg mot ulike hjelpebehov. I 1973 mottok 5 prosent av den voksne befolkningen uføretrygd (6 prosent av dem mellom 18 og 67 år), 2 prosent tilhørte husholdninger som hadde mottatt sosialhjelp og 5 prosent bodde i husholdninger som hadde mottatt hjemmehjelp, husmorvikar eller hjemmesykepleier .(Mål nr. 19, 20 og 21.)

Ulikheter i befolkningen

I kapitlene 3—10 tar vi for oss ett for ett av de levekårsområder vi har avgrenset, og ser på nivå og ulikheter mellom grupper av befolkningen for et relativt fyldig utvalg av statistiske mål. I dette kapitlet prøver vi å få et samlet bilde av hvordan gruppene

Tabell 1.1. Oversikt over enkelte trekk ved levekårssituasjonen
Some aspects of the level of living in the

	Alle *All*	Kjønn *Sex*		Alder i år *Age/years*				Familieforhold *Family status*[2]				Komm.type for bostedet *Municipality type*[3]			
		Menn *Males*	Kvinner *Females*	17—24	25—49	50—66	67—74	Ugift *Single*	Gift, uten barn under 16 år	Gift, har barn under 16 år	Før gift	Primærnæring	Blandet landbruk og industri	Industri	Blandet tjenesteyting og industri, særlig sentr.
	1	2		3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Størrelsen på de ulike befolkningsgruppene. Hele tusen[1] ..	2 881	1 415	1 466	486	1 165	779	451	683	907	974	317	394	387	519	1 044
Mål for levekår															
1. Har hatt mer enn 30 sykedager. Prosent.....	12	13	11	7	8	16	18	9	15	8	19	15	10	12	11
2. Har vært innlagt på helseinstitusjon. Prosent	11	9	13	9	11	11	14	8	12	11	14	17	10	11	9
3. Har vært plaget av angst, uro, nervøsitet eller depresjon. Prosent	20	13	27	11	18	24	24	12	22	18	37	16	16	24	22
4. Døde pr. 1 000	13	15	12	1	2	10	63	10	9		46	16	15	13	13
5. Yrkesprosent[6]	61	77	44	51	73	64	19	54	59	69	43	59	58	58	63
6. Gjennomsnittlig tid til ubetalt arbeid i hjemmet. Timer pr.uke	28	15	41	20	32	29	27	15	27	33	30	30	31	27	29
7. Arbeidsløs en periode i løpet av 1973. Prosent	6	5	8	13	6	3	4	9	5	6	4	9	7	6	4
8. Bor trangt. Prosent	24	25	24	32	36	13	10	22	10	41	12	24	18	22	28
9. Bor i bolig uten WC. Prosent .	15	16	15	12	11	19	26	20	17	11	21	28	25	13	8
10. Har allmennutdanning utover folke-/ungdomsskole. Prosent	33	37	28	27	42	24	20	34	29	38	21	19	24	34	42
11. Leser regelmessig aviser. Pst.	93	95	91	83	94	96	94	86	97	94	93	90	93	94	93
12. Medlem i minst én organisasjon. Prosent	58	69	47	42	60	64	52	50	62	58	53	52	57	62	59
13. Tilhører husholdning med fritidshus/hytte. Prosent	19	21	17	21	17	23	15	19	22	17	13	15	13	18	24
14. Tilhører husholdning med bil. Prosent	56	58	55	65	69	53	22	51	54	70	28	56	62	56	52
15. Gjennomsnittlig disponibel inntekt pr. inntektstaker. Kroner i hele tusen	26	33	16	11	31	32	19	15	30	34	21	19	25	27	31
16. Gjennomsnittlig disponibel husholdn.inntekt. Kroner i hele tusen	40	41	39	48	42	40	28	44	38	42	29	37	37	41	43
17. Gjennomsnittlig disponibel husholdningsinntekt pr. medl. i husholdningen. Kr i hele tusen	13	13	13	12	12	15	14	14	15	10	16	11	11	13	15
18. Har vært utsatt for vold eller alvorlig sjikane. Prosent	3	4	2	6	2	3	2	5	2	2	4	1	1	1	5
19. Tilhører husholdning som har mottatt sosialhjelp. Prosent...	3	2	4	2	3	2	4	4	2	2	7	4	2	2	2
20. Mottar uføretrygd. Prosent ..	5	5	4	0	2	9	0	5	5	2	7	7	5	4	3
21. Tilhører husholdning som har mottatt hjemmehjelp, husmorvikar eller hjemmesykepleie. Pst.	5	5	5	4	4	4	12	4	5	5	9	8	5	7	3

[1] Tallet gjelder befolkningen i alderen 17 år og over. [5] Noen med husarbeid som hovedsakelig gjøremål mottar også pensjon. [6] Deltidsarbeid.

for den voksne befolkningen. 17-74 år. 1973
adult population. 17-74 years. 1973

Utdanningsnivå *Education*				Disponibel husholdn.inntekt *Disposable househ. income*			Sysselsettingforhold *Employment status*[4]							
							Selvst. i *Self-empl.*		Ansatte i *Employers*					
Blandet tjenesteyting og ind., øvrige	Bare grunnutdanning *Only basic*	10—11 år *years*	Mer enn 11 år *More than 11 years*	Under 26000 kr	26000 — 50000 kr	Mer enn 50000 kr *More than*	Jordbruk, skogbruk, fiske	Øvr. næringer	Industri, bygg og anl., rinjordbr., gerskogbr., fiske	Øvr. næring	Husarbeid hjemme	Pensjonister, arb.-uføre	Under utdanning og annet	
15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	
537	1 930	663	288	687	1 428	766	165	156	483	727	663	380	307	*Number in each group. Thousands*[1]
														Social indicators
15	14	9	5	18	10	9	7	11	15	8	8	24	7	1. *Ill more than 30 days. Per cent*
14	12	10	8	15	10	9	10	4	11	9	14	17	6	2. *Have been in a health institution. Per cent*
22	22	15	13	26	19	16	5	15	14	16	31	31	10	3. *Have been troubled by fear, nervousness or depression. Per cent*
13	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	4. *Dead. Per 1 000*
58	56	66	79	..	..	..	100	100	100	100	18[6]	2[6]	14[6]	5. *Employment rate. Per cent*[6]
30	30	25	25	..	..	..	18	21	15	22	50	32	20	6. *Average time for unpaid work at home. Hours per person per week*
7	7	4	2	10	6	4	2	10	7	4	16	..	..	7. *Unemployed last year. Per cent*
28	25	24	17	14	27	29	19	27	28	26	30	10	25	8. *Living in crowded housing. Per cent*
12	20	9	2	30	14	7	36	11	18	8	16	28	9	9. *Living in house without W.C. Per cent*
35	0	100	100	19	31	47	18	35	20	53	22	18	46	10. *Education above elementary school. Per cent*
96	92	95	98	91	94	94	93	95	94	95	92	92	86	11. *Read newspapers regularly. Per cent*
54	53	64	72	47	59	65	78	59	71	67	37	47	54	12. *Membership in organizations. Per cent*
20	16	22	30	9	18	29	12	27	16	23	16	14	26	13. *Belong to household with vacation house. Per cent*
60	52	64	68	31	63	69	56	62	61	65	61	26	64	14. *Belong to household with a car. Per cent*
24	24	29	37	15	27	34	28	38	32	33	10	18	9	15. *Average disposable income per income earner. 1 000 kr*
40	38	43	52	17	37	66	36	40	41	46	38	28	49	16. *Average disposable income per household. 1 000 kr*
13	12	14	17	9	12	17	11	12	12	15	11	13	13	17. *Household income per member of household. 1 000 kr*
2	3	2	4	3	2	3	0	3	4	3	2	2	4	18. *Victims of violence or serious provocation. Per cent*
6	4	1	1	5	2	2	2	3	1	1	4	6	3	19. *Belong to household having received social care. Per cent*
4	6	1	1	8	3	3	1	1	0	1	3	21	0	20. *Receive disability pension. Per cent*
6	6	5	4	8	5	5	6	3	4	3	5	12	4	21. *Have received municipal home assistant, home nurse. Per cent*

[1] *Total Population 17 years and over.* [2] *Family status: 8 = Married, no children under 16 years, 9=Married, have children under 16 years, 10=Previously married.* [3] *Municipality type: 11=Primary industries, 12=Mixed agriculture and manufacturing, 13=Manufacturing, 14=Mixed services and manufacturing, very central, 15=Mixed services and manufacturing, other.* [4] *Employment status: 22=Agriculture, forestry, fisheries, 23=Other, 24=Manufacturing, construction, agriculture, forestry, fisheries. 25=Other, 26=Household work, 27=Pensioners, disabled, 28=In education and other.* [5] *Household work is for some combined with a pensioner status.* [6] *Part-time work.*

skiller seg fra hverandre over hele spekteret av levekårsområder. Er det f.eks. slik at en gruppe som har en forholdsvis stor prosent med dårlig helse også har en stor andel som bor trangt, en liten andel som disponerer viktige velferdsgoder osv.? Vi har allerede nevnt at vi bare har kunnet ta med noen få mål for hvert levekårsområde i oversiktstabellen (1.1). Vi kan også bare spesifisere noen grove og uensartede grupper i befolkningen. Vi har delt inn den voksne norske befolkningen på sju forskjellige måter: etter

kjønn, 2 grupper
alder, 4 grupper
familietype, 4 grupper
kommunetype, 5 grupper
utdanning, 3 grupper
størrelsen på husholdningsinntekten, 3 grupper og
arbeidsstatus, 7 grupper.

Tall for de utvalgte levekårsmål er gitt i en kolonne for hver gruppe i tabell 1.1. Det gir i alt 28 kolonner. For hver av de sju inndelingsmåtene kan vi nå sammenlikne gruppenes situasjon ut fra alle de tjueen utvalgte levekårsmålene. Vi kan se hvilke inndelinger som avdekker store ulikheter for mange levekårsmål, og hvilke inndelinger som avdekker mindre ulikheter. Vi kan se på hvilke levekårsområder og med hvilken styrke ulikheter gjør seg gjeldende, ettersom vi ser på den ene eller den andre inndelingen. Tabellen sier nok likevel lite om årsakene til ulikheter, og selv om den kan vise hvilke grupper som har en relativt høy konsentrasjon av ulemper og hvilke som har høy konsentrasjon av goder, sier den ikke noe om de ulike typer av ulemper eller goder som er konsentrert om de samme personer innenfor en gruppe. Hver gruppe, uansett hvilken inndeling vi betrakter, er stor og uensartet og kan romme store forskjeller mellom de individer den omfatter.

Levekårsforskjeller mellom kjønnene

Når vi ser på den voksne befolkning inndelt etter kjønn, peker de fleste av våre utvalgte levekårsmål i retning av ugunstigere forhold for kvinner enn for menn.

Målene for arbeidsforhold gjenspeiler klart arbeidsdelingen mellom kjønnene. Menn er langt oftere yrkesaktive og de har i gjennomsnitt langt lavere innsats i form av ubetalt arbeid i hjemmet. Det er rimelig å se en del andre ulikheter i sammenheng med dette. Menn har oftere enn kvinner utdanning utover grunnskolen, de har som inntektstakere langt høyere inntekt og er oftere enn kvinner medlem av organisasjoner.

En sterk kjønnsforskjell finner vi i prosentdelen som har vært plaget av angst, uro, nervøsitet eller depresjoner i 1973. Menn synes å være mindre tilbøyelige til å fortelle om slike plager i de undersøkelsene vårt materiale bygger på. Men selv om tallene for menn på den måten blir for lave, så gjenspeiler disse tallene utvilsomt en stor forskjell mellom kjønnene også når det gjelder mangel på psykisk velvære. Som mål for sykelighet nytter vi aktivitetsreduksjon i mer enn 30 dager i 1973. Tallene for menn og kvinner tyder på at det er liten forskjell her, mens tall for innleggelser på helseinstitusjon viser at kvinner oftere enn menn legges inn. Tallet for døde pr. 1 000 innbyggere gjenspeiler forskjellen mellom menns og kvinners dødelighet. Denne forskjellen finner vi igjen i den langt høyere levealderen for kvinner.

Når det gjelder goder som den enkelte har tilgang til gjennom den husholdning han eller hun tilhører er forskjellene mellom menn og kvinner små. Dette har sammenheng med at de fleste husholdninger er flerpersonhusholdninger uten systematiske skjevheter i fordelingen på kjønn. Tilknytning til husholdning som disponerer bil, hytte eller fritidshus er omtrent like vanlig for begge kjønn. Tallene for husholdningsinntekt og bostandard viser også bare små ulikheter.

I denne oversikten over befolkningens levekår har vi tatt med tre offentlige støtteordninger. Det er vanskelig å knytte hjelp fra slike ordninger til personers levekår på

annen måte enn at de sier noe om hvor stor del innen hver gruppe som får sin tilværelse påvirket av disse ordningene. Bortsett fra når det gjelder sosialhjelp synes det ikke å være noen kjønnsmessige forskjeller.

Levekårene for de ulike aldersgruppene

Som en kunne vente, øker andelen noe med alderen for de fleste av de forhold som vi anser som ugunstige i levekårssammenheng, mens andelen gjerne synker for forhold vi betrakter som gunstige. Gruppen 67—74 år skiller seg spesielt ut fra de øvrige. (Hadde personer i alderen 75 år og over også vært med i de undersøkelsene vi henter materialet fra, ville nok situasjonen for de eldre sett enda ugunstigere ut.) Personer som er over 67 år tilhører den aldersgruppen som har den største andelen med aktivitetsreduksjon på grunn av sykdom i mer enn 30 dager. Forskjellen mellom aldersgruppene hadde vært enda større hvis vi hadde hatt tall for de som hadde kroniske lidelser. Personer med kroniske lidelser vil ikke bli tatt med når aktivitetsreduksjon brukes som mål, fordi disse allerede har måttet omstille sin aktivitet på mer permanent basis. De eldre har en større prosentdel innlagt på helseinstitusjon enn de andre aldersgruppene. En større prosentdel av dem er også plaget av mangel på psykisk velvære. Personer i alderspensjonistgruppen bor langt oftere enn andre i bolig uten WC, de tilhører sjelden husholdninger med bil og fritidshus/hytte og husholdningene de tilhører har gjennomsnittlig langt lavere husholdningsinntekt enn de andre aldersgruppene. Men fordi de eldre tilhører husholdninger som er små, er inntekten pr. medlem i husholdningen høyere enn for personer i de to yngste aldersgruppene.

De yngstes levekår viser et variert bilde. De har best helse, og en stor andel av befolkningen mellom 17—24 år har gjennom sin husholdning tilgang til bil og fritidshus. Det er faktisk også slik at de mellom 17—24 år tilhørte de husholdene som har høyest disponibel husholdningsinntekt. Dette på tross av at inntektstakerne i denne aldersgruppen i gjennomsnitt selv hadde den laveste inntekt av alle inntektstakere i de forskjellige aldersgruppene. Forklaringen på dette er at mange i denne gruppen bor hos sine foreldre hvor de er med å øke den disponible inntekten for husholdningen. Samtidig tilhører deres foreldre den aldersgruppen av inntektstakere som har høyest inntekt.

På grunn av at de yngre tilhører større husholdninger, bor en stor del trangt, mens det er få som bor i boliger uten WC. De yngre er sjeldnere enn andre medlemmer av organisasjoner, og de er heller ikke så ofte regelmessige avislesere. På grunn av skolegang er yrkesdeltakelsen lav for de yngre, men blant dem som ikke går på skole er det en stor del som hadde erfaring med arbeidsløshet i 1973.

Aldersgruppene 25—49 år og 50—67 år skiller seg fra hverandre og fra de øvrige aldersgruppene på en rekke felter. Forskjellene gjenspeiler dels de ulike fasene menneskene gjennomlever med stigende alder, dels ulikhetene i forholdene på den tid de gjennomlever de enkelte alderstrinn. Det siste forhold forklarer f.eks. hvorfor den yngste av disse aldersklassene har den største andel med mer enn grunnutdanning. Personer i alderen 25—49 år har også oftere bolig med WC og de tilhører langt oftere enn personer i gruppen 50—67 år husholdninger som har bil. Men de bor oftere trangt og har heller ikke hytte/fritidshus i samme utstrekning som personer i 50—67-årsgruppen.

Rimeligvis har aldersgruppen 50—67 hovedtyngden av de uføretrygdede.

Familieforhold og levekår

Blant familietypene er det særlig de før gifte, dvs. skilte, enker og enkemenn, som skiller seg ut ved at de har ugunstigere tall for de utvalgte levekårsmålene enn de som tilhører de andre familietypene. Denne gruppen har den høyeste prosentdel som har

vært syke og den høyeste prosentdel som opplevde at de var plaget av angst, uro, nervøsitet eller depresjon. Når det gjelder dette målet for mangel på psykisk velvære, er denne gruppen faktisk den mest belastede enkeltgruppen vi finner, uansett hvilken av oppdelingene av befolkningen vi ser på. Det er like sjelden for de før gifte å ha mer enn grunnutdanning som for gruppen over 67 år. Dette til tross for at de før gifte har lavere gjennomsnittsalder. Gjennomsnittsalderen er nok likevel relativt høy, og andelen kvinner, som også har relativt mange med liten utdanning er høy.

De før gifte har stort sett små husholdninger, og bor følgelig ikke så ofte trangt. Men de mangler oftere WC i boligen enn personer med annet familieforhold.

Når det gjelder disposisjon over bil og fritidshus eller hytte kommer de før gifte dårligere ut enn de andre gruppene. Det samme gjør seg gjeldende for de før gifte som inntektstakere og gjennomsnittsinntekt for de husholdningene de før gifte tilhører er langt den laveste. Men dette inntrykket balanseres kanskje noe når vi ser at denne gruppen i gjennomsnitt har den høyeste husholdningsinntekt pr. husholdningsmedlem. Før gifte har lav yrkesdeltaking og er sjeldnere enn gifte knyttet til organisasjoner. Sammenliknet med personer med andre familieforhold mottar en større prosentdel av de før gifte støtte fra de hjelpeordningene som vi har tatt med her. Det gjelder også dersom vi betrakter innleggelse på helseinstitusjon som en type støtteordning. Noen av disse avvikene fra de andre gruppene henger nok sammen med en høyere gjennomsnittsalder og større kvinneandel blant de før gifte.

Forskjellene mellom de to gruppene av gifte synes å gjenspeile hvordan livsfasene påvirker levekårene. Gruppen gifte uten barn under 16 år omfatter både de som enten ikke har fått barn og de som har barn som alle er 16 år eller eldre. Personer som tilhører husholdninger med barn under 16 år, har høyere yrkesdeltakelse, de bruker i gjennomsnitt mer tid til ubetalt arbeid i hjemmet, og de har større andel som bor trangt enn personer som tilhører husholdninger uten barn. Andelen trangbodde slik vi regner det blant gifte som har barn under 16 år, er den høyeste uansett gruppe i denne oversikten. Ellers skiller de gifte som har barn seg fra de gifte uten barn ved at de langt oftere har bil i husholdningen og at de som inntektstakere har en høyere gjennomsnittsinntekt og at de tilhører husholdninger med en noe høyere gjennomsnittlig disponibel husholdningsinntekt. Når det gjelder inntekt pr. medlem i husholdningen har imidlertid de gifte med barn under 16 år et lavere gjennomsnitt. Gruppen er faktisk den av samtlige som har lavest disponibel inntekt pr. medlem på tross av høy samlet husholdningsinntekt.

Gruppen ugifte er større enn gruppen 17—24 år, men siden mange i aldersgruppen 17—24 år er ugifte, vil bildet av de ugiftes levekår i noen grad preges av denne aldersgruppen. Men de ugifte over 24 år vil også påvirke bildet. De ugifte som gruppe har f.eks. høyere yrkesdeltakelse, de er oftere medlem i organisasjoner, har sjeldnere tilgang til bil, fritidshus eller hytte gjennom sin husholdning enn personene i aldersgruppen 17—24 år. Fordi mange i alderen 17—24 år ennå ikke har avsluttet sin utdanning har ugifte en høyere andel med mer enn grunnutdanning.

Geografiske ulikheter i levekår

Utgangspunktet for denne oversikten er en inndeling av landets ca. 440 kommuner i fem ulike kommunetyper. På grunnlag av hva som er den dominerende næringsvirksomhet har vi spesifisert fire typer. De kommunene som er preget av tjenesteyting og industri har vi igjen delt i to grupper. Den ene gruppen er de særlig sentrale kommunene som er preget av en blanding av tjenesteytende næringer og industri. Dette vil si at de største byer som Oslo (og de fleste kommunene i Akershus), Bergen, Trondheim og Stavanger kommer i denne gruppen. Under gruppen øvrige kommer kommuner som har samme type næringsgrunnlag, men som ikke ligger «særlig sentralt».

En slik inndeling gjør det mulig med en grov oversikt over ulikheter i levekår mellom personer som bor i de forskjellige kommunetypene.

Hvis vi sammenlikner personer som bor i storbyene med personer i de andre gruppene, ser vi at de som bor i storbyene har høyest eller lavest tall for de fleste av de målene vi har tatt med i tabell 1.1, selv om forskjellen fra neste gruppe som oftest ikke er svært stor. Storbybefolkningen har høyere yrkesdeltaking, større andel med mer enn grunnutdanning; de bor mer sjelden i bolig uten WC og den husholdningen de tilhører disponerer oftere fritidshus eller hytte. De har den høyeste gjennomsnittsinntekten som inntektstakere og tilhører de husholdningene som har den høyeste gjennomsnittlige disponible inntekten og har også mest å rutte med pr. medlem i husholdningen.

På den andre siden bor storbybefolkningen oftere trangt og det synes som om nesten alle som er utsatt for vold eller alvorlig sjikane, er bosatt i storbyene. Kanskje litt uventet er det at folk i storbyene sjeldnere bor i husholdninger som disponerer bil. (Dette er en sammenheng vi finner for alle alders- og familieforholdsgrupper.)

Personer med bosted i landbruks-, fiskeri- og andre kommuner («andre» kommuner er kommuner som ikke er klassifisert ifølge de kjennetegnene klassifiseringen bygger på) skiller seg ut ved den lave prosentdelen med mer enn grunnutdanning og med lave gjennomsnittsinntekter for inntektstakere. På den andre siden synes det å være slik at mangel på psykisk velvære er minst utbredt i kommunene som er preget av primærnæringene. Det er befolkningen i industrikommunene som har den største prosentdelen som opplever at de er plaget av uro, angst, nervøsitet eller depresjoner. Oppsummeringsvis kan vi si at det finnes klare ulikheter i den geografiske fordelingen i de levekårmålene vi har gjengitt. Men en vurdering av disse ulikhetene vil påvirkes av hva man mener er viktige og mindre viktige mål for levekår. Videre vil en ikke kunne foreta en fullstendig vurdering fordi mange viktige mål for levekår mangler i denne grove oversikten.

Utdanning og levekår

For å belyse eventuelle sammenhenger mellom utdanningsnivå og levekår har vi delt befolkningen over 16 år i tre grupper etter lengden av den allmennutdanningen de har tatt. En gruppe er alle som bare har grunnutdanning. For de fleste er dette 7-årig folkeskole pluss eventuell framhaldsskole, men for de yngste er det 9-årig ungdomsskole. Begge typer utdanning er her kalt grunnutdanning. Som egen gruppe er videre regnet alle som har mer enn det som her er kalt grunnutdanning, men ikke så mye som 12 år. Den siste gruppen har 12 års utdanning eller mer.

I oversikten over hvordan levekårene fordelte seg mellom de ulike aldersgruppene så vi at prosentdelen med mer enn grunnutdanning var spesielt lav for gruppen 67 år og over. De eldres levekår vil derfor i en viss utstrekning påvirke tallene for gruppen med lavest utdanning. Men for alle aldersgrupper så vi at bare et mindretall har mer enn grunnskole, slik vi her definerer det.

Med de mål vi benytter her får vi et bilde som viser en systematisk ulikhet mellom grupper som har ulik utdanning. For en del mål er ulikhetene svært store. Retningen i disse ulikhetene kan uttrykkes slik: Personer med lavest utdanning vil i forhold til personer med lengre utdanning bli oftere rammet av sykelighet og oftere bli plaget av mangel på psykisk velvære. De rammes oftere av arbeidsløshet, bor oftere trangt og har sjeldnere WC i boligen. Fordelingen av andre materielle goder er skjev på den måten at personer med lav utdanning sjeldnere tilhører husholdninger med bil og fritidshus/hytte. Denne gruppen har lavere inntekt, og husholdningene de tilhører har i gjennomsnitt mindre i disponibel inntekt. (Spesialundersøkelser viser at vi finner disse ulikhetene igjen innen alle aldersgruppene.)

Selv om vi kan påvise systematiske skjevheter i fordelingen av levekår mellom grupper med ulik utdanning, kan vi ikke på basis av disse tallene si om det bare er utdanningsulikhetene som skaper skjevhetene.

Husholdningsinntekt og levekår

For å belyse sammenhengen mellom inntekt og levekår har vi tatt utgangspunkt i den disponible inntekt for den husholdning som hver enkelt person tilhører. Alle personer som er knyttet til en husholdning som hadde mindre enn 26 000 kroner i disponibel inntekt i 1973, er plassert i en egen gruppe. Tilsvarende grupper har vi laget for personer som tilhører husholdninger hvor inntekten er mellom 26 000 og 50 000 kroner og hvor den er over 50 000 1973-kroner.

Tallene for de helsemålene som er med i denne oversikten viser klar sammenheng med inntekten. Alvorlig sykelighet og mangel på psykisk velvære er mer utbredt blant personer som tilhører husholdninger med lav inntekt enn blant personer med høy inntekt i husholdningen. Når det gjelder utdanning, så har personer med den laveste inntekten også den laveste prosentdelen med mer enn grunnutdanning. Andelen i denne gruppen er lavere enn for gruppen 67 år og over og er nesten like lav som for gruppen pensjonister og arbeidsuføre.

Målt med mangel på WC i boligen viser tallene at det er de som har den laveste husholdningsinntekten som også har den dårligste boligstandarden. Derimot er prosentdelen som bor trangt størst for gruppene som har størst husholdningsinntekt. Dette har nok sammenheng med at mange alderstrygdede har både lav inntekt og tilhører husholdninger hvor det relativt sjelden bor flere personer enn det er rom i boligen. Store husholdninger derimot har oftere flere inntektstakere, større inntekt og bor også trangt, slik vi her har definert trangboddhet.

Personer som tilhører husholdninger med 50 000 kroner eller mer i inntekt, er den inntektsgruppen som har den høyeste prosentdelen med organisasjonstilknytning. Likevel er andelen lavere for denne gruppen enn for en rekke andre grupper som er med i oversikten.

Tabell 1.1 viser, som en kunne vente, en ulikhet i tilgangen på materielle goder. Prosentdelen i de ulike gruppene som disponerer bil og fritidshus/hytte, øker med stigende inntekter.

Tallene for regelmessig avislesning og andelen som er blitt utsatt for vold eller alvorlig sjikane peker i retning av at disse målene ikke påvirkes av inntekten til den husholdningen en person tilhører. Men disse tallene som gjelder for landet under ett, kan dekke over forskjeller mellom inntektsgruppene innen hver enkelt kommunetype.

De sosiale støtteordningene nyttes ikke like ofte av personene i de ulike inntektsgruppene. Tallene viser at sosialhjelp og uføretrygd mottas oftest av personer som tilhører husholdninger med lav inntekt. Dette uttrykker først og fremst at ytelsene innen disse ordningene ikke var store nok til å bringe den samlete husholdningsinntekten for dem som mottok disse ytelsene over 26 000 kroner i 1973.

Tallene for prosentdelene som mottar hjemmehjelp, husmorvikar og hjemmesykepleier viser at disse ordningene ikke synes å rette seg mot noen bestemt inntektsgruppe.

Ulikheter mellom personer med ulike forhold til arbeidsmarked og yrke

Inndelingen er foretatt på grunnlag av en persons hovedaktivitet. De yrkesaktive er først gruppert i selvstendige og ansatte. Deretter er hver av disse gruppene delt i to grupper etter næringstilknytting. En egen gruppe av personer er de som har arbeid i hjemmet som hovedaktivitet. Dette er vesentlig husmødre. Men selv om de som hovedaktivitet har arbeid i hjemmet, finnes det personer i denne gruppen som også har inntektsgivende deltidsarbeid. De to siste gruppene er henholdsvis pensjonister og en sammensatt gruppe som hovedsakelig består av personer under utdanning.

Ser vi først på inntektsforholdene, viser det seg at det blant yrkesaktive er de selvstendige inntektstakere innen primærnæringene som har den laveste gjennomsnitts-

inntekten. Selvstendige i de øvrige næringer har høyest gjennomsnittlig inntekt. De ansatte er delt i to grupper. De som arbeider i det som vanligvis kalles primær- og sekundærnæringene på den ene siden og de ansatte i tjenesteytende næringer på den andre. Som inntektstakere har de to grupper ansatte omtrent samme inntekt i gjennomsnitt. Men ansatte i primær- og sekundærnæringene har et lavere gjennomsnittlig timetall for det ubetalte arbeidet i hjemmet, og de er knyttet til husholdninger med lavere gjennomsnittlig inntekt og lavere inntekt pr. medlem i husholdningene. Når en vurderer tallene for de ulike inntektsmålene er det viktig å huske at de gruppene vi har delt befolkningen inn i er svært sammensatte grupper med store ulikheter innen gruppene. En videre oppdeling av de ulike gruppene ville f.eks. vise store forskjeller i inntekt mellom personer med høy og lav utdanning, også innenfor grupper med samme forhold til arbeidsmarked og yrke ifølge inndelingen her.

Målet for sykelighet viser, som en kunne vente, at det er pensjonistene som har den høyeste andelen med mer enn 30 sykedager i 1973. Blant de yrkesaktive er prosentdelen høyest for ansatte i industri, bygg og anlegg, fiske, skogbruk og jordbruk. Målet for mangel på psykisk velvære viser at hjmmearbeidende og pensjonister har en like stor del som er plaget av angst, uro, nervøsitet eller depresjon. For begge grupper er prosentdelen høy.

De selvstendige i primærnæringene skiller seg ut fra de andre gruppene med en meget høy prosentdel som bor i bolig uten WC og med en svært liten andel som har mer enn grunnutdanning. På den andre siden er selvstendige i primærnæringene meget sjelden utsatt for vold eller alvorlig sjikane. De inntektstakerne som tilhører gruppen under utdanning og «andre» har den laveste gjennomsnittsinntekt. Men på samme måte som for gruppen mellom 17—24 år tilhører mange utdanningssøkende sine foreldres husholdninger, som i gjennomsnitt har en høy disponibel inntekt, og denne gruppen får derfor et høyt tall for disponibel husholdningsinntekt.

Utviklingen i befolkningens levekår

De tall vi legger fram i dette innledningskapitlet bygger på ulike undersøkelser som gjelder året 1973.

Vi har ikke materiale som gjør det mulig å vise utviklingen i levekår for alle de gruppene som er belyst i dette kapitlet. De fleste kapitler inneholder imidlertid tall som viser utviklingen fram til 1973 for befolkningen som helhet, og i noen kapitler kan vi også vise hvordan situasjonen for enkelte grupper i befolkningen har utviklet seg i forhold til hverandre. I noen kapitler har vi tall også for utviklingen fram til året 1975.

Begrensninger i Sosialt utsyns oversikt over befolkningens levekår

Det bildet Sosialt utsyn gir av befolkningens levekår har noen viktige begrensninger. Det gjelder i varierende grad de enkelte kapitlene og det gjelder særskilt det bildet av levekårene som blir presentert i oversiktstabellen i dette kapitlet. Noen av begrensningene følger av formålet med Sosialt utsyn. I Sosialt utsyn er det ikke gjort noe forsøk på å vurdere ulike sider av befolkningens levekår i forhold til hverandre. Vi har ikke arbeidet fram mot noe grunnlag som gjør det mulig å kunne si at f.eks. god helse er viktigere enn høy inntekt eller at gode boforhold betyr mer enn en lang utdanning. Det ligger også utenfor formålet med Sosialt utsyn å utarbeide begreper som «minimumsinntekt», «dårlige boforhold», «utilstrekkelig utdanning», «uakseptable arbeidsforhold» osv. Sosialt utsyn kan derfor ikke uten videre gi svar på spørsmål av typen «Er levestandarden høy i Norge»? eller «Har det skjedd en positiv eller negativ utvikling i befolkningens levekår de siste 10 årene?». Svarene på slike og liknende spørsmål vil

avhenge av hvilke vurderinger en bygger på når en skal avgjøre hvilken vekt de ulike levekårskomponentene skal tillegges og hvordan de enkelte personer og grupper skal vurderes mot hverandre.

Derimot vil Sosialt utsyn kunne fungere som en oppslagsbok hvor sosialt og politisk interesserte, studenter, journalister og andre kan finne viktige levekårsdata, enten de har bestemte oppfatninger om disse begrepene eller ikke. Men også som oppslagsbok for levekårsdata har Sosialt utsyn noen viktige begrensninger.

1. Den kanskje største svakheten ved Sosialt utsyn som oppslagsbok for levekårsdata er at den mangler opplysninger om en del viktige områder. Et slikt område er f.eks. befolkningens sosiale kontakter eller sosiale miljø. Det finnes få mål i Sosialt utsyn som kan kaste lys over kontakter mellom venner, naboer, slektninger, arbeidskamerater osv.

Vi har heller ikke klart å finne fram til mål som kan belyse ernæringsforholdene i befolkningen og det finnes svært få levekårsmål i Sosialt utsyn som sier noe om hvor stor del av befolkningen som er utsatt for ulike typer av forurensning. Også for de levekårsområdene hvor tilgangen på informasjon har vært tilstrekkelig til at vi har laget et eget kapittel, vil det være aspekter som er mangelfullt belyst. Vi presenterer f.eks. et omfattende materiale om hvor lang utdanning ulike grupper i befolkningen har (kapittel 6), men vi kan ikke gi tall for mål som sier noe om faktiske kunnskaper eller ferdigheter i befolkningen, eller om folk kan nytte utdanningen i arbeidet sitt. Vi gir tall for hvor stor del av befolkningen som ikke stemmer ved valg, som ikke er medlem i noen organisasjon, som ikke leser aviser osv. (kapittel 8), men Sosialt utsyn gir få tall som sier noe om den daglige politiske aktiviteten i lokalsamfunn, innen partiene eller i andre sammenhenger.

Det vil være delte meninger om hvilke krav som må stilles til en helhetlig eller allsidig kartlegging av befolkningens levekår. Men de fleste definisjoner av befolkningens levekår vil nok trekke inn flere sider enn de som er belyst i denne utgaven av Sosialt utsyn.

2. Hovedinnholdet i Sosialt utsyn er tallfestingen av de ulike levekårsmålene. Definisjonen og avgrensningen av disse målene er derfor avgjørende for kvaliteten på levekårsbeskrivelsen. Før man kan gi tall for et aspekt ved levekårene må en først a) finne ut hva som er et godt levekårsmål for akkurat dette aspektet, og deretter b) finne fram datamateriale som kan brukes til å tallfeste dette målet. Det finnes sjelden klare svar på problemene under punkt a. Vi har mye datamateriale om helsetilstanden i befolkningen, men det er likevel ikke lett å gi en kort oversikt over sykeligheten. Dette kommer av at det er vanskelig å gi svar på hvem som skal regnes som syke. I tabell 1.1 har vi nyttet to mål for å avgrense de personene vi regner som syke. I kapitlet om helseforholdene tar vi med enda flere mål som fanger opp andre sider ved sykeligheten.

Når det gjelder inntekt har vi problemer med å velge gode begreper for inntekt og å få datamateriale som kan tallfeste målene vi velger. I Sosialt utsyn har vi holdt f.eks. gratis helsetjenester o.l. utenfor inntektsbegrepet. I hovedsak skal målet vi har valgt for inntekt dekke pengeinntekter. Men fordi vi nytter opplysningene fra selvangivelsen får vi ikke med inntekt som er skattefri og inntekt som er unndratt beskatning. Det finnes også en rekke andre eksempler på at slike problem får konsekvenser for beskrivelsen av levekårene.

I kapitlet om utdanning kan vi bare gi tall for deltaking i formell utdanning (ikke selvstudier, opplæring på arbeidsplassen o.l.), i kapitlet om kriminalitet må vi bygge hovedsaklig på tallene for den registrerte kriminaliteten (som er bare en del av den totale) og i kapitlet om befolkning kan vi bare si noe om flytting mellom kommuner og ikke om flytting innen kommuner. Mange av målene har slike svakheter, men det er imidlertid ikke alltid like lett å oppdage dette. Vi har derfor forsøkt i teksten til tabellene og diagrammene å gjøre rede for noen av denne typen svakheter ved dataene.

3. Sosialt utsyn forsøker å gi grove oversikter over og peke på noen hovedtrekk ved utviklingen i befolkningens levekår. Særlig er beskrivelsen i tabell 1.1 knapp. Dette betyr at mange vil savne tall som viser situasjonen for spesielle grupper eller som mer detaljert beskriver situasjonen innen de ulike områdene. I tabell 1.1 vil det kanskje for mange være utilfredsstillende å ikke få tall for mannlige og kvinnelige lønnstakere hver for seg eller ikke kunne se på ulikheter mellom lønnstakere med henholdsvis høy og lav utdanning. I tabell 1.1 gir vi tall for prosentdelen med medlemskap i en organisasjon. Denne opplysningen er selvfølgelig for snau hvis en mener at det mest interessante skillet går mellom aktive og passive medlemmer. Når vi presenterer tallene for inntekt som et gjennomsnitt, gir dette bare et grovt bilde fordi det er umulig å se hvor stor del som har lav inntekt.

Disse problemene går igjen i alle kapitlene i Sosialt utsyn, men de er selvfølgelig mest framtredende i tabell 1.1. I de enkelte kapitlene har vi imidlertid forsøkt å gi noe mer detaljerte opplysninger i teksten i tillegg til materialet i tabellene og diagrammene. For øvrig må vi vise til spesialpublikasjonene.

4. Levekårene for barn og ungdom er relativt dårlig belyst i Sosialt utsyn. Den begrensingen skyldes ikke at vi mener levekårene for disse gruppene er uviktig, men er en følge av de talloppgavene vi har til rådighet.

Tallene i innledningskapitlet gjelder bare befolkningen mellom 17—74 år, men i noen grad kan en slutte seg til forholdene for barn og ungdom ved å se på forholdene for de voksne som har barn under 16 år.

2. Befolkning

Hovedtall fra kapitlet

Siden 1975 bor det over 4 millioner mennesker i Norge. Men folketallet øker nå bare med rundt 20 000 pr. år, til tross for at vi i de siste årene har fått et innflyttingsoverskott på opp i mot 5 000 pr. år. Som følge først og fremst av synkende fødselstall har den naturlige tilveksten sunket fra rundt 30 000 pr. år i tiden mellom 1950 og 1970 til rundt 15 000 i dag.

Tabell 2.1. Befolkningstilvekst *Population growth*

	1950	1960	1975
Levendefødte *Live births*	62 410	61 880	56 345
Døde *Deaths*	29 699	32 543	40 061
Naturlig tilvekst *Natural growth*	32 711	29 337	16 284
Nettotilvekst *Net growth*	30 342	27 064	19 576

Den langvarige nedgang i dødeligheten og fallet i fødselstallet i de siste årene har ført til at det er blitt relativt flere gamle og færre barn og unge i befolkningen. Mens 14 prosent av befolkningen var i alderen 0—6 år i 1950, var bare 11 prosent så unge i 1975. Samtidig hadde aldersgruppen 67 år og over økt fra 8 til 12 prosent. I de viktigste yrkesaktive aldersklassene, 25—66 år, gikk andelen i dette tidsrommet ned fra 54 til 49 prosent, og hele nedgangen falt på aldersgruppen 25—49 år.

Tabell 2.2. Folketall og andelen unge og gamle
Population and the proportion of young and old people

År *Year*	Folketallet i alt *Population, total*	Av dette *Of which*	
		0—6 år *years*	67 år og over *years and over*
	Mill.	Pst. *P.c.*	
1950	3,3	14	8
1960	3,6	12	9
1975	4,0	11	12

Det er store forskjeller i aldersfordelingen i de ulike deler av landet. Relativt flest i aldersgruppen 67 år og over har Oslo, med 16 prosent av folketallet i denne aldersgruppen, mens Finnmark ligger lavest med 8 prosent. Også andelen i de yrkesaktive aldersklassene, 16—66 år, er høyest i Oslo. Den laveste andel i disse aldersklassene, 59 prosent, har Sogn og Fjordane.

Norges befolkning grupperer seg i snaut 1,6 millioner familier, når vi regner med familiekjerner (slik de er definert i avsnittet om begreper og datagrunnlag, side 18). 23 prosent av familiene var ektepar uten barn (under 17 år), og vel 31 prosent var ektepar med barn. 4 prosent av familiene bestod av enslig far eller mor med barn, og 38 prosent var enslige som her er regnet som egne familieenheter.

Tabell 2.3. Familiekjerner etter type 1974 *Family nuclei by type 1974*

	Antall i 1 000 *Number in 1 000*	Prosent *Percentage*
Familier i alt *Families, total*	1 590	100
Ektepar uten barn *Couples without children*	433	27
Ektepar med barn *Couples with children*	500	30
Far/mor med barn *Father/mother with children*	57	4
Enslige *Single persons*	600	38

Det ble inngått 26 000 ekteskap i 1975, og dette er 3 000 færre enn det ekteskapstall som ble registrert årlig i slutten av 1960-årene. Tilbøyeligheten til å inngå ekteskap har sunket raskt.

Tabell 2.4. Giftermålshyppighet *Marriage rates*

	Giftermål pr. 1000 ugifte *Marriages per 1 000 unmarried*			
	20–24 år *years*		25–29 år *years*	
	Menn *Males*	Kvinner *Females*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
1959–1962	99	222	174	214
1974–1975	110	188	147	151

I 1975 ble 5 600 ekteskap oppløst ved skilsmisse, mens tallet lå på bare rundt 2 000 pr. år i 1950-årene. Skilsmissehyppigheten er nå mer enn dobbelt så høy som den var for 20 år siden.

Tabell 2.5. Skilsmissehyppighet *Divorce rate*

	Skilsmisser pr. 1 000 gifte *Divorces per 1 000 married*			
	20–24 år *years*		25–29 år *years*	
	Menn *Males*	Kvinner *Females*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
1959–1962	6	6	6	5
1974–1975	9	11	12	12

Ennå har ikke nedgangen i ekteskapstallet og økningen i skilsmissene ført til store endringer i folkemengdens fordeling på ugifte, gifte og før gifte, men det var relativt sett noen flere ugifte i aldersgruppen 20—24 år i 1975 enn i 1970. Som en følge av tidligere høy giftermålshyppighet er det en spesielt lav andel ugifte i aldersklassene mellom 35 og 55 år. I den eldste del av befolkningen er andelen før gifte langt større blant kvinner enn blant menn, fordi menn har en stor overdødelighet i forhold til kvinner i alle aldersgrupper.

Fødselstallet har i de seinere år ligget under 60 000 pr. år, mens det i 1960-årene varierte mellom 63 000 og 67 000.

Blant kvinner over 30 år har fruktbarheten sunket i hele perioden etter 1950. I de siste årene har nedgangen omfattet alle de reproduktive aldersklassene. Blant de gifte har det vært synkende fruktbarhet i hele perioden for dem over 20 år. Derimot har fruktbarheten blant ikke gifte vist stigning, særlig blant dem under 25 år.

Tabell 2.6. Fruktbarhet *Fertility rates*

	Levendefødte pr. 1 000 kvinner *Live births per 1 000 women*			
	15–19 år *years*	20–24 år *years*	25–29 år *years*	30–34 år *years*
1961–1965	38	178	177	113
1975	40	135	129	64

I alle fylker har tallet på fødte i forhold til kvinner i alderen 15—44 år vist nedgang. Nedgangen har vært størst i de fylker som tidligere lå høyest, slik at de regionale forskjellene nå er mindre enn før.

Nedgangen i fruktbarheten har ført til at fødselstallet nå er under det nivå som er nødvendig for på lang sikt å kunne opprettholde en stabil folkemengde. Fortsatt nedgang i fruktbarheten vil trolig føre til at vi får nedgang i folketallet før år 2000, med mindre vi får et betydelig innvandringsoverskott. Etter beregninger i 1975, der en forutsatte en nedgang i fruktbarheten fra 1974 på 15 prosent, vil folkemengden gå tilbake fra år 2000, dvs. at fødselstallet da vil bli lavere enn dødstallet.

Det var 40 000 dødsfall i Norge i 1975, og tallet har vist stigende tendens fra rundt 29 000 pr. år i begynnelsen av 1950-årene. Hovedårsaken til oppgangen er økningen i tallet på eldre i befolkningen. Dødeligheten for kvinner har gått ned i alle aldersgrupper. Det samme gjelder menn, bortsett fra at dødeligheten fra 40-årsalderen steg noe i 1960-årene og fortsatt ligger over nivået fra 1950-årene.

Middellevetiden for nyfødte er nå 71,5 år for gutter og nær 78 år for jenter.

Tabell 2.7. Dødeligheten for noen aldre. 1974 *Death rates at selected ages. 1974*

	Spedbarnsdødelighet[1] *Infant mortality*[1]	Dødssannsynlighet pr. 1 000 *Death rates per 1 000*		
		30 år *years*	45 år *years*	67 år *years*
Menn *Males*	12,6	1,2	3,6	30,1
Kvinner *Females*	9,5	0,5	1,8	14,5

[1] Døde under 1 år pr. 1 000 levendefødte.
[1] *Deaths under 1 year per 1 000 live births.*

I løpet av et år blir det nå registrert om lag 190 000 flyttinger mellom kommuner i Norge. I tillegg flytter vel 200 000 innenfor kommunene.

Tendensen til å flytte varierer meget med alderen. I 1975 var over 40 prosent av flyttingene mellom kommunene konsentrert til aldersgruppene fra 20 til 30 år. Etter 30-årsalderen synker flyttehyppigheten raskt både for menn og kvinner.

I aldersgruppene fra 16 til 60 år er arbeidsforhold viktigste grunn til flytting. For personer mellom 20 og 40 år er også boligforhold en viktig grunn til flytting. For kvinner under 25 år er dessuten familieforhold, slik som inngåelse av ekteskap, en viktig grunn for flytting.

Begreper og datagrunnlag

Befolkningens størrelse og sammensetning betyr mye for etterspørselen etter varer og tjenester av ulike slag. Størrelsen av kullene som passerer barne- og ungdomsalderen er bestemmende for behovet for skoler og andre typer av utdanningsinstitusjoner, og tallet på personer som når opp i de eldste aldersgruppene vil ha betydning for behovet for alders- og sykehjemsplasser. Behovet for boliger vil blant annet avhenge av hvor mange som stifter familie.

I dette kapitlet er det lagt vekt på å presentere statistikk som viser hovedtrekk og utvikling i befolkningens aldersfordeling, i familiestiftelse og barnetall, levealder og flyttetendenser.

De faktorene som virker inn på levekårene vil være ulike for de ulike aldersgruppene, og forhold som er viktige for en aldersgruppes levekår kan være mindre viktige eller uten betydning for andre.

Opplysninger om størrelsen på de ulike aldersgrupper og fordelingen på ekteskapelig status er derfor viktige bakgrunnsfaktorer når en skal belyse levekårene for ulike befolkningsgrupper.

Aldersgrupper som ofte er av særlig interesse, er de mest yrkesaktive gruppene, særlig 25—49 år, gruppen over pensjonsalder, 67 år og over, og de grupper som er i utdanningsalder.

Goder og ulemper som er av betydning for levekårene i befolkningen vil være ujevnt fordelt mellom de ulike aldersgruppene. Grupper av personer med f. eks. ulik ekteskapelig status eller ulikt bosted vil også skille seg fra hverandre med hensyn til alderssammensetningen. I en del tilfeller kan det derfor være slik at forskjeller mellom grupper av personer kan skyldes ulik aldersstruktur.

Familiestrukturen i befolkningen er belyst ved en gruppering av personene som det er mulig å foreta ut fra familienummeret som inngår i det sentrale personregisteret. Familienummeret knytter sammen ektefeller, og det knytter ugifte barn til foreldre. Familieenheten er definert som familiekjerne. Personene i en familiekjerne må være registrert bosatt i samme boligenhet. En person registrert bosatt uten ugifte barn og heller ikke sammen med ektefelle eller foreldre, regnes som egen familieenhet.

Tallene for nye ekteskap og skilsmisser refererer seg til personer bosatt i Norge da hendelsen fant sted, henholdsvis for menn og kvinner. Tallet på fødte refererer seg til morens bosted, og dødsfall til avdødes siste bosted uansett om hendelsen finner sted utenfor landets grenser.

Ved beregning av giftermålshyppighet, fødselshyppighet m.v. har en nyttet middelfolkemengden totalt eller i ulike aldersgrupper. Middelfolkemengden er et beregnet gjennomsnittstall for året. Ved beregninger for år der bestandstall fra folketellinger inngår, er befolkningen på tellingstidspunktet nyttet som middelfolkemengde for hendelser i en periode før og etter tellingen.

Tallene for fødte refererer seg som regel til levendefødte, og ved beregning av fruktbarheten er tallet på levendefødte satt i relasjon til kvinner i ulike aldersgrupper innenfor den fødedyktige periode.

Tallene for svangerskapsavbrudd (legale aborter) refererer seg til statistikken over aborter innvilget etter søknad.

Befolkningsutviklingen i de ulike deler av landet og flyttestrukturen er belyst ved tall for flyttinger mellom kommuner innen landet. For flyttinger innenfor kommunene foreligger ikke detaljerte opplysninger.

Utviklingen i flyttesamkvemmet med andre land er belyst ved tall for registrerte inn- og utflyttinger. Slike flyttinger gjelder personer som skal oppholde seg minst 6 måneder i det land de flytter til.

Opplysninger om størrelse og struktur i den utenlandske befolkningsgruppen her i landet er hentet fra det sentrale personregisteret, der statsborgerskap inngår som kjennemerke for hver person.

Datamaterialet i dette kapitlet er i det vesentlige hentet fra de årlige publikasjonene: NOS Folkemengdens bevegelse, NOS Folkemengden etter alder, NOS Helsestatistikk og NOS Flyttestatistikk og dessuten fra NOS Flyttemotivundersøkelsen 1972.

Befolkningens størrelse og sammensetning

I begynnelsen av 1975 passerte Norges befolkning 4 millioner, og ved utgangen av 1975 var den registrerte folkemengde 4 017 000. Av den sam-

Tabell 2.8. Folkemengde i alt og etter kjønn *Population, total and by sex*

År *Year*	I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*	Kvinner pr. 1 000 menn *Females per 1 000 males*
31/12 1950	3 278 546	1 625 351	1 653 195	1 017
» 1955	3 444 093	1 714 761	1 729 332	1 008
» 1960	3 591 234	1 789 406	1 801 828	1 007
» 1965	3 737 696	1 862 338	1 875 358	1 007
» 1970	3 888 305	1 933 700	1 954 605	1 011
» 1975	4 017 101	1 994 867	2 022 234	1 014

Kilde: NOS Folkemengdens bevegelse. *Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics.*

Figur 2.1. Befolkningstilveksten[1] 1950—1975 *Population growth[1] 1950—1975*

[1] I 1960 og 1970 er medregnet utflytting som fant sted i tidligere år, men som ble registrert først ved folketellingen.
[1] *Migration previously not registrated are included in the figures for the year of census, 1960 and 1970.*
Kilde: NOS Statistisk årbok 1976. *Source: NOS Statistical Yearbook 1976.*

lede befolkning var vel halvparten kvinner. Det var 1 014 kvinner pr. 1 000 menn i 1975, mot 1 007 i 1960. Overskottet av kvinner gikk noe ned i 1950-årene, men har steget igjen i de seinere år. Denne utviklingen henger sammen med at det har vært liten eller ingen nedgang i dødeligheten for menn etter 1960, mens dødeligheten for kvinner har fortsatt å synke. Dessuten har et synkende fødselstall betydd at forskjellen i tallet på fødte gutter og jenter er blitt mindre (tabell 2.8).

Nettotilveksten til befolkningen var gjennomsnittlig rundt 30 000 pr. år i tidsrommet fra 1950 opp til begynnelsen av 1970-årene. Tilveksten var i denne perioden vesentlig bestemt av differansen mellom tallet på fødte og døde (fødselsoverskottet). Fra 1970 har imidlertid fødselstallet vist stadig nedgang, og nedgangen har tiltatt etter hvert. Omtrent fra samme tid fikk vi et overskott av innflyttere til Norge, og dette førte til at utslaget på nettotilveksten ikke ble særlig stort i 1973 og 1974. I 1975 var imidlertid fødselstallet sunket så sterkt at nettotilveksten kom ned i rundt 20 000, selv med et innflyttingsoverskott på nærmere 5 000 (figur 2.1).

Den gunstige utviklingen i dødelighetsforholdene både for menn og kvinner over lengre tid har ført til at relativt flere enn før av hvert fødselskull når opp i pensjonsalderen. Mens aldelsgruppen 67 år og over utgjorde 8 prosent av den samlede folkemengde i 1950, var andelen 12 prosent i 1975. Absolutt sett økte denne aldersgruppen fra knapt 270 000 i 1950 til 470 000 i 1975. Den relative aldersfordelingen blir også påvirket av fødselskullenes størrelse. Nedgangen i fødselstallet i de seinere år har ført til at andelen barn under skolealder har vist nedgang. I de aldersklassene hvor skole- og utdanningsaktivitet er viktig, 7—15 år og 16—24 år, er andelen av befolkningen økt, mens det er nedgang for andelen i de viktigste yrkesaktive årsklassene, 25—66 år, og med nedgangen konsentrert til den yngste gruppen, 25—49 år (tabell 2.9).

Alderspyramiden (fig. 2.2) viser hvor mange

Tabell 2.9. Folkemengdens fordeling på aldersgrupper. Prosent *Population in selected age groups. Percentages*

År *Year*	Aldrer i alt *Ages, total*	0–6 år *years*	7–15 år *years*	16–24 år *years*	25–49 år *years*	50–66 år *years*	67 år og over *years and over*
				Begge kjønn *Both sexes*			
1950	100	14	12	12	37	17	8
1960	100	12	16	11	33	19	9
1970	100	12	14	14	29	20	11
1975	100	11	14	14	30	19	12

Kilde: NOS Folkemengdens bevegelse. *Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics.*

Figur 2.2. Folkemengden etter kjønn og alder ved utgangen av 1975 *Population by sex and age at the end of 1975*

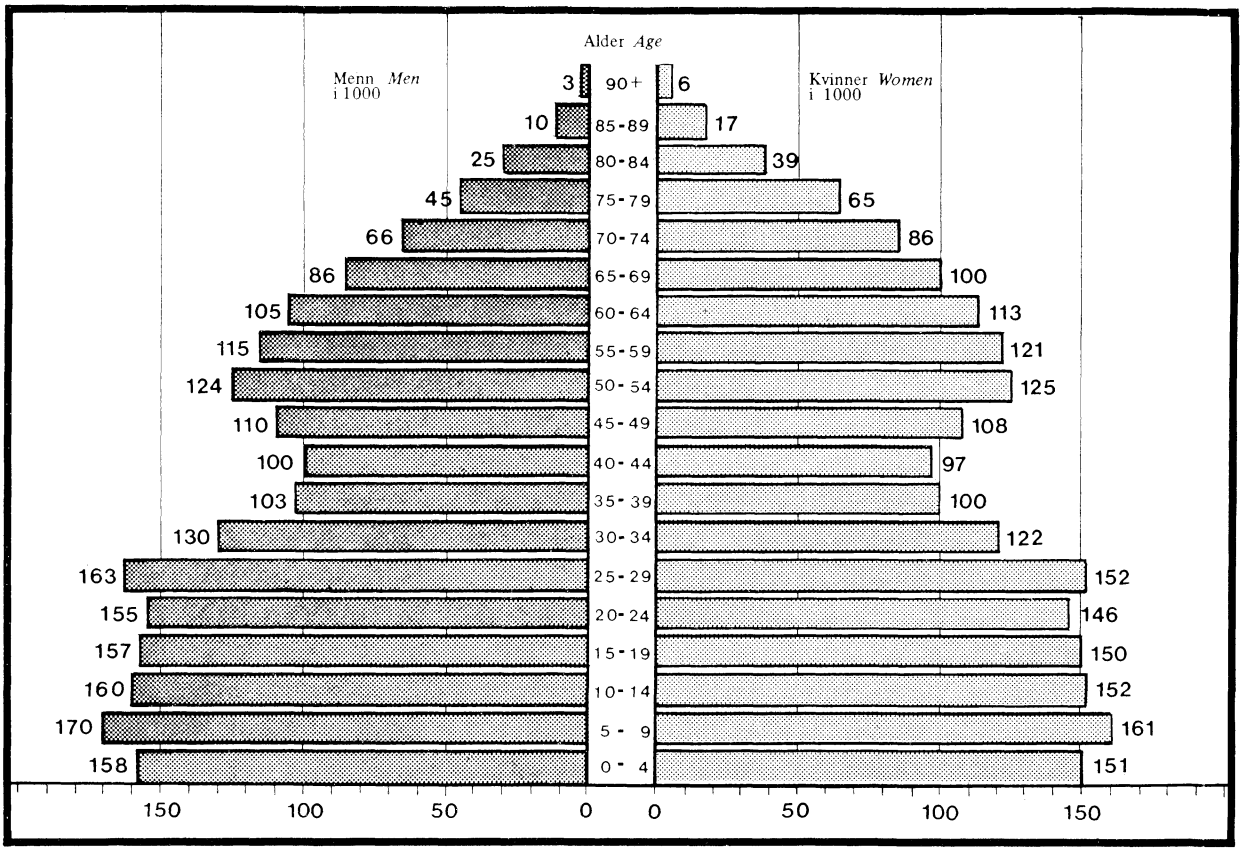

Kilde: NOS Folkemengdens bevegelse 1975. *Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics 1975.*

kvinner og menn det var i hver femårs aldersgruppe i 1975. Tallet i hver aldersgruppe er bestemt av størrelsen på fødselskullet og hvor mange som er døde fram til utgangen av 1975. Virkningene av de små fødselskullene i første halvdel av 1930-årene viser seg i de små tall for 40—44-åringer. (De som ble født i årene 1931—1935.) På samme måte ser vi spor av de store fødselskull i årene etter siste verdenskrig i de høye tall i aldersgruppen 25—29 år, som ble født nettopp i perioden 1946—1950.

Av den totale folkemengde på vel 4 millioner bor vel 800 000 eller 20 prosent i de to fylkene Oslo og Akershus. Oslofjordområdet, dvs. Oslo, Akershus, Østfold og Vestfold til sammen, har 30 prosent av folkemengden. Samme andel har Sør- og Vestlandet sett under ett, dvs. fylkene fra og med Aust-Agder til og med Møre og Romsdal. I de tre nordligste fylkene bor til sammen bare vel 11 prosent av landets folkemengde.

Relativt sett har folkemengdens fordeling på landsdeler endret seg lite i de siste 10—15 årene.

En gruppering av kommunene etter type ifølge Byråets standard for kommuneklassifisering viser at bare 6 prosent av folkemengden i 1975 var bosatt i rene landbrukskommuner, og bare 3 prosent i fiskerikommuner. Slår vi sammen de «sentrale» og de «mindre sentrale» kommunetypene, finner vi 14 prosent av folkemengden i blandede landbruks- og industrikommuner, 18 prosent i rene industrikommuner og hele 54 prosent i blandede tjenesteytings- og industrikommuner.

Siden alle bykommunene er gruppert enten som Særlig sentrale tjenesteytings- og industrikommuner eller som Øvrige tjenesteytings- og industrikommuner, har disse to gruppene til sammen den største andelen av folkemengden i de fleste fylkene. I 6 fylker (Østfold, Akershus, Oslo, Buskerud, Vestfold og Vest-Agder) bor minst 80 prosent av folkemengden i blandede tjenesteytings- og industrikommuner, mens det tilsvarende prosenttallet er under 10 i Sogn og Fjordane og i Nord-Trøndelag. Landbrukskommuner og landbruks- og industrikommuner til sammen, har mer enn 40 prosent av folkemengden i fylkene Hedmark, Oppland, Sogn og Fjordane og Nord-Trøndelag. Gruppen fiskerikommuner har 14—16 prosent av folkemengden i de tre nordligste fylkene, og har henholdsvis 11 og 13 prosent av folkemengden i Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal (tabell 2.10).

Aldersstrukturen varierer til dels meget for ulike typer av kommuner. Andelen barn under 16 år er størst i fiskerikommuner, der nær 28 prosent av folkemengden i 1975 tilhørte denne aldersgruppen. Lavest andel barn har de sentrale tjenesteytings- og industrikommuner, den gruppen de største bykommunene hører til, med vel 23 prosent.

Tabell 2.10. Folkemengden etter fylke og kommunetype. 31. desember 1975 *Population by county and type of municipality. 31 December 1975*

Fylke *County*	Folkemengde *Population*	Kommunetype[1]. Prosent *Type of municipality*[1,2]. *Percentages*									
		I alt *Total*	1 Landbruks-kommuner	2 Mindre sentrale, blandede landbruks- og industri-kommuner	3 Sentrale, blandede landbruks- og industri-kommuner	4 Fiskeri-kommuner	5 Mindre sentrale industri-kommuner	6 Sentrale industri-kommuner	7 Særlige sentrale, blandede tjenesteytings- og industri-kommuner	8 Øvrige blandede tjenesteytings- og industri-kommuner	9 Andre kommuner
Hele landet *The whole country*	4017 101	100	6	9	5	3	5	13	35	19	5
Østfold	228 506	100	—	2	15	1	—	63	4	15	—
Akershus	354 975	100	—	1	7	—	—	6	86	—	—
Oslo	463 022	100	—	—	—	—	—	—	100	—	—
Hedmark	183 410	100	9	31	13	—	—	16	—	31	—
Oppland	178 211	100	23	17	15	—	—	25	3	12	5
Buskerud	209 672	100	4	3	1	—	—	32	38	14	8
Vestfold	182 396	100	—	1	7	—	—	28	—	64	—
Telemark	158 840	100	10	5	1	—	22	28	—	30	4
Aust-Agder	86 211	100	5	3	4	—	8	8	7	57	8
Vest-Agder	131 645	100	6	11	3	—	—	21	45	14	—
Rogaland	287 624	100	6	3	11	0	6	28	36	10	—
Hordaland	386 669	100	2	14	1	2	6	5	62	3	5
Sogn og Fjordane	103 117	100	28	26	—	11	12	—	—	8	15
Møre og Romsdal	231 911	100	4	20	—	13	25	—	—	38	—
Sør-Trøndelag	241 334	100	10	14	6	3	—	—	60	—	7
Nord-Trøndelag	122 875	100	15	21	4	—	7	—	—	9	44
Nordland	243 200	100	5	10	—	15	15	—	—	46	9
Troms	144 102	100	3	7	—	14	—	—	—	55	21
Finnmark	79 381	100	5	—	—	16	6	—	—	58	15

[1] For definisjon av kommunetyper, se vedlegg 1, side 207.
[1] *For definition of type of municipality, see appendix 1, page 209.*
[2] *1 — Agricultural municipalities, 2 — Non-central, mixed agricultural and manufacturing municipalities, 3 — Central, mixed agricultural and manufacturing municipalities, 4 — Fishing municipalities, 5 — Non-central manufacturing municipalities, 6 — Central manufacturing municipalities, 7 — Especially central, mixed service and manufacturing municipalities, 8 — Remaining mixed service and manufacturing municipalities, 9 — Other municipalities.*
Kilde: NOS Folkemengden etter alder og ekteskapelig status 31. desember 1975. *Source: NOS Population by Age and Marital Status 31 December 1975.*

Landbrukskommunene har størst andel i alderen 67 år og over, med nær 16 prosent. For de fleste andre kommunetypene varierte andelen personer 67 år og over mellom 11 og 12 prosent.

For de enkelt fylker finner en at andelen eldre er størst i Oslo med om lag 16 prosent, mens Finnmark ligger lavest med litt over 7 prosent og Akershus nest lavest med litt under 8 prosent.

Andelen personer i alderen 16—66 år er størst i Oslo med 67 prosent, og nest størst i Akershus med 65 prosent. Lavest andel i yrkesaktive aldersgrupper har Sogn og Fjordane, der prosenten er litt over 59. Gjennomsnittlig for landet var 63 prosent i alderen 16—66 år og om lag 12 prosent i alderen 67 år og over.

Ved utgangen av 1974 var det om lag 1,6 millioner familier i Norge. Familier er da definert som familiekjerner, dvs. de består av ektepar med eller uten ugifte hjemmeboende barn, av mor eller far med ugifte hjemmeboende barn, eller av enslige personer.

Nær 40 prosent av familiene, slik definert, var ektepar med ugifte barn, og 19 prosent var ektepar uten ugifte barn. Om lag 7 prosent var familier som besto av mor eller far med ugifte barn. De øvrige familiene, i alt nær 35 prosent, var enslige personer.

Ektepar med *ugifte barn under 17 år* utgjorde 31 prosent av familiene, mens ektepar med ugifte hjemmeboende barn som alle var minst 17 år utgjorde 9 prosent. Tilsvarende var det 4 prosent av familiene som besto av mor eller far med barn under 17 år og 3 prosent der det var mor eller far med barn på minst 17 år. (Tabell 2.11).

Blant ektepar med ugifte barn hadde de fleste ett eller to barn. Blant de familier som besto av mor eller far med ugifte barn, hadde de fleste ett barn.

Familier som besto av ektepar med ett eller to hjemmeboende ugifte barn under 17 år omfattet i 1974 i alt 40 prosent av den samlede folkemengde, mens ektepar uten barn omfattet 15 prosent av folkemengden. Gruppen mor eller far med ett eller to barn omfattet i alt 5 prosent av den totale folkemengde.

Tabell 2.11. Familier (familiekjerner) etter type og tallet på barn under 17 år. 31. desember 1974 *Families (family nuclei) by type and number of children under 17 years. 31 December 1974*

Familietype *Type of family*	Antall *Number*	Prosent *Percentages*
Familier i alt *Families, total*	1 589 920	100,0
Ektepar uten barn *Couples without children*	432 920	27,2
Ektepar med ugifte barn *Couples with unmarried children*		
I alt *Total*	499 574	31,4
Av dette: *Of which:*		
1 barn *1 child*	187 741	11,8
2 » *2 children*	188 953	11,9
3 » *3* »	87 471	5,5
4 barn og over *4 children and over*.....	35 409	2,2
Mor med ugifte barn *Mother with unmarried children*		
I alt *Total*	48 585	3,1
Av dette: *Of which:*		
1 barn *1 child*	31 623	2,0
2 » *2 children*	11 425	0,7
3 » *3* »	4 002	0,3
4 barn og over *4 children and over*.....	1 535	0,1
Far med ugifte barn *Father with unmarried children*		
I alt *Total*	8 471	0,5
Av dette: *Of which:*		
1 barn *1 child*	5 430	0,4
2 » *2 children*	2 081	0,1
3 » *3* »	690	0,0
4 barn og over *4 children and over*.....	270	0,0
Enslige i alt *Single persons, total*..	600 370	37,8
Menn *Males*	234 466	14,8
Kvinner *Females*	365 904	23,0

Kilde: NOS Familiestatistikk 1974. *Source: NOS Family Statistics 1974.*

Ekteskapsinngåelse og ekteskapsoppløsning

Tallet på ekteskap som inngås avhenger av størrelsen på de kull som etter hvert når opp i giftermålsalderen, men er også påvirket av så vel sosiale som økonomiske forhold.

De store fødselskullene fra årene like etter siste krig, og en nedgang i gjennomsnittlig giftermålsalder, førte til at det ble inngått mange ekteskap i annen halvdel av 1960-årene. Etter 1971 har så ekteskapstallet vist synkende tendens igjen. Mens det i perioden 1966—1970 gjennomsnittlig ble inngått 29 000 ekteskap pr. år, var tallet i 1975 kommet ned i under 26 000 (tabell 2.12).

Noe av nedgangen i ekteskapstallet har sammenheng med at det er forholdsvis små fødselskull som nå når opp i den mest vanlige giftermålsalderen. Beregninger av giftermålshyppigheten blant de ikke tidligere gifte viser imidlertid også at det i de seinere år har vært et betydelig fall i tilbøyeligheten til å inngå ekteskap i de fleste aldersgrupper (figurene 2.3 og 2.4).

I den mest aktuelle giftermålsalder 20—24 år har giftermålshyppigheten for ugifte kvinner sunket fra vel 220 pr. 1 000 i 1959—1962 til under 190 pr. 1 000 i 1974—1975. Samtidig viser gjennomsnittsalderen ved førstegangs ekteskap tendens til å stige (tabell 2.13). For ugifte kvinner var den 22,9 i 1975, mens den i 1973 var 22,7.

I hvilken grad utsettelse av ekteskap blant de unge er årsak til utviklingen i de seinere år, eller om stadig flere unge par velger samliv uten vigsel som en varig ordning, er det for tidlig å si noe om på grunnlag av endringene i giftermålshyppigheten hittil. Trolig spiller begge de nevnte forhold en viss rolle for nedgangen i ekteskapstallet.

Tendensen til å inngå nytt ekteskap igjen har økt betydelig blant skilte opp til 35-årsalderen, og særlig har stigningen vært stor blant de yngste. For skilte kvinner i alderen 20—24 år var giftermålshyppigheten nærmere 250 pr. 1 000 i 1974—1975, mot bare vel 150 pr. 1 000 i 1959—1962 (figurene 2.5 og 2.6).

Økningen i giftermålshyppigheten blant skilte kan sees i sammenheng med det stigende skilsmissetall blant unge par. For gifte kvinner mellom 20 og 30 år og for gifte menn mellom 25 og 30 år var skilsmissehyppigheten i 1974—1975 kommet opp på et nivå mellom 11 og 12 pr. 1 000. Gjennomsnittlig er skilsmissehyppigheten for gifte nå mer enn dobbelt så høy som den var for 20 år siden (figur 2.7).

Tallet på skilsmisser lå på om lag 2 000 pr. år i 1950-årene, men har seinere stadig økt. I 1975

Tabell 2.12. Inngåtte og oppløste ekteskap *Marriages contracted and dissolved*

År *Year*	Inngåtte ekteskap *Marriages contracted*	Oppløste ekteskap *Marriages dissolved*			Bestående ekteskap[1] *Existing marriages*[1]
		I alt *Total*	Ved skilsmisse *By divorce*	Ved dødsfall *By death*	
1950	27 222	13 248	1 941	11 307	717 857
1960	23 651	16 075	2 379	13 696	834 225
1970	29 370	20 602	3 429	17 173	922 859
1975	25 898	23 146	5 577	17 569	950 269

[1] Tallet på gifte kvinner.
[1] *Number of married women.*
Kilde: NOS Folkemengdens bevegelse. *Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics.*

Figur 2.3. Giftermålshyppigheten for ugifte menn 1959—1962 og 1974—1975 *Marriage rates for unmarried men 1959—1962 and 1974—1975*

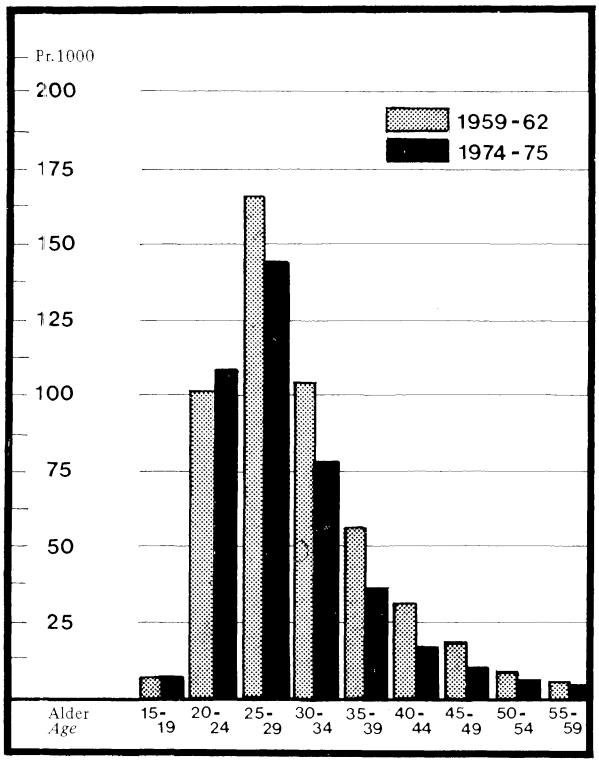

Kilde: NOS Folkemengdens bevegelse 1975. *Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics.*

Figur 2.4. Giftermålshyppigheten for ugifte kvinner 1959—1962 og 1974—1975 *Marriage rates for unmarried women 1959—1962 and 1974—1975*

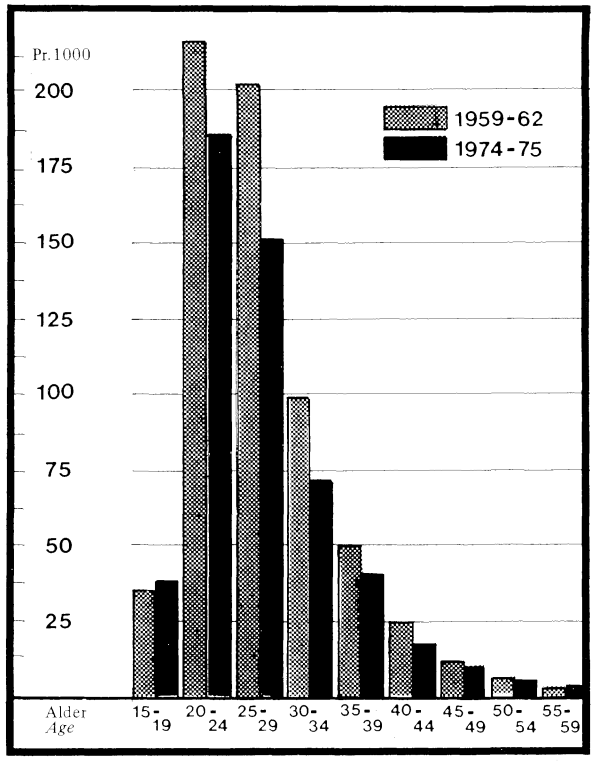

Kilde: NOS Folkemengdens bevegelse 1975. *Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics.*

var skilsmissetallet nærmere 5 600, eller nær 3 ganger så stort som i 1950. Økningen i tallet på bestående ekteskap var i samme tidsrom bare vel 30 prosent.

Blant ektepar som ble skilt i 1975 hadde nær 21 prosent ingen barn i ekteskapet, 59 prosent hadde 1 eller 2 barn, og vel 20 prosent hadde 3 eller flere barn.

Skilsmissehyppigheten viser seg å variere med ektefellenes utdanning. Både for menn og kvinner er skilsmissehyppigheten høyest for dem som ikke har noen utdanning ut over folkeskole, litt lavere for dem som har utdanning på universitets- og høyskolenivå og betydelig lavere for dem med utdanning på gymnasnivå. For perioden 1971 — 1973 utgjorde skilsmissene 8 pr. 1 000 ekteskap der mannen ikke hadde utdanning ut over folkeskole, rundt 4 der mannen hadde utdanning på gymnasnivå og 6 der mannen hadde utdanning på universitetsnivå. Størst skilsmissehyppighet hadde ekteskap der hustruen hadde utdanning på universitetsnivå, med 10 pr. 1 000 i nevnte periode.

Skilsmissehyppigheten viser til dels store regionale variasjoner. Regnet pr. 10 000 gifte kvinner var skilsmissehyppigheten gjennomsnittlig pr. år i 1971—1973 vel 87 i Oslo, mens den i Sogn og Fjordane var under 14. Gjennomsnittet for landet var 43. Noe av forskjellene kan henge sammen med ulik aldersfordeling for de gifte, da skilsmissehyppigheten er betydelig større blant yngre ektepar enn blant eldre.

Tabell 2.13. Gjennomsnittsalder ved giftermålet *Average age at marriage*

År *Year*	Alle vigde *All married*		Ugifte *Unmarried*		Før gifte *Previously married*	
	Menn *Males*	Kvinner *Females*	Menn *Males*	Kvinner *Females*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
1950	30,2	26,7	29,0	26,0	44,5	37,6
1960	28,6	25,1	27,2	24,1	44,6	38,5
1970	26,3	23,7	25,1	22,8	41,5	37,0
1975	26,8	24,1	25,3	22,9	39,5	35,3

Kilde: NOS Folkemengdens bevegelse. *Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics.*

Figur 2.5. Giftermålshyppigheten for skilte menn 1959—1962 og 1974—1975 *Marriage rates for divorced men 1959—1962 and 1974—1975*

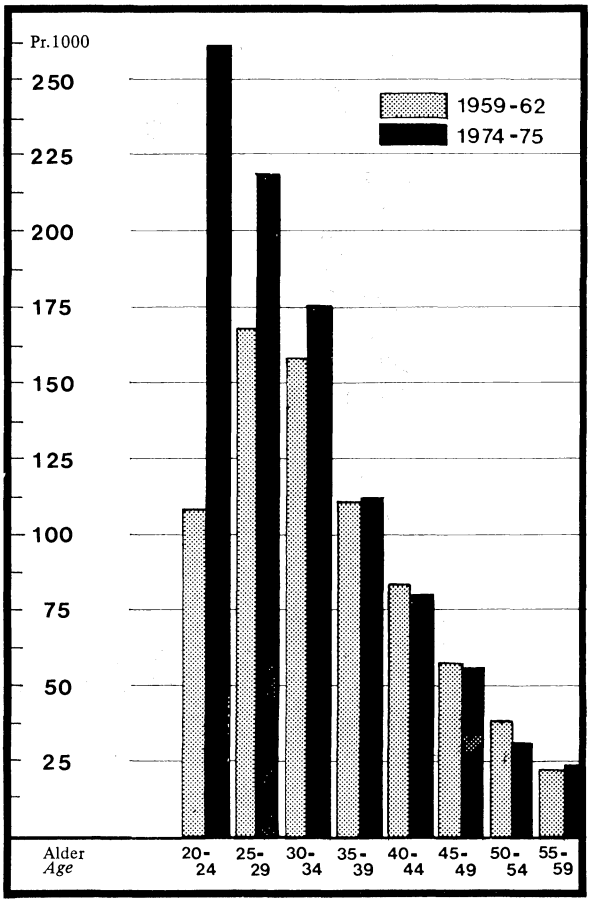

Kilde: SØS nr. 13 Ekteskap, fødsler og vandringer, og utrykt materiale. *Source: SØS no. 13 Marriages, births and migrations, and unpublished data.*

Figur 2.6. Giftermålshyppigheten for skilte kvinner 1959—1962 og 1974—1975 *Marriage rates for divorced women 1959—1962 and 1974—1975*

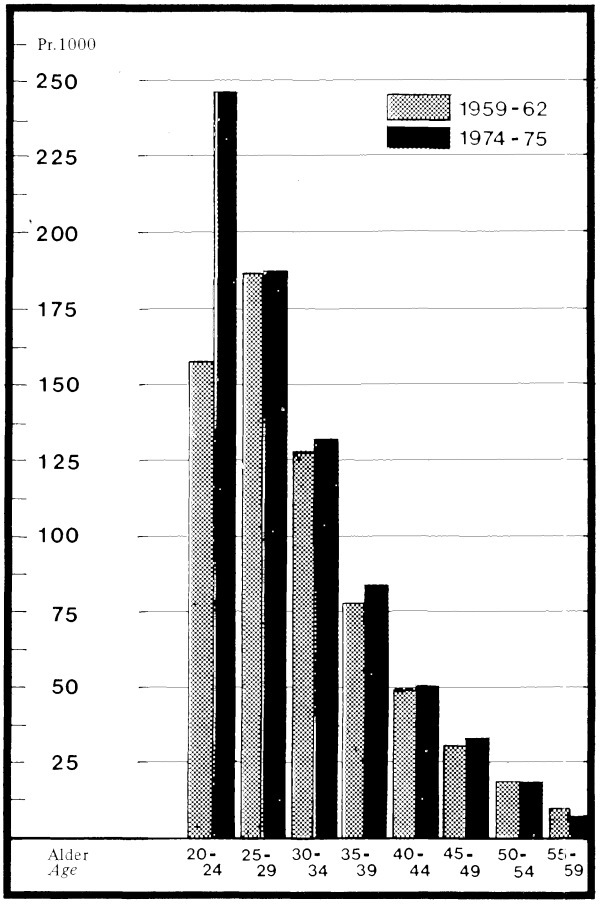

Kilde: SØS nr. 13 Ekteskap, fødsler og vandringer og utrykt materiale. *Source: SØS no. 13 Marriages, births and migrations, and unpublished data.*

Utviklingen i tallet på ekteskap og skilsmisser i de seinere år har foreløpig bare gitt små utslag på fordelingen av folkemengden etter ekteskapelig status. I aldersgruppen 20—24 år var det i 1975 relativt litt flere ugifte enn i 1970 både blant menn og kvinner. I 1975 var prosentene ugifte menn og kvinner i denne aldersgruppen henholdsvis 75 og 50, mot henholdsvis 72 og 46 i 1970. I 1975 var det blant menn i alderen 35—39 år vel 80 prosent gifte og vel 5 prosent før gifte. Blant kvinner i samme alder var 87 prosent gifte, og 7 prosent var før gifte. Sammenliknet med tilsvarende tall for 1970 var andelen før gifte litt større i 1975. Folkemengdens fordeling på ugifte, gifte og før gifte i 1975 viser ellers hvordan det tidligere høye nivå i giftermålshyppigheten har resultert i lav andel ugifte blant menn og kvinner mellom 35 og 55 år (figurene 2.8 og 2.9).

Fødsler

Tallet på levendefødte barn har i de seinere år ligget under 60 000 pr. år, dvs. på et betydelig lavere nivå enn i 1960-årene da årlig fødselstall varierte mellom 63 000 og 67 000. I 1975 var tallet på levendefødte 56 300 som svarte til en total fødselshyppighet på 14 pr. 1 000 innbyggere.

Av de levendefødte i 1975 ble vel 10 prosent registrert som født utenfor ekteskap. Tilsvarende prosenttall var 3,5 i 1955 (tabell 2.14). Den betydelige økning i andelen født utenfor ekteskap i de siste 5—10 årene må sees i sammenheng med at samliv uten vigsel, i alle fall for en kortere tid før vigselen, er blitt mer vanlig enn tidligere.

Fruktbarheten blant kvinner over 30 år har sunket i hele tidsrommet etter 1950. For kvinner mellom 20 og 30 år steg fruktbarheten inntil begynnelsen av 1960-årene og var da rundt 130 fødte pr. 1 000. Seinere har fruktbarheten for denne aldersgruppen sunket betydelig, og i 1975 var fruktbarheten for de to femårige aldersgruppene 20—24 år og 25—29 år henholdsvis 135 og 129 pr. 1 000. Også for den yngste aldersgruppen 15—19 år har fruktbarheten vist nedgang etter 1972. I 1972 ble det født 47 pr. 1 000 kvinner i denne aldersgruppen, i 1975 var tallet 40 (figur 2.10).

Endringene i fruktbarhet kan sees som en

Figur 2.7. Skilsmissehyppigheten pr. 1 000 gifte 1974—1975
Divorce rates per 1 000 married 1974—1975

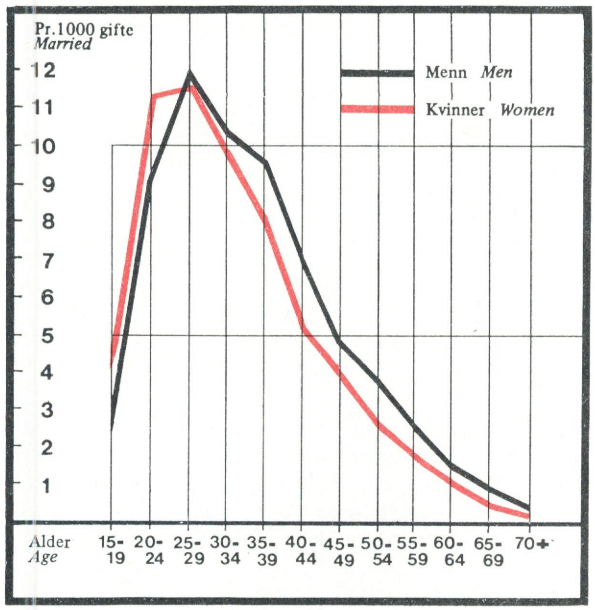

Kilde: NOS Folkemengdens bevegelse 1975. *Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics 1975.*

nettoeffekt av endringene i fruktbarheten blant gifte og blant ikke gifte kvinner sammen med endringene i fordelingen på gifte og ikke gifte. Siden slutten av 1960-årene har det funnet sted en nedgang i andelen som gifter seg, samtidig med et fall i fruktbarheten blant gifte kvinner.

Fruktbarheten blant gifte kvinner har sunket gjennom hele perioden fra 1950 til 1975 for alle over 20 år. Også for gifte under 20 år var fruktbarheten i 1975 lavere enn den var omkring 1950. Blant gifte i aldersgruppen 20—24 år var fruktbarheten 346 pr. 1 000 gjennomsnittlig i årene 1949—1952. I 1974—1975 var den sunket til 257 pr. 1 000. For aldersgruppen 15—19 år var de tilsvarende tall 651 og 520.

For ikke gifte har derimot fruktbarheten vist stigende tendens, og særlig har økningen vært stor for ikke gifte under 25 år. For aldersgruppen 20—24 år var fruktbarheten pr. 1 000 i årene 1949—1952 gjennomsnittlig 13, for årene 1974—1975 var den 29. Også for aldersgruppen 25—29 år var fruktbarheten i 1974—1975 over dobbelt så høy som omkring 1950. For aldersgruppen 15—19 år var det en økning fra 5 til 16 pr. 1 000 i samme tidsrom (tabell 2.15).

Reduksjonen i fruktbarheten blant gifte har særlig vært sterk blant kvinner over 30 år. Opplysninger fra folketellingene viser da også at

Figur 2.8. Folkemengden etter ekteskapelig status. Menn. 1975 *Population by marital status. Males. 1975*

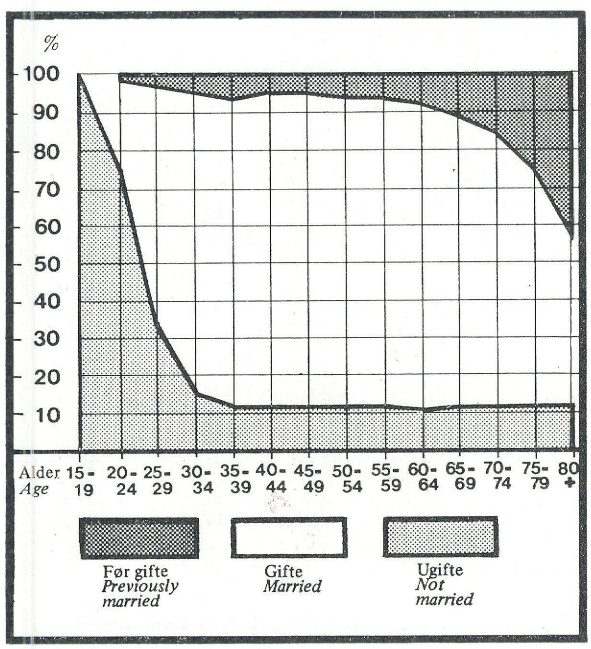

Kilde: NOS Folkemengden etter alder 31. desember 1975. *Source: NOS Population by Age 31 December 1975.*

Figur 2.9. Folkemengden etter ekteskapelig status. Kvinner. 1975 *Population by marital status. Females. 1975*

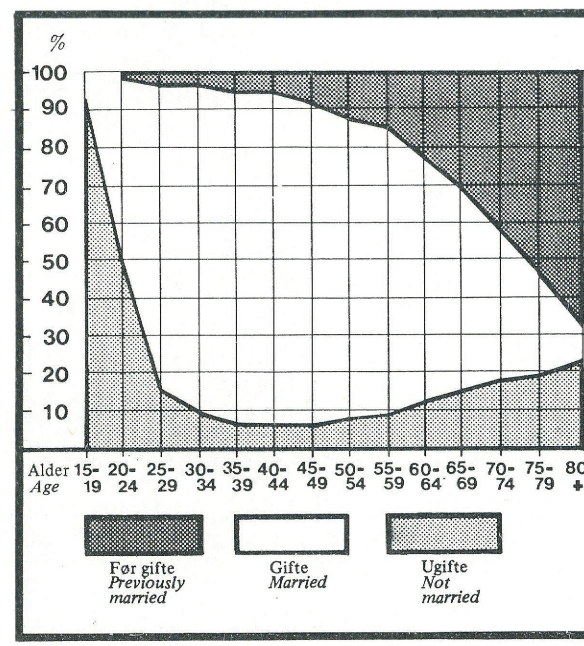

Kilde: NOS Folkemengden etter alder 31. desember 1975 *Source: NOS Population by Age 31 December 1975.*

Tabell 2.14. Fødte barn *Births*

År *Year*	I alt *Total*	Levendefødte *Live births*	Dødfødte *Stillbirths*	Prosent født utenfor ekteskap av levendefødte *Percentage illegitimate live births*	Levendefødte pr. 1 000 innbyggere *Live births per 1 000 population*
1950	63 435	62 410	1 025	4,1	19,1
1955	64 516	63 552	964	3,5	18,5
1960	62 753	61 880	873	3,7	17,3
1965	67 004	66 277	727	4,6	17,8
1970	65 248	64 551	697	6,9	16,7
1975	56 799	56 345	474	10,3	14,1

Kilde: NOS Folkemengdens bevegelse. *Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics.*

barnetallet i ekteskap med avsluttet fruktbarhet har sunket. For ekteskap med 20 års varighet var gjennomsnittlig barnetall sunket fra nær 2,8 i 1950 til 2,4 i 1970. For ekteskap med opp til 12 års varighet har imidlertid gjennomsnittlig barnetall økt med 0,2 fra 1950 til 1970. Denne utviklingen tyder på at barnefødselene blir konsentrert tidligere i ekteskapet (figur 2.11).

Et enkelt uttrykk for den samlede fruktbarhet i et år får vi ved å summere de aldersspesifikke fødselsrater for alle årsklassene 15 til 49 år. Dette tallet, det samlede fruktbarhetstall, kan vi si viser hvor mange barn som vil bli født for hver kvinne som gjennomlever hele perioden fra 15 til 49 år, med de gitte aldersspesifikke fødselsrater. I 1965 var samlet fruktbarhetstall 2,9 og i 1975 var det sunket til 2,0. Siden ikke alle jentebarn som blir født lever til de blir 49 år, betyr et samlet fruktbarhetstall på 2,0 barn at fruktbarheten ikke er høy nok til å opprettholde folke-

Figur 2.10. Aldersspesifikke fruktbarhetsrater for kvinner[1] 1951—1975 *Age-specified fertility rates for females 1951—1975*

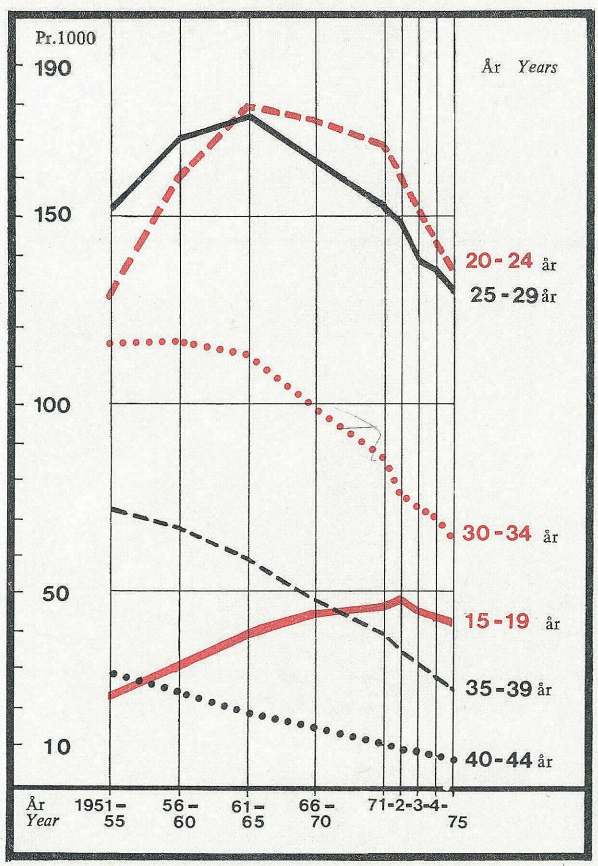

[1] Årlig fødselstall pr. 1 000 kvinner.
Kilde: NOS Folkemengdens bevegelse. *Source: Vital Statistics and Migration Statistics.*

Figur 2.11. Gjennomsnittlig barnetall i ekteskap på ulike varighetstrinn. 1950, 1960, 1970 *Average number of children in marriages by duration of marriage 1950, 1960, 1970*

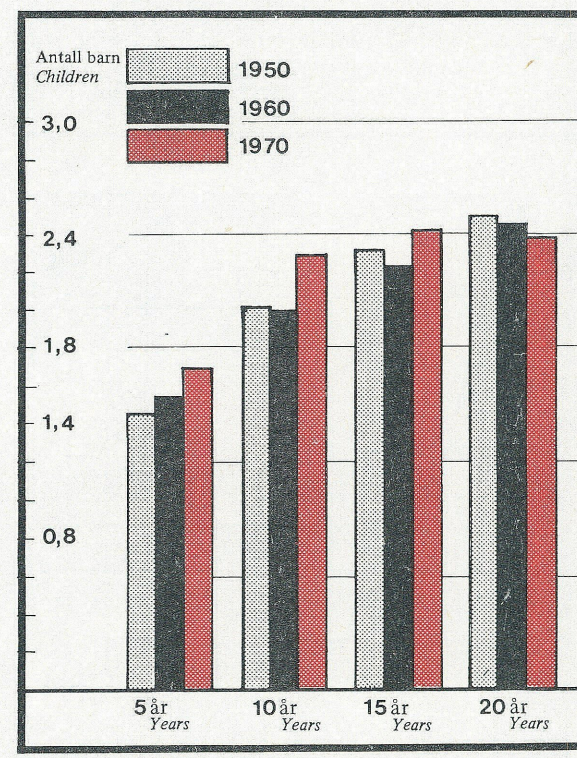

Kilde: NOS Statistisk årbok 1976. *Source: NOS Statistical Yearbook 1976.*

Tabell 2.15. Fruktbarheten blant gifte og ikke gifte kvinner *Fertility rates for married and not married women*

Årlig gjennomsnitt *Annual average*	Alder *Age*						
	15–19 år *years*	20–24 år *years*	25–29 år *years*	30–34 år *years*	35–39 år *years*	40–44 år *years*	15–44 år *years*
	Levendefødte pr. 1 000 gifte pr. år *Live births per 1 000 married*						
1949–1952	651	346	226	153	96	40	147
1959–1962	555	330	215	133	71	26	134
1969–1972	575	309	163	93	46	12	130
1974–1975	499	253	160	76	28	7	110
	Levendefødte pr. 1 000 ikke gifte pr. år *Live births per 1 000 not married*						
1949–1952	5	13	11	9	6	2	8
1959–1962	6	17	16	11	6	2	9
1969–1972	15	27	22	15	9	2	18
1974–1975	16	29	25	14	8	2	19

Kilde: SØS nr. 13 og utrykt materiale. *Source: SØS no. 13 and unpublished data.*

Tabell 2.16. Fruktbarheten pr. 1 000 kvinner (kumulert) for enkelte fødselskull (kohorter) *Cohort fertility rates*

Alder *Age*	Fødselsår *Year of birth*				
	1925	1935	1945	1950	1955
15 år *years*	(0,3)	0,1	0,5	0,6	0,7
16 » »	(1,8)	2,3	3,1	3,9	5,4
17 » »	(10,5)	13,2	18,0	20,9	29,2
18 » »	(32,7)	47,9	61,3	71,7	81,3
19 » »	(71,0)	115,5	144,6	163,3	165,1
20 » »	(128,5)	220,1	266,7	287,6	265,1
25 » »	694,9	1 092,8	1 167,6	1 074,6	
30 » »	1 437,9	1 942,9	1 831,5		
35 » »	1 975,9	2 404,3			
40 » »	2 246,3	2 553,1			

Kilde: ANO IO 75/27 Fruktbarheten til fødselskohorter av norske kvinner. *Source: Working Paper IO 75/27, Central Bureau of Statistics.*

mengden i det lange løp. Nettoreproduksjonstallet viser det gjennomsnittlige antall levendefødte jenter et fødselskull av kvinner kan vente å føde under de gjeldende fruktbarhets- og dødelighetsforhold. Dette fruktbarhetsmålet er korrigert for dødelighet og tar dessuten hensyn til at det fødes færre jenter enn gutter. Nettoreproduksjonstallet var 1,37 i 1965 og 0,95 i 1975. Tallet for 1975 er således klart under det nivå (1,00) som er nødvendig for på lang sikt å kunne opprettholde en stabil folkemengde. Det var det laveste observerte nettoreproduksjonstall siden 1942. Tallet sier bare noe om utviklingen på lang sikt, «fra en generasjon til den neste». Selv med den lave fruktbarhet vi har i dag vil Norges folkemengde etter alle beregninger fortsette å øke fram mot slutten av dette århundret.

For å belyse utviklingen i fruktbarhet kan det være av interesse å sammenlikne fruktbarheten ved et gitt alderstrinn for ulike fødselskull (kohorter) av kvinner. En sammenlikning av samlet fruktbarhet ved 25-års alder viser eksempelvis at kvinner født i 1950 hadde en lavere fruktbarhet ved denne alder (1,07 barn) enn kvinner født i 1945 (1,17 barn). Derimot hadde kvinner født i 1935 lavere samlet fruktbarhet enn kullet fra 1945 ved tilsvarende alder, og kullet fra 1925 lå ytterligere lavere. Ved alder 30 år var samlet fruktbarhet for kvinner født i 1945 allikevel lavere enn for dem født i 1935 (tabell 2.16).

Tallene for de ulike kohorter tyder på at fødslene nå konsentreres til yngre aldersklasser enn tidligere, men at samtidig totalt barnetall reduseres.

En beregning av tidsavstanden mellom vigsel og første barn for ekteskapskullene fra 1965 og fra 1970 synes å tyde på at den andel som får barn innen ekteskapet har vart ett år har sunket. Av førstegangsgifte kvinner i alderen 20—24 år i 1965 hadde vel 55 prosent fått barn i første ekteskapsår, mens tilsvarende prosenttall for dem som giftet seg i 1970 var under 49. For samme aldersgruppe viser beregningene at av dem som giftet seg i 1965 hadde vel 44 prosent fått barn før ekte-

Tabell 2.17. Tidsavstand mellom vigsel og første barn[1] for førstegangsgifte i årene 1965 og 1970. Prosent
Intervals between marriage and first child[1] for marriage cohorts 1965 and 1970. Percentage distribution

Vigselsår Alder ved vigselen *Marriage cohort* *Age at marriage*	Prosent med barn født i første ekteskapsår etter måneder fra vigselsdatoen *Percentage with children in first year of marriage by months after the marriage date*				
	Under 3 måneder *months*	3–5 måneder *months*	6–8 måneder *months*	9–11 måneder *months*	I alt i 1. ekteskapsår *Total first year*
1965					
18–19 år *years*	8,1	47,9	14,8	6,4	77,2
20–24 » »	3,8	26,9	13,7	11,1	55,5
1970					
18–19 år *years*	8,2	47,1	13,3	5,5	74,1
20–24 » »	3,2	25,2	11,0	9,3	48,7

[1] Første levendefødte som har fødselsdato etter vigselsdatoen.
[1] *First registered live born after the marriage date.*
Kilde: Artikkel nr. 82 Fødselstall i ekteskapskohorter 1965—1972. *Source: Article no. 82 Fertility of marriage cohorts 1965—1972.*

Figur 2.12. Levendefødte pr. 1 000 kvinner 15—44 år etter fylke. 1966 og 1975 *Live births per 1 000 females 15—44 years, by county. 1966 and 1975*

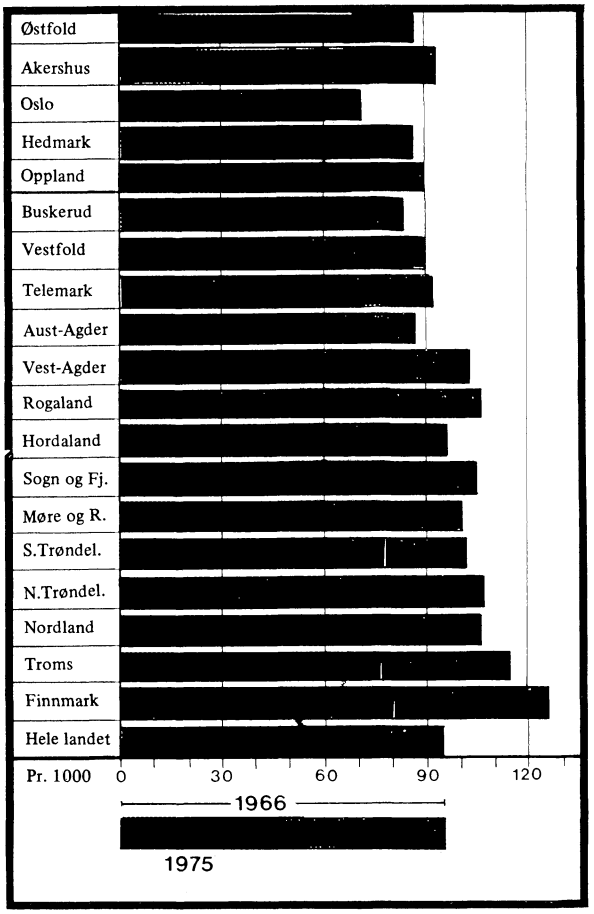

Kilde: Utrykt materiale. *Source: Unpublished data.*

skapet hadde vart 9 måneder, mens tilsvarende tall var vel 39 for 1970-kullet. Også for dem som giftet seg i alderen 18—19 år var andelen som hadde barn innen ett år sunket. Nedgangen gjaldt imidlertid ikke den første tiden av ekteskapet, i det samme andel (8 prosent) av kullene hadde fått barn i de to første månedene (tabell 2.17).

I alle fylkene har tallet på levendefødte sett i forhold til antall kvinner i hele aldersgruppen 15—44 år sunket betydelig. Gjennomsnittlig for hele landet var det en nedgang fra knapt 94 pr. 1 000 i 1966 til 73 i 1975. Både i 1966 og i 1975 hadde fylkene på Østlandet en fødselshyppighet som lå under landsgjennomsnittet. I 1966 lå særlig fylkene fra Nord-Trøndelag til og med Finnmark over landsgjennomsnittet. Tallene for 1975 viser imidlertid at nedgangen i fødselshyppigheten har vært størst i de fylkene som lå høyest i 1966, slik at de regionale ulikheter nå er betydelig mindre enn før. I 1966 varierte fødselshyppigheten fra 70 i Oslo til 126 i Finnmark. I 1975 var laveste hyppighet 62, som fortsatt gjaldt Oslo, og høyeste var knapt 85, som gjaldt Rogaland (figur 2.12).

Tallet på legale svangerskapsavbrott har vist en betydelig stigning til og med 1974. Tallet for 1975 var derimot litt lavere enn det var for 1974, henholdsvis 15 132 og 15 169. Sett i forhold til tallet på levendefødte utgjorde de legale svangerskapsavbrott i 1975 nær 27 prosent. Tallet på svangerskapsavbrott sett i forhold til kvinner i alderen 15—44 år viser til dels store regionale variasjoner. Foruten ulikheter i fordelingen på alder og ekteskapelig status har trolig også ulike tradisjoner og sosiale forhold betydning. Variasjoner i innvilgelsesprosenten har spilt liten rolle i de seinere år. Av søknadene i 1975 ble gjennomsnittlig 95 prosent innvilget på landsbasis, mens pro-

Tabell 2.18. Innvilgede svangerskapsavbrott etter kvinnens bostedsfylke *Legal abortions authorized, by county of residence of woman*

Fylke *County*	Antall *Number*			Pr. 100 levendefødte *Per 100 live births*			Pr. 1 000 kvinner 15–44 år *Per 1 000 women 15–44 years*		
	1970	1974	1975	1970	1974	1975	1970	1974	1975
Hele landet *The whole country*	7 941	15 165	15 126	12,3	25,5	26,8	10,8	19,8	19,6
Østfold	408	771	827	11,9	23,7	27,9	9,9	17,8	19,0
Akershus	847	1 539	1 562	14,6	28;8	30,0	12,1	20,1	20,1
Oslo	1 424	2 525	2 407	21,5	41,9	43,1	15,0	27,7	26,4
Hedmark	397	698	716	16,5	32,1	34,3	12,6	21,4	21,7
Oppland	344	651	625	13,2	27,4	28,0	11,1	20,0	19,1
Buskerud	395	902	858	13,3	31,2	30,7	10,7	22,9	21,5
Vestfold	348	669	673	12,8	28,0	28,7	10,7	19,3	19,1
Telemark	269	545	544	11,4	25,2	26,7	9,7	19,1	18,9
Aust-Agder	91	240	240	7,0	18,7	18,7	6,5	15,6	15,2
Vest-Agder	206	335	323	9,6	15,8	15,8	9,0	13,5	12,8
Rogaland	410	788	813	8,1	16,6	17,2	8,0	14,2	14,3
Hordaland	567	1 061	1 132	6,6 / 12,5	16,7	18,6	6,6 / 10,7	14,2	15,0
Sogn og Fjordane	99	229	255	6,0	15,2	18,0	6,0	13,0	14,2
Møre og Romsdal	324	737	766	8,2	20,2	23,3	8,0	17,2	17,7
Sør-Trøndelag	643	1 003	973	15,6	26,1	26,6	14,5	21,7	20,8
Nord-Trøndelag	194	360	349	10,0	19,2	20,9	9,4	16,4	15,7
Nordland	535	1 054	1 021	12,8	28,7	29,7	12,3	23,6	22,7
Troms	285	614	675	10,7	25,1	31,0	11,0	22,0	23,8
Finnmark	155	444	367	8,9	29,6	28,3	10,4	28,1	23,1

Kilde: NOS Helsestatistikk. *Source: NOS Health Statistics.*

Figur 2.13. Dødsfall etter kjønn og alder. 1975 *Deaths by sex and age. 1975*

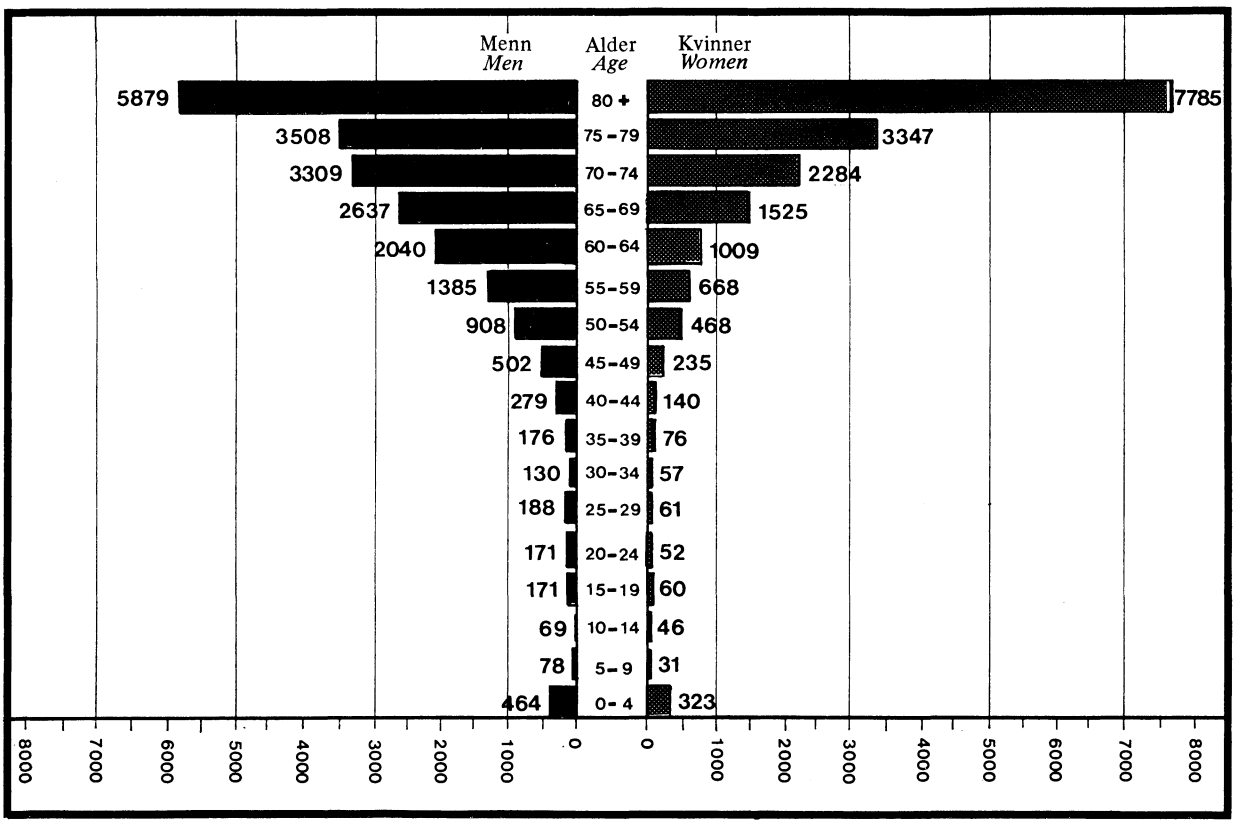

Kilde: NOS Folkemengdens bevegelse. *Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics.*

Tabell 2.19. Svangerskapsavbrott etter kvinnens ekteskapelige status *Legal abortions by marital status of woman*

År *Year*	Søknader *Applications*		Innvilgede svangerskapsavbrott *Legal abortions authorized*		Innvilgede svangerskapsavbrott i prosent av søknader *Authorized abortions per 100 applications*
	I alt *Total*	Prosent gifte *P.c. married*	I alt *Total*	Prosent gifte *P.c. married*	
1965	4 715	..	3 455	..	72,4
1970	9 239	64,7	7 941	66,9	86,0
1973	14 708	56,5	13 680	58,0	93,0
1974	16 047	55,1	15 169	56,2	94,5
1975	15 933	52,1	15 132	53,1	95,0

Kilde: NOS Helsestatistikk. *Source: NOS Health Statistics.*

Tabell 2.20. Dødsfall og dødelighet *Deaths and mortality*

År *Year*	Døde *Number of deaths*			Døde pr. 1 000 innbyggere *Per 1 000 population*		
	I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*	Begge kjønn *Both sexes*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
1950	29 699	14 878	14 821	9,1	9,2	9,0
1955	29 099	14 841	14 258	8,5	8,7	8,3
1960	32 543	17 122	15 421	9,1	9,6	8,6
1965	35 317	19 190	16 127	9,5	10,3	8,6
1970	38 723	21 345	17 378	10,0	11,1	8,9
1975	40 061	21 894	18 167	10,0	11,0	9,0

Kilde: NOS Folkemengdens bevegelse. *Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics.*

Tabell 2.21. Dødeligheten blant menn og kvinner etter alder *Sex and age specific death rates*

Alder *Age*	Døde pr. 100 000 innbyggere *Deaths per 100 000 population*					
	Menn *Males*			Kvinner *Females*		
	1951–1955	1966–1970	1971–1975	1951–1955	1966–1970	1971–1975
Under 1 år[1] *year*[1]	2 785	1 585	1 353	2 025	1 215	962
1– 4 år *years*	154	105	78	122	73	56
5– 9 » »	77	55	51	44	29	29
10–14 » »	60	40	39	34	22	24
15–19 » »	98	97	108	44	38	35
20–24 » »	143	111	114	53	37	33
25–29 » »	139	107	109	80	40	42
30–34 » »	163	142	127	96	56	59
35–39 » »	200	181	183	129	96	86
40–44 » »	273	288	278	190	153	142
45–49 » »	416	467	452	284	242	232
50–54 » »	677	729	736	444	369	361
55–59 » »	1 050	1 202	1 210	701	590	547
60–64 » »	1 603	1 979	1 935	1 118	978	893
65–69 » »	2 598	3 238	3 085	1 902	1 748	1 538
70–74 » »	4 198	5 067	5 094	3 456	3 160	2 912
75–79 » »	6 910	7 757	7 883	6 107	5 715	5 305
80 år og over *and over*	15 157	15 718	15 679	14 800	13 583	13 137

[1] Pr. 100 000 levendefødte.
[1] *Per 100 000 live births.*
Kilde: NOS Folkemengdens bevegelse. *Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics.*

sentene for fylkene stort sett varierte fra 87 til 97 (ett fylke lå på 99 prosent).

I 1975 gjaldt 52 prosent av søknadene om svangerskapsavbrott gifte kvinner. Av de innvilgede svangerskapsavbrott gjaldt 53 prosent gifte, dvs. at det var en litt høyere innvilgelsesprosent for gifte enn for ikke gifte (tabellene 2.18 og 2.19).

Figur 2.14. Dødeligheten for menn og kvinner etter alder. 1975 *Sex and age specific death rates. 1975*

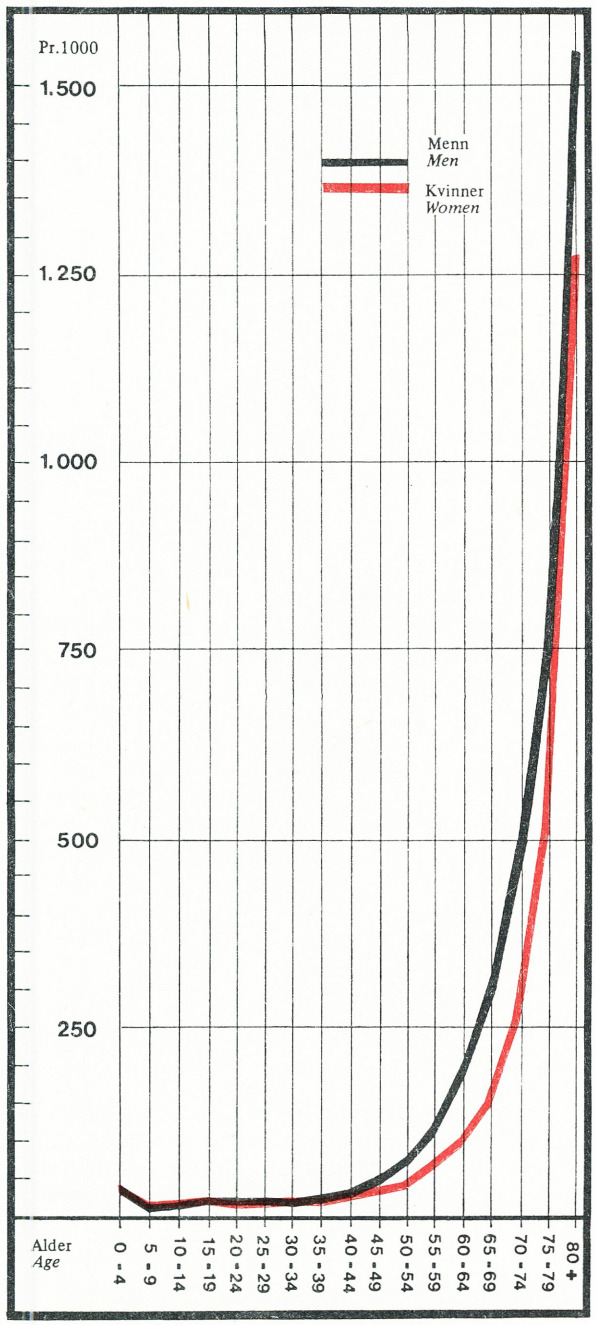

Kilde: NOS Folkemengdens bevegelse 1975. *Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics 1975.*

Dødsfall

Tallet på dødsfall har vist stigende tendens både absolutt og i forhold til folkemengden i de siste 20 år. I 1955 var dødstallet 29 000 som svarte til 8,5 pr. 1 000 innbyggere. I 1975 døde 40 100 eller 10 pr. 1 000 innbyggere.

Økningen i det totale dødstall henger blant annet sammen med forskyvningen i aldersstrukturen i befolkningen. Vel 80 prosent av dødsfallene gjelder personer i alderen 60 år og over (figur 2.13).

Menn har en høyere dødelighet enn kvinner; regnet pr. 1 000 var tallene henholdsvis 11,0 og 9,0 i 1975, og overdødeligheten for menn har vist litt stigende tendens (tabell 2.20).

I aldersgruppene mellom 15 og 70 år har menn over dobbelt så høy dødelighet som kvinner. Gjennomsnittlig for alle aldersgrupper var overdødeligheten for menn vel 20 prosent i 1975 (figur 2.14).

I de enkelte aldersgrupper har imidlertid dødeligheten stort sett vist synkende tendens. Dødeligheten i første leveår har vist en betydelig nedgang over lengre tid. I løpet av de siste 20 år er spedbarnsdødeligheten (døde i første leveår pr. 1 000 levendefødte) blitt halvert. Også i barne- og ungdomsalderen har dødelighetsforholdene utviklet seg gunstig, særlig for kvinner. I de midlere og eldre aldersgruppene har dødeligheten stadig sunket for kvinner, mens dødeligheten for menn fra 40-årsalderen steg noe i 1960-årene og nå ligger over nivået fra begynnelsen av 1950-årene (tabell 2.21).

Et samlet uttrykk for de aktuelle dødelighetsforhold får en ved beregning av middellevetiden (det gjennomsnittlige antall gjenstående leveår ved fødselen). Middellevetiden er uavhengig av den aktuelle fordeling på unge og gamle i befolkningen. Den stigende dødelighet på enkelte alderstrinn i 1960-årene førte til en nedgang i middellevetiden for menn, men en gunstigere ut-

Tabell 2.22. Samlet forventet levetid ved fødselen og ved oppnådd alder 15, 50 og 65 år *Expectation of life at selected ages*

	Alder *Age*			
	0 år *year*	15 år *years*	50 år *years*	65 år *years*
Menn *Males*				
1951–1955	71,11	73,83	76,60	79,86
1961–1965	71,03	73,08	75,62	79,13
1966–1970	71,09	72,81	75,32	78,86
1973–1974	71,50	72,96	75,44	78,99
Kvinner *Females*				
1951–1955	74,70	76,83	78,57	80,95
1961–1965	75,97	77,57	78,88	81,01
1966–1970	76,83	78,17	79,47	81,55
1973–1974	77,83	78,90	80,14	82,12

Kilde: NOS Folkemengdens bevegelse 1974. *Source: NOS Vital Statistics and Migration Statistics 1974.*

Tabell 2.23. Dødeligheten i fylkene i forhold til gjennomsnittsdødeligheten i hele landet. Standardberegnede kvotienter *Mortality by county in relation to national average. Standardized rates*

Fylke *County*	Alle aldre *All ages*				Aldersgruppen 40–69 år *Ages 40–69 years*			
	Menn *Males*		Kvinner *Females*		Menn *Males*		Kvinner *Females*	
	1949–1952	1969–1972	1949–1952	1969–1972	1949–1952	1969–1972	1949–1952	1969–1972
Hele landet *The whole country* Døde pr. 100 000 *Deaths per 100 000*	1 057	1 121	881	792	957	1 148	715	571
Hele landet	100	100	100	100	100	100	100	100
Østfold	104	108	106	104	92	105	108	104
Akershus	96	98	104	102	96	94	103	95
Oslo	117	111	101	99	133	121	102	106
Hedmark	91	91	101	101	83	86	98	99
Oppland	86	90	99	97	74	83	99	88
Buskerud	89	99	97	102	88	100	95	102
Vestfold	105	104	97	97	108	105	96	99
Telemark	95	100	97	99	98	101	97	98
Aust-Agder	98	96	100	96	90	93	98	99
Vest-Agder	101	103	103	99	97	106	98	99
Rogaland	102	97	100	97	98	95	96	103
Hordaland[1]	92	98	95	99	87	97	97	99
Bergen[1]	117		97		124		102	
Sogn og Fjordane	85	85	90	96	76	81	96	88
Møre og Romsdal	93	93	96	95	92	86	98	88
Sør-Trøndelag	105	101	102	104	110	101	102	105
Nord-Trøndelag	90	94	96	102	81	89	99	100
Nordland	98	102	102	101	91	101	101	100
Troms	104	102	106	110	98	108	102	111
Finnmark.....	123	122	123	118	133	128	132	118

[1] Hordaland og Bergen slått sammen til ett fylke fra 1. januar 1972.
[1] *Hordaland and Bergen incorporated from 1 January 1972.*
Kilde: Statistiske analyser nr. 9. *Source: Statistiske analyser no. 9.*

vikling i de siste årene sammen med fortsatt nedgang i spedbarnsdødeligheten, har resultert i ny økning. Etter dødelighetserfaringene for 1973—1974 var middellevetiden for en nyfødt gutt 71,5 år. For kvinner har en kontinuerlig nedgang i dødeligheten ført til en stadig stigende middellevetid. For perioden 1973—1974 var middellevetiden for ei nyfødt jente 77,8 år.

For 20 år siden var forskjellen i middellevetiden for kvinner sammenliknet med menn vel 4,5 år, og etter de siste beregningene er forskjellen 6,3 år (tabell 2.22). Om en forutsetter at en middellevetid på 71,5 og 77,8 også gjelder for gifte menn og kvinner, samtidig som kvinnen gjennomsnittlig er to år yngre enn mannen når ekteskapet inngås (henholdsvis 23 og 25 år i 1975), vil kvinnen gjennomsnittlig være under 70 år når mannen dør. Disse forhold betyr at gifte kvinner i gjennomsnitt vil få om lag 8 år som enker. Fordelingen av kvinner over 70 år på ekteskapelig status viser da også at i aldersgruppen 70—74 år er nærmere 40 prosent enker, og fra 75—79 år er mer enn halvparten enker.

For å kunne sammenlikne dødelighetsforholdene i fylkene er det for noen perioder foretatt standardberegninger, dvs. at en har tatt hensyn til den ulike alderssammensetning av befolkningen.

Beregningene viser at både for menn og kvinner er dødeligheten i Finnmark høyere enn i andre fylker, og den lå i perioden 1969—1972 om lag 20 prosent over landsgjennomsnittet. Ellers tyder resultatene på at de mest tettbygde og industrialiserte fylkene har høyere dødelighet enn de mer spredtbygde når det gjelder menn, mens de regionale variasjoner ikke viser tilsvarende trekk for kvinner og heller ikke er så store som for menn (tabell 2.23). I forhold til landsgjennomsnittet lå dødeligheten for menn i perioden 1969—1972 lavest i Sogn og Fjordane med 85 prosent, Oslo lå på 111 og Finnmark på 122 prosent. For kvinner lå Møre og Romsdal lavest på 95 prosent av landsgjennomsnittet, Oslo lå på 99, mens Finnmark lå på 118 prosent.

Flyttinger

I Norge blir det i løpet av et år nå registrert om lag 190 000 flyttinger mellom kommuner. Dette tallet omfatter ikke flyttinger som foregår innenfor en og samme kommune. Registreringen av flyttinger innenfor kommunene viser at det samlede antall i løpet av et år er høyere enn det antall flyttinger som registreres mellom kommuner. I 1975 ble det registrert 207 000 flyttinger innenfor kommunene.

Tallet på personer som flytter ligger noe lavere

Tabell 2.24. Flyttinger mellom kommunene og flyttehyppighet *Internal migration and migration rates*

År *Year*	Flyttinger *Migration*			Pr. 1 000 innbyggere *Per 1 000 population*		
	I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*	I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
1965	169 399	78 176	91 223	45,4	42,1	48,8
1969	189 003	88 160	100 843	49,1	46,0	52,1
1972	190 175	91 437	98 738	48,4	46,8	49,9
1975	189 622	92 331	97 291	47,3	46,4	48,2

Kilde: NOS Flyttestatistikk 1975. *Source: NOS Migration Statistics 1975.*

enn tallet på flyttinger, da en person som flytter flere ganger i løpet av et år får registrert en flytting hver gang. I løpet av et år er det i underkant av 50 flyttinger mellom kommuner pr. 1 000 innbyggere i riket. Flyttehyppigheten er noe høyere for kvinner enn for menn (tabell 2.24).

Flyttehyppigheten varierer meget med alderen. Av det totale antall flyttinger mellom kommuner i 1975 gjaldt over 40 prosent aldersgruppen fra 20 til 30 år, og i alt over 60 prosent gjaldt personer mellom 15 og 35 år. For kvinner har flyttehyppigheten en markert topp i aldersgruppen 20—24 år. Også for menn er flyttehyppigheten størst i alderen 20—24 år, men den ligger betydelig lavere enn for kvinner i samme alder. I aldersgruppen 25—29 år har til gjengjeld menn en betydelig høyere flyttehyppighet enn kvinner.

Etter 30-årsalderen synker flyttehyppigheten raskt, og den ligger da lavere for kvinner enn for menn. Flyttehyppigheten viser seg å være betydelig også blant de aller yngste, nær 90 pr. 1 000 for aldersgruppen 0—4 år i 1975, et forhold som henger sammen med at barna flytter sammen med foreldrene (figur 2.15).

Figur 2.15. Flyttehyppigheten for menn og kvinner etter alder. 1975 *Sex and age specific migration rates. 1975*

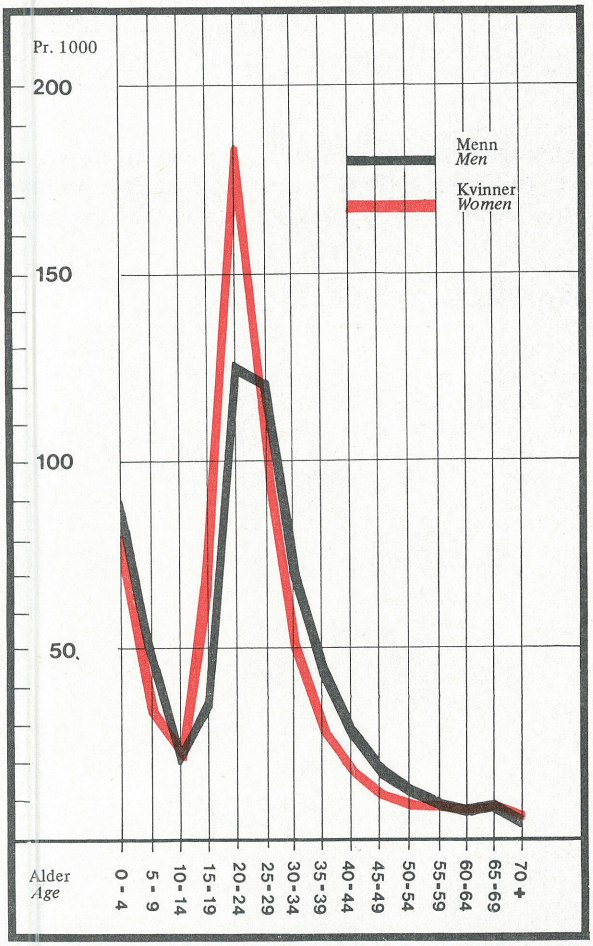

Kilde: NOS Flyttestatistikk 1975. *Source: NOS Migration Statistics 1975.*

Sammenliknet med forholdene for 5—10 år siden er det i de mest aktuelle aldersgruppene nå mindre forskjell i flyttehyppigheten mellom menn og kvinner enn det var før.

Undersøkelser som er gjort med hensyn til viktigste grunn til flyttingen viser at både for menn og kvinner i alderen fra 16 til 40 år er arbeidsforhold den viktigste grunn til flytting fra en kommune til en annen. Vel en tredjepart av samlet flyttehyppighet skyldes arbeidsforhold. For aldersgruppen mellom 20 og 40 år er det også stor flyttehyppighet som følge av boligforhold. For kvinner under 25 år er dessuten familieforhold en viktig grunn for flytting, trolig dreier det seg vesentlig om flytting i forbindelse med inngåelse av ekteskap (tabell 2.25).

Tendensen til å flytte og årsaken til flytting vil variere fra fylke til fylke og fra kommune til kommune avhengig av blant annet næringsstrukturen. Beregning av utflyttingsrater for kommuner gruppert etter kommunetype viser at totalt sett var utflyttingsraten i 1971 størst i kommunetypen, særlig sentrale, blandede tjenesteytings- og industrikommuner, deretter kom fiskerikommuner. Årsakene til utflytting varierte meget fra kommunetype til kommunetype. I de særlig sentrale blandede tjenesteytings- og industrikommuner var boligforhold hyppigste årsak og gjaldt vel tredjeparten av flyttingene. I denne kommunetypen inngår en stor del av bykommunene, blant annet Oslo, Bergen og Trondheim, og utflyttingen må sees i sammenheng med boligreising i de omkringliggende kommuner.

I landbrukskommuner og fiskerikommuner var arbeidsforhold hyppigste utflyttingsårsak. Mer enn halvparten av samlet flyttehyppighet skyld-

Tabell 2.25. Estimerte flytterater pr. 1 000 for menn og kvinner i forskjellige aldersgrupper, etter viktigste grunn til flyttingen. Beregningene gjelder registrerte flyttinger i 1971 *Estimated migration rates per 1 000 among males and females by age groups, by principal cause of migration. Estimates on registered migration in 1971*

Kjønn Alder *Sex Age*	Viktigste oppgitte grunn *Principal cause*: Arbeidsforhold *Working conditions*	Familieforhold *Family conditions*	Utdanningsforhold *Education*	Boligforhold *Housing conditions*	Bosteds- og miljøforhold *Living conditions*	Andre grunner *Other reasons*	I alt *Total*	Tallet på flyttere/bestand *Number of migrants/population*
Menn *Males*								5 989/
16–19 år *years*	20	2	14	5	2	5	48	124 656
								21 706/
20–24 » »	49	12	24	32	7	11	133	159 833
								29 630/
25–39 » »	35	5	5	28	8	5	86	345 642
								9 693/
40–69 » »	5	1	0	5	2	2	15	652 327
								66 518/
Alle 16–69 år *All*	20	4	5	15	4	4	52	1 282 458
Kvinner *Females*								14 265/
16–19 år *years*	42	24	22	14	7	11	120	118 989
								28 124/
20–24 » »	52	36	23	45	13	19	188	149 557
								23 488/
25–39 » »	26	10	3	21	6	5	71	330 482
								8 928/
40–69 » »	3	2	0	3	2	3	13	678 499
								74 805/
Alle 16–69 år *All*	18	9	5	15	5	7	59	1 277 527

Kilde: Beregninger i Statistisk Sentralbyrå basert på Flyttemotivundersøkelsen 1972, tallet på flyttere og størrelsen på de ulike aldersgruppene. *Source: Estimations in Central Bureau of Statistics based on Survey of Migration Motives 1972, the number of migrants and the size of the various age groups.*

Tabell 2.26. Estimerte utflyttingsrater for kommunene gruppert etter kommunetype, etter viktigste grunn til flyttingen. Beregningene gjelder registrerte flyttinger i 1971. Promille *Out-migration rates for municipalities by type of municipality, by principal cause for migration. Calculations based on migration 1971. Per 1 000*

Kommunetype[1] før flyttingen *Type of municipality[1,2] before migration*	Viktigste oppgitte grunn *Principal cause*: Ble uten arbeid på stedet *Unemployment*	Andre arbeidsforhold *Other working conditions*	Familieforhold *Family conditions*	Helseforhold *Health conditions*	Utdanningsforhold *Education*	Boligforhold *Housing conditions*	Bosteds- og miljøforhold *Living conditions*	Andre grunner *Other reasons*	I alt *Total*
1. Landbrukskommuner	5	19	4	0	6	4	3	2	43
2. Mindre sentrale, blandede landbruks- og industrikommuner	3	14	5	2	4	5	3	4	40
3. Sentrale, blandede landbruks- og industrikommuner	3	15	6	1	3	9	2	3	42
4. Fiskerikommuner	6	23	5	2	7	2	3	2	50
5. Mindre sentrale industrikommuner ...	3	11	4	2	9	7	5	4	45
6. Sentrale industrikommuner	2	11	7	2	2	13	3	2	42
7. Særlig sentrale, blandede tjenesteytings- og industrikommuner	3	12	6	1	3	21	5	3	54
8. Øvrige blandede tjenesteytings- og industrikommuner	3	17	5	1	6	10	3	4	49
9. Andre kommuner	2	21	4	0	11	6	3	4	50
Alle *All*	3	14	6	1	4	13	4	3	48

[1] Se note 1, tabell 2.10. [1] *See note 1, table 2.10.* [2] *See note 2, table 2.10.*

Kilde: Beregninger i Statistisk Sentralbyrå basert på Flyttemotivundersøkelsen 1972, tallet på flyttere og størrelsen på de ulike aldersgruppene. *Source: Estimations in Central Bureau of Statistics based on Survey of Migration Motives 1972, the number of migrants and the size of the various age groups.*

Tabell 2.27. Nettoflytting. Fylker *Net migration. Counties*

Fylke *County*	Innenlandske flyttinger *Internal migration*				Flyttinger fra og til utlandet *Immigration and emigration*			
	1968	1971	1973	1975	1968	1971	1973	1975
Hele landet *The whole country*	—	—	—	—	1 706	6 615	3 444	4 769
Østfold	615	1 213	306	26	159	351	229	82
Akershus	5 836	4 242	2 093	1 405	501	628	305	668
Oslo	—1 862	—6 164	—4 964	—3 103	254	1 917	700	1 193
Hedmark	—84	151	509	1 065	3	91	53	79
Oppland	—35	667	432	152	8	114	24	138
Buskerud	455	1 052	1 257	926	157	380	179	276
Vestfold	972	1 115	517	330	114	242	93	134
Telemark	—505	—55	—531	352	1	160	—67	307
Aust-Agder	184	429	570	684	142	208	131	220
Vest-Agder	395	513	230	73	470	501	323	326
Rogaland	170	57	194	1 133	—300	906	858	508
Hordaland	—437	—650	—490	—1 205	—29	529	242	325
Sogn og Fjordane	—574	174	—357	125	16	56	28	58
Møre og Romsdal	—909	11	—87	—556	120	168	53	227
Sør-Trøndelag	491	—325	—235	—291	112	176	115	172
Nord-Trøndelag	—595	209	486	89	36	76	33	65
Nordland	—2 594	—1 833	—629	—716	—42	30	104	—25
Troms	—536	—304	587	49	—39	51	38	39
Finnmark	—987	—502	112	—538	23	31	3	—23

Kilde: NOS Flyttestatistikk. *Source: NOS Migration Statistics.*

Tabell 2.28. Flyttinger til og fra Norge etter land. 1975 *Immigration and emigration by country. 1975*

Land *Country*	Flyttet til Norge *Immigrants to Norway*			Flyttet fra Norge *Emigrants from Norway*			Nettoflytting *Net migration*		
	I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*	I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*	I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
Danmark	3 539	1 636	1 903	2 279	1 099	1 180	1 260	537	723
Finland	333	129	204	277	123	154	56	6	50
Island	294	125	169	197	74	123	97	51	46
Sverige	2 181	1 146	1 035	2 810	1 433	1 377	—629	—287	—342
Storbritannia	1 897	1 010	887	1 575	759	816	322	251	71
Vest-Tyskland	755	385	370	603	276	327	152	109	43
Europa ellers	2 825	1 529	1 296	2 243	1 218	1 025	582	311	271
Sambandsstatene	2 829	1 464	1 365	2 081	1 097	984	748	367	381
Canada	330	170	160	389	209	180	—59	—39	—20
Pakistan	1 076	658	418	88	46	42	988	612	376
Asia ellers	1 518	763	755	822	443	379	696	320	376
Afrika	1 226	649	577	930	475	455	296	174	122
Austral-Sambandet	278	160	118	176	79	97	102	81	21
Andre land	470	239	231	312	160	152	158	79	79
I alt *Total*	19 551	10 063	9 488	14 782	7 491	7 291	4 769	2 572	2 197

Kilde: NOS Flyttestatistikk 1975. *Source: NOS Migration Statistics 1975.*

tes her skifte av arbeid eller arbeidsløshet. For disse kommunene må utflyttingen sees i sammenheng med avgangen fra primærnæringene (tabell 2.26).

Det foregår flyttinger mellom alle fylker i landet, og det har ikke noe år vært ensidig flytting fra en del av landet til en annen. Tallet på flyttinger inn og ut av fylkene er mange ganger større enn de nettotall som er gitt i tabell 2.27. I 1975 var tallet på flyttinger over fylkesgrensene 132 000. Det vil si at nær 70 prosent av flyttingene mellom kommuner også krysset (minst) en fylkesgrense.

Omfanget av flytting og nettoflyttingen har vist og viser fortsatt regionale variasjoner. Fram til midten av 1960-årene hadde fylkene på det indre Østlandet en betydelig årlig nettoutflytting overfor andre fylker, og det samme gjaldt for de tre nordligste fylkene fram til omkring 1970. Også Oslo har hatt betydelig nettoutflytting fra 1962, mens Akershus har hatt stor nettoinnflytting. Det store utflyttingsoverskottet for Oslo overfor andre fylker blir i noen grad motvirket av at byen har overskott av innflyttere fra utlandet.

For de fleste fylker som hadde nettoutflytting overfor andre fylker, har tendensen snudd eller

Tabell 2.29. Utenlandske statsborgere etter kjønn, alder og statsborgerskap. 30. juni 1976 *Foreign citizens by sex, age and citizenship. 30 June 1976*

Statsborgerskap *Citizenship*	I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*	Alder *Age* 0–15 år *years*		16–49 år *years*		50 år og over *years and over*	
				M *M*	K *F*	M *M*	K *F*	M *M*	K *F*
I alt *Total*	68 724	36 320	32 404	9 395	8 894	21 884	18 798	5 041	4 712
Europa i alt *Europe total*	46 505	23 519	22 986	6 559	6 257	14 298	14 292	2 662	2 437
Danmark *Denmark*	14 298	7 012	7 286	2 172	2 099	3 985	4 582	855	605
Finland *Finland*	1 885	764	1 121	203	164	487	885	74	69
Island *Iceland*	976	458	518	138	141	299	362	21	15
Sverige *Sweden*	7 637	3 463	4 174	881	792	1 723	2 484	859	898
Storbritannia *Great Britain*	7 030	3 634	3 396	1 120	1 072	2 256	2 037	258	287
Vest-Tyskland *Western Germany*	3 580	1 701	1 879	564	532	1 018	1 127	119	220
Afrika *Africa*	1 546	1 205	341	155	148	1 032	174	18	19
Asia *Asia*	7 266	4 839	2 427	1 064	937	3 715	1 453	60	37
Amerika i alt *America, total*	12 436	6 216	6 220	1 522	1 459	2 553	2 621	2 141	2 140
Sambandsstatene *United States*	10 541	5 235	5 306	1 206	1 165	2 021	2 099	2 008	2 042
Oseania *Oceania*	449	208	241	52	39	130	180	26	22
Uoppgitt statsborgerskap og statsløse i alt *No citizenship or unknown*	522	333	189	43	54	156	78	134	57

Kilde: Statistisk ukehefte nr. 37, 1976. *Source: Weekly Bulletin no. 37, 1976.*

nettoutflyttingen er blitt sterkt redusert fra 1958 til 1973, blant annet som følge av industrireising og annen distriktsutbygging. De regionale ulikhetene er derfor ikke så store som før (tabell 2.27).

For flyttinger mellom Norge og utlandet var det tidligere alt i alt et overskott av utflyttere til andre land, men i de seinere år har Norge hatt et innflyttingsoverskott på nærmere 5 000 pr. år.

Størsteparten av flyttebevegelsen gjelder flytting til og fra andre skandinaviske land og Sambandsstatene. I 1975 hadde Norge innflyttingsoverskott fra disse landene, bortsett fra Sverige. Blant de europeiske land ellers hadde Norge betydelig flyttesamkvem med Storbritannia i 1975.

I de seinere år har Norge også hatt en betydelig innflytting fra mer fjerntliggende land, særlig fra Pakistan. I alt fra asiatiske land var det i 1975 en nettoinnflytting på nær 1 700, og fra afrikanske land var nettoinnflyttingen nær 300 (tabell 22.8).

Nettoinnflyttingen til Norge fra en del mer fjerntliggende land har ført til at det nå er registrert bosatt ganske mange med statsborgerskap i asiatiske og afrikanske land.

Ved utgangen av juni 1976 var det registrert i alt 68 700 utenlandske statsborgere her i landet. Nærmere 70 prosent var europeere, og nær 20 prosent var amerikanere (dvs. Nord- og Sør-Amerika under ett). Av de øvrige vel 10 prosent var de fleste pakistanere og indere. Blant 46 500 europeiske statsborgere var vel halvparten fra skandinaviske land. Blant de øvrige var 7 000 briter, nær 3 600 vest-tyskere, nær 2 000 nederlendere og 1 700 jugoslavere. Tallet på pakistanske borgere var vel 4 600.

Blant asiatere og afrikanere, og også blant jugoslavere og tyrkere var det stor overvekt av menn, og storparten av disse var i alderen 16–49 år (tabell 2.29).

3. Helse

Hovedtall fra kapitlet

Helsekapitlet inneholder opplysninger om omfanget av sykeligheten i befolkningen og hvilke typer sykdommer og lidelser folk har. Vi har også tatt med tall for bruk av helsetjenester og tall for utviklingen i de viktigste gruppene av helsepersonell.

Sykelighet kan avgrenses på mange ulike måter.

En måte er å ta utgangspunkt i dager med redusert aktivitet på grunn av sykdom, skade eller lidelse. I dette kapitlet har vi kalt slike dager for sykedager. For befolkningen under ett utgjorde sykedagene 8,1 prosent av alle dagene i perioden fra 1. til 15. oktober 1975. (Tabell 3.1) På årsbasis vil dette si at gjennomsnittspersonen i Norge var syk rundt 30 dager i 1975.

Tabell 3.1. Dager med nedsatt fysisk aktivitet blant personer utenfor helseinstitusjon i perioden 1.—15. oktober 1975. Prosent *Days of limited physical activity among the non-institutionalized population during the period 1—15 October 1975. Per cent*

	Sykedager av dager i alt *Disability days of all days*						
	Aldersgrupper i alt *Age groups, total*	0—6 år *years*	7—15 år *years*	16—29 år *years*	30—49 år *years*	50—66 år *years*	67 år og over *years and over*
Menn *Males*	6,9	5,0	3,6	3,8	5,2	11,7	13,8
Kvinner *Females*	9,3	4,4	3,4	5,4	7,9	13,8	20,5

Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975. *Source: NOS Health Survey 1975.*

Sykeligheten steg med alderen. Lavest sykelighet hadde barn i alderen fra 7—15 år, 3,6 prosent av alle dager for gutter og 3,4 prosent for jenter var sykedager. For menn 67 år og over var 13,8 prosent av dagene sykedager og for kvinner i samme alder 20,5 prosent. Kvinner lever i gjennomsnitt 6 år lenger enn menn, og kvinnene i alderen 67 år og over vil gjennomsnittlig være eldre enn menn i denne aldersgruppen. Dette er noe av bakgrunnen for kvinners oversykelighet i denne alderen. Men kvinner i nesten alle aldersgrupper hadde en noe høyere sykelighet enn menn i 1975, belyst ved sykedager i prosent av alle dager. Sykedager kan deles inn i dager hvor den syke er 1) helt sengeliggende, 2) delvis sengeliggende og delvis oppegående og 3) oppegående men ikke i full aktivitet. Størstedelen av sykedagene var av den typen hvor de syke var oppegående, men ikke i full aktivitet. Personer som oppholdt seg på helseinstitusjon i hele perioden 1.—15. oktober 1975 er ikke tatt med i undersøkelsen om sykedager i befolkningen. Dette betyr at tallet for sykedager i befolkningen var noe høyere enn 8,1 prosent av alle dager i 1975.

Yrkesaktive innen jordbruk, skogbruk og fiske hadde den høyeste sykeligheten av alle yrkesgruppene og deretter kom de yrkesaktive innen transport- og kommunikasjonsarbeid, servicearbeid og uspesifisert arbeid. Yrkesaktive kvinner hadde jevnt over høyere sykelighet enn yrkesaktive menn.

Ikke all sykelighet fører til redusert aktivitet for den syke. Lettere og en del alvorlige sykdommer vil derfor ikke bli fanget opp av begrepet sykedag. I helseundersøkelsen fra 1968 og 1975 ble de intervjuede spurt om å gi diagnose på eller beskrivelse av sykdommer, skader eller lidelser de hadde, uavhengig av om de måtte redusere sin daglige aktivitet. Disse undersøkelsene gir et bilde av sykdommene i befolkningen pr. 1. oktober disse to årene. For begge år var sykdommer i skjelett-muskelsystemet den viktigste typen av sykdom, skade eller lidelse. I 1975 ble det registrert 174 syketilfelle pr. 1 000 innbyggere av denne typen sykdommer. Hjerte- og karsykdommer var folkesykdom nummer to (106 syketilfelle pr. 1 000 personer) og som nummer tre kom de nervøse lidelsene, hvor det ble oppgitt 78 syketilfelle pr. 1 000 personer. (Tabell 3.2)

Tabell 3.2. Syketilfelle pr. 1 000 personer utenfor helseinstitusjon *Morbidity prevalence per 1 000 non-institutionalized persons*

	1. oktober *1 October*	
	1968	1975
Sykdommer i skjelett-muskelsystemet *Diseases of the musculo-skeletal system*	128	174[1]
Hjerte- og karsykdommer *Cardiovascular diseases*	64	106
Nervøse lidelser og plager *Nervous conditions*	62	78
Andre sykdommer og tilstander i alt *Other diseases and conditions, total*	504	446
I alt *Total*	758	804

[1] Jfr. note i tabell 3.12. Direkte sammenliknbar rate med 1968 er 149 pr. 1 000.
[1] *See note in table 3.12. Direct comparable with 1968 is 149 per 1 000 persons.*
Kilde: Helseundersøkelse 1968 og 1975. *Source: Health Survey 1968 and 1975.*

I alt ble det oppgitt 804 syketilfelle pr. 1 000 personer og rundt halvparten av befolkningen hadde ett eller flere syketilfelle. Tallet på syketilfelle viste en sterk vekst fra 1968 til 1975 for alle de tre spesifiserte typene av sykdommer, skader og lidelser. Noe av denne økingen kan nok føres tilbake til at hjerte- og karsykdommer blir oppdaget hyppigere og at det etter hvert er blitt lettere å snakke om nervøse lidelser i forbindelse med helseundersøkelser. Begge årene vil det imidlertid være slik at ikke alle sykdommer er blitt registrert, enten fordi folk ikke vet de har bestemte sykdommer eller ikke vil oppgi dem. For nervøse lidelser gjelder det også at slike problemer vanskelig lar seg avgrense. Ved en undersøkelse i 1973 oppgav 28 prosent av befolkningen over 16 år at de ofte eller av og til hadde søvnproblemer og 20 prosent oppgav at de hadde vært plaget av angst, uro, nervøsitet eller depresjon i løpet av 1973. Tallene for omfanget av nervøse problemer vil altså være større hvis man i stedet for å spørre om sykdom eller lidelser spør om mer kjente symptomer på nedsatt psykisk velvære.

Av de oppgitte tilfellene innen gruppen sykdommer i skjelett-muskelsystemet, ble rundt halvparten oppgitt som leddgikt, artrose (kronisk leddlidelse) eller revmatisme i 1975. Rundt 180 000 kvinner og 135 000 menn hadde en av disse tre sykdommene 1. oktober 1975. Rundt halvparten av tilfellene med hjerte- og karsykdommer ble oppgitt som høyt blodtrykk. Omtrent 66 000 menn og 120 000 kvinner hadde etter dette for høyt blodtrykk i 1975. Helseundersøkelsen viser ellers at det i oktober 1975 var rundt 250 000 personer som var allergikere (av disse hadde 125 000 astma eller høysnue), 12 000 var blinde eller sterkt svaksynte og 14 000 og 13 000 hadde henholdsvis grå og grønn stær. Migrene og sykdommer i urinveiene og kjønnsorganene forekom langt hyppigere blant kvinner enn blant menn. Derimot var magesår, magekatarr o.l. og isjias noe som hyppigst ble nevnt av menn.

Tallet på syketilfelle pr. 1 000 personer steg sterkt med alderen. (Tabell 3.3) I aldersgruppen 67 år og over var det bare 20 prosent som ikke oppgav noen sykdom, skade eller lidelse. En stor del av personene i denne aldersgruppen hadde også flere syketilfelle samtidig.

For kvinner i alderen 67 år og over ble det oppgitt hele 465 tilfelle pr. 1 000 personer av hjerte- og karsykdommer. For menn var tallet noe lavere, nemlig 302 pr. 1 000 personer. For høyt blodtrykk utgjorde en stor del av de nevnte tilfellene (23 prosent blant kvinnene og 11 prosent blant mennene i denne alderen oppgav at de hadde for høyt blodtrykk, med eller uten samtidig nevnt hjertesykdom).

Tabell 3.3. Syketilfelle blant menn og kvinner pr. 1 000 personer utenfor helseinstitusjon 1. oktober 1975 i utvalgte aldersgrupper, etter tilfellets art
Sex and age specific morbidity rates per 1 000 non-institutionalized persons 1 October 1975

Tilfellets art *Diagnosis*[1]	Alder *Age*			
	50—66 år *years*		67 år og over *years and over*	
	Menn *Males*	Kvinner *Females*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
I alt *Total*	1 180	1 130	1 460	1 772
Sykdommer i skjelett-muskelsystemet	289	309	277	361
Hjerte- og karsykdommer	208	235	302	465
Nervøse lidelser og plager	94	168	83	182
Andre sykdommer og tilstander i alt	589	618	798	764

[1] *For English translation, see table 3.2.*
Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975. *Source: NOS Health Survey 1975.*

I beskrivelser av sykeligheten i befolkningen er det naturlig å skille ut tannhelse som et eget område. Det var store forskjeller i befolkningens tannhelse. I aldersgruppen 16—29 år var det ingen som oppgav at de ikke hadde egne tenner, mens 59 prosent i aldersgruppen 67 år og over ikke hadde egne tenner. (Tabell 3.4)

Tabell 3.4. Personer uten egne tenner i enkelte aldersgrupper. 1975. Prosent *Persons with no own teeth, by age. 1975. Per cent*

Over 16 år i alt *16 years and over, total*	20
16—29 år *years*	0
30—49 » »	6
50—66 » »	32
67 år og over *years and over*	59

Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975. *Source: NOS Health Survey 1975.*

Det var også sterke forskjeller i tannhelse mellom personer i de ulike landsdelene og blant personer med ulik inntekt. Best tannhelse hadde befolkningen i Oslo og Akershus. Dårligst var den i Nord-Norge. I alle aldersgrupper hadde personer med høy inntekt markant bedre tannhelse enn personer med lav inntekt.

Dødsårsakene gir ikke noe fullstendig bilde av sykeligheten i befolkningen, men sammen med tall for sykeligheten vil dødsårsaksmaterialet belyse omfanget av særlig alvorlig sykelighet.

I 1975 døde 50 prosent av hjerte- og karsykdommer (19 891), 20 prosent døde av kreft (7 855) og 10 prosent døde av sykdommer i åndedrettsorganene (3 924). (Tabell 3.5) Dødsårsaksmønsteret har holdt seg stabilt de seinere årene.

Tallet på uføretrygdede var i 1975 rundt 143 000. Dette betyr at ca. 6 prosent av

Tabell 3.5. Dødsfall etter årsak i den totale befolkning i 1975 *Causes of death in the total population in 1975*

Dødsårsak *Cause of death*	Antall *Number*	Pr. 1 000 dødsfall *Per 1 000 deaths*
Årsaker i alt *Causes, total*	40 061	1 000
Hjerte- og karsykdommer *Cardiovascular diseases*	19 891	497
Ondartede svulster *Malignant neoplasms*	7 855	196
Sykdommer i åndedrettsorganene *Diseases of the respiratory system*	3 924	98
Ulykker/skader *Accidents/injuries*	2 034	51
Andre årsaker i alt *Other causes, total*	6 357	158

Kilde: NOS Dødsårsaker 1975. *Source: NOS Causes of Death 1975.*

befolkningen mellom 18 og 67 år hadde en sykdom, skade eller lidelse som reduserte evnen til arbeid så sterkt at det gav rett til trygd. Det er god grunn til å tro at ikke alle med trygderettigheter søker trygd. Men tallet på uføretrygdede sier likevel noe om omfanget av alvorlige, kroniske sykdommer i befolkningen. En tredjedel av de uføretrygdede hadde psykiske problemer som hovedårsak til behovet for trygd. Lidelse i skjelett-muskelsystemet svarte for 19 prosent og hjerte- og karsykdommer for 17 prosent.

Bruken av helsetjenester har økt sterkt fra 1968 til 1975. I helseundersøkelsene ble det registrert hvor stor del av befolkningen som hadde tatt kontakt med helsetjenesten.

Rundt 400 besøk pr. 1 000 innbyggere ble oppgitt for perioden 1.—15. oktober 1975. Dette svarer til at befolkningen gjennomsnittlig hadde kontakt med helsetjenesten 10 ganger i løpet av 1975. (Tabell 3.6) I forhold til 1968 betyr dette mer enn en fordobling i besøkshyppighet. Kontakt med helsetjenesten omfattet både sykdom, helsekontroll og behandling hos tannlege, og det ble spurt om noen flere typer av kontakt ved syketilfelle i 1975 enn i 1968.

Tabell 3.6. Kontakt med helsetjenesten pr. 1 000 personer utenfor helseinstitusjon *Consultations with the health service per 1 000 non-institutionalized persons*

Kontaktens art *Type of contact*	1.—15. oktober *1—15 October*	
	1968	1975
1. Ved syketilfelle *By cases of illness*	82,6	217,5
2. Ved kontroll etc. *By control etc.*	37,1	72,8
3. Hos tannlege *Dental service*	46,3	89,5

Kilde: Helseundersøkelse 1968 og 1975. *Source: Health Survey 1968 and 1975.*

Gjennomsnittlig var det rundt 61 000 pasienter pr. dag i norske helseinstitusjoner i 1975, dersom vi tar alle institusjoner under ett. Helseinstitusjonene hadde rundt 600 000 innlegginger i 1975 (noen personer ble lagt inn flere ganger samme år), og flest innlegginger hadde somatiske sykehus og sykehjem.

De fleste gruppene av helsepersonell har økt i antall de seinere årene. Det kommer blant annet til uttrykk i tallet på innbyggere pr. lege og tannlege i 1965 og 1975. (Tabell 3.7)

Tabell 3.7. Helsepersonale *Medical personnel*

	1965	1975
Leger *Physicians*	4 681	7 302
Innbyggere pr. lege *Population per physician*	789	550
Tannleger *Dentists*	2 798	3 842
Innbyggere pr. tannlege *Population per dentist*	1 336	1 042

Kilde: NOS Helsestatistikk. *Source: NOS Health Statistics.*

Begreper og datagrunnlag

Hensikten med dette kapitlet er å presentere tall som kan være egnet til å belyse helseforholdene i befolkningen, og tall som sier noe om bruken av ulike helsetjenester. Det er rimelig å dele datamaterialet om helseforhold i to grupper. For det første har vi opplysninger fra periodiske intervjuundersøkelser hvor et representativt utvalg av befolkningen har svart på spørsmål om sine helseforhold. (Helseundersøkelsen 1968 og 1975. Levekårsundersøkelsen 1973.) For det andre har vi det som i dette kapitlet er kalt den løpende registrerte sykelighet. For dette materialet har vi valgt å ta med oversikter over dødsårsaksmønsteret, diagnosene for de uføretrygdede, tall for nye tilfelle av kreft og meldte tilfelle av epidemiske sykdommer. I tillegg har vi tatt med tall for skader ved veitrafikkulykker.

Det er problematisk å bruke materiale fra den løpende registrerte sykeligheten som grunnlag for å belyse helseforholdene i befolkningen. Vi kan f. eks. meget nøyaktig beskrive hva den norske befolkning dør av, men mønsteret i dødsårsakene er ikke tilstrekkelig til å si hvilke sykdommer og helseplager folk lever med. Diagnosemønstret for de uføretrygdede gir antydninger om omfanget av noen typer av kronisk sykelighet. Men bare personer som innvilges uføretrygd vil komme med her. Undersøkelser foretatt av andre enn Byrået, tyder på at en del personer med rett til uføretrygd, ikke søker om å få trygd.

I Norge kan vi gi tall for registrerte nye tilfelle av kreft og tall for personer som enten dør av kreft eller som har kreft, men dør av andre årsaker. Selv om man kan regne med at registreringen av kreft er god, er det vanskelig å registrere personer som blir friske av kreft.

En beskrivelse av befolkningens helseforhold bør kunne angi hvor utbredt viktige typer sykdommer er i befolkningen og hvilke konsekvenser et syketilfelle har for den syke, f. eks. med hensyn til daglig aktivitet eller evne til å fungere i samfunnet. Data til en slik beskrivelse er det umulig å hente fra den løpende registrering av sykelighet. Derimot er det mulig å belyse sykelighetsforholdene og ulikheter mellom grupper ved å intervjue et representativt utvalg av befolkningen.

Det å intervjue om helseforhold er imidlertid ikke helt enkelt. Den som intervjues må både være villig til å oppgi hva han/hun lider av, og vedkommende må også ha kunnskap om hva sykdommen gjelder. Nervøse lidelser, kreft og kjønnssykdommer er eksempler på sykdommer som intervjuobjektet kanskje synes det er vanskelig å fortelle om. Når det gjelder hjerte- og karsykdommer eller skader i muskel-skjelettsystemet, vil det forekomme at den som intervjues, ikke kan gi noen eksakt betegnelse på sykdommen. Problemene som knytter seg til at folk i intervjuundersøkelser enten ikke vil eller ikke kan gi helt eksakte svar, tilsier at man må være forsiktig med å tolke tallene som presenteres i dette kapitlet. Dette gjelder særlig for sammenlikninger av resultatene fra andre undersøkelser.

I dette kapitlet har vi forsøkt å belyse helseforholdene ved hjelp av to måter å avgrense sykelighet på. Utgangspunktet for den første avgrensningen er et skille mellom de personer som må redusere sin daglige aktivitet p.g.a. sykdom og alle andre personer. En dag med redusert aktivitet p.g.a. sykdom har vi her kalt en sykedag. Men selv med alvorlige sykdommer kan man ofte gå på arbeid, skole eller gjøre husarbeid. Vi har derfor også forsøkt å presentere tall for omfanget av sykeligheten ved hjelp av diagnosen for de sykdommer eller lidelser folk har oppgitt.

Ved denne avgrensningen har vi ikke skilt ut de sykdommer som fører til redusert aktivitet. Når vi belyser omfanget av sykelighet i befolkningen ved hjelp av diagnoser, får vi det problemet at en person kan ha flere sykediagnoser. Tallet på syketilfelle vil, slik vi presenterer det her, derfor være høyere enn tallet på syke personer.

Dette kapitlet er bygd opp slik at vi først presenterer materialet om 1) sykelighetens omfang og art, 2) den løpende registrerte sykelighet, 3) bruken av helsetjenester og 4) ressursene i helsevesenet.

Datamaterialet dette kapitlet bygger på, er også presentert i: NOS helseundersøkelser 1968 og 1975, NOS Levekår 1973, NOS Pasienttelling 1970, NOS Helsestatistikk og NOS Sykehusstatistikk.

Sykeligheten i befolkningen

Et kapittel om helseforholdene skulle ideelt sett inneholde opplysninger om hvor stor del av befolkningen som har god helse. Det er imidlertid umulig å komme fram til praktiske avgrensninger av begreper som «god helse», «helt frisk» osv. Begrepene som brukes i dette kapitlet, vil derfor være mål for fravær av helt god helse eller mangel på psykisk velvære. Vi nytter her i hovedsak to begreper i beskrivelsen av sykeligheten i befolkningen. De syke vil være 1) de som på grunn av en eller annen sykdom må redusere sin vanlige aktivitet, eller 2) de som har en kronisk eller akutt sykdom eller skade, uavhengig av om de må redusere sin vanlige aktivitet på grunn av denne sykdommen eller skaden.

Opplysningene i dette kapitlet er hentet fra ulike intervjuundersøkelser, hvor befolkningen selv gir opplysninger om sine sykdommer og plager til intervjuere, som ikke er leger. Det vil derfor alltid være en mulighet for at noen av dem som intervjues synes det er vanskelig å oppgi at de har spesielle sykdommer. Dette fører til at vi regner med at enkelte typer sykdommer kan ha større utbredelse i befolkningen enn det som registreres gjennom intervjuundersøkelser. Det kan også være vanskelig for de intervjuede å gi en klar diagnose for enkelte av de sykdommer og plager de lever med.

Den internasjonale standard for gruppering av sykdommer og skader er lagt til grunn for be-

skrivelsen i dette avsnittet. En rekke sykdommer og tilstander er angitt med en klar og nøyaktig diagnose fra denne standarden. Men i de tilfelle den intervjuede bare har gitt stikkordmessige opplysninger om sin sykdom, som f. eks. problemer med nervene, magesmerter, hjerteonde osv., er også andre opplysninger trukket inn. Dette vil f. eks. være opplysninger om bruk av medikamenter, kontakt med lege, aktivitetsreduksjon osv. Etter en slik samlet vurdering av opplysningene fra den intervjuede, vil så sykdommen som er mangelfullt beskrevet, bli gitt en diagnose. I slike tilfelle vil det alltid måtte brukes skjønn, og i dette kapitlet har vi derfor presentert tall bare for hovedgrupper av sykdommer. Dette er også gjort p.g.a. størrelsesordenen av en rekke enkeltdiagnoser.

Noen av de intervjuede har oppgitt flere syketilfelle. Når en sykdom og symptom på samme sykdom er oppgitt som to syketilfelle, er disse her regnet bare som ett tilfelle. Hvis to syketilfelle er oppgitt med diagnoser som klassifiseres under samme detaljerte nummer, er de også regnet bare som ett tilfelle.

I intervjuundersøkelser er det vanligvis slik at personer som oppholder seg på institusjoner, ikke blir intervjuet. I 1975 var det gjennomsnittlig ca. 60 000 pasienter i helseinstitusjoner. Dette svarer til 1,5 prosent av befolkningen. Pasientene ved helseinstitusjoner ble ikke intervjuet i helseundersøkelsen 1968 og 1975 og levekårsundersøkelsen 1973. Disse undersøkelsene vil derfor gi resultater som til en viss grad undervurderer den sykeligheten hvor innlegging på sykehus har vært nødvendig. I 1970 ble en del forhold for pasientene ved helseinstitusjoner belyst gjennom en pasienttelling. Pr. 1. oktober 1970 var det i alt vel 56 000 pasienter i sykehus og sykehjem m.v. og disse utgjorde 1,4 prosent av befolkningen. Det er ikke foretatt noen pasienttelling seinere, men det er rimelig å tro at resultatene fra Helseundersøkelse 1975 sammen med tallene fra Pasienttelling 1970 samlet kan gi et dekkende bilde av sykelighetsforholdene i befolkningen i 1975.

Psykiske lidelser var den mest utbredte type sykdommer hos pasienter i helseinstitusjonene pr. 1. oktober 1970. Pasienter med psykose som hovedårsak til opphold i institusjon, utgjorde 34 pr. 10 000 innbyggere, psykisk utviklingshemmede utgjorde 14 pr. 10 000 og pasienter med andre mentale forstyrrelser svarte til 10 pr. 10 000. Tallet på pasienter med psykiske lidelser i alt var 22 150, eller 58 pr. 10 000 innbyggere. Hjerte- og karsykdommer var hoveddiagnosen for 7 014 pasienter, som svarte til 15 pasienter pr. 10 000 menn og 21 pr. 10 000 kvinner. (Tabell 3.8)

Av pasientene i helseinstitusjon i oktober 1970 var 64 prosent over 50 år. Men prosentdelen av pasienter som var over 50 år, varierer sterkt mellom diagnosegruppene. Av pasientene som ble behandlet for svulster (kreft) var hele 80 prosent over 50 år, mens bare 17 prosent av de utviklingshemmede var i denne aldersgruppen.

I helseundersøkelsene 1968 og 1975 ble de intervjuede spurt om de i løpet av perioden 1.—15. oktober måtte redusere sin vanlige aktivitet på grunn av sykdom, skade eller lidelse. Svarene på disse spørsmålene danner grunnlaget for det målet vi her bruker til å belyse omfanget av den aktuelle sykeligheten i befolkningen. Dette målet er et av de mest brukte i levekårsundersøkelser. Fordelen ved dette målet, som vi her har kalt sykedager, er at det ikke forutsettes medisinsk kunnskap for å besvare spørsmål om sykedager, og at målet skiller ut den sykeligheten som får direkte innvirkning på evnen til å utføre inntekts

Tabell 3.8. Pasienter i helseinstitusjon 1. oktober 1970, etter hovedårsak til oppholdet *In-patients in health institution 1 October 1970, by main diagnosis*

Hovedårsak til oppholdet *Main diagnosis*	Pr. 10 000 innbyggere *Per 10 000 population*		
	Begge kjønn *Both sexes*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
Årsaker i alt *Causes, total*	144	132	157
Psykoser *Psychoses*	34	34	34
Psykisk utviklingshemmede *Mentally retarded*	14	15	12
Andre mentale forstyrrelser *Other mental disorders*	10	12	8
Hjerte- og karsykdommer *Cardiovascular diseases*	18	15	21
Sykdommer i skjelett-muskelsystemet *Diseases of the musculoskeletal system*	8	6	11
Skader *Injuries*	8	7	9
Sykdommer i nervesystemet og sanseorganene *Diseases of the nervous system and sense organs*	8	7	8
Svulster *Neoplasms*	6	6	7
Sykdommer i fordøyelsesorganene *Diseases of the digestive system*	5	5	5
Sykdommer i åndedrettsorganene *Diseases of the respiratory system*	4	5	4
Sykdommer i urin- og kjønnsorganene *Diseases of the genito-urinary system*	4	3	4
Andre kjente sykdommer og tilstander i alt *Other defined diseases and conditions, total*	12	8	17
Alderdomssvakhet uten nevnt psykose *Senility without mention of psychosis*	4	2	5
Symptomer, ubestemte tilstander og ukjent årsak *Symptoms, ill-defined and unknown conditions*	9	7	12

Kilde: NOS Pasienttelling 1970. *Source: NOS Census of In-patients 1970.*

givende arbeid, gjøre husarbeid, skolearbeid osv. Men dette målet har også noen svakheter. Daglig aktivitet er forskjellig alt etter hva en person gjør, f. eks. går på skole, arbeider med hardt kroppsarbeid, er hjemmeværende med småbarn eller er yrkespassiv og uføretrygdet. En person med et lavt aktivitetsnivå vil gjennomgående ha lettere for å fortsette med sine daglige gjøremål ved lettere sykdommer enn en person med fysisk eller psykisk krevende arbeid. Dette målet sier videre bare noe om faktisk redusert aktivitet, og ikke direkte noe om behov for å redusere sin aktivitet på grunn av sykdom. Det betyr f. eks. at yrkesgrupper uten sykelønnsordninger nok oftere enn andre forsøker å gå på arbeid selv under sykdom. Tilsvarende kan gjelde husmødre som må opprettholde en viss minsteaktivitet selv under sykdom. Svakhetene som knytter seg til begrepet «sykedager» gjør det vanskelig å komme med klare konklusjoner om ulikheter mellom grupper i befolkningen og med antakelser om utviklingen i sykeligheten over tid. I denne beskrivelsen har vi skilt mellom sykedager hvor den intervjuede er helt sengeliggende, er delvis sengeliggende eller er oppegående, men ikke i full aktivitet. For hele befolkningen under ett utgjorde sykedagene 8,1 prosent av alle dagene i løpet av perioden fra 1.—15. oktober 1975. Dette vil si at gjennomsnittspersonen i Norge, gitt visse forutsetninger, var syk omtrent 30 dager i løpet av

Tabell 3.9. Dager med nedsatt fysisk aktivitet blant personer utenfor helseinstitusjon i perioden 1.—15. oktober 1975. Prosent *Days of limited physical activity among the non-institutionalized population 1—15 October 1975. Per cent*

Kjønn Alder Bosted Aktivitet *Sex* *Age* *Place of residence* *Activity*	I alt *Total*	Sykedager av dager i alt *Disability days of all days*		
		Av dette *Of which*		
		Sengeliggende *Bed disability*		Oppegående, men ikke i full aktivitet *Other restricted activity*
		Helt *All day*	Delvis *Part of day*	
Begge kjønn *Both sexes*	8,1	0,8	1,6	5,7
Menn *Males*	6,9	0,6	1,3	5,0
Kvinner *Females*	9,3	0,9	1,9	6,5
Menn. Alder *Males. Age*				
I alt *Total*	6,9	0,6	1,3	5,0
0— 6 år *years*	5,0	0,4	1,0	3,6
7—15 » »	3,6	0,7	0,9	2,0
16—29 » »	3,8	0,4	0,6	2,8
30—49 » »	5,2	0,6	0,9	3,7
50—66 » »	11,7	0,7	1,3	9,7
67 år og over *years and over*	13,8	1,2	4,1	8,5
Kvinner. Alder *Females. Age*				
I alt	9,3	0,9	1,9	6,5
0— 6 år	4,4	0,7	0,9	2,8
7—15 »	3,4	0,8	0,6	2,0
16—29 »	5,4	0,9	1,0	3,5
30—49 »	7,9	0,8	1,3	5,8
50—66 »	13,8	1,0	2,7	10,1
67 år og over	20,5	1,3	5,4	13,8
Bosted *Place of residence*				
Oslo og Akershus	9,0	1,0	2,3	5,7
Østlandet ellers *Rest of Østlandet*	8,4	0,8	1,6	6,0
Sørlandet og Vestlandet	6,8	0,6	1,1	5,1
Møre og Trøndelag	8,3	0,8	1,4	6,1
Nord-Norge	8,1	0,6	1,6	5,9
Personer 16 år og over *Persons 16 years and over*	9,6	0,8	1,9	6,9
Aktivitet: *Activity:*				
Yrkesaktive *Economically active*	5,2	0,6	0,9	3,7
Husarbeid *Domestic work*				
Med inntektsgivende arbeid *With income*	5,1	0,3	0,8	4,0
Uten inntektsgivende arbeid *Without income*	11,2	0,5	1,9	8,8
Elever, studenter *Pupils, students*	3,9	0,6	0,5	2,8
Arbeidsuføre *Disability pensioners*	53,9	5,1	11,9	36,9
Pensjonister ellers *Other pensioners*	16,7	1,4	4,1	11,2

[1] Enkelte tall i tabellen avviker noen tiendedeler fra tallene i NOS-publikasjonen. Dette skyldes ulikheter i avrunding av tallene.
Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975. *Source: NOS Health Survey 1975.*

året. Dette tallet bygger på 1) sykedager som svarer til dager med nedsatt aktivitet, 2) at den gjennomsnittlige sykeligheten i oktober ikke var forskjellig fra resten av året og 3) at vi holder utenfor personer som var på helseinstitusjon hele perioden 1.—15. oktober 1975.

Sykeligheten stiger med alderen. For begge kjønn var omfanget av sykedager lavest for aldersgruppen 7—15 år, 3,7 prosent av alle dager for gutter og 3,4 prosent for jenter. Flest sykedager hadde de som var 67 år og over. Blant disse hadde menn 14,0 prosent sykedager, mens kvinnene var syke 20,6 prosent av alle dagene. (Tabell 3.9) For nesten alle aldersgrupper hadde kvinnene en noe større andel sykedager enn mennene. Da levealderen for kvinner er betydelig høyere enn for menn, vil aldersgruppen 67 år og over omfatte langt flere kvinner enn menn og landeen kvinner stiger for hver 5-års aldersgruppe etter 70-årsalderen. Det var f. eks. like mange menn og kvinner i alderen 50—54 år i 1975 (125 000) mens det i alderen 75—79 år var 45 000 menn og 65 000 kvinner. (Se kapitlet om befolkning.) Dette forhold vil alene tilsi at sykeligheten er høyere for kvinner enn for menn i den eldste aldersgruppen. På bakgrunn av det begrepet vi her nytter for sykelighet og den metoden opplysningene er samlet inn på, er det vanskelig å si at disse tallene gir klare holdepunkter for at det er ulikheter mellom kjønnene når det gjelder sykedager. I innledningskapitlet er det gitt tall for den prosentdel i befolkningen som har hatt mer enn 30 sykedager i løpet av året 1973. Dette målet er ment å skulle belyse omfanget av den mer alvorlige sykelighetsbelastningen i befolkningen. Tallene for menn er her noe høyere enn for kvinner, 13 prosent av alle menn over 16 år hadde mer enn 30 sykedager i 1973, mens tallet for kvinner var 11 prosent.

Tallene for de ulike landsdelene viser at vi med det målet vi her nytter, ikke har fanget opp noen klare geografiske ulikheter i sykeligheten i 1975.

Helseundersøkelse ble første gang gjennomført i 1968. Også da ble et representativt utvalg av befolkningen spurt om dager med redusert aktivitet i løpet av perioden 1.—15. oktober. Tallet på sykedager i prosent av alle dager sank både for menn og kvinner fra 1968 til 1975. Denne nedgangen skyldtes særlig nedgangen for aldersgruppene over 50 år. (Tabell 3.10) Omfanget av sykedager vil imidlertid være påvirket av nedsettingen av pensjonsalderen fra 70 til 67 år og veksten i tallet på uførepensjonister. Dette er forhold som gjør en sammenlikning mellom 1968 og 1975 vanskelig. Både i 1975 og 1968 hadde de skilte, de separerte og enkene/enkemennene en klart høyere sykelighet enn de gifte og ugifte. Dette gjaldt både for menn og kvinner og det gjaldt i alle aldersgrupper.

Sykeligheten for yrkesaktive personer varierte med yrkesfelt. Høyest sykelighet hadde personer som arbeidet innen jordbruk, skogbruk og fiskearbeid. Dette gjaldt begge kjønn. Ser vi sykeligheten for de yrkesaktive menn og kvinner under ett, hadde gruppen yrkesaktive innen transport- og kommunikasjonsarbeid, servicearbeid og uspesifisert arbeid den nest høyeste sykeligheten. De yrkesaktive kvinnene hadde gjennomsnittlig flere sykedager enn mennene innen alle yrkesfeltene. Fordi en større del av kvin-

Tabell 3.10. Dager med nedsatt fysisk aktivitet blant personer utenfor helseinstitusjon i perioden 1.—15. oktober. Prosent *Days of limited physical activity among the non-institutionalized population 1—15 October. Per cent*

Kjønn/alder *Sex/age*	Nedsatt aktivitet i alt *Limited activity, total*		Helt eller delvis sengeliggende *Bed disability*		Oppegående, men men ikke i full aktivitet *Other restricted activity*	
	1975	1968[1]	1975	1968	1975	1968
Menn. Aldersgrupper i alt *Males. Age groups, total*	6,9	10,3	1,9	1,4	5,0	8,9
0— 6 år *years*	5,0	5,5	1,4	1,3	3,6	4,2
7—15 » »	3,6	4,3	1,6	1,6	2,0	2,7
16—29 » »	3,8	4,2	1,0	0,6	2,8	3,6
30—49 » »	5,2	6,5	1,5	1,1	3,7	5,4
50—66 » »	11,7	18,9[2]	2,0	1,8	9,7	17,1
67 år og over *years and over*	13,8	32,3[3]	5,3	2,3	8,5	30,0
Kvinner. Aldersgrupper i alt *Females. Age groups, total*	9,3	11,2	2,8	2,0	6,5	9,2
0— 6 år	4,4	4,0	1,6	1,3	2,8	2,7
7—15 »	3,4	4,0	1,4	2,0	2,0	2,0
16—29 »	5,4	5,4	1,9	1,4	3,5	4,0
30—49 »	7,9	8,0	2,1	1,6	5,8	6,4
50—66 »	13,8	19,2[2]	3,7	2,1	10,1	17,1
67 år og over	20,5	32,0[3]	6,7	5,1	13,8	26,9

[1] Omfatter også uoppgitt fysisk aktivitet (av de uoppgitte var 68 prosent 15—29 år og 17 prosent var 30—49 år). [2] 50—69 år. [3] 70 år og over.
[1] *Including unknown physical activity.* [2] *50—69 years.* [3] *70 years and over.*
Kilde: Helseundersøkelsen 1968 og 1975. *Source: Health Survey 1968 and 1975.*

nene arbeidet innen yrkesfelt med lav sykelighet, var imidlertid ikke forskjellen mellom menn og kvinner under ett så stor. Yrkesaktive menn hadde 4,7 sykedager i prosent av alle dagene i perioden 1.—15. oktober 1975, mens tilsvarende tall for yrkesaktive kvinner var 6,2 prosent. (Tabell 3.11) Når vi skal sammenlikne tallene for de yrkesaktive innen de ulike yrkesfeltene, er det viktig å være klar over at vi ikke ser på grupper som er stabile over tid. I kapittel 4 om arbeidsliv og kapittel 10 om sosialpolitiske tiltak, gir vi tall for henholdsvis skifte av arbeidsplass og omfanget av uførepensjonen. Med den grove inndelingen vi nytter i tabell 3.11, vil det nok være overganger mellom alle disse yrkesfeltene og uførepensjonistene som vil komme fra alle typer av yrker. Stort sett er det imidlertid slik at de yrkene som virker nedbrytende på helse, også er de yrkene de yrkesaktive slutter i hvis de får mer langvarige sykeperioder.

Denne seleksjonen fører til at ulikhetene i sykelighet mellom yrkesgrupper reduseres. De tallene vi her presenterer for sykeligheten i perioden 1.—15. oktober er derfor ikke egnet til å påvise hvor sterkt arbeidsforholdene virker inn på sykeligheten for personer i ulike yrkesgrupper.

I helseundersøkelsen 1968 og 1975 ble de intervjuede personene spurt om de pr. 1. oktober hadde en sykdom, skade eller lidelse. De som svarte ja, ble videre spurt om å oppgi hva slags sykdom, skade eller lidelse de hadde. På basis av disse svarene er hvert oppgitt syketilfelle blitt gitt en diagnose basert på den internasjonale standarden for gruppering av sykdommer og skader.

Tallet på syketilfelle pr. 1 000 personer økte fra 1968 til 1975. I 1968 ble det oppgitt 758 syketilfelle pr. 1 000 personer, mens tallet var økt til 804 i 1975. (Tabell 3.12) Dette betyr imidlertid ikke at det uten videre er riktig å si at sykeligheten har økt. En person kan nemlig ha flere syketilfelle. Både i 1968 og 1975 var 52 prosent av befolkningen uten noe syketilfelle. Økingen i tallet på registrerte syketilfelle pr. 1 000 personer, skyldes derfor at flere har oppgitt at de hadde mer enn ett syketilfelle. Tallet på syketilfelle pr. 1 000 personer øker naturlig nok med alderen. Personer 67 år og over hadde flest registrerte tilfelle, 1 460 pr. 1 000 menn og 1 772 pr. 1 000 kvinner i 1975. Færrest tilfelle pr. 1 000 personer ble registrert for aldersgruppen 0—6 år, 283 pr. 1 000 gutter og 229 pr. 1 000 jenter. (Tabell 3.13) Naturlig nok var prosentdelen som ikke hadde oppgitt noen syketilfelle, lavest for gruppen 67 år og over. I 1975 oppgav bare 23 prosent av alle i denne gruppen at de ikke hadde noen syketilfelle, mens tallet for aldersgruppen 0—6 år var 78 prosent.

Sykdommer i skjelett-muskelsystemet utgjorde det mest markante trekk i sykdomsmønsteret, og sykeligheten var totalt sett noe høyere blant kvinner enn blant menn både i 1968 og 1975. Stigningen fra 1968 til 1975 både for menn og kvinner kan til en viss grad tilskrives at en del

Tabell 3.11. Dager med nedsatt fysisk aktivitet i perioden 1.—15. oktober blant yrkesaktive personer utenfor helseinstitusjon. Prosent *Days of limited physical activity during the period 1—15 October among the economically active non-institutionalized population. Per cent*

Yrkesfelt Yrkesstatus *Occupational groups* *Status*	Sykedager av dager i alt *Disability days of all days*							
	Over 16 år i alt *Over 16 years, total*		16—29 år *years*		30—49 år *years*		50—66 år *years*	
	Menn *Males*	Kvinner *Females*	Menn *Males*	Kvinner *Females*	Menn *Males*	Kvinner *Females*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
Yrkesaktive i alt *Economically active, total*	4,7	6,2	3,7	3,5	4,2	7,4	6,7	11,0
Yrkesfelt: *Occupational groups*[1]:								
1. Teknisk, vitenskapelig, humanistisk, kunstnerisk, administrasjons- og forvaltningsarbeid, bedrifts- og organisasjonsledelse	3,4	5,0	3,0	3,4	2,4	5,0	5,6	6,5
2. Kontor- og handelsarbeid	2,5	5,2	1,1	4,2	1,7	5,4	3,6	5,5
3. Jordbruks-, skogbruks- og fiskearbeid	9,4	11,2	6,8	:	10,5	8,9	11,4	13,0
4. Transport- og kommunikasjonsarbeid, servicearbeid og uspes. arbeid	4,7	8,2	4,9	3,6	3,4	11,9	6,4	8,4
5. Gruve- og sprengningsarbeid, industri-, bygge- og anleggsarbeid	4,8	4,5	3,7	1,6	4,8	10,0	6,0	1,5
Yrkesstatus: *Status:*								
Selvstendige *Self-employed*	5,4	6,3						
Ansatt *Employee*	4,5	5,8						
Familiemedlem *Family worker*	9,9	8,9						

[1] *1. Technical, scientific, humanistic, artistic, administrative work, business and organizational management*
2. Office and commercial work
3. Agricultural, forest and fishing work
4. Transport and communication work, service work, unspecified work
5. Mining, manufacturing and construction work

Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975. *Source: NOS Health Survey 1975.*

Tabell 3.12. Syketilfelle pr. 1 000 personer utenfor helseinstitusjon 1. oktober 1975 og 1968
Morbidity prevalence pr. 1 000 non-institutionalized persons 1 October 1975 and 1968

Tilfellets art *Diagnosis*	Begge kjønn *Both sexes*		Menn *Males*		Kvinner *Females*	
	1975	1968	1975	1968	1975	1968
Årsaker i alt *Causes, total*	804	758	745	729	861	785
Sykdommer i skjelett-muskelsystemet[1] *Diseases of the musculoskeletal system*[1]	174[1]	128	169	114	179	140
Hjerte- og karsykdommer *Cardiovascular diseases*	106	64	89	57	122	71
Nervøse lidelser og plager *Nervous conditions*	78	62	54	48	102	75
Sykdommer i åndedrettsorganene *Diseases of the respiratory system*	76	97	86	98	67	96
Sykdommer i hud og underhud *Diseases of skin and subcutaneous tissue*	62	45	59	41	66	48
Sykdommer i nervesystemet *Diseases of the nervous system*	51	34	43	30	58	38
Øyesykdommer *Diseases of the eye*	39	59	38	50	40	69
Øresykdommer *Diseases of the ear*	27	51	30	57	23	44
Magesår, magekatarr, funksjonsforstyrrelser i magen *Ulcer and functional disorders of the stomach*	31	48	41	53	22	43
Andre sykdommer i fordøyelsesorganene *Other diseases of the digestive system*	23	12	22	10	24	14
Sykdommer i nyre og urinveier *Diseases of the urinary system*	23	16	14	10	32	20
Sykdommer i kjønnsorganene *Diseases of the genital organs*	15	8	10	6	20	10
Anemier *Anaemias*	10	4	5	3	16	5
Tuberkulose o.a. infeksiøse sykdommer (inkl. senfølger) *Tuberculosis and other infectious diseases (incl. late effects)*	10	18	13	20	8	17
Sukkersyke *Diabetes mellitus*	8	7	6	6	9	9
Ondartede svulster *Malignant neoplasms*	5	5	2	4	8	7
Andre sykdommer, symptomer og plager i alt *Other diseases and conditions, total*	39	40	29	38	46	41
Skader *Injuries*[2]	27[2]	60	35[2]	84	19[2]	38

[1] Ved helseundersøkelsen i 1975 er en del følger etter skader registrert under de sykelighetstilstander skadene førte til, de aller fleste i denne gruppen. Direkte sammenliknbar rate med 1968 er 149 pr. 1 000. [2] Se note 1. Direkte sammenliknbar rate med 1968 er 60 pr. 1 000 personer, 91 pr. 1 000 menn og 43 pr. 1 000 kvinner.
[1] *Direct comparable figure with 1968 is 149 per 1 000. In 1975 a number of late effects of injuries are registered under the morbid condition reported.* [2] *See note 1. Direct comparable with 1968 is 60 per 1 000 persons, 91 per 1 000 males and 43 per 1 000 females.*
Kilde: Helseundersøkelsen 1968 og 1975. *Source: Health Survey 1968 and 1975.*

følgetilstander etter uspesifiserte skader er blitt ført i denne sykdomsgruppen i 1975. Trekker en fra disse syketilfellene, utgjorde sykeligheten 149 pr. 1 000 personer i 1975 mot 128 i 1968. Leddgikt, artrose (kronisk leddlidelse) og revmatisme var angitt for 40 prosent av syketilfellene i denne gruppen for menn, og for vel 50 prosent blant, kvinner. Ut fra disse tallene kan vi anslå at 135 000 menn og vel 180 000 kvinner hadde leddgikt, artrose eller revmatisme i 1975. Rygglidelser ellers forekom noe hyppigere blant menn enn blant kvinner. Ca. 5 prosent av syketilfellene innen denne gruppen var både for menn og kvinner bare angitt som «smerter i» eller «vondt i» lemmer og ledd.

Hyppigheten av hjerte- og karsykdommer var betydelig høyere i 1975 enn i 1968 både for menn og kvinner. Totalt sett var syketilfellene hyppigere blant kvinner enn blant menn ved begge helseundersøkelsene. Kvinner hadde i 1975 oppgitt 122 syketilfelle pr. 1 000 personer mot 71 i 1968, mens menn hadde oppgitt 89 pr. 1 000 i 1975, mot 57 i 1968.

Sykdomsmønsteret er forskjellig for menn og kvinner når det gjelder hjerte- og karsykdommer. Halvparten av syketilfellene blant menn forekom i aldersgruppen 50—66 år, mens halvparten av kvinnenes syketilfelle forekom etter 66-årsalderen. Hypertoni, forhøyet blodtrykk, var den hyppigst angitte diagnose for begge kjønn. Rundt 66 000 menn og 120 000 kvinner hadde denne sykdommen i 1975. Ved hjerte- og karsykdommer er det ofte angitt flere diagnoser innen hovedgruppen, bl. a. er forhøyet blodtrykk ofte angitt samtidig med gjennomgått hjerteinfarkt. Det er derfor vanskelig å gi noe anslag over tallet på syke personer med en eller flere former av hjerte- og karsykdom. I den utstrekning en kan regne med at de gitte opplysninger er pålitelige, kan en antydningsvis regne med at ca. 29 000 menn og nær 14 000 kvinner mellom 50 og 67 år lider av ischemisk hjertesykdom (angina pectoris, gjennomgått infarkt, koronarsklerose).

Nervøse lidelser og plager viser også stigende tendens fra 1968 til 1975 både blant menn og kvinner, og stigningen var størst for kvinner, som ved begge helseundersøkelsene hadde høyere sykdomsfrekvens enn menn, i 1975 102 syketilfelle pr. 1 000 kvinner mot 54 pr. 1 000 menn. Det er imidlertid god grunn til å tro at helseundersøkelsene 1968 og 1975 ikke fanger opp alle typer av psykiske problemer i befolkningen. Dette har sammenheng både med at det kan være vanskelig å oppgi slike problemer i en intervjuundersøkelse og at psykiske problemer er langt vanskeligere å avgrense og beskrive enn kroppslige sykdommer, skader eller lidelser. I levekårsundersøkelsen 1973

Tabell 3.13. Syketilfelle blant menn og kvinner pr. 1 000 personer utenfor helseinstitusjon. 1. oktober 1975 i forskjellige aldersgrupper, etter tilfellets art *Sex and age specific morbidity rates per 1 000 non-institutionalized persons. 1 October 1975*

Tilfellets art *Diagnosis*[1]	I alt *Total*	Alder *Age* 0—6 år *years*	7—15 år *years*	16—29 år *years*	30—49 år *years*	50—66 år *years*	67 år og over *years and over*
Menn *Males*							
Arsaker i alt *Causes, total*	745	283	356	530	718	1 180	1 460
Sykdommer i skjelett-muskelsystemet	169	33	55	126	197	289	277
Hjerte- og karsykdommer	89	5	5	11	55	208	302
Nervøse lidelser og plager	54	5	16	43	65	94	83
Sykdommer i åndedrettsorganene	86	87	80	92	76	84	110
Sydommer i hud og underhud	59	51	64	67	56	62	41
Sykdommer i nervesystemet	43	7	8	30	57	75	72
Øye- og øresykdommer	68	28	54	54	56	87	151
Magesår, -katarr, funksjonsforstyrrelser i magen	41	—	—	21	48	89	74
Andre sykdommer i fordøyelsesorganene	22	5	7	11	16	37	68
Sykdommer i nyre, urinveiene og kjønnsorganene	24	8	14	11	16	35	81
Andre sykdommer og plager i alt	55	46	35	35	40	69	131
Skader	35	8	18	29	36	51	70
Kvinner *Females*							
Årsaker i alt	861	229	279	549	816	1 330	1 772
Sykdommer i skjelett-muskelsystemet	179	31	49	93	173	309	361
Hjerte- og karsykdommer	122	2	1	8	50	235	465
Nervøse lidelser og plager	102	4	12	58	131	168	182
Sykdommer i åndedrettsorganene	67	63	33	66	65	93	72
Sykdommer i hud og underhud	66	42	56	92	67	67	49
Sykdommer i nervesystemet	58	2	13	36	93	92	66
Øye- og øresykdommer	63	25	47	41	45	67	172
Magesår, -katarr, funksjonsforstyrrelser i magen	22	—	1	15	26	36	44
Andre sykdommer i fordøyelsesorganene	24	4	4	11	20	40	71
Sykdommer i nyre, urinveiene og kjønnsorganene	52	21	23	69	56	66	51
Andre sykdommer og plager i alt	87	29	29	49	76	133	187
Skader	19	6	11	11	14	24	52

[1] *For English translation, see table 3.12.*
Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975. *Source: NOS Health Survey 1975.*

ble det spurt om en i løpet av 1973 hadde vært plaget av angst, uro, nervøsitet eller depresjon. Svarene på dette spørsmålet er presentert for ulike grupper i innledningskapitlet. Av menn over 16 år var det 13 prosent som svarte ja på dette spørsmålet og for kvinner var tallet 27 prosent. I samme undersøkelse ble det også spurt om søvnproblemer og anspenthet i fritid. Av alle over 16 år svarte 26 prosent at de ofte eller av og til følte seg så anspent i fritiden at de ikke fikk slappet ordentlig av, og 28,5 prosent svarte at de ofte eller av og til hadde vansker med å sove (her er søvnvansker i helt spesielle tilfelle utelatt). I levekårsundersøkelsen tar spørsmålene sikte på i noen grad å belyse nedsatt psykisk velvære. Det kan i denne sammenheng være vanskelig å skille problemer som har årsak i hardt arbeidspress eller misnøye, fra problemer som kan kalles mer «reine» psykiske problemer. Tallene fra levekårsundersøkelsen 1973 viser likevel at omfanget av psykiske plager er større enn det man måler i helseundersøkelsen 1975 gjennom spørsmål om sykdom, skader eller lidelser.

Hyppigheten av sykdommer i åndedrettsorganene viser nedgang fra 1968 til 1975 både for menn og kvinner. Vel tredjeparten av syketilfellene pr. 1. oktober 1975 innen denne gruppen, var oppgitt som astma eller høysnue (allergier). Av de registrerte tilfellene av sykdommer i hud og underhud var hele 75 prosent oppgitt som allergiske. Til sammen utgjorde syketilfellene som skyldes allergier, 73 pr. 1 000 personer i 1975 mot 59 pr. 1 000 i 1968. En del personer har oppgitt allergiske plager med utslag både i åndedrettsorganene og huden, men anslagsvis kan en vel regne med noe over 250 000 allergikere i 1975.

Hyppigheten av sykdommer i nervesystemet har steget fra 1968 til 1975 både for menn og kvinner. Migrene og isjias er de hyppigst nevnte diagnoser og utgjorde i 1975 henholdsvis 43 og 34 prosent av alle syketilfelle i denne gruppen. Disse sykdommene opptrer hyppigst i aldersgruppene mellom 30 og 60 år, og sykdomsfrekvensen av migrene er mer enn 2,5 ganger så høy for kvinner som for menn — henholdsvis 32 og 12 pr. 1 000. På den andre siden var mennenes sykelighet av isjias høyere enn kvinnenes (henholdsvis 20 og 15 pr. 1 000). Begge disse diagnosene blir sannsynligvis i en del tilfelle brukt istedenfor hodepine og lidelser i skjelett-muskelsystemet av folk som selv beskriver sine plager. Sammenliknet med syketilfellene i 1968 viser ikke hyppigheten av

isjias store endringer i 1975. Hyppigheten av migrene er derimot mer enn fordoblet i løpet av disse 7 årene både for menn og kvinner, og det er vel rimelig å anta at en del av denne stigningen skyldes ulik ordbruk og registrering.

Frekvensene av øye- og øresykdommer viser så store forskjeller ved de to foretatte helseundersøkelsene at sammenlikningsgrunnlaget sannsynligvis ikke kan være reelt. I 1975 var de hyppigst angitte tilstander «nedsatt syn» og andre synslidelser (17 pr. 1 000 personer). Blindhet ble registrert for 2,9 pr. 1 000 personer. Anslagsvis skulle dette tilsi at det lever bortimot 12 000 blinde eller meget svaksynte personer i Norge i dag, mens 14 000 personer har grå stær og vel 13 000 grønn stær. Hyppigheten av grå stær var i 1975 angitt til 3,5 pr. 1 000 og av grønn stær til 3,3 pr. 1 000 personer. Hele 75 prosent av alle syketilfelle av øresykdommer var angitt som «nedsatt hørsel» eller døvhet. Av alle tilfelle av øye- og øresykdommer pr. 1. oktober 1975 var 23 prosent oppgitt som medfødte og 6 prosent som senfølger av skader. I tillegg til frekvensen for sykdommer i sanseorganene er en del øye- og øreskader også ført under skader (3,4 pr. 1 000 personer).

I gruppen sykdommer i fordøyelsesorganene utgjorde magesår, magekatarr og funksjonsforstyrrelser i magen nærmere 60 prosent av de angitte syketilfellene i 1975. Sykeligheten av disse lidelsene var betydelig høyere blant menn enn blant kvinner, henholdsvis 41 og 22 pr. 1 000. Dette svarer til anslagsvis 82 000 menn og 44 000 kvinner. Størst var forskjellen i alderen mellom 50 og 67 år (89 pr. 1 000 menn og 36 pr. 1 000 kvinner eller ca. 34 000 menn og vel 14 000 kvinner). Når det gjelder hyppigheten av andre sykdommer i fordøyelsesorganene, var det liten forskjell mellom kjønnene.

For sammenlikning med sykeligheten i 1968 bør man se sykdommer i fordøyelsesorganene under ett, p.g.a. forskjellig klassifisering av en del mer ubestemt angitte sykdomstilstander. Totalt sett var det da 63 syketilfelle pr. 1 000 menn ved begge helseundersøkelser og 46 pr. 1 000 kvinner i 1975 mot 57 i 1968.

Tabell 3.14. Syketilfelle pr. 1 000 personer utenfor helseinstitusjon i de enkelte deler av landet. 1. oktober 1975 *Regional morbidity rates per 1 000 non-institutionalized persons. 1 October 1975*

Tilfellets art *Diagnosis*[1]	Hele landet *The whole country*	Oslo, Akershus	Østlandet ellers *Rest of*	Sør- og Vestlandet	Møre og Trøndelag	Nord-Norge
Årsaker i alt	804	826	782	793	814	828
Av dette: *Of which*:						
Sykdommer i skjelett-muskelsystemet	174	173	180	179	166	158
Hjerte- og karsykdommer	106	98	107	92	114	142
Nervøse lidelser og plager	78	84	82	73	66	87
Hudsykdommer	62	72	53	58	69	69
Sykdommer i åndedrettsorganene	76	82	66	81	81	77
Sykdommer i nervesystemet	51	50	53	51	54	42
Øye- og øresykdommer	66	64	59	63	83	68
Magesår, funksjonsforstyrrelser i magen	31	31	33	36	23	29
Andre sykdommer i fordøyelsesorganene	23	25	22	23	25	18
Skader	27	31	26	22	26	32

[1] *For English translation, see table 3.12.*
Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975. *Source: NOS Health Survey 1975.*

Tabell 3.15. Registrert sykelighet[1] blant personer i flerpersonhusholdninger i ulike alders- og inntektsgrupper. Prosenten av alle i hver gruppe. 1975 *Morbidity[1] among persons in multi-person households, by age and income. Percentage of all in each group. 1975*

Husholdningsinntekt *Income*	Alle aldre *All age groups*	Alder *Age*					
		0—6 år *years*	7—15 år *years*	16—29 år *years*	30—49 år *years*	50—66 år *years*	67 år og over *years and over*
I alt *Total*	50	31	34	42	52	67	77
Under 15 000 kr *kroner*	56	35	31	36	52	74	80
15 000—29 999 kr *kroner*	56	29	30	44	54	76	78
30 000—49 999 » »	52	33	36	45	54	72	78
50 000—79 999 » »	48	31	34	42	52	65	77
80 000 kr og over *kroner and over*	46	24	32	39	48	60	67

[1] Begrepet dekker personer med syketilfelle pr. 1. oktober og/eller minst én dag med redusert aktivitet i perioden 1.—15. oktober.
[1] *Defined as persons with cases of illness per 1 October and/or at least one day of limited activity during the period 1—15 October.*
Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975. *Source: NOS Health Survey 1975.*

Lidelser og plager i urinveiene og kjønnsorganene var over dobbelt så hyppig angitt for kvinner som for menn — 52 syketilfelle pr. 1 000 kvinner mot 24 pr. 1 000 menn i 1975. Disse sykdommer ble registrert i større omfang i 1975 enn i 1968 for begge kjønn. Prostatahypertrofi og nyrestein var de hyppigste lidelser blant menn, og nær 40 prosent av mennenes syketilfelle forekom i aldersgruppen over 67 år. De hyppigste plager hos kvinner var blærekatarr, nyrebekkenbetennelse, klimakteriske plager og andre underlivssykdommer, og syketilfellene fordelte seg med omkring 25 prosent i hver av aldersgruppene 16—29 år, 30—49 år og 50—66 år, mens 12 prosent forekom i aldersgruppen 67 år og over.

Hyppigheten av indresekretoriske, ernærings- og stoffskiftesykdommer var også dobbelt så høy for kvinner som for menn (henholdsvis 27 og 14 pr. 1 000 personer), og de hyppigst nevnte sykdommer var struma og sukkersyke. Anslagsvis var det 30 000 diabetikere i 1975 og av disse var vel 30 prosent over 67 år.

Skader eller følger av skader utgjorde 11 prosent av alle syketilfelle blant menn og nær 5 prosent blant kvinner. Vel 40 prosent av alle senfølger etter skader var lokalisert til en lidelse i skjelett-muskelsystemet.

Tallet på syketilfelle pr. 1 000 personer varierte ikke særlig mye med landsdel i 1975. Høyest lå Nord-Norge og Oslo/Akershus med nær 830 syketilfelle pr. 1 000 personer, mens det blant personer på Østlandet utenom Oslo og Akershus ble registrert 782 tilfelle pr. 1 000 personer. Også fordelingen av syketilfelle etter type diagnose viste samme hovedmønster fra landsdel til landsdel. Et unntak fra mønsteret var det høye tallet på tilfelle av hjerte- og karsykdommer i Nord-Norge, 142 tilfelle pr. 1 000 personer mot 106 pr. 1 000 for landet under ett. (Tabell 3.14) Oversykeligheten av hjerte- og karsykdommer i Nord-Norge

Tabell 3.16. Registrert sykelighet[1] blant enslige i ulike alders- og inntektsgrupper. Prosenten av alle i hver gruppe. 1975 *Morbidity[1] among single persons, by age and income. Percentage of all in each group. 1975.*

Inntekt *Income*	Over 16 år i alt *16 years and over, total*	Alder *Age*			
		16—29 år *years*	30—49 år *years*	50—66 år *years*	67 år og over *years and over*
I alt *Total*	71	47	53	76	78
Under 15 000 kr *kroner*	78	53	62	84	81
15 000—29 999 kr *kroner*	75	50	(69)	85	76
30 000—49 999 » »	58	39	47	66	74
50 000—79 999 » »	58	(25)	50	64	(65)

[1] Se note 1, tabell 3.15.
[1] *See note 1, table 3.15.*
Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975. *Source: NOS Health Survey 1975.*

Tabell 3.17. Medfødte misdannelser og sykdommer pr. 1 000 personer utenfor helseinstitusjon. 1. oktober 1975 *Congenital anomalies and diseases per 1 000 non-institutionalized persons. 1 October 1975*

	I alt *Total*	Øye og øre *Eye and ear*	Skjelett-muskelsyst. *Musculo-skeletal system*	Andre tilstander *Other conditions*
Begge kjønn *Both sexes*	50	15	19	16
Menn *Males*	53	15	19	19
Kvinner *Females*	46	15	19	12
Alder: *Age:*				
0— 6 år *years*	66	14	25	27
7—15 » »	81	26	26	29
16—29 » »	65	21	28	16
30—49 » »	43	12	16	14
50—66 » »	28	9	12	8
67 år og over *years and over*	20	7	10	3
Bosted: *Place of residence:*				
Oslo og Akershus	53	18	20	15
Østlandet ellers	45	12	22	11
Sørlandet og Vestlandet	53	15	20	18
Møre og Trøndelag	43	16	13	14
Nord-Norge	56	14	16	25

Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975. *Source: NOS Health Survey 1975.*

er høyere i aldersgruppene 50—66 år og 67 år og over enn for alle aldrer under ett.

Sykeligheten er ikke jevnt fordelt mellom personer i de ulike inntektsgruppene. Vi har i denne oversikten skilt ut de enslige og personer i husholdninger med flere medlemmer, fordi én og samme husholdningsinntekt vil gi ulik behovsdekning alt etter tallet på personer i husholdningen. I inntektsgruppen under 15 000 kr var 74 prosent av personene i husholdninger med flere medlemmer syke i alderen 50—66 år. Tallet for personene i inntektsgruppen over 80 000 kr var 60 prosent. Som syke har vi her regnet både personer som har oppgitt et syketilfelle pr. 1. oktober 1975 eller som har hatt minst én dag med redusert aktivitet i perioden 1.—15. oktober. Tallet på syke personer blir med denne definisjonen rundt 4 prosentpoeng høyere enn for personer som oppgav at de hadde et syketilfelle pr. 1. oktober 1975.

Sykeligheten blant personer 67 år og over i flerpersonhusholdninger varierte fra 80 prosent i laveste inntektsgruppe til 67 prosent av dem med høyest inntekt. I alderen 0—6 år var 24 prosent av barna syke når husholdningsinntekt var over 80 000 kr, mens i gjennomsnitt for alle inntektsgrupper var 31 prosent av barna syke i denne aldersgruppen. For personer i aldersgruppene 7—15 år og 30—49 år var det ikke så store forskjeller mellom inntektsgruppene. De ulikhetene som ble registrert, viser også et noe annet mønster enn for aldersgruppene 50—66 år og 67 år og over. Det er den oppgitte inntekt på selvangivelsen for året 1974 som danner grunnlaget for plassering av personer etter samlet husholdningsinntekt. For aldersgruppen 16—29 år betyr dette at personer under utdanning i stor utstrekning vil falle i gruppen med lav inntekt, selv om summen av lån og inntekt gir forbruksmuligheter som svarer til forbruket for personer med høyere skattbar inntekt. Dette er nok noe av bakgrunnen for at personene i den laveste inntektsgruppen hadde lavest sykelighet i alderen 16—29 år. (Tabell 3.15) Blant de enslige ble det i helseundersøkelsen 1975 registrert så få med inntekt over 80 000 kr at det ikke gir grunnlag for å presentere tall for denne gruppen. Det ble heller ikke intervjuet enslige personer under 16 år.

Det var klart høyere sykelighet blant de enslige i gruppen med lavest inntekt sammenliknet med gruppen som hadde høyest inntekt. Denne tendensen gjaldt for enslige i alle aldre. For de enslige er tendensen sterkere enn for personer i husholdninger med flere medlemmer. (Tabell 3.16) Sett under ett hadde kvinner en noe høyere sykelighet enn menn (2—3 prosentpoeng), og denne ulikheten gikk systematisk igjen i alle alders- og inntektsgrupper, med ett unntak. Blant menn i aldersgruppen 30—49 år hadde de med lavest inntekt klart den høyeste sykeligheten, mens det blant kvinner i denne alderen var de med inntekter mellom 15 000 kr og 80 000 kr som hadde høyest sykelighet.

Det er grunn til å tro at ulikhetene mellom inntektsgruppene ville vært større dersom vi hadde kunnet registrere inntekten i husholdningen som et gjennomsnitt over en lengre periode enn bare ett år. Det er også trolig slik at tallene for mer alvorlige sykdommer, skader eller lidelser kunne gi andre sammenhenger enn de vi her gir for et relativt vidt sykelighetsbegrep. Det er imidlertid ikke laget noen slik avgrensning av «alvorlig» sykelighet.

I helseundersøkelsen 1975 ble det spurt om medfødte misdannelser og sykdommer. Det ble oppgitt 50 tilfelle av medfødte misdannelser og sykdommer pr. 1 000 personer. Disse utgjorde rundt 6 prosent av alle de 804 syketilfellene pr. 1 000 personer som ble oppgitt pr. 1. oktober. Flest medfødte syketilfelle ble oppgitt for personer i alderen 7—15 år (81 pr. 1 000). For barn i alderen 0—6 år var tallet lavere. Grunnen er

Tabell 3.18. Syketilfelle blant personer utenfor helseinstitusjon 1. oktober 1975, etter tilfellets varighet. Prosent *Cases of illness among the non-institutionalized population 1 October 1975, by duration of illness. Per cent*

Alder *Age*	Tilfellets varighet *Duration of illness*						
	I alt *Total*	<1 uke *<1 week*	1 uke— <1 måned *1 week— <1 month*	1—10 mndr. *1—10 months* (i 1975)	11 mndr.— <5 år *11 months— <5 years*	5 år og over *years and over*	Husker ikke *Cannot remember*
Begge kjønn *Both sexes* ...	100	2	3	5	22	60	8
Menn *Males*	100	1	3	5	21	62	7
Kvinner *Females*	100	2	3	6	22	58	9
Alder: *Age:*							
0— 6 år *years*	100	6	10	9	58	15	2
7—15 » »	100	3	3	6	24	62	2
16—29 » »	100	2	5	7	23	56	7
30—49 » »	100	2	2	7	17	64	8
50—66 » »	100	1	2	5	20	64	8
67 år og over *years and over*	100	1	2	4	22	59	12

Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975. *Source: NOS Health Survey 1975.*

trolig den at ikke alle medfødte syketilfelle er oppdaget. Når tallet for oppgitte medfødte misdannelser og sykdommer sank så sterkt med stigende alder, skyldes nok dette flere forhold. En vesentlig faktor vil være at bedre helsekontroll etter krigen har gjort registreringen av denne typen syketilfelle lettere. Personer i de ulike landsdeler har oppgitt medfødte misdannelser og sykdommer i noe varierende grad. Det er likevel ikke mulig på basis av disse tallene å trekke den konklusjon at medfødte misdannelser og sykdommer var ujevnt geografisk fordelt. (Tabell 3.17)

Av alle syketilfelle som ble registrert pr. 1. oktober 1975, hadde 60 prosent vart mer enn 5 år. Bare 5 prosent av syketilfellene hadde oppstått i september 1975. (Tabell 3.18) Hele 86 prosent av de 804 syketilfellene pr. 1 000 personer ble oppgitt som kroniske tilfelle. Begrepet kronisk syketilfelle dekker noe mer enn langvarig syketilfelle.

I helseundersøkelsen ble det spurt både om omfanget av skader, følger av skader (tabell 3.12) og om hvor skaden oppstod (tabell 3.19). For 41 prosent av alle menn som oppgav en skade som årsak til syketilfellet, hadde skaden skjedd på arbeidsstedet. Blant kvinnene skjedde 13 prosent av skadene på arbeidssted utenfor hjemmet, mens 26 prosent av skadene skjedde i hjemmet. Syketilfelle som skyldtes en skade, var oppgitt for 91 pr. 1 000 menn og for 43 pr. 1 000 kvinner. Selv om bare 13 prosent av de oppgitte skader blant menn hadde skjedd i hjemmet, er hyppigheten av skader i hjemmet pr. 1 000 per-

Tabell 3.19. Skader blant personer utenfor helseinstitusjon 1. oktober 1975, etter stedet for hvor skaden oppstod. Prosent *Injuries among the non-institutionalized population 1 October 1975, by the place of occurrence. Per cent*

Skaden oppstod *Place of occurrence*	Alle aldersgrupper *All age groups*	7—15 år *years*	16—29 år *years*	30—49 år *years*	50—66 år *years*	67 år og over *years and over*
Menn *Males*						
I alt *Total*	100	100	100	100	100	100
I eller ved hjemmet *On home premises*	13	27	7	13	13	14
På arbeid utenfor hjemmet *At work outside home*	41	—	19	38	55	55
På gate, vei *On street, road*	14	14	30	10	7	16
Annet sted *Other place*	29	59	41	33	23	14
Uoppgitt *Not reported*	3	—	3	6	2	1
Kvinner *Females*						
I alt	100	100	100	100	100	100
I eller ved hjemmet	26	9	18	25	21	39
På arbeid utenfor hjemmet	13	—	11	13	23	7
På gate, vei	25	36	21	15	27	26
Annet sted	30	55	47	43	20	21
Uoppgitt	6	—	3	4	9	7

Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975. *Source: NOS Health Survey 1975.*

Tabell 3.20. Tannstatus for personer over 16 år utenfor helseinstitusjon 1. oktober 1975. Prosent *Dental status for the non-institutionalized population over 16 years 1 October 1975. Per cent*

	I alt *Total*	Egne tenner *Own teeth*		Få egne tenner *Few own teeth*	Ingen egne tenner *No own teeth*
		Få hull eller reparasjoner *Few cavities or reparations*	Mange hull eller reparasjoner *Many cavities or reparations*		
Over 16 år i alt *Over 16 years, total*	100	36	30	14	20
16—29 år *years*	100	66	33	1	0
30—49 » »	100	42	41	11	6
50—66 » »	100	18	25	25	32
67 år og over *years and over*	100	6	12	23	59
Bosted: *Place of residence:*					
Oslo og Akershus	100	42	34	12	12
Østlandet ellers *Rest of*	100	36	30	14	20
Sørlandet og Vestlandet	100	35	33	14	18
Møre og Trøndelag	100	32	25	16	27
Nord-Norge	100	26	21	18	35

Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975. *Source: NOS Health Survey 1975.*

Tabell 3.21. Tannstatus blant personer over 16 år i forskjellige alders- og inntektsgrupper. 1975. Prosent
Dental status by age and income. 1975. Per cent

Tannstatus Husholdningsinntekt *Dental status* *Income*	Alder *Age*				
	Over 16 år i alt *16 years and over, total*	16—29 år *years*	30—49 år *years*	50—66 år *years*	67 år og over *years and over*
Egne tenner med få hull eller reparasjoner *Own teeth with few cavitites*					
Under 15 000 kr *kroner*	16	56	31	7	3
15 000—29 999 kr *kroner*	20	59	28	7	5
30 000—49 999 » »	34	58	41	13	8
50 000—79 999 » »	42	68	43	22	10
80 000 kr og over *kroner and over*	48	78	47	27	12
Ingen tenner *No own teeth*					
Under 15 000 kr	49	—	15	53	71
15 000—29 999 kr	37	1	8	51	60
30 000—49 999 »	20	0	7	39	50
50 000—79 999 »	13	0	5	27	49
80 000 kr og over	9	—	4	23	45

Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975. *Source: NOS Health Survey 1975.*

soner derfor omtrent den samme for menn og kvinner (11—12 pr. 1 000).

Befolkningens tannhelse blir, som rimelig kan være, dårligere med stigende alder. Blant personer i aldersgruppen 16—29 år hadde 66 prosent få hull eller reparasjoner og det var ingen som hadde mistet alle sine tenner. I gruppen 67 år og over var det hele 59 prosent som i 1975 sa at de ikke hadde noen egne tenner. (Tabell 3.20) Det var meget sterke geografiske ulikheter i tannhelsa. I Nord-Norge oppgav 35 prosent av alle personer over 16 år at de ikke hadde egne tenner, mens bare 12 prosent av befolkningen i Oslo og Akershus sa dette. Forskjellen målt i prosentpoeng er imidlertid enda større i aldersgruppene 50—66 år og 67 år og over. I Nord-Norge var det i disse to aldersgruppene henholdsvis 61 prosent og 76 prosent som ikke hadde egne tenner. I Oslo og Akershus hadde 18 prosent av befolkningen mellom 50—66 år og 43 prosent i gruppen 67 år og over ingen egne tenner.

Det var også store ulikheter i tannhelse blant personer med ulik husholdningsinntekt. Mens 53 prosent av personene med lavest inntekt i alderen 50—66 år oppgav at de ikke hadde egne tenner, var tallet 23 prosent for personer med husholdningsinntekt over 80 000 kr. (Tabell 3.21) Den prosentvise andel av personer i de ulike inntekts- og aldersgruppene som oppgav at de hadde få eller ingen hull, viste også tilsvarende sammenheng med inntekt.

Løpende registrert sykelighet og dødelighet

I dette avsnittet har vi samlet ulike typer opplysninger som kan tjene som bakgrunnsmateriale ved vurderinger av omfanget av visse typer sykdommer i befolkningen. Generelt vil tallene i dette avsnittet undervurdere omfanget av enkelte av disse typer sykdommer. F. eks. vil ikke alle skader ved trafikkulykker bli registrert, ikke alle som har rett til uføretrygd vil søke om dette, det vil også være en underrapportering av behandlede tilfelle av visse smittsomme sykdommer fra legenes side osv. I denne typen statistikk vil vi også mangle vesentlige bakgrunnskjennetegn ved personene som har de ulike sykdommene. Dette vil f. eks. gjelde opplysninger om ekteskapelig status, inntekt og yrke. Men selv om tallene ikke kan gis for ulike grupper i befolkningen, kan de likevel antyde noe om utviklingen i og omfanget av enkelte sykelighetstyper.

Rikstrygdeverket utarbeider årlig statistikk over sykdommer og tilstander blant befolkningen mellom 18 og 67 år, som er så alvorlig at de berettiger til uførepensjon. Ved utgangen av 1975 var det i alt 142 500 uførepensjonister, eller ca. 6 prosent av befolkningen mellom 18 og 67 år.

Psykoser, nevroser og andre mentale forstyrrelser var hovedårsak hos en tredjedel av alle uførepensjonister, og de viktigste grupper av somatiske sykdommer var lidelser i skjelett-muskelsystemet med 19 prosent, sykdommer i sirkulasjonsorganene med 14 prosent og sykdommer i nervesystemet og sanseorganene med 11 prosent. I Rikstrygdeverkets statistikk inngår karlesjoner i sentralnervesystemet i denne siste gruppen. Trekker en disse ut og legger dem til sykdommer i sirkulasjonsorganene, lider anslagsvis 17 prosent av uførepensjonistene av en hjerte- og karsykdom. (Tabell 3.22)

Nær 20 prosent av uførepensjonistene var under 50 år og hovedårsaken for over halvparten av dem var mentale forstyrrelser. Det er store variasjoner fra fylke til fylke når det gjelder tallet på uførepensjonister i forhold til folketallet. Akershus hadde den laveste uførehyppighet både for menn og kvinner. Det faktiske antall uførepensjonister lå nærmere 40 prosent under landsgjen-

Tabell 3.22. Uførepensjonister pr. 31. desember 1975 etter viktigste sykdomsårsaker *Disability pensioners, by main diagnosis. Per 31 December 1975*

Sykdomsårsak *Main diagnosis*	Personer *Persons*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
	Antall *Number*		
Årsaker i alt *Causes, total*	142 542	72 062	70 480
Pr. 1 000 uførepensjonister *Per 1 000 disability pensioners*	1 000	1 000	1 000
Psykonevrotiske og andre mentale forstyrrelser *Mental disorders*	321	321	321
Sykdommer i skjelett-muskelsystemet *Diseases of the musculo-skeletal system*	194	163	226
Sykdommer i sirkulasjonsorganene[1] *Diseases of the circulatory system*[1]	143	178	109
Sykdommer i nervesystemet og sanseorganene *Diseases of the nervous system and sense organs*	112	124	99
Infeksiøse sykdommer (vesentlig senfølger av tuberkulose) *Infectious diseases (mainly late effects of tbc.)*	39	36	42
Allergiske, indresekretoriske, ernærings- og stoffskiftesykdommer *Allergic, endocrine and metabolic diseases*	36	33	42
Ulykker, forgiftninger og ytre vold *Accidents, poisoning and violence*	30	36	24
Andre årsaker *Other causes*	125	109	139

[1] Omfatter ikke karlesjoner i sentralnervesystemet.
[1] *Excl. cerebrovascular lesions.*
Kilde: Rikstrygdeverket. *Source: The National Insurance Institution.*

Tabell 3.23. Meldte tilfelle av enkelte smittsomme sykdommer *Notified cases of selected infectious diseases*

År *Year*	Nye tilfelle av smittef. tuberkulose *New cases of bacillary tuberculosis*	Smittsom hjernehinnebetennelse *Meningococcal infection*	Infeksiøs hepatitt *Infectious hepatitis*	Syfilis *Syphilis*	Gonoré *Gonococcal infection*	Skabb *Scabies*
1960	1 152	30	1 035	115	2 173	3 727
1965	964	41	532	266	3 850	4 001
1970	534	104	151	177	7 503	8 651
1975	287	327	589	328	14 170	37 302

Kilde: NOS Helsestatstikk. *Source: NOS Health Statistics.*

nomsnittet når en tar hensyn til alderssammensetningen i Akershus, mens Telemark hadde mer enn 30 prosent flere pensjonister. Alle fylkene fra og med Sør-Trøndelag og nordover hadde også flere uførepensjonister enn gjennomsnittet både blant menn og kvinner. (Se også kapittel 10 om sosialpolitiske hjelpetiltak.)

En rekke av de epidemiske og smittsomme sykdommer som er meldepliktige til de offentlige leger, særlig de såkalte «barnesykdommer», har i dag stort sett et mildere og mer ufarlig forløp, og er av liten interesse i en beskrivelse av levekår. Poliomyelitt som i begynnelsen av 1950-årene angrep vel 700 mennesker pr. år, er i dag forsvunnet fra sykdomsbildet etter at effektiv vaksine kom i slutten av 1950-årene. Smitteførende tuberkulose har også vist kontinuerlig nedgang, mens enkelte andre sykdommer har økt sterkt. I 1975 var tallet på meldte tilfelle av gonoré nesten 7 ganger så høyt som i 1960, og sykdommen opptrer i dag hyppigere i yngre aldersklasser enn for 15 år siden. Stigningen i meldte tilfelle av skabb er også raskt stigende. (Tabell 3.23)

Fra 1. januar 1975 ble det etablert et nytt rapporteringssystem for infeksjonssykdommer med sikte på sentral overvåking. Tilfellene skal nå meldes til Statens Institutt for Folkehelse — de alvorligste meldes for hver enkelt person straks de blir diagnostisert, andre skal meldes summarisk hver uke.

Infeksiøs hepatitt (betennelse i leveren) har steget sterkt fra 1970 til 1975, og i 1975 forekom over halvparten av de meldte tilfellene i aldersgruppen 15—24 år. Smittsom hjernehinnebetennelse (meningokokkinfeksjoner) viser også sterk stigning, og det er flest barn under 15 år som blir smittet. Det gjelder også annen hjernehinnebetennelse. (Tabell 3.24)

Tallet på registrerte nye tilfelle av kreft økte for menn fra 4 084 tilfelle i 1960 til 6 110 i 1975 (eller fra 2,3 til 3,1 pr. 1 000 menn). For kvinner økte de nye tilfellene av kreft fra 4 247 til 6 034 (eller fra 2,4 til 3,0 pr. 1 000 kvinner). (Tabell 3.25) Denne økingen skyldes i en viss utstrekning at en større del av befolkningen er blitt eldre i dette tidsrom.

Fordelingen av de nye krefttilfellene viser en nedgang i den relative andel av kreft i magesekken og i tarmene. Særlig sterk er den relative nedgang av denne krefttypen hos menn. På basis av tallene for nye tilfelle av kreft og tallene for dødsfall der den døde på et eller annet tidspunkt hadde vært registrert for et tilfelle av kreft, er det mulig å anslå at det i 1975 levde rundt 45 000—50 000 personer som en eller annen gang hadde vært behandlet for en kreftsykdom. Med utgangspunkt

Tabell 3.24. Meldte tilfelle av alvorlige smittsomme sykdommer, etter pasientenes alder. 1975
Notified cases of serious infectious diseases, by age of patients. 1975

Alder *Age*	Infeksiøs hepatitt *Infectious hepatitis*	Infeksjoner i fordøyelseskanalen[1] *Intestinal infectious diseases*[1]	Smittsom hjerneh.-betennelse *Meningococcal infection*	Annen hjerneh.-betennelse *Other meningitis*	Annen alvorlig infeksjon *Other serious infection*
I alt *Total*	589	370	327	462	1 149
Under 1 år *year*	—	5	40	31	247
1—14 år *years*	34	49	160	234	397
15—24 » »	314	72	74	69	89
25—44 » »	136	94	15	81	143
45—64 » »	77	49	16	24	130
65 år og over *years and over*	20	16	15	15	132
Ukjent *Unknown*	8	85	7	8	11

[1] Tyfoidfeber, paratyfoidfeber, dysenteri og Salmonellainfeksjoner.
[1] *Typhoid and paratyphoid fever, dysentery and Salmonella infections.*
Kilde: NOS Helsestatistikk. *Source: NOS Health Statistics.*

Tabell 3.25. Nye tilfelle av kreft *New cases of cancer*

Primærsete *Primary site*	1960	1970	1975
Menn i alt *Males, total*	4 084	5 591	6 110
	100	100	100
Magesekken og tarmene *Stomach and intestines*	33	27	24
Prostatakjertelen *Prostate*	17	20	20
Lunger og bronkier *Bronchus and lung*	8	11	12
Lymfatisk og bloddannende vev *Lymphatic and haematopoietic tissue*	9	8	8
Blære og urinveier *Bladder and other urinary organs*	3	6	7
Annet primærsete *Other primary site*	30	28	29
Kvinner i alt *Females, total*	4 247	5 518	6 034
	100	100	100
Magesekken og tarmene *Stomach and intestines*	24	22	21
Brystkjertelen *Breast*	23	22	25
Livmoren *Uterus*	14	13	12
Eggstokk og eggledere *Ovary, Fallopian tube*	7	7	7
Lymfatisk og bloddannende vev *Lymphatic and haematopoietic tissue*	6	5	6
Annet primærsete *Other primary site*	26	31	29

Kilde: Kreftregisteret. *Source: The Cancer Registry of Norway.*

bl. a. i beregnede overlevelsessannsynligheter ved kreft, er det trolig slik at 20 000—25 000 av disse personene også hadde en kreftsykdom i 1975. Prosentdelen som oppgav et syketilfelle av kreft ved helseundersøkelsen i oktober 1975, svarer til rundt 19 600 personer. I tillegg til dette tallet kan en regne med at ca. 2 400 personer var innlagt i sykehus for kreft i samme tidsrom, slik at i alt anslagsvis 22 000 personer led av en kreftsykdom.

Både dødsratene i ulike aldersgrupper og dødsårsakene er tradisjonelle mål i en beskrivelse av sykeligheten i befolkningen. Disse målene sier ikke noe om den mindre alvorlige sykeligheten og det er heller ikke sikkert at en nedgang i dødeligheten i de eldre aldersgruppene kan tolkes som et uttrykk for at sykeligheten reduseres. Tall for dødelighetsforholdene er likevel egnet til å gi grove oversikter over ulikheter og utviklingstrekk i sykeligheten i befolkningen.

Utviklingen i den totale dødelighet i løpet av de siste 25 årene er beskrevet i kapittel 2 om befolkning. Befolkningens leveutsikter angis ved beregning av middellevetiden, dvs. det gjennomsnittlige antall gjenstående leveår ved fødselen. Den stigende dødelighet blant menn etter 40-årsalderen førte til nedgang i middellevetiden fra midten av 1950-årene fram til 1970, mens dødeligheten blant kvinner viste kontinuerlig nedgang og stadig stigende middellevetid. Etter dødelighetserfaringene i 1974—1975 steg middellevetiden noe for begge kjønn. For en nyfødt gutt var den 71,1 år og for ei nyfødt jente 78,0 år. Stigningen skyldes vesentlig den kontinuerlige nedgang i spedbarnsdødeligheten, men også nedgang eller uendret dødelighet i andre aldersgrupper. Ved oppnådd pensjonsalder 67 år er gjenstående antall leveår beregnet til 12,8 år for menn og til 15,7 år for kvinner.

Av alle døde i 1975 var 8 prosent under 50 år, 16 prosent var mellom 50 og 65 år og 76 prosent var over 65 år. Dødsårsaksmønsteret for totalbefolkningen vil derfor være sterkt preget av de sykdomsgrupper som er dominerende i de eldre aldersgrupper. Totalbildet har ikke endret seg i de siste årene. I 1975 var disse 3 sykdomsgruppene årsak til 80 prosent av alle dødsfall: Hjerte-

Tabell 3.26. Dødsfall etter årsak i den totale befolkning i 1975 *Causes of death in the total population. 1975*

Underliggende dødsårsak *Underlying cause of death*	Antall *Number*			Pr. 1 000 dødsfall *Per 1 000 deaths*
	I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*	
Årsaker i alt *Causes, total*	40 061	21 894	18 167	1 000
Av dette: *Of which:*				
Hjerte- og karsykdommer *Cardiovascular diseases*	19 891	10 801	9 090	497
Ondartede svulster *Malignant neoplasms*	7 855	4 271	3 584	196
Sykdommer i åndedrettsorganene *Diseases of the respiratory system*	3 924	1 928	1 996	98
Ulykker/skader *Accidents/injuries*	2 034	1 315	719	51
Hjertelammelse, plutselig død i.n.a. *Heart failure, sudden death NOS*	1 238	859	379	31
Sykdommer i fordøyelsesorganene *Diseases of the digestive system*	1 073	555	518	27
Sykdommer i urin- og kjønnsorganene *Diseases of the genito-urinary system*	531	311	220	13
Sykdommer i nervesystemet og sanseorganene *Diseases of the nervous system and sense organs*	443	250	193	11
Selvmord *Suicide*	395	283	112	10
Alderdomssvakhet i.n.a. *Senility NOS*	378	141	237	9
Medfødte misdannelser *Congenital anomalies*	259	135	124	6

Kilde: NOS Helsestatistikk 1975. *Source: NOS Health Statistics 1975.*

Tabell 3.27. Dødeligheten i første leveår etter viktigste årsaker *Infant mortality by principal causes*

Dødsårsak *Cause of death*	Døde pr. 10 000 levendefødte *Deaths per 10 000 live births*			
	Årlig gjennomsnitt: *Annual average:*			
	1951—1955	1961—1965	1971—1975	1975
Årsaker i alt *Causes, total*	226	171	116	111
Tilstander i forbindelse med svangerskap og fødsel *Conditions related to pregnancy and delivery*	108	91	59	48
Medfødte misdannelser *Congenital anomalies*	33	34	28	32
Influensa, lungebetennelse, bronkitt *Influenza, pneumonia, bronchitis*	32	15	6	8
Diarésykdommer og andre infeksiøse sykdommer *Diarrhoea and other infectious diseases*	13	4	3	4
Plutselig død uten forutgående sykdom *Sudden death*	9	6	7	9
Andre årsaker i alt *Causes, total*	31	21	13	10

Kilde: NOS Helsestatistikk. *Source: NOS Health Statistics.*

og karsykdommer 50 prosent, kreft 20 prosent og sykdommer i åndedrettsorganene 10 prosent. Ulykker og skader utgjorde 5 prosent av alle dødsfall. (Tabell 3.26)

Hos barn og unge er dødsårsaksmønsteret et helt annet. Hovedtrekkene i dødelighetsutviklingen kan naturlig studeres innen tre atskilte aldersavsnitt: Første leveår, aldersgruppen 1—34 år og aldersgruppen over 35 år.

Dødeligheten i første leveår er i løpet av de siste 25 år sunket med 50 prosent, fra 22,6 pr. 1 000 levendefødte i 1951—1955 til 11,1 i 1975. De fleste spedbarn som dør, dør i de første ukene etter fødselen, og over halvparten av disse dødsfallene skyldes tilstander i forbindelse med svangerskapet eller fødselen. Medfødte misdannelser var i 1975 årsak til 29 prosent av spedbarnsdødsfallene. (Tabell 3.27)

Gutter har høyere dødelighet enn jenter, og guttenes overdødelighet har i de siste 25 år holdt seg konstant på vel 30 prosent. I 1975 var guttenes dødelighet i første leveår 12,6 og jentenes var 9,5 pr. 1 000 levendefødte.

I aldersgruppene mellom 1 og 35 år var dødeligheten p.g.a. sykdommer lav allerede i begynnelsen av 1950-årene, og er gått ytterligere ned fra 5-årsperiode til 5-årsperiode. Det er de voldsomme dødsfall som preger dødelighetsbildet. Ulykkesdødsfallene utgjorde 50 prosent av alle dødsfall blant barn mellom 1 og 15 år, 55 prosent i aldersgruppen 15—24 år og 40 prosent i aldersgruppen 25—34 år. Blant de unge mellom 15 og 35 år utgjorde selvmord 12 prosent av alle dødsfall i 1975. Dødsrisikoen blant menn er betydelig høyere enn blant kvinner i alle disse aldersgruppene. (Figur 3.1)

Også i alle aldersgrupper etter 35-årsalderen er dødeligheten blant menn betydelig høyere enn blant kvinner, og i de eldre aldersgrupper skyldes dette den ulike utvikling i menns og kvinners dødelighet av sykdom, i første rekke hjerte- og karsykdommer. I 1975 var dødeligheten av hjerte-

Figur 3.1. Dødeligheten av de viktigste årsaker blant menn og kvinner i alderen 1—34 år
Death rates from major causes at ages 1—34 years

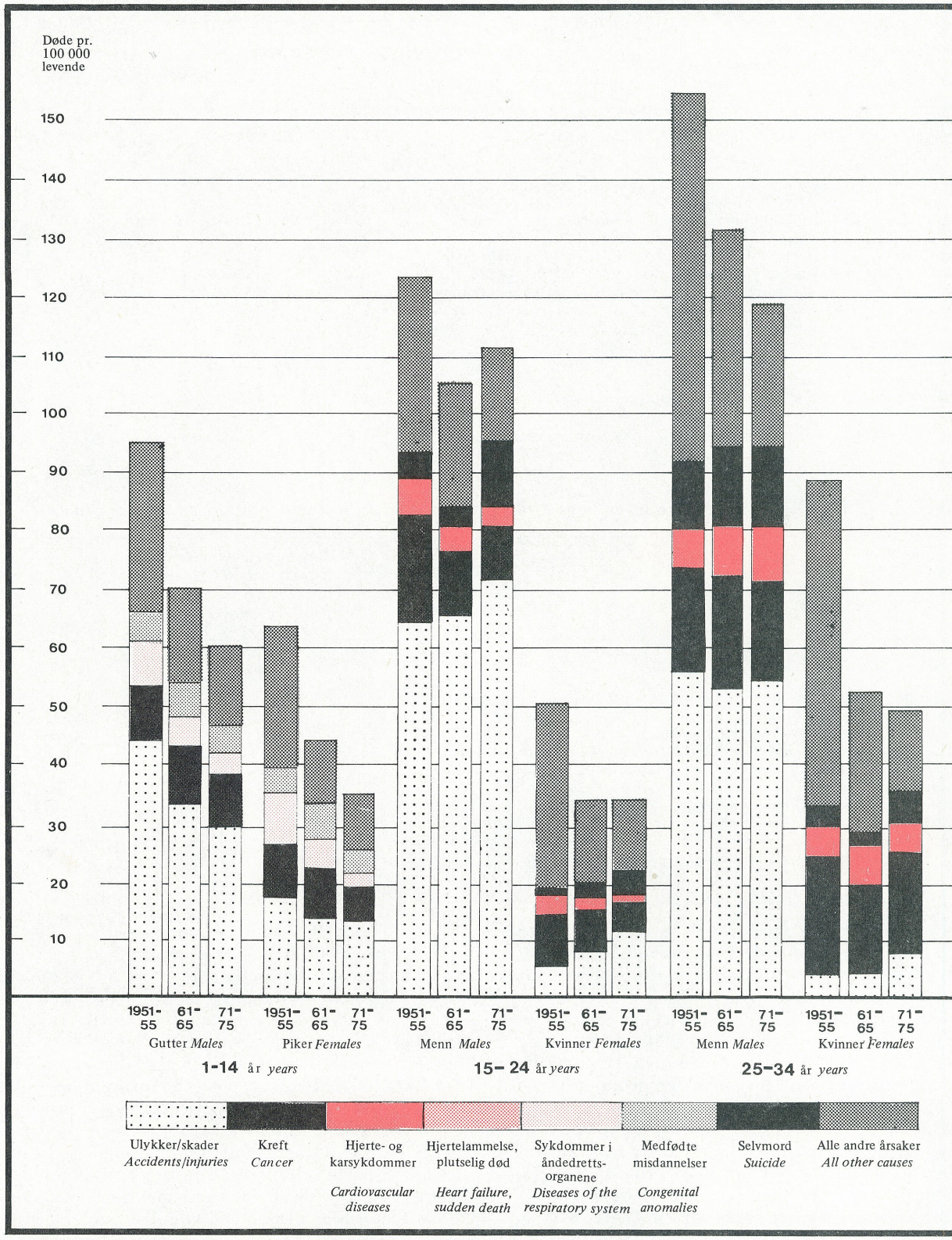

Kilde: NOS Helsestatistikk. *Source: NOS Health Statistics.*

Figur 3.2. Dødeligheten av de viktigste årsaker blant menn og kvinner i alderen 35—54 år *Death rates from major causes at ages 35—54 years*

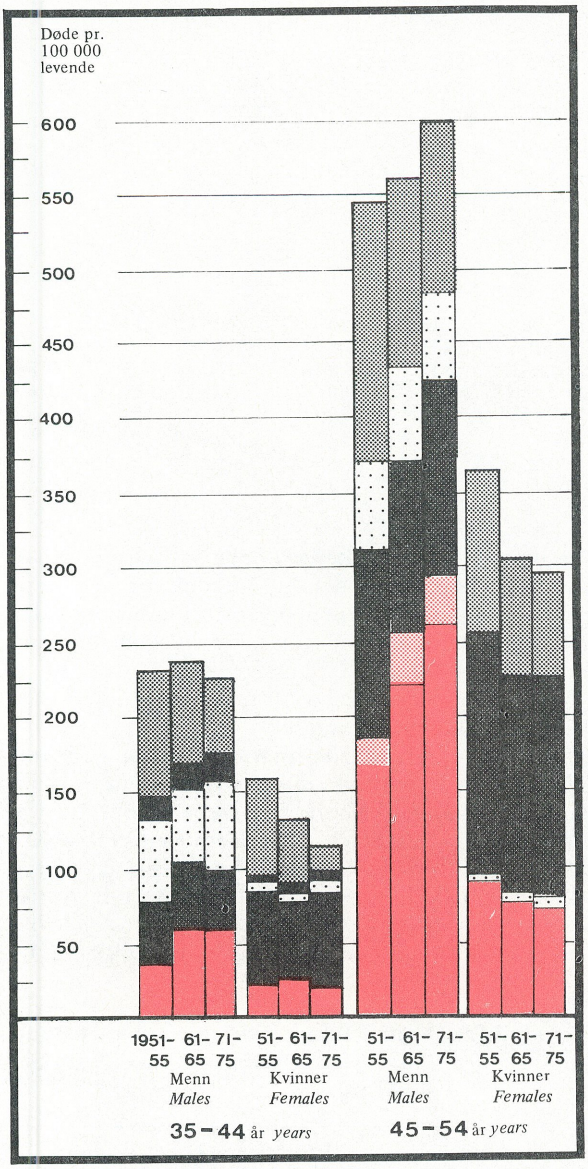

Kilde: NOS Helsestatistikk. *Source: NOS Health Statistics.*

Figur 3.3. Dødeligheten av de viktigste årsaker blant menn og kvinner i aldereu 55—74 år *Death rates from major causes at ages 55—74 years*

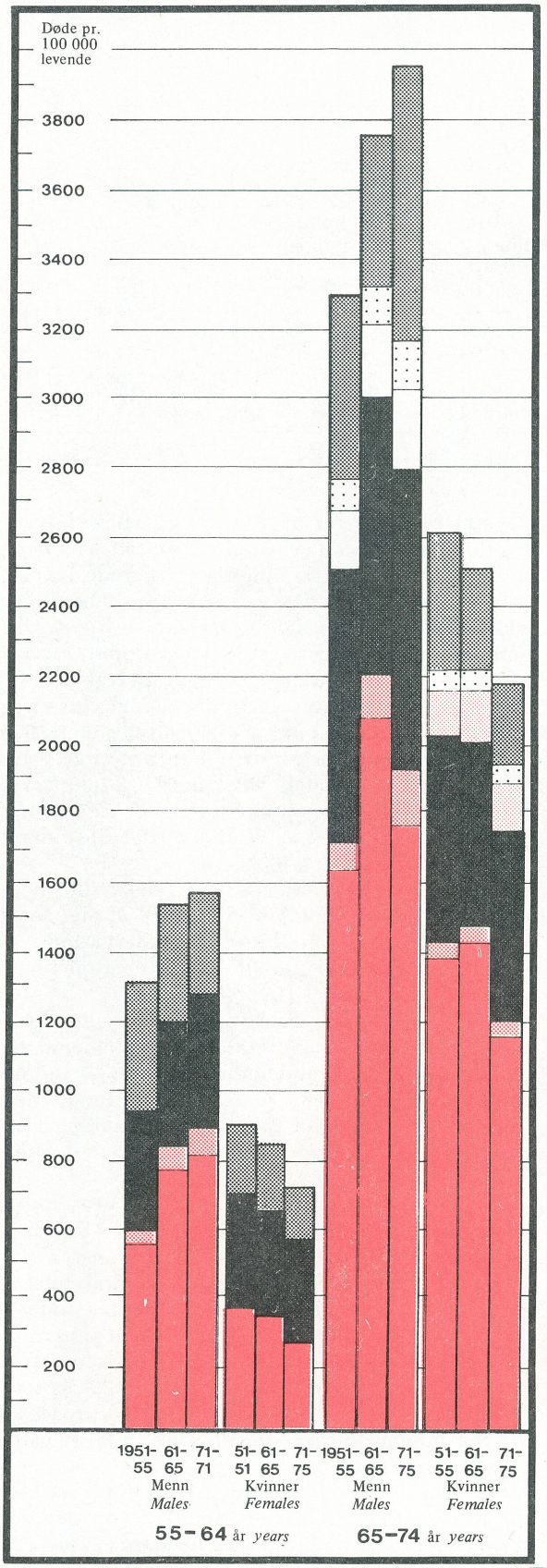

Kilde: NOS Helsestatistikk. *Source: NOS Health Statistics.*

Tabell 3.28. Dødsfall ved ulykker etter de dødes kjønn og skadens ytre årsak
Accidental deaths by sex and external cause of injury

Dødsårsak *Cause of death*	Årlig gjennomsnitt *Annual average*					
	Menn *Males*			Kvinner *Females*		
	1951—1955	1961—1965	1971—1975	1951—1955	1961—1965	1971—1975
	Antall *Number*					
Ulykker i alt *Accidents, total*	1 048	1 180	1 328	467	612	695
Ulykker og skader ved: *Accidents and injuries by:*						
Landtransport *Land transport*	204	334	416	52	106	155
Sjøtransport (ekskl. liten båt) *Water transport (excl. small boat)*	138	138	107	2	4	3
Luftfart *Aviation*	17	9	21	2	1	11
Drukning (ekskl. u. fiske og fangst, men inkl. liten båt) *Drowning (excl. in fishing and shipping, but incl. small boat)*	223	213	226	40	32	23
Fall *Falls*	204	251	284	311	410	438
Forgiftning *Poisoning*	51	43	66	10	7	11
Brann, forbrenning *Fire, burns*	26	34	38	17	14	16
Kvelning *Suffocation*	21	30	23	10	18	12
Andre ulykker i alt *Other accidents, total*	164	128	147	23	20	26

Kilde: NOS Helsestatistikk. *Source: NOS Health Statistics.*

sykdom blant menn mellom 50 og 70 år høyere enn dødeligheten av sykdom i alt blant kvinner i samme alder. Hjertesykdom var allerede fra 35-årsalderen den viktigste årsak til dødsfall av sykdom blant menn. Det er ischemisk hjertesykdom, dvs. angina pectoris (hjertekrampe), hjerteinfarkt, koronarsykdom (sykdom i hjertets kransarterier) og annen hjertesykdom som skyldes forkalkning og tilstopping av pulsårene som har vært utslagsgivende for den kontinuerlige stigning i mennenes dødelighet fra 1950-årene fram til 1970. Dødelighetsratene for disse diagnoser var imidlertid litt lavere i 1975 enn i 1970 i alle aldersgrupper. (Figur 3.2 og 3.3)

Kreft var årsak til over halvparten av alle dødsfall blant kvinner mellom 30 og 60 år, og først etter 60-årsalderen ble hjerte- og karsykdom registrert som den viktigste dødsårsaksgruppe blant kvinner.

Sykdommer i åndedrettsorganene spiller liten rolle før 50-årsalderen. I alderen mellom 55 og 70 år var mennenes dødelighet ca. dobbelt så høy som kvinnenes, mellom 70 og 80 år var forskjellen i dødelighetsnivået for de to kjønn liten, og i aldersgruppen 80 år og over var kvinnenes dødelighet noe høyere enn mennenes.

Ulykker har vært årsak til rundt 5 prosent av alle dødsfall i seinere år. I 1975 døde 1 315 menn og 719 kvinner ved ulykker/skader. Mønsteret er meget forskjellig for de to kjønn. Over halvparten av dødsulykkene blant menn forekom i aldersgruppene under 50 år, mens 22 prosent inntraff i alderen mellom 50 og 70 år og 25 prosent etter 70-årsalderen. Blant kvinner forekom 22 prosent av dødsulykkene før 50-årsalderen, 16 prosent i alderen mellom 50 og 70 år og 62 prosent etter 70-årsalderen.

Veitrafikkulykkene utgjorde i alt 30 prosent av alle dødsulykker blant menn i 1975, og det var særlig menn i alderen 15—29 år som var utsatt. For kvinner var det skader etter fall som klart dominerte dødsulykkene. (Tabell 3.28) De fleste av dem var «fall på samme høyde», og den hyppigste skaden var lårbeinsbrudd, som hos de eldre i en rekke tilfelle fører til langvarig sengeleie med komplikasjoner. Fall blant personer over 70 år var i 1975 årsak til over 70 prosent av alle dødsulykker i eller ved hjemmet.

Blant menn utgjorde hjemmeulykkene 25 prosent av alle dødsulykker, mens 15 prosent omkom ved en arbeidsulykke (av disse nær halvparten ved skipsfart og fiske), 30 prosent ved veitrafikkulykker, 17 prosent ved drukning (unntatt ved skipsfart og fiske) og 13 prosent ved andre ulykker.

Blant kvinner utgjorde hjemmeulykkene 64

Tabell 3.29. Veitrafikkulykker med personskade
Road traffic accidents involving personal injury

År *Year*	Pr. 100 000 innbyggere *Per 100 000 population*	Personer drept eller skadd *Persons killed or injured*			
		I alt *Total*	Drept[1] *Killed*[1]	Alvorlig skadd *Seriously injured*	Lettere skadd *Slightly injured*
		Antall *Number*			
1951..	92	3 029	177	1 104	1 743
1960..	182	6 491	310	2 948	3 233
1970..	318	12 320	560	4 552	7 208
1975..	287	11 513	539	3 547	7 427
		Pr. 1 000 ulykker *Per 1 000 accidents*			
1951..		1 000	58	365	577
1960..		1 000	48	454	498
1970..		1 000	46	369	585
1975..		1 000	47	308	645

[1] Gjelder dødsfall innen 1 måned etter ulykken.
[1] *Including deaths within 1 month after the accident.*
Kilde: NOS Veitrafikkulykker. *Source: NOS Road Traffic Accidents.*

prosent av alle dødsulykker, mens 25 prosent omkom ved en veitrafikkulykke og 11 prosent ved alle andre ulykker/skader.

Det var en viss nedgang i tallet på drepte og alvorlig skadde i veitrafikken fra 1970 til 1975. Tallet på drepte gikk ned fra 560 til 539 og tallet på alvorlig skadde sank fra 4 552 til 3 547. Personer med lettere skade etter trafikkulykker steg imidlertid i samme periode. I alt svarte personer som ble drept eller skadd i trafikken til 287 pr. 100 000 innbyggere i 1975. (Tabell 3.29)

Bruk av helsetjenester

I dette avsnittet legger vi fram tall som viser i hvilken utstrekning befolkningen under ett og ulike grupper i befolkningen bruker helsetjenester. Av de ulike typene helsetjenester har vi her trukket fram innlegginger i helseinstitusjoner, kontakt med lege, tannlege, bruk av skole- og folketannrøkt, bruk av legemidler og vaksine. Formålet med å presentere tallene er å gi et grovt bilde av omfanget og ulikheter i bruk av helsetjenestene, og dessuten antyde utviklingstendensene.

Tallet på pasienter i helseinstitusjonene var i gjennomsnitt rundt 61 000 pr. dag i 1975. I somatiske sykehus og sykehjem var det i gjennomsnitt 38 000 pasienter (tabell 3.30), i psykiatriske sykehus 7 200 (tabell 3.31), i psykiatriske sykehjem og privat pleie var det 7 050 pasienter (tabell 3.32) og det var 8 200 utviklingshemmede pasienter i pleiehjem, daghjem, privat pleie (tabell 3.33). Tallet på pasienter vil svinge fra måned til måned og vil f. eks. ved jul og om sommeren kunne ligge langt under gjennomsnittstallet for alle dager. På den andre siden vil tallet på sengeplasser sette en øvre grense for pasienttallet. I 1975 hadde alle helseinstitusjoner under ett i alt 64 463 sengeplasser (tabell 3.41).

I oktober 1970 ble det foretatt en telling av alle pasienter i helseinstitusjonene. Tallet på pasienter var da 56 162. Dette tallet er ikke direkte sammenliknbart med gjennomsnittstallet for pasienter pr. dag i 1975, som var rundt 61 000, men de to tallene viser likevel at det har skjedd en øking i tallet på pasienter i løpet av de 5 årene fra 1970 til 1975. Økingen i pasienttallet pr. 100 innbyggere er imidlertid svak i denne perioden.

Tabell 3.30. Pasienter i somatiske sykehus og somatiske sykehjem *Patient population in somatic hospitals and nursing homes*

År *Year*	Innlegginger *Admissions*	Utskrivninger *Discharges*		Gjennomsnittlig daglig pasienttall *Average number of in-patients*
		Levende *Alive*	Døde *By death*	
1960 ..	374 951	362 151	12 617	20 051
1970 ..	513 819	492 818	20 979	26 127
1975 ..	576 704	547 741	27 469	38 036
a) sykehus..	(556 363)	(536 140)	(20 205)	(18 979)
b) sykehjem	(20 341)	(11 601)	(7 264)	(19 057)

Kilde: NOS Sykehusstatistikk. *Source: NOS Hospital Statistics.*

Forholdet mellom gjennomsnittlig pasienttall og innlegginger varierer sterkt for de ulike typene av helseinstitusjoner. Somatiske sykehus og somatiske sykehjem hadde 576 700 innlegginger i 1975, psykiatriske sykehus hadde 9 200 innlegginger og tallet på innlegginger i psykiatriske sykehjem var 1 450. Gjennomsnittlig pasienttall var henholdsvis rundt 38 000, 7 000 og 4 000 for disse tre typene institusjoner. (Vi mangler tall for «innlegginger» i privat pleie, innlegging av psykisk utviklingshemmede i pleiehjem, daghjem og privatpleie.)

I løpet av et år kan en person bli lagt inn på helseinstitusjon flere ganger. Derfor vil tallet for innlegginger være høyere enn tallet på pasienter som er lagt inn i løpet av et år. Etter at moderne behandlingsmåter (kjemoterapi) er tatt i bruk ved de psykiatriske sykehus, viser bevegelsen i pasienttallene at den prosentvise andel av førstegangsinnlegginger er gått ned. Bare 36 prosent av pasientene ble lagt inn for første gang i 1975, mens 64 prosent hadde vært lagt inn minst én gang tidligere. (Ikke nødvendigvis i 1975.) I 1960 utgjorde pasienter lagt inn for første gang 46 prosent av pasienttallet ved psykiatriske sykehus. (Tabell 3.31)

Tabell 3.31. Pasienter i psykiatriske sykehus *Patient population in mental hospitals*

År *Year*	Innlegginger direkte *Admissions*		I alt *Total*	Direkte utskrivninger *Discharges*	Døde *Deaths*	Gj.snittlig pasienttall *Average patient population*
	Innlagt første gang *First admissions*	Gjeninnlagt *Readmissions*				
1960	2 173	2 544	4 717	4 406	357	8 351
1970	2 948	4 418	7 366	6 829	497	8 044
1975	3 310	5 909	9 219	8 568	523	7 224

Kilde: NOS Psykiatriske sykehus. *Source: NOS Mental hospitals.*

Tabell 3.32. Pasienter i psykiatriske sykehjem og i privat pleie. 1975
Patient population in psychiatric nursing homes and family care. 1975

Forpleiningssted *Place of care*	Godkjente plasser *Beds*	Innlegginger *Admissions*	Utskrivninger *Discharges*	Gj.snittlig dgl. pasienttall *Average patient population*
Psykiatriske sykehjem: *Psychiatric nursing homes:*				
Under sykehusene *Under hospitals*	1 434	491	420	1 357
Andre *Others*	2 940	965	918	2 915
Privat pleie: *Family care:*				
Under sykehusene	.	.	.	918
Andre	.	.	.	1 861[1]

[1] Av dette: 591 i egen familie, 1 046 i andre private forpleiningssteder og 224 i ordinære pleiehjem.
[1] *Of which: 591 in own family, 1 046 in other family care and 224 in ordinary nursing homes.*
Kilde: NOS Psykiatriske sykehus. *Source: NOS Mental hospitals.*

Tabell 3.33. Psykisk utviklingshemmede i pleiehjem, daghjem og privatpleie under hjemmene
Mentally retarded in nursing homes, day nurseries and in family care

År og område *Year and region*	Pasienter *Patients*			
	I alt *Total*	I pleiehjem *In nursing homes*	I daginstitusjon[1] *In day nurseries*[1]	I privat pleie *In family care*
1967	5 990	4 825	687	478
1970	6 746	5 150	1 115	481
1975	8 198	5 557	1 914	727
Pr. 1/12 1975:				
Østfold	420	198	164	58
Akershus[2]	677	487	169	21
Oslo[2]	943	569	316	58
Hedmark, Oppland	832	700	44	88
Buskerud	187	96	91	—
Vestfold	561	388	78	95
Telemark	325	212	67	46
Aust-Agder, Vest-Agder, Rogaland	1 161	814	320	27
Hordaland, Sogn og Fjordane	881	600	204	77
Møre og Romsdal	470	276	139	55
Sør-Trøndelag	737	497	123	117
Nord-Trøndelag	143	92	51	—
Nordland	309	254	55	—
Troms, Finnmark	552	374	93	85

[1] Medregnet dagplassering i internat. [2] Medregnet hjem som ligger utenfor området, men som administreres av områdelegen.
[1] *Including day patients in nursing homes.* [2] *Including homes outside the region.*
Kilde: NOS Helsestatistikk. *Source: NOS Health Statistics.*

Når forholdet mellom gjennomsnittlig pasienttall og innlegginger varierer så sterkt som det gjør, skyldes dette at pasienter ikke har samme behov for behandling. På basis av opplysninger fra Pasienttelling 1970 er det beregnet hvor lang tid pasienter med forskjellige sykediagnoser oppholdt seg i helseinstitusjon. I alt 50 prosent av pasientene med diagnosen mentale forstyrrelser lå mer enn 29 dager for menn og 39 dager for kvinner. Pasienter med sykdommer i åndedrettsorganene hadde kortest liggetid. Halvparten av dem lå på sykehus ikke mer enn opptil 5—6 dager. Kvinnelige pasienter oppholder seg lenger på helseinstitusjonene enn menn. Dette gjelder for nesten alle hovedtyper av sykdommer.

I helseundersøkelsene i 1975 og 1968 ble folk spurt om de hadde hatt kontakt med helsetjenesten i løpet av en bestemt 14-dagersperiode i oktober. De ble også spurt om måten kontaktne skjedde på og hva som var formålet med den. Det ble registrert 218 kontakter med helsetjenesten pr. 1 000 innbyggere i forbindelse med sykdom. I undersøkelsene ble det spurt om alle sider ved det som vanligvis kalles helsetjenesten. En person kan i løpet av 14 dager ha mer enn én kontakt med helsetjenesten. Derfor vil tallet på kontakter ligge litt høyere enn tallet på personer/pasienter. Tallene fra denne 14-dagersperioden vil omregnet til tall for årsbasis si at hver innbygger i gjennomsnitt søkte kontakt for en eller annen sykdom 5,7 ganger i løpet av 1975. I undersøkelser fra 1975 og 1968 ble ikke personer som var på institusjon intervjuet. Dette forholdet betyr at det rette tallet ligger noe høyere. På den andre siden kan det tenkes at folk i oktober 1975 kontaktet helsetjenesten noe oftere enn ellers i året. (Tabell 3.34)

Den vanligste formen for kontakt med helse-

Tabell 3.34. Personer utenfor helseinstitusjon. Kontakter med helsetjenesten 1.—15. oktober
Non-institutionalized population. Consultations with the health service 1—15 October

Kontaktens art *Type of consultation*	Kontakter pr. 1 000 personer *Consultations per 1 000 population*					
	I alt *Total*		Menn *Males*		Kvinner *Females*	
	1975	1968	1975	1968	1975	1968
1. Ved syketilfelle *By cases of illness*	218	82	202	76	232	89
Legekontakt: *Medical consultation:*						
Pr. telefon *By telephone*	18	..	16	..	20	..
Besøk hjemme *At home*	13	72	12	66	13	78
Besøk hos lege *In doctor's office*	108		106		110	
På sykehus, poliklinikk *In hospital, out-patients' ward*	20	5	18	6	21	5
Innlagt i sykehus, sykestue eller sykehjem *Admission to hospital or nursing home*	4	3	3	2	5	4
Besøk av sykepleier[1] *Nurse at home*[1]	6	..	2	..	9	..
Fysikalsk behandling *Physioterapeutical care*	28	..	24	..	32	..
Annen kontakt *Other services*	21	2	21	2	22	2
2. Utenom syketilfelle *Other reasons*	73	37	70	36	75	38
Hos lege for: *Medical examination:*						
Helseattest, undersøkelse i forbindelse med førerkort o. l. *Health certificate*	14	1	14	2	14	1
Forebyggende helsekontroll *Preventive health control*	44	30	45	30	43	30
Vaksinasjon *Vaccination*	8	3	7	2	8	3
Annen kontakt *Other*	7	3	4	2	10	4
3. Hos tannlege *Dental services*	90	46	77	40	101	52

[1] Ikke helsesøster.
[1] *Not public health nurse.*
Kilde: Helseundersøkelsen 1968 og 1975. *Source: Health Survey 1968 and 1975.*

tjenesten ved sykdom var besøk hos lege på legens eget kontor. (108 kontakter pr. 1 000 personer.) Det ble bare registrert 13 sykebesøk pr. 1 000 personer hjemme hos folk. Dette tilsvarer ett sykebesøk av lege for hver 3. innbygger pr. år. Fysikalsk behandling ble registrert med 28 kontakter pr. 1 000 personer. Det er vanlig å kontakte helsetjenesten også for forebyggende helsekontroll (44 kontakter pr. 1 000 personer) og for undersøkelse i forbindelse med førerkort o.l. (14 kontakter pr. 1 000 personer). Det ble registrert 89 kontakter med tannlege i løpet av den 14-dagersperioden undersøkelsen knyttet seg til.

Dersom vi regner om tallene for kontaktene med de ulike delene av helsetjenesten til årsbasis, får vi for 1975 10 kontakter med helsetjenesten pr. innbygger.

Kontakter med helsetjenesten pr. innbygger eller pr. 1 000 innbyggere er et mål som ikke er egnet til å si noe om hvor stor del av befolkningen som sjelden eller aldri bruker helsetjenester. I helseundersøkelsen 1975 ble derfor de intervjuede spurt om hvor lenge det var siden de sist hadde hatt kontakt med lege eller tannlege. Ser vi befolkningen under ett, hadde 16 prosent hatt kontakt med lege i løpet av de siste 14 dagene før de ble intervjuet. Blant personer i aldersgruppene 50—66 år og 67 år og over hadde en litt større del hatt legekontakt siste måned (28 prosent og 31 prosent). For befolkningen under ett var det en prosentdel på 26 som ikke hadde vært hos lege siste år. (Tabell 3.35)

Personer bosatt i Oslo og Akershus synes å ta kontakt med lege litt oftere enn personer i andre deler av landet. Ellers skiller ikke personer i de ulike landsdelene seg særlig fra hverandre med hensyn til hyppighet i legekontakt.

Når det gjelder kontakt med tannlege er det imidlertid store forskjeller mellom befolkningen fra landsdel til landsdel. I Nord-Norge hadde ikke mer enn 48 prosent vært hos tannlege siste året. Tallet for Oslo og Akershus var 72 prosent. (Tabell 3.36) Oftest går personene i gruppen 7—15 år til tannlege. Her hadde hele 97 prosent vært hos tannlege siste år. I gruppen 67 år og over hadde bare 26 prosent vært hos tannlegen siste år.

Folketannrøkta bygger på lov om folketannrøkt av 28. juli 1949 med seinere endringslover, og omfatter fri tannbehandling av barn og ungdom mellom 6 og 18 år. Behandling av den øvrige befolkning gis etter takster fastsatt av Sosialdepartementet og i den utstrekning tannlegene har kapasitet.

Statistikken vi presenterer her, omfatter bare dem som får fri behandling og gjelder behandling av permanente tenner.

Tallet på ferdigbehandlede pasienter mellom 6 og 18 år steg fra 127 700 til 296 800 fra 1966 til 1975, mens tallet på fylte tannflater gikk ned fra 620 til 375 pr. 100 pasienter. (Tabell 3.37) Tallet på uttrukne tenner gikk ned fra 12 til 6 pr. 100 behandlede pasienter i samme tidsrom (p.g.a. tannråte var nedgangen fra 8 til 1 uttrukne tenner pr. 100 pasienter). Folketannrøkta skal avløse den kommunale skoletannrøkt, men er ennå ikke fullt utbygd alle steder i landet.

Tabell 3.35. Personer utenfor helseinstitusjon etter tid siden siste kontakt med lege (i eller utenfor sykehus). Prosent *Sample non-institutionalized population, by length of time since last medical consultation (in or outside hospital). Per cent*

Alder *Age*	Under 2 uker *<2 weeks*	2 uker—under 1 måned *2 weeks—<1 month*	1 måned—under ½ år *1 month—<½ year*	½ år—under 1 år *½ year—<1 year*	1 år—under 5 år *1 year—<5 year*	5 år og over *years and over*	Husker ikke *Cannot remember*	Aldri *Never*
Aldersgrupper i alt *Age groups, total*	16	8	28	20	22	4	1	0
0— 6 år *years*								
7—15 » »	14	6	21	25	30	2	1	1
16—29 » »	15	8	33	21	20	2	1	0
30—49 » »	14	8	27	23	22	5	1	0
50—66 » »	19	9	27	18	20	6	1	—
67 år og over *years and over*	20	11	29	13	18	7	2	0
Oslo og Akershus	19	8	30	21	18	2	1	0
Østlandet ellers *Rest of*	17	8	27	20	22	5	1	0
Sørlandet og Vestlandet	14	9	27	20	25	4	1	0
Møre og Trøndelag	15	9	26	20	24	5	1	0
Nord-Norge	13	9	29	22	22	3	1	0

Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975. *Source: NOS Health Survey 1975.*

Tabell 3.36. Personer utenfor helseinstitusjon etter tid siden siste kontakt med tannlege. Prosent *Sample non-institutionalized population, by length of time since last dental consultation. Per cent*

Alder *Age*	Under 2 uker *weeks*	2 uker—under 1 måned *2 weeks—<1 month*	1 måned—under ½ år *1 month—<1 year*	½ år—under 1 år *½ year—<1 year*	1 år—under 5 år *1 year—<5 years*	5 år og over *years and over*	Husker ikke *Cannot remember*	Aldri *Never*
Aldersgrupper i alt *Age groups, total*	7	7	26	23	15	13	3	6
0— 6 år *years*	5	4	17	13	4	—	1	55
7—15 » »	14	12	36	35	3	—	0	0
16—29 » »	8	7	33	31	19	1	0	0
30—49 » »	8	7	30	27	19	7	1	0
50—66 » »	5	5	20	16	21	28	5	0
67 år og over *years and over*	2	3	10	10	6	44	13	2
Oslo og Akershus	10	8	30	25	13	8	2	4
Østlandet ellers *Rest of*	7	6	26	23	16	12	3	6
Sørlandet og Vestlandet	8	6	27	24	14	11	3	7
Møre og Trøndelag	6	6	22	22	18	16	4	6
Nord-Norge	4	4	20	20	18	23	4	7

Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975. *Source: NOS Health Survey 1975.*

Ved skoletannrøkt i skoleåret 1974—1975 ble det ferdigbehandlet 294 000 pasienter. (Tabell 3.38) Tallet på fylte tannflater var ca. 410 og uttrukne permanente tenner 6 pr. 100 pasienter. Dette er en stigning i løpet av de siste 10 år på 6 prosent for ferdig behandlede pasienter, men en nedgang på 18 prosent når det gjelder fylte tannflater og på 25 prosent når det gjelder uttrukne tenner pr. 100 ferdig behandlede pasienter.

Det er antatt at legemiddelforbruket i Norge har vært økende i løpet av de seinere år. Det er ikke mulig å fastslå forbruksmønsteret bare ut fra salget og omsetningen gjennom Norsk Medisinaldepot, men anslagsvis representerer følgende 5 grupper halvparten av det totale salg av legemidler i dag: Midler mot hjerte-karsykdommer, psykiske lidelser, infeksjonssykdommer, sukkersyke og epilepsi.

I helseundersøkelsen 1975 ble de intervjuede personene stilt en rekke spørsmål om bruk av legemidler. Blant annet ble de spurt om de hadde brukt legemidler i perioden 1.—15. oktober 1975 og om de hadde brukt legemidler noen gang tidligere. Det ble spurt særskilt om bruk av beroligende midler for nervene. Bruken av legemidler øker med alderen, og for alle aldersgrupper nyttet kvinner oftere legemidler enn menn. Denne ulikheten mellom kjønnene var særlig markant for bruk av beroligende medikamenter. I løpet av 14-dagersperioden 1.—15. oktober brukte 87 av 1 000 kvinner i alderen 30—49 år slike midler, blant menn var det 37 av 1 000 som oppgav å

Tabell 3.37. Folketannrøkt. Behandlinger etter pasientens alder *Public dental care. Treatments by age of patient*

Alder *Age*	Ferdigbehandlede pasienter *Treated patients*		Pr. 1 000 ferdig behandlede pasienter *Per 1 000 treated patients*	
	1966	1975	Fylte tannflater *Filled surfaces*	
			1966	1975
I alt *Total*	127 669	296 839	6 179	3 737
6 år *years*	7 769	24 857	1 050	933
7 » »	11 892	27 636	2 997	2 136
8 » »	12 844	27 505	3 425	1 966
9 » »	12 850	27 648	3 428	1 811
10 » »	13 003	27 399	4 022	2 028
11 » »	12 733	26 636	4 651	2 624
12 » »	12 237	25 371	6 389	3 963
13 » »	12 496	24 508	8 883	5 389
14 » »	11 215	23 923	10 288	6 498
15 » »	8 552	23 267	14 406	6 911
16 » »	6 717	21 325	12 001	6 587
17 » »	4 905	16 764	12 000	6 398
Uoppgitt *Unknown*	456	—	6 314	—

Kilde: NOS Helsestatistikk. *Source: NOS Health Statistics.*

Tabell 3.38. Skoletannrøkt *School dental care*

Skoleåret *School year*	Ferdig behandlede pasienter *Treated patients*
1960—1961	313 794
1965—1966	276 734
1970—1971	321 707
1974—1975	293 816

Kilde: NOS Helsestatistikk. *Source: NOS Health Statistics.*

Tabell 3.39. Bruk av beroligende midler for nervene blant personer utenfor helseinstitusjon i perioden 1.—15. oktober 1975. Pr. 1 000 *Users of sedatives and other psychotherapeutic agents during the period 1—15 October 1975. Per 1 000*

Alder *Age*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
16—29 år *years*	14	26
30—49 » »	37	87
50—66 » »	78	143
67 år og over *years and over*...	65	144

Kilde: NOS Helseundersøkelse 1975. *Source: NOS Health Survey 1975.*

Tabell 3.40. Personer i forskjellige aldersgrupper vaksinert mot ulike sykdommer. Prosent *Vaccination rates by type of vaccine and age of person. Per cent*

Vaksinetype *Type of vaccine*		Aldersgrupper i alt *Age groups, total*	Under 1 år *year*	1—6 år *years*	7—15 år *years*	16—19 år *years*	20—29 år *years*	30—39 år *years*	40—49 år *years*	50—59 år *years*	60—66 år *years*	67 år og over *years and over*
Kopper *Smallpox*	1968...	81	50	78	66	61	82	91	89	93	92	87
	1975...	85	14	83	79	71	78	90	91	92	95	90
Tuberkulose *Tuberculosis*	1968...	43	6[1]	12[1]	30	86	82	74	51	32	22	13
	1975...	57	1[1]	12[1]	39	95	93	89	77	53	40	28
Poliomyelitt *Poliomyelitis*	1968...	54	53	83	93	92	78	58	45	22	9	3
	1975...	62	23	90	92	90	89	76	55	37	15	7
Difteri *Diphteria*	1968...	25	7	9	18	29	44	52	31	20	15	7
	1975...	23	3	6	6	15	36	44	48	25	15	10
Stivkrampe *Tetanus*	1968...	14	6	8	14	16	29	30	16	7	3	1
	1975...	18	2	5	6	18	33	36	33	14	8	3
Kikhoste *Whooping cough*	1968...	8	5	8	13	18	14	8	4	2	1	0
	1975...	5	1	5	4	7	11	8	4	2	1	1
Trippelvaksine[2] *Triple vaccine*[2]	1968...	27	73	87	69	40	18	6	4	2	1	0
	1975...	37	63	94	91	75	38	19	11	4	2	1
Meslinger *Measles*	1975...	9	—	51	19	5	4	3	1	1	1	1

[1] Sett i lys av den vaksinasjonspraksis som følges i Norge, kan disse tallene virke noe høye. Dette kan ha sin forklaring i mangefull informasjon til foreldre om hva deres barn er blitt vaksinert for. [2] Difteri, stivkrampe, kikhoste.

[1] *Seen in the light of the vaccination practice in Norway, these figures may seem somewhat high. This is probably owing to the insufficient information to parents concerning what their children are vaccinated for.* [2] *Diphteria, tetanus, whooping cough.*

Kilde: Helseundersøkelsen 1968 og 1975. *Source: Health Survey 1968 and 1975.*

ha brukt beroligende medikamenter. For kvinner og menn i alderen 50—66 år var tallene henholdsvis 143 og 78 av 1 000 personer. (Tabell 3.39)

På spørsmålet om bruk av beroligende medikamenter enten nå eller i tidligere perioder, oppgav 415 av 1 000 kvinner i alderen 50—66 år at de hadde brukt slike legemidler i minst én periode. I samme alder hadde 233 av 1 000 menn brukt slike midler en eller annen gang. For de andre aldersgruppene var tallene lavere både for menn og kvinner. Innen alle aldersgrupper var det de separerte/skilte og enker/enkemenn som oftest hadde brukt beroligende midler.

Omkring 85 prosent av befolkningen var vaksinert mot kopper i 1975 mot vel 80 prosent i 1968. I samme tidsrom var det også stigning i andelen av vaksinasjoner mot tuberkulose og poliomyelitt. Prosentene for de ulike typer av vaksiner må imidlertid ses i relasjon til den alder de er aktuelle for og den praksis som har vært fulgt gjennom årene.

I Norge blir all ungdom nå generelt sett vaksinert mot tuberkulose i 14—15-årsalderen, mens yngre barn blir vaksinert bare i de tilfelle de er særlig utsatt for smittefare. Andelen av vaksinasjoner mot difteri, stivkrampe og kikhoste er i større utstrekning blitt avløst av den felles trippelvaksine, som i 1975 lå på 37 prosent mot 27 prosent i 1968. (Tabell 3.40)

Ressursene i helsevesenet

Ressursene i helsevesenet kan belyses på flere måter. I dette avsnittet gir vi tall for noen viktige faktorer innen helsesektoren. Tallene som er tatt med viser utviklingen og den geografiske fordelingen av helseinstitusjoner, sengeplasser og ulike personellgrupper i helsevesenet.

I tillegg til ressursene i absolutte tall har vi valgt å gi tall også for de ulike ressursene pr. 1 000 innbyggere. Selv om det er visse svakheter ved dette målet, belyser det likevel på en bedre måte utviklingen i ressursene og ulikhetene i ressurssituasjonen mellom fylkene. I kapitlet om boforhold er det tatt med tall som viser hvor langt befolkningen bor fra ulike helsetjenester.

Ved loven om sykehus m.v. og lover om særlig omsorg er fylkene blitt pålagt planleggingsplikt når det gjelder utbygging av helseinstitusjoner. Særlig har utbyggingen vært konsentrert til sykehjem, så vel somatiske som psykiatriske. Allerede i 1930-årene førte den medisinske og teknologiske utvikling til en økende differensiering av sykehusene. Det ble bl. a. opprettet spesialavdelinger for kirurgi, indremedisin m.v. I en oversikt over ressursene i helsevesenet er det vanlig å skille mellom somatiske sykehus og sykehjem, institusjoner som dekker psykiatri og annen særomsorg. Innenfor gruppen somatiske institusjoner varierer strukturen fra de store regionsykehusene med en rekke spesialiteter til lokalsykehus, som ofte bare har en eller to avdelinger. Videre har vi enkelte store og små sykehus som bare behandler én type pasienter; spesialsykehusene.

Utviklingen har i de seinere år vært at mindre, private sykehus er blitt integrert i større enheter. Det gjelder først og fremst de alminnelige sykehus. Videre er tallet på små lokale fødehjem gått ned. Tallet på plasser i somatiske institusjoner er imidlertid økt, og særlig gjelder økingen de somatiske sykehjemmene. En tilsvarende øking har skjedd for psykiatriske sykehjem og hjem for

Tabell 3.41. Helseinstitusjoner etter type. 31/12 1975 *Health institutions by type. 31 Dec. 1975*

Institusjonstype *Type of institution*	Institusjoner *Institutions*		Senger *Beds*	
	1971	1975	1971	1975
I alt *Total*	1 018	1 095	59 792	64 463
Alminnelige sykehus *General hospitals*	93	87	19 857	20 103
Fødselsklinikker *Maternity clinics*	2	2	76	71
Tuberkulose- og lungesykehus *Hospitals for tuberculosis and pulmonary disease*	6	4	355	353
Ortopedisykehus *Hospital for orthopedics*	4	4	423	401
Revmatismesykehus *Hospitals for rheumatics*	6	6	541	549
Kreftsykehus *Hospitals for neoplasms*	1	1	336	353
Andre spesialsykehus *Other specialized hospitals*	8	7	722	783
Sykestuer og fødehjem *Cottage hospitals and maternity homes*	87	65	1 461	1 260
Sykehjem for spesielle somatiske sykdommer *Nursing homes for special somatic diseases*	30	36	781	983
Andre somatiske sykehjem og sykehjemsavdelinger *Other somatic nursing homes and wards in combined institutions*	446	510	14 564	19 465
Institusjoner for alkoholikere og narkomane *Institutions for alcoholics and drug addicts*	36	39[1]	1 274	1 358[1]
Psykiatriske sykehus *Mental hospitals*	21	21	8 352	8 121
Psykiatriske sykehjem *Psychiatric nursing homes*	110	126	3 739	4 374
Psykiatriske klinikker, nervesanatorier *Psychiatric clinics, sanatoria*	11	7	544	390
Barne- og ungdomspsykiatriske klinikker og behandlingshjem *Psychiatric clinics and nursing homes for children and adolescents*	24	20	307	272
Hjem for psykisk utviklingshemmede *Homes for mentally retarded*	133	160	6 460[2]	7 627[2]

[1] 1974. [2] Godkjente plasser. Ikke medregnet privatpleien (i 1975: 727).
[2] *Not including family care (in 1975: 727).*
Kilde: NOS Helsestatistikk. *Source: NOS Health Statistics.*

psykisk utviklingshemmede. På den andre siden har tallet på plasser i de psykiatriske sykehus vist nedgang. Dette har skjedd samtidig med kortere gjennomsnittlig behandlingstid ved disse institusjonene.

Sett under ett har den offentlige ressursinnsatsen økt innen de områdene vi har gitt tall for. Tallene for helseinstitusjoner og senger i alt steg fra rundt 1 000 og 59 800 i 1971 til 1 100 og 64 500 i 1975, eller med henholdsvis 7 og 11 prosent. Tallet på somatiske sykehjem steg sterkest fra 476 til 546 (12 prosent), mens sengekapasiteten ved sykehjemmene økte med 33 prosent, fra 15 345 senger i 1971 til 20 450 senger ved utgangen av 1965 (tabell 3.41). Tallet på sengeplasser ved de alminnelige sykehusene viste liten endring i samme tidsrom.

Det var store ulikheter mellom fylkene både i tallet på sengeplasser og sengeplasser pr. 1000 innbyggere. Oslo hadde klart den beste ressurssituasjon når det gjaldt sykesenger i somatiske sykehus og sykehjem. Her var det 207 sykesenger pr. 10 000 innbyggere. (Tabell 3.42) I Akershus og Sogn og Fjordane var tallene for sykesenger henholdsvis 67 og 74 pr. 10 000 innbyggere. Sykesenger pr. 10 000 gir ikke et helt riktig bilde av ressurssituasjonen for befolkningen i de enkelte fylker. Enkelte sykehus i Oslo vil f. eks. ta inn pasienter også fra andre fylker i landet. Holder man Rikshospitalet og de spesialsykehus som dekker hele landet utenfor ved beregningen av Oslo's ressurssituasjon, blir tallet 167 pr. 10 000 innbyggere.

I en mer omfattende beskrivelse av ressurssituasjonen ville det ha vært rimelig å trekke inn også omfanget og utviklingen i familienes omsorg for syke. Slike forhold finnes det imidlertid foreløpig ingen pålitelige tall for. Behovet for plasser i helseinstitusjon vil også være påvirket av aldersammensetningen og sykelighetsmønsteret i befolkningen. Tallene i tabellene 3.41 og 3.42 vil derfor isolert sett ikke være egnet til å si noe bestemt om utviklingen og ulikheter i dekningen av behovet for helseinstitusjoner.

Når det gjelder helsepersonell, har det særlig vært øking i tallet på leger. I 1975 var tallet 7 300, mot noe under 4 700 i 1965. Sett i forhold til befolkningen svarer tallene til et innbyggertall på 550 pr. lege i 1975, mot 800 i 1965. (Tabell 3.43) Tallet på nyutdannede leger har i de seinere årene ligget rundt 400 pr. år. Legedekningen viser store regionale variasjoner. Totalt sett ligger Sogn og Fjordane lavest med over 1 000 innbyggere pr. lege, og nest lavest ligger Finnmark. Størst legedekning har Oslo med 222 innbyggere pr. lege. For Oslo og Akershus sammen er tallet 355. (Tabell 3.44)

Om en ser spesielt på yrkesaktive leger utenfor

Tabell 3.42. Sykesenger på somatiske sykehus og sykehjem i fylkene[1]. 31/12 1975 *Beds in somatic hospitals and nursing homes, by county. 31 Dec. 1975*

Fylke *County*	Antall *Number*				Pr. 10 000 innbyggere *Per 10 000 population*		
	Alminnelige sykehus *General hospitals*	Spesialsykehus *Hospitals for special diseases*	Sykestuer, fødehjem *Cottage hospitals, maternity homes*	Sykehjem *Somatic nursing homes*	I alt *Total*	Alminnelige sykehus *General hospitals*	Somatiske sykehjem *Nursing homes*
Hele landet *The whole country*	20 103	2 374	1 260	20 448	110	50	51
Østfold	1 220	72	—	1 175	108	53	51
Akershus	704	393	87	1 197	67	20	34
Oslo	4 353	936	—	4 269	207[2]	94[2]	92
Hedmark	613	218	—	1 000	100	33	55
Oppland	628	103	37	933	94	35	52
Buskerud	770	—	27	1 250	98	37	60
Vestfold	702	72	60	1 070	104	38	59
Telemark	861	—	17	765	103	54	48
Aust-Agder	390	—	—	421	94	45	49
Vest-Agder	620	219	—	621	111	47	47
Rogaland	1 270	141	—	894	80	44	31
Hordaland	1 928	170	17	2 083	109	50	54
Sogn og Fjordane	305	—	151	302	74	30	29
Møre og Romsdal	1 144	—	94	1 124	102	49	49
Sør-Trøndelag	1 315	50	123	1 300	116	54	54
Nord-Trøndelag	640	—	42	507	97	52	41
Nordland	1 433	—	183	867	102	59	36
Troms	769	—	186	559	105	52	39
Finnmark	438	—	236	111	99	55	14

[1] Etter tilknytningsfylke, dvs. det fylke som står for driften av institusjonen. Institusjoner som dekker hele landet eller flere fylker, er tatt med i de fylker institusjonene ligger. [2] Når en ikke regner med Rikshospitalet og de spesialsykehus som dekker hele landet, blir tallene henholdsvis 167 og 71 pr. 10 000 innbyggere.

[1] *By connection county, i.e. the county responsible for the running of the institution. Institutions covering the whole country or several counties, are included in the counties where the institutions are situated.* [2] *When excluding the State Hospital and the hospitals for special diseases covering the whole country, the figures are 167 and 71 per 10 000 inhabitants, respectively.*

Kilde: NOS Helsestatistikk 1975. *Source: NOS Health Statistics 1975.*

helseinstitusjon, dvs. den gruppe der en har de privatpraktiserende leger og distriktsleger med praksis, ligger fortsatt Sogn og Fjordane lavest, men forskjellen mellom laveste og høyeste fylke er sunket.

Tallet på tannleger var i 1975 vel 3 800, som svarer til et innbyggertall på 1 040 pr. tannlege. I 1965 var tilsvarende tall vel 1 300. Lavest dekning har Finnmark med 1 650 innbyggere pr. tannlege. For Oslo og Akershus sammen var det nær 700 innbyggere pr. tannlege.

Økingen i tallet på sykepleiere gjelder vesentlig dem som arbeider i helseinstitusjon. I tillegg har det vært en betydelig øking i tallet på hjelpepleiere. I 1975 var det ved somatiske sykehus og sykehjem i alt nær 7 000 utdannede hjelpepleiere. Både blant sykepleiere og hjelpepleiere er det over en tredjedel som har deltidsarbeid, dvs. at økingen omregnet i heltidsansatte ikke har vært så stor som tallene kan tyde på. Forskjellene mellom fylkene når det gjelder sykepleiere, er påvirket blant annet av hvor de større sykehus ligger, siden storparten av sykepleierne er knyttet til helseinstitusjoner.

Tabell 3.43. Helsepersonale og apotek *Medical personnel and pharmacies*

	Pr. 31/12 *Per 31 Dec.*		
	1965	1970	1975
Leger *Physicians*	4 681	5 665	7 302
Innbyggere pr. lege *Population per physician*	798	686	550
Tannleger *Dentists*	2 798	3 355	3 842
Innbyggere pr. tannlege *Population per dentist*	1 336	1 159	1 042
Jordmødre *Midwives*	856	744	704
Offentlig godkjente sykepleiere: *Qualified nurses:*			
Ved institusjon *In hospitals*	9 010	11 696	16 510
Helsesøstre *Public health nurses*	2 087	2 757	908
Andre utenfor institusjon *Others outside hospitals*			2 084
Fysioterapeuter og mensendieck — sykegymnaster *Physioterapists*	..	..	2 060
Ergoterapeuter *Occupational therapists*	..	..	575
Apotek: *Pharmacies:*			
Antall *Number*	279	284	287
Utdannet personell *Qualified personnel*	725	803	894

Kilde: NOS Helsestatistikk. *Source: NOS Health Statistics.*

Tabell 3.44. Helsepersonale i fylkene. 31/12 1975 *Medical personnel by county. 31 Dec. 1975*

Fylke *County*	Leger *Physicians*	Tannleger *Dentists*	Tallet på innbyggere *Population*		Jordmødre *Midwives*	Offentlig godkjente sykepleiere *Qualified nurses*		
						Ved institusjon *In hospitals*	Utenfor institusjon *Outside hospitals*	
			Pr. lege *Per physician*	Pr. tannlege *Per dentist*			Helsesøstre *Public health nurses*	Andre *Others*
Østfold	336	199	680	1 148	41	802	49	99
Akershus	504	454	704	692	38	1 184	87	110
Oslo	2 083	728	222		54	3 233	104	166[1]
Hedmark	255	144	719	1 266	27	572	40	95
Oppland	249	142	716	1 254	30	597	46	75
Buskerud	311	195	674	1 075	26	741	36	128
Vestfold	255	187	715	975	18	606	45	83
Telemark	252	146	630	1 088	18	534	29	65
Aust-Agder	122	85	707	1 014	12	329	21	54
Vest-Agder	232	122	567	1 075	29	624	30	83
Rogaland	362	229	795	1 256	47	1 201	68	171
Hordaland	700	400	552	967	102	1 762	65	352
Sogn og Fjordane	101	68	1 021	1 516	23	195	23	73
Møre og Romsdal	308	150	753	1 546	50	921	49	103
Sør-Trøndelag	379	191	637	1 262	49	965	57	122
Nord-Trøndelag	160	84	768	1 463	23	550	24	77
Nordland	323	163	753	1 486	57	845	64	118
Troms	279	107	516	1 347	40	605	46	64
Finnmark	89	48	892	1 654	20	244	25	46

[1] Ufullstendige oppgaver.
[1] *Incomplete registration.*
Kilde: NOS Helsestatistikk 1975. *Source: NOS Health Statistics 1975.*

4. Arbeidsliv

Hovedtall fra kapitlet

I kapitlet om arbeidsliv legger vi fram tall som belyser deltaking i inntektsgivende arbeid og omfanget av arbeidet i hjemmet. Vi har også tatt med tall som kan antyde hvor utbredt visse typer plagsomme arbeidsforhold er, og i hvilken utstrekning de yrkesaktive mottar ytelser i sine arbeidsforhold som kommer i tillegg til lønn.

Yrkesfrekvensene for personer 15 (16) år og over har gått kraftig ned fra 1950 til 1970, fra 56 til 47 prosent. Denne nedgangen var særlig sterk mellom 1960 og 1970, fra 53 til 47 prosent. Nedgangen fra 1950 til 1970 henger sammen med en kraftig nedgang i yrkesfrekvensene for menn, fra 87 til 75 prosent. Yrkesfrekvensene for kvinner endret seg relativt lite og gikk litt opp fra 1960 til 1970, fra 24 til 28 prosent. Mennenes yrkesfrekvens var i 1970 fortsatt vesentlig høyere enn kvinnenes selv om forskjellen er blitt mindre siden 1950. (Tabell 4.1.)

Tabell 4.1. Yrkesaktive blant menn og kvinner. 1950, 1960 og 1970. Prosent *Employment participation rates for males and females. 1950, 1960 and 1970. Percentages*

	Begge kjønn *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
1950	56	87	26
1960	53	83	24
1970	47	75	28

Kilde: NOS Folketellingene 1950, 1960 og 1970. *Source: NOS Population Censuses 1950, 1960 and 1970.*

De som deltar i inntektsgivende arbeid har ikke alle like lang arbeidstid. Andelen yrkesaktive går ned når kravet øker til hvor mange timer pr. uke en skal arbeide for å bli regnet som yrkesaktiv. (Tabell 4.2.) Mens andelen av menn som i 1975 arbeidde 30 timer eller mer pr. uke var 7 prosentpoeng lavere enn andelen menn som arbeidde minst en time, så var forskjellen for kvinner 17 prosentpoeng.

I figur 4.1. er det skissert hvordan utviklingen har vært i perioden 1972—75 i antall personer som søker arbeid (mens de er uten arbeid) i forhold til det samlede antall personer i arbeidsstyrken. Helt fram til 1975 lå denne andelen under 2 prosent, og i 1975 ble det mer enn 2 prosent arbeidssøkere uten arbeidsinntekt. Blant personene under 25 år var andelen vesentlig høyere, og med klare topper i 2. og 3. kvartal hvert år (slutten av mai og slutten av august), da andelen kom opp i 7 prosent i 1973 og 1974 og 9 prosent i 1975.

Den samlede tid nyttet til både inntektsgivende arbeid og egenarbeid (arbeid i hjemmet) var omtrent lik i gjennomsnitt for menn og kvinner — i alt omtrent 54 timer pr.

Figur 4.1. Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt i prosent av arbeidsstyrken *Non-employed persons seeking work as a proportion of the labour force*

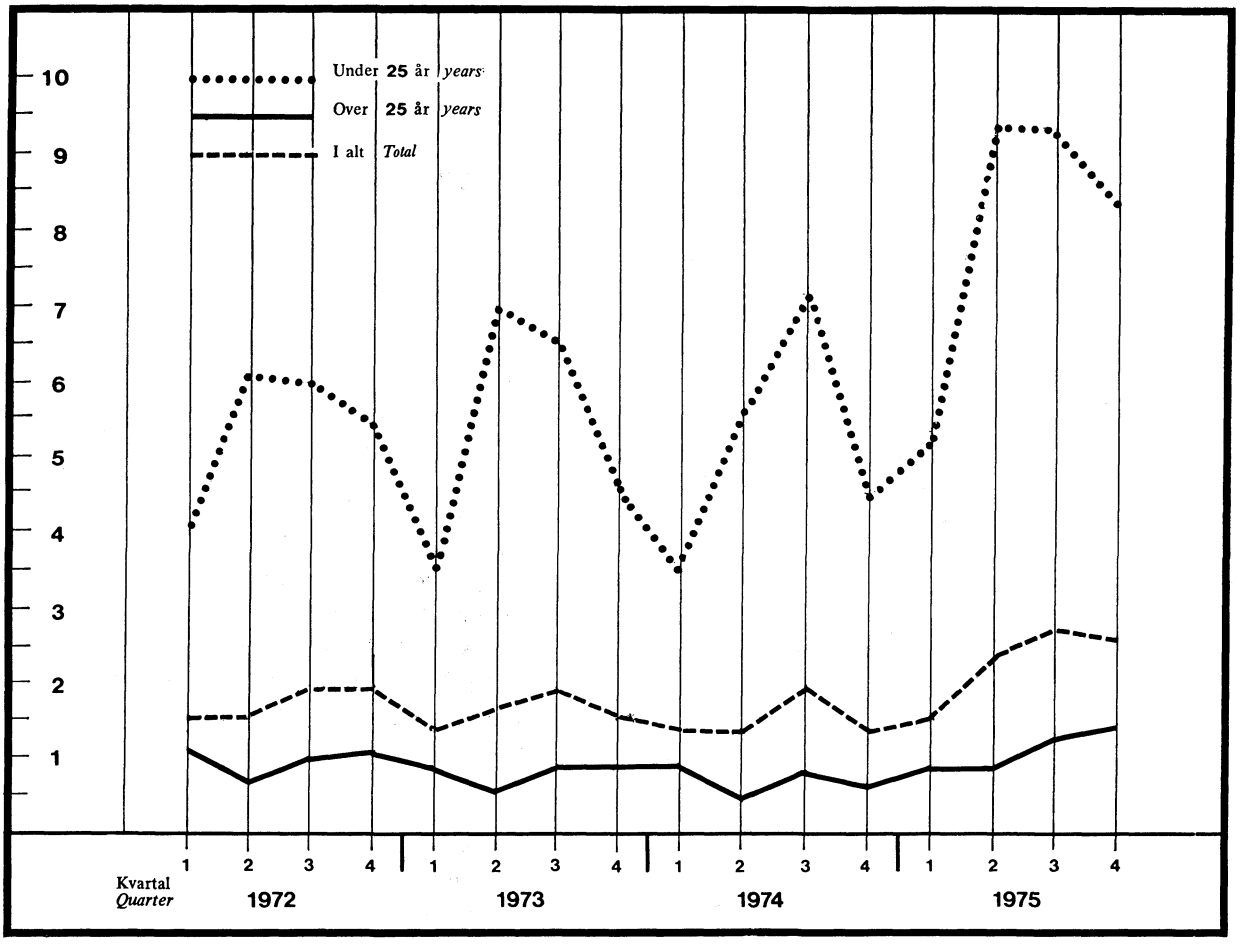

Kilde: NOS Arbeidsmarkedstatistikk 1973, 1974 og 1975. *Source: NOS Labour Market Statistics 1973, 1974 and 1975.*

Tabell 4.2. Sysselsatte i inntektsgivende arbeid med forskjellig ukentlig arbeidstid, i prosent av menn og kvinner i alt. 1975 *Labour force participation rates for males and females at different lower limits for hours of work per week. 1975. Percentages*

	1 time og over *1 hour and more*	30 timer og over *30 hours and more*
Menn *Males*	72	65
Kvinner *Females*	42	25
Ugifte *Unmarried*	47	38
Gifte *Married*	42	21
Før gifte *Previously married*	32	21

Kilde: NOS Arbeidsmarkedstatistikk 1975. *Source: NOS Labour Market Statistics 1975.*

uke. Mens kvinnene i gjennomsnitt nyttet 41 timer pr. uke til egenarbeid (husarbeid m.v.) nyttet mennene i gjennomsnitt 38 timer pr. uke til inntektsgivende arbeid, arbeidsreiser m.v.

I undersøkelsen om levekår som ble gjennomført i 1973, var det bare 14 prosent av de lønnstakerne som ble intervjuet som ikke svarte bekreftende på minst ett av spørsmålene om de i sitt arbeid var plaget av ulike forhold. Hele 48 prosent av de mannlige lønnstakerne gav uttrykk for at de på arbeidsplassen var plaget av støy.

Tabell 4.3. Tid nyttet til forskjellige aktiviteter. Gjennomsnitt pr. uke *Time spent in different activities. Average per week*

	Menn *Males*	Kvinner *Females*
	Timer *Hours*	
Inntektsgivende arbeid, arbeidsreiser m. v. *Work for pay or profit, journey to work etc.*	38	13
Egenarbeid *Household work and family care*	15	41
Av dette: *Of which:*		
Husarbeid *House work*	4	30
Vedlikehold *Maintenance*	5	1
Arbeid med barn *Work with children*	1	3
Innkjøp *Purchases*	1	3
Personlige behov *Personal needs*	75	76
Utdanning *Education*	3	2
Fritid *Leisure*	37	35
Annet, uoppgitt *Other, unknown*	2	1
I alt *Total*	168	168

Kilde: NOS Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72. *Source: NOS The Time Budget Survey 1971—72.*

Tabell 4.4. Lønnstakere som var utsatt for bestemte plagsomme arbeidsforhold i prosent av alle mannlige og kvinnelige lønnstakere. 1973 *Salaried employees and wage earners who experienced certain troublesome working conditions in per cent of all in each group. Males and females. 1973*

	Ingen plager *None*	Høy eller lav temperatur *High or low temperature*	Forurenset luft *Contaminated air*	Støy *Noise*
Menn *Males*	11	32	37	48
Kvinner *Females*	17	24	15	23
I alt *Total*	14	29	28	38

Kilde: NOS Levekår 1973. *Source: NOS Level of Living 1973.*

Begreper og datagrunnlag

Arbeidslivet vil stå sentralt i en levekårsbeskrivelse av mange grunner. I vårt samfunn er alle avhengige av en form for inntekt for å skaffe seg livsnødvendigheter. For et flertall av den voksne befolkningen er arbeid i markedet det viktigste grunnlaget for inntekt.

For personer som deltar i inntektsgivende arbeid er imidlertid ikke lønnen det eneste som har betydning. Noen arbeidstakere har i tillegg andre rettigheter og fordeler knyttet til arbeidet. Arbeidet kan også være en kilde til sosial kontakt og innflytelse. Med selve arbeidet kan det videre følge belastninger som plagsomme arbeidsforhold, eller at man er utsatt for ulykker og sykdom.

Det utføres også arbeid utenfor markedet, bl. a. husarbeid og omsorg og oppdragelse av barn. Arbeidsdelingen i husholdningen har betydning for hvem som kan ta inntektsgivende arbeid. Denne arbeidsdelingen spiller også en rolle for den totale arbeidsbelastningen for de ulike husholdningsmedlemmene, og for deres muligheter til å ta del i ulike fritidsaktiviteter. Arbeidstidens lengde, når på døgnet arbeidet finner sted og om det er skiftarbeid har, sammen med lengden av arbeidsreisene, mye å si blant annet for mulighetene til samvær i familien.

I dette kapitlet skal vi belyse deltakingen både i inntektsgivende arbeid og i andre arbeidsaktiviteter. Vi skal dessuten presentere noen tall som viser trekk ved de sysselsattes arbeidssituasjon. Tallmaterialet i kapitlet er i det vesentlige hentet fra samme datamateriale som *NOS Folketelling 1970 hefte II, NOS Arbeidsmarkedstatistikk, NOS Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72 og NOS Levekår 1973.*

Inntekter og inntektsfordeling er nærmere behandlet i kapittel 5. De som ikke har inntektsgivende arbeid, er direkte eller indirekte avhengige av dem som utfører slikt arbeid. Barn og skoleungdom er langt på vei avhengige av å bli forsørget av sine foreldre, og de som på grunn av alder eller sykdom ikke lenger er i stand til å ha inntektsgivende arbeid er i stor utstrekning avhengige av inntektsoverføringer fra dem som har slikt arbeid, jfr. kapittel 10 om sosiale hjelpetiltak.

Det materialet som her er tatt med for å belyse arbeidsforholdene, er i første rekke bestemt av hvilket datamateriale som er tilgjengelig. For viktige forhold er det bare med oppgaver som viser hvordan arbeidstakerne selv vurderer sine arbeidsforhold — f. eks. når det gjelder støy og luftkvalitet. Grunnlaget for å peke ut hvilke faktorer som er særlig viktige i en beskrivelse av arbeidsforholdene er foreløpig svakt. Vi har ikke statistikk om arbeidsmiljøet som bygger på omfattende og direkte målinger.

Tallet på personer som deltar i inntektsgivende arbeid på en bestemt dag, vil være lavere enn tallet på personer som har deltatt i inntektsgivende arbeid minst en gang i løpet av en periode — f. eks. en uke eller et år. Derfor er det viktig å vite hvilken periode en refererer til. Tallene for yrkesdeltakingen vil også variere med hvilke minstekrav som er satt til deltaking i inntektsgivende arbeid, f. eks. når det gjelder arbeidstid.

I dette kapitlet nyttes det tall for deltaking i inntektsgivende arbeid med to ulike tidsreferanser. I folketellingene regner en til de *yrkesaktive* alle som oppgav inntekt av eget arbeid som viktigste kilde til livsopphold i de siste 12 måneder. I de løpende arbeidskraftsundersøkelsene, i undersøkelsen Levekår 1973 og i Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72, er alle de som i løpet av en bestemt uke hadde utført minst en times inntektsgivende arbeid, eller som var midlertidig fraværende fra slikt arbeid — regnet som *sysselsatte*. Både blant dem som er regnet som yrkesaktive i folketellingene og dem som er regnet som sysselsatte i de andre undersøkelsene, er det mange som i løpet av året (uken) har brukt en vesentlig del av sin tid til andre aktiviteter enn inntektsgivende arbeid — f. eks. til skolegang, arbeid for egen husholdning eller stell og pass av barn. I det meste av dette kapitlet er det imidlertid deltakelse i inntektsgivende arbeid vi særlig er interessert i.

Arbeidsledighet blir målt på ulike måter i forskjellige undersøkelser. I dette kapitlet nytter vi tre ulike mål for arbeidsledighet.

I arbeidskraftsundersøkelsene blir alle uten inntektsgivende arbeid, men som svarer at de har forsøkt å få slikt arbeid for referanseuken, betegnet *arbeidssøkere uten arbeidsinntekt*. (De som sier at de er syke eller uføre blir imidlertid ikke spurt om de har søkt arbeid.) *Arbeidsløse* er betegnelsen på de arbeidssøkerne uten lønn eller annen inntekt som er registrert ved arbeids- og sjømannskontorene. Det er mange som søker arbeid uten å registrere seg ved arbeidskontorene. Derfor vil tallet på arbeidssøkere uten arbeidsinntekt være større enn tallet på arbeidsløse. Et tredje mål for arbeidsledighet er tallet på personer som i en undersøkelse svarer «ja» på spørsmål om de har vært uten inntektsgivende arbeid i løpet av et år og har gjort noe for å skaffe seg slikt arbeid.

Deltaking i inntektsgivende arbeid

Utviklingen i yrkesdeltakingen over en litt lengre periode kan vi bare beskrive ved oppgavene fra folketellingene i 1950, 1960 og 1970 over de som oppgav inntektsgivende arbeid som viktigste kilde til livsopphold de siste 12 måneder. Andelen menn som var yrkesaktive etter denne definisjonen, sank i alle aldersgrupper fra 1950 til 1970. Tallet på yrkesaktive menn i 1970 var litt lavere enn i 1950, til tross for veksten i totalt antall menn i yrkesaktiv alder i dette tidsrommet. (Tabell 4.5.)

Særlig sterk nedgang var det i andelen yrkesaktive blant før gifte menn i de mest yrkesaktive aldersgruppene. Andelen yrkesaktive før gifte menn i aldersgruppen 40—49 år gikk ned fra 93 prosent i 1960 til 81 prosent i 1970. (Tabell 4.6.)

Tabell 4.5. Prosent yrkesaktive blant menn og kvinner i ulike aldersklasser. 1950, 1960 og 1970
Employment participation rates for males and females, by age. 1950, 1960 and 1970. Percentages

Alder *Age*	Menn *Males*			Kvinner *Females*		
	1950	1960	1970	1950	1960	1970
15(16)[1]–19 år *years*	72	54	36	48	43	30
20–24 år *years*	87	82	78	51	48	48
25–29 » »	95	94	90	31	26	35
30–39 » »	98	98	96	20	19	26
40–49 » »	98	98	95	23	21	33
50–59 » »	96	96	90	25	26	34
60–64(66)[1] år *years*	89	88	76	22	23	24
65(67)[1]–69 » »	74	71	50	17	16	12
70 år og over *years and over*	25	17	7	5	3	1
Aldre i alt *Ages, total*	87	83	75	26	24	28
Yrkesaktive i alt 1 000 *Economically active, total 1 000*	1 060	1 085	1 058	328	321	586

[1] I 1970 er aldersklassene 16—19, 60—66 og 67—69 år.
[1] *In 1970 the age groups 16—19, 60—66 and 67—69 years are used.*
Kilde: NOS Folketellingene 1950, 1960 og 1970. *Source: NOS Population Censuses 1950, 1960 and 1970.*

Tabell 4.6. Prosent yrkesaktive blant menn og kvinner med ulik ekteskapelig status, etter alder. 1960 og 1970 *Employment participation rates for males and females, by marital status and age. 1960 and 1970. Percentages*

Alder *Age*	Menn *Males*			Kvinner *Females*		
	Ugifte *Unmarried*	Gifte *Married*	Før gifte *Previously married*	Ugifte *Unmarried*	Gifte[1] *Married*[1]	Før gifte *Previously married*
			1960			
15-19 år *years*	53	94	100	44	16	19
20-24 » »	79	94	93	77	18	43
25-29 » »	90	97	95	80	13	52
30-39 » »	94	99	94	76	10	54
40-49 » »	91	99	93	74	10	68
50-59 » »	86	98	90	71	10	58
60-64 » »	78	91	79	59	5	38
65-69 » »	65	73	62	42	2	21
70 år og over *and over*	18	22	10	7	0	3
Aldre i alt *Ages, total*	72	91	49	56	10	28
			1970			
16-19 år *years*	36	89	80	30	30	19
20-24 » »	74	89	86	63	32	43
25-29 » »	82	94	90	79	26	52
30-39 » »	87	98	89	77	21	54
40-49 » »	82	97	84	74	28	55
50-59 » »	74	93	77	68	27	45
60-66 » »	60	79	63	51	15	24
67-69 » »	40	54	63	28	6	11
70 år og over *and over*	6	9	4	2	1	1
Aldre i alt *Ages, total*	61	84	42	46	23	20

[1] Gifte kvinners arbeid som familiemedlem er regnet som inntektsgivende arbeid i 1970, men ikke i 1960. Vel 29 000 var i denne gruppen i 1970. Holdes de utenfor var yrkesprosenten for gifte kvinner i alt 21 i 1970.

[1] *Work done by married women as unpaid family workers is considered as economic activity in the 1970 census, but not in 1960. In 1970 about 29 000 persons belonged to this group. If they were excluded, the total participation sale for married women in 1970 would have been 21 per cent.*

Kilde: NOS Folketellingene 1960 og 1970. *Source: NOS Population Censuses 1960 and 1970.*

Mens tallet på yrkesaktive kvinner gikk litt ned fra 1950 til 1960, økte det sterkt fra 1960 til 1970, fra 321 000 til 586 000. Det hang sammen med en klar økning i andelen som var yrkesaktive i de sentrale aldersgruppene 25—59 år. Blant de gifte kvinnene økte andelen yrkesaktive sterkt, fra 10 prosent i 1960 til 23 prosent i 1970. (Tabell 4.6.)

Andelen yrkesaktive varierte en del fra fylke til fylke i 1970, både for menn og kvinner. (Figur 4.2) Det henger bl. a. sammen med at befolkningen ikke hadde samme fordeling etter alder og ekteskapelig status i de ulike fylker. Videre er tallet på barn pr. husholdning forskjellig. Det er også slik at mulighetene for å få arbeid, kan variere fra fylke til fylke.

Tall for deltakingen i inntektsgivende arbeid etter 1970 har vi bare i de kvartalsvise arbeidskraftsundersøkelsene. Fra disse undersøkelsene får vi vesentlig flere opplysninger både om dem som deltar i inntektsgivende arbeid og om andre, enn hva vi får fra folketellingene. Men definisjonene, f. eks. av de yrkesaktive, er annerledes i arbeidskraftsundersøkelsene enn de er i folketellingene. Arbeidskraftsundersøkelsene er undersøkelser der et utvalg på om lag 11 000 personer i alderen 16—74 år blir spurt om de hadde utført inntektsgivende arbeid av minst en times varighet i forrige uke, og om deres tilknytning til inntektsgivende arbeid for øvrig. Avhengig av svarene på spørsmålene i undersøkelsen blir personene gruppert slik det framgår av tabell 4.7. *Sysselsatte i inntektsgivende arbeid* er betegnelsen på dem som svarte ja på spørsmålet om de hadde utført inntektsgivende arbeid av minst en times varighet i forrige uke. Sammen med de som var midlertidig borte fra arbeidet på grunn av sykdom, ferie e. l., utgjør de den gruppen som kalles *sysselsatte*. *Arbeidsstyrken* består av de som enten var sysselsatt eller som hadde forsøkt å skaffe seg inntektsgivende arbeid. Det er de personene som er i arbeidsstyrken som regnes med når vi ser på den andelen som deltar i inntektsgivende arbeid.

Tallet på personer i arbeidsstyrken i 1975 var vesentlig høyere enn antall personer med inntekt av eget arbeid som viktigste kilde til livsopphold i 1970, henholdsvis 1 734 000 og 1 644 000. (Tabellene 4.5 og 4.7) Dette er en følge av to forhold, forskjellene i hvordan de to gruppene er definert, og utviklingen i yrkesdeltakingen. Det er grunn til å tro at det særlig blant gifte kvinner vil være en del som har noe inntektsgivende arbeid, uten at de derfor regner arbeidet som viktigste kilde til livsopphold. Forskjellen i de to begrepene gir seg nok derfor størst utslag i tallene for gifte kvinner, men det er likevel klart at yrkesdeltak-

Figur 4.2. Personer 16—66 år med inntekt av eget arbeid som viktigste kilde til livsopphold, i prosent av alle i alderen 16—66 år. 1970. Fylker *Population at ages 16—66 years with income from own work as main source of livelihood, as percentage of the total population 16—66 years. 1970. Counties*

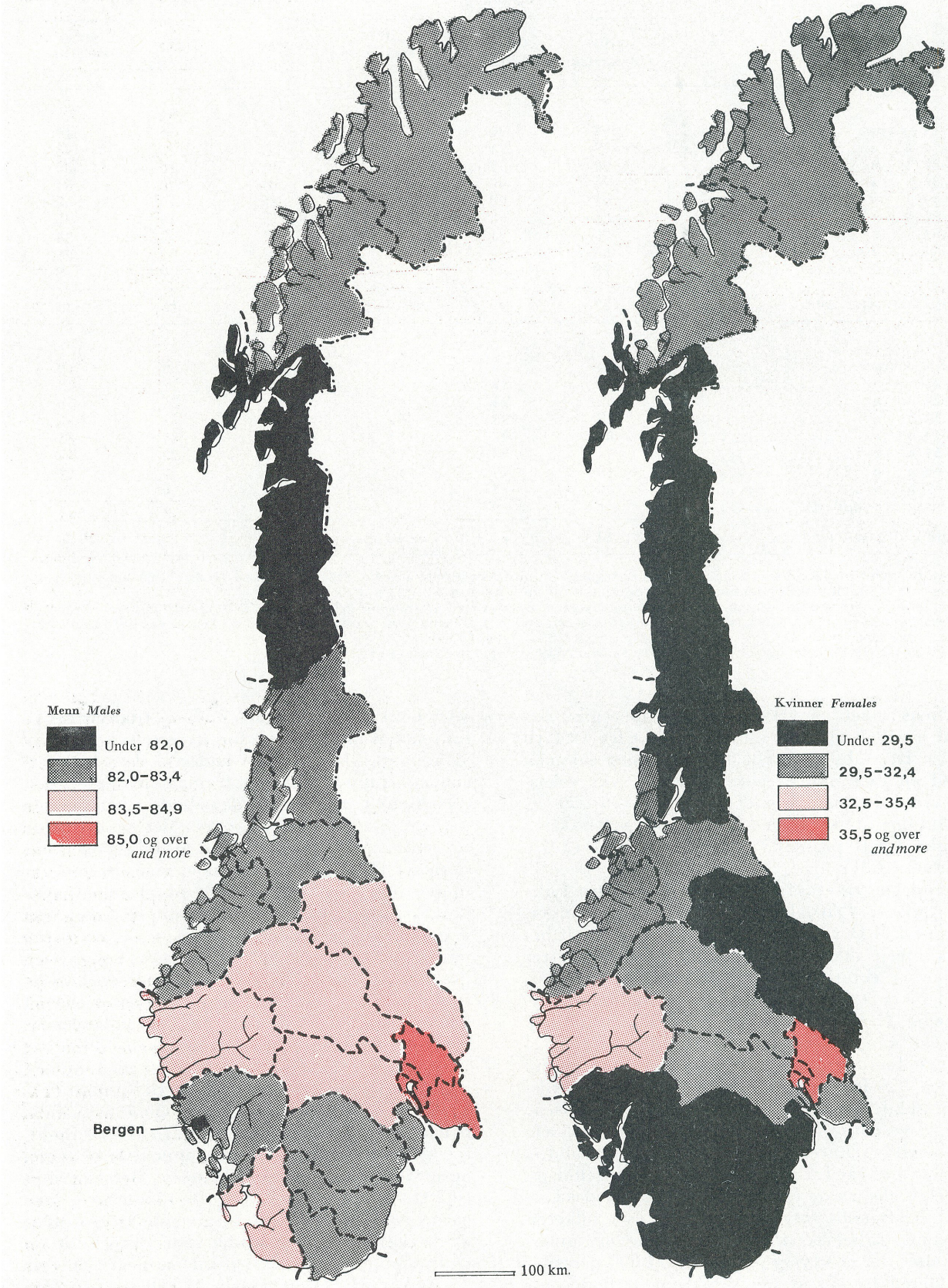

Tabell 4.7. Personer i alder 16—74 år etter kjønn, ekteskapelig status og arbeidsstyrkestatus. Årsgjennomsnitt 1975. 1 000 *Population at ages 16—74 years by sex, marital status and labour force status. Annual average 1975. 1 000*

Arbeidsstyrkestatus *Labour force status*	I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*			
			I alt *Total*	Ugifte *Unmarried*	Gifte *Married*	Før gifte *Previously married*
I arbeidsstyrken *In the labour force*	1 734	1 080	654	170	429	55
Sysselsatte *Employed persons*	1 694	1 060	634	160	420	54
I inntektsgivende arbeid *At work*	1 585	996	589	150	390	49
Midlertidig fraværende fra inntektsgivende arbeid *Temporarily absent from work*	109	64	45	10	30	5
Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt *Non-employed persons seeking work*	40	20	20	10	9	(1)
Utenfor arbeidsstyrken *Not in the labour force*	1 053	309	744	149	498	97
Av dette: *Of which:*						
Personer i husarbeidet hjemme m. v. som ikke er arbeidssøkere *Persons engaged in own housework*	533	15	518	29	440	49
I alt *Total*	2 787	1 389	1 389	319	927	152

Kilde: NOS Arbeidsmarkedstatistikk 1975. *Source: NOS Labour Market Statistics 1975.*

Tabell 4.8. Personer i arbeidsstyrken i prosent av alle i hver gruppe for kjønn, ekteskapelig status og kommunetype. Årsgjennomsnitt 1975 *Persons in the labour force, by sex, marital status and type of municipality. Average 1975. Percentages*

Kommunetype *Type of municipality*	Menn *Males*	Kvinner *Females*			
	I alt *Total*	I alt *Total*	Ugifte *Unmarried*	Gifte *Married*	Før gifte *Previously married*
Landbruks-, fiskeri- og andre kommuner *Agricultural, fishing and other municipalities*	75	43	38	46	28
Blandede landbruks- og industrikommuner *Mixed agricultural and manufacturing municipalities*	75	42	49	41	26
Industrikommuner *Manufacturing municipalities*	78	43	55	42	29
Særlig sentrale, blandede tjenesteytings- og industrikommuner *Especially central, mixed service and manufacturing municipalities*	80	52	60	51	44
Øvrige blandede tjenesteytings- og industrikommuner *Remaining mixed service and manufacturing municipalities*	78	47	54	47	36
Hele landet *The whole country*	78	47	53	46	36

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen 1975. *Source: Labour Force Sample Survey 1975.*

ingen i denne gruppen har økt vesentlig også fra 1970 til 1975. Blant de gifte kvinnene var det i 1975 i alt 46 prosent som var i arbeidsstyrken. Dette var også andelen i arbeidsstyrken blant alle kvinner, mens andelen blant menn var 78 prosent. Andelen i arbeidsstyrken var både for menn og kvinner høyest i de særlig sentrale, blandede tjenesteytings- og industrikommuner, og lavest i de blandede landbruks- og industrikommuner. (Tabell 4.8.)

Det aldersmønsteret blant deltakerne i inntektsgivende arbeid som framgår av resultatene fra folketellingene (tabellene 4.5. og 4.6.), går igjen i resultatene fra arbeidskraftsundersøkelsene (tabell 4.9.). Både for menn og kvinner var andelen personer i arbeidsstyrken størst i de sentrale aldersklasser 30—49 år. Blant menn i disse aldersklassene var denne andelen lite påvirket av hvilket utdanningsnivå de hadde, mellom 94 og 99 prosent av mennene var i arbeidsstyrken. Andelen yrkesaktive blant kvinnene i disse aldersgruppene var imidlertid klart høyere blant de som hadde utdanning på gymnasnivå enn blant de som hadde utdanning på ungdomsskolenivå, og enda høyere blant de kvinnene med utdanning på universitets- og høgskolenivå, der 78 prosent av kvinnene i aldersgruppen 40—49 år var i arbeidsstyrken.

Gifte kvinners yrkesdeltaking

Selv om andelen av de gifte kvinnene som deltar i inntektsgivende arbeid økte sterkt fra 1960 til 1970 og det igjen var en økning til 1975, så var

Tabell 4.9. Personer i arbeidsstyrken i prosent av personer i alt i hver gruppe for utdanningsnivå, kjønn og alder. 1975 *Persons in the labour force in groups by level of education, sex and age as per cent of total in each group. 1975.*

Alder *Age*	Utdanningsnivå *Level of education*			
	Alle nivåer, medregnet uoppgitt *All levels, including unspecified*	Ungdomsskolenivå *Primary school level*	Gymnasnivå *Secondary school level*	Universitets- og høgskolenivå *University level*
Menn *Males*				
16–19 år *years*	45	45	48	:
20–29 » »	76	84	70	74
30–39 » »	96	96	97	97
40–49 » »	96	94	98	99
50–74 » »	71	67	82	87
Aldre i alt *Ages, total*	78	75	82	89
Kvinner *Females*				
16–19 år *years*	40	40	46	:
20–29 » »	53	48	58	65
30–39 » »	55	50	59	73
40–49 » »	61	58	66	78
50–74 » »	36	33	45	70
Aldre i alt *Ages, total*	47	42	56	70
Av dette: Gifte *Of which: Married*				
16–19 år *years*	:	:	:	:
20–29 » »	47	39	52	70
30–39 » »	53	48	54	71
40–49 » »	58	56	62	72
50–74 » »	37	34	46	67
Aldre i alt *Ages, total*	46	42	53	70

Kilde: NOS Arbeidsmarkedstatistikk 1975. *Source: NOS Labour Market Statistics 1975.*

Tabell 4.10. Gifte kvinner i arbeidsstyrken i prosent av kvinner i alt i ulike grupper for alder og barn under 16 år. Årsgjennomsnitt 1975 *Labour force participation rates for married women in different age groups by the number of children under 16 years of age. Yearly average 1975. Percentages*

Tallet på barn *Number of children*	16–74 år *years*	Alder *Age*				
		20–24	25–29	30–49	50–59	60–64
0 barn *children*	45	78	83	65	51	35
1 barn *child*	56	45	61	63	46	:
2 barn *children*	44	22	32	52	46	:
3 barn *children*	41	:	24	47	:	:
4 eller flere *or more*	40	:	21	42	:	:
Grupper i alt *Total*	46	48	46	55	50	35

Kilde: NOS Arbeidsmarkedsstatistikk 1975. *Source: NOS Labour Market Statistics 1975.*

det i 1975 fremdeles en vesentlig lavere andel i arbeidsstyrken blant gifte kvinner enn det f. eks. var blant menn. Andelen i arbeidsstyrken i 1975 blant de gifte kvinnene med utdanning på universitets- og høgskolenivå var vesentlig høyere enn for andre gifte kvinner, og i aldersgruppen 50—74 år var andelen i arbeidsstyrken i denne gruppen gifte kvinner like høy som andelen for menn med utdanning på ungdomsskolenivå. (Tabell 4.9.)

Andelen gifte kvinner i arbeidsstyrken varierer med kvinnenes alder og antall barn i husholdningen. (Tabell 4.10.) En kan merke seg at når en ser alle gifte kvinner under ett, var andelen i arbeidsstyrken 45 prosent blant de gifte kvinnene uten barn og 56 prosent blant de gifte kvinnene med 1 barn, altså klart høyere i den siste gruppen. Tabellen viser imidlertid at dette uventede resultat må skyldes at det er en relativt stor andel blant kvinnene i de eldre årsklassene som ikke har

barn under 16 år, men som av andre grunner ikke deltok i inntektsgivende arbeid ved å være i arbeidsstyrken. Ved å sammenlikne andelene i arbeidsstyrken blant gifte kvinner i samme aldersgruppe, ser en at andelen synker med økende barnetall i alle aldersgrupper.

Også graden av deltaking i inntektsgivende arbeid for de sysselsatte gifte kvinner — målt ved ukentlig arbeidstid — er påvirket av tallet på barn. Gjennomsnittlig arbeidstid pr. uke for de sysselsatte gifte kvinnene uten barn var 31 timer, mot 24 timer for de med 3 eller flere barn, og andelen med arbeidstid under 20 timer pr. uke var dobbelt så høy for de med 3 eller flere barn som for de uten barn. Andelen av de sysselsatte gifte kvinnene som var midlertidig fraværende fra arbeidet var ikke påvirket av tallet på barn. (Tabell 4.11.)

Med et gitt tall på barn, vil andelen gifte kvinner i arbeidsstyrken øke med alderen på det yngste barnet. (Tabell 4.12.) Blant gifte kvinner med 2 barn under 16 år var det f. eks. 27 prosent som var i arbeidsstyrken hvis det yngste barnet var under 1 år, mens andelen var hele 69 prosent hvis det yngste barnet var 11—15 år gammelt.

Yrkesbefolkningens fordeling etter næring

De næringene som gjennom lang tid har hatt den sterkeste nedgang i sin andel av yrkesbefolkningen, er næringene jordbruk, skogbruk, fiske og personlig tjenesteyting. (Tabell 4.13.)

I primærnæringene jordbruk, skogbruk og jakt og fiske og fangst, har andelen kvinner i yrkesbefolkningen hele tiden vært liten. Andelen kvinner i yrkesbefolkningen innenfor personlig tjenesteyting er meget høy, men har falt noe siden 1950. Næringene varehandel, offentlig administrasjon og forsvar og offentlig og privat tjenesteyting var de som mest økte sine andeler av yrkesbefolkningen mellom 1950 og 1970. I varehandel og i offentlig og privat tjenesteyting var det rela-

Tabell 4.11. Sysselsatte gifte kvinner etter ukentlig arbeidstid ved ulike tall på barn under 16 år. 1975. Prosent *Employed married women by number of weekly hours of work, for various number of children under 16 years of age. 1975. Percentages*

Barn under 16 år *Children under the age of 16*	I alt, medregnet uoppgitt *Total, including unspecified*	Arbeidstid *Hours of work*				Gjennomsnittlig arbeidstid pr. uke *Average hours of work per week*
		0 timer (midlertidig fraværende) *0 hours (temporarily absent)*	1–19 timer *hours*	20–29 timer *hours*	30 timer og over *hours and more*	
0 barn *children*	100	7	18	19	56	31
1 barn *child*	100	8	22	24	46	29
2 barn *children*	100	7	32	25	36	25
3 barn eller flere *children or more*	100	(7)	37	24	30	24
I alt, medregnet uoppgitt *Total, including unspecified*	100	7	24	22	47	29

Kilde: NOS Arbeidsmarkedstatistikk 1975. *Source: NOS Labour Market Statistics 1975.*

Tabell 4.12. Gifte kvinner i arbeidsstyrken i prosent av gifte kvinner i alt i hver gruppe for antall barn under 16 år og alder på yngste barn. Årsgjennomsnitt 1975 *Employment participation rates for married women by the number of children under 16 years of age and the age of the youngest child. Yearly average 1975. Percentages*

Alder på yngste barn *Age of youngest child*	I alt *Total*	Tallet på barn under 16 år *Number of children under 16 years of age*			
		1	2	3	4 eller flere *or more*
0 år *years*	31	40	27	25	29
1– 2 » »	36	50	29	27	35
3– 6 » »	46	60	42	44	36
7–10 » »	58	62	56	55	:
11–15 » »	61	58	69	:	:
I alt *Total*	46	56	44	41	40

Kilde: NOS Arbeidsmarkedstatistikk 1975. *Source: NOS Labour Market Statistics 1975.*

Tabell 4.13. Yrkesbefolkningens fordeling etter næring og kvinnenes andel av yrkesbefolkningen. Prosent
Distribution of the economically active population by industry and the proportion of females in the economically active population. Percentages

Næring *Industry*	Samlet yrkesbefolkning *Economically active population*			Kvinnenes andel av yrkesbefolkningen *Of which females*		
	1950	1960	1970	1950	1960	1970
Jordbruk *Agriculture*	18	13	8	11	7	8[1]
Skogbruk og jakt *Forestry etc.*	3	2	1	1	1	2
Fiske og fangst *Fishing etc. and whaling*	5	4	2	0	0	1
Bergverksdrift m.v. *Mining and quarrying*	1	1	1	3	2	5
Industri *Manufacturing*	26	26	27	23	19	18
Bygge- og anl.virks. *Construction*	9	9	9	2	2	2
Kraft- og vannforsyning *Electricity, gas, water, sanitary services*	1	1	1	7	8	8
Varehandel *Wholesale and retail trade*	9	12	13	41	40	40[1]
Finansinstitusjoner og eiendomsdrift *Financial institutions*	1	2	2	35	40	45
Sjøtransport *Water transport*	5	6	5	5	7	10
Annen samferdsel *Transport and communications other than water transport*	5	6	6	18	17	20
Off. administrasjon og forsvar *Government services*	3	4	6	23	23	20
Off. og privat tjenesteyting *Community and business services*	7	9	14	54	53	53
Personlig tjenesteyting *Personal services*	6	5	4	87	84	74
Uoppgitt næring *Activities not adequately described*	1	0	0	10	5	28
I alt *Total*	100	100	100	24	23	26[1]

[1] Se fotnote 1 til tabell 4.6.
[1] *Confer note 1, table 4.6.*
Kilde: NOS Folketellingene 1950, 1960 og 1970. *Source: NOS Population Censuses 1950, 1960 and 1970.*

tivt høye andeler kvinner. Økningen i kvinners deltaking i inntektsgivende arbeid mellom 1950 og 1970 faller i stor grad sammen med en økning av total sysselsetting i de næringer som tradisjonelt har sysselsatt en stor andel kvinner.

Arbeidsledige

Fordi deltakingen i arbeidslivet spiller en så stor rolle for folks levekår, er det viktig også å vite noe om de arbeidsledige. Med *arbeidsledig* vil man vanligvis forstå en person som er uten inntektsgivende arbeid, men som har gjort noe for å skaffe seg slikt arbeid.

Betegnelsen *arbeidsløse* nyttes om de personer som registreres som arbeidssøkere ved arbeidskontorene og som er uten arbeid. Dette er det mest vanlige arbeidsledighetsmål i Norge. De geografiske variasjonene i antall arbeidsløse pr. 10 000 personer i alderen 16—66 år i 1975, særskilt for menn og kvinner, er framstilt for året 1975 i figur 4.3.

Den høyeste andelen arbeidsløse hadde Finnmark både for menn og kvinner, henholdsvis 229 og 152 pr. 10 000. Den laveste andelen for menn var i Akershus — med 44 pr. 10 000 og for kvinner var den laveste andelen i Oslo — 29 pr. 10 000. I Rogaland var andelen pr. 10 000 praktisk talt den samme for menn som for kvinner — henholdsvis 60 og 63. I de andre fylkene lå andelen for menn på til dels mer enn det dobbelte av den for kvinner. Dette henger sammen både med forskjellene mellom menn og kvinners yrkesdeltaking, og med hvem det er som registrerer seg som arbeidsløse på arbeidskontorene.

På grunnlag av svarene i arbeidskraftsundersøkelsene skilles det i statistikken ut en gruppe personer som betegnes som *arbeidssøkere uten arbeidsinntekt*. Det er personer som ikke er sysselsatt, men som har forsøkt å få inntektsgivende arbeid. Tallet på arbeidssøkere uten arbeidsinntekt vil være høyere enn tallet på arbeidsløse, fordi man der også får med personer som har forsøkt å få arbeid på andre måter enn gjennom Arbeidsformidlingen (svart på annonser, annonsert selv etc.).

Andelen kvinner er meget høyere blant de arbeidssøkende uten arbeidsinntekt enn blant de registrerte arbeidsløse. Dette henger sammen med at arbeidssøkende kvinner i mindre grad enn arbeidssøkende menn er motivert til å kontakte arbeidskontorene. En grunn er at arbeidskontorene tradisjonelt særlig formidler arbeid innenfor mannsdominerte yrker. Kvinnene har også i mindre grad enn menn krav på arbeidsløysetrygd, fordi de ikke i samme grad oppfyller trygdens krav til tidligere yrkeserfaring. Av kvinner som var arbeidssøkere uten arbeidsinntekt, var det relativt færre som hadde kontaktet Arbeidsformidlingen enn som oppgav at de hadde forsøkt å skaffe seg inntektsgivende arbeid på annen måte. (Tabell 4.14.)

Det var en forholdsvis kraftig økning i tallet på arbeidssøkere uten arbeidsinntekt fra 1973 og 1974 med et årsgjennomsnitt på 26 000, til 1975 med et årsgjennomsnitt på 40 000. (Tabell 4.14. og figur 4.1.) Den kraftige økningen fant særlig sted i de tre siste kvartalene i året.

Andelen arbeidssøkere uten arbeidsinntekt i forhold til arbeidsstyrken er særlig høy i aldersgruppen 16—19 år. (Tabell 4.15.) Arbeidssøkere

Rettet side 77 i Sosialt utsyn 1977
(Trykt på gumiert papir for innklebing.)

Figur 4.3. Personer meldt til arbeids- og sjømannskontorene som helt arbeidsløse, pr. 10 000 i alderen 16—67 år. Landsgjennomsnitt 1975 *Unemployed persons registered at the Employment and Seamen's Offices, per 10 000 at ages 16—67 years. Average of the whole country 1975*

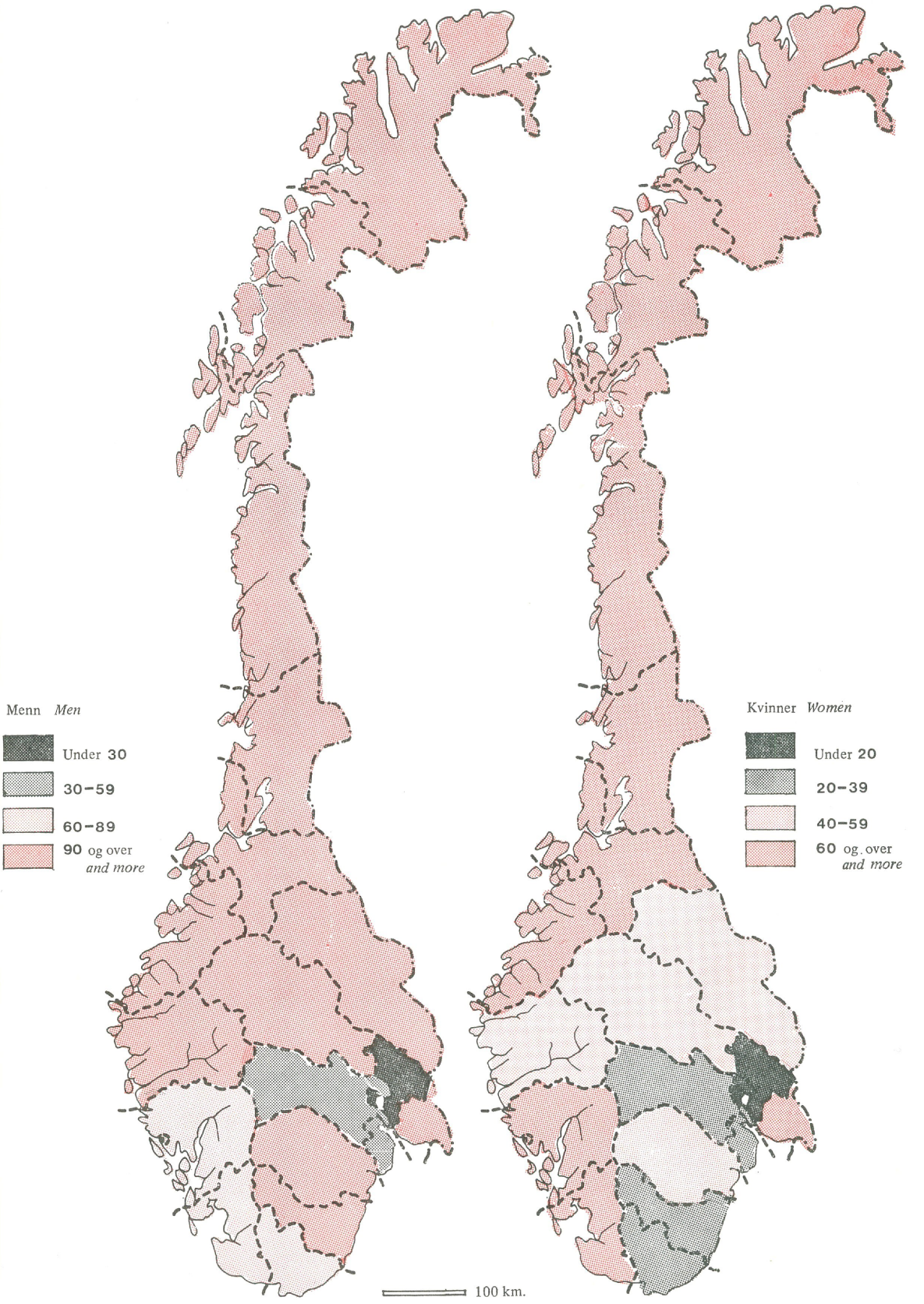

Kilde: NOS Arbeidsmarkedstatistikk 1975. *Source: NOS Labour Market Statistics 1975.*

Tabell 4.14. Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt etter måte å søke på. 1 000 *Non-employed persons seeking work by method of search. 1 000*

År/kvartal *Year/quarter*	I alt *Total*	Av dette kvinner *Of which females*	Kontaktet Arb.-formidlingen *Registering at Unemployment Office*		Annen måte *Other method*	
			I alt *Total*	Av dette kvinner *Of which females*	I alt *Total*	Av dette kvinner *Of which females*
1973						
Årsgjennomsnitt *Yearly average*.....	26	15	9	5	17	10
1974						
Årsgjennomsnitt *Yearly average*.....	25	14	7	3	18	11
1975						
1. kvartal *quarter* (24/2—2/3)	26	14	11	4	15	10
2. kvartal *quarter* (26/5—1/6)	40	20	11	5	29	15
3. kvartal *quarter* (18/8—24/8)	47	26	14	6	33	20
4. kvartal *quarter* (24/11—30/11) ...	46	19	12	4	34	15
Årsgjennomsnitt *Yearly average*	40	20	12	5	28	15

Kilde: NOS Arbeidsmarkedstatistikk 1973, 1974 og 1975. *Source: NOS Labour Market Statistics 1973, 1974 and 1975.*

Tabell 4.15. Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt i prosent av alle personer i arbeidsstyrken i grupper for kjønn og alder. Årsgjennomsnitt *Non-employed persons seeking work as a proportion of the labour force, by age and sex. Yearly averages. Percentages*

Alder *Age*	1973			1974			1975		
	I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*	I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*	I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
16–19 år *years*.....	9	7	12	10	7	13	13	13	14
20–29 » »	2	2	4	2	2	3	3	3	3
30–49 » »	1	0	1	1	0	1	1	1	2
50–74 » »	1	0	1	1	1	1	1	1	1
Aldre i alt *Ages, total*	2	1	2	1	1	2	2	2	3

Kilde: NOS Arbeidsmarkedstatistikk 1973, 1974 og 1975. *Source: NOS Labour Market Statistics 1973, 1974 and 1975.*

uten arbeidsinntekt som var i denne aldersgruppen, utgjorde også en stor del av alle arbeidssøkere uten arbeidsinntekt — om lag 40 prosent. Den høye arbeidssøkerprosenten i den yngste aldersgruppen henger delvis sammen med at antall i arbeidsstyrken (dvs. i nevneren) er forholdsvis liten da så mange i denne aldersgruppen går på skole eller studerer. Men de høye prosentene avspeiler også at en god del av dem som er på vei ut i yrkeslivet har vansker på arbeidsmarkedet. Problemene synes å være særlig store for ungdom uten videregående utdanning eller yrkesutdanning. Ved å se på de tallene som ligger bak tabellene 4.14. og 4.15. viser det seg at den relativt kraftige økningen i arbeidssøkere uten arbeidsinntekt fra 1974 til 1975 i større grad skyldes en økning i arbeidssøkere blant de litt eldre i arbeidsstyrken enn det skyldes økning blant de helt unge.

Av de 40 000 arbeidssøkende i gjennomsnitt i 1975 oppgav omtrent 13 000 at de var opptatt med husarbeid hjemme og omtrent 10 000 at de gikk på skole eller studerte, mens 16 000 oppgav ingen bestemt virksomhet.

I en undersøkelse om folks levekår fra 1973 har en søkt å belyse hvor mange som har vært arbeidssøkere uten arbeidsinntekt i løpet av det siste året. Tabell 4.16. gir tall for antall personer som i løpet av det siste året har søkt inntektsgivende arbeid (mens de var uten arbeid) i forhold til summen av antall personer som i løpet av året hadde hatt slikt arbeid og de som hadde søkt slikt arbeid. Denne andelen ligger 2—3 ganger over de tilsvarende andelene for arbeidssøkere i en bestemt uke, jfr. tabellene 4.14.—4.16. De høyeste andelene var blant kvinner og blant både kvinner og menn bosatte i Vestre og Nordre handelsfelt; og i den yngste aldersgruppen.

Arbeidstid

Omfanget av det inntektsgivende arbeid som utføres av ulike grupper sysselsatte varierer en god del fra gruppe til gruppe om vi måler den med antall arbeidstimer i løpet av en uke. (Tabellene 4.11., 4.17. og 4.18.) Ifølge resultatene fra

Tabell 4.16. Personer i arbeidsstyrken som har vært arbeidssøkere noen gang i løpet av de siste 12 måneder i prosent av alle i hver gruppe for alder, kjønn og landsdel. 1973 *Persons in the labour force who have experienced unemployment sometime during the last 12 months in per cent of all in each group by age, sex and part of the country. 1973*

	I alt *Total*	Alder *Age*		
		17–24 år *years*	25–49 år *years*	50–66 år *years*
Menn *Males*	9	38	6	3
Østre handelsfelt *Eastern trade region*	7	31	5	3
Vestre handelsfelt *Western trade region*	12	44	7	3
Midtre handelsfelt *Middle trade region*	11	53	6	2
Nordre handelsfelt *Northern trade region*	14	60	4	11
Kvinner *Females*	11	34	7	3
Østre handelsfelt *Eastern trade region*	8	23	7	3
Vestre handelsfelt *Western trade region*	14	42	8	2
Midtre handelsfelt *Middle trade region*	11	40	5	5
Nordre handelsfelt *Northern trade region*	16	53	6	0

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1973. *Source: Level of Living 1973.*

Tabell 4.17. Sysselsatte i inntektsgivende arbeid i alderen 16—74 år i grupper for kjønn og ekteskapelig status etter arbeidstid. Årsgjennomsnitt 1975. Prosent *Employed persons by sex, marital status and working hours. Yearly average 1975. Percentages*

	I alt *Total*	Arbeidstid pr. uke *Working hours per week*				Gjennomsnittlig arbeidstid pr. uke *Average working hours per week*
		1–9	10–19	20–29	30 timer og over *hours and more*	
						Timer *Hours*
Menn *Males*	100	1	2	3	94	44
Kvinner *Females*	100	9	13	19	59	31
Ugifte *Unmarried*	100	6	5	6	83	37
Gifte *Married*	100	10	16	24	50	29
Før gifte *Previously married*	100	8	10	17	65	32

Kilde: NOS Arbeidsmarkedstatistikk 1975. *Source: NOS Labour Market Statistics 1975.*

Arbeidskraftundersøkelsen 1975 var gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid lengre for menn enn for kvinner. Men forskjellen blir stort sett noe mindre om vi ser på hver enkelt gruppe i en grov yrkesgruppering, enn om vi sammenlikner arbeidstid for alle kvinner og alle menn, uansett yrke. Jordbruks-, skogbruks- og fiskearbeid og servicearbeid er imidlertid viktige unntak fra dette. I hele perioden 1972—75 var den gjennomsnittlige arbeidstid i undersøkelsesukene 43—44 timer pr. uke for menn mens den var 37 timer for kvinner.

Ved tolkningen av disse tallene for arbeidstid må en huske at arbeidskraftundersøkelsene er gjennomført i fire uker i løpet av et år, valgt slik at de faller utenom de store høytidene og de viktigste ferieperiodene (tabell 4.14.) Dette gjør at gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid her vil gi et godt bilde av ukentlig arbeidstid i fulle arbeidsuker, men ikke svare til gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid for hele året når en tar hensyn til bl. a. ferier. Da blir tallet for den gjennomsnittlige ukentlige arbeidstid en del lavere. Tid som går med til arbeidsreiser er ikke tatt med i tallene for arbeidstid i dette avsnittet, men det er gitt tall for varighet av arbeidsreiser i tabell 4.22.

Arbeid i hjemmet

Inntektsgivende arbeid omfatter bare en del av de aktiviteter som det er vanlig å kalle arbeid. Samlet tid nyttet til inntektsgivende arbeid (medregnet tid til arbeidsreiser) og annet arbeid, i gjennomsnitt for hele året, var omtrent like lang for menn og kvinner etter resultatene fra Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72. (Tabell 4.3.)

Menn brukte i gjennomsnitt litt kortere tid til inntektsgivende arbeid (38 timer pr. uke) enn kvinnene brukte til annet arbeid (41 timer pr. uke til egenarbeid).

I arbeidskraftsundersøkelsene blir de som ikke utfører inntektsgivende arbeid spurt om hva de hovedsakelig gjorde i forrige uke. Personer som var inne til 1. gangs militærtjeneste, som utførte

Arbeidsaktive				Ikke arbeidsaktive		
Personer i arbeidsstyrken		Personer inne til 1. gangs militær- eller sivilarbeidstjeneste	Personer i husarbeid hjemme m.v. som ikke søkte arbeid	Skoleelever/ studenter som ikke søkte arbeid	Pensjonister/ personer sluttet i arbeid som ikke søkte arbeid	Personer uten arbeid som ikke søkte arbeid	Arbeidsuføre
Sysselsatte	Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt						

Tabell 4.18. Personer i alder 16—74 år etter kjønn, ekteskapelig status og aktivitet. Årsgjennomsnitt 1975. 1 000 *Population at ages 16—74 years, by sex, marital status and activity. Yearly average 1975. 1 000*

Aktivitet *Activity*	I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*			
			I alt *Total*	Ugifte *Unmarried*	Gifte *Married*	Før gifte *Previously married*
Arbeidsaktive *Active persons*	2 493	1 228	1 265	282	877	106
Sysselsatte *Employed persons*	1 694	1 060	634	160	420	54
Personer i husarbeid hjemme m.v. *Persons engaged in own housework*	546	17	529	32	447	50
Andre arbeidsaktive *Other active persons*	253	151	102	90	10	(2)
Ikke arbeidsaktive *Non-active persons*	294	161	133	37	50	46
Pensjonister *Pensioners*	120	71	49	9	15	25
Andre ikke arbeidsaktive *Other non-active persons*	174	90	84	28	35	21
Alle *All*	2 787	1 389	1 389	319	927	152

Kilde: NOS Arbeidsmarkedstatistikk 1975. *Source: NOS Labour Market Statistics 1975.*

Tabell 4.19. Tid pr. uke nyttet til egenarbeid av gifte menn og kvinner etter egen og ektefelles yrkesaktivitet. Gjennomsnitt 1971—72. Timer *Time per week used for household work and family care by married men and women by the employment activity of themselves and their spouses. Average 1971—72. Hours*

	Menn *Males*	Kvinner *Females*
Ektepar der ingen av ektefellene var yrkesaktive *Couples where neither spouse were employed*	22	43
Ektepar der en av ektefellene var yrkesaktiv *Couples where one of the spouses was employed*	15	51
Ektepar der begge ektefeller var yrkesaktive *Couples where both spouses were employed*	14	34
Personer i alt — uavhengig av ekteskapelig status og yrkesaktivitet *Persons, total*	15	40

Kilde: NOS Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72. *Source: NOS The Time Budget Survey 1971—72.*

husarbeid hjemme eller som var skoleelever eller studerte betegnes som *arbeidsaktive*, sammen med personer i arbeidsstyrken (de sysselsatte og arbeidssøkere uten arbeidsinntekt). I det følgende er det gitt en oversikt over inndelingen av personer.

I 1975 var det om lag 50 prosent flere personer som var arbeidsaktive enn som var sysselsatte i inntektsgivende arbeid. Blant kvinnene var tallet på dem som var arbeidsaktive på annen måte enn som sysselsatte, omtrent det samme som tallet på sysselsatte, om lag 630 000. (Tabell 4.18.)

Selv om de aller fleste må bruke noe av sin tid til annet arbeid enn det som er inntektsgivende, er det klart at omfanget av slikt arbeid i hjemmet varierer sterkt mellom personene i ulike grupper, påvirket bl. a. av om personene deltar i inntektsgivende arbeid og av arbeidsdelingen ellers. Selv om begge ektefellene var yrkesaktive brukte kvinnene i 1971—72 mer enn dobbelt så mange timer som menn til arbeid i hjemmet, eller egenarbeid som vi her har kalt denne typen arbeid, henholdsvis 34 og 14 timer.

Hvis ingen av ektefellene var yrkesaktive, brukte også kvinnene omtrent dobbelt så mange timer til egenarbeid. Både der en eller begge ektefellene ikke var yrkesaktiv brukte ektefellene til sammen om lag 65 timer pr. uke til egenarbeid, mens der begge ektefellene hadde inntektsgivende arbeid ble den samlede tid nyttet til egenarbeid i gjennomsnitt under 50 timer pr. uke. (Tabell 4.19.)

Hvilke aktiviteter som regnes med til egenarbeid, framgår av tabell 4.20. Vi ser at det er særlig store forskjeller i hvor lang tid gifte menn og gifte kvinner nyttet til husarbeid og til arbeid med barn. Gifte menn med barn brukte f. eks. i gjennomsnitt bare 1 time pr. uke til arbeid med barn, mens gifte kvinner i gjennomsnitt brukte 6 timer pr. uke til arbeid med barn. Lek e.l. med

Tabell 4.20. Tid pr. uke nyttet av menn og kvinner i ulike familietyper etter type egenarbeid. Gjennomsnitt 1971—72. Timer *Time per week used for various types of household work and family care, by sex and family situation. Average 1971—72. Hours*

	I alt *Total*	Husarbeid *House work*	Vedlikehold *Maintenance*	Arbeid med barn[1] *Work with children*[1]	Kjøp av varer og tjenester *Purchases*	Annet egenarbeid *Other activities*	Reiser i samband med egenarbeid *Travels*
Personer i alt *Respondents, total*	28	18	3	2	2	2	1
Menn *Males*	15	4	5	1	1	2	1
Ugifte *Unmarried*	11	4	3	0	1	2	1
Gifte med barn *Married with children*	15	4	5	1	2	2	1
Gifte uten barn *Married without children*	15	5	5	0	2	2	1
Før gifte *Previously married*	16	6	3	1	4	1	1
Kvinner *Females*	40	30	1	3	3	2	1
Ugifte	21	14	1	0	3	2	1
Gifte med barn	48	35	1	6	3	1	2
Gifte uten barn	36	29	2	0	2	2	1
Før gifte	36	27	2	1	3	1	2

[1] Stell av og hjelp til barn m.v., ikke lek med barn e. l.
[1] *Childcare and help to children etc., not games with children etc.*
Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72. *Source: The Time Budget Survey 1971—72.*

Tabell 4.21. Tid pr. uke nyttet til husarbeid av gifte menn og kvinner etter tallet på barn. Gjennomsnitt 1971—72. Timer *Time per week used for house work by married men and women by the number of children. Average 1971—72. Hours*

	Alle *Total*	0	1	2	3	4 eller flere *or more*
Menn *Males*	5	5	4	5	4	4
Kvinner *Females*	34	29	32	36	36	41

Kilde: NOS Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72. *Source: NOS The Time Budget Survey 1971—72.*

barn er her ikke regnet som arbeid med barn. (Tabell 4.20.)

Det er interessant å merke seg at mens den gjennomsnittlige ukentlige arbeidstid nyttet til husarbeid for gifte menn ikke var påvirket av tallet på barn, økte den gjennomsnittlige ukentlige arbeidstid ganske vesentlig med tallet på barn for gifte kvinner. (Tabell 4.21.)

Det er nærliggende å se dette i sammenheng med at gifte kvinners deltaking i inntektsgivende arbeid synker med stigende barnetall (tabellene 4.10.—4.12.).

Arbeidsreiser

Resultatene fra undersøkelsen om levekår i 1973 sier noe om hva slags arbeidsreiser og frammøteforhold lønnstakerne da hadde. (Tabell 4.22.) Personene i de ulike aldersgrupper fordelte seg noenlunde likt på de ulike reisetid/frammøtealternativene — om lag 85 prosent hadde mindre enn 2 timers daglig reisetid. Derimot var fordelingen ulik for lønnstakerne bosatt i ulike kommunetyper. Andelen uten fast frammøteforhold og andelen med uke- eller langtidspendling var klart høyere blant lønnstakere bosatt i kommuner uten vesentlig innslag av service- og industrinæringer, enn for lønnstakere bosatt i kommuner med slike næringer. I alt var det snaut 10 prosent av alle lønnstakere som ikke hadde fast oppmøtested. (Tabell 4.22.)

Av resultatene fra Boforholdsundersøkelsen 1973 framgår det at blant de som reiste fra boligen til fast arbeidssted hver arbeidsdag og som arbeidde minst 15 timer pr. uke, var det 16 prosent av mennene og 28 prosent av kvinnene som gikk til arbeidet, mens 7 prosent av mennene og 10 prosent av kvinnene syklet. 54 prosent av mennene og 21 prosent av kvinnene nyttet egen bil, mens snaut 1 prosent satt på med andre. Offentlige transportmidler ble nyttet av 20 prosent av mennene og 40 prosent av kvinnene.

Skiftarbeid

Med skiftarbeid menes vanligvis arbeid der arbeidstidens plassering i døgnet varierer fra dag til dag, fra uke til uke eller på annen måte. Personer som har skiftarbeid vil vanligvis ha større vansker enn andre med å delta regelmessig i sosialt samvær med andre, foreningsarbeid o. l., i tillegg til at slikt arbeid i noen tilfelle kan føre til søvnforstyrrelser og andre helsemessige plager.

Om lag 15 prosent av alle lønnstakere hadde skiftarbeid i 1973 ifølge resultatene fra undersøkelsen om levekår. (Tabell 4.23.) Om lag 2 prosent hadde regelmessig nattarbeid. Skiftarbeid var ikke like vanlig i alle yrkesgrupper. Andelen var særlig stor blant menn innenfor transport- og servicearbeid der omtrent halvparten av lønnstakerne hadde skiftarbeid.

Tabell 4.22. Lønnstakere i grupper for alder og type av bostedskommune, etter daglig reisetid i forbindelse med arbeid. 1973. Prosent *Wage earners and salaried employees in different age groups and in different types of municipalities, by daily time spent travelling to work. 1973. Percentages*

	Reisetid *Time spent travelling to work*				
	I alt *Total*	Mindre enn 2 timer *Less than 2 hours*	2 timer eller mer *2 hours or more*	Uke- og langtids-pendlere *Week or longtime commuters*	Ikke fast frammøte-sted *Varying work places*
Alder *Age*					
17–24 år *years*	100	85	4	3	8
25–49 år *years*	100	85	5	2	8
50 år og over *years and over*	100	83	4	5	8
Kommunetype *Type of municipality*					
Landbruks-, fiskeri- og andre kommuner *Agricultural, fishing and other municipalities*	100	74	2	10	14
Blandede landbruks- og industrikommuner *Mixed agricultural and manufacturing municipalities*	100	78	4	7	11
Industrikommuner *Manufacturing municipalities*	100	87	5	0	8
Særlig sentrale, blandede tjenesteytings- og industri-kommuner *Especially central, mixed service and manufacturing municipalities*	100	87	6	1	6
Øvrige blandede tjenesteytings- og industrikommuner *Other mixed service and manufacturing municipalities*	100	89	1	2	8
Alle lønnstakere *All*	100	84	5	3	8

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1973. *Source: Level of Living 1973.*

Tabell 4.23. Lønnstakere med skiftarbeid i prosent av alle i hver gruppe for kjønn og yrke, alder og yrke. 1973. Prosent *Salaried employees and wage earners with shift work by sex, by age and by occupation. 1973. Percentages*

Yrke *Occupation*	I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*	Alder *Age*		
				17–24 år *years*	25–49 år *years*	50 år og over *and over*
Teknisk, vitenskapelig og humanistisk arbeid, administrasjonsarbeid *Technical, physical science, humanistic, artistic and administrative executive work*	14	5	25	14	16	12
Kontor- og handelsarbeid, militært arbeid *Clerical and and sales work*	6	7	5	11	4	6
Transport- og servicearbeid *Transportation, communication and service work*	31	51	17	29	38	23
Jordbruks-, skogbruks- og fiskearbeid *Agriculture, forestry, fishing and service work*	16	17	0	0	31	0
Industri-, bygge- og anleggs- og gruvearbeid *Mining, quarrying and manufacturing work etc.*	14	15	8	10	18	11
Yrker i alt *Occupations, total*	16	17	14	13	18	13

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1973. *Source: Level of Living 1973.*

Rettigheter og fordeler knyttet til arbeidet

De rettigheter og fordeler som lønnstakere kan ha i samband med sitt arbeid kan i en del tilfelle bety et vesentlig tillegg til lønnen. Slike rettigheter og fordeler kan ha mange former, fra gratis kaffe til arbeidsklær og pensjon utover folketrygden. (Tabell 4.24.) Forekomsten av slike fordeler varierer en god del fra yrkesgruppe til yrkesgruppe, og antakelig også fra arbeidsgiver til arbeidsgiver for personer i samme yrkesgruppe. Det synes å være en viss tendens til at de fordeler og rettigheter som medfører det største reelle tilskudd til lønnen (økt ferie, ekstra pensjon, lån eller lånegaranti, tilskott til telefon) var mest vanlig innenfor teknisk, vitenskapelig og humanistisk arbeid, administrasjonsarbeid, kontor- og handelsarbeid. For eksempel var det 78 prosent av mannlige og 55 prosent av kvinnelige lønnstakere med teknisk, vitenskapelig og humanistisk arbeid eller administrasjonsarbeid som hadde rett til pensjon utover folkepensjonen,

Tabell 4.24. Lønnstakere med forskjellige rettigheter og fordeler i tilknytning til arbeidet i prosent av alle lønnstakere i hver gruppe for kjønn og yrke. 1973 *Salaried employees and wage earners with different rights and advantages in their job by sex and occupation in per cent of all in each group by sex and occupation. 1973*

Kjønn, yrke *Sex, occupation*[1]	Gratis kaffe, te eller mat *Free coffee, tea or food*	Kjøp av varer eller tjenester til redusert pris *Buy goods or services at reduced price*	Lån eller garanti for lån *Loan or guarantee for loan*	Bruk av klær, utstyr fra bedrift *Use of clothes equipment from the enterprise*	Støtte til eller gratis telefon *Subsidized or free telephone*	Pensjon utover folkepensjon *Pensions in addition to national insurance*	Ferie mer enn 4 uker *More than 4 weeks holiday*
Alle *Total*	33	38	30	48	12	40	16
Menn *Males*							
I alt *Total*	31	40	40	50	17	45	13
Teknisk, vitenskapelig og humanistisk arbeid, administrasjonsarbeid	37	26	51	24	37	78	26
Kontor- og handelsarbeid, militært arbeid	58	59	51	33	24	55	10
Transport- og servicearbeid	31	31	38	56	13	63	16
Jordbruks-, skogbruks-, fiskearbeid og industri-, bygge- og anleggsarbeid, gruvedrift	22	44	33	63	9	28	8
Kvinner *Females*							
I alt *Total*	35	35	16	44	4	32	22
Teknisk, vitenskapelig og humanistisk arbeid, administrasjonsarbeid	21	9	13	46	4	55	41
Kontor- og handelsarbeid, militært arbeid	51	55	24	43	5	31	12
Transport- og servicearbeid	31	22	8	41	1	20	22
Jordbruks-, skogbruks-, fiskearbeid og industri-, bygge- og anleggsarbeid, gruve drift	25	60	14	48	3	16	10

[1] *For English translation of occupation, see table 4.23.*
Kilde: NOS Levekår 1973. *Source: NOS Level of Living 1973.*

mens bare 28 prosent av mannlige og 16 prosent av kvinnelige lønnstakere med jordbruks-, skogbruks- og fiskearbeid, industri-, bygge- og anleggsarbeid eller gruvearbeid hadde rett til slik pensjon. Den relativt høye andel med rett til mer enn 4 ukers ferie blant lønnstakere med teknisk, vitenskapelig og humanistisk arbeid eller administrasjonsarbeid, skyldes nok at lærere og annet undervisningspersonale hører med i denne gruppen.

Plagsomme arbeidsforhold

I undersøkelsen om levekår i 1973 ble lønnstakerne spurt om i hvilken grad de var utsatt for ulike plagsomme arbeidsforhold. (Tabell 4.25.) Fysisk og psykisk anstrengende arbeid, høyt arbeidstempo og støy er de forhold som oppleves som plagsomme av den største andel lønnstakere. F. eks. syntes nesten 40 prosent av lønnstakerne at de hadde et psykisk anstrengende arbeid og like mange sa at de var plaget av støy. Det var relativt flere kvinner enn menn som syntes de hadde fysisk anstrengende arbeid, henholdsvis 39 og 31 prosent.

Hvor stor andel som opplevde de ulike plagsomme arbeidsforhold, varierte både med type arbeidsforhold og yrkesgruppe. Bortsett fra psykisk anstrengende arbeid og tørr luft var det imidlertid slik at det var en større andel blant dem med jordbruks-, skogbruks-, fiske-, industri- og gruvearbeid m.v. som opplevde plagsomme arbeidsforhold, enn blant personer i andre yrkesgrupper. Bare snaut 10 prosent av lønnstakerne i de førstnevnte yrkesgruppene svarte at de ikke opplevde noen plagsomme arbeidsforhold, mens andelen uten plagsomme arbeidsforhold var dobbelt så høy i andre yrkesgrupper.

Arbeidsskader

Det var en vesentlig større andel av mennene enn kvinnene som mente at deres arbeid medførte risiko for arbeidsskader ifølge undersøkelsen om levekår i 1973. (Tabell 4.25.) Særlig var det en stor andel, mer enn 40 prosent, i yrkesgruppene jordbruks-, skogbruks-, fiske-, industri- og gruvearbeid m. v. som mente at det var risiko for arbeidsskader. Det var også en vesentlig høyere andel lønnstakere i disse yrkesgruppene som faktisk var blitt skadet i arbeidet i de siste 12 måneder, enn det var i andre yrkesgrupper. (Tabell 4.26.) De hadde også vesentlig flere dager med nedsatt aktivitet som følge av slike skader. Blant menn med jordbruks-, skogbruks- eller fiskearbeid var det f. eks. 9 prosent som var blitt skadet i arbeidet, og disse hadde i gjennomsnitt hatt 23 dager med nedsatt aktivitet på grunn av

Tabell 4.25. Lønnstakere som var utsatt for bestemte plagsomme arbeidsforhold i prosent av alle lønnstakere i hver gruppe for kjønn og yrke. 1973 *Salaried employees and wage earners who experienced certain troublesome working conditions in per cent of each group by sex and occupation. 1973*

	I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*	Teknisk, vitenskapelig og humanistisk arbeid, administrasjonsarbeid *Professional, technical and related workers. Managerial workers*	Kontor- og handelsarbeid, militært arbeid *Clerical and sales workers, military personnel*	Transport- og servicearbeid *Workers in transport and communication occupations, service, sport and recreation workers*	Jordbruks-, skogbruks- og fiskearbeid og industri-, bygge- og anleggsarbeid, gruvearbeid *Farmers, loggers, fishermen and crafismen, production-process workers, labourers, miners and related workers*
Ingen plager *None*	14	11	17	18	17	16	8
Fysisk anstrengende arbeid *Physically strenuous work*	34	31	39	19	20	45	45
Psykisk anstrengende arbeid *Psychically fatiguing work*	39	44	32	53	40	32	34
Høy eller lav temperatur *High or low temperature*	29	32	24	15	23	26	42
Trekk *Drought*	31	35	25	9	27	26	49
Fuktighet *Moistures*	14	20	6	3	4	11	29
Tørr luft *Dry air*	25	20	32	28	30	21	22
Forurenset luft *Contaminated air*	28	37	15	10	15	22	50
Støy *Noise*	38	48	23	15	23	32	64
Rystninger *Vibrations*	13	20	4	4	2	16	24
Vonde arbeidsstillinger *Uncomfortable working postures*	23	26	18	9	9	22	39
Høyt arbeidstempo *High pace of work*	34	35	33	25	37	33	39
Risiko for arbeidsskader *Risk of injuries at work*	23	33	7	7	5	21	43

Kilde: NOS Levekår 1973. *Source: NOS Level of Living 1973.*

Tabell 4.26. Lønnstakere som var blitt skadet i arbeidet i de siste 12 måneder i prosent av alle i hver gruppe for kjønn og yrke, og gjennomsnittlig antall dager med nedsatt aktivitet på grunn av skader. 1973 *Wage earners and salaried employees who were injured at work during the last 12 months in per cent of all in each group by sex and occupation, and the average number of days with reduced activity because of the injury. 1973*

	Var blitt skadet *Were injured*		Dager med nedsatt aktivitet *Days with reduced activity*	
	Menn *Males*	Kvinner *Females*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
Jordbruks-, skogbruks- og fiskearbeid *Agriculture, forestry and related work*	9	3	23	0
Industri-, bygge- og anleggsarbeid, gruvedrift *Mining and manufacturing work etc.*	8	3	36	40
Annet inntektsgivende arbeid *Other occupations*	3	1	10	16

Kilde: NOS Levekår 1973. *Source: NOS Level of Living 1973.*

Tabell 4.27. Lønnstakere som har hatt to eller flere arbeidsplasser i løpet av siste 5 år i prosent av alle i hver gruppe for alder og kjønn og for kommunetype og kjønn. 1973 *Salaried employees and wage earners in per cent of all in each group by age and types of municipalities who have had two or more employers during the last five years. 1973*

	Menn *Males*		Kvinner *Females*	
	2 arb.pl. *2 employers*	3 el. flere arb.plasser *3 or more employers*	2 arb.pl. *2 employers*	3 el. flere arb.plasser *3 or more employers*
Alder *Age*				
17–24 år *years*	18	37	24	37
25–49 år *years*	25	17	26	12
50 år og over *years and over*	16	6	24	7
Kommunetype *Type of municipalities*[1]				
Landbruks-, fiskeri- og andre kommuner	32	26	25	13
Blandede landbruks- og industrikommuner	23	20	28	9
Industrikommuner	25	9	32	16
Særlig sentrale, blandede tjenesteytings- og industrikommuner	17	13	22	16
Øvrige blandede tjenesteytings- og industrikommuner	15	15	24	10
I alt *Total*	21	15	25	14

[1] *For English translation, see table 4.22.*
Kilde: NOS Levekår 1973. *Source: NOS Level of Living 1973.*

slike skader. For menn med industri-, bygge- og anleggsarbeid eller gruvedrift var de tilsvarende tall 8 prosent og 36 dager og for menn med annet arbeid 3 prosent og 10 dager.

Skifte av arbeidsplass

Skifte av arbeidsplass kan både skyldes at man er utilfreds med den jobben man har og at man har mulighet til å få en jobb som er mer tilfredsstillende. Det hender også at man må skifte jobb for å unngå å bli arbeidsledig, eller for å unngå å flytte, men ifølge resultatene fra undersøkelsen om levekår 1973 var det bare 5 prosent av lønnstakerne som i løpet av de siste fem år hadde måttet skifte arbeidsplass av slike grunner. Det å skifte arbeidsplass var særlig utbredt blant de yngste lønnstakerne, blant menn bosatt i kommuner med stort innslag av primærnæringene og blant kvinner bosatt i industrikommuner. Undersøkelsen viste også at det særlig blant de yngste lønnstakerne var en stor andel som ønsket å skifte jobb, og som regnet med at de ville gjøre det. (Tabell 4.27.)

5. Inntekt og forbruk

Hovedtall fra kapitlet

I dette kapitlet legger vi fram tall som belyser inntektsforholdene til inntektstakere og husholdninger. Vi gir også tall for hva ulike husholdninger har av utgifter til forbruk og hvordan forbruket fordeler seg på noen hovedgrupper av varer og tjenester. Til slutt presenterer vi noen opplysninger om hvor utbredt varige forbruksgoder som bil, hytte, fjernsyn osv. er i ulike befolkningsgrupper.

Med inntektstakere mener vi alle personer som mottar lønnsinntekt, næringsinntekt, trygd, avkasting av kapital o.l. Inntekten varierer sterkt mellom ulike grupper av inntektstakere. Gjennomsnittsinntekten for alle inntektstakere var i 1973 kr 26 000 (inntekt er her definert som summen av nettoinntekt ved statsskattelikningen pluss særfradrag og nettoinntekt ved sjømannsskatteordningen). Mannlige inntektstakere tjente kr 32 000 i gjennomsnitt, mens kvinner hadde en gjennomsnittsinntekt på kr 16 000. (Tabell 5.1.)

Tabell 5.1. Gjennomsnittlig inntekt for inntektstakere i ulike aldersgrupper. Menn og kvinner. Hele tusen kroner. 1973 *Average income for income earners in different age groups. Males and females. In thousand kroner. 1973*

Kjønn *Sex*	Aldersgrupper *Age groups*					
	Under 20 år *years*	20—24 år *years*	25—39 år *years*	40—59 år *years*	60—66 år *years*	67 år og over *years and over*
Menn *Males*	10	19	38	41	34	23
Kvinner *Females* ...	7	15	18	20	18	14

Kilde: Inntektsstatistikken 1973. *Source: Income Statistics 1973.*

Både blant mannlige og kvinnelige inntektstakere var gjennomsnittsinntekten størst i alderen 40 til 59 år, kr 41 000 for menn og kr 20 000 for kvinner. Det var også klare ulikheter i inntekten mellom fylkene.

Det finnes flere metoder for å gi en sammenfattende beskrivelse av inntektsfordelingen. En slik måte er å beregne hvor stor del av den samlede inntekten som faller på de som har de høyeste inntektene og hvor stor del som faller på de som har de laveste inntektene.

I 1973 tjente den tiendedelen av inntektstakerne som hadde de høyeste inntektene, 27 prosent av den samlede inntekten, mens den tiendedelen som hadde de laveste inntektene bare hadde 1 prosent av totalinntekten. Noe av denne inntektsulikheten skyldes imidlertid at en del inntektstakere frivillig eller ufrivillig ikke arbeide et helt årsverk i 1973.

For den enkelte person vil det stort sett være slik at det er husholdningens samlede inntekt som danner rammen for hva vedkommende kan disponere av varer og tjenester.

Begrepet disponibel likningsinntekt er definert slik at det kan nyttes som et mål for hva en husholdning kan disponere. Det omfatter inntektene i husholdningen ifølge selvangivelsen, med tillegg av barnetrygd, sosialhjelp og noen poster som på selvangivelsen er trukket fra bruttoinntekten, f. eks. skattefri banksparing, og med fradrag for utliknet skatt (og trygdepremie) på denne inntekten. I 1967 var gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt pr. husholdning kr 21 000, mens den steg til kr 33 000 i 1973. (Tabell 5.2.)

Tabell 5.2. Gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt for husholdningene i løpende og i faste kroner. Hele tusen *Average disposable assessment income for households in current and fixed kroner. In thousands*

	1967	1970	1973
Løpende kroner *Current kroner*	21	27	33
Faste kroner[1] *Fixed kroner*[1]	38	41	40

[1] Omregnet til 1975-kroner ved hjelp av konsumprisindeksen.
[1] *Converted into 1975-kroner by help of the consumer price index.*
Kilde: Inntektsstatistikken 1967, 1970, 1973. *Source: Income Statistics 1967, 1970, 1973.*

Dersom vi ved hjelp av konsumprisindeksen regner ut hva inntektene i 1967, 1970 og 1973 ville ha vært, uttrykt i 1975-kroner, får vi en stigning i gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt for husholdningene fra kr 38 000 i 1967 til kr 40 000 i 1973.

Vi får store ulikheter i gjennomsnittstallene for den disponible likningsinntekt, når vi grupperer husholdningene etter slike egenskaper som hovedinntektstakerens alder, kjønn og yrke, husholdningens størrelse og sammensetning og tallet på inntektstakere i husholdningen.

Husholdninger der hovedinntektstakeren var mellom 40 og 59 år hadde høyest inntekt; i gjennomsnitt kr 40 000 i 1973. I rundt 30 prosent av husholdningene var en kvinne hovedinntektstaker. Disse husholdningene hadde i gjennomsnitt en disponibel likningsinntekt på kr 22 000, mens gjennomsnittet i husholdninger der menn var hovedinntektstakere var kr 37 000. Noe av bakgrunnen for denne forskjellen var at langt over halvparten av alle husholdninger med kvinner som hovedinntektstakere var en-person husholdninger. Husholdninger der hovedinntektstakeren var næringsdrivende innen eiendomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting hadde høyest gjennomsnittsinntekt når vi grupperer husholdningene etter sosioøkonomiske kjennemerker. Her var gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt kr 48 000. Lavest var gjennomsnittet for husholdninger med en hovedinntektstaker under utdanning, med kr 8 000 og for husholdninger der hovedinntektstakeren var trygdet, med kr 18 000. Blant de husholdningene hvor hovedinntektstakeren var yrkesaktiv, var gjennomsnittsinntekten lavest for lønnstakere innen hotell- og restaurantdrift, med kr 24 000.

Inntekten stiger naturlig nok med tallet på inntektstakere i husholdningen. I 1973 tjente husholdninger med én inntektstaker kr 24 000 i gjennomsnitt, mens den gjennomsnittlige disponible likningsinntekt var kr 57 000 for husholdninger med 3 eller flere inntektstakere. Blant ektepar steg inntekt med tallet på barn, dvs. at ektepar med 1 eller 2 barn hadde høyere inntekt enn ektepar uten barn. Høyest inntekt hadde ektepar med 3 eller flere barn i husholdningen. Dette gjaldt uansett om vi sammenlikner husholdninger med én inntektstaker eller husholdninger med flere inntektstakere i husholdningen. Dersom vi ser alle husholdningene under ett, uavhengig av størrelse og sammensetning, så hadde den tiendedelen av husholdningene som hadde de høyeste disponible likningsinntektene 22 prosent av den samlede disponible likningsinntekt for alle husholdninger i 1973. Den tiendedelen som tjente minst hadde 2 prosent av totalinntekten.

Det private forbruket har, slik det registreres i nasjonalregnskapet, steget fra 32 310 millioner kroner i 1967 til 60 398 millioner kroner i 1973. Omregnet i faste priser ved

Tabell 5.3. Fordelingen av den samlede disponible likningsinntekt mellom husholdningene når husholdningene er ordnet i ti like store grupper etter størrelsen av disponibel likningsinntekt. 1973 *Distribution of total disposable assessment income among households. 1973*

	Inntektsgruppe *Income group*									
	0–11 199 kr 1	11 200–15 699 kr 2	15 700–20 499 kr 3	20 500–25 499 kr 4	25 500–29 699 kr 5	29 700–34 599 kr 6	34 600–39 699 kr 7	39 700–46 399 kr 8	46 400–57 099 kr 9	57 100 kr og over *and over* 10
Prosentdel av samlet inntekt *Percentage of total income*	2	4	6	7	9	10	11	13	16	22

Kilde: NOS Inntektsstatistikk 1973. *Source: NOS Income Statistics 1973.*

hjelp av konsumprisindeksen steg privatforbruket med rundt 4,7 prosent hvert år i denne perioden. Sammen med denne veksten i det private forbruket har sammensetningen av forbruket også endret seg. En stadig synkende del av husholdningens utgifter går til kjøp av matvarer, rundt 22—23 prosent av det totale private forbruket i 1973. På den andre siden har utgiftene til reiser/transport og fritidssysler økt sterkere enn totalforbruket. På basis av oppgavene som samles inn gjennom forbruksundersøkelsen kan vi si noe om ulikheter i forbruk mellom husholdningene. Forbruksundersøkelsene gir noe lavere tall for det private forbruket og en noe annen sammensetning av det enn tallene i nasjonalregnskapet. Årsakene til dette ligger både i ulikheter i definisjonen av privat forbruk og i metoden for å samle inn opplysningene. I hovedsak gir imidlertid disse to kildene samme resultater.

Forbruket i en husholdning avhenger av størrelsen på husholdningen og alderssammensetningen i den. Det var i 1973 også klare ulikheter mellom husholdninger i forskjellige bostedsstrøk når det gjaldt samlet forbruksutgift og sammensetning av forbruket. Disse ulikhetene gjaldt selv når man bare ser på husholdninger som består av ektepar med barn. Av en total forbruksutgift på kr 55 000 brukte ektepar med barn i Oslo kr 21 000 (38 prosent av hele forbruket) til reiser, transport og boutgifter. (Betaling av boliglån er ikke regnet med.) Ektepar med barn som bodde i spredtbygde strøk brukte kr 13 000 (33 prosent av totalt forbruk) på de samme varer og tjenester. (Tabell 5.4.)

Tabell 5.4. Forbruksmønsteret for ektepar med barn i to utvalgte bostedsstrøk. Samlet forbruksutgift og forbruksandeler i prosent. 1973 *Pattern of expenditure for married couples with children in two selected residential areas. Percentages. 1973*

	Vare- og tjenestegruppe *Goods and service group*									
Bostedsstrøk *Residential area*	Matvarer *Food*	Drikkevarer og tobakk *Beverages and tobacco*	Klær og skotøy *Clothing, footwear*	Bolig, lys og brensel *Rent, fuel and power*	Møbler og husholdningsartikler *Furniture and household*	Helsepleie og personlig hygiene *Medical and personal care*	Reiser og transport *Transport*	Fritidssysler og utdanning *Recreation and education*	Andre varer og tjenester *Other goods and services*	Forbruksutgift i alt *Expenditure, total*
Oslo	21	6	9	18	9	2	20	9	6	55 000
Spredtbygde strøk *Sparsely populated areas*	25	4	11	11	11	2	21	9	6	39 500

Kilde: Forbruksundersøkelsen 1973. *Source: Survey of Consumer Expenditure 1973.*

Den prosentdelen av husholdningene som disponerer bil har økt sterkt fra 1967 til 1973, fra 38 prosent til 54 prosent. Det samme gjelder for den prosentdel som disponerer dypfryser, her har veksten vært fra 34 prosent til 57 prosent av alle husholdninger. Derimot har det i denne perioden ikke blitt noe særlig mer vanlig å eie fritidshus. (Tabell 5.5.)

Tabell 5.5. Husholdninger som eier varige forbruksgoder. Prosent. 1967 og 1973 *Households with durable consumer goods. Percentages. 1967 and 1973*

År *Year*	Fritidshus *Holiday house*	Privat bil *Private car*	Fryseskap *Refrigerator*
1967	16	38	34
1973	18	54	57

Kilde: Forbruksundersøkelsen 1967 og 1973. *Source: Survey of Consumer Expenditure 1967 and 1973.*

Det er langt færre av husholdningene i Oslo, Bergen og Trondheim enn i landet under ett som disponerte bil i 1973 (45 prosent mot 54 prosent). Den samme ulikheten gjaldt også for fryseskap. Derimot var det å eie fritidshus noe mer utbredt i de tre største byene.

Begreper og datagrunnlag

I Sosialt utsyn forsøker vi å gi en generell oversikt over befolkningens levekår. I en slik oversikt vil de materielle midlene være av sentral betydning uten at vi i denne publikasjonen har forsøkt å rangere materiell standard i forhold til f. eks. helse- eller arbeidsforhold. I dette kapitlet gir vi tall for inntekt, forbruk og eie av en del varige forbruksgoder. Tall er tatt med både for å vise ulikheter mellom grupper befolkningen kan deles i, og for å vise utviklingstendensene.

De tallene som er tatt med, gir ikke noen fullstendig beskrivelse av befolkningens materielle standard, men kaster lys over viktige sider ved den. Tallene for inntekt sier noe om hvilke rammer personer og husholdninger har for sitt forbruk, og tallene kan antyde noe om ulikhet innen befolkningen. Forbruksmønsteret forteller noe om hva befolkningen faktisk betaler for kjøp av ulike slag varer og tjenester, og tallene for eie av varige forbruksgoder sier både noe om hvor utbredt ulike fritidsgoder og husholdningsredskaper er, og hvor stor del av befolkningen som har hatt økonomisk evne til å skaffe seg disse gjenstandene.

Inntektstallene i dette kapitlet bygger på opplysninger fra selvangivelsen. Fordelen ved å bruke denne typen opplysninger er at vi for alle personer og husholdninger kan si hva inntekten er på årsbasis. Opplysningene gir også mulighet for sammenlikning av personer med f. eks. forskjellige yrker. Opplysninger om inntekt finnes også f. eks. i form av oppgaver over timelønn for arbeidere i bergverk, industri, osv. og månedslønn for ulike typer av funksjonærer. Disse tallene er ikke lette å bruke til å sammenlikne årslønn for ulike yrkesgrupper, og de kan ikke brukes til å gi inntektstall for husholdninger, eller for personer som har inntekt fra flere kilder. Slike tall er derfor ikke presentert i dette kapitlet.

Inntektstall fra selvangivelsen har imidlertid også flere svakheter når de brukes i en oversikt over de materielle sidene ved levekårene. Når vi i dette kapitlet presenterer tall for inntekt for inntektstakerne er dette tallet påvirket av skattereglene. Nettoinntekten kommer som kjent fram etter at det er trukket fra minstefradrag, beløpet som er spart på skattefri banksparing og andre fradrag ved skattelikningen.

En annen svakhet ved bruken av opplysninger fra selvangivelsen er at ikke all inntekt blir oppgitt til beskatning. Verdien av naturalytelser som fri bolig, bil o.l. blir i tillegg vurdert lavt ved skattelikningen. Noen ytelser er også skattefrie. Det er tilfelle f.eks. med bostøtte, utdanningsstipend og en del av trygdeytelsene. Slike beløp er ikke regnet med i det begrepet vi her bruker for inntekt.

I dette kapitlet bruker vi også begrepet disponibel likningsinntekt for å belyse husholdningenes inntektsforhold.

Vi finner disponibel likningsinntekt ved å ta summen av inntektene til alle inntektstakere i husholdningen. Til denne summen legger vi barnetrygd, forsørgerstønad, og sosialhjelpytelser, dersom husholdningen eller noen av husholdningsmedlemmene har mottatt slike. Videre legger vi til en del av fradragspostene ved skattelikningen, f.eks. skattefri banksparing. Endelig

trekker vi fra summen av disse postene den skatt på inntekt og formue som har falt på husholdningsmedlemmene. Slik disponibel likningsinntekt er definert belyser begrepet relativt godt hva husholdningen har å rutte med av penger i løpet av året.

I kapittel 4 om arbeidsliv og i innledningskapitlet er det presentert tall for arbeidet i hjemmet. Denne produksjonen er ikke lønnt, men er selvfølgelig en del av de materielle ressursene i en husholdning. Dette forholdet er det viktig å være klar over når man bruker tallene for husholdningenes pengeinntekter til å belyse utviklingen i den materielle standarden for husholdningene, og når man skal vurdere ulikheter mellom husholdningene. Opplysningene om inntekt er tatt fra inntektsundersøkelsene for 1967, 1970 og 1973. Disse undersøkelsene er presentert mer fullstendig i NOS Inntektsstatistikk 1967, 1970 og 1973.

For å belyse geografiske ulikheter i inntekt har vi også tatt med en tabell og noen enkeltopplysninger fra skattestatistikken.

Forbruksmønsteret i befolkningen kan belyses både med tall fra nasjonalregnskapet og med tall fra forbruksundersøkelsene. Utviklingen i forbruksmønsteret er her belyst ved hjelp av tall fra nasjonalregnskapet, mens ulikhetene mellom husholdningene er belyst med tall fra forbruksundersøkelsene. Opplysningene om det private forbruket samles inn og brukes på ulike måter når det gjelder disse to kildene og avgrensingene av hva som skal regnes som privat forbruk er også noe forskjellig. Den viktigste forskjellen er at man i nasjonalregnskapet trekker inn hele verdien av helsetjenestene, også den delen Rikstrygdeverket betaler. Forbruksundersøkelsen registrerer bare de utlegg husholdningene har hatt i forbindelse med bruk av helsetjenestene.

Verken i nasjonalregnskapet eller i forbruksundersøkelsene regnes avdrag på boliglån eller banksparing som del av det private forbruket. Verdien av arbeidet i hjemmet er det heller ikke gjort noe forsøk på å regne inn under det private forbruket.

Forbruksundersøkelsene er presentert i NOS Forbruksundersøkelsene 1967, 1970 og 1973 og i Statistiske analyser nr. 24 Private husholdningers forbruk i 1973.

Nasjonalregnskapet blir hvert år presentert i publikasjonen Økonomisk utsyn.

Når vi gir tall for hva husholdningen har av varige forbruksgoder, vil dette kunne belyse f. eks. hvor godt utstyrt boligen er eller hva husholdningen disponerer av fritidsgoder. Men når det f. eks. gjelder fritidshus vil det nok være slik at en del husholdninger ikke selv eier, men likevel disponerer slike fritidsgoder gjennom slekt eller venner. I de tallene vi presenterer er imidlertid ikke denne gruppen husholdninger regnet med. Når man bruker eie av bil, hytte, fryser osv. som mål for materiell standard, bør man huske at det alltid vil være en del av husholdningene som velger å ikke skaffe seg goder de i og for seg har økonomisk evne til å kjøpe.

Tallene for eie av varige forbruksgoder er hentet fra NOS Forbruksundersøkelsene 1967 og 1973. Dessuten er tallene analysert i Statistiske analyser nr. 28 Beholdning og anskaffelser av varige forbruksvarer i private husholdninger.

Personlig inntekt

I dette avsnittet vil vi presentere tall som kan belyse hva inntektstakerne har i inntekt før direkte skatt er betalt. De fleste inntektstakere lever i husholdninger med flere personer. I en del av husholdningene er det også flere inntektstakere. En persons forbruk vil ikke bare være bestemt av egen inntekt, men av den samlede husholdningsinntekten og størrelsen på den husholdningen han tilhører. Tallene i dette avsnittet er derfor først og fremst egnet til å si noe om hva inntektstakere får brutto utbetalt (dvs. før skatt) som lønnstakere, får av fortjeneste som selvstendige næringsdrivende eller får i trygd o. l.

Som uttrykk for inntektstakerens inntekt vil vi her bruke summen av (i) nettoinntekt ved den ordinære statsskattelikningen pluss særfradrag (på selvangivelsen tilsvarer dette posten nettoinntekt før eventuelle særfradrag) og (ii) nettoinntekt ved sjømannsskatteordningen. Dersom nettoinntekt ved den ordinære statsskattelikningen pluss særfradrag er positiv, er beløpet tatt med uavhengig av om det var iliknet skatt på

Tabell 5.6. Inntektstakere etter størrelsen av inntekten. Gjennomsnittlig inntekt pr. inntektstaker
Income earners by size of income. Average income per income earner

År *Year*	Tallet på inntektstakere *Number of income earners*	I alt *Total*	Inntektstakerens inntekt. Kr *Income of the income earner. Kroner*					Gjennomsnittlig inntekt *Average income*
			Under 10 000	10 000–19 999	20 000–29 999	30 000–39 999	40 000 og over *and over*	
		Prosent *Percentage*						Kr *Kroner*
1967	1 995 924	100	36	30	22	8	4	17 100
1970	2 211 509	100	32	24	22	13	9	19 900
1973	2 404 742	100	24	24	16	17	19	25 900

Kilde: NOS Inntektsstatistikk 1967, 1970 og 1973. *Source: NOS Income Statistics 1967, 1970 and 1973.*

inntekten. Dersom nettoinntekt ved den ordinære statsskattelikningen pluss særfradrag er negativ er inntekten her satt lik null.

Dette inntektsbegrepet omfatter arbeidsinntekter og kapitalinntekter og visse gevinster, pensjons-/trygdeinntekter og stønader, men ikke skattefrie beløp som bostøtte og utdanningsstipend eller de trygdeytelsene som er skattefrie. Alle utgifter i næringsvirksomhet, minstefradraget, alle renteutgifter, skattefri banksparing og andre fradrag ved skattelikningen er trukket fra.

Alle personer som ble behandlet som selvstendige enheter ved skattelikningen, er regnet som inntektstakere. Det innebærer at ektefeller som liknes hver for seg (særskilt likning), regnes som to inntektstakere. Også ektefeller som liknes under ett (felles likning), regnes som to inntektstakere dersom det foreligger separat oppgave for hver av ektefellene. Forsørgede personer, dvs. personer som det ble gitt barnetrygd, forsørgerstønad eller særfradrag (p.g.a. forsørgelse) for, regnes som inntektstakere dersom de ble særskilt eller selvstendig liknet (dette gjelder oppgavene for årene 1970 og 1973).

Også personer som ikke hadde noen inntekt eller formue i det hele tatt ved skattelikningen, regnes som inntektstakere dersom de ble behandlet som selvstendige enheter ved skattelikningen. På grunn av definisjonen av hvem som skal regnes som inntektstakere blir tallet på inntektstakere høyt. I 1973 var tallet ca. 2,4 millioner i alt. Gjennomsnittsinntekten for inntektstakerne var i 1973 kr 25 900. (Tabell 5.6.) For årene 1967 og 1970 var gjennomsnittsinntekten henholdsvis kr 17 100 og kr 19 900 i løpende kroner. Regnet i løpende kroner har gjennomsnittsinntekt økt med kr 8 800 i løpet av perioden 1967 til 1973. Mens 36 prosent av inntektstakerne hadde under kr 10 000 i inntekt i 1967, hadde bare 24 prosent så lav inntekt i 1973.

I perioden fra 1967 til 1973 har imidlertid prisene steget. Skal en sammenlikne kjøpekraften til

Figur 5.1. Konsumprisindeksen 1962—1976. 1974 = 100 *Consumer price index 1962—1976. 1974 = 100*

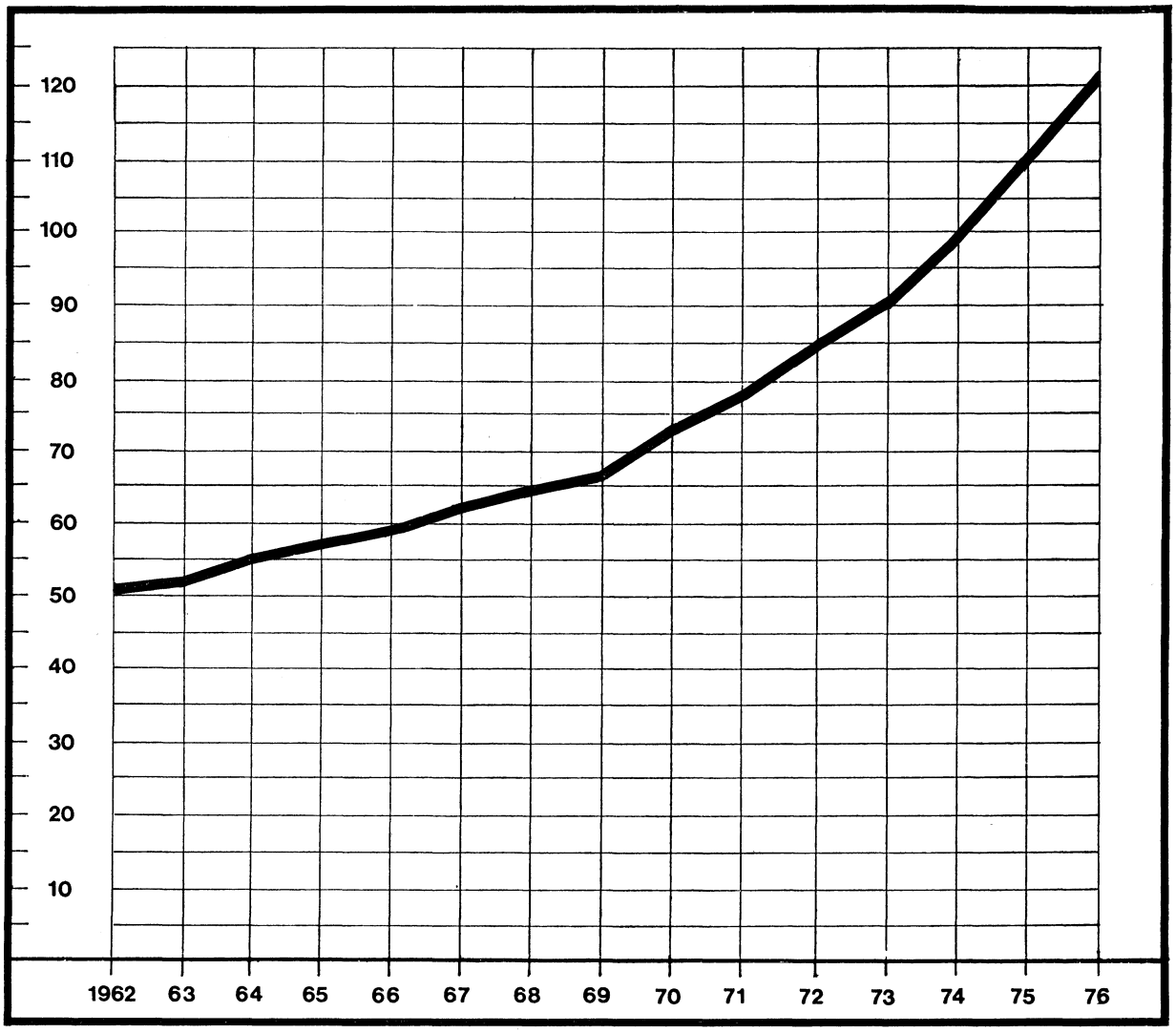

Kilde: Statistisk månedshefte. *Source: Monthly Bulletin.*

gjennomsnittsinntektene for disse to årene må en ta hensyn til dette.

En tilnærmet korreksjon for prisendringene oppnår vi ved å regne om inntektene i årene 1967, 1970 og 1973 til de beløp de ville svare til etter prisene i 1975. (Tab. 5.7.) Til denne omregningen har vi brukt konsumprisindeksen (fig. 5.1.).

Figur 5.2. Gjennomsnittsinntekt pr. inntektstaker 1962—1973 *Average income per income earner 1962—1973*

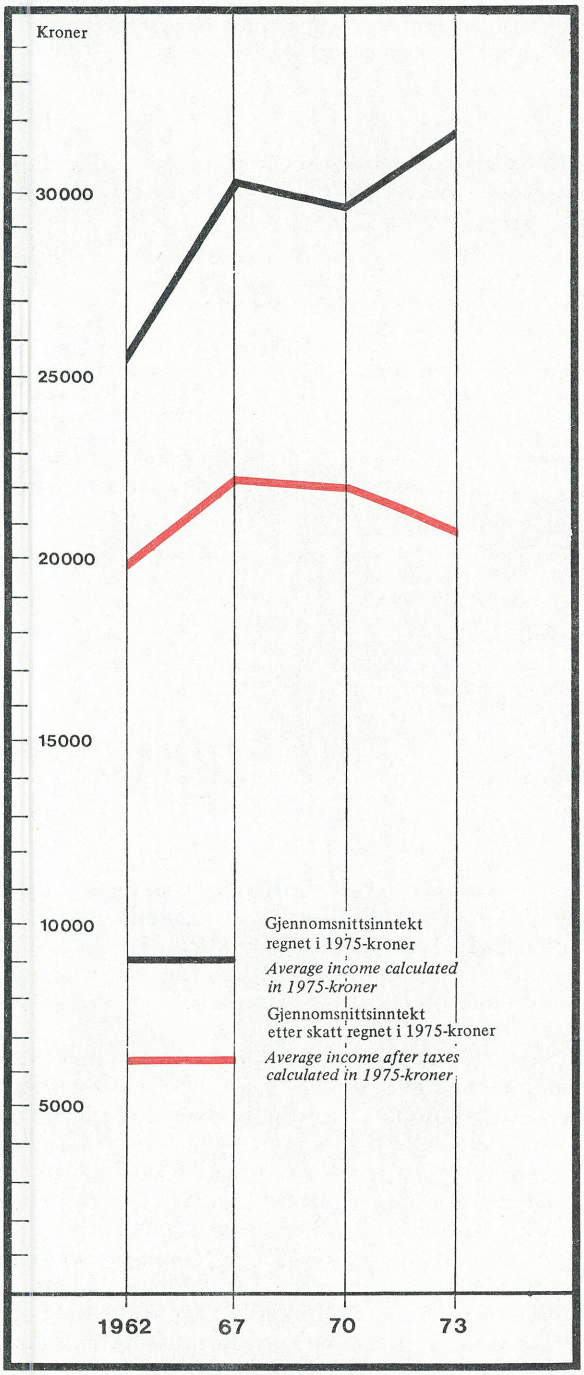

Kilde: Inntektsstatistikken 1962, 1967, 1970 og 1973, pluss beregninger foretatt i Byrået. *Source: Income Statistics 1962, 1967, 1970 and 1973, plus calculations made in the Central Bureau of Statistics.*

Gjennomsnittsinntekten for inntektstakere steg fra kr 30 200 i 1967 til kr 31 700 i 1973, dersom vi regner gjennomsnittsinntektene for disse årene om til 1975-kroner. (Tabell 5.7.) Når vi regner tallene for inntektstakernes inntekt om til 1975-kroner, var det 17 prosent av alle inntektstakere som tjente mindre enn kr 10 000 og 32 prosent som tjente mer enn kr 40 000 i 1973.

Vi har også regnet ut tallene for inntekt etter skatt pr. inntektstaker. Dette er gjort for året 1962 i tillegg til årene 1967, 1970 og 1973. (Figur 5.2.) Skattene omfatter her utliknet direkte skatt på inntekt og formue og dessuten medlemsavgift til folketrygden (eksisterte ikke i 1962). Når man sammenlikner tallene for inntekt fra forskjellige år bør man være klar over at tallene gjelder både for helt og delvis yrkesaktive og yrkespassive personer. De yrkespassive har i gjennomsnitt lavere inntekt enn de yrkesaktive. Dersom tallet på yrkespassive øker i forhold til tallet på yrkesaktive, vil dette påvirke gjennomsnittstallene for alle inntektstakere. I perioden 1962 til 1973 har den delen av befolkningen som er over 67 år økt både absolutt og relativt (se kapittel 2 om befolkning).

Dette har trukket inntekt pr. inntektstaker ned. Også de som har inntekt bare en del av året trekker gjennomsnittsinntekten pr. inntektstaker ned, men vi vet ikke om de har økt eller avtatt i relativt antall.

Ved denne oversikten over inntektstakernes inntekt i forskjellige år må en også være oppmerksom på at tallene fra de enkelte år ikke er helt sammenliknbare på grunn av endringer i skattereglene. Utslag av virkelig stor betydning skulle imidlertid ikke disse endringene ha ført til.

Inntekt pr. inntektstaker har økt fra 1962 til 1973, fra kr 25 500 til kr 31 700 i 1975-kroner. Men det har nesten ikke vært noen vekst i inntekt etter skatt i faste kroner i denne perioden. I 1962 var inntekt etter skatt pr. inntektstaker kr 20 100, mens den i 1973 var kr 21 200 i 1975-kroner.

Forskjeller i inntekt blant inntektstakere

Det var store ulikheter i inntekt mellom inntektstakerne i 1973. Ulikheter i inntekt kan belyses på mange måter. En måte er å se på hvor stor del av all inntekt som faller på dem som hadde de høyeste og hvor stor del som faller på dem som hadde de laveste inntektene. Vi har her rangert inntektstakerne etter størrelsen på deres inntekt, først den tiendedelen av inntektstakerne som hadde lavest inntekt (gruppe nr. 1) og så oppover til den tiendedelen av inntektstakerne som hadde høyest inntekt (gruppe nr. 10). I 1973 hadde de 10 prosent av inntektstakerne som hadde høyest inntekt, 27 prosent av all inntekt, mens de 10 prosent som hadde lavest inntekt hadde 1 prosent av den totale inntekten. (Tabell 5.8.) Den enkelte persons inntekt i løpet

Tabell 5.7. Inntektstakere etter størrelsen av inntekten i faste kroner. Prosent. Gjennomsnittlig inntekt pr. inntektstaker. 1975-kroner *Income earners by size of income. Percentage. Average income per income earner. 1975-kroner*

År *Year*	Tallet på inntektstakere *Number of income earners*	I alt *Total*	Inntektstakerens inntekt. 1975-kroner *Income of the income earner. 1975-kroner*					Gjennomsnittlig inntekt *Average income*
			Under 10 000	10 000–19 999	20 000–29 999	30 000–39 999	40 000 og over *and over*	
			Prosent *Percentage*					1975-kr
1967	1 995 924	100	18	22	17	16	27	30 200
1970	2 211 509	100	19	22	15	15	29	29 700
1973	2 404 742	100	17	23	14	14	32	31 700

Kilde: Inntektsstatistikken 1967, 1970 og 1973, pluss beregninger foretatt i Byrået. *Source: Income Statistics 1967, 1970 and 1973 plus calculations made in the Central Bureau of Statistics.*

Tabell 5.8. Inntektsklasser og inntekt for inntektstakerne når inntektstakerne er ordnet i ti like store grupper, etter inntektens høyde *Income groups and income for the income earners when the income earners are arranged in ten equally big groups, by size of the income*

1970		1973	
Inntektsklasse *Income group*	Inntektsklassenes del av den samlede inntekten *The income groups' share of the total income*	Inntektsklasse *Income group*	Inntektsklassenes del av den samlede inntekten *The income groups' share of the total income*
Kr *Kroner*	Prosent *Percentage*	Kr *Kroner*	Prosent *Percentage*
(1) 0— 3 299	1	(1) 0— 3 999	1
(2) 3 300— 6 799	3	(2) 4 000— 9 399	3
(3) 6 800— 9 499	4	(3) 9 400—11 799	4
(4) 9 500—12 799	5	(4) 11 800—16 099	5
(5) 12 800—17 299	7	(5) 16 100—21 499	7
(6) 17 300—21 799	10	(6) 21 500—27 799	10
(7) 21 800—26 399	12	(7) 27 800—33 699	12
(8) 26 400—31 299	14	(8) 33 700—39 699	14
(9) 31 300—39 199	17	(9) 39 700—50 199	17
(10) 39 200 og over *and over*	27	(10) 50 200 og over	27
I alt *Total*	100	I alt *Total*	100

Kilde: NOS Inntektsstatistikk 1970 og 1973. *Source: NOS Income Statistics 1970 and 1973.*

av et år vil bestå av lønn, næringsinntekt, kapitalinntekter, trygder o. l. For lønnstakere vil lønnen avhenge både av lønnssatsen og mengden arbeid (om det er hel eller halv dag, sommerjobb eller annen type kortvarig arbeid osv.).

Det er imidlertid ikke mulig å skille ut personer med helårsarbeid i denne oversikten over inntektsfordelingen. Noe av skjevheten vil derfor ha sin årsak i at en del inntektstakere frivillig eller uønsket ikke arbeidde et helt årsverk i 1973. Den prosentvise fordelingen av inntektstakernes totale inntekt på de enkelte gruppene har ikke forandret seg noe fra 1970 til 1973.

Inntektstakernes inntekt varierer med alderen. Inntektstakerne i alderen 40—59 år hadde høyest gjennomsnittsinntekt med kr 33 100, mens inntektstakerne som var under 25 år, eller 67 år og over hadde lavest gjennomsnittsinntekt. Det er grunn til å anta at det var relativt mange som ikke hadde fulle årsinntekter i aldersklassene under 25 år, mens en stor del av dem som er over 67 år lever av trygdeinntekter. Gruppene under 20 år, 20—24 år og 67 år og over hadde gjennomsnittsinntekter på henholdsvis kr 8 300, kr 17 400 og kr 18 200. Av inntektstakerne under 20 år hadde hele 68 prosent en inntekt under kr 10 000. (Tabell 5.9.)

Både blant de mannlige og kvinnelige inntektstakerne hadde gruppen 40—59 år høyest gjennomsnittsinntekt, og gruppene under 25 år og 67 år og over, lavest gjennomsnitt.

Inntekts- og formuesstatistikken har ingen gruppering etter geografisk område. I den årlige skattestatistikken som er en fullstendig telling av alle landets skattytere, finner en imidlertid slike tall. Enheten skattyter i skattestatistikken er imidlertid definert forskjellig fra enheten inntektstaker i inntekts- og formuesstatistikken. Bare personer som er ilagt skatt eller er registrert med pensjonsgivende inntekt er regnet som skattytere. Dessuten er fellesliknede ektefeller alltid regnet som én skattyter. Begrepet inntekt er hel-

Tabell 5.9. Tallet på inntektstakere og gjennomsnittlig inntekt pr. inntektstaker, etter kjønn og alder. Inntektstakerne etter størrelsen av inntekten 1973 *Number of income earners and average income per income earner, by sex and age. Income earners by size of income. 1973*

Kjønn og alder *Sex and age*	Tallet på inntektstakere *Number of income earners*	Gjennomsnittlig inntekt *Average income*	Inntektstakerens inntekt. Kr *Income of the income earner. Kroner*	
			Under 10 000	40 000 og over *and over*
		Kr *Kroner*	Prosent *Percentage*	
Inntektstakere i alt *Income earners, total*	2 404 742	25 900	24	19
Under 20 år *years*	191 386	8 300	68	0
20—24 år *years*	249 109	17 400	34	4
25—39 » »	548 829	31 200	16	29
40—59 » »	759 997	33 100	14	30
60—66 » »	235 669	27 800	18	21
67 år og over *years and over*	419 752	18 200	27	6
Menn *Males*	1 427 543	32 400	15	30
Under 20 år *years*	102 448	9 600	63	0
20—24 år *years*	152 384	19 200	34	7
25—39 » »	355 792	38 400	7	41
40—59 » »	466 642	41 100	7	44
60—66 » »	145 184	33 600	11	30
67 år og over *years and over*	205 093	22 700	15	10
Kvinner *Females*	977 199	16 400	36	5
Under 20 år *years*	88 938	6 800	74	0
20—24 år *years*	96 725	14 500	35	1
25—39 » »	193 037	17 900	34	6
40—59 » »	293 355	20 400	26	9
60—66 » »	90 485	18 400	28	7
67 år og over *years and over*	214 659	13 800	39	2

Kilde: Inntektsstatistikken 1973. *Source: Income Statistics 1973.*

Tabell 5.10. Tallet på skattytere og deres prosentvise andel av befolkningen, etter fylke. Skattyterne etter størrelsen av inntekten. Prosent. 1973 *Number of taxpayers and their percental share of the population, by county. Taxpayers by size of income. Percentage. 1973*

Fylke *County*	Tallet på skattytere *Number of taxpayers*	Skattyterens inntekt. Kr *Income of the taxpayer. Kroner*		Skattyternes prosentvise andel av befolkningen *The taxpayers' percentage share of the population*
		Under 10 000	40 000 og over *and over*	
		Prosent *Percentage*		
Skattytere i alt *Taxpayers, total*	1 901 734	11	26	48
Østfold	109 756	9	27	49
Akershus	170 033	9	37	50
Oslo	275 174	8	36	58
Hedmark	84 772	12	18	47
Oppland	81 997	13	18	47
Buskerud	100 461	10	26	49
Vestfold	87 751	10	31	49
Telemark	74 608	12	24	47
Aust-Agder	38 539	12	23	47
Vest-Agder	59 337	12	27	46
Rogaland	126 240	11	28	46
Hordaland	178 582	10	27	47
Sogn og Fjordane	45 213	15	18	44
Møre og Romsdal	102 536	12	21	45
Sør-Trøndelag	109 636	11	23	46
Nord-Trøndelag	52 281	15	16	44
Nordland	106 949	14	20	44
Troms	61 942	15	20	44
Finnmark	35 927	17	19	46

Kilde: Skattestatistikken 1973 og beregninger foretatt i Byrået. *Source: Tax Statistics 1973 and calculations made in the Central Bureau of Statistics.*

ler ikke helt likt i de to statistikkene. Hovedforskjellen er at dersom skattyteren i skattestatistikken ikke er iliknet inntektsskatt (inkludert sykedelen av medlemsavgiften til folketrygden) så er i de fleste tilfeller pensjonsgivende inntekt nyttet istedenfor nettoinntekt pluss særfradrag ved den ordinære statsskattelikningen. I 1970 var det 2 211 509 inntektstakere mens det var bare 1 738 475 skattytere slik dette begrepet blir definert. Tallet på skattytere økte til 1 947 486 i 1975. En del personer som bare har pensjon fra folketrygden, har så lav inntekt at de ikke kommer med i tallene for skattytere. Blant annet av denne grunn vil gjennomsnittsinntekten pr. skattyter ligge over gjennomsnittsinntekten pr. inntektstaker. I løpende kroner var gennomsnittsinntekten for skattytere i årene 1970 til og med 1975, henholdsvis kr 24 300, kr 27 000, kr 28 700, kr 31 100, kr 35 100 og kr 41 100.

Inntektsforskjellene mellom skattytere bosatt i de ulike fylkene kommer blant annet fram ved prosentdelen som tjente mer enn kr 40 000 i 1973. Denne prosentdelen var størst i Akershus og Oslo med henholdsvis 37 og 36 prosent, og lavest i Nord-Trøndelag med 16 prosent og Hedmark, Oppland og Sogn og Fjordane med 18 prosent. (Tabell 5.10.)

De største prosentdelene skattytere med en inntekt under kr 10 000 hadde Sogn og Fjordane og de 4 nordligste fylker, Nord-Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark.

Husholdningenes disponible inntekt

Befolkningens materielle levestandard vil i stor utstrekning bli bestemt av inntekten. For den enkelte person er det stort sett husholdningens samlede inntekt (sett i forhold til husholdningens størrelse) som danner utgangspunkt for hva vedkommende kan disponere av varer og tjenester.

For å belyse hva husholdninger kan disponere til kjøp av ulike varer og tjenester, har vi i dette avsnittet nyttet tall for det som i inntekts- og formuesstatistikken er kalt «disponibel likningsinntekt».

Disponibel likningsinntekt er i hovedsak sammensatt av summen av inntekten (som definert i avsnittet Personlig inntekt) til inntektstakerne i husholdningen fratrukket direkte skatt og folketrygdavgift. Til dette er det bl. a. lagt barnetrygd, forsørgerstønad, økonomisk bidrag fra sosialhjelpen og en del av fradragspostene ved skattelikningen, f.eks. skattefri banksparing. Der disponibel likningsinntekt for husholdningen er negativ har vi satt inntekten lik null.

Husholdningene er avgrenset slik at alle personer som hadde samme bopel og etternavn er gruppert i samme husholdning med det unntak at to ektepar aldri blir regnet til samme husholdning. Ektefeller er gruppert i samme husholdning og forsørgede personer er gruppert sammen med forsørgeren uavhengig av etternavnet. Målet har vært å få gruppert i én husholdning alle fra samme familie som hadde samme bopel. Men regelen om samme etternavn har bare ført til en tilnærmet riktig gruppering.

Med en slik avgrensing av husholdningene blir tallet på husholdninger 1 545 405 i 1973. I kapitlet om befolkning er det gitt tall for familiekjerner i 1974. Definisjonene av familiekjerne og (inntekts-)husholdning faller ikke helt sammen, selv om tallet på husholdninger og familiekjerner ikke er så forskjellig. I kapitlet om boforhold nyttes en tredje definisjon av husholdning. Denne avgrensing tar utgangspunkt i at alle som bor i samme boligenhet tilhører samme husholdning uavhengig av familie og slektsskapsforhold mellom husholdningsmedlemmene. Ifølge en slik definisjon av husholdninger vil tallet bli langt lavere enn tallet for (inntekts-)husholdninger. Også i en del slike husholdninger der to eller flere (inntekts-)husholdninger bor sammen, er det rimelig å tro at de enkelte inntektene blir disponert under ett. Dersom dette gjelder ofte vil det i en levekårsbeskrivelse også være av interesse å gi inntektstall der bohusholdningen er enhet.

Slik vi her definerer husholdning var det i gjennomsnitt 2,9 medlemmer pr. husholdning i 1967, 2,7 i 1970 og 2,6 i 1973.

Tabell 5.11. Husholdninger etter størrelsen av disponibel likningsinntekt. Prosent. Gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt pr. husholdning. Løpende kroner *Households by size of disposable assessment income. Percentage. Average disposable assessment income per household. Current kroner*

År *Year*	Tallet på husholdninger *Number of households*	I alt *Total*	Husholdningens disponible likningsinntekt. Kr *Disposable assessment income of the household. Kroner*				Gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt *Average disposable assessment income*
			Under 20 000	20 000—29 999	30 000—39 999	40 000 og over *and over*	
		Prosent *Percentage*					Kr *Kroner*
1967	1 327 340	100	52	29	12	7	21 300
1970	1 419 258	100	34	26	21	19	27 200
1973	1 545 405	100	29	22	20	29	32 700

Kilde: Inntektsstatistikken 1967, 1970 og 1973. *Source: Income Statistics 1967, 1970 and 1973.*

Husholdningenes disponible likningsinntekt steg fra 1967 til 1973. I 1967 var den kr 21 300 i gjennomsnitt og i 1973 var den kr 32 700, målt i løpende kroner. (Tabell 5.11.)

Regner vi inntekten i 1967 om til 1975-priser ved hjelp av konsumprisindeksen blir gjennomsnittsinntekten pr. husholdning i 1967 37 500 1975-kroner, og stigningen til 1973 blir bare 2 400 1975-kroner. (Tabell 5.12.)

Den prosentdelen av husholdningene som hadde disponibel likningsinntekt under kr 20 000 i 1975-kroner har gått tilbake fra 1967 til 1973, fra 24 til 21 prosent.

Ved denne oversikten over husholdningenes disponible likningsinntekt i forskjellige år må en være oppmerksom på at tallene fra de enkelte år ikke er helt sammenliknbare. Dette skyldes endringer i skattereglene og enkelte endringer i definisjonen av disponibel likningsinntekt. Men disse endringene skulle ikke ha ført til utslag av vesentlig betydning.

Alle husholdninger har ikke like stor inntekt til disposisjon. Vi har her rangert husholdningene etter størrelsen på deres disponible likningsinntekt, først den tiendedelen av husholdningene som hadde lavest disponibel likningsinntekt (gruppe nr. 1), og så oppover til den tiendedelen av husholdningene som hadde høyest disponibel likningsinntekt (gruppe nr. 10). Den tiendedelen av husholdningene som hadde lavest disponibel likningsinntekt hadde i 1973 bare 2 prosent av den totale disponible likningsinntekt, men den tiendedelen som hadde høyest disponibel likningsinntekt hadde 22 prosent av den totale disponible likningsinntekten.

I gruppene for de laveste inntektene kommer

Tabell 5.12. Husholdninger etter størrelsen av disponibel likningsinntekt. Prosent. Gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt pr. husholdning i 1975-kroner *Households by size of disposable assessment income. Percentage. Average disposable assessment income per household in 1975-kroner*

År *Year*	Tallet på husholdninger *Number of households*	I alt *Total*	Husholdningens disponible likningsinntekt. 1975-kroner *Disposable assessment income of the household. 1975-kroner*				Gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt *Average disposable assessment income*
			Under 20 000	20 000—29 999	30 000—39 999	40 000 og over *and over*	
		Prosent *Percentage*					1975-kr
1967	1 327 340	100	24	18	19	39	37 500
1970	1 419 258	100	19	15	17	49	40 700
1973	1 545 405	100	21	17	18	44	39 900

Kilde: Inntektsstatistikken 1967, 1970 og 1973 og beregninger foretatt i Byrået.
Source: Income Statistics 1967, 1970 and 1739 and calculations made in the Central Bureau of Statistics.

Tabell 5.13. Inntektsklasser og disponibel likningsinntekt for husholdningene når husholdningene er ordnet i ti like store grupper, etter størrelsen av disponibel likningsinntekt *Income groups and disposable assessment income for the households when the households are arranged in ten equally big groups, by size of the disposable assessment income*

1970		1973	
Inntektsklasse *Income group*	Inntektsklassenes del av den samlede disponible likningsinntekt *The income groups' share of the total disposable assessment income*	Inntektsklasse *Income group*	Inntektsklassenes del av den samlede disponible likningsinntekt *The income groups' share of the total disposable assessment income*
Kr *Kroner*	Prosent *Percentage*	Kr *Kroner*	Prosent *Percentage*
(1) 0— 8 899	2	(1) 0—11 199	2
(2) 8 900—13 499	4	(2) 11 200—15 699	4
(3) 13 500—18 099	6	(3) 15 700—20 499	6
(4) 18 100—22 299	7	(4) 20 500—25 499	7
(5) 22 300—26 199	9	(5) 25 500—29 699	9
(6) 26 200—29 999	10	(6) 29 700—34 599	10
(7) 30 000—33 899	11	(7) 34 600—39 699	11
(8) 33 900—39 599	13	(8) 39 700—46 399	13
(9) 39 600—48 099	16	(9) 46 400—57 099	16
(10) 48 100 og over *and over*	22	(10) 57 100 og over *and over*	22
I alt *Total*	100	I alt *Total*	100

Kilde: Inntektsstatistikken 1970 og 1973. *Source: Income Statistics 1970 and 1973.*

Tabell 5.14. Tallet på husholdninger og gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt pr. husholdning, etter hovedinntektstakerens kjønn og husholdningstype. Husholdningene etter størrelsen av disponibel likningsinntekt. Prosent. 1973 *Number of households and average disposable assessment income per household, by sex of the main income earner and by type of household. Households by size of disposable assessment income. Percentage. 1973*

Husholdningstype og hovedinntektstakerens kjønn *Type of household and sex of the main income earner*	Tallet på husholdninger *Number of households*	Gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt *Average disposable assessment income*	Husholdningens disponible likningsinntekt. Kr *Disposible assessment income of the household. Kroner*	
			Under 20 000	40 000 og over *and over*
		Kr *Kroner*	Prosent *Percentage*	
Husholdninger i alt *Households, total*	1 545 405	32 700	29	29
Enslige *One-person households*	471 410	17 200	66	2
Enslige forsørgere med barn *Single supporters with children*	47 247	26 900	36	12
Ektepar uten barn *Married couples without children*	327 806	33 800	20	28
Ektepar med 1 eller 2 barn *Married couples with 1 or 2 children*	305 934	39 000	6	41
Ektepar med 3 eller flere barn *Married couples with 3 children or more*	133 932	41 700	6	46
Andre *Others*	259 076	48 200	7	63
Hovedinntektstakeren mann *Main income earner a male*	1 118 119	36 700	18	37
Enslige *One-person households*	189 351	18 700	58	4
Enslige forsørgere med barn *Single supporters with children*	6 179	37 100	24	38
Ektepar med og uten barn *Married couples with and without children*	716 274	37 300	12	36
Andre *Others*	206 315	51 200	4	70
Hovedinntektstakeren kvinne *Main income earner a female*	427 286	22 000	56	10
Enslige *One-person households*	282 059	16 300	72	1
Enslige forsørgere med barn *Single supporters with children*	41 068	25 300	38	9
Ektepar med og uten barn *Married couples with and without children*	51 398	35 700	16	34
Andre *Others*	52 761	36 700	20	37

Kilde: Inntektsstatistikken 1973. *Source: Income Statistics 1973.*

Tabell 5.15. Tallet på husholdninger og gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt pr. husholdning, etter husholdningstype og tallet på inntektstakere i husholdningen. 1973 *Number of households and average disposable assessment income per household, by type of household and number of income earners in the household. 1973*

Husholdningstype *Type of household*	Husholdninger i alt *Households, total*		Husholdninger med 1 inntektstaker *Households with 1 income earner*		Husholdninger med 2 inntektstakere *Households with 2 income earners*		Husholdninger med 3 eller flere inntektstakere *Households with 3 income earners or more*	
	Tallet på husholdninger *Number of households*	Gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt *Average disposable assessment income*	Tallet på husholdninger *Number of households*	Gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt *Average disposable assessment income*	Tallet på husholdninger *Number of households*	Gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt *Average disposable assessment income*	Tallet på husholdninger *Number of households*	Gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt *Average disposable assessment income*
		Kr *Kroner*		Kr *Kroner*		Kr *Kroner*		Kr *Kroner*
Husholdninger i alt *Households, total*	1 545 405	32 700	905 084	23 700	469 078	40 900	171 243	57 300
Enslige med og uten barn *Single persons with and without children*	518 657	18 100	509 559	17 800	9 098[2]	38 600[2]	:	:
Ektepar uten barn *Married couples without children*	327 806	33 800	171 180	28 100	156 626	39 900	.	.
Ektepar med 1 eller 2 barn *Married couples with 1 or 2 children*	305 934	39 000	138 667	33 300	143 167	42 700	24 100	49 900
Ektepar med 3 eller flere barn *Married couples with 3 children or more*	133 932	41 700	76 534	37 900	39 764	44 100	17 634	52 400
Andre *Others*	259 076	48 200	9 144[1]	11 600	121 890	39 300	128 042	59 400

[1] Av disse husholdninger er 6 788 dødsbo. [2] Denne gruppen omfatter også husholdninger med 3 eller flere inntektstakere.
[1] *6 788 of these households are estates of deceased persons.* [2] *This group also comprises households with 3 income earners or more.*
Kilde: Inntektsstatistikk 1973. *Source: Income Statistics 1973.*

det relativt mange husholdninger som av forskjellige grunner ikke har hatt fullstendig inntekt, f. eks. studenter og andre som ikke har hatt inntektsgivende arbeid hele året.

Den prosentvise fordelingen av husholdningenes totale disponible inntekt på de enkelte gruppene har ikke forandret seg fra 1970 til 1973. (Tabell 5.13.)

Når en skal belyse forskjellene i den materielle levestandarden mellom husholdningene, må husholdningens disponible inntekt på en eller annen måte vurderes i forhold til størrelsen på husholdningen. Det finnes imidlertid ingen objektive kriterier en kan legge til grunn for en sammenlikning av inntekten for forskjellige husholdningsstørrelser, f. eks. for en enslig sammenliknet med et ektepar med 2 barn. Vi har her ikke gjort noe forsøk på å vurdere husholdningens disponible likningsinntekt ut fra husholdningsstørrelsen. Vi har imidlertid gruppert husholdningene samtidig etter husholdningstype og disponibel likningsinntekt.

Når vi grupperer husholdningene regner vi her den inntektstakeren i hver husholdning som hadde størst inntekt som hovedinntektstaker.

Med barn menes forsørgede barn, dvs. barn det

Tabell 5.16. Tallet på husholdninger og gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt pr. husholdning, etter hovedinntektstakerens sosioøkonomiske gruppe. Husholdningene etter størrelsen av disponibel likningsinntekt. Prosent. 1973 *Number of households and average disposable assessment income per household, by socio-economic group of the main income earner. Households by size of disposable assessment income. Percentage. 1973*

Hovedinntektstakerens sosioøkonomiske gruppe *Socio-economic group of the main income earner*	Tallet på husholdninger *Number of households*	Gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt *Average disposable assessment income*	Husholdningens disponible likningsinntekt. Kr *Disposable assessment income of the household. Kroner*	
			Under 20 000	40 000 og over *and over*
		Kr *Kroner*	Prosent *Percentage*	
Husholdninger i alt *Households, total*	1 545 405	32 700	29	29
Personlige næringsdrivende *Self-employed*	177 449	39 400	20	36
Jordbruk og skogbruk *Agriculture and forestry*	64 583	30 200	28	23
Fiske og fangst *Fishing, sealing and whaling*	16 761	40 600	26	39
Bergverksdrift, industri, kraft- og vannforsyning *Mining, manufacturing, electricity, gas and water supply*	14 847	45 500	16	52
Bygge- og anleggsvirksomhet *Construction*	17 695	39 900	13	44
Varehandel *Wholesale and retail trade*	22 310	47 500	5	45
Transport, lagring, post og telekommunikasjoner *Transport, storage and communication*	16 830	46 100	9	30
Eiendomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting *Real estate and business services*	12 007	48 100	20	58
Andre næringer og uoppgitt *Other industries and unspecified*	12 416	45 800	26	36
Lønnstakere *Salaried employees and wage earners*	906 627	38 500	11	41
Jordbruk, skogbruk, fiske og fangst *Agriculture, forestry, fishing, sealing and whaling*	18 471	28 000	33	18
Bergverksdrift og industri *Mining and manufacturing*	274 987	37 500	11	38
Kraft- og vannforsyning *Electricity, gas and water supply*	15 531	42 000	4	55
Bygge- og anleggsvirksomhet *Construction*	75 674	38 200	9	36
Varehandel *Wholesale and retail trade*	120 825	37 700	13	41
Hotell- og restaurantdrift *Restaurants and hotels*	16 122	24 400	36	11
Sjøtransport *Water transport*	58 471	43 900	10	49
Annen transport, lagring, post og telekommunikasjoner *Other transport, storage and communication*	65 792	39 100	5	43
Bank-, finansierings- og forsikringsvirksomhet *Financial institutions and insurance*	28 561	42 000	3	49
Eiendomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting *Real estate and business services*	19 713	37 600	9	39
Offentlig, sosial og privat tjenesteyting *Community, social and personal services*	205 732	40 300	10	45
Andre næringer og uoppgitt *Other industries and unspecified*	6 748	26 000	44	26
Pensjonister[1] *Pensioners*[1]	47 646	29 800	18	13
Trygdede[2] *Recipients*[2]	375 953	18 100	71	4
Personer med bidrag, formuesinntekt m.v. *Persons with contribution, income from capital etc.*	10 165	22 900	62	9
Skoleelever, studenter og vernepliktige *Pupils, students and conscripts*	18 770	8 100	91	0
Andre *Others*	8 795	1 400	100	—

[1] Omfatter hovedinntektstakere med tjenestepensjon, livrenter, føderåd o. l. ytelser som største inntektspost. [2] Omfatter hovedinntektstakere med ytelser fra folketrygden som største inntektspost.

[1] *Comprises main income earners who had service pension, annuities and similar payments as the largest income item.* [2] *Comprises main income earners who had contributions from the National Pension Fund as the largest income item.*

Kilde: Inntektsstatistikken 1973. *Source: Income Statistics 1973.*

ble gitt barnetrygd, forsørgerstønad eller særfradrag (p.g.a. forsørgelse) for. Gruppen «andre» består for det meste av husholdninger der det inngikk ett eller flere ikke-forsørgede hjemmehørende barn (evt. i tillegg til ett eller flere forsørgede barn).

Den husholdningstypegrupperingen som her er nyttet, gir ikke noe fullstendig bilde av størrelsen på alle husholdningene. Spesielt kan nevnes at av husholdningene i gruppen «andre» bestod 3 prosent av dødsbo, 19 prosent av 2 personer, 34 prosent av 3 personer, 23 prosent av 4 personer og 21 prosent av 5 eller flere personer.

Husholdningstypegruppen «andre» hadde høyest gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt med kr 48 200, mens gruppen enslige hadde lavest gjennomsnitt med kr 17 200. Av husholdningene i gruppen enslige hadde hele 66 prosent en disponibel likningsinntekt under kr 20 000. (Tabell 5.14.)

Vel 70 prosent av husholdningene hadde en mann som hovedinntektstaker og snaut 30 prosent en kvinne. For alle de spesifiserte husholdningstypene ligger gjennomsnittsinntekten lavere for husholdninger med en kvinne som hovedinntektstaker enn for husholdninger med mannlig hovedinntektstaker. Forskjellen er særlig stor for gruppen enslige forsørgere med barn og for restgruppen «andre». For gruppene enslige og for ektepar med og uten barn var forskjellene relativt små.

Den gjennomsnittlige disponible likningsinntekt var kr 23 700 for de husholdningene som hadde 1 inntektstaker, mens gjennomsnittet var kr 57 300 for husholdningene med 3 eller flere inntektstakere. I alle husholdningstypegruppene er det en klar sammenheng mellom størrelsen på den disponible likningsinntekt og tallet på inntektstakere i husholdningen. (Tabell 5.15.)

Husholdningene der hovedinntektstakeren var personlig næringsdrivende hadde en gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt på kr 39 400, mens gjennomsnittet for husholdningene med lønnstaker som hovedinntektstaker var kr 38 500, altså ikke så mye lavere. (Tabell 5.16.)

Blant de personlig næringsdrivende hadde husholdninger i næringen eiendomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting høyest gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt. Denne gruppen hadde også høyest gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt av samtlige grupper. Lavest gjennomsnitt av de personlig næringsdrivende hadde husholdninger i næringene jordbruk og skogbruk, med kr 30 200.

Blant lønnstakerhusholdningene hadde de i næringen sjøtransport høyest gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt, mens husholdninger i næringen hotell- og restaurantdrift og i jordbruk, skogbruk, fiske og fangst hadde lavest gjennomsnitt, når en ser bort fra gruppen «andre næringer og uoppgitt».

Lavest gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt av samtlige sosioøkonomiske grupper, når en ser bort fra gruppen «andre», hadde husholdningene med hovedinntektstaker i gruppen skoleelever, studenter og vernepliktige og husholdningene med hovedinntektstaker i gruppen trygdede med henholdsvis kr 8 100 og kr 18 100. Hele 91 prosent av husholdningene med hovedinntektstaker i gruppen skoleelever, studenter og vernepliktige hadde en disponibel likningsinntekt under kr 20 000, og hele 71 prosent av husholdningene med hovedinntektstaker i gruppen trygdede hadde en disponibel likningsinntekt under kr 20 000.

Figur 5.3. Gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt pr. husholdning, etter hovedinntektstakerens alder. 1973
Average disposable assessment income per household, by age of the main income earner. 1973

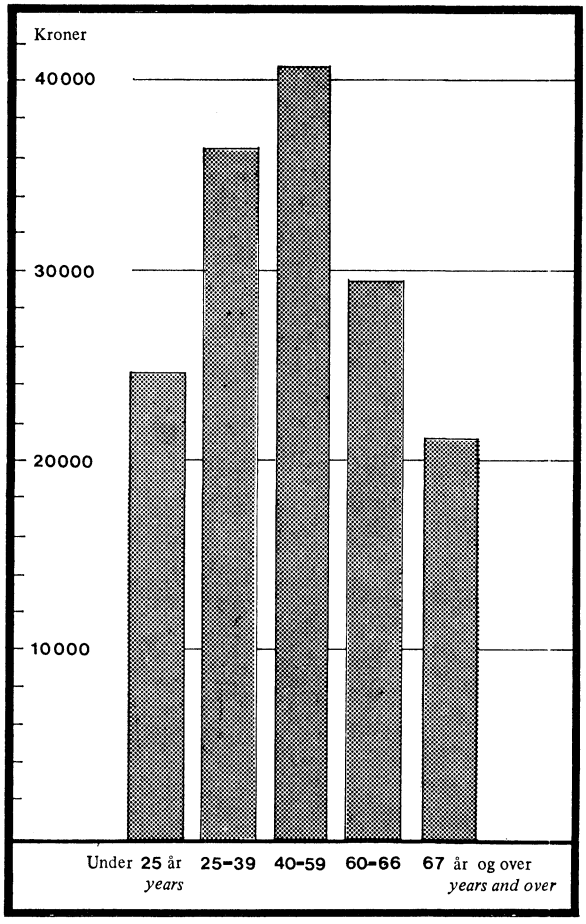

Kilde: Inntektsstatistikken 1973. *Source: Income Statistics 1973.*

Husholdningens inntekt varierer med alderen til hovedinntektstakeren i husholdningen. Husholdninger hvor hovedinntektstakeren var mellom 40 og 59 år hadde høyest gjennomsnittlig disponibel likningsinntekt, med kr 40 400. Lavest var gjennomsnittet for husholdningene hvor hovedinntektstakeren var henholdsvis 67 år og over, kr 21 100, og under 25 år, med kr 24 700. (Figur 5.3.)

Blant husholdningene i aldersgruppen 67 år og over hadde hele 61 prosent under kr 20 000 i disponibel likningsinntekt, mens denne prosenten bare var henholdsvis 12 og 14 for husholdningene i gruppene 25—39 år og 40—59 år.

Husholdningenes formue

Husholdningenes formuesforhold er også med på å bestemme befolkningens materielle levestandard.

Husholdningens formue består av summen av nettoformue ved statsskattelikningen (kommuneskattelikningen i 1970) til alle inntektstakerne som inngår i husholdningen. Dersom nettoformue ved statsskattelikningen er positiv er beløpet tatt med uavhengig av om det var iliknet skatt på formuen. For husholdninger med negativ nettoformue ved statsskattelikningen er formuen her satt lik null.

Formuesbegrepet omfatter verdien av faste eiendommer, annen produksjons- og konsumkapital, bankinnskott, aksjer, obligasjoner og andre skattepliktige fordringer. Gjeld er kommet til fradrag.

Husholdningens bruttoformue er lik husholdningens formue bortsett fra at gjeld og det skattefrie beløp på bankinnskott, aksjer m. v. ikke er trukket fra.

Ut fra hovedformålet med dette avsnittet er det flere svakheter ved begrepet formue og bruttoformue. Skattefri formue faller utenom. Et skattefritt beløp på innenlandske bankinnskott m.v. og aksjer kommer til fradrag ved beregningen av formuen (ikke ved beregningen av bruttoformuen). Videre er det skattefrie fradrag i gjenkjøpsverdien av livsforsikringspoliser og i verdien av innbo og løsøre. En del formuesposter blir skjønnsmessig vurdert av likningsmyndighetene, og det er en alminnelig oppfatning at formuesansettelsene av realkapitalen ved likningen ofte er lave i forhold til de virkelige omsetningsverdier. Formuen er også influert av at skattepliktige formuer ikke kommer til beskatning.

Husholdningenes formue steg fra kr 27 900 i gjennomsnitt i 1967 til kr 42 300 i 1973, målt i løpende kroner. (Tabell 5.17.) Andelen av husholdningene i gruppen ingen formue har derimot økt litt fra 1967 til 1973, fra 30 til 33 prosent. Husholdningenes gjennomsnittlige bruttoformue steg fra kr 54 900 til kr 84 900 i det samme tidsrommet. Både i 1967, 1970 og 1973 var husholdningenes gjennomsnittlige bruttoformue omtrent dobbelt så høy som den gjennomsnittlige formuen. Igjen må det understrekes at tallene fra de enkelte år ikke er helt sammenliknbare på grunn av endringer i skattereglene.

Husholdningenes forbruk

Det private forbruket måler vi med verdien av de varer og tjenester som husholdningene bruker. I hovedsak svarer det private forbruket i et år til utgiftene husholdningene har til kjøp av varer og tjenester, pluss markedsverdien av de varer husholdningene selv produserer og bruker. Utgiftene til kjøp av større forbruksgoder som bil, fryser, fjernsyn osv. regnes som forbruksutgift bare det året innkjøpet blir gjort. Boutgiftene beregnes imidlertid på en annen måte. Som boutgifter regnes bl. a. husleie, strøm, brensel og renter på boliglån. For husholdninger med egen bolig vil antatt nettoleie ved bortleie bli lagt til grunn for beregning av forbruket. Betaling av boliglån blir ikke tatt med i begrepet privat forbruk, heller ikke sparing. Verdien av arbeidet i hjemmet vil med få unntak falle utenfor begrepet privat forbruk.

Vi har to kilder for opplysninger om størrelsen og sammensetningen av det private forbruket. Forbruksundersøkelsen er en intervju-undersøkelse hvor et utvalg av husholdninger blir bedt om å oppgi alle sine utgifter til kjøp av varer og tjenester i løpet av en bestemt periode. Fordelen ved forbruksundersøkelsene er at vi kan få tall for størrelsen på og sammensetningen av forbruket til ulike grupper i befolkningen. Slik oppgavene om forbruksutgiftene samles inn, representerer imidlertid denne undersøkelsestypen en ganske stor belastning for husholdningene i form av regnskapsføring. Dette kan føre til at forbruket av noen vareslag blir undervurdert. Særlig kan dette gjelde mindre utgiftsposter som husholdningene har lett for å glemme, og de enkelte husholdningsmedlemmers personlige utgifter, ikke minst til drikkevarer og tobakk. Som ved alle utvalgsundersøkelser må en også ved forbruksundersøkelsene regne med at de beregnede totaltall kan være influert av utvalgsfeil. Nasjonalregnskapet er også en kilde som gir tall for det private forbruket. Nasjonalregnskapet bygger på

Tabell 5.17. Husholdninger etter størrelsen av formuen. Prosent. Gjennomsnittlig formue og gjennomsnittlig bruttoformue pr. husholdning. Løpende kroner *Households by size of property. Percentage. Average property and average gross property per household. Current kroner*

År *Year*	Tallet på husholdninger *Number of households*	Gjennomsnittlig formue *Average property*	Gjennomsnittlig bruttoformue *Average gross property*	Husholdningens formue. Kr *Property of the household. Kroner*		
				Ingen formue *No property*	Under 50 000	50 000 og over *and over*
		Kr *Kroner*		Prosent *Percentage*		
1967	1 327 340	27 900	54 900	30	58	12
1970	1 419 258	35 000	71 300	31	52	17
1973	1 545 405	42 300	84 900	33	44	23

Kilde: Formuesstatistikken 1967, 1970 og 1973. *Source: Property Statistics 1967, 1970 and 1973.*

en rekke kilder. For det private forbruket er blant annet tall for detaljomsetningen og tilgangstall fra produksjon og import av de ulike vareslagene datakilde for beregning av det private forbruk. Nasjonalregnskapet har en videre definisjon av begrepet privat forbruk enn det som brukes i forbruksundersøkelsene. I forbruksundersøkelsene vil f.eks. utgiftene til legetjenester bli registrert som det husholdningene faktisk har av utlegg, mens nasjonalregnskapet gir tall som bygger på utgiftene fra Rikstrygdeverket. Nasjonalregnskapet vil derfor gi forbrukstall for f. eks. helsetjenester som ligger langt over tallene for samme utgiftspost i forbruksundersøkelsene.

For noen grupper av varer og tjenester vil nasjonalregnskapet bare kunne gi usikre og noe for lave tall fordi det ikke finnes gode nok opplysninger. Dette vil f. eks. gjelde noen varer og tjenester innen gruppen «fritidssysler».

I denne oversikten over det private forbruket har vi valgt å bruke tall fra nasjonalregnskapet for å belyse utviklingen i forbruket, mens opplysningene om ulikhetene mellom husholdningene er hentet fra Forbruksundersøkelsen 1973.

Utviklingen i det private forbruk

Det private forbruket steg ifølge nasjonalregnskapet fra 33 310 millioner kroner i 1967 til 60 398 millioner i 1973. Hvis vi ved hjelp av konsumprisindeksen korrigerer for den prisstigningen som har funnet sted i denne perioden, så svarer stigningen i forbruket til en gjennomsnittlig vekst på rundt 4,7 prosent pr. år i faste priser. Parallelt med denne veksten har det skjedd en endring i forbruksmønsteret. En stadig synkende del av forbruksutgiftene går til matvarer, i 1973 utgjorde matvarene 22,2 prosent av det totale forbruket. Matvarene var likevel fremdeles den største enkeltposten i det private forbruket i 1973. Etter matvarene kommer utgiftene til bolig, lys, brensel (13,5 prosent) og deretter utgiftene til reiser og transport (12,0 prosent). (Tabell 5.18.)

Det private forbruket var i 1973 rundt kr 15 200 pr. person ifølge nasjonalregnskapet. Oppgavene som er samlet inn i Forbruksundersøkelsen 1973, gir et gjennomsnittsforbruk pr. person på rundt kr 12 800. Det er særlig for vare- og tjenestegruppene helsepleie og personlig hygiene (her har nasjonalregnskapet et tall som er kr 1 000 høyere pr. person enn tallet i Forbruksundersøkelsen 1973), og andre varer, tjenester (kr 560 høyere) og drikkevarer og tobakk (kr 520 høyere) at nasjonalregnskapet gir høyere tall for forbruket pr. person i 1973. For tjenestegruppen reiser, transport er imidlertid tallene fra Forbruksundersøkelsen 1973 høyere enn for nasjonalregnskapet. Dette betyr at materialet som er samlet inn i Forbruksundersøkelsen 1973 også gir en noe annen fordeling av det private forbruket enn nasjonalregnskapet. (Tabellene 5.19 til 5.23.)

Ulikheter i forbruk mellom husholdninger

Total forbruksutgift varierer selvsagt sterkt fra husholdning til husholdning. Den var f. eks. i 1973 kr 16 600 for enslige mot kr 46 700 for ektepar med 2 barn. (Tabell 5.19.) Det var imidlertid også store variasjoner innen hver av disse husholdningstypene. Deler vi enslige inn etter alder, så hadde enslige under 40 år kr 22 600 i årlig total forbruksutgift i 1973, enslige 40—66 år hadde kr 17 900 og enslige på 67 år og over hadde kr 12 900. For alle enslige som var yrkesaktive, var den totale forbruksutgift i gjennom-

Tabell 5.18. Utviklingen i det private forbruk fra 1967 til 1973. Millioner kroner og prosent *Trends in the private consumption from 1967 to 1973. Million kroner and per cent*

Vare- og tjenestegruppe *Goods and service group*	1967[1]		1973[2]	
	Mill. kr *Million kroner*	Prosent *Per cent*	Mill. kr *Million kroner*	Prosent *Per cent*
0 Matvarer *Food*	8 121	24,4	13 383	22,2
1 Drikkevarer og tobakk *Beverages and tobacco*	2 534	7,6	4 573	7,6
2 Klær og skotøy *Clothing and footwear*	3 546	10,7	5 567	9,2
3 Bolig, lys og brensel *Rent, fuel and power*	4 451	13,4	8 133	13,5
4 Møbler og husholdningsartikler *Furniture and household equipment*	2 670	8,0	5 171	8,6
5 Helsepleie og personlig hygiene *Medical and personal care*	2 030	6,1	4 994	8,3
6 Reiser og transport *Transport*	3 885	11,7	7 231	12,0
7 Fritidssysler og utdanning *Recreation and education*	2 446	7,3	4 730	7,8
8 Andre varer og tjenester *Other goods and services*	2 975	8,9	5 713	9,5
Spesifisert konsum *Specified consumption*	32 658	98,0	59 495	99,0
9 + korreksjonsposter *Corrections*	652	2,0	903	1,0
Privat konsum *Private consumption*	33 310	100,0	60 398	100,0

[1] Reviderte, foreløpige tall. [2] Foreløpige tall.
[1] *Revised, provisional figures.* [2] *Provisional figures.*
Kilde: Nasjonalregnskapet. *Source: National Accounts.*

Tabell 5.19. Samlet forbruksutgift og forbruksandeler i prosent for ulike husholdningstyper. 1973
Expenditure and expenditure shares in various types of households. Percentages. 1973

Vare- og tjenestegruppe *Goods and service group*	I alt *Total*	Enslige *Single persons*	Ektepar *Couples*				Andre husholdninger med både voksne og barn *Other households with adults and children*	Husholdninger med bare voksne *Households with adults only*
			Uten barn *Without children*	Med 1 barn under 16 år *With 1 child under 16 years*	Med 2 barn *With 2 children*	Med 3 eller flere barn *With 3 children or more*		
Matvarer *Food*	24	23	23	22	23	26	25	24
Drikkevarer og tobakk *Beverages and tobacco*	5	5	6	5	4	4	5	5
Klær og skotøy *Clothing and footwear*	11	10	9	10	10	12	12	11
Bolig, lys og brensel *Rent, fuel and power*	13	18	14	13	15	12	12	10
Møbler og husholdningsartikler *Furniture and household equipment*	9	10	10	12	9	9	8	9
Helsepleie og personlig hygiene *Medical and personal care*	2	3	3	2	2	2	3	2
Reiser og transport *Transport*	19	13	20	19	22	19	19	21
Fritidssysler og utdanning *Recreation and education*	10	10	9	10	9	10	10	10
Andre varer og tjenester *Other goods and services*	7	8	6	7	6	6	6	8
Forbruksutgift i alt. Kr *Expenditure, total. Kroner*	36 800	16 600	31 500	42 400	46 700	46 500	54 000	42 900

Kilde: Forbruksundersøkelsen 1973. *Source: Survey of Consumer Expenditure 1973.*

Tabell 5.20. Samlet forbruksutgift og forbruksandeler i prosent for ektepar med barn, gruppert etter samlet forbruksutgift. 1973 *Expenditure and expenditure shares for married couples with children in various groups, by total consumption expenditure. 1973*

Vare- og tjenestegruppe *Goods and service group*	Med total forbruksutgift *With total expenditure*				
	I alt *Total*	Under kr 30 000	Kr 30 000— 44 999	Kr 45 000— 59 999	Kr 60 000 og over *and over*
Matvarer *Food*	24	34	27	24	17
Drikkevarer og tobakk *Beverages and tobacco*	4	5	5	4	4
Klær og skotøy *Clothing and footwear*	10	11	11	10	10
Bolig, lys og brensel *Rent, fuel and power*	14	15	13	13	14
Møbler og husholdningsartikler *Furniture and household equipment*	10	10	10	10	10
Helsepleie og personlig hygiene *Medical and personal care*	2	2	2	2	2
Reiser og transport *Transport*	20	10	17	22	26
Fritidssysler og utdanning *Recreation and education*	10	8	10	10	10
Andre varer og tjenester *Other goods and services*	6	5	5	5	7
Forbruksutgift i alt *Expenditure, total*	45 400	23 500	37 200	51 500	82 600

Kilde: Forbruksundersøkelsen 1973. *Source: Survey of Consumer Expenditure 1973.*

snitt kr 21 100 i 1973, mens den var kr 13 500 for enslige som ikke var yrkesaktive i 1973. Utgiftene var altså langt høyere for yrkesaktive enn for ikke yrkesaktive. Dette er ikke overraskende, fordi inntekten i stor grad setter grensen for hvor høyt forbruket kan være. Et tilsvarende mønster til det vi her finner for enslige gjelder også for ektepar. Ektepar hvor begge er yrkesaktive vil ha en gjennomsnittlig høyere total forbruksutgift enn ektepar med bare en inntektstaker.

Utgiftsandelene til matvarer og reiser og transport varierer med totalutgiften. Husholdninger med dårlig råd (lav samlet utgift) må bruke en stor del av inntekten til mat, mens andelen til mat er liten for husholdninger med god råd (høy samlet utgift). (Tabell 5.20.) For utgifter til reiser og transport er det omvendt; husholdninger med dårlig råd får ikke særlig mye penger til overs for dette formål (f. eks. kjøp av bil). Men for husholdninger med total forbruksutgift over kr 60 000 er andelen til reiser og transport klart høyere enn matvareandelen (henholdsvis 26 og 17 prosent i 1973).

Kort uttrykt kan det sies at forbruket av de

Tabell 5.21. Samlet forbruksutgift og forbruksandeler i prosent for ektepar med barn, gruppert etter hovedinntektstakers sysselsettingsforhold. 1973 *Expenditure and expenditure shares for married couples with children in various groups, by the main income earners employment status. 1973*

Vare- og tjenestegruppe *Goods and service group*	Yrkesaktive *Employed*				Ikke yrkesaktive *Non-employed*
	Selvstendige *Self-employed*		Ansatte *Wage earners*		
	Jordbruk, skogbruk, fiske *Agriculture, forestry and fishing*	Øvrige *Other*	Industri, bygg og anlegg, jordbruk, skogbruk, fiske *Manuf., constr., agric., forestry, fishing*	Øvrige *Other*	
Matvarer *Food*	25	26	25	21	27
Drikkevarer og tobakk *Beverages and tobacco*	3	5	5	4	4
Klær og skotøy *Clothing and footwear*	14	12	11	9	12
Bolig, lys og brensel *Rent, fuel and power*	11	10	14	15	10
Møbler og husholdningsartikler *Furniture and household equipment*	10	10	9	11	9
Helsepleie og personlig hygiene *Medical and personal care*	2	1	2	2	3
Reiser og transport *Transport*	22	18	19	22	16
Fritidssysler og utdanning *Recreation and education*	8	12	10	9	12
Andre varer og tjenester *Other goods and services*	5	6	5	7	7
Forbruksutgift i alt *Expenditure, total*	41 100	43 800	42 800	50 000	40 000

Kilde: Forbruksundersøkelsen 1973. *Source: Survey of Consumer Expenditure 1973.*

forskjellige varer og tjenester, foruten personlig smak og vaner, blir bestemt av forbrukernes inntekt, behovet (nytten) og de relative prisene på varene og tjenestene. Skal man sammenlikne husholdninger som tilhører ulike sosioøkonomiske grupper eller bor forskjellige steder i landet, er det derfor nødvendig å ta utgangspunkt i bare én husholdningstype. Dersom vi tar utgangspunkt i husholdningstypen ektepar med barn, så var det slik at husholdninger hvor hovedinntektstakeren var ansatt i service-næringene (andre næringer) hadde høyest forbruk i 1973. I gjennomsnitt hadde denne gruppen kr 50 000 pr. husholdning i forbruksutgift, mens de selvstendige i primærnæringene hadde kr 41 100. Ektepar med barn hvor hovedinntektstakeren ikke var yrkesaktiv hadde en gjennomsnittlig forbruksutgift på kr 40 000. (Tabell 5.21.)

Matvareandelen varierer mellom husholdningene, men for alle var forbruksutgiftene til mat litt over kr 10 000 i gjennomsnitt i 1973. Husholdninger hvor hovedinntektstaker var ansatt i «andre næringer» hadde høyest totalt forbruk og hadde også de største forbruksandelene til bolig m.m., møbler og husholdningsartikler og til reiser og transport. Ektepar med barn hadde forskjellig samlet forbruksutgift etter hvor i landet de var bosatt. I gjennomsnitt var totalforbruket klart høyest i Oslo, kr 55 300. For ektepar med barn i spredtbygde strøk var tallet kr 39 500 i gjennomsnitt. (Tabell 5.22.) Ved en forklaring av disse store ulikhetene er det rimelig å legge vekt på at både barnefamiliens behov og muligheter for inntekt varierer fra bostedsstrøk til bostedsstrøk.

Ektepar med barn i Oslo brukte rundt kr 22 000 (38 prosent av samlet forbruk) til boutgifter og utgifter til reiser og transport, mens gjennomsnittet for landet var rundt kr 14 500 i 1973. Hvis man skulle foreta en mer omfattende sammenlikning mellom situasjonen for ektepar med barn i de ulike bostedsstrøkene, ville det være naturlig også å trekke inn ulikheter i omfanget av husarbeid og annet arbeid i hjemmet. Ektepar der begge ektefellene er yrkesaktive, bruker i gjennomsnitt mindre tid til arbeid i hjemmet enn ektepar der bare en av ektefellene er yrkesaktiv. (Se avsnittet om arbeid i hjemmet i arbeidslivskapitlet.) Det er rimelig å tro noe av den økte inntekten ektepar oppnår ved at begge er yrkesaktive vil gå til kjøp av varer og tjenester som letter husarbeidet. Ulikheter i forbruksutgifter og forbruksmønstre vil derfor også være et uttrykk for at ikke alle ektepar med barn fordeler arbeidsinnsatsen sin mellom hjemmearbeid og lønnet arbeid utenfor hjemmet på samme måte.

Varige forbruksgoder

Varige forbruksvarer er gjenstander som bil, kjøleskap, fryseskap etc. Det som skiller varige forbruksvarer fra andre varer er at de har forholdsvis lang levetid slik at de kan være til nytte for husholdningen i flere år etter at de er anskaffet.

Tabell 5.22. Samlet forbruksutgift og forbruksandeler i prosent i ulike bostedsstrøk for ektepar med barn. 1973 *Expenditure and expenditure shares for married couples with children in various residential areas. 1973*

Vare- og tjenestegruppe *Goods and service groups*	I alt *Total*	Bostedsstrøk *Residential areas*			
		Spredtbygde strøk *Sparsely populated areas*	Tettbygde strøk *Densely populated areas*		
			Tettbygd utenom Oslo, Bergen, Trondheim *Densely populated areas*	Bergen, Trondheim	Oslo
Matvarer *Food*	24	25	23	25	21
Drikkevarer og tobakk *Beverages and tobacco*	4	4	4	4	6
Klær og skotøy *Clothing and footwear*	10	11	10	12	9
Bolig, lys og brensel *Rent, fuel and power*	14	11	14	15	18
Møbler og husholdningsartikler *Furniture and household equipment*	10	11	10	10	9
Helsepleie og personlig hygiene *Medical and personal care*	2	2	2	2	2
Reiser og transport *Transport*	20	21	20	16	20
Fritidssysler og utdanning *Recreation and education*	10	9	11	10	9
Andre varer og tjenester *Other goods and services*	6	6	6	6	6
Forbruksutgifter i alt *Expenditure, total*	45 400	39 500	48 500	47 300	55 300

Kilde: Forbruksundersøkelsen 1973. *Source: Survey of Consumer Expenditure 1973.*

Forskjeller i husholdningens eie av varige forbruksvarer kan skyldes flere forhold. Husholdningenes økonomiske forhold og deres behov for ulike typer varige forbruksvarer, er trolig de viktigste forklaringsfaktorene.

Varige forbruksvarer er som oftest dyre i anskaffelse sammenliknet med andre forbruksvarer. Det er derfor rimelig å anta at en husholdning med god økonomi, f.eks høy inntekt, vil ha lettere for å anskaffe varige forbruksvarer enn en husholdning med svak økonomi. En husholdnings beholdning av varige forbruksvarer på et bestemt tidspunkt vil derfor være avhengig av husholdningens inntekt i flere tidligere år og trolig også av forventet framtidig inntekt.

Tar en i betraktning den virksomhet som skjer i husholdningen for å tilfredsstille de enkelte husholdningsmedlemmenes behov, f. eks. vask, matlaging etc., så vil dette arbeidet være lettere og mindre tidkrevende dersom husholdningen har forskjellige varige forbruksvarer å dra nytte av i det daglige stell. Slik betraktet vil omfanget av varige forbruksvarer være én faktor i en beskrivelse av husholdningenes levekår.

Framstillingen nedenfor viser andelen av husholdninger med enkelte varige forbruksvarer i grupper av husholdninger i 1973, og endringene i husholdningenes beholdninger fra 1967 til 1973. (Tabell 5.23.) Framstillingen omfatter fritidshus, bil og større gjenstander som nyttes i hjemmet (boligen). En del transportmidler som båt, motorsykkel etc., er ikke tatt med.

Fra 1967 til 1973 har det vært en sterk øking i andelen av husholdninger med privat bil, fjernsynsmottaker, fryseskap og kjøleskap. I 1967 hadde 38 prosent av husholdningene privat bil og i 1973 54 prosent. Andelen av husholdninger med kjøleskap var 70 prosent i 1967 og 88 prosent i 1973. De tilsvarende andeler for fryseskap var henholdsvis 34 og 57 prosent. Andelen av husholdninger med fjernsynsmottaker var 56 prosent i 1967 og 79 prosent i 1973. Økingen skyldtes hovedsakelig anskaffelser av fjernsynsmottaker (svart-hvitt), da bare 7 prosent av husholdningene hadde fjernsynsmottaker (farge) i 1973. Andelen av husholdninger med fritidshus og vaskemaskin har endret seg lite i løpet av disse årene, og oppvaskmaskin var både i 1967 og 1973 en forholdsvis sjelden gjenstand i private husholdninger.

Tabell 5.23. Husholdninger med fritidshus, privat bil og andre varige forbruksvarer i 1967 og 1973. Prosent *Households with holiday house, private car and other durable consumer goods. 1967 and 1973. Percentages*

	1967	1973
Fritidshus *Holiday house*	16	18
Privat bil *Private car*	38	54
Kjøleskap[1] *Refrigerator*[1]	70	88
Fryseskap *Food freezer*	34	57
Oppvaskmaskin *Automatic dishwasher*	1	3
Vaskemaskin *Washing machine*	70	72
Fjernsynsmottaker[2] *Television set*[2]	56	79

[1] Omfatter kjøleskap og/eller kombinert kjøle-/fryseskap. [2] Omfatter kombinert radio/fjernsyn, fjernsyn (svart-hvitt) og fjernsyn (farge).

[1] *Includes refrigerator and/or combined refrigerator/food freezer.* [2] *Includes combined radio/television, television (black-white) and television (colour).*

Kilde: Forbruksundersøkelsene 1967 og 1973. *Source: Surveys of Consumer Expenditure 1967 and 1973.*

Tabell 5.24. Husholdninger med fritidshus, privat bil og andre varige forbruksvarer i ulike husholdningstyper. Prosent. 1973 *Households with holiday house, private car and other durable consumer goods in various types of household. Percentages. 1973*

	Husholdninger i alt *Households, total*	Husholdningstype *Type of household*					
		Enslige *Single persons*	Ektepar uten barn *Couples without children*	Ektepar med 1 barn under 16 år *Couples with 1 child under 16 years*	Ektepar med 2 barn under 16 år *Couples with 2 children under 16 years*	Ektepar med 3 el. flere barn under 16 år *Couples with 3 children or more under 16 years*	Husholdninger ellers *Other types of households*
Fritidshus *Holiday house*	18	10	20	13	16	18	25
Privat bil *Private car*	54	17	50	71	82	75	64
Kombinert kjøle-/fryseskap *Refrigerator/food freezer (combined)*	10	8	13	16	9	7	8
Kjøleskap *Refrigerator*	79	64	80	75	87	87	86
Fryseskap *Food freezer*	57	25	62	54	65	74	70
Oppvaskmaskin *Automatic dishwasher*	3	1	2	2	5	11	5
Vaskemaskin *Washing machine*	72	33	74	83	88	93	84
Elektrisk sy-/strikkemaskin *Electric sewing/knitting machine*	44	17	34	55	70	75	50
Kombinert radio-/fjernsynsmottaker *Radio receiver/television set (combined)*	10	4	11	7	10	12	13
Fjernsynsmottaker (svart-hvitt) *Television set (black-white)*	64	44	65	70	74	73	70
Fjernsynsmottaker (farge) *Television set (colour)*	7	4	6	7	6	7	8
Stereoanlegg *Stereo equipment*	20	10	13	34	32	23	25
Piano, orgel, flygel *Piano, organ*	14	5	12	8	17	18	20

Kilde: Forbruksundersøkelsen 1973. *Source: Survey of Consumer Expenditure 1973.*

Tabell 5.25. Husholdninger med fritidshus, privat bil og andre varige forbruksvarer med ulik alder for hovedinntektstaker. Prosent. 1973 *Households with holiday house, private car and other durable consumer goods, by age of the main income earner. Percentages. 1973*

	Husholdninger i alt *Households, total*	Hovedinntektstakerens alder *Age of the main income earner*					
		Under 30 år *years*	30—39 år *years*	40—49 år *years*	50—59 år *years*	60—66 år *years*	67 år og over *years and over*
Fritidshus[1]	18	7	15	24	25	24	12
Privat bil	54	60	75	74	62	41	20
Kombinert kjøle-/fryseskap	10	11	8	10	11	10	8
Kjøleskap	79	60	84	86	82	81	78
Fryseskap	57	29	66	70	64	62	48
Oppvaskmaskin	3	1	6	8	3	2	1
Vaskemaskin	72	56	84	83	79	72	56
Elektrisk sy-/strikkemaskin	44	47	68	62	47	28	18
Kombinert radio-/fjernsynsmottaker	10	4	10	11	13	12	8
Fjernsynsmottaker (svart-hvitt)	64	50	71	74	69	63	55
Fjernsynsmottaker (farge)	7	4	6	9	7	7	6
Stereoanlegg	20	41	33	24	19	11	4
Piano, orgel, flygel	14	4	17	20	16	13	10

[1] *For English translation, see table 5.24.*
Kilde: Forbruksundersøkelsen 1973. *Source: Survey of Consumer Expenditure 1973.*

Tabell 5.26. Husholdninger med fritidshus, privat bil og andre varige forbruksvarer i ulike handelsfelt og bostedsstrøk. Prosent. 1973 *Households with holiday house, private car and other durable consumer goods in various trade regions and residential areas. Percentages. 1973*

	Husholdninger i alt *Households, total*	Handelsfelt *Trade regions*				Bostedsstrøk *Recidential areas*		
		Østre *Eastern*	Vestre *Western*	Midtre *Central*	Nordre *Northern*	Oslo, Bergen, Trondheim	Tettbygde strøk ellers *Other densely populated areas*	Spredtbygde strøk *Sparsely populated areas*
Fritidshus[1]	18	18	15	20	22	26	20	12
Privat bil	54	55	55	54	48	45	58	55
Kombinert kjøle-/fryseskap	10	13	5	5	7	14	12	5
Kjøleskap	79	78	81	87	76	74	79	83
Fryseskap	57	51	60	74	66	32	55	73
Oppvaskmaskin	3	4	4	3	1	4	4	3
Vaskemaskin	72	69	76	76	76	48	77	80
Elektrisk sy-/strikkemaskin	44	43	49	43	40	40	45	45
Kombinert radio-/fjernsynsmottaker	10	11	7	8	12	11	10	9
Fjernsynsmottaker (svart-hvitt)	64	63	66	68	63	61	67	63
Fjernsynsmottaker (farge)	7	7	5	7	5	10	6	5
Stereoanlegg	20	20	26	15	21	25	25	13
Piano, orgel, flygel	14	14	15	13	10	13	15	12

[1] *For English translation, see table 5.24.*
Kilde: Forbruksundersøkelsen 1973. *Source: Survey of Consumer Expenditure 1973.*

Økingen fra 1967 til 1973 har omfattet alle grupper av husholdninger. For de fleste gjenstandene har økingen vært størst for husholdninger i spredtbygde strøk og minst i Oslo, Bergen og Trondheim.

Fritidshus, privat bil og andre varige forbruksvarer var mer vanlige i husholdninger med 2 eller flere personer enn hos enslige. Bare 17 prosent av de enslige hadde privat bil, 25 prosent fryseskap og 33 prosent vaskemaskin. Gjennomsnittlig andel for alle husholdninger var henholdsvis 54, 57 og 72 prosent. Hos ektepar med barn var de fleste gjenstandene mest vanlige i de største husholdninger. (Tabell 5.24.)

Den viktigste forklaringen på disse forhold er trolig forskjeller i husholdningenes behov for gjenstandene. For å lette husarbeidet synes det rimelig at det er større behov for gjenstander som fryseskap og vaskemaskin i husholdninger med mange barn enn i mindre husholdninger. Enslige er dessuten en lite homogen gruppe sammenliknet med f. eks. ektepar med barn. Mange av de enslige er eldre mennesker med forholdsvis lav inntekt.

Blant alle husholdningene var fritidshus mest vanlig for husholdninger med hovedinntektstakerens alder i gruppen 40—66 år. Om lag 24—25 prosent av disse husholdningene hadde fritidshus. Gjennomsnittlig andel for alle husholdningene var 18 prosent. Med unntak av stereoanlegg, var de fleste andre forbruksgjenstandene mer vanlige for husholdninger i aldersgruppene 30—39 år og 40—49 år enn for yngre og eldre husholdninger. Eie av stereoanlegg viser seg å være svært avhengig av alderen. Av husholdninger med hovedinntektstakerens alder under 30 år hadde 41 prosent stereoanlegg. For husholdninger med hovedinntektstakerens alder på 67 år eller mer var andelen bare 4 prosent. (Tabell 5.25.)

Andelen av husholdninger med varige forbruksvarer er ikke særlig forskjellig for husholdninger i ulike handelsfelt.

En inndeling av husholdningene etter bostedsstrøk viser imidlertid at andelen av husholdninger med fritidshus og fargefjernsyn er atskillig større for husholdninger i Oslo, Bergen og Trondheim enn i landet for øvrig. Stereoanlegg er også mer vanlig i Oslo, Bergen og Trondheim og i tettbygde strøk ellers enn i spredtbygde strøk. (Tabell 5.26.)

Gjenstandene fryseskap og vaskemaskin var imidlertid mindre vanlige i Oslo, Bergen og Trondheim enn i landet for øvrig. Av husholdningene i Oslo, Bergen og Trondheim hadde 32 prosent fryseskap og 48 prosent vaskemaskin. I spredtbygde strøk f. eks. var andelene henholdsvis 73 og 80 prosent. Det er antakelig flere forhold som forklarer dette. Tallene for fryseskap er trolig best forklart med forskjeller i måten å bearbeide og oppbevare matvarer på i spredtbygde strøk sammenliknet med Oslo, Bergen og Trondheim. Mulighetene for tilgang til felles fryse- og vaskeanlegg er vel også større i byer enn i spredtbygde strøk.

De fleste varige forbruksvarene er mindre vanlige i husholdninger hvor hovedinntektstakeren er ikke yrkesaktiv enn blant yrkesaktive.

Av de ikke yrkesaktive hadde f. eks. bare 27 prosent av husholdningene privat bil, 48 prosent fryseskap, 60 prosent vaskemaskin og 57 prosent fjernsynsmottaker (svart-hvitt). Gjennomsnittlig andel for alle husholdninger er henholdsvis 54 prosent for privat bil, 57 prosent for fryseskap, 72 prosent for vaskemaskin og 64 prosent for fjernsynsmottaker (svart-hvitt). Disse forskjellene kan best forklares ved ulik inntekt og

Tabell 5.27. Husholdninger med fritidshus, privat bil og andre varige forbruksvarer med ulike sysselsettingsforhold for hovedinntektstaker. Prosent. 1973 *Households with holiday house, private car and other durable consumer goods, by occupational status of main income earner. Percentages. 1973*

	Yrkesaktive *Employed*				
	Selvstendige *Self-employed*		Ansatte *Wage earners*		
	Jordbruk, skogbruk, fiske *Agriculture, forestry and fishing*	Andre *Other*	Industri, bygg og anlegg, jordbruk, skogbruk, fiske *Manuf., constr., agric., forestry, fishing*	Andre *Other*	Ikke yrkesaktive *Non-employed*
Fritidshus[1]	16	30	19	22	12
Privat bil	64	66	68	66	27
Kombinert kjøle-/fryseskap	3	7	10	10	10
Kjøleskap	81	82	83	79	76
Fryseskap	89	66	61	56	48
Oppvaskmaskin	7	10	2	5	1
Vaskemaskin	88	84	81	71	60
Elektrisk sy-/strikkemaskin	50	55	53	53	24
Kombinert radio-/fjernsynsmottaker	12	12	12	9	8
Fjernsynsmottaker (svart-hvitt)	65	62	70	67	57
Fjernsynsmottaker (farge)	3	18	6	6	6
Stereoanlegg	10	29	25	30	8
Piano, orgel, flygel	19	21	12	16	10

[1] *For English translation, see table 5.24.*
Kilde: Forbruksundersøkelsen 1973. *Source: Survey of Consumer Expenditure 1973.*

alderssammensetning. En stor del av de ikke yrkesaktive er eldre mennesker med lav inntekt. Forholdsvis mange av de ikke yrkesaktive er dessuten enslige personer.

Av de selvstendige næringsdrivende i pirmærnæringene var det relativt mange husholdninger med fryseskap og vaskemaskin sammenliknet med det en finner i de øvrige yrkesstatusgruppene. Av de selvstendig næringsdrivende i primærnæringene har 89 prosent fryseskap og 88 prosent vaskemaskin. For ansatte i primærnæringene og i industri og bygg og anlegg var de tilsvarende andelene henholdsvis 61 prosent for fryseskap og 71 prosent for vaskemaskin. Fritidshus og gjenstandene fjernsynsmottaker (farge) og oppvaskmaskin var mest vanlige hos selvstendig næringsdrivende i næringer utenom primærnæringene. (Tabell 5.27.)

For ansatte i forskjellige næringsgrupper finner en ikke særlig store forskjeller mellom husholdningenes beholdning av varige forbruksvarer. Gruppene for ansatte er imidlertid forholdsvis sammensatte grupper, og det kan derfor være forskjeller innen de enkelte gruppene.

6. Utdanning

Hovedtall fra kapitlet

Mellom folketellingene i 1950 og 1970 økte den gjennomsnittlige varigheten av høyeste fullførte utdanning til alle personer 16 år og over med 0,9 år (tabell 6.1). Uttrykt på en annen måte betyr dette at befolkningen over 16 år i 1970 gjennomsnittlig hadde nesten dobbelt så lang utdanning ut over 7-årig folkeskole enn i 1950. Som den høyeste utdanning for en person er her regnet den som har lengst samlet varighet.

Den absolutte økningen i utdanningen var like sterk både for menn og kvinner. Menn hadde gjennomsnittlig et halv år lengre utdanning enn kvinner både i 1950 og i 1970.

Tabell 6.1. Gjennomsnittlig varighet av høyeste fullførte utdanning for personer 16 år og over
Average duration of highest education completed for persons 16 years and over

År *Year*	I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
1950	8,0	8,3	7,8
1960	8,3	8,5	8,0
1970	8,9	9,1	8,6

Kilde: Tabell 6.4. *Source: Table 6.4.*

Ved folketellingen i 1970 fant man også store variasjoner i utdanningsnivået til personer i ulike aldersgrupper og til personer bosatt i ulike områder av landet. Av personer 70 år og over var det hele 76 prosent som ikke hadde utdanning utover obligatorisk grunnutdanning, mens denne andelen for personer i aldersgruppen 20—24 år bare var 30 prosent.

Tall for utdanningsnivået til personer bosatt i ulike kommunetyper viser blant annet en forskjell i gjennomsnittlig varighet av høyeste fullførte utdanning på 1,4 år mellom personer bosatt i fiskerikommuner og personer bosatt i særlig sentrale blandede tjenesteytings- og industrikommuner (tabell 6.2).

Høsten 1974 utgjorde tallet på elever og studenter i alt 20 prosent av folkemengden. Dette var en økning på 1,4 prosentenheter fra 1965. Andelen av de enkelte årskull som var under utdanning har vist en sterk økning i 60- og 70-årene. For eksempel økte den andelen av 17-åringene som var under utdanning med 11 prosentenheter fra 1965 til 1974. For 24-åringene var den tilsvarende økning på 4 prosentenheter (tabell 6.3).

Utdanningstilbøyeligheten for menn lå i 1974 en del høyere enn for kvinner. Av personer i aldersgruppen 20—24 år var således 22 prosent av mennene, men bare 17 prosent av kvinnene i utdanning. For aldersgruppen 16—19 år var imidlertid vel 50 prosent av begge kjønn i ikke-obligatorisk utdanning.

Tabell 6.2. Gjennomsnittlig varighet av høyeste fullførte utdanning for personer 16 år og over i ulike kommunetyper. 1970 *Average duration of highest education completed for persons 16 years and over in various types of municipalities. 1970*

Kommunetype *Type of municipalities*	Gjennomsnittlig utdanningsvarighet i år *Average duration of education, years*
Fiskerikommuner *Fishing municipalities*	8,0
Mindre sentrale industrikommuner *Less central manufacturing municipalities*	8,5
Særlig sentrale blandede tjenesteytings- og industrikommuner *Highly central mixed service and manufacturing municipalities*	9,4
Alle (6) andre kommunetyper *All (6) other types of municipalities*	8,3—8,8

Kilde : Figur 6.1. *Source: Figure 6.1.*

Tabell 6.3. Prosent under utdanning av enkelte årskull *The percentage in the education system of some age groups*

År *Year*	Alder *Age*			
	15	17	21	24
1965	78	51	17	10
1970	94	60	20	12
1974	100	62	23	14

Kilde : Tabell 6.7. *Source: Table 6.7.*

Av statistikken over avgangselevene i grunnskolen går det fram at det var store geografiske variasjoner i elevenes valg av kursplan. Våren 1975 hadde f. eks. 61 prosent av avgangselevene i Oslo valgt de mestkrevende kursplaner i alle fag, mens andelen bare var 34 prosent for elevene i Finnmark. Valg av kursplan viser seg å ha spilt en stor rolle ved overgangen mellom grunnskole og videregående skole, i det hele 91 prosent av avgangselevene våren 1974 med mestkrevende kursplaner gikk direkte over i annen utdanning samme høst. For elever som i ett eller flere fag hadde en av de to laveste kursplaner var andelen bare 50 prosent. Kursplansystemet er nå avviklet, slik at avgangselevene våren 1975 var de siste som fikk kursplandelt utdanning.

Tallet på elever i gymnasutdanning økte med 51 prosent fra 1965 til 1974. For kvinnelige elever alene var økningen 76 prosent. Det var i 1974 omtrent like mange kvinner som menn i gymnasutdanning. I fag- og yrkesskolene økte tallet på elever med 27 prosent i perioden 1968—1974. Av elevene i disse skoler utgjorde kvinnene 44 prosent i 1974.

Statistikk over det samlede studenttall ved universiteter og høgskoler viser en økning på 53 prosent i perioden 1968—1974. Med universiteter menes her også de vitenskapelige høgskolene, mens begrepet høgskoler omfatter lærerskoler, tekniske skoler, distriktshøgskoler o. l. For universitetene alene var økningen på hele 63 prosent. Det har i perioden foregått en utjevning av kjønnsforskjellene i høyere utdanning. Høsten 1974 var 35 prosent av studentene ved universitetene kvinner, mens andelen var 38 prosent for høgskolene. Dette var en økning på henholdsvis 9 og 2 prosentenheter fra 1968. Tall for nye studenter etter studium og for avlagte eksamener ved universitetene tyder imidlertid på at kvinnene tar kortere utdanning enn menn. Det var i 1974 fremdeles store geografiske skjevheter i rekrutteringen til universiteter og høgskoler.

Andelen av personer i aldersgruppen 20—24 år under utdanning, hvorav flesteparten var studenter, var da bare 13 prosent for Finnmark, mens den var 24 prosent for Oslo.

Tallet på deltakere i kurs arrangert av folkeopplysningsorganisasjonene viste en fordobling i perioden 1969—74, og kom i 1974 opp i 414 000. Statistikk fra en intervjuundersøkelse som ble utført i 1971—72 viser at det særlig er yngre personer og personer med høy utdanning som deltar i slike kurs.

Begreper og datagrunnlag

Når vi i levekårssammenheng regner utdanning som et viktig kjennemerke, er det fordi forskjeller i utdanning gir opphav til ulikheter på mange andre områder. Høyere utdanning gir gjennomgående mulighet for bedre betalte stillinger og de fordeler som henger sammen med dette. Den gir også fordeler på andre områder enn de som er knyttet direkte til arbeidslivet, ved at høyere utdanning f. eks. gir større muligheter for å kunne forstå og å dra nytte av den måten samfunnet funksjonerer på og de rettigheter det gir den enkelte. Ulikheter i utdanningsbakgrunn viser seg videre å slå systematisk ut i ulikheter i deltakelse i sosiale og kulturelle aktiviteter. Vi vil imidlertid ikke i dette kapitlet belyse sammenhengen mellom ulikheter i utdanning og ulikheter på disse andre områdene, men vise til blant annet innledningskapitlet der det er tatt inn data som viser noe om disse sammenhengene.

Det utdanningsbegrep vi bruker her bygger på statistikk over den utdanning som personer har tilegnet seg gjennom deltaking i organisert utdanningsvirksomhet. For mange av de forhold vi har nevnt vil imidlertid de kunnskaper og ferdigheter som den enkelte har tilegnet seg på andre måter, f. eks. på arbeidsplassen eller i fritida, være av betydning på linje med den formelle utdanning. Selv om det er en ulempe at vi ikke har statistikk over slik kunnskapsformidling, ville den neppe i særlig grad endre det bildet vi her gir av ulike gruppers utdanning, siden tilegnelse av slik kunnskap i stor grad varierer sammen med den formelle utdanning.

Mellom personer med lik utdanningsbakgrunn kan det videre være ulikheter i evnene til å anvende kunnskapene. Disse ulikhetene henger igjen til dels sammen med ulikheter i f. eks. sosial og geografisk bakgrunn. Denne siden ved bruken av de kunnskaper den enkelte har tilegnet seg gir datamaterialet oss heller ikke mulighet for å si noe om.

I dette kapitlet vil da vekten bli lagt på å vise noe om endringer i folks utdanningsbakgrunn over tid, samt å peke på ulikheter i utdanningsbakgrunn og utdanningstilbøyelighet mellom menn og kvinner, mellom personer i ulike aldersklasser og mellom personer bosatt i ulike deler av landet. Utdanning og sosial bakgrunn vil bli lite berørt i dette kapitlet. Materialet til tabellene er i hovedsak hentet fra folketellingene og fra NOS-publikasjonene om utdanningsstatistikk.

Kapitlet er inndelt i følgende avsnitt:

Hovedtall fra kapitlet
Begreper og datagrunnlag
Befolkningens utdanningsbakgrunn
Personer under utdanning
Grunnskolen
Videregående skoler
Universiteter og høgskoler
Voksenopplæring og folkeopplysning.

Befolkningens utdanningsbakgrunn

Vi vil i dette avsnittet se nærmere på enkelte av de opplysninger om befolkningens høyeste fullførte utdanning som kom fram ved folketellingen i 1970. Noen hovedtall fra 1970-tellingen vil vi imidlertid først sammenlikne med tilsvarende tall utarbeidd på grunnlag av folketellingene i 1950 og 1960.

Disse tall viser blant annet at mens den prosentandel av mennene som hadde utdanning på universitets- og høgskolenivå i 1950 lå 2,5 ganger over den tilsvarende andel for kvinner, var forholdstallet i 1970 redusert til 1,9 (tabell 6.4). For personer med utdanning på gymnasnivå var de tilsvarende tall 1,6 i 1950 og 1,3 i 1970. Målt på denne måten kan man si at det har foregått en utjevning i fordelingen av utdanningsnivået mellom kjønnene fra 1950 til 1970.

Et summarisk mål for utdanningsnivåets høyde for en gruppe personer er den gjennomsnittlige varighet av høyeste fullførte utdanning til personene i gruppen. En persons høyeste fullførte utdanning er her den som inkludert nødvendig forutdanning har lengst varighet. Tall fra folketellingene viser at gjennomsnittlig utdanningsvarighet for menn steg fra 8,3 år i 1950 til 9,1 år i 1970. For kvinner var de tilsvarende tall 7,8 år i 1950 og 8,6 år i 1970. Forskjellen mellom menns og kvinners gjennomsnittlige utdanningsvarighet var et halvt år både i 1950, i 1960 og i 1970. Relativt vil det derfor etter dette mål også ha foregått en meget svak nedgang i utdanningsforskjellen mellom kjønnene, men utviklingen har først og fremst vært preget av den økning i utdanningsnivået for begge kjønn som har funnet sted. Av tallene framgår det at denne økningen fra 1950 til 1970 har vært på 0,8 år for begge kjønn, og at økningen har vært sterkest i den siste av disse to tiårsperioder.

Tabell 6.4. Menn og kvinner 16 år og over, etter nivå for høyeste fullførte utdanning. Prosent *Males and females 16 years and over, by level of highest education completed. Percentages*

Utdanningsnivå *Educational level*	1950		1960		1970	
	Menn *Males*	Kvinner *Females*	Menn *Males*	Kvinner *Females*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
Utdanning på ungdomsskolenivå (≤ 9 år) *Education at the second level, first stage (≤ 9 years)*	78,8	87,9	74,4	84,4	64,6	74,6
Utdanning på gymnasnivå (10—12 år) *Education at the second level, second stage (10–12 years)*	16,9	10,4	19,3	13,4	26,7	20,9
Utdanning på universitets- og høgskolenivå (≥ 13 år) *Education at the third level (≥ 13 years)*	4,3	1,7	6,3	2,2	8,7	4,5
I alt *Total*	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Gjennomsnittlig utdanningsvarighet i år *Average duration of education, years*	8,3	7,8	8,5	8,0	9,1	8,6

Kilde: Idar Møglestue: «Befolkningens utdanningsbakgrunn. En analyse av tall fra Folketelling 1970». Artikkel nr. 79 fra Statistisk Sentralbyrå. *Source: Idar Møglestue: ,,Educational Background of the Population. An Analysis of Data from Population Census 1970." Article no 79 from the Central Bureau of Statistics.*

Tabell 6.5. Personer i aldersgrupper fra 16 år og oppover, etter nivå for høyeste fullførte utdanning. 1970. Prosent *Persons in age groups from 16 years and over, by level of highest education completed. Percentages. 1970*

Alder *Age*	Utdanning på ungdomsskolenivå (≤ 9 år) *Education at the second level, first stage (≤ 9 years)*	Herav uten utdanning utover grunnutdanning[1] *Of which only with primary education*[1]	Utdanning på gymnasnivå (10–12 år) *Education at the second level, second stage (10–12 years)*	Utdanning på universitets- og høgskolenivå (≥ 13 år) *Education at the third level (≥ 13 years)*	Gjennomsnittlig utdanningsvarighet, år *Average duration of education, years*
16–19 år *years*	75	60	25	—	9,0
20–24 » »	49	30	45	6	9,8
25–29 » »	52	33	34	14	9,9
30–39 » »	62	43	27	11	9,4
40–49 » »	70	53	22	8	8,9
50–59 » »	78	62	17	5	8,4
60–69 » »	80	68	16	4	8,2
70 » » og over *and over*	85	76	11	4	7,9
I alt *Total*	70	54	24	6	8,9

[1] Folkeskole, grunnskole og framhaldsskole.
[1] *Primary and continuation schools.*
Kilde: Som tabell 6.4. og materiale i Byrået. *Source: Same as table 6.4 and unpublished data in the Bureau.*

Siden det i overveiende grad er slik at videreutdanning oftest tas forholdsvis snart etter grunnutdanningen, og siden utdanningstilbøyelighetene har økt over tid, vil man vente å finne at utdanningsnivået for personer i yngre aldersgrupper er høyere enn for personer i eldre. Statistikk fra 1970-folketellingen viser da også at av personer som var 70 år og eldre var det hele 85 prosent som ikke hadde utdanning ut over ungdomsskolenivå, mens denne andel for personer i aldersgruppen 20—24 år var på 49 prosent (tabell 6.5). Tar vi for oss andelen av personer som ikke hadde utdanning ut over grunnleggende allmennutdanning, så var denne 76 prosent for personer som var 70 år og eldre, mens den var 30 prosent for personer i aldersgruppen 20—24 år. Den lave andelen personer med videreutdanning i aldersgruppen 16—19 år skyldes selvfølgelig at disse i 1970 i stor grad ikke hadde rukket å fullføre slik utdanning. Fordelingene vil også endre seg for personer som var i aldersgruppene 20—24 år og 25—29 år etter som en del av disse får fullført utdanninger på høyere nivå.

Utdanningsnivået til personer i de ulike aldersgrupper er også beregnet i antall år for gjennomsnittlig varighet av høyeste fullførte utdanning. Personer i aldersgruppen 25—29 år hadde i gjennomsnitt to år lengre utdanning bak seg enn personer som var 70 år og eldre. Forskjellen i utdanningsnivået mellom personer i gruppene 50—59 år og personer 70 år og eldre var imidlertid bare et halvt år. Siden personer som i 1970 var 50 år og yngre hadde sin mest utdanningsaktive periode i tiden etter 1940, viser dette at det fra da av har foregått en særlig sterk økning i utdanningstilbøyeligheten.

Spredningen i utdanningsnivået mellom personer i de ulike aldersgrupper betyr at den hevningen vi vil få i gjennomsnittlig utdanningsnivå i de nærmeste år i stor grad vil skyldes avgang av

personer med lav utdanning i de eldre aldersgrupper. Mindre endringer i utdanningstilbøyeligheten vil på kort sikt ikke slå sterkt ut i utdanningsnivået for befolkningen som helhet. Innføringen av 9-årig grunnskole vil imidlertid etter hvert komme til å virke inn på utdanningsnivået, blant annet ved at minstevarigheten av fullført allmennutdanning vil øke fra 7 til 9 år.

Tall fra folketellingen i 1970 kan også gi grunnlag for å studere hvordan utdanningsbakgrunnen varierer mellom personer bosatt i ulike områder av landet. Den geografiske fordelingen av utdanningsnivået vi finner på et bestemt tidspunkt, vil være bestemt av mange faktorer, av de viktigste er kanskje ulikheter i skoletilbudet, i næringsstrukturen, i alderssammensetningen og flyttingene. Ulikheter mellom fylker og mellom kommunetyper i befolkningens aldersfordeling er nærmere omtalt i kapittel 2 om befolkning.

Statistikk over utdanningsnivået i de ulike fylker, som ikke er tatt med her, viser at gjennomsnittlig utdanningsvarighet var høyest for personer bosatt i Akershus og Oslo, mens det var lavest for personer bosatt i de tre nordligste fylkene. Disse variasjonene mellom fylkene dekker igjen over betydelige variasjoner mellom kommunene innenfor det enkelte fylke.

De tall vi vil se litt nærmere på her er variasjoner i utdanningsbakgrunnen mellom personer bosatt innen de ulike kommunetyper. Fiskerikommunene var den kommunetype som hadde det laveste utdanningsnivå i 1970. I slike kommuner var det bare 14 prosent av befolkningen 16 år og over som hadde utdanning utover ungdomsskolenivå, mens det i særlig sentrale blandede tjenesteytings- og industrikommuner var 41 prosent som hadde slik utdanning (figur 6.1). Målt i gjennomsnittlig utdanningsvarighet var forskjellen 1,4 år mellom disse to kommunetyper. Retningen av de variasjonene vi finner mellom de ulike kommunetyper samsvarer for øvrig godt med det vi kan finne om utdanningsbakgrunnen til sysselsatte i ulike næringer.

Siden den kommunetypeinndelingen vi benytter også bygger på kommunens sentralitet, får vi i figuren også fram at utdanningsnivået for kommuner med samme næringsstruktur øker med stigende sentralitet. Spesielt ser vi at gjennomsnittlig utdanningsvarighet øker med 0,6 år fra ikke særlig sentrale til særlig sentrale blandede tjenesteytings- og industrikommuner.

Figur 6.1. Personer 16 år og over etter nivå for høyeste fullførte utdanning og kommunetype, Prosent. 1970 *Persons 16 years and over by level of highest education completed and type of municipality. Percentages. 1970*

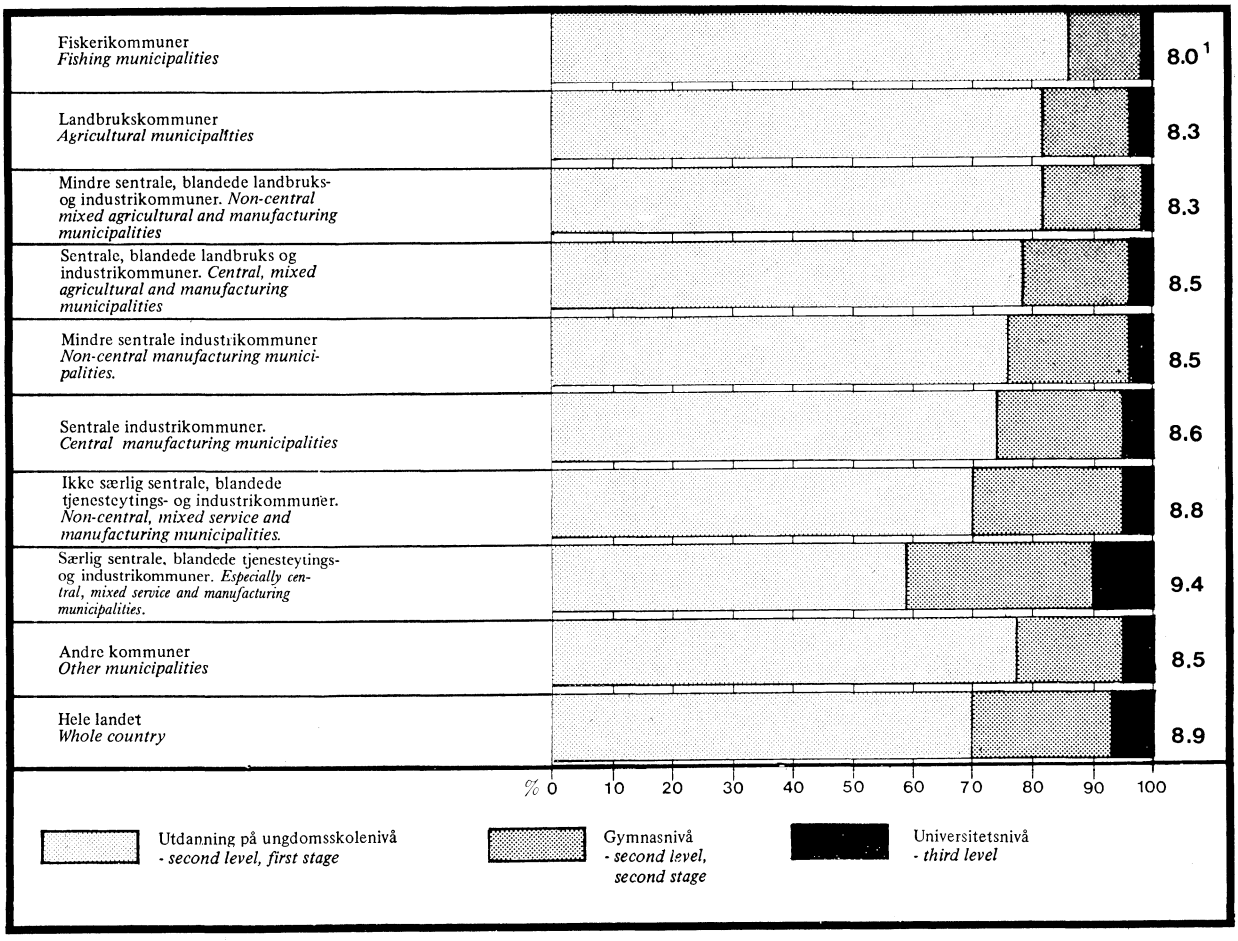

[1] Gjennomsnittlig varighet på utdanningen, målt i år.
[1] *Average duration of education, years.*
Kilde: Som tabell 6.5. *Source: Same as table 6.5.*

Personer under utdanning

Høsten 1974 var det 798 000 personer under utdanning her i landet. Dette utgjorde 20 prosent av den totale befolkning (tabell 6.6). I 1970 var den tilsvarende andelen 19,4 prosent, mens den var 18,2 i 1960 og 13,5 i 1950. Den sterke økningen i andelen personer under utdanning i 1950-årene har altså avtatt i de senere år. Årsakene til dette skal vi komme nærmere inn på nedenfor.

Utviklingen i fordelingen av elevene etter skoleslag er først og fremst preget av den sterke økningen i tallet på elever som tar utdanning ut over grunnskolen. Dette har ført til en nedgang i andelen elever i grunnskolen. Økningen i andelen for universitetene har vært særlig sterk, men også andelen i de mellomliggende skoleslag har økt. Av disse er det igjen gymnasene som har vist den kraftigste oppgang.

Endringer i andelen personer under utdanning, og endringer i fordelingen av elevene mellom skoleslag som gir utdanning på ulike nivå, kan betraktes som et produkt av to faktorer. Disse faktorer er endringene i utdanningstilbøyelighetene for de enkelte fødselskull og endringer i den relative størrelsen på disse kullene.

Tall for andelen av de enkelte årskull som var under utdanning viser, med få unntak, en jevn økning for samtlige kull. Den nedgang som er registrert for årskullene 18—20 og 22 år fra 1973 til 1974, kan ha sammenheng med den omlegging av statistikken som da fant sted og som førte til at dobbelttellinger ble fjernet (tabell 6.7).

Regnet i prosentenheter var økningen i utdanningstilbøyeligheten i perioden 1965—74 særlig sterk for årskullene 15—18 år. Økningen for de eldste årskull som er tatt med i tabellen, tilsvarer den økningen vi fant i universitetenes andel av personer under utdanning.

For 7-åringene, som ikke er tatt med i tabellen, steg andelen under utdanning fra 96 prosent i 1965 til 98 prosent i 1974. Av årskullene 8—13 år ble nær 100 prosent registrert under utdanning gjennom hele perioden.

Siden vi har vist at utdanningstilbøyeligheten gjennomgående har steget i de senere år for alle årskull, samtidig som vi har sett at andelen av befolkningen under utdanning bare har steget svakt, må dette skyldes at tallet på personer i de

Tabell 6.6. Elever etter skoleslag. Prosent *Pupils by type of school. Percentages*

Skoleår *School year*	Elever i alt *Total number of pupils*	Grunnskole, realskole, framhalds- og spesialskole *Primary schools, secondary schools, lower stage, continuation and special schools*	Gymnas *Secondary schools, upper stage*	Folkehøgskoler *Folk high schools*	Fag- og yrkesskoler *Vocational schools*	Høgskoler *Colleges*	Universiteter *Universities*	Elever i prosent av folkemengden *Pupils in per cent of the total population*
1960–61	639 896	86,0	3,9	0,7	8,0		1,4	18,2
1965–66	697 259	80,0	5,9	0,9	8,4	2,0	2,8	18,6
1970–71	752 723	76,4	6,7	0,9	9,3	2,7	4,0	19,4
1971–72	763 922	74,8	7,6	0,9	8,7	2,7	4,3	19,6
1972–73	779 460	74,6	7,6	1,0	9,4	2,9	4,5	19,9
1973–74	791 450	73,9	7,8	1,0	9,3	3,3	4,7	20,0
1974–75	797 657	73,5	8,0	1,0	9,4	3,2	4,9	20,0

Kilde: NOS Utdanningsstatistikk. *Source: NOS Educational Statistics.*

Tabell 6.7. Prosent under utdanning av hvert årskull, 14—24 år *The percentage in the education system of the age groups 14—24 years*

År *Year*	Alder *Age*										
	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
1965	98	78	63	51	39	27	19	17	15	12	10
1970	99	94	75	60	46	33	23	20	17	15	12
1971	99	96	76	61	48	33	24	21	18	15	12
1972	99	96	76	62	48	33	25	22	20	16	13
1973	100	97	77	61	48	32	25	23	21	17	14
1974	100	100	78	62	47	31	23	23	20	17	14

Kilde: Statistisk årbok og materiale i Byrået. *Source: Statistical Yearbook and unpublished data in the Bureau.*

utdanningsaktive årskull som andel av befolkningen har gått ned. For personer i aldersgruppen 7—24 år finner vi da også at deres andel av befolkningen ble redusert fra 29 prosent i 1965 til 27 prosent i 1974.

Utviklingen i utdanningstilbøyelighetene kan også belyses ved å følge tre fødselskull f. eks. fra de var 14 år og framover (figur 6.2). Siden utdanningstilbøyeligheten for de enkelte årskull stiger over tid, vil kurvene i figuren, som viser den andel av fødselskullene som det enkelte år var under utdanning, bli liggende over hverandre. F. eks. var 53 prosent av personene født i 1950, under utdanning da de var 17 år, mens 61 prosent av personene født i 1956, var under utdanning ved denne alderen.

Etter nå å ha sett på enkelte utviklingstendenser over tid, vil vi se litt nærmere på enkelte fordelinger av de personer som høsten 1974 var under utdanning utover obligatorisk grunnskole. Disse utgjorde 222 000 av de i alt 798 000 personer som da var under utdanning. Tall for utdanningstilbøyeligheter til personer i aldersgrupper 16—19 og 20—24 år etter kommunetype for hjemsted, viser variasjoner som avviker noe fra de variasjoner vi på grunnlag av folketellingen 1970 fant i utdanningsbakgrunnen til personer bosatt i de samme kommunetyper.

Figur 6.2. Prosent under utdanning av enkelte årskull. Personer født i 1950, 1953 og 1956 *The percentage in the education system of some age groups. Persons born in 1950, 1953 and 1956*

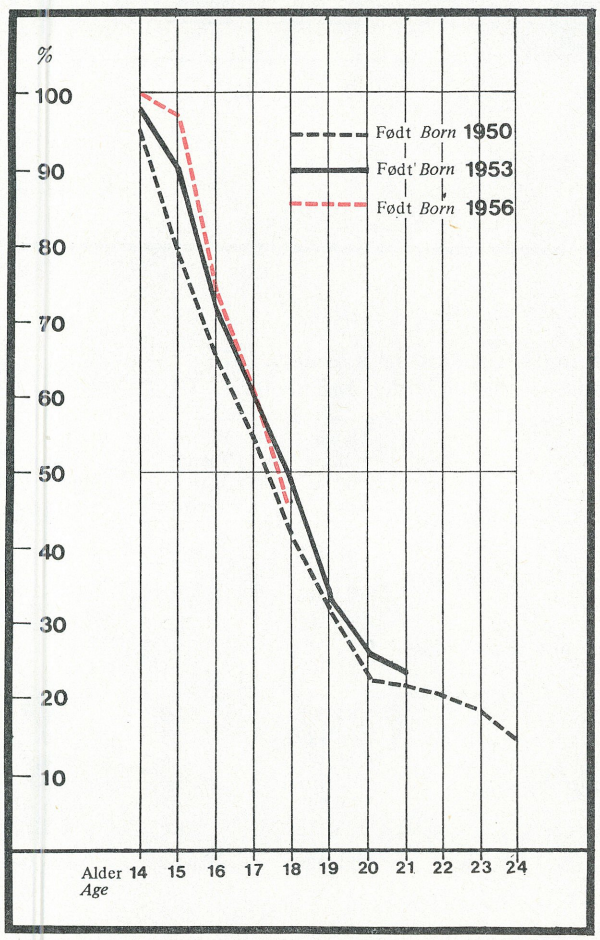

Kilde: Som tabell 6.7. *Source: Same as table 6.7.*

Tabell 6.8. Prosent av aldersgruppene 16—19 år og 20—24 år som var i ikke-obligatorisk utdanning i de ulike fylker. 1974 *The percentage of the age groups 16—19 years and 20—24 years in non-compulsory education in the various counties. 1974*

Hjemstedsfylke *County of domicile*	16–19 år *years*	20–24 år *years*
Østfold	49	16
Akershus	58	21
Oslo	55	24
Hedmark	53	18
Oppland	50	18
Buskerud	50	17
Vestfold	52	18
Telemark	54	19
Aust-Agder	50	18
Vest-Agder	54	19
Rogaland	50	17
Hordaland	52	21
Sogn og Fjordane	55	20
Møre og Romsdal	49	18
Sør-Trøndelag	53	21
Nord-Trøndelag	53	21
Nordland	46	18
Troms	43	16
Finnmark	35	13
Hele landet *The whole country*	51	19
Menn *Males*	52	22
Kvinner *Females*	51	17

Kilde: Materiale i Byrået. *Source: Unpublished data in the Bureau.*

Vi finner imidlertid at for begge aldersgruppene lå utdanningstilbøyeligheten lavest for personer bosatt i fiskerikommuner, mens den lå høyest for personer bosatt i særlig sentrale blandede tjenesteytings- og industrikommuner (figur 6.3). For personer bosatt i landbrukskommuner lå utdanningstilbøyeligheten nest høyest for begge aldersgrupper.

Statistikk over utdanningstilbøyeligheten til personer bosatt i de enkelte fylker, viser at for aldersgruppen 16—19 år var den høyest i Akershus, der 58 prosent av personene i denne gruppen var under utdanning høsten 1974 (tabell 6.8). Finnmark lå lavest, idet andelen her bare var 35 prosent. I aldersgruppen 20—24 år lå Oslo høyest og Finnmark lavest med henholdsvis 24 og 13 prosent av personene i gruppen under utdanning.

Tall for utdanningstilbøyeligheten for kvinner og menn i de to aldersgrupper viser at av 16—19-åringene var det 1 prosentenhet flere menn enn kvinner under utdanning, mens forskjellen var hele 5 prosentenheter i aldersgruppen 20—24 år. For 16-åringene viser tall, som ikke er tatt med her, at utdanningstilbøyeligheten for kvinner var 69 prosent, mens den var 66 prosent for menn. Av 24-åringene var det imidlertid hele 10 prosent-

Figur 6.3. Prosent av aldersgruppene 16—19 år og 20—24 år som var i ikke-obligatorisk utdanning i de ulike kommunetyper. 1974 *The percentage of the age groups 16—19 years and 20—24 years, in non-compulsory education in the various types of municipalities. 1974*

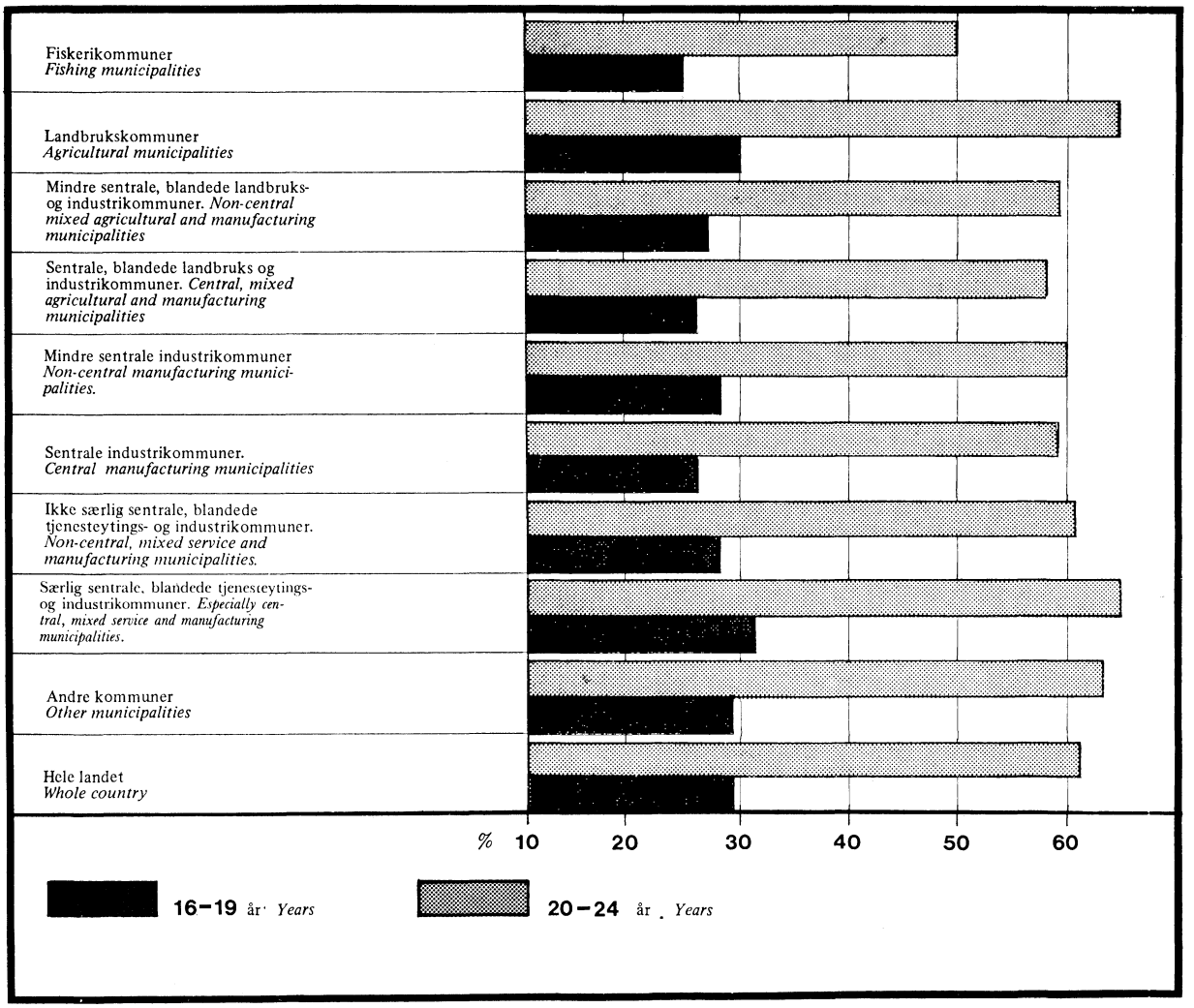

Kilde: Materiale i Byrået. *Source: Unpublished data in the Bureau.*

Tabell 6.9. Elever i ikke-obligatorisk utdanning, etter fagfelt, menn og kvinner. 1974
Pupils in non-compulsory education, by field of study. Males and females. 1974

Fagfelt *Field of study*	Elever i alt *Pupils, total*	Menn Prosent *Males Percentages*	Kvinner Prosent *Females Percentages*
Allment fagfelt *General programmes*	81 847	32,5	42,6
Humaniora og estetikk *Humanities, religion and theology, fine and applied arts programmes*	14 530	5,5	7,8
Undervisning *Teacher training programmes*	13 692	4,6	8,2
Administrasjon, økonomi, samfunnsvitenskap og jus *Commercial and business administration, social and behavioural science and law programmes*	34 967	15,4	16,1
Industri, håndverk, naturvitenskap og teknikk *Trade, craft, natural science, mathematics and engineering programmes*	44 708	30,8	6,9
Samferdsel *Transport and communications programmes*	3 729	2,5	0,7
Helsevern *Medical and para-medical programmes*	11 476	2,6	8,4
Jordbruk, skogbruk og fiske *Agricultural, forestry and fishery programmes*	4 162	2,7	0,8
Tjenesteyting og forsvar *Service and military programmes*	9 263	2,4	6,4
Uspesifisert fagfelt *Unspecified field of study*	3 715	1,0	2,1
I alt *Total*	222 089	100,0	100,0
Menn *Males*	123 257	.	.
Kvinner *Females*	98 832	.	.

Kilde: Materiale i Byrået. *Source: Unpublished data in the Bureau.*

enheter flere menn enn kvinner som var under utdanning.

Til slutt i dette avsnittet vil vi se på fordelingen av menn og kvinner i ikke-obligatorisk utdanning etter utdanningens fagfelt. Denne inndelingen er en næringsorientert inndeling beslektet med de hovedgrupperinger som nyttes i nærings- og yrkesstatistikk.

Både for menn og kvinner var det relativt flere som tok en utdanning under allment fagfelt, noe som henger sammen med at gymnasutdanningen kommer inn her (tabell 6.9). Fordelingen er ellers nokså ulik for de to kjønn, idet f. eks. 30,8 prosent av mennene, men bare 6,9 prosent av kvinnene tok en utdanning under fagfeltet industri, håndverk, naturvitenskap og teknikk. Det er i noen grad slik at det er forskjeller mellom den yrkeskompetanse utdanningene under de ulike fagfelt gir. Tallene kan videre dekke over variasjoner mellom de ulike utdanningsnivå. Innen f. eks. helsevern er kvinnene i flertall når man ser utdanninger under dette fagfeltet samlet, men på det høyeste nivået, der lege- og tannlegeutdanningen går inn, er det en stor overvekt av menn.

Figur 6.4. Prosent under utdanning av 14- og 15-åringer *The percentage in the education system of persons 14 and 15 years old*

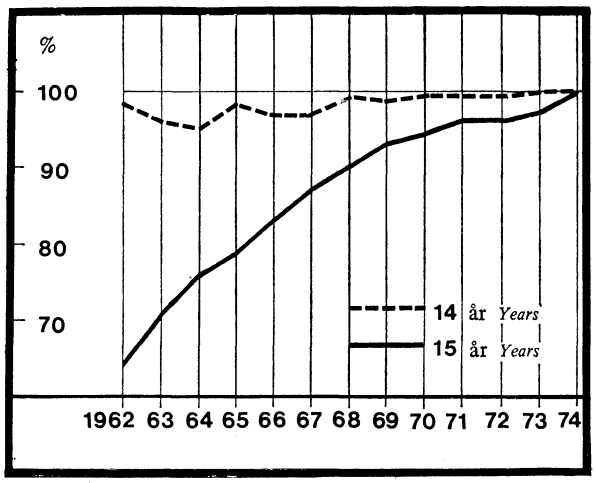

Kilde : Som tabell 6.7. *Source: See table 6.7.*

Grunnskolen

Innføringen av 9-årig grunnskole har skjedd gradvis fra slutten av 1950-årene til og med skoleåret 1974/75 da de siste elever gikk ut av 7-årig folkeskole. I 1959 var tallet på elever i 8. og 9. klasse i grunnskolen bare 3 200, i 1965 var det 28 000, mens det i 1974 var 122 000. Utbyggingen av grunnskolen har først og fremst ført til økning i andelen av 15-åringene som er under utdanning. Denne andelen økte fra 64 prosent i 1962 til nesten 100 prosent i 1974 (figur 6.4). For 14-åringene, som etter at grunnskolen ble innført normalt vil gå i 8. klasse, har det ikke skjedd særlige endringer i andelen under utdanning i denne perioden. Dette skyldes først og fremst den store andelen av 14-åringene som tid-

Tabell 6.10. Grunnskoler etter tallet på elever og elever i grunnskoleutdanning som blir skysset, etter fylke. Prosent. 1974 *Primary schools by number of pupils and pupils who are transported, by county. Percentages. 1974*

Fylke *County*	Skoler etter tallet på elever. Prosent *Schools by the number of pupils. Percentages*				Elever som blir skysset Prosent *Pupils who are transported Percentages*
	0–49	50–199	200–499	500>	
Østfold	8	34	48	10	21
Akershus	9	28	53	10	18
Oslo	7	8	50	35	3
Hedmark	17	53	27	3	34
Oppland	26	52	20	2	35
Buskerud	21	35	42	2	26
Vestfold	19	33	45	3	18
Telemark	45	30	24	1	21
Aust-Agder	29	40	31	—	32
Vest-Agder	18	38	37	7	22
Rogaland	25	33	35	7	15
Hordaland	37	36	19	8	21
Sogn og Fjordane	64	24	11	1	32
Møre og Romsdal	38	39	22	1	25
Sør-Trøndelag	26	36	25	12	21
Nord-Trøndelag	31	44	25	0	35
Nordland	52	27	16	5	31
Troms	34	40	21	5	36
Finnmark	47	30	18	5	23
Hele landet *The whole country*	32	35	27	6	23

Kilde : NOS Utdanningsstatistikk. *Source: NOS Educational Statistics.*

ligere gikk i framhalds- eller realskole. I 1962 var det f. eks. fire femtedeler av årskullet som fikk slik utdanning.

Siden bosettingstettheten varierer mellom de ulike fylker, har det vært nødvendig gjennomgående å bygge mindre skoler i de fylker som er tynnest befolket. Dessuten har det vært påkrevet å sette i gang skyssordninger slik at elever med lang eller vanskelig skolevei kan få skyss hele eller deler av skoleåret.

Tall for fordelingen av skoler etter elevstørrelsen viser at Sogn og Fjordane og Nordland er de to eneste fylker der mer enn halvparten av skolene hadde færre enn 50 elever (tabell 6.10). I østlandsfylkene Østfold, Akershus og Oslo var det bare 7—9 prosent av skolene som hadde så få elever.

Selv om grunnskolene i Sogn og Fjordane gjennomgående er små, slik at fylket i 1974 hadde det laveste tallet på elever pr. skole, var det likevel 32 prosent av elevene som ble skysset hele eller deler av skoleåret, mens landsgjennomsnittet var 23 prosent. Troms var det fylket som hadde den høyeste andelen av elever som ble skysset, idet den her var på 36 prosent. Andelen var høy også i fylkene Hedmark, Oppland og Nord-Trøndelag.

Statistikk over lærere i grunnskolen, som ikke er tatt med her, viser at det i 1974 for landet under ett var 7 prosent av lærerne i hel stilling som var uten godkjent utdanning. I Hedmark var det bare 2 prosent av lærerne som var uten godkjent utdanning, mens andelen var høyest i Sogn og Fjordane der den var 13 prosent. For de tre nordligste fylker lå denne andelen på mellom 11 og 13 prosent.

Elever i ungdomsskolens 8. og 9. klasse har til og med avgangskullet våren 1975 måttet velge kursplan i fagene norsk, engelsk, matematikk og tysk. I de tre første fagene har elevene kunnet velge mellom fire kursplaner, mens de i tysk, som for øvrig er et ikke-obligatorisk fag, har kunnet velge mellom to kursplaner. Vi vil her bruke betegnelsen elever med mestkrevende kursplaner om de elever som har valgt den mestkrevende plan i alle fire fag.

I perioden 1971—1975 økte den andelen av elevene som hadde mestkrevende kursplaner fra 43 til 49 prosent (tabell 6.11). Denne økningen

Tabell 6.11. Prosent av avgangselevene fra 9-årig grunnskole som hadde mestkrevende kursplaner etter kjønn *The percentage of the pupils who completed primary school, upper stage, having the highest curriculums by sex*

Kjønn *Sex*	1971	1975
Gutter *Boys*	40	45
Jenter *Girls*	46	52
I alt *Total*	43	49

Kilde: NOS Utdanningsstatistikk. *Source: NOS Educational Statistics.*

Figur 6.5. Prosent av avgangselevene fra 9-årig grunnskole som hadde mestkrevende kursplaner etter fylke. 1975 *The percentage of pupils who finished primary shool, upper stage, having the highest curriculums by county. 1975*

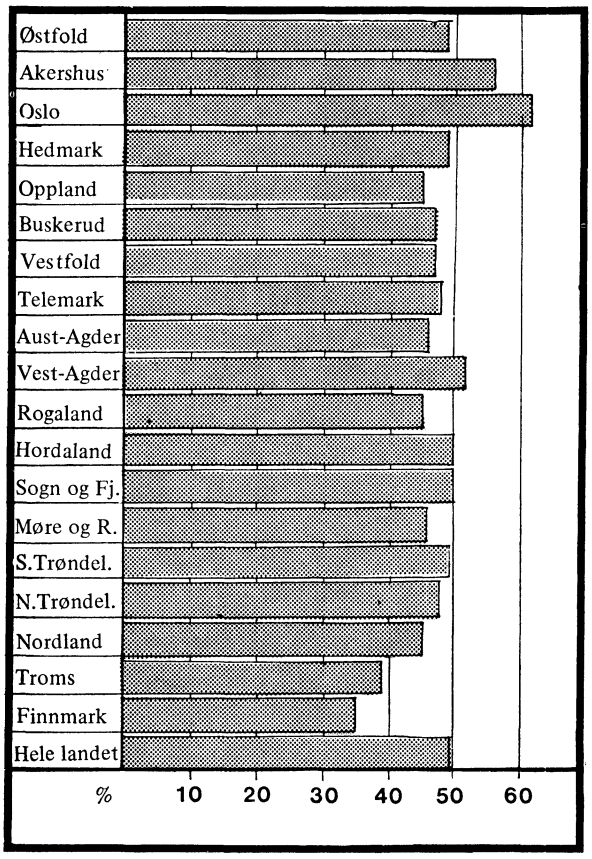

Kilde: NOS Utdanningsstatistikk. *Source: NOS Educational Statistics.*

kan henge sammen med de opptaksregler som har eksistert for inntak til videregående skoler. Disse har vært utformet slik at elever med mestkrevende kursplaner har hatt større mulighet ved valg av videreutdanning og også større sjanse for å bli opptatt. Ved sterkere ønsker om videreutdanning har derfor elevene og deres foreldre hatt større grunn til å velge mestkrevende planer.

Både i 1971 og i 1975 var det en markert større andel av jentene enn av guttene som hadde mestkrevende kursplaner. I 1975 utgjorde denne forskjellen 7 prosentenheter.

Statistikken viser også at det er forskjeller fylkene imellom i den andelen av elevene som hadde mestkrevende kursplaner. Våren 1975 var det hele 61 prosent av avgangselevene i Oslo som hadde mestkrevende kursplaner, i Akershus var andelen 56 prosent, mens andelen for de to nordligste fylker lå under 40 prosent (figur 6.5). Tall som ikke er tatt med her, viser at andelen av elever med mestkrevende kursplaner i perioden 1971—1975 økte i alle fylker unntatt i Finnmark. Her gikk andelen ned fra 36 prosent i 1971 til 34 prosent i 1975.

Elevenes motivasjon for videreutdanning, og

dermed for valg av kursplan, er det rimelig å anta i noen grad vil avhenge av foreldrenes utdanningsnivå. Tall fra folketellingen 1970 viste da også at utdanningsnivået var lavest i de tre nordligste fylker, mens det var høyest i Oslo og Akershus.

Tall for overgangen mellom avsluttet 9-årig grunnskole våren 1974 og videregående utdanning samme høst viser at utdanningstilbøyeligheten varierer sterkt med kursplan. Av elevene med mestkrevende kursplaner var det hele 91 prosent som gikk direkte over i videregående utdanning, mens andelen var bare 50 prosent for elever med lavere kursplan enn plan 2 i et eller flere fag (tabell 6.12). De endelige andeler av disse elevene som tar utdanning utover grunnskolen, vil imidlertid bli høyere, siden en del av elevene først vil ta slik utdanning etter ett eller flere år uten skolegang.

Tallene viser også at den direkte videreutdanningstilbøyelighet var større for gutter enn for jenter i alle kursplangrupper. Dette kan ha sammenheng med faktorer som at gutter gjennomgående kan være mer motivert for videreutdanning enn jenter, og at det skoletilbudet som tradisjonelt retter seg mot gutter kan være best utbygd. Siden det var en større andel av jentene enn av guttene som hadde mestkrevende kursplaner, ble forskjellen mellom den andelen av guttene og av jentene som fortsatte direkte i videreutdanning imidlertid bare på én prosentenhet.

Av tall som ikke er tatt med her, går det fram at den andelen som fortsatte direkte i utdanning varierte sterkt fylkene imellom. For fylkene Vest-Agder, Oslo og Akershus lå andelen høyest idet 80—84 prosent av elevene der fortsatte direkte i utdanning. I Finnmark og Troms lå andelene bare på henholdsvis 52 og 63 prosent. Disse variasjonene må i stor grad tilskrives variasjonene i elevandelen som hadde mestkrevende kursplaner.

Tabell 6.12. Prosent av elever utskrevet fra 9. klasse i grunnskolen våren 1974 som var i utdanning 1. oktober samme høst etter kjønn og kursplan
The percentage of pupils who finished primary school, upper stage, in spring 1974 who was in the education system 1 October the following autumn, by sex and curriculum

Kursplaner *Curriculum*	I alt *Total*	Gutter *Boys*	Jenter *Girls*
Mestkrevende kursplaner *The highest curriculums*	91	92	91
Plan 2 som laveste plan[1] *Course 2 as lowest curriculum*[1]	78	81	76
Lavere kursplaner *Lower curriculums*	50	53	47
Alle elever *All pupils*	75	75	74

[1] Plan 1 som laveste kursplan i tysk.
[1] *Course 1 as lowest curriculum in German.*
Kilde: NOS Utdanningsstatistikk. *Source: NOS Educational Statistics.*

Ser vi på disse elevene for seg, viser det seg imidlertid at 81—83 prosent av disse elevene fra de to nordligste fylkene fortsatte direkte i utdanning, mens andelen for 15 av de øvrige fylker lå mellom 91 og 96 prosent. For Møre og Romsdal og Sogn og Fjordane var andelen 87 prosent.

Videregående skoler

Gymnasutdanning

Statistikken over elever i gymnasutdanning viser at tallet på elever økte med 51 prosent fra 1965 til 1974. Dette skyldes for en stor del økningen i tallet på kvinnelige elever. I perioden gikk dette opp med hele 76 prosent, mens tallet på mannlige elever bare økte med 33 prosent. Som en følge av disse endringene utgjorde de kvinnelige elevene i 1974 34 prosent av alle kvinner i aldersgruppen 16—18 år, mens den tilsvarende andelen for menn var 33 prosent. Regnet i absolutte tall var det i 1974 ca. 200 flere menn enn kvinner i gymnasutdanning, men siden årskullene av kvinner i de yngre aldersklasser er noe mindre enn de tilsvarende årskull for menn, var deres andel, relativt regnet, altså høyere.

Både i 1965 og i 1974 var det store variasjoner i elevandelene i gymnas mellom de ulike fylker. Troms og Finnmark lå lavest begge år, mens andelene var høyest i Oslo og Akershus (tabell 6.13). Det skjedde i perioden imidlertid også her en utjevning, idet f. eks. andelen for Oslo i 1965 lå 3,6 ganger høyere enn andelen for Finnmark, mens forholdstallet i 1974 var redusert til 2,7. Tallene for både 1965 og 1974 gjelder elever etter skolefylke. For 1974 finnes det også tall, som ikke er tatt med her, som viser fordelingen av elever etter hjemstedsfylke. Disse fordelingene avviker ikke særlig fra hverandre, når vi ser bort fra Akershus og Oslo. Tallet på elever i gymnasutdanning med Oslo som hjemstedsfylke lå 13 prosent lavere enn tallet for elever med Oslo som skolefylke, mens det var omvendt for Akershus. Regnet etter hjemstedsfylke var elevandelen for Oslo 47 prosent, mens den var 44 prosent for Akershus. Når disse andelene blir så pass høye, i forhold til de andelene vi fant for aldersgruppen 16—19 år i foregående avsnitt, skyldes dette at vi her har sett alle elever i gymnasutdanning i forhold til alle 16—18-åringer hjemmehørende i fylket. Siden en del av elevene i gymnas er 19 år og eldre er elevandelene her altså beregnet annerledes enn de er i foregående avsnitt.

Tall som viser fordelingen av mannlige og kvinnelige elever etter linjetype, viser for mennenes vedkommende en økning i andelen av elevene på de samfunnsfaglige linjer, og en nedgang i andelen på språkfaglige og naturfaglige linjer (tabell 6.14).

For kvinnene har andelen av elevene på naturfaglige linjer ikke endret seg særlig fra 1965 til 1974, mens andelen på de språkfaglige linjer har gått ned og andelen på de samfunnsfaglige har gått opp. Økningen i andelene av elever på de

Tabell 6.13. Elever i gymnasutdanning og elever, etter kjønn som prosent av befolkningen i aldersgruppen 16—18 år. Skolefylke *Pupils in secondary general school, upper stage, and pupils, by sex as percentage of the registered population 16—18 years. School county*

Skolefylke *School county*	1965[1]			1974		
	Elever i alt *Pupils, total*	Mannlige elever i prosent av alle menn 16–18 år *Male pupils in per cent of all males 16–18 years old*	Kvinnelige elever i prosent av alle kvinner 16–18 år *Female pupils in per cent of all females 16–18 years old*	Elever i alt *Pupils, total*	Mannlige elever i prosent av alle menn 16–18 år *Male pupils in per cent of all males 16–18 years old*	Kvinnelige elever i prosent av alle kvinner 16–18 år *Female pupils in per cent of all females 16–18 years old*
Østfold	2 428	26	20	3 341	32	32
Akershus	3 263	28	23	6 330	38	40
Oslo	8 169	45	35	9 038	54	54
Hedmark	1 671	20	17	2 652	30	33
Oppland	1 722	21	19	2 583	30	32
Buskerud	1 727	20	18	2 827	29	33
Vestfold	1 566	21	17	2 662	30	32
Telemark	1 832	28	20	2 386	32	33
Aust-Agder	910	26	18	1 177	30	30
Vest-Agder	1 511	29	23	2 163	36	33
Rogaland	2 539	22	18	4 304	30	31
Hordaland	4 173	25	19	6 139	32	35
Sogn og Fjordane	700	15	12	1 739	33	35
Møre og Romsdal	1 983	20	14	3 279	27	27
Sør-Trøndelag	2 245	23	18	3 532	31	33
Nord-Trøndelag	999	18	14	1 851	30	32
Nordland	2 062	17	13	3 548	30	29
Troms	816	13	9	1 563	22	23
Finnmark	539	14	9	792	21	19
Hele landet *The whole country*	40 909	24	19	61 906	33	34

[1] Omfatter ikke 3 212 elever i økonomisk gymnas.
[1] *Does not include 3 212 pupils in the economic branch.*
Kilde: NOS Utdanningsstatistikk og materiale i Byrået. *Source: NOS Educational Statistics and unpublished data in the Bureau.*

Tabell 6.14. Elever i gymnasutdanning, etter kjønn og linjetype *Pupils in secondary general school, upper stage, by sex and type of branch*

Linjetype *Type of branch*	1965[1]			1974		
	Elever i alt *Pupils, Total*	Menn Prosent *Males Percentages*	Kvinner Prosent *Females Percentages*	Elever i alt *Pupils, total*	Menn Prosent *Males Percentages*	Kvinner Prosent *Females Percentages*
Språkfaglige linjer *Education with main stress on languages*	18 395	25	64	23 125	20	55
Samfunnsfaglige linjer *Education with main stress on economics and social science subjects*	4 583	11	9	8 812	15	13
Naturfaglige linjer *Education with main stress on mathematics and natural science subjects*	20 757	64	25	26 705	60	27
Andre linjer og uspesifisert *Education with main stress on other subjects and unspecified*	386	0	2	3 264	5	5
I alt *Total*	44 121	100	100	61 906	100	100

[1] Omfatter 3 212 elever i økonomiske gymnas der kjønnsfordelingen er beregnet.
[1] *Includes 3 212 pupils in economic branch with estimated distribution on sex.*
Kilde: NOS Utdanningsstatistikk. *Source: NOS Educational Statistics.*

samfunnsfaglige linjer henger sammen med at flesteparten av de nye linjetilbud som er kommet til i perioden, faller i denne gruppen. Forskjellene vi finner i menns og kvinners linjevalg er imidlertid markerte både i 1965 og i 1974, selv om en viss utjevning har funnet sted. På grunnlag av denne fordelingen kan en med noe rett hevde at kvinnene blir stående overfor et dårligere utdanningstilbud etter artium enn mennene, siden naturfaglige linjer gir bredere studiekompetanse enn de språkfaglige.

Statistikk over artianerfrekvens etter forsørgers yrke, som her betyr tallet på artianere i prosent av totalt antall 19-åringer med foreldre med samme yrke som artianernes foreldre, gir muligheten for å si noe om den sosiale rekrutteringen til gymnaset. Den statistikken vi har med her gir imidlertid ikke tall for senere år enn 1963. Relative endringer som måtte ha funnet sted etter dette, samtidig med den sterke økningen i tallet på elever i gymnas, har altså ikke kommet med her.

Inndelingen i grupper er forholdsvis grov, og tallene kan bare tas som indikatorer på størrelsesordenen og den innbyrdes rekkefølge for de spesifiserte grupper. Tallene viser imidlertid store skjevheter i den sosiale rekrutteringen til gymnas for den perioden den dekker (tabell 6.15). Artianerfrekvensen var høyest både i 1958 og i 1963 for ungdom hvis forsørger var overordnet funksjonær, akademiker, lærer eller selvstendig i immatrielt erverv. Nest høyest var den for ungdom med forsørger som var selvstendig næringsdrivende innen industri, handel, skipsfart eller finansvesen.

Til slutt i dette avsnittet vil vi ta med tall som viser overgangen mellom fullført gymnasutdanning våren 1974 og fortsatt utdanning samme høst.

Disse tallene viser at 46 prosent av artiumskullet gikk rett over i annen utdanning (tabell 6.16). Forskjellene mellom kjønnene på 13 prosentenheter må sees på bakgrunn av at en del av

Tabell 6.15. Tallet på artianere i prosent av beregnet antall 19-åringer (artianerfrekvens), etter forsørgers yrke *Number of graduates from secondary general school, upper stage, in per cent of estimated population 19 years (frequency), by supporter's occupation*

Forsørgers yrke *Supporter's occupation*	1958		1963	
	Antall artianere *Number of graduates*	Artianer-frekvens *Frequency of graduates*	Antall artianere *Number of graduates*	Artianer-frekvens *Frequency of graduates*
Selvstendige i jord- og skogbruk *Self-employed in agriculture and forestry*	570	6	886	8
Fiskere *Fishermen*	63	2	104	3
Selvstendige i industri, handel, skipsfart, finansvesen etc. *Self-employed in manufacturing, trade, shipping, financial institutions etc.*	387	29	625	38
Håndverkere *Craftsmen*	166	13	383	22
Overordnede funksjonærer, akademikere, lærere og selvstendige i immaterielt erverv *Administrative executive work, professionals, humanistic and artistic work*	2 047	50	3 257	60
Underordnede funksjonærer *Clerical and sales work*	650	21	1 070	25
Formenn og arbeidere *Foremen and workers*	910	4	2 148	8
Alle grupper *All categories*	4 861	11	8 787	16

Kilde: (*Source:*) Sigmund Vangsnes: Rekruttering av artianere og karakterer til examen artium. En undersøkelse av fire artiumskull. Utredninger om forskning og høyere utdanning. Melding nr. 1, 1967. Norges almenvitenskapelige forskningsråd — Utredningsavdelingen, Oslo 1967.

Tabell 6.16. Elever og privatister som fullførte en gymnasutdanning våren 1974, etter utdanningsforhold 1. oktober samme høst. Menn og kvinner *Pupils who completed secondary general school, upper stage, in spring 1974, by state of education 1 October the following autumn. Males and females*

	I alt *Total*	Prosent *Percentages*		
		I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
Fullført gymnasutdanning våren 1974 i alt *Completed secondary school, upper stage, spring 1974, total*	16 138	100	100	100
Ikke i utdanning høsten 1974 *Not in education autumn 1974*	8 662	54	60	47
I alt i utdanning høsten 1974 *In education, total, autumn 1974*	7 476	46	40	53
I utdanning ved videregående skoler *In education at upper secondary schools*	3 149	19	12	27
I utdanning ved universiteter eller høgskoler *In education at universities and colleges*	4 327	27	28	26

Kilde: NOS Utdanningsstatistikk. *Source: NOS Education Statistics.*

Tabell 6.17. Elever i fag- og yrkesskoler og prosentandelen kvinner, etter skoleslag *Pupils in vocational schools, and the percentage of females, by type of school*

Skoleslag *Type of school*	1968		1974	
	Elever i alt *Pupils, total*	Prosentandelen kvinner *The percentage of females*	Elever i alt *Pupils, total*	Prosentandelen kvinner *The percentage of females*
Fagskole for landbruk og fiske *Vocational schools for agriculture and fishery*	2 693	6	3 544	18
Fag- og yrkesskoler for håndverk og industri *Vocational schools for handicraft and industry*	27 410	24	35 379	32
Fag- og yrkesskoler for transport og kommunikasjon *Vocational schools for transport and communications*	5 897	12	5 308	14
Skoler for administrasjon og økonomi *Schools for administration and economics*	14 163	58	17 775	57
Skoler for helsestell og sosialt arbeid *Schools for health and social services*	5 654	96	6 760	90
Fag- og yrkesskoler ellers *Other vocational schools*	3 405	78	6 526	61
I alt *Total*	59 222	40	75 298	44

Kilde: NOS Utdanningsstatistikk. *Source: NOS Educational Statistics.*

de mannlige elevene går ut i militærtjeneste etter artium. Når det gjelder den andelen av avgangskullet som fortsatte sin utdanning ved universitetet (inkludert vitenskapelig høgskole) eller høgskole, lå denne 2 prosentenheter høyere for menn enn for kvinner. Ser vi fordelingen mellom universitet eller høgskole og videregående skole blant dem som fortsatte i utdanning, viser det seg at 30 prosent av de mannlige elever begynte på en utdanning ved en videregående skole, mens 70 prosent gikk til universitet eller høgskole. For de kvinnelige artianerne var de tilsvarende andeler henholdsvis 51 og 49 prosent. Det ser altså ut som om de kvinnelige artianerne i større grad enn de mannlige går over i utdanninger der det ikke kreves eksamen artium som forutdanning.

Den andel av et artiumskull som begynner en utdanning ved et universitet øker imidlertid sterkt over tid. Tall beregnet av Norges almenvitenskapelige forskningsråd viser f. eks. at av artianerne fra 1969 begynte 21 prosent ved et universitet samme høst. Året etter begynte ytterligere 14 prosent av kullet å studere. Går vi fram til høstsemesteret 1973, viste det seg at i alt 48 prosent av artianerne fra 1969 hadde påbegynt en universitetsutdanning.

Fag- og yrkesskoler

Statistikken over elever i fag- og yrkesskoler viser at tallet på elever økte fra nærmere 60 000 i 1968 til vel 75 000 i 1974. Fag- og yrkesskoler for håndverk og industri er det klart største skoleslag, fulgt av skoler for administrasjon og økonomi (tabell 6.17). I 1974 hadde disse skoleslagene til sammen 71 prosent av elevene.

Andelen kvinnelige elever i fag- og yrkesskoler i alt økte med 4 prosentenheter i perioden 1968—74. Mellom de enkelte skoleslag viser andelen kvinnelige elever variasjoner som tilsvarer det vi tidligere fant om fordelingen av menn og kvinner i ikke-obligatorisk utdanning etter fagfelt. I 1974 var 90 prosent av elevene i skoler for helsestell og sosialt arbeid kvinner, mens andelen bare var 14 prosent i skoler for transport og kommunikasjon. Endringene i disse andelene fra 1968 var særlig sterke innen skoler for landbruk og fiske der det i perioden var en økning i kvinneandelen fra 6 til 18 prosent, og i restgruppen fag-

Tabell 6.18. Elever 16—19 år i fag- og yrkesskoler, etter kjønn i prosent av personer i aldersgruppen i alt etter hjemstedsfylke. 1974 *Persons 16—19 years old in vocational schools, by sex as percentage of the total number of persons in the age group by county of domicile. 1974*

Hjemstedsfylke *County of domicile*	I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
Østfold	22	24	19
Akershus	19	21	17
Oslo	16	20	13
Hedmark	19	19	19
Oppland	19	21	18
Buskerud	19	22	16
Vestfold	17	20	14
Telemark	19	23	15
Aust-Agder	21	25	18
Vest-Agder	22	24	21
Rogaland	21	24	17
Hordaland	18	20	15
Sogn og Fjordane	18	20	16
Møre og Romsdal	19	19	18
Sør-Trøndelag	20	22	17
Nord-Trøndelag	20	22	19
Nordland	16	18	14
Troms	17	19	15
Finnmark	14	14	15
Hele landet *The whole country*	19	21	16

Kilde: Materiale i Byrået. *Source: Unpublished data in the Bureau.*

og yrkesskoler ellers. Nedgangen i kvinneandelen på 17 prosentenheter for elever ved skoler i denne siste gruppen skyldes særlig at den relative andel av elever i fagskoler i husstell, som inngår her, gikk noe ned.

Tall for elever i fag- og yrkesskoler etter hjemstedsfylke viser at for landet under ett gikk 19 prosent av alle 16—19-åringer i slike skoler høsten 1974 (tabell 6.18). For mennene var andelen 21 prosent, mens den var 16 prosent for kvinnene. For Finnmark var andelen bare 14 prosent, mens den var 22 prosent for Østfold og Vest-Agder. Den lave andelen for Oslo, 16 prosent, må ses på bakgrunn av den store andelen av elever hjemmehørende i Oslo som går på gymnas. Vi har tidligere vist at når vi ser all ikke-obligatorisk utdanning under ett, var 55 prosent av alle 16—19-åringene hjemmehørende i Oslo under utdanning høsten 1974. Blant alle de andre fylkene var andelen høyere bare i Akershus.

Universiteter og høgskoler

Statistikken over studenter ved universiteter og høgskoler viser at tallet på studenter i alt økte fra 42 000 i 1968 til 65 000 i 1974, en økning på 53 prosent. Tallet på studenter ved høgskolene økte med 40 prosent, mens det ved universitetene (inkludert de vitenskapelige høgskolene) økte med 63 prosent (figur 6.6).

I perioden ble høgskoletilbudet utvidet med distriktshøgskolene, som startet sin virksomhet høsten 1969 med 147 studenter. Høsten 1974 var studenttallet ved distriktshøgskolene økt til 3 038 studenter. Dette utgjorde 12 prosent av tallet på høgskolestudenter. Både i 1968 og i 1974 var det imidlertid lærerskolene som hadde den største andelen av høgskolestudentene, mens de tekniske skolene var det nest største skoleslag (tabell 6.19).

Tall for andelen kvinnelige studenter ved universiteter og høgskoler viser at denne økte med 6 prosentenheter i perioden 1968—1974. Universitetene hadde den største økningen, med 9 prosentenheter. Blant høgskolene var kvinneandelen særlig høy ved skoler for videreutdanning i sykepleie, ved lærerskolene og ved sosialskolene. Ved de tekniske skolene og ved distriktshøgskolene var det derimot en stor overvekt av menn. For distriktshøgskolene må dette ses i sammenheng med den store andelen av studenter innen økonomiske og tekniske fag.

Egen tabell over studentenes fordeling etter bosted vil vi ikke ta med her, men henvise til tall for aldersgruppen 20—24 år under utdanning i avsnittet om personer under utdanning. Her gikk det fram at Finnmark, Troms og Østfold var de fylker som hadde de laveste andeler av personene i denne aldersgruppen under utdanning, mens andelen lå høyest i Oslo. Nest høyest lå den i Akershus, Hordaland og i Trøndelags-fylkene.

Statistikken over nye studenter ved universitetene viser en økning på 79 prosent i perioden 1968—1974. Ser vi bort fra gruppen «enkeltfag

Figur 6.6. Studenter ved universiteter og høgskoler *Students at universities and colleges*

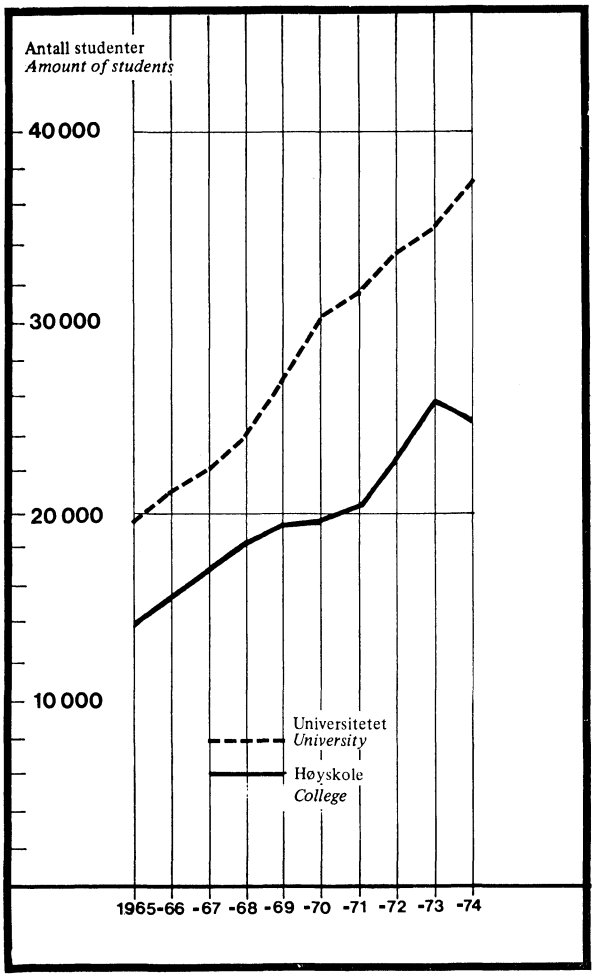

Kilde: NOS Utdanningsstatistikk og materiale i Byrået.
Source: NOS Educational Statistics and unpublished data in the Bureau.

og uoppgitt» var økningen størst for nye studenter som oppga et studium innen humaniora, estetikk og undervisning som endelig studiemål (tabell 6.20).

I 1968 lå kvinneandelen for de nye studentene 7 prosentenheter over kvinneandelen for studentene ved universitetene i alt, mens det tilsvarende tall i 1974 var 9 prosentenheter. Dette betyr at andelen kvinner av studenter ved universitetene ventelig fortsatt vil komme til å stige. Imidlertid vil andelen kvinner blant alle studenter kunne bli liggende lavere enn kvinneandelen blant nye studenter, selv om denne siste andelen skulle holde seg konstant over flere år. Dette vil blant annet være tilfelle dersom kvinnene gjennomgående velger kortere studier enn menn. Av statistikken går det blant annet fram at av nye studenter høsten 1974 med enkeltfag som studiemål eller med uoppgitt studiemål, var hele 61 prosent kvinner.

Fra statistikken over uteksaminerte kandidater ved universitetene går det videre fram at i 1974/75 ble nær 50 prosent av de avlagte grunn-

Tabell 6.19. Studenter ved universiteter og høgskoler og prosentdelen kvinner, etter skoleslag *Students at universities and colleges, and the percentage of females, by type of school*

Skoleslag *Type of school*	1968		1974	
	Studenter i alt *Students, total*	Prosentdel kvinner *The percentage of females*	Studenter i alt *Students, total*	Prosentdel kvinner *The percentage of females*
Universiteter i alt *Universities, total*	24 115	26	39 268	35
Høgskoler i alt *Colleges, total*	18 033	36	25 314	38
Distriktshøgskoler *District colleges*	—	—	3 038	27
Lærerskoler *Teacher's training colleges*	8 396	60	10 643	63
Tekniske skoler *Technical schools*	6 826	2	6 938	5
Sosialskoler *Schools of social services*	644	63	991	60
Skoler for videreutdanning i sykepleie *Schools for advanced nursing education*	301	91	270	97
Andre høgskoler *Other schools of higher learning*	1 866	29	3 434	30
Universiteter og høgskoler i alt *Universities and colleges, total*	42 148	30	64 582	36

Kilde: NOS Utdanningsstatistikk og materiale i Byrået. *Source: NOS Educational Statistics and unpublished data in the Bureau*

Tabell 6.20. Nye studenter ved universitetene og prosentdelen kvinner, etter fagfelt for endelig studiemål *New students at the universities and the percentage of females, by field of study*

Fagfelt for studiemål *Field of study*	1968		1974	
	Nye studenter i alt *New students, total*	Prosentdel kvinner *The percentage of females*	Nye studenter i alt *New students, total*	Prosentdel kvinner *The percentage of females*
Humaniora, estetikk og undervisning *Humanities, religion and theology, fine and applied arts and teacher training programmes*	1 049	45	2 275	49
Økonomi, samfunnsvitenskap og jus *Business administration, social and behavioural science and law programmes*	1 079	16	1 619	27
Naturvitenskap og teknikk *Natural science, mathematics and engineering programmes*	1 325	10	1 586	15
Helsevern *Medical science programmes*	448	22	561	30
Jordbruk, skogbruk og fiske *Agriculture, forestry and fishery programmes*	154	6	182	18
Enkeltfag og uoppgitt *Single subjects and unknown*	2 005	56	4 598	61
I alt *Total*	6 060	33	10 821	44

Kilde: NOS Utdanningsstatistikk. *Source: NOS Educational Statistics.*

og mellomfagseksamener tatt av kvinner, mens andelen for hovedfag bare var 23 prosent (tabell 6.21). Av alle avlagte embetseksamener ble 22 prosent tatt av kvinner. I tallet for disse eksamenene inngår også cand.mag.-eksamener. Tall som ikke er tatt med i tabellen viser at kvinnene i 1974/75 utgjorde 37 prosent av de som tok cand.mag.-eksamen. Av embetseksamenene på det høyeste nivå (studier av 5—6 års varighet), var det da bare 16 prosent som ble avlagt av kvinner.

Inndelingen av utdanningene etter fagfelt viser blant annet at 40 prosent av eksamenene innen humaniora, estetikk og undervisning, men bare 11 prosent innen naturvitenskap og teknikk ble tatt av kvinner.

Sammenliknet med tall for 1971/72 økte kvinnene sin andel av de avlagte enkeltfag med 5 prosentenheter og av embetseksamenene med 3 prosentenheter.

Tallet på uteksaminerte kandidater økte i perioden fra 3 983 til 4 546. Prosentvis var økningen størst for fag innen økonomi, samfunnsvitenskap og jus der den i perioden var på 31 prosent.

Voksenopplæring og folkeopplysning

Statistikken over voksenopplæring og folkeopplysning gir tall for tre hovedgrupper av tiltak. Kurs arrangert av skoleverket er kurs for voksne som har paralleller i det vanlige skoleverket, f.eks. ungdomsskoleutdanning og gymnasutdanning. Disse kursene er et tilbud rettet mot dem som etter å ha gjennomgått sin første utdanningsaktive periode finner at de har behov for å øke sin allmenn- eller fagutdanning.

Kurs arrangert av fylkesarbeidskontorene er kurs som blir satt i verk som spesielle sysselsettingstiltak. Dette er kurs som tar sikte på å dempe

Tabell 6.21. Uteksaminerte kandidater ved universitetene og prosentdelen kvinner, etter utdanningens art
Graduates from the universities and the percentage of females, by type of education

Utdanningens art *Type of education*	1971/72		1974/75	
	Uteksaminerte kandidater i alt *Graduates, total*	Prosentdel kvinner *The percentage of females*	Uteksaminerte kandidater i alt *Graduates, total*	Prosentdel kvinner *The percentage of females*
Enkeltfag i alt *Single subjects, total*	12 725	42	15 938	47
Examen philosophicum *Preparatory course in philosophy*	5 167	42	6 303	48
Grunnfag *Subsidary courses*	4 233	44	5 213	49
Mellomfag *Minor courses*	2 752	41	3 624	48
Hovedfag *Major courses*	573	23	798	23
Embetseksamener i alt *University degrees, total*	3 983	19	4 546	22
Humaniora, estetikk og undervisning *Humanities, religion and theology, fine and applied arts and teacher training programmes*	1 085	37	1 385	40
Økonomi, samfunnsvitenskap og jus *Business administration, social and behavioural science and law programmes*	843	12	1 104	16
Naturvitenskap og teknikk *Natural science, mathematics and engineering programmes*	1 359	9	1 464	11
Helsevern *Medical science programmes*	592	21	593	21
Jordbruk, skogbruk og fiske *Agriculture, forestry and fishery programmes*	104	3	—	—
Licentiat- og doktorgrader *Licentiate and doctors' degree*	137	5	156	5

Kilde: NOS Utdanningsstatistikk og materiale i Byrået. *Source: NOS Educational Statistics and unpublished data in the Bureau*

Tabell 6.22. Deltakere i voksenopplærings- og folkeopplysningskurs og prosentdelen kvinner, etter arrangør *Participants in adult education and popular education courses and the percentage of females, by organizer*

År *Year*	Arrangør *Organizer*					
	Skoleverket[1] *The educational system*[1]		Fylkesarbeidskontorene[1] *County employment offices*[1]		Folkeopplysningsorganisasjonene[2] *Popular education organizations*[2]	
	Deltakere i alt *Participants, total*	Prosentdel kvinner *The percentage of females*	Deltakere i alt *Participants, total*	Prosentdel kvinner *The percentage of females*	Deltakere i alt *Participants, total*	Prosentdel kvinner *The percentage of females*
1969	4 504	42	7 044	25	209 918	..
1970	7 035	37	6 953	29	278 300	..
1971	13 487	47	7 411	29	297 253	55
1972	13 622	55	8 104	30	346 243	58
1973	14 165	62	7 162	36	374 208	59
1974	27 852	56	7 019	39	413 662	61

[1] Gjelder skoleåret. [2] Gjelder kalenderåret.
[1] *Refers to the school year.* [2] *Refers to the calendar year.*
Kilde: NOS Utdanningsstatistikk. *Source: NOS Educational Statistics.*

de virkninger på sysselsettingen som skyldes innskrenkninger eller strukturendringer i næringslivet.

Den tredje hovedgruppering, kurs som arrangeres av folkeopplysningsorganisasjonene, spenner over mange områder. Enkelte typer kurs gir deltakerne kunnskaper som kan bedre deres stilling på arbeidsmarkedet, mens andre typer tar sikte på fritidsvirksomhet. Statistikken omfatter ikke de rene brevskoler.

På kurs arrangert av skoleverket var det i 1974 28 000 deltakere (tabell 6.22). Grunnet omlegging av statistikken er dette tall ikke sammenliknbart med tilsvarende tall for tidligere år, men for perioden 1969—1973 viser statistikken at tallet på deltakere i slike kurs ble mer enn tredoblet. I samme perioden økte andelen av kvinnelige deltakere med 20 prosentenheter. I 1974 utgjorde kvinnene 56 prosent av deltakerne.

Deltakere på kurs arrangert av fylkesarbeidskontorene har vist en svak nedgang de siste år. Flertallet av deltakerne på disse kurs er menn.

Tabell 6.23. Deltakere i kurs arrangert av folkeopplysningsorganisasjonene og deltakere i prosent av antall innbyggere 16 år og over, etter fylke *Participants in courses arranged by the popular education organizations, and participants in per cent of the registered population 16 years and over, by county*

Fylke *County*	1969		1974	
	Deltakere i alt *Participants, total*	I prosent av innbyggere 16 år og over *In per cent of population 16 years and over*	Deltakere i alt *Participants, total*	I prosent av innbyggere 16 år og over *In per cent of population 16 years and over*
Østfold	9 945	6	18 861	11
Akershus	15 103	7	38 305	15
Oslo	40 923	10	50 505	13
Hedmark	10 641	8	21 655	16
Oppland	9 330	7	21 285	16
Buskerud	8 024	5	21 051	13
Vestfold	8 333	6	21 100	16
Telemark	8 787	7	17 847	15
Aust-Agder	3 539	6	7 712	12
Vest-Agder	6 450	7	11 630	12
Rogaland	10 692	6	25 612	13
Hordaland	18 467	7	37 227	13
Sogn og Fjordane	5 470	7	9 426	13
Møre og Romsdal	11 014	7	20 766	12
Sør-Trøndelag	16 576	10	42 718	24
Nord-Trøndelag	7 090	9	12 174	14
Nordland	7 685	4	17 668	10
Troms	8 649	9	12 034	12
Finnmark	3 135	6	5 388	10
Uoppgitt	65	—	698	—
Hele landet *The whole country*	209 918	7	413 662	14

Kilde: NOS Utdanningsstatistikk. *Source: NOS Educational Statistics.*

Ved kurs arrangert av folkeopplysningsorganisasjonene viser statistikken at tallet på deltakere ble fordoblet i perioden 1969—1974. I 1974 ble det registrert hele 414 000 deltakere ved disse kurs. Slik denne statistikken blir laget, vil imidlertid en person som i løpet av perioden deltar i flere kurs, bli tatt med flere ganger. Det reelle tallet på deltakere ligger derfor lavere enn det vi her har oppgitt.

Andelen kvinnelige deltakere ved disse kurs var i 1974 61 prosent. Dette var en økning på 6 prosentenheter fra 1971.

Tabell 6.24. Prosent som har deltatt i voksenopplæring i ulike aldersklasser. Menn og kvinner. 1971—72 *The percentage who has participated in adult and popular education by age. Males and females. 1971—72*

Alder *Age*	I alt *Total*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
15–19 år *years*	21	19	24
20–29 » »	19	19	20
30–39 » »	17	17	17
40–49 » »	11	8	13
50–59 » »	7	5	9
60–74 » »	3	1	4
I alt *Total*	12	11	13

Kilde: SA Voksenopplæring 1969—1974. *Source: SA adult Education 1969—1974.*

Statistikk over deltakere i kurs arrangert av folkeopplysningsorganisasjonene etter fylke viser at aktiviteten i 1969 var særlig stor i Oslo og Sør-Trøndelag. Tallet på deltakere i disse to fyl-

Figur 6.7. Prosent som har deltatt i voksenopplæring, etter kjønn og nivå for høyeste fullførte utdanning. 1971—72 *The percentage who had participated in adult and popular education by sex and level of highest education.*

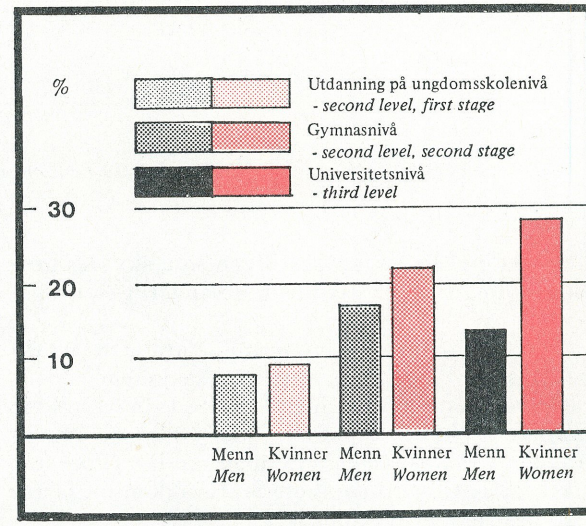

Kilde: Som tabell 6.24. *Source: Same as table 6.24.*

ker utgjorde da 10 prosent av tallet på innbyggere 16 år og over (tabell 6.23). Fram til 1974 økte deltakerfrekvensen til 24 prosent i Sør-Trøndelag, mens den bare økte med 3 prosentenheter i Oslo. Finnmark og Nordland var de fylker hvor aktiviteten da var lavest.

Statistikken over voksenopplæring og folkeopplysning gir ikke opplysninger om deltakernes alder eller utdanning. Fra intervjudelen av Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72 kan vi imidlertid hente opplysninger om alder og utdanning til de som har svart ja på spørsmålet om de har «deltatt i fritidskurs, brevkurs eller annen voksenopplæring på intervjutidspunktet eller i foregående tolvmånedersperiode».

Tallene fra denne undersøkelsen viser at deltakerfrekvensen er større i de yngre enn i de eldre aldersgrupper, og at den er større blant kvinner enn blant menn (tabell 6.24). Dette siste gikk for øvrig også fram av tabell 6.22. Forskjellene på deltakerfrekvensen mellom kjønnene er særlig stor for personer i aldersgruppene 40 år og over.

Oppgaver over deltakere etter utdanningsnivå viser at deltakerfrekvensen gjennomgående øker med stigende utdanningsnivå (figur 6.7). Dette må ses i sammenheng med opplysningene ovenfor om den høye deltakerfrekvensen i de yngre aldersgrupper.

Den type kurs det her er snakk om ser altså ut til å være et tilbud som særlig blir benyttet av yngre med forholdsvis høy utdanning.

7. Boforhold

Hovedtall fra kapitlet

Den norske befolkning bodde romsligere i 1970 enn i 1960. Mens folkemengden økte med 11 prosent, økte tallet på boliger med 20 prosent og kom opp i nesten 1,3 millioner i 1970. Det gjennomsnittlige antall personer pr. rom sank fra 0,77 i 1960 til 0,67 i 1970.

Tallet på én-personhusholdninger økte med vel 80 prosent i denne perioden, og tallet på to-personhusholdninger med egen bolig økte med en tredjedel, mens tallet på store husholdninger gikk ned. Denne forskyvning i retning av mindre husholdninger, sammen med en økning i den gjennomsnittlige boligstørrelse for mellomstore husholdninger, er en vesentlig del av bakgrunnen for at andelen av befolkningen som bor trangt gikk ned fra 1960 til 1970. Den prosentdel av husholdningene som hadde mer enn 1 person pr. rom gikk ned fra 18 i 1960 til 11 i 1970 (tabell 7.1).

Tabell 7.1. Tallet på boliger, botetthet og boligenes sanitærutrustning *Number of dwelling units, density of occupation and the sanitary installations of the dwellings*

	1960	1970
Tallet på boliger *Number of dwelling units*	1 075 400	1 297 000
Gjennomsnittlig antall personer pr. rom[1] *Average number of persons per room*[1]	0,77	0,67
Andel av husholdninger med mer enn 1 person pr. rom[1]. Prosent *Percentage of households with more than 1 person per room*[1].	18	11
Andel av husholdninger med eget WC. Prosent *Percentage of households with private W.C.*	46	72
Andel av husholdninger med eget bad/dusj. Prosent *Percentage of households with private bath/shower.*	45	66

[1] Kjøkken på minst 6 m² er regnet som rom.
[1] *Kitchen of 6 m² or more is counted as a room.*
Kilde: Folke- og boligtellingen 1960 og 1970. *Source: Population and Housing Census 1960 and 1970.*

Andelen av husholdningene som bodde trangt lå stort sett bare over landsgjennomsnittet i fylkene på Vestlandet og i Nord-Norge. I alle fylkene var det nedgang i andelen av husholdningene som bodde trangt fra 1960 til 1970, men ulikhetene mellom fylkene i botetthet ble stort sett bevart.

Det har skjedd en betydelig økning i boligenes standard. Et mål er sanitærutrustningen. Andelen av boligene med eget WC økte fra 46 prosent i 1960 til 72 prosent i 1970. I samme periode økte andelen med bad eller dusj fra 45 til 66 prosent. Forskjellen mellom boligstandarden i spredt- og tettbygde strøk er blitt mindre i løpet av dette tiår, men er stadig betydelig. Standardhevingen skyldes ikke bare nybygging, men skjedde i betydelig omfang også i den eldre boligmassen. Både for boliger bygd før 1921 og for boliger bygd etter krigen har andelen boliger med WC og/eller bad økt med om lag 20 prosent.

Andelen av alle husholdninger som ikke bor trangt (dvs. som har 1 rom eller mer

pr. person) og som har tilfredstillende boligstandard, i betydningen eget bad og WC, økte fra 40 prosent i 1967 til 54 prosent i 1973. I 1973 hadde likevel fremdeles 46 prosent av husholdningene ikke tilfredstillende boligforhold ifølge de kriterier som er nyttet her.

Andre mål for boligens standard er det vanskelig å finne i statistikken. Ett mål er andel av husholdningene som angir at de er plaget av kulde og trekk i boligen. Andelen var 23 prosent i 1973.

Andelen av husholdninger som eier sin bolig har vært uendret fra 1967 til 1973, 59 prosent. Andelen som var leieboere uten innskott gikk noe ned fra 1967 til 1973, mens andelen med spesielle leieforhold gikk opp omtrent tilsvarende.

Den gjennomsnittlige utgift pr. husholdning pr. år til bolig, lys og brensel økte fra 1967 til 1973 i absolutt beløp, fra kr 3 540 til kr 4 750 i 1973-kroner. Tallene omfatter ikke avdrag på boliglån. Som andel av det totale forbruk endret likevel utgiftene til bolig, lys og brensel seg i gjennomsnitt svært lite i perioden, og var i 1973 13 prosent. Det synes imidlertid å ha vært en økning i andelen av alle husholdninger der utgift til bolig, lys og brensel utgjorde minst 25 prosent av de samlede forbruksutgifter. Denne andelen var i 1973 22 prosent, mot 13 prosent i 1967. Denne økning i andelen av husholdninger med høye boutgifter i forhold til samlet forbruk synes også å ha vært konsentrert til spesielle grupper. Økningen skjedde bare i tettbygde strøk. Økningen har vært størst for husholdninger der hovedinntektstaker var under 30 eller over 66 år. Videre har økningen vært meget stor for enslige, der over 50 prosent i 1973 hadde boutgifter som utgjorde minst 25 prosent av det samlede forbruk (tabell 7.2).

Tabell 7.2. Eierforhold til boligen og utgift til bolig, lys og brensel *Tenure status to dwelling and expenditure to rent, fuel and power*

	1967	1973
Andel av husholdninger som eier sin bolig. Prosent *Percentage of households who own their dwelling*	59	59
Andel av husholdninger som er leieboere uten innskott eller med spesielle leieforhold. Prosent *Percentage of households which rent without deposits or have special leases*	30	28
Utgift til bolig, lys og brensel. 1973-kr *Expenditure to rent, fuel and power. 1973-kroner*	3 540	4 750
Andel av husholdninger der utgift til bolig, lys og brensel utgjør minst 25 prosent av de samlede forbruksutgifter. Prosent *Percentage of households which have expenditure to rent, fuel and power of at least 25 per cent of total consumption expenditure*	13	22

Kilde: Boligundersøkelsen 1967. Boforholdsundersøkelsen 1973. Forbruksundersøkelsen 1967 og 1973. *Source: Housing Survey 1967. Survey of Housing Conditions 1973. Survey of Consumer Expenditure 1967 and 1973.*

Det er ikke mulig ut fra tilgjengelig statistikk å gi en dekkende beskrivelse av boligens omgivelser, især er det vanskelig å finne statistikk som beskriver utviklingen i disse.

Best dekket med statistikk er tilgjengeligheten av kommunikasjoner og forskjellige servicetilbud for husholdningene. I 1973 hadde 6 prosent av husholdningene ingen avganger med offentlige transportmidler innen 1,5 km fra boligen, 30 prosent av husholdningene bodde på steder hvor det var 1–2 avganger pr. dag. Dagligvareforretning er antakelig det mest brukte av de forretningsmessige servicetilbud. Det var i 1973 12 prosent av alle husholdninger der reisetiden hver vei til dagligvareforretning var 20 minutter eller mer. I spredtbygde strøk hadde 22 prosent så lang reisetid. Lange reisetider er imidlertid ikke begrenset til spredtbygde strøk. Av husholdninger i tettbygde strøk med over 50 000 innbyggere hadde 3 prosent reisetider hver vei på 20 minutter eller mer til dagligvareforretninger. Husholdninger med reisetider på 1 time eller mer til legekontor og apotek eller medisinutsalg utgjorde i 1973 henholdsvis 4 og 6

prosent av alle. Litt under halvparten av husholdningene hadde under 15 minutters reisetid til legekontor og apotek. Andelen av husholdninger med minst 1 times reisetid til lege er gått noe ned fra 1968 til 1973 (tabell 7.3).

Tabell 7.3. Tilgang til kommunikasjoner og forskjellige servicetilbud i spredtbygde og tettbygde strøk. 1973 *Availability of communications and different services in sparsely and densely populated areas. 1973*

	Alle *All households*	Spredtbygde strøk *Sparsely populated areas*	Tettbygde strøk *Densely populated areas*
Andel av husholdninger som bor på steder med høyst 2 avganger pr. dag av offentlige transportmidler innen 1,5 km fra boligen. Prosent *Percentage of households which live at places with 2 departures or less per day of public transportation within 1.5 km from the dwelling*	36	82	15
Andel av husholdninger som bor på steder med flere avganger i timen av offentlige transportmidler innen 1,5 km fra boligen. Prosent *Percentage of households which live at places with several departures per hour of public transportation within 1.5 km from the dwelling*	18	0	26
Andel av husholdninger med minst 20 minutters reisetid til dagligvareforretning. Prosent *Percentage of households with 20 minutes travelling time or more to grocery shop*	12	22	7
Andel av husholdninger med minst 1 times reisetid til legekontor. Prosent *Percentage of households with 1 hour travelling time or more to doctor's office*	4	8	1
Andel av husholdninger med minst 1 times reisetid til apotek/ medisinutsalg. Prosent *Percentage of households with 1 hour travelling time or more to chemist's shop*	6	13	2
Andel av husholdninger med barn i alderen 7–15 år som har over 10 km til folkeskole. Prosent *Percentage of households with children of age 7–15 years with more than 10 km to primary school, first level*	4	9	2
Andel av husholdninger som er plaget av støy fra trafikk. Prosent *Percentage of households which are bothered by noise from traffic*	11	4	15

Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1973. Levekårsundersøkelsen 1973. *Source: Survey of Housing Conditions 1973. Survey of Level of Living 1973.*

I 1973 hadde 4 prosent av husholdninger med barn i alderen 7–15 år over 10 km til folkeskole, mens 10 prosent hadde 5–10 km til folkeskole. I alt 47 prosent av husholdningene med barn hadde mindre enn 2 km til folkeskole.

En viktig side ved bomiljøet er trafikkforholdene. Ett utslag av uheldige trafikkforhold i boligområder er trafikkulykker der barn blir drept eller skadd. Fra 1961 til 1970 fant det sted en sterk økning i antall drepte og skadde pr. 100 000 i alle alders-

Tabell 7.4. Barn som er drept eller skadd i trafikkulykker der de ikke var passasjerer i motorkjøretøy. Drepte og skadde pr. 100 000 i hver aldersgruppe *Children not passengers in motor vehicles, who were killed or injured in road traffic accidents. Killed and injured per 100 000 in each age group*

Alder *Age*	1961	1965	1970	1974
0– 1 år *year*	89	7	8	9
2– 4 år *years*		140	167	125
5– 7 år »	164	156	241	206
8–14 år »	105	122	171	165

Kilde: NOS Veitrafikkulykker. *Source: NOS Road Traffic Accidents.*

grupper med unntak av 0–1-åringer, men forholdene bedret seg merkbart igjen i årene etterpå. Det er særlig aldersgruppen 5–7 år som er utsatt for trafikkulykker, med 206 drepte eller skadde pr. 100 000 i 1974 (tabell 7.4).

En annen side ved trafikkforholdene er i hvilken grad de innebærer en støyplage for beboerne. I 1973 var det 11 prosent av husholdningene som svarte at de var plaget av støy fra trafikk. I tettbygde strøk med over 50 000 innbyggere svarte 19 prosent av husholdningene at de var plaget.

Begreper og datagrunnlag

Det har vært vanlig å se botetthet og boligens utstyr, først og fremst boligens sanitærutrustning (innlagt vann, WC og bad/dusj) som viktige kjennemerker i en beskrivelse av befolkningens boforhold. En har dekkende statistikk for disse forhold for en ganske lang periode, og det er derfor mulig å gi en god beskrivelse av utviklingen i botetthet og boligens utstyr. Botetthet blir behandlet forholdsvis omfattende i dette kapitlet. En situasjon der befolkningen i gjennomsnitt bor forholdsvis romslig samtidig med at en ikke ubetydelig del av befolkningen bor trangt, illustrerer fordelingsproblemene i boligpolitikken.

Boligens sanitærutrustning er det mest vanlig brukte mål på boligens standard. Det gir imidlertid bare visse sider ved boligens standard, og etter hvert som stadig færre boliger mangler standard sanitærutrustning vil målet bli av mindre verdi. Boligens byggetekniske standard er en annen side ved boligens standard. Enda en side ved standarden er boligens egnethet som ramme om beboernes aktiviteter, nærmere bestemt hvilke muligheter den gir for felles- og eneaktiviteter. Vi har i et avsnitt forsøkt å vise hvor stor del av døgnet boligen utgjør en ramme om menneskers forskjellige aktiviteter.

Forholdet mellom utgifter til bolig og husholdningens inntekt er en viktig del av beskrivelsen av boforholdene. Det har vært formulert som en målsetting at boutgiftene må stå i et rimelig forhold til inntektene.

Målene for befolkningens boforhold har tradisjonelt vært konsentrert om selve boligen. I den offentlige debatt blir etter hvert boligens omgivelser tillagt stadig større betydning. En vet forholdsvis lite om hvilke sider ved omgivelsene som er viktige fra et velferdssynspunkt, og det finnes også lite statistiske data som kan nyttes til en beskrivelse av boligens omgivelser, og enda mindre til å beskrive utviklingen i dem. I dette kapitlet vil vi konsentrere oss om statistikk som belyser tilgjengeligheten av en del servicetilbud og statistikk som belyser noen problemstillinger omkring trafikk og bomiljø.

Siden siste utgave av Sosialt utsyn har Statistisk Sentralbyrå offentliggjort resultatene fra folke- og boligtellingen 1970, boforholdsundersøkelsen 1973 og forbruksundersøkelsen 1973. Sammen med folke- og boligtellingen 1960, boligundersøkelsen 1967 og forbruksundersøkelsen 1967 har dette gitt gode muligheter for å beskrive utviklingen i visse sider av boforholdene i de siste 10–15 år. Andre kilder for beskrivelse av boforholdene er helseundersøkelsene 1968 og 1975, tidsnyttingsundersøkelsen 1971–72, levekårsundersøkelsen 1973 og den årlige byggearealstatistikken. Flyttemotivundersøkelsen 1972 er en viktig kilde for å belyse sammenhengen mellom flytting og boforhold.

Boligmassen

Tallet på boliger steg fra 1 075 000 i 1960 til 1 297 000 i 1970 ifølge folketellingene, en økning på 222 000 eller vel 20 prosent. Som bolig ble ved disse tellingene regnet leiligheter og hybler med egen inngang der hybelboeren selv

Tabell 7.5. Husholdninger[1] etter type hus de bor i *Households[1] by type of house*

Hustype *Type of house*	Tallet på husholdninger *Number of households*		Prosent *Percentage*	
	1960	1970	1960	1970
Våningshus på gårdsbruk *Farmhouses*	217 285	200 450	20	15
Enebolig *One-dwelling houses*	275 187	408 030	26	31
Kjede-, rekke-, to- og firemannsbolig[2] *Houses with 2–4 dwelling units*[2]	343 497	411 792	32	32
Hus med 5 eller flere boliger (1960), blokk (1970) *Houses with 5 or more dwelling units (1960), block of flats (1970)*	193 204	228 736	18	18
Annen hustype og uoppgitt *Other types of houses or not stated*	45 972	47 752	4	4
Tallet på husholdninger i alt *Number of households, total*	1 075 415	1 296 760	100	100

[1] Husholdningen omfatter personer som er registrert bosatt i boligen. [2] Omfatter i 1960 også rekke- og kjedehus med flere enn 4 boliger. I 1970 omfatter denne gruppen dessuten enkelte andre hus med flere enn 4 boliger, nemlig de som hadde 3 eller færre etasjer.
[1] *The household comprises persons registered as resident in the dwelling.* [2] *In 1960 incl. row-houses which may have more than 4 dwellings. In 1970 also incl. some other houses with more than 4 dwellings, i. e. those having less than 3 floors.*
Kilde: Folke- og boligtellingen 1960 og 1970. *Source: Population and Housing Census 1960 and 1970.*

har holdt kosten. Tallet på boliger omfatter ikke leiligheter og hybler med midlertidig bosatte (f. eks. i elevhjem og studentbyer). Ubebodde leiligheter er heller ikke medregnet.

Tallet på boliger som ble fullført 1961–1970 var 327 000. Det har altså vært en avgang av boliger på 105 000 på grunn av sanering, bruksendring, fraflytting, sammenslåing o. l.

Tilgangen og avgangen av boliger resulterte i at tallet på våningshus på gårdsbruk gikk ned med vel 8 prosent, mens tallet på eneboliger økte med vel 48 prosent, slik at eneboliger utgjorde 31 prosent av alle boliger i 1970 (tabell 7.5).

Det synes bare å ha skjedd endringer av betydning i andelen av husholdniner som bor i våningshus og eneboliger. For andre hustyper er 1960- og 1970-tallene imidlertid ikke helt sammenliknbare, fordi definisjonene i de to tellingene ikke er helt de samme (se note til tabell 7.5). Andelen av husholdninger som bor i kjede-, rekke-, to- og firemannsbolig er noe overvurdert, mens andelen som bor i hus med 5 eller flere boliger er noe undervurdert i 1970-tallene i forhold til 1960-tallene. I 1970 bodde 18 prosent av alle husholdninger i blokk. Så godt som alle disse bor i tettbygde strøk, og 80 prosent bor i Oslo og Akershus, Bergen og Trondheim. Her bodde vel 60 prosent av husholdningene i blokk.

Botetthet

I tillegg til veksten i tallet på boliger fra 1960 til 1970 har det vært en liten økning i gjennomsnittlig antall rom pr. bolig fra 4,2 rom pr. bolig i 1960 til 4,4 i 1970. Som rom er regnet beboelsesrom på 6 m² eller mer som kan nyttes til boligformål året rundt. Kjøkken på 6 m² eller mer er regnet som rom, men ikke bad, entré o. l.

Veksten i tallet på boliger og i gjennomsnittlig boligstørrelse har vært sterkere enn befolkningsveksten. Det gjennomsnittlige antall bosatte pr. rom (medregnet kjøkken) er gått ned fra 0,77 i 1960 til 0,67 i 1970. Andre mål for botetthet som har vært nyttet, er antall rom pr. person der kjøkken ikke regnes som rom, (se figur 7.3) og leieareal pr. person, som nyttes forholdsvis sjelden.

I gjennomsnitt har befolkningen godt over 1 rom pr. person, og bor altså forholdsvis romslig. Det gjennomsnittlige antall bosatte pr. rom forteller ikke hvordan husholdninger av forskjellig størrelse er fordelt på boligmassen, altså hvordan boligmassen utnyttes. Fordelingen etter botetthet i 1960 og 1970 viser at det har vært en nedgang i andelen av husholdningene som bor trangt. Når en regner kjøkken som rom, hadde vel 18 prosent av husholdningene mer enn 1 bosatt pr. rom i 1960. Dette tallet var gått ned til vel 10 prosent i 1970 (tabell 7.6).

Andelen av befolkningen som bor trangt er større enn andelen av husholdningene som bor trangt. I 1960 bodde vel 28 prosent av befolkningen i husholdninger med mer enn 1 bosatt pr. rom. I 1970 var tallet 18 prosent.

Endringer i gjennomsnittlig botetthet avhenger først og fremst av forholdet mellom endringer i folketallet og tilgang og avgang på boliger. Prosenten av husholdningene som bor trangt, vil dessuten bli påvirket av bl. a. endringer i antall husholdninger og deres fordeling etter størrelse, og av endringer i den geografiske fordeling av husholdningene, altså særlig flyttinger.

Den økning som har skjedd i tallet på husholdninger fra 1960 til 1970 har først og fremst skjedd for visse husholdningsstørrelser. Tallet på én-personhusholdninger økte sterkest, nemlig med 83 prosent fra 1960 til 1970. Tallet på to-personhusholdninger økte i samme tidsrom med 30 prosent, mens tallet på husholdninger med 7 personer eller mer gikk ned med 28 prosent. Tallet på husholdninger med 3–6 personer økte med vel 5 prosent.

En må anta at en endring i tilgangen på boliger vil påvirke både tallet og størrelsen på husholdningene. Dette skjer ved at en del husholdninger der personene har vært tvunget til å bo sammen på grunn av boligmangel, vil kunne dele seg og skaffe seg mer enn en bolig. Dette kan f. eks. skje ved at unge ugifte i større utstrekning enn før skaffer seg egen bolig og ved at eldre i mindre grad bor sammen med den yngre generasjon. Den sterke økning i tallet på én-personhusholdninger fra 1960 til 1970 kan tyde på at den større botetthet i 1960 var uttrykk for et udekket behov for flere boliger, og ikke bare for større boliger.

Folketellingene gir mulighet for å vise endrin-

Tabell 7.6. Husholdninger[1] etter bosatte pr. rom[2]. Prosent *Households[1] by number of occupants per room[2]. Percentages*

År *Year*	I alt *Total*	Bosatte pr. rom *Occupants per room*			Bosatte pr. rom *Occupants per room*
		1,0 og under *and less*	Over 1,0 og under 1,5 *More than 1.0 and less than 1.5*	1,5 og over *and over*	
1960	100	81	10	9	0,77
1970	100	90	6	4	0,67

[1] Se note 1 til tabell 7.5. [2] Medregnet kjøkken.
[1] *See note 1 to table 7.5.* [2] *Including kitchen.*
Kilde: Folke- og boligtellingen 1960 og 1970. *Source: Population and Housing Census 1960 and 1970.*

gene i botetthet fra 1960 til 1970 uavhengig av de endringer som har skjedd i husholdningsstørrelsen. For nesten alle husholdningsstørrelser har det skjedd en nedgang i andelen husholdninger med 1,5 personer pr. rom eller mer. Størst har nedgangen vært for de mellomstore husholdninger med 5-7 personer. Den relative nedgang for de store husholdninger har vært beskjeden. Med en trangboddhetsgrense på 1,0 person pr. rom finner vi at nedgangen i andel trangbodde husholdninger er størst i husholdninger med 4 og 5 personer. I husholdninger med 7 personer eller over er det skjedd liten endring i trangboddhet. I disse husholdninger er det mer enn 1 bosatt pr. rom i 70–90 prosent av husholdningene. (Figur 7.1.)

Nedgangen i andelen av alle husholdninger som bor trangt er et resultat både av en nedgang i trangboddhet for de ulike husholdningsstørrelser, særlig for mellomstore husholdninger, og av en økning i tallet på små husholdninger og en nedgang i tallet på store husholdninger. Store husholdninger bor imidlertid stadig trangt.

Flyttinger, f.eks. fra land til by, er også av betydning for endringer i fordelingen etter botetthet. Rundt 200 000 personer skifter hvert år bostedskommune (tabell 2.18, kapitlet om befolkning), i tillegg til dette kommer personer som flytter innen kommunene. Flyttemotivundersøkelsen 1972 viser at 27 prosent av voksne personer som hadde flyttet fra en kommune til en

Figur 7.1. Husholdninger[1] med forskjellig antall medlemmer fordelt etter botetthet. 1960 og 1970. Prosent
Households[1] with different number of members, by density of occupation. 1960 and 1970. Percentages

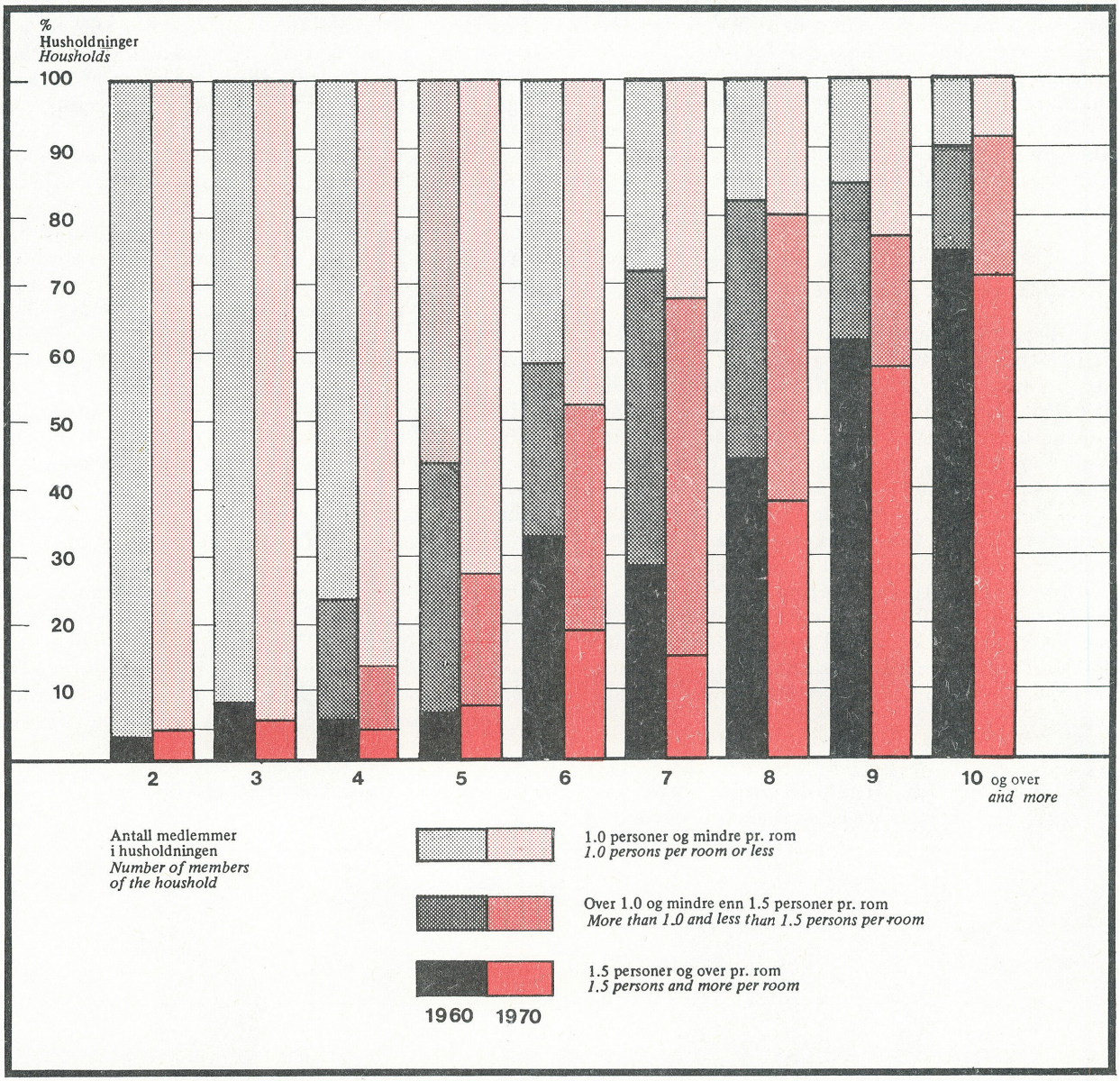

[1] Se note 1 til tabell 7.5. [2] Kjøkken på minst 6 m² er regnet som rom.
[1] *See note 1 to table 7.5.* [2] *Kitchen of 6 m² or more is counted as a room.*
Kilde: Folke- og boligtellingen 1960 og 1970. *Source: Population and Housing Census 1960 and 1970.*

annen, oppgav at boligforholdene var viktigste grunn til flyttingen.

Det er ikke mulig å gi tall for utviklingen i botetthet etter bostedsstrøk eller kommunetype på grunnlag av publiserte tall fra folketellingene. Folketellingene gir imidlertid tall som viser utviklingen i de fylkesvise ulikhetene i botetthet. I 1970 varierte andelen husholdninger med mer enn 1 bosatt pr. rom fra 9 prosent i Agderfylkene til 20 prosent i Finnmark (figur 7.2). I 1960 varierte andelen husholdninger som bor trangt fra 14 prosent i Aust-Agder til 32 prosent i Finmark fylke.

Landsgjennomsnittet for andelen av husholdningene med mer enn 1 bosatt pr. rom var 18 prosent i 1960 og 11 prosent i 1970.

I 1970 lå den andelen av husholdningene som bodde trangt over landsgjennomsnittet for fylkene på Vestlandet og i Nord-Norge. Det samme var tilfellet i 1960.

Hovedinntrykket av utviklingen i de fylkesvise skjevheter i botetthet fra 1960 til 1970 er at det har skjedd forholdsvis små endringer. En kan heller ikke si at de endringene som har skjedd overveiende går i retning av en utjevning.

Blant de fylkene der det har funnet sted endringer av betydning ble avvikene fra landsgjennomsnittet mindre i Oslo, Aust-Agder, Nord-Trøndelag, Oppland, Troms og Finnmark. Her har altså endringene gått i retning av en utjevning av de fylkesvise forskjellene i trangboddhet. De tre siste fylkene lå i 1960 over landsgjennomsnittet. I fylkene Hedmark og Rogaland er avviket fra landsgjennomsnittet litt større i 1970

Figur 7.2. Andel av husholdningene[1] i forskjellige fylker som har mer enn 1 bosatt pr. rom[2]. 1970. Prosent
Percentage of households[1] in different counties with more than 1 occupant per room[2]. 1970. Percentages

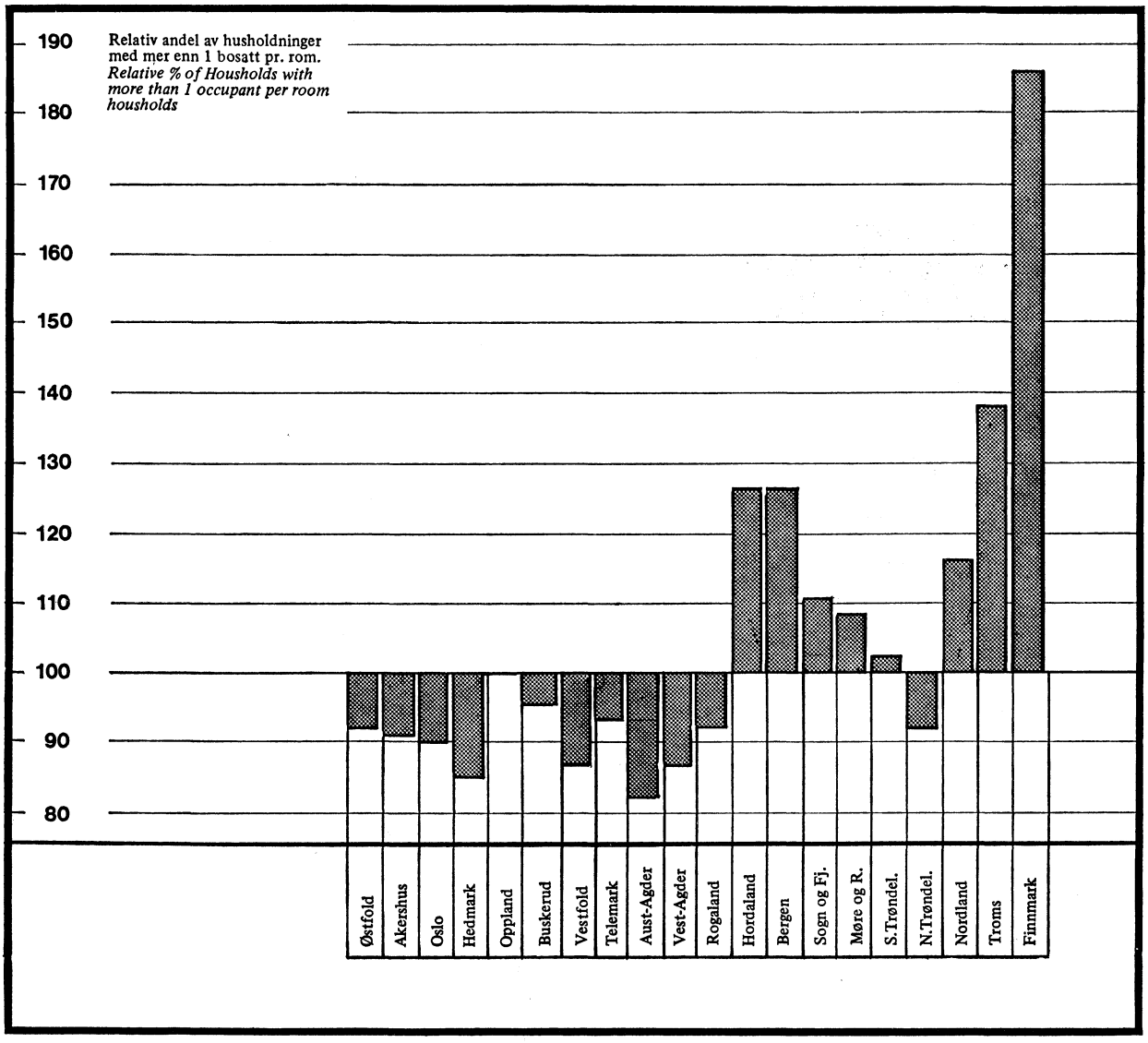

[1] Se note 1 til tabell 7.5. [2] Kjøkken på minst 6 m² er regnet som rom.
[1] *See note 1 to table 7.5.* [2] *Kitchen of 6 m² or more is counted as a room.*
Kilde: Folke- og boligtellingen 1970. *Source: Population and Housing Census 1970.*

enn i 1960. I disse to fylkene var andelen trangbodde husholdninger lavere enn gjennomsnittet for hele landet.

Statistikken over fullførte boliger viser at det har skjedd markerte endringer i boligproduksjonens fordeling på boligstørrelse i de siste 20 år. Disse endringene avspeiler ikke bare endringer i hvilke typer boliger som blir etterspurt, men også blant annet endringer i boligpolitikken.

Den største endringen består i en forskyvning fra en boligproduksjon der boliger med 4 rom (3 rom og kjøkken) utgjorde den største gruppen, til en boligproduksjon der boliger med 5 rom (4 rom og kjøkken) er den største gruppen. Etter 1964 omfatter denne gruppen om lag halvparten av de produserte boliger (figur 7.3). Av andre endringer kan nevnes en relativt betydelig økning i produksjonen av boliger med 2 rom og kjøkken, i 1970–74 utgjorde disse boligene 15 prosent av produksjonen. Det har vært en mindre nedgang i andelen boliger med 1 rom og kjøkken, og i andelen store boliger med 6 rom og kjøkken

Figur 7.3. Fullførte boliger etter tallet på rom[1]. Prosent *Dwelling units completed by number of rooms[1]. Percentages*

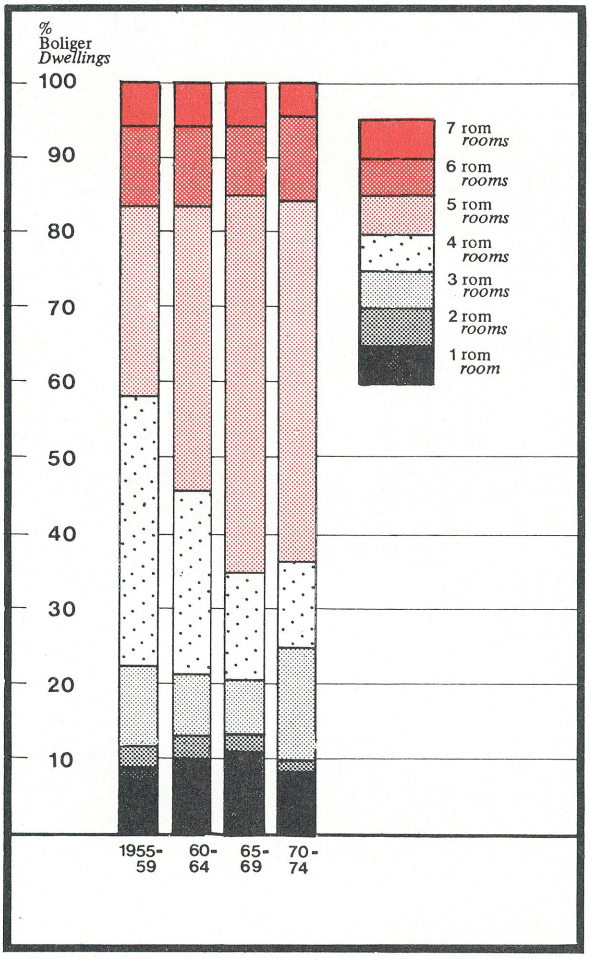

[1] Kjøkken på minst 6 m² er regnet som rom.
[1] *Kitchen of 6 m² or more is counted as a room.*
Kilde: NOS Byggearealstatistikk. *Source: NOS Building Statistics.*

eller mer. Andelen boliger med 1 rom (hybler) og boliger med 5 rom og kjøkken har holdt seg nokså konstant de siste 20 år, begge typer har utgjort ca. 10 prosent av boligproduksjonen.

Boligens standard

Det lettest tilgjengelige mål for boligens standard er sanitærutrustning: Innlagt vann, WC og bad eller dusj. I enkelte tilfeller har en også regnet med tilleggsutstyr som vaskemaskin, fryser o.l. (kapitlet om inntekt og forbruk). Langt mindre vanlig er mål for den byggetekniske standard av boligene, altså forhold som er av betydning for om boligene er kalde og trekkfulle, fuktige, dårlig lydisolerte o.l. Det er lite statistikk som belyser den byggetekniske standard av boligene, og det er især vanskelig å finne tall som belyser utviklingen i den byggetekniske standard.

Den viktigste del av sanitærutrustningen er innlagt vann. I 1970 bodde en svært liten del av husholdningene, litt under 3 prosent, i boliger uten innlagt vann. Det var vesentlig husholdninger i spredtbygde strøk og i eldre boliger som ikke hadde innlagt vann. Det er også for husholdninger i spredtbygde strøk og i eldre boliger at andelen av husholdningene som har innlagt vann har endret seg mest fra 1960 til 1970. Andelen av husholdninger i boliger bygget før 1921 som hadde innlagt vann, økte med 6 prosent. På grunn av forskjellig gruppering etter bostedsstrøk i 1960 og 1970 kan en ikke gi nøyaktige tall for utviklingen i tett- og spredtbygde strøk. Forskjellen mellom de to grupperingene er likevel så beskjeden at det er mulig å gi et grovt bilde av utviklingen.

Rundt 45 prosent av husholdningene hadde eget WC og/eller bad i 1960. I 1970 hadde 72 og 66 prosent av husholdningene henholdsvis eget WC og eget bad. Det var en langt mindre andel av husholdningene i spredtbygde strøk som hadde eget WC og/eller bad enn i tettbygde strøk. I 1970 hadde halvparten av husholdningene i spredtbygde strøk WC og/eller bad. I tettbygde strøk hadde 82 prosent eget WC og 73 prosent eget bad. Økningen fra 1960 til 1970 i andelen av husholdningene som hadde WC og/eller bad synes å ha vært noe større i spredtbygde enn i tettbygde strøk, slik at det har skjedd en viss utjevning i sanitærstanden mellom spredt- og tettbygde strøk. Likevel var forskjellen i 1970 stadig betydelig (tabell 7.7).

Som en kunne vente, varierer sanitærutrustningen med boligens byggeår. I 1970 var andelen av husholdningene som hadde eget WC bare vel 45 prosent i boliger som var bygget i 1920 eller tidligere, men hele 86 prosent i boliger bygget etter krigen. De tilsvarende tall for bad var 42 og 87 prosent. Den endring som har skjedd fra 1960 til 1970 i sanitærstandarden i boliger med forskjellig byggeår viser at forbedringen ikke har skjedd bare ved nybygging. Andelen av hushold-

Tabell 7.7. Prosent av husholdningene[1] i ulike bostedsstrøk som har innlagt vann, eget WC og eget bad. 1960 og 1970 *Percentage of households[1] which have piped water, private W.C. and private bath in different types of areas. 1960 and 1970*

Bostedsstrøk *Type of area*	Innlagt vann *Piped water*	Eget WC *Private W.C.*	Eget bad *Private bath*
1960			
Hele landet *The whole country*	93	46	45
Tettbygd strøk med 2 000 innbyggere eller mer *Densely populated area with 2 000 inhabitants or more*	98	65	61
Spredtbygd strøk og tettbygd strøk med under 2 000 innbyggere *Sparsely populated area and densely populated area with less than 2 000 inhabitants*	87	24	27
1970			
Hele landet *The whole country*	97	72	66
Tettbygd strøk *Densely populated area*	99	82	73
Spredtbygd strøk *Sparsely populated area*	94	49	50

[1] S e note 1 til tabell 7.5.
[1] *See note 1 to table 7.5.*
K i l d e : Folke- og boligtellingen 1960 og 1970. *Source: Population and Housing Census 1960 and 1970.*

Tabell 7.8. Prosent av husholdningene[1] som har innlagt vann, eget WC og eget bad i boliger med ulike byggeår. 1960 og 1970 *Percentage of households which have piped water, private W.C. and private bath in dwellings with different years of construction. 1960 and 1970*

Byggeår *Year of construction*	Innlagt vann *Piped water*		Eget WC *Private W.C.*		Eget bad *Private bath*	
	1960	1970	1960	1970	1960	1970
Alle *All households*	93	97	46	72	45	66
Bygd 1920 eller tidligere *Constructed 1920 or earlier*	90	95	24	46	21	41
Bygd 1921–1945 *Constructed 1921–1945*	93	97	46	67	46	65
Bygd 1946 eller seinere *Constructed 1946 or later*	95	99	63	86	65	87

[1] Se note 1 til tabell 7.5.
[1] *See note 1 to table 7.5.*
K i l d e : Folke- og boligtellingen 1960 og 1970. *Source: Population and Housing Census 1960 and 1970.*

ningene som hadde WC og/eller bad økte omtrent like meget i de tre gruppene for byggeår. Modernisering og sanering i den eldre boligmasse har altså bidratt sterkt til forbedringen i sanitærstandarden (tabell 7.8).

Vi har ovenfor presentert en del tall for husholdningenes boligstandard. Vi skal gi enkelte hovedtall for hvor mange personer som bor i boliger av forskjellig standard.

Andelene av alle personer som bor i boliger med innlagt vann, eget WC og eget bad er bare litt høyere enn de tilsvarende andeler for alle husholdninger. Forskjellen var større i 1970 enn i 1960. I 1960 bodde 93, 48 og 47 prosent av alle personer i boliger med henholdsvis innlagt vann, eget WC og eget bad. De tilsvarende tall var i 1970: 98, 76 og 72 prosent.

Botetthet og sanitærstandard belyst under ett

Det er ikke noe fullstendig samsvar mellom botetthet og boligens sanitærstandard. Det er f. eks. ikke slik at alle trangbodde boliger også har lav standard. I denne oversikten over den samtidige fordeling av husholdningene etter botetthet og boligens sanitærstandard har vi nyttet et noe annet mål for botetthet enn ellers i kapitlet. Botetthet har vi her målt ved tallet på personer pr. rom der kjøkken ikke er regnet som rom. Dette mål gir en høyere andel husholdninger som bor trangt enn om kjøkken blir regnet som rom. I 1973 bodde 18 prosent av husholdningene i boliger med mer enn 1 person pr. rom

når kjøkken ikke blir regnet som rom, mot 8 prosent dersom kjøkken på minst 6 m² regnes som rom.

Andelen av husholdningene som bor romslig og i boliger med høy sanitærstandard økte fra 40 prosent i 1967 til 54 prosent i 1973. Andelen av husholdningene som bor trangt (mer enn 1 person pr. rom), men bor i bolig med høy sanitærstandard var uendret (12 prosent). Derimot gikk andelen av husholdninger som både bor trangt og bor i boliger med lav standard ned fra 12 til 6 prosent i 1973. Nedgangen var minst for boligene med lavest standard. Det var også en nedgang i andelen husholdninger som bor romslig, men i boliger med lav standard. Andelen gikk ned fra 37 prosent i 1967 til 26 prosent i 1973. Nedgangen var imidlertid også her minst for husholdninger i boliger med lavest standard.

For de fleste personer gjelder at de i løpet av sitt voksne liv etter hvert vil tilhøre husholdninger av forskjellige typer. Når husholdningenes boligforhold varierer med familiefase, har det sammenheng med flere forhold. Husholdningens størrelse, og dermed behovet for plass, varierer med familiefase. Husholdningenes muligheter til å skaffe seg og opprettholde en passende boligstandard varierer også med familiefase. Blant yngre, særlig yngre familier med barn, finner en husholdninger i en etableringsfase. De boliger disse husholdningene skaffer, er ofte dyre. Etableringen krever dessuten også andre investeringer. Blant eldre husholdninger finner en husholdninger der hovedinntektstaker ikke lenger er yrkesaktiv og dermed vanligvis får lavere inntekt. Forholdet mellom boligstandard og økonomiske ressurser kompliseres imidlertid av flere forhold, f. eks. kan en husholdning føle seg knyttet til en bolig eller et sted der den har bodd lenge. En husholdning kan også nyte godt av investeringer i bolig som er gjort tidligere, f. eks. på en tid da husholdningens økonomi var bedre.

Som en kunne vente var andelen som bodde trangt høyest blant familier med barn, dette gjaldt særlig for yngre familier med barn. I 1973 bodde 19 prosent av disse trangt, mens 9 prosent av eldre familier med barn bodde trangt (tabell 7.9). Det er også blant disse husholdninger en finner den største andel som både bor trangt og bor i boliger med lav sanitærstandard. Dette gjaldt for 8 prosent av yngre familier med barn og 4 prosent av eldre familier med barn. På den annen side er det eldre ektepar uten barn og især enslige som har den laveste boligstandard målt med sanitærutrustningen. Vel halvparten av yngre og eldre enslige manglet WC og/eller bad. Vel en tredjepart av yngre og eldre ektepar uten barn manglet WC og/eller bad, mens dette gjaldt for vel en femtedel av familier med barn.

Tabell 7.9. Husholdninger[1] i forskjellige familiefaser, etter botetthet og boligens sanitærstandard. Husholdninger som er plaget av kulde og trekk i boligen. 1973. Prosent *Households[1] in different life cycle phases, by density of occupation and the sanitary standard of the dwelling. Households which are bothered by cold and drafts in the dwelling. 1973. Percentages*

Familiefase *Life cycle phase*	I alt *Total*	1 person eller mindre pr. rom *1 person or less per room*			Mer enn 1 person pr. rom *More than 1 person per room*			Andel som er plaget av kulde og trekk *Percentage bothered by cold and drafts*
		Både WC og bad *Both W.C. and bath*	Enten WC eller bad *Either W.C. or bath*	Verken WC eller bad *Neither W.C. nor bath*	Både WC og bad *Both W.C. and bath*	Enten WC eller bad *Either W.C. or bath*	Verken WC eller bad *Neither W.C. nor bath*	
Alle *All households*	100	54	7	19	12	1	5	23
Yngre[2] enslig[3] *Younger[2] unmarried[3]*	100	46	10	41	1	0	1	30
Yngre ektepar uten barn *Younger married without children*	100	63	15	20	1	1	1	19
Yngre familie med barn *Younger family with children*	100	67	4	11	11	2	6	23
Eldre[2] familie med barn *Older[2] family with children*	100	74	5	12	5	1	3	19
Eldre ektepar uten barn *Older married without children*	100	66	10	24	0	0	0	21
Eldre enslig[3] *Older unmarried[3]*	100	43	12	44	0	0	0	26

[1] Husholdningen omfatter personer som er registrert bosatt i boligen og som har minst ett daglig måltid sammen. [2] Husholdninger med hovedinntektstaker under 45 år er gruppert som yngre. Husholdninger med hovedinntektstaker 45 år og over er gruppert som eldre. [3] Gruppene yngre enslig og eldre enslig omfatter husholdninger med hovedinntektstaker uten ektefelle eller barn, enten hovedinntektstaker bor alene eller sammen med andre.

[1] *The household comprises persons registered as resident in the dwelling and having at least one common meal per day.* [2] *Households with a main income earner under 45 years of age are classified as younger households. Households with a main income earner 45 years of age or older are classified as older.* [3] *The groups younger unmarried and older unmarried consist of households with main income earner without spouse or children, whether main income earner live alone or together with other persons.*

Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1973. *Source: Survey of Housing Conditions 1973.*

Tabell 7.10 viser boligforholdene for husholdningene delt inn etter omfanget og arten av yrkesaktivitet for hovedinntektstakeren. Denne inndeling av husholdningene er av interesse bl. a. fordi en lang rekke andre velferdsgoder er ulikt fordelt på disse gruppene.

Av husholdninger med hovedinntektstaker klassifisert som selvstendig eller som andre ikke yrkesaktive enn pensjonister bodde rundt 10 prosent trangt, det samme som gjennomsnittet for alle husholdninger. Størst andel husholdninger som bodde trangt, 14 prosent, finner en i husholdninger der hovedinntektstaker er ansatt i industri, bygge- og anleggsarbeid eller i jordbruk, skogbruk og fiske. Av husholdninger med hovedinntektstaker som var ansatt i de tjenesteytende næringene var det 6 prosent som bodde trangt. Så godt som ingen pensjonisthusholdninger bodde trangt.

Størst andel husholdninger i boliger med lav sanitærstandard finner en i husholdninger der hovedinntektstaker var selvstendig i jordbruk, skogbruk og fiske, pensjonist eller tilhørte klassen annen ikke yrkesaktiv: 40–50 prosent bodde i boliger som manglet WC og/eller bad. Det tilsvarende tall for husholdninger med hovedinntektstaker som var ansatt i industri, bygge- og anleggsarbeid eller i jordbruk, skogbruk og fiske, eller som var annen selvstendig, var 25–30 prosent, mens knapt 20 prosent av husholdninger med hovedinntektstaker som var ansatt i de tjenesteytende næringene bodde i boliger som manglet WC og/eller bad.

Som nevnt finnes det lite opplysninger om den byggetekniske standard i statistikken, og vi har ingen opplysninger som kan belyse utviklingen i denne. I boforholdsundersøkelsen 1973 spurte en imidlertid om personene i husholdningen var plaget av kulde og trekk.

I 23 prosent av husholdningene ble det svart at de var plaget av kulde og trekk (tabell 7.9). En skal være forsiktig med å tolke tallene bare som uttrykk for boligens byggetekniske standard. En må anta at en rekke andre forhold, som klima, boligens oppvarmingssystem o. l. spiller inn. I tillegg kommer at tallene til en viss grad er uttrykk for subjektive vurderinger, og en må derfor anta at kjennetegn ved svarpersonene, f. eks. alder, virker inn på svaret.

For andre husholdninger enn enslige er det rundt 20 prosent som svarte at de var plaget av kulde eller trekk. For yngre og eldre enslige var tallet 30 og 26 prosent, størst for enslige under 45 år. Vi ser at det var de enslige som hyppigst bodde i boliger med lav sanitærstandard. Det var også husholdninger der hovedinntektstakeren var

Tabell 7.10. Husholdninger[1] med forskjellig yrke for hovedinntektstaker, etter botetthet og boligens sanitærstandard. Husholdninger som er plaget av kulde og trekk i boligen. 1973. Prosent
Households[1] with different occupations for the main income earner, by density of occupation and the sanitary standard of the dwelling. Households which are bothered by cold and drafts in the dwelling. 1973. Percentages

Hovedinntektstakers yrke *Occupation of main income earner*	I alt *Total*	1 person eller mindre pr. rom *1 person or less per room*			Mer enn 1 person pr. rom *More than 1 person per room*			Andel som er plaget av kulde og trekk *Percentage bothered by cold and drafts*
		Både WC og bad *Both W.C. and bath*	Enten WC eller bad *Either W.C. or bath*	Verken WC eller bad *Neither W.C. nor bath*	Både WC og bad *Both W.C. and bath*	Enten WC eller bad *Either W.C. or bath*	Verken WC eller bad *Neither W.C. nor bath*	
Alle *All households*	100	54	7	19	12	1	5	23
Selvstendige i jordbruk, skogbruk og fiske *Self-employed in agriculture, forestry and fishing*	100	52	8	29	4	1	6	25
Andre selvstendige *Other self-employed*	100	69	8	14	6	1	2	16
Ansatte i industri, bygg, anlegg, gruvedrift, jordbruk, skogbruk og fiske *Wage earners in manufacturing, construction, mining, agriculture, forestry and fishing*	100	61	6	19	8	1	5	22
Andre ansatte *Other wage earners*.....	100	78	6	10	4	1	1	21
Pensjonister/trygdede *Pensioners*	100	49	10	39	0	0	0	26
Andre ikke yrkesaktive *Other non-employed* ..	100	52	6	31	6	2	2	33

[1] Se note 1 til tabell 7.9.
[1] *See note 1 to table 7.9.*
Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1973. *Source: Survey of Housing Conditions 1973.*

pensjonist eller annen ikke yrkesaktiv som oftest svarte at de var plaget av kulde eller trekk, det gjaldt for 33 prosent av de siste husholdningene. Med unntak av husholdninger med hovedinntektstaker som var selvstendig i jordbruk, skogbruk og fiske, var det rundt 20 prosent av husholdningene som var plaget av kulde eller trekk.

Bokostnader

Husholdningenes utgifter til bolig, lys og brensel har økt fra kr 3 540 (1973-kroner) i 1967 til kr 4 750 i 1973 ifølge forbruksundersøkelsene. Disse beløpene omfatter ikke avdrag på boliglån og heller ikke kontantbeløp ved kjøp av bolig. De omfatter husleie, renter av lån, forsikring, avgifter og utgifter til vedlikehold, lys og brensel. Målt i prosent av total forbruksutgift, endret utgiftene til bolig, lys og brensel seg i gjennomsnitt derimot svært lite, den var 12 prosent i 1967 og 13 prosent i 1973.

Selv om gjennomsnittsprosenten endret seg lite, har det vært betydelige endringer i andelen av husholdninger med høye og lave utgifter til bolig, lys og brensel når disse utgiftene regnes i prosent av total forbruksutgift. Således utgjorde boutgiftene minst 25 prosent av det totale forbruk for 22 prosent av alle husholdninger i 1973, mens det tilsvarende tall for 1967 var bare 13 prosent. Boutgiftene utgjorde under 15 prosent av det totale forbruk i 55 prosent av husholdningene i 1973, mot i 67 prosent av husholdningene i 1967.

En egentlig vurdering av forholdet mellom boutgift og inntekt, både når det gjelder utviklingen i dette forholdet og når det gjelder fordelingen i befolkningen, forutsetter at en tar hensyn til boligstandard og endringer i realinntekt. Realinntektsnivået er av betydning for hvor stor del av inntekten en husholdning kan avse til bolig. Boutgiften bør også vurderes i forhold til boligstandarden.

Det knytter seg en viss usikkerhet til den registrerte totale forbruksutgift som mål for den enkelte husholdnings årlige forbruk, som gjør at

Tabell 7.11. Husholdningene i grupper for hovedinntektstakerens alder, bostedsstrøk og husholdningstype, etter størrelsen av utgift til bolig, lys og brensel som prosent av total forbruksutgift. 1967 og 1973. Prosent *Households grouped by age of main income earner, type of area, and type of household, by size of expenditure to rent, fuel and power as per cent of total consumption expenditure. 1967 and 1973. Percentages*

Hovedinntektstakerens alder/bostedsstrøk/ husholdningstype *Age of main income earner/type of area/ type of household*	I alt *Total*	Utgifter til bolig, lys og brensel i prosent av total forbruksutgift *Expenditure to rent, fuel and power as per cent of total consumption expenditure*					
		Mindre enn 15 prosent *Less than 15 per cent*		15–24 prosent *per cent*		25 prosent eller mer *per cent or more*	
		1967	1973	1967	1973	1967	1973
Alle *All households*	100	67	55	20	23	13	22
Hovedinntektstakerens alder *Age of main income earner*							
Under 30 år *Under 30 years*	100	71	48	18	26	11	25
30–39 år *years*	100	69	54	20	28	11	19
40–49 » »	100	69	67	20	20	10	13
50–59 » »	100	70	62	19	21	11	17
60–66 » »	100	62	52	22	24	16	23
67 år og over *years and over*	100	58	43	19	22	23	35
Bostedsstrøk *Type of area*							
Tettbygd strøk *Densely populated area*	100	62	45	24	27	14	28
Spredtbygd strøk *Sparsely populated area*	100	71	68	17	19	13	13
Husholdningstype *Type of household*							
Enslig *Single person*	100	52	24	22	20	26	56
Ektepar uten barn *Married couples without children*	100	61	48	24	29	15	23
Ektepar med 1 barn u. 16 år *Married couples with 1 child under 16 years*	100	68	60	21	27	12	14
Ektepar med 2 barn u. 16 år *Married couples with 2 children under 16 years*	100	65	56	24	25	11	19
Ektepar med 3 barn eller flere u. 16 år *Married couples w.th 3 children or more under 16 years*	100	70	67	19	22	11	11
Andre husholdninger *Other households*	100	75	69	17	20	8	10

Kilde: Forbruksundersøkelsen 1967 og 1973. *Source: Survey of Consumer Expenditure 1967 and 1973.*

en ikke kan legge for stor vekt på de enkelte nivåtall. Tabell 7.11 vil imidlertid kunne gi et bilde av utviklingen fra 1967 til 1973, til tross for at det er en forskjell i lengden av registreringsperioden for forbruk i forbruksundersøkelsene i 1967 og 1973, som gjør at en ikke må tillegge små forskjeller mellom tall fra 1967 til 1973 noen særlig vekt.

Den økning som har funnet sted i andelen av husholdningene som har høye boutgifter i forhold til det totale forbruk, har vært særlig stor for husholdninger med yngre og eldre hovedinntektstaker, mens det har vært svært liten endring for de middelaldrende. Av husholdninger med hovedinntektstaker over 66 år hadde 35 prosent høy boutgiftsandel (25 prosent eller mer) i 1973, i den yngste gruppen var tallet 25 prosent. I husholdninger der hovedinntektstakeren var 40–49 år var det bare 13 prosent av husholdningene der minst 25 prosent av forbruksutgiftene gikk til bolig.

Disse tallene tar ikke hensyn til bostøtte. En må anta at bostøtten vil redusere andelen husholdninger der de reelle boutgifter er høye i forhold til forbruket og antakelig også utjevne forskjellene mellom gruppene.

Det var i 2. halvår 1973 vel 74 000 husholdninger som mottok bostøtte. Det gjennomsnittlige beløp pr. husholdning som mottok slik støtte var kr 825 pr. halvår. De tilsvarende tall for 2. halvår 1975 var 96 000 husholdninger og kr 970 pr. halvår. Antar en at tallet på husholdninger i 1973 var ca. 1,3 mill., betyr det at knapt 6 prosent av alle husholdninger mottok bostøtte i 2. halvår 1973.

Tallene for boutgifter tar på den annen side ikke hensyn til avdrag på boliglån, og vil derfor undervurdere andelen av husholdningene som har høye boutgifter, medregnet avdrag, i forhold til det totale forbruk. Ifølge boforholdsundersøkelsen 1973 var den gjennomsnittlige størrelse av de årlige avdrag på boliglån for alle husholdninger kr 870 i 1972. For boligeiere var tallet kr 1 350, og for leieboere kr 270. Disse tall omfatter ikke 13 prosent av husholdningene der lånene omfatter mer enn selve boligen (f. eks. et helt gårdsbruk, eller en bygård).

I spredtbygde strøk endret utgiftsandelen til bolig seg lite fra 1967 til 1973. I tettbygde strøk derimot gikk andelen av husholdninger med lav utgiftsandel til bolig ned fra 62 til 45 prosent, mens andelen av husholdninger med høy utgiftsandel ble fordoblet, fra 14 prosent i 1967 til 28 prosent i 1973.

Utviklingen i boligutgiftene som andel av det totale forbruk har også vært svært forskjellig for de forskjellige husholdningstyper. Endringene har vært små for ektepar med 1 barn, for ektepar med minst 3 barn og for husholdninger av typen andre husholdninger. Både i 1967 og i 1973 var det vel 10 prosent i alle disse husholdningstypene som hadde høy boutgiftsandel når avdrag på boliglån ikke regnes med. Men for ektepar uten barn og især for enslige har andelen med høye boutgifter i forhold til det totale forbruk økt sterkt. I 1973 hadde 56 prosent av enslige høy boutgiftsandel, mot 26 prosent i 1967. Andelen av ektepar uten barn med høy boutgiftsandel økte fra 15 prosent i 1967 til 23 prosent i 1973. Andelen av enslige som hadde lav boutgiftsandel gikk ned fra 52 prosent til 24 prosent. For ektepar uten barn var det en nedgang i andelen med lav boutgiftsandel fra 61 til 48 prosent (tabell 7.11).

Eierforhold til boligen

Sett fra husholdningenes synspunkt er eierforholdet til boligen av betydning på flere måter: For disposisjonsretten til boligen, i forbindelse med salg eller overdragelse av boligen, for tryggheten i boligforholdet, for boligøkonomien (finansiering, driftsutgifter, skattlegging o. l.). Det er imidlertid ikke noe skarpt skille mellom eiere og leieboere når det gjelder de forhold som er nevnt og det er også betydelige forskjeller mellom forskjellige grupper av leieboere. Flere av de områder som er nevnt foran er videre i utstrakt grad gjenstand for regulering gjennom lover, f. eks. lov om husleie av 1939, lov om boligbyggelag av 1966, lov om borettslag av 1966 og lov om husleieregulering m.v. for boliger av 1967. Det er derfor betydelige vanskeligheter forbundet med å vurdere de velferdsmessige konsekvenser av de endringer som vi kan registrere i eierforholdet til boliger (figur 7.4).

Flertallet av husholdningene eier sin bolig. Ifølge boforholdsundersøkelsen 1973 var 59 prosent av husholdningene selveiere. Dette tallet er uendret fra 1967. Leieboere med innskott, heriblant andelseiere i borettslag og leieboere med aksje- og obligasjonsinnskott, utgjorde i 1973 13 prosent av husholdningene. Også dette tall er omtrent uendret fra 1967. Det har skjedd en viss nedgang i andelen leieboere uten innskudd, fra 23 prosent i 1967 til 17 prosent i 1973, og en mindre økning i andelen leieboere med spesielle leieforhold, fra 7 til 11 prosent. Denne gruppen omfatter i det vesentlige husholdninger med tjenestebolig, forpakterbolig, andre leieforhold betinget av arbeid, trygdebolig og fremleid bolig. I 1973 hadde 6 prosent av husholdningene tjenestebolig, forpakterbolig eller andre leieforhold betinget av arbeid. I 1973 hadde 23 prosent av leieboerne leiekontrakt som var tidsbegrenset eller der varigheten avhang av spesielle forhold, for det meste arbeidsforhold. Resultatene fra boligundersøkelsen 1967 og boforholdsundersøkelsen 1973 tyder på at det både i spredtbygde og tettbygde strøk har skjedd en utvikling mot høyere eierandel. De flyttingene som har foregått fra 1967 til 1973 har resultert i en økt konsentrasjon av husholdningene i tettbygde strøk, hvor eierandelen er lavere enn i spredtbygde strøk. Den økte befolkningskonsentrasjon mellom 1967 og 1973 har altså motvirket den utviklingen mot høyere eierandel som har funnet sted både i spredtbygde og tettbygde strøk, slik at eierandelen for hele landet har forblitt uendret.

Figur 7.4. Husholdninger[1] i ulike bostedsstrøk etter eierforhold til boligen. 1967 og 1973. Prosent *Households[1] in different types of areas by tenure status. 1967 and 1973. Percentages*

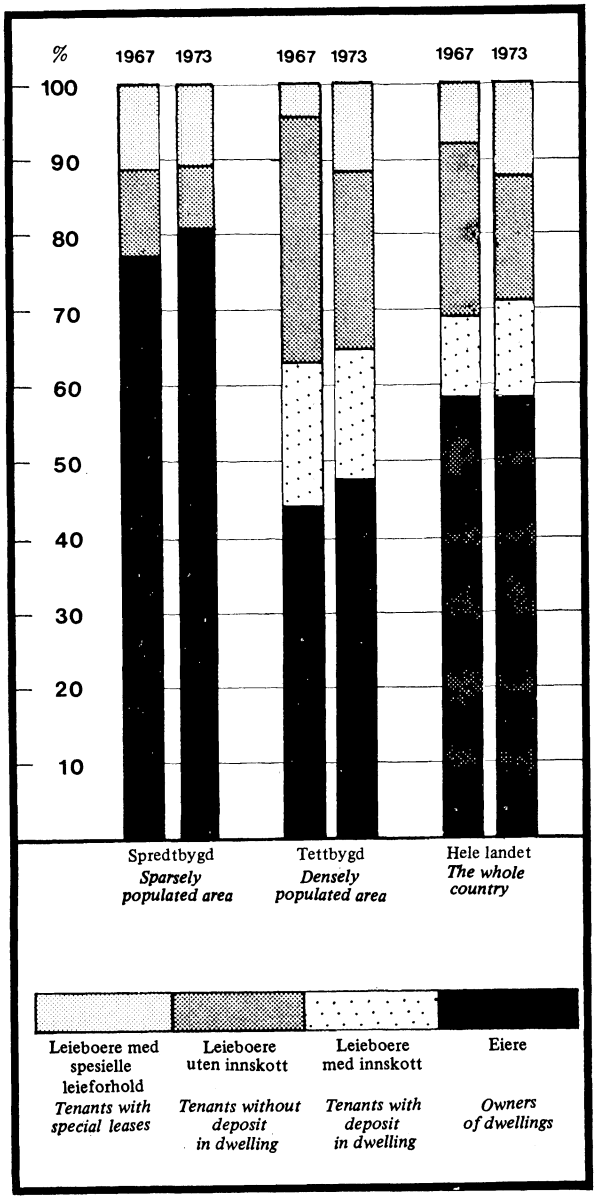

[1] Se note 1 til tabell 7.9.
[1] *See note 1 to table 7.9.*
Kilde: Boligundersøkelsen 1967. Boforholdsundersøkelsen 1973. *Source: Housing Survey 1967. Survey of Housing Conditions 1973.*

Andelen leieboere med innskott i spredtbygde og tettbygde strøk er uendret, mens det har vært en nedgang i andelen leieboere uten innskott, især er dette tydelig i tettbygde strøk, der andelen gikk ned fra 33 prosent i 1967 til 22 prosent i 1973. I tettbygde strøk er nedgangen i prosentdelen som er leieboere uten innskott omtrent like stor som økningen i andelen leieboere med spesielle leieforhold.

Bruk av boligen

Boligen er ramme om menneskers tilværelse størsteparten av døgnet. Tidsnyttingsundersøkelsen 1971–72 viser at gjennomsnittet for alle ukens dager av tid tilbrakt i boligen var 16,5 timer. Etter boligen fulgte arbeidsplassen, der folk i gjennomsnitt for alle ukens dager tilbrakte 3,1 timer.

Husmødre og pensjonister tilbrakte i gjennomsnitt ca. 20 timer i boligen, mens yrkesaktive menn var 13,5 timer i boligen i gjennomsnitt for alle ukens dager. På hverdager tilbrakte yrkesaktive menn i gjennomsnitt litt over halvparten av døgnet i boligen (tabell 7.12).

Boligen brukes i overveiende grad til følgende aktiviteter: 1) personlig pleie, bl. a. søvn og måltider, 2) egenarbeid, bl.a. husarbeid, vedlikehodlsarbeid og arbeid med barn, og 3) fritid, noen hovedgrupper er her sosialt samvær, radio og fjernsyn og lesing.

Alle personer brukte i gjennomsnitt vel 10 timer til personlige behov i boligen. Personlige behov ble i svært liten grad dekket utenfor boligen, 0,4 timer i gjennomsnitt. Av vel 9 timer i alt, som ble brukt til egenarbeid og fritid, ble 6 timer brukt i boligen, og 0,4 timer i hage eller nær boligen. Boligen utgjør altså i betydelig grad rammen om menneskers aktiviteter utenom inntektsgivende arbeid. I gjennomsnitt tilbringer folk to tredjedeler av fritiden i boligen.

Boligens omgivelser

Bomiljøet omfatter foruten boligen og dens utstyr også boligens omgivelse. De vesentligste bestanddeler i omgivelsene er boligområdets fysiske karakter (f. eks. trafikkforhold, hustyper), boligområdets tilknytning til annen bebyggelse og natur, tilgang til arbeid og service (f. eks. lekeområder, fellesskaps- og aktivitetslokaler, sosial og forretningsmessig service og kommunikasjoner), og befolkningens sammensetning etter alder, yrke, inntekt osv.

En har i de seinere år blitt stadig mer klar over den betydning som utformingen av boligens omgivelser har. Det finnes imidlertid forholdsvis lite statistikk som er egnet til å belyse bomiljøet omkring selve boligen, og utviklingen i dette.

Det området som er best dekket med statistikk er befolkningens tilgang til kommunikasjoner og service. Men også her er det vanskelig å finne tall for hvordan utviklingen har vært de siste 10 årene.

Boforholdsundersøkelsen 1973 viser at bare 6 prosent av husholdningene mangler offentlige transportmidler innen en avstand av 1,5 km. I alt 36 prosent har offentlige transportmidler med høyst to avganger hver dag innen en slik avstand, mens 40 prosent av alle husholdninger bor på steder som har avganger minst annenhver time (tabell 7.14). Fordelingen etter avgangshyp-

Tabell 7.12. Gjennomsnittlig antall timer i boligen. Timer pr. døgn *Average number of hours in the dwelling. Hours per day*

	Alle *All persons*	Yrkesaktive *Employed*		Husmødre *Housewives*	Skoleelever, studenter *Students*	Pensjonister, trygdede *Pensioners*
		Menn *Males*	Kvinner *Females*			
Mandager–fredager *Mondays–Fridays*		12,9	15,3	20,4	5,1	19,9
Lørdager *Saturdays*		14,9	16,6	19,7	13,9	19,4
Søndager *Sundays*		16,5	17,8	19,6	15,0	19,5
Alle dager *All days*	16,5	13,5	15,8	20,3	14,8	19,8

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72. *Source: The Time Budget Survey 1971—72.*

Tabell 7.13. Personer etter tid nyttet til forskjellige aktiviteter i og utenfor boligen. Timer pr. døgn *Persons by time spent on different activities in the dwelling and outside. Hours per day*

	I alt *Total*	Inntektsgivende arbeid *Income producing work*	Egenarbeid *Household work and family care*	Personlige behov *Personal needs*	Utdanning *Education*	Fritid *Leisure*	Annet, uopgitt *Other, unknown*
I alt *Total*	24,0	3,6	4,0	10,6	0,3	5,2	0,2
I boligen *In the dwelling*	16,5	0,1	2,8	10,2	0,1	3,2	0,1
Utenfor boligen *Outside the dwelling*	7,4	3,5	1,2	0,4	0,2	2,0	0,1

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72. *Source: The Time Budget Survey 1971—72.*

pighet er omtrent den samme for husholdninger med og uten bil. 16 prosent av alle husholdninger har ikke egen bil og bor på steder med høyst to avganger hver dag av offentlige transportmidler.

I spredtbygde strøk bor 8 prosent av husholdningene på steder der det ikke er avganger innen 1,5 km fra boligen og 74 prosent på steder med 1–2 avganger hver dag med offentlige transportmidler, mens 4 prosent bor på steder med avganger minst annenhver time. I tettbygde strøk der om lag to tredjedeler av befolkningen er bosatt er tilbudet av offentlige transportmidler bedre; 57 prosent av husholdningene bor på steder med avganger minst annenhver time, 10 prosent har 1–2 avganger pr. dag og 5 prosent har ikke avganger med offentlige transportmidler innen 1,5 km fra boligen.

Den siden ved servicetilbudet som vanligvis er blitt registrert er avstanden til ulike typer service. Avstanden kan være målt i km eller i reisetid. Avstanden målt i km gir et bedre uttrykk for forholdet mellom den geografiske plassering av befolkning og servicetilbud enn reisetiden. Reisetiden er imidlertid antakelig viktigere enn avstanden som et uttrykk for tilgjengeligheten av servicen.

Boforholdsundersøkelsen 1973 viser at vel en tredjedel av alle husholdninger hadde minst 10 minutters reisetid hver vei til dagligvareforretning. I spredtbygde strøk hadde vel halvparten så lang reisetid, 22 prosent hadde en reisetid på minst 20 minutter hver vei. I tettbygde strøk med over 50 000 innbyggere hadde 16 prosent minst 10 minutters reisetid, mens vel halvparten av husholdningene hadde under 5 minutter (tabell 7.15).

I Boforholdsundersøkelsen 1973 har en også registrert avstanden i km til folkeskole/grunnskole. Dette er i det vesentlige bare av betydning for husholdninger med barn i alderen 7–15 år. Nesten halvparten av disse husholdninger hadde mindre enn 2 km til folkeskole. Andelen av husholdninger med under 2 km til folkeskole, varierte fra 23 prosent i spredtbygde strøk til 83 prosent i tettbygde strøk med over 50 000 innbyggere. 14 prosent av alle husholdninger med barn i alderen 7–15 år hadde minst 5 km til folkeskole. I spredtbygde strøk hadde imidlertid en tredjedel av disse husholdningene så langt til folkeskole, og nesten 10 prosent hadde over 10 km. I tettbygde strøk med under 10 000 innbyggere hadde 10 prosent minst 5 km til folkeskole. I andre tettbygde strøk hadde nesten ingen så langt til folkeskole (tabell 7.16).

Når det gjelder en del servicetilbud innen helsevesenet er det mulig å belyse endringer i den geografiske tilgjengelighet av service. Endringer i reisetid vil være et resultat av endringer i flere forhold. Viktigst er etablering og nedlegging av servicetilbud, endringer i befolkningslokalisering samt endringer i transportmønsteret.

Hovedinntrykket er at endringene i reisetid for hele landet er forholdsvis små, men en må ta i betraktning at endringene er målt over en periode på bare 5 år. Andelen av alle personer med reisetid under 15 min har holdt seg uendret,

Tabell 7.14. Husholdningene[1] i ulike bostedsstrøk, etter avgangshyppighet for offentlige transportmidler innen 1,5 km fra boligen. 1973. Prosent *Households[1] in different types of areas, by frequency of departure with public transportations within 1.5 km from the dwelling. 1973. Percentages*

Bostedsstrøk *Type of area*	I alt *Total*	Ingen avganger *No departures*	1–2 avganger hver dag *departures each day*	3 eller flere avganger pr. dag men mindre enn annenhver time *3 or more departures each day but less than every other hour*	Avgang hver eller annenhver time *Departure every or every other hour*	Flere avganger i timen *Several departures per hour*	Uoppgitt *Unknown*
Alle *All housholds*	100	6	30	20	22	18	4
Spredtbygd strøk *Sparsely populated area*	100	8	74	12	4	0	2
Tettbygd strøk *Densely populated area*	100	5	10	23	31	26	5

[1] Se note 1 til tabell 7.9.
[1] *See note 1 to table 7.9.*
Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1973. *Source: Survey of Housing Conditions 1973.*

Tabell 7.15. Husholdningene[1] i ulike bostedsstrøk, etter reisetid til dagligvareforretning. 1973. Prosent *Households[1] in different types of areas, by travel time to grocery store. 1973. Percentages*

Bostedsstrøk *Type of area*	I alt *Total*	Reisetid til dagligvareforretning *Travel time to grocery store*				Uoppgitt *Unknown*
		Under 5 minutter *minutes*	5–9 minutter *minutes*	10–19 minutter *minutes*	20 minutter eller mer *minutes and over*	
Alle *All households*	100	32	29	25	12	2
Spredtbygd *Sparsely populated*	100	17	26	32	22	3
Tettbygd, under 10 000 innbyggere *Densely populated, under 10 000 inhabitants*	100	26	29	29	14	2
Tettbygd, 10 000–50 000 innbyggere *Densely populated, 10 000–50 000 inhabitants*	100	31	36	27	4	2
Tettbygd, over 50 000 innbyggere *Densely populated, over 50 000 inhabitants*	100	54	29	13	3	1

[1] Se note 1 til tabell 7.9.
[1] *See note 1 to table 7.9.*
Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1973. *Source: Survey of Housing Conditions 1973.*

den er størst for reisetid til legekontor, 50 prosent, og minst for reisetid til tannlegekontor og apotek/ medisinutsalg, rundt 43 prosent. For alle tre servicetilbud gjelder det at andelen av alle personer som har reisetider på minst én time er gått ned, fra ca. 10 prosent i 1968 til ca. 5 prosent i 1973. Resultatene viser også at denne nedgang ikke fullt ut kan forklares med økningen i andelen av befolkningen som bor i tettbygde strøk. For personer i spredtbygde strøk har nemlig andelen med reisetider på minst én time gått ned, fra 12 til 8 prosent for reiser til legekontor og fra ca. 18 til 13 prosent for reiser til tannlegekontor og apotek (tabell 7.17).

I spredtbygde strøk har det for øvrig bare vært ubetydelige endringer i andelen med reisetider under 15 minutter. I tettbygde strøk synes det imidlertid å ha funnet sted en viss forskyvning i retning av lengre reisetid. Det har her vært en nedgang på 4–10 prosent i andelen med reisetider under 15 minutter.

Boligområdenes fysiske karakter er det vanskelig å beskrive statistisk. Hustyper vil gi en viss antydning om boligområdets art. En har også enkelte opplysninger om avstand til naturområder og om barnas lekeforhold.

Vi skal begrense oss til noen tall fra boforholdsundersøkelsen 1973 for hvilke uteareales som finnes rett utenfor huset og for bruken av disse utearealene. Av alle husholdninger er det

Tabell 7.16. Husholdninger[1] med barn i alderen 7-15 år i ulike bostedsstrøk, etter avstand til folkeskole. 1973. Prosent *Households[1] with children of age 7-15 years in different types of areas, by distance to primary school, first level. 1973. Percentages*

Bostedsstrøk *Type of area*	I alt *Total*	Mindre enn 2 km *Less than 2 km*	2–4 km	5–10 km	11–20 km	20 km eller mer *and over*	Uoppgitt *Unknown*
Alle *All households*	100	47	38	10	3	1	1
Spredtbygd strøk *Sparsely populated area*	100	23	44	23	7	2	0
Tettbygd strøk, under 10 000 innbyggere *Densely populated area, under 10 000 inhabitants*	100	42	48	6	3	1	1
Tettbygd strøk, 10 000–50 000 innbyggere *Densely populated area, 10 000–50 000 inhabitants*	100	54	44	1	0	0	1
Tettbygd strøk, over 50 000 innbyggere *Densely populated area, over 50 000 inhabitants*	100	83	16	1	0	0	1

[1] Se note 1 til tabell 7.9.
[1] *See note 1 to table 7.9.*
Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1973. *Source: Survey of Housing Conditions 1973.*

Tabell 7.17. Personer over 16 år i ulike bostedsstrøk, etter reisetid til legekontor, tannlegekontor og apotek eller medisinutsalg. 1968 og 1973. Prosent *Persons over 16 years of age in different types of areas, by travelling time to doctor's office, dentist's office and chemist's shop. 1968 and 1973. Percentages*

	I alt *Total* 1968 og 1973	Under 15 min *Under 15 minutes*		15–59 min *minutes*		60 min og over *minutes and over*	
		1968	1973	1968	1973	1968	1973
Legekontor *Doctor's office*							
Alle *All persons*	100	50	47	43	48	7	4
Spredtbygd strøk *Sparsely populated area*	100	32	28	55	62	12	8
Tettbygd strøk *Densely populated area*	100	67	57	31	41	3	1
Tannlegekontor *Dentist's office*							
Alle	100	44	42	45	51	11	6
Spredtbygd strøk	100	24	23	58	62	19	13
Tettbygd strøk	100	61	51	34	45	4	3
Apotek/medisinutsalg *Chemist's shop*							
Alle	100	43	44	46	49	11	6
Spredtbygd strøk	100	25	23	57	62	18	13
Tettbygd strøk	100	59	55	38	41	4	2

Kilde: Helseundersøkelsen 1968. Levekårsundersøkelsen 1973. *Source: Health Survey 1968. Survey of Level of Living 1973.*

55 prosent som har balkong eller terrasse, 62 prosent har egen hage, 34 prosent egen gårdsplass eller tun, 20 prosent felles gårdsplass og 18 prosent felles plen eller grøntanlegg. Mange husholdninger har adgang til mer enn én type utearealer.

Felles gårdsplass brukes ikke til opphold for barn, ungdom og voksne eller til parkering av 18 prosent av husholdningene med felles gårdsplass. Dette er dobbelt så stor andel som for de øvrige utearealer. I rundt 90 prosent av barnefamiliene med felles plen eller egen hage brukes disse arealene som opphold for barn. Rundt 75 prosent av barnefamiliene med egen eller felles gårdsplass bruker disse til opphold for barn, samtidig med at de i utstrakt grad bruker disse arealer til parkering.

En vanskelighet i tolkningen av tallene er at de ikke sier noe om alternative lekearealer. Det er rimelig å anta at en stor del av husholdninger med egen gårdsplass også har egen hage. Det er derimot neppe rimelig å anta at husholdninger med felles gårdsplass i noe større omfang har adgang til arealer som felles plen eller egen hage.

Vi skal også beskrive visse sider ved trafikkforholdene i boligområdene. En viktig side ved trafikkforholdene i et boligområde er i hvilken grad det er mulig å skille barns lek fra trafikken.

Statistikken over veitrafikkulykker gjør det mulig å følge utviklingen i trafikkulykker der barn er innblandet. Vi er her ikke interessert i trafikkulykker der barn var passasjerer i motorkjøretøy, men i ulykker der barna syklet, gikk, akte eller gikk på ski.

Ikke alle ulykker vil skje innen selve boligområdet. Med stigende alder øker også barnas bevegelighet. En del trafikkulykker skjer langs skoleveiene, det virker imidlertid naturlig å betrakte skoleveiene som en del av boligområdet.

Barn i alderen 5–7 år er mest utsatt i trafikken, tallet på drepte og skadde pr. 100 000 har svingt rundt 200 i året eller i absolutte tall, rundt 400 drepte og skadde pr. år. Barn i alderen 0–1 år er naturlig nok minst utsatt. I 70-årene har aldersgruppen 8–14 år hatt høyere ulykkestall pr. 100 000 enn aldersgruppen 2–4 år. For 8–14-åringene har ulykkestallene i de siste årene svingt rundt vel 150 pr. 100 000, pr. år, i absolutte tall ca. 650 pr. år. For 2–4-åringene har tallet svingt rundt 125 pr. 100 000 pr. år, svarende til ca. 250 drepte og skadde pr. år (figur 7.5).

For aldersgruppene under ett har tallet på drepte og skadde pr. 100 000 stort sett vært stigende fram til 1970 for seinere å avta med et lavpunkt i 1973, som antakelig skyldes oljekrisens virkninger på trafikken. Utviklingen har imidlertid vært noe forskjellig for de forskjellige aldersgrupper. En kan merke seg at mens tallet på ulykker for aldersgruppene 5–7 år og 8–14 år økte fram til 1970 med økende trafikkintensitet var dette ikke tilfellet for aldersgruppen 2–4 år. Denne gruppen skiller seg først og fremst fra de to eldre aldersgruppene ved mindre bevegelighet utenfor boligområdet. Utviklingen fra 1971 til 1974 synes å være omtrent den samme for alle aldersgrupper. Bortsett fra et lavpunkt i 1973 synes ulykkestallene nokså stabile, kanskje med en viss økning for 8–14-åringer.

En annen side ved trafikkforholdene i boligområder er trafikken som støykilde. I hvilken grad hører beboerne støy fra trafikk og er støyen så sterk at den oppfattes som plagsom?

I boforholdsundersøkelsen 1973 har en spurt om støy fra flere forskjellige støykilder. For hver støykilde ble det spurt om en hører støy i boligen, og i tilfelle om støyen er plagsom.

I 11 prosent av husholdningene ble det svart at en var plaget av støy fra trafikken (tabell 7.19). Det er vanskelig å omregne dette tall til andel av personer som er plaget av støy siden bare én person innen hver husholdning har vurdert trafikkstøyen.

Andelen av husholdninger som var plaget av støy fra trafikk varierte fra 4 prosent i spredtbygde strøk til 19 prosent i tettbygde strøk med over 50 000 innbyggere. Det er imidlertid klart at det er stor variasjon med boligområdets karakter innen en bestemt type bostedsstrøk. I tettbygde strøk med over 50 000 innbyggere er husholdninger i hus med 5 eller flere boliger, vesentlig blokkbebyggelse, betydelig sterkere belastet av støy enn husholdninger i andre typer hus. Av husholdninger som bodde i blokk svarte 24 prosent at de var plaget av trafikkstøy, mot 14 prosent av husholdningene som bodde i andre typer hus.

Omtrent det samme mønster finner en i forekomsten av luftforurensning i boligområder.

Det var 4 prosent av alle personer som var sterkt plaget av luftforurensning. I spredtbygde strøk var bare 1 prosent plaget, mens 10 prosent av personene som bor i blokk i tettbygde strøk med over 50 000 innbyggere svarte at de var plaget av luftforurensning på bostedet.

Figur 7.5. Barn som er drept eller skadd i trafikkulykker der de ikke var passasjerer i motorkjøretøy. Drepte og skadde pr. 100 000 i hver aldersgruppe
Children not passengers in motor vehicles who were killed or injured in road traffic accidents. Killed or injured per 100 000 in each age group

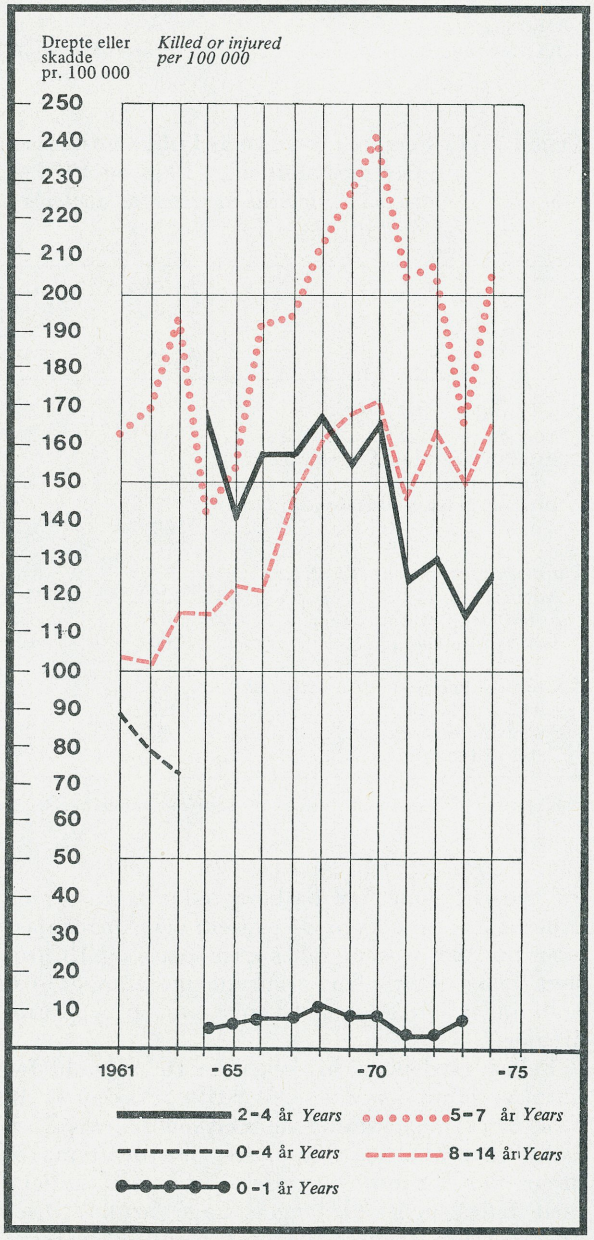

Kilde: NOS Veitrafikkulykker. *Source: NOS Road Traffic Accidents.*

Tabell 7.18. Prosent av husholdningene som har adgang til de ulike typer utearealer. Spesifikasjon etter bruk. Alle husholdninger og barnefamilier der alle barn er under 15 år[1] *Percentage of households with access to different types of outdoor areas. Specification by use. All households and families with children where all children are under 15 years*[1]

	Alle husholdninger *All households*			Barnefamilier der alle barn er under 15 år[2]		
	Opphold for barn *Use by children*	Parkering *Parking*	Brukes ikke *Not used*	Opphold for barn *Use by children*	Parkering *Parking*	Brukes ikke *Not used*
Egen hage *Private garden*	50	9	7	88	10	4
Egen gårdsplass *Private courtyard*	43	61	9	77	71	2
Felles gårdsplass *Common courtyard*	53	45	18	73	52	11
Felles plen *Common greens*	72	6	10	92	6	4

[1] Den enkelte husholdning kan ha adgang til flere typer uteareal, og kan også ha flere anvendelser for samme uteareal, f. eks. både opphold for barn og parkering på gårdsplass.
[1] *The household may have access to several types of outdoor areas, and may also have several uses for the same outdoor area, e.g. both use by children and parking in courtyard.* [2] *Families with children where all children are under age of 15 years.*

Tabell 7.19. Prosent av husholdningene[1] som i ulike bostedsstrøk og hustyper er plaget av støy fra trafikk. 1973 *Percentage of households[1] in different types of areas and types of houses bothered by noise from traffic. 1973*

	Alle husholdninger *All households*	Spredtbygd *Sparsely populated area*	Tettbygd, under 10 000 innbyggere *Densely populated, under 10 000 inhabitants*	Tettbygd, 10 000–50 000 innbyggere *Densely populated, 10 000–50 000 inhabitants*	Tettbygd, over 50 000 innbyggere *Densely populated, over 50 000 inhabitants*	
					Hus med 5 eller flere boliger *House with 5 or more dwellings*	Andre hustyper *Other types of houses*
Plaget av støy fra trafikken *Bothered by noise from traffic*	11	4	10	13	24	14

[1] Se note 1 til tabell 7.9.
[1] *See note 1 to table 7.9.*
Kilde: Boforholdsundersøkelsen 1973. *Source: Survey of Housing Conditions 1973.*

Tabell 7.20. Personer i ulike bostedsstrøk og hustyper, etter om de er plaget av luftforurensning på bostedet. 1973. Prosent *Persons in different types of areas and types of houses grouped by being bothered or not by polluted air at the place of recidence. 1973. Percentages*

	Alle *All persons*	Spredtbygd *Sparsely populated*	Tettbygd, under 10 000 innbyggere *Densely populated, under 10 000 inhabitants*	Tettbygd, 10 000–50 000 innbyggere *Densely populated, 10 000–50 000 inhabitants*	Tettbygd, over 50 000 innbyggere *Densely populated, over 50 000 inhabitants*	
					Blokk *Block of flats*	Andre hustyper *Other types of houses*
I alt *Total*	100	100	100	100	100	100
Plaget av luftforurensning *Bothered by polluted air*						
Sterkt plaget *Very bothered*	4	1	4	4	10	5
Noe plaget *Somewhat bothered*	17	8	16	30	20	23
Ikke plaget *Not bothered*	79	91	79	66	70	72

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1973. *Source: Survey of Level of Living 1973.*

8. Fritid

Hovedtall for kapitlet

Dette kapitlet tar sikte på å gi en oversikt over hvor mye fritid folk har og hvordan de bruker den. Som hovedmål for fritid har vi brukt tid fri fra arbeidsforpliktelser av forskjellige slag og fri fra fysiologiske nødvendigheter som søvn, spising og personlig pleie.

Den statistikken vi har for 1971—72 viste at menn hadde mer fritid enn kvinner, særlig på lørdager og søndager. Gjennomsnittlig fritid pr. uke var 38 timer for menn og 35 timer for kvinner.

På hverdager, dvs. mandag til fredag, hadde menn gjennomsnittlig 4,4 timer fritid, kvinner 4,3 timer (tabell 8.1). Om lag 16 prosent av personene hadde hatt mindre enn 2 timer fritid i løpet av en hverdag.

Tabell 8.1. Omfang av fritid for menn og kvinner på forskjellige dager i uken. Timer *Amount of leisure time for men and women on different days of the week. Hours*

	Menn *Males*	Kvinner *Females*
Pr. uke *Per week*	37,6	34,8
Mandager—fredager[1] *Mondays—Fridays*[1]	4,4	4,3
Lørdager *Saturdays*	7,0	6,0
Søndager *Sundays*	8,6	7,3

[1] Pr. dag.
[1] *Per day.*

Tabell 8.2. Prosentdel uten ferie og gjennomsnittlige tall på feriedager siste året for yrkesaktive i ulike yrker *Percentage without vacation and average number of vacation days last year for employed persons in different occupations*

	Prosentdel uten ferie *Percentage without vacation*	Gjennomsnittlig antall feriedager[1] *Average number of vacation days*[1]
Alle *All persons*	10	20
Selvstendige i jordbruk, skogbruk og fiske *Self-employed in agriculture, forestry and fishing*	56	6
Andre selvstendige *Other self-employed*	20	14
Ansatte i industri, bygg og anlegg *Wage earners in manufacturing and construction*	3	20
Andre ansatte *Other wage earners*	7	22

[1] Gjennomsnitt for alle yrkesaktive personer, også de uten ferie.
[1] *Average for all employed persons, also those without vacation.*

Ferie er en spesiell form for fritid. En langt større andel av de selvstendige i jordbruk, skogbruk og fiske enn det som var tilfelle for personer i andre yrkesgrupper hadde ikke ferie siste året. Ferie defineres her som sammenhengende fri minst tre vanlige arbeidsdager. Gjennomsnittlige tall på feriedager pr. år for alle yrkesaktive personer var 20.

Noen hovedtrekk ved disponeringen av fritiden går fram av tabell 8.3. Sosialt samvær og radio/fjernsyn var de mest tidkrevende aktiviteter hverdager som søndager.

Tabell 8.3. Tid nyttet til forskjellige fritidsaktiviteter. Gjennomsnitt for hverdager (mandag—fredag) og søndager. Timer *Time spent on different kinds of leisure time activities, average for weekdays (Monday—Friday) and Sundays. Hours*

	Hverdager (mandag–fredag) *Week-days (Monday–Friday)*	Søndager *Sundays*
I alt *Total*	4,3	7,9
Sosialt samvær *Socializing*	1,6	3,1
Radio/fjernsyn *Radio/television*	1,2	1,8
Lesing *Reading*	0,7	0,6
Idrett og friluftsliv *Sport and outdoor recreation*	0,2	1,1
Underholdning og annen fritid *Entertainment and other leisure time activities*	0,3	0,6
Reiser i samband med fritid *Travel in connection to leisure time*	0,3	0,6

Begreper og datagrunnlag

Dette kapitlet tar sikte på å gi en oversikt over fritidens omfang og bruk. Fritid av et visst omfang betraktes her som et gode, slik at en absolutt eller relativ mangel på fritid blir et tegn på nedsatt velferd. Hvordan den enkelte velger å bruke sin fritid kan også være gjenstand for vurdering, ut fra oppfatninger om hva som tjener den enkelte eller samfunnet. Det er imidlertid vanskelig å sette opp allmenngyldige kriterier for hva som representerer en god eller dårlig bruk av fritiden.

Hovedproblemstillingene som skal behandles i dette kapitlet, er hvem som har liten daglig fritid eller ferie og hvor utbredt deltakelse i forskjellige fritidsaktiviteter er. Vi skal ta opp bruk av massemedia, og deltakelse i sosialt samvær, friluftsliv, idrett og mosjon, organisasjoner og politisk virksomhet. Disse aktiviteter var behandlet i kapittel 9, Politisk, sosial og kulturell deltaking i den forrige utgave av Sosialt utsyn.

En del viktige aspekter ved fritiden behandles ikke på grunn av mangel på data. Siden de fleste av undersøkelsene fremstillingen bygger på er de første i sitt slag, er vi henvist til å bruke opplysninger fra bare ett tidspunkt slik at det ikke er mulig å si noe om utviklingen over tid. En klassifisering av fritid som gir grunnlag for en kvalitetsvurdering er trolig det som vil bli savnet mest i denne fremstillingen. Eie av fritidsgoder blir diskutert i kapitlet om inntekt og forbruk.

Hoveddatakildene er tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72 og Friluftslivundersøkelse 1974. Levekårsundersøkelsen 1973 og Ferieundersøkelsen 1974 har også gitt opplysninger om enkelte sider ved folks fritid og fritidsbruk.

Det finnes forskjellige måter å avgrense begrepet fritid på. En vanlig tilnærmingsmåte er å bruke tid fri fra inntektsgivende arbeid, eventuelt fratrukket tid til søvn. Det gamle kravet om «åtte timers arbeid, åtte timers fritid og åtte timers søvn» bygger på en slik klassifisering av tiden. Når vi i dette avsnitt skriver om ferier, tar også vi utgangspunkt i en slik definisjon av fritid. Svakheten med denne definisjon er at den ikke tar i betraktning andre typer av arbeidsforpliktelser enn de som er forbundet med inntektsgivende arbeid. Den er da spesielt lite egnet til en analyse av forhold hos de ikke yrkesaktive.

For å få et mål på fritid som kan brukes for alle grupper, definerte vi fritid som uforpliktet tid, tid hvor den enkelte står mest mulig fri fra arbeidsforpliktelser av forskjellig slag og fra fysiologiske nødvendigheter som spising og søvn. Vi har brukt opplysninger fra tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72 til å anslå omfanget av uforpliktet tid. I denne undersøkelsen førte personene dagbøker over hva de gjorde i løpet av et døgn. Dagbøkene ble seinere kodet ut fra en liste på i alt 91 aktiviteter. Ved klassifiseringen av disse aktivitetene har vi prøvd å skille ut de som representerer klare forpliktelser eller nødvendige personlige behov, dvs. arbeid og arbeidsreiser, utdanning, egenarbeid, måltider, personlig hygiene og søvn. Resten av aktivitetene er regnet som fritidsaktiviteter, og tiden nyttet til dem blir vårt mål for samlet fritid.

Selv om dette målet bygger på en standard klassifisering av aktiviteter, regner vi likevel med at det også gir et rimelig godt uttrykk for hva de fleste opplever som uforpliktet fritid. Noen uoverensstemmelser vil det alltid være. Noen av de aktivitetene vi har regnet som egenarbeid, f. eks. matlaging eller hagearbeid, kan være fri-

Tabell 8.4. Timer pr. dag nyttet til forskjellige aktiviteter. Gjennomsnitt for alle dager *Hours per day spent on different activities. Average for all days*

	Yrkesaktive menn[1] *Employed men[1]*	Yrkesaktive kvinner[1] *Employed women[1]*	Ikke yrkesaktive kvinner *Non-employed women*
I alt *Total*	24,0	24,0	24,0
Personlige behov *Personal needs*	10,3	10,3	11,0
Arbeid i alt *Work, total*	8,6	8,9	7,5
Inntektsgivende arbeid, arbeidsreise m. v. *Income producing work, journey to work etc.*	6,5	4,5	0,5
Egenarbeid[2] *Household work and family care[2]*	2,0	4,3	6,6
Utdanning *Education*	0,1	0,1	0,4
Fritid *leisure time*	5,0	4,6	5,2

[1] Som yrkesaktive regnes personer med minst 15 timer inntektsgivende arbeid pr. uke. [2] Som egenarbeid regnes husarbeid, vedlikehold av bolig og husholdningsutstyr, arbeid med barn, innkjøp og reiser i forbindelse med disse aktiviteter.
[1] *Persons with at least 15 hours income producing work per week are considered employed.* [2] *Household work and family care includes housework and home maintenance, care of children, shopping and travel in connection to these activities.*
Kilde: NOS Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72, Hefte I. *Source: NOS The Time Budget Survey, 1971—72 Vol. I.*

tidsbeskjeftigelser for noen personer ved bestemte anledninger. På tilsvarende måte kan enkelte oppleve f.eks. besøk i kulturinstitusjoner eller enkelte typer sosialt samvær mer som en forpliktelse enn som fritid. Spesielt bør det nevnes at sosialt samvær med barn er blitt regnet som en fritidsaktivitet.

I gjennomsnitt for alle tok personlige behov, medregnet søvn, 10,6 timer pr. dag. Yrkesaktive klarte seg med mindre tid enn de uten inntektsgivende arbeid.

Sum av tid nyttet til arbeid av forskjellige slag var 8,6 timer pr. dag for yrkesaktive menn, 8,9 timer for yrkesaktive kvinner og 7,5 timer for ikke yrkesaktive kvinner. Tallene viser en tydelig arbeidsdeling mellom kjønnene. Menn utførte mye mer inntektsgivende arbeid enn kvinner, som i sin tur utførte mye mer egenarbeid.

Arbeidstid og yrkessammensetninger i befolkningen behandles i kapitlet om arbeidsliv.

Lengre samlet arbeidstid gav utslag i mindre fritid blant yrkesaktive kvinner enn hos andre grupper. I gjennomsnitt for alle var omfang av fritid 5,2 timer pr. dag. Gjennomsnitt for yrkesaktive kvinner var 4,6 timer pr. dag (tabell 8.4).

Omfang og fordeling av fritid

Omfang av fritid på hverdager, dvs. mandag til og med fredag, var gjennomsnittlig 4,3 timer pr. dag, på lørdager 6,5 timer og på søndager 7,9 timer. Både yrkesaktive og ikke yrkesaktive personer hadde mer fritid på lørdager og søndager enn på en hverdag.

En del av variasjonen etter ukedag skyldes standard arbeidsuken innenfor yrkeslivet. Siden 1971—72, da opplysninger fra tidsnyttingsundersøkelsen ble samlet inn, har en stadig større andel av yrkesaktive fått fri hver lørdag. Fra Friluftslivundersøkelse 1974 får vi vite at 58 prosent av de yrkesaktive hadde fri hver lørdag, og 13 prosent hadde fri annenhver lørdag. I den grad tid som blir frigjort fra inntektsgivende arbeid ikke blir brukt til annet arbeid som f. eks. lørdagsinnkjøp og husarbeid, vil dette gi seg utslag i mer fritid på lørdager enn det som er vist i tabell 8.5.

Pensjonister hadde mest fritid, de yrkesaktive minst. Kvinner generelt hadde mindre fritid enn menn og forskjellen var spesielt stor når de hadde samme yrke. Kvinnelige yrkesaktive hadde 3 timer mindre fritid pr. uke enn yrkesaktive menn, kvinnelige studenter 5 timer uken mindre enn mannlige studenter og kvinnelige pensjonister 8 timer mindre enn mannlige pensjonister. I mange husholdninger med ektepar er kona hjemmeværende og mannen yrkesaktiv. I gjennomsnitt pr. uke hadde hjemmeværende husmødre noe mindre fritid enn yrkesaktive menn. På hverdager hadde de imidlertid om lag en halv time mer fritid enn yrkesaktive menn. (Tabell 8.5.)

Fritid forekom oftest om kvelden. Dette gjaldt alle dager, også på lørdag og søndag. Periodene med høyest registrert andel av personer som deltok i fritidsaktiviteter var mellom kl. 2000 og 2030 på hverdager og søndager, og mellom kl. 2130 og 2200 på lørdager. Flere deltok i fritidsaktiviteter seint på lørdag kveld og utover natten til søndag enn på andre kvelder i uken (figur 8.1). Det er sammenheng mellom tidspunktet på dagen og hvordan fritiden disponeres, særlig når det gjelder forskjellige typer friluftsliv. Fritid om kvelden brukes i større grad enn annen fritid til aktiviteter i hjemmet.

Mesteparten av fritiden (68 prosent) ble tilbrakt hjemme. Menn tilbrakte en noe mindre del av sin fritid hjemme enn kvinner, men forskjellene var små (67 mot 70 prosent). Yngre ugifte, og blant disse særlig mennene, hadde et mer utadvendt fritidsmønster enn andre grupper. Ugifte menn som bodde i foreldres husholdning tilbrakte bare 48 prosent av sin fritid hjemme, eller ca. 2,9 timer pr. dag. Ugifte kvinner tilbrakte 57 prosent av sin fritid hjemme eller gjennomsnittlig 3,3 timer pr. dag.

I en levekårsammenheng er en ofte interessert ikke bare i gjennomsnittstall, men også i fordelinger som kan si hvor mange som har spesielt

Tabell 8.5. Omfang av fritid for menn og kvinner med ulik sysselsetting. Gjennomsnitt for forskjellige dager i uken. Timer *Amount of leisure time for men and women in different occupations. Average for different days in the week. Hours*

	Menn *Males*				Kvinner *Females*			
	Pr. uke *Per week*	Mandag–fredag *Monday–Friday*	Lørdager *Saturdays*	Søndager *Sundays*	Pr. uke *Per week*	Mandag–fredag *Monday–Friday*	Lørdager *Saturdays*	Søndager *Sundays*
Alle *All persons*	38	4,4	7,0	8,6	35	4,3	6,0	7,3
Yrkesaktiv *Employed*	35	4,0	6,9	8,2	32	3,7	5,8	7,4
Ikke yrkesaktiv *Non-employed*	46	5,7	7,7	9,4	37	4,7	6,1	7,3
Av dette: *Of which:*								
Studenter *Students*	44	5,5	8,3	8,6	39	4,5	8,0	8,2
Hjemmeværende husmødre *Housewives*	—	—	—	—	34	4,6	5,4	5,4
Pensjonister *Pensioners*	50	6,5	8,0	9,8	42	5,4	6,0	8,5

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72. *Source: The Time Budget Survey 1971—72.*

Tabell 8.6. Prosentdel som hadde mindre enn 2 timers fritid på en hverdag og gjennomsnittlig fritid på hverdager for menn og kvinner i ulike yrker *Percentage having less than 2 hours leisure time on a weekday and average leisure time on week-days for men and women in different occupations*

	Menn *Males*		Kvinner *Females*	
	Mindre enn 2 timer fritid *Less than 2 hours leisure time*	Gjennomsnittlig omfang av fritid *Average amount of leisure time*	Mindre enn 2 timer fritid *Less than 2 hours leisure time*	Gjennomsnittlig omfang av fritid *Average amount of leisure time*
	Prosent *Per cent*	Timer *Hours*	Prosent *Per cent*	Timer *Hours*
Alle *All persons*	17	4,4	15	4,3
Selvstendig i jordbruk, skogbruk og fiske *Self-employed in agriculture, forestry and fishing*	27	3,3	32	2,7
Andre selvstendige *Other self-employed*	21	3,6	22	3,4
Ansatte i industri, bygg og anlegg *Wage earners in manufacturing and construction*	19	4,1	28	3,8
Andre ansatte *Other wage earners*	17	4,1	22	3,7
Studenter *Students*	9	5,5	17	4,5
Hjemmeværende husmødre *Housewives*	—	—	11	4,6
Pensjonister *Pensioners*	5	6,5	7	5,4
Andre ikke yrkesaktive *Other non-employed*	12	6,3	7	5,4

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72. *Source: The Time Budget Survey 1971—72.*

mye eller lite av et gode, i dette tilfelle fritid. Mindre enn 2 timers fritid i løpet av en hverdag ble oppgitt av 17 prosent av menn og 15 prosent av kvinner. Innenfor hver yrkesgruppe hadde en større del av kvinnene enn av mennene hatt liten fritid. Det var ikke bare de yrkesaktive som hadde liten fritid. Hele 17 prosent av kvinnelige studenter hadde hatt mindre enn 2 timers fritid på en hverdag (tabell 8.6). Tallene bygger på opplysninger om én dag. Vi vet derfor ikke om det er de samme personer som har liten fritid dag etter dag, eller om det er forskjellige personer som av og til har liten fritid.

Gifte menns arbeidstid påvirkes i liten grad av husholdningens sammensetning. I tabell 8.7 som belyser virkningen av denne faktor, har vi derfor bare tatt med opplysninger om gifte kvinners tidsbruk. Yrkesaktive småbarnsmødre skilte seg klart ut som en gruppe med liten fritid. Nærmere 40 prosent av dem hadde mindre enn 2 timers fritid i løpet av en hverdag. Det var forholdsvis liten forskjell mellom yrkesaktive kvinner uten barn og de med større barn. Hos hjemmeværende husmødre ble minst fritid oppgitt av de med større barn. Hjemmeværende med småbarn og hjemmeværende uten barn hadde like mye fritid i gjennomsnitt og hadde like stor andel med liten fritid i løpet av dagen.

Ferier er en spesiell form for fritid som gir andre muligheter for fritidsutfoldelse enn den daglige fritiden. I ferier er man fri fra minst en del av det daglige arbeid over lengre tid. Det er vanlig å se på ferie i forbindelse med inntektsgivende arbeid eller utdanning. Selv om en har fri fra disse kan det gjenstå andre arbeidsforpliktelser i hjemmet som legger beslag på i alle fall en del av tiden.

I Ferieundersøkelsen 1974 får vi tall for hvor

Figur 8.1. Prosentdel som hadde fritid til forskjellige tider på døgnet. Gjennomsnitt for forskjellige dager i uka *Percentage of persons with leisure time at different times of the day. Average for different days in the week*

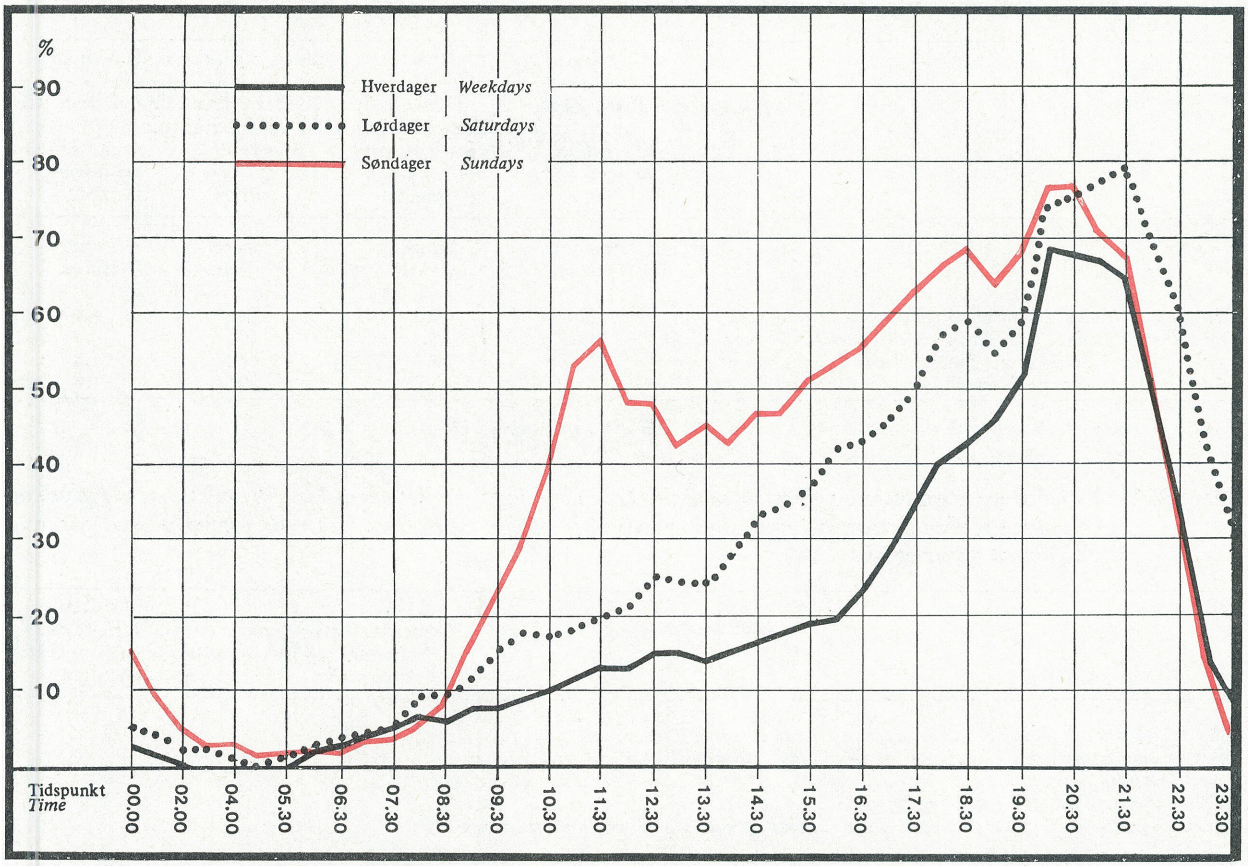

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72, Hefte I. *Source: The Time Budget Survey 1971—72, Vol. I.*

mange av de yrkesaktive som har hatt ferie. Ferie defineres her som fri fra arbeid på minst tre sammenhengende vanlige arbeidsdager, dvs. utenom frilørdager, søn- og helligdager. Tallet på feriedager refererer til dagene en har fri på vanlige arbeidsdager. 10 prosent av de yrkesaktive hadde ikke hatt ferie i løpet av året. Selvstendige i jordbruk, skogbruk og fiske hadde ferie i langt mindre grad enn andre yrkesgrupper. Hele 56 prosent av disse hadde ikke hatt ferie. Gjennomsnittlig hadde de fri 6 dager i året i motsetning til ansatte i industri, bygg og anlegg som hadde gjennomsnittlig 20 feriedager. (Tabell 8.8.) Alle personer som hadde ferie siste året hadde hatt fri minst en periode om sommeren.

Alle kan ha behov for å ta seg fri fra sine daglige forpliktelser, også de uten inntektsgivende arbeid. I levekårsundersøkelsen 1973 ble gifte kvinner spurt om de hadde hatt ferie fra husarbeidet i løpet av siste år, og det store flertall svarte nei. Forekomst av ferie fra husarbeid hang sammen med barnas alder og var lavest når barna var små. Blant mødre til barn under 7 år oppgav 28 prosent at de hadde hatt ferie fra husarbeidet, blant de med yngste barn mellom 7 og 15 år, 39 prosent. Selv blant gifte kvinner uten barn under 16 år oppgav bare et mindretall (44 prosent) at de hadde hatt ferie fra husarbeidet i løpet av siste år. (Figur 8.2.)

Figur 8.2. Prosentdel som har hatt ferie fra husarbeid siste året blant gifte kvinner med barn i ulike aldersgrupper *Percentage of married women with children in different ages, who have had a vacation from housework in the course of the last year*

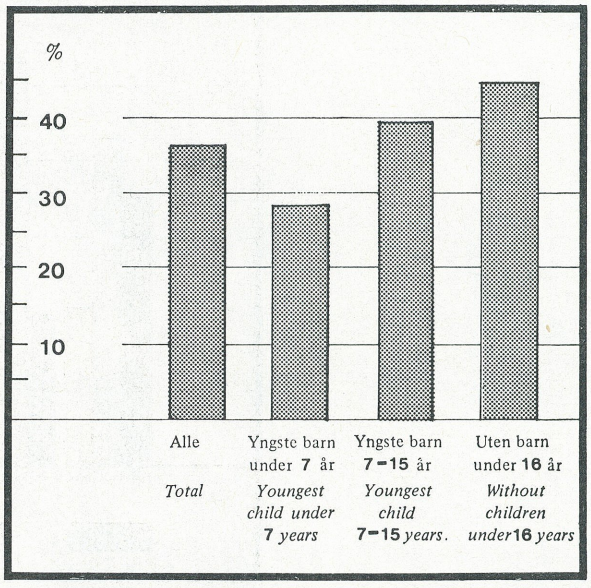

Kilde: Levekårundersøkelsen 1973. *Source: Level of Living Survey 1973.*

Tabell 8.7. Prosentdel som hadde mindre enn 2 timers fritid på en hverdag og gjennomsnittlig fritid på hverdager for yrkesaktive og ikke yrkesaktive gifte kvinner med barn i forskjellig alder
Percentage having less than 2 hours leisure time on a week-day and average leisure time for employed and non-employed married women with children in different age groups

	Yrkesaktiv Employed		Ikke yrkesaktiv *Non-employed*	
	Mindre enn 2 timer fritid *Less than 2 hours leisure time*	Gjennomsnittlig omfang av fritid *Average amount of leisure time*	Mindre enn 2 timer fritid *Less than 2 hours leisure time*	Gjennomsnittlig omfang av fritid *Average amount of leisure time*
	Prosent *Per cent*	Timer *Hours*	Prosent *Per cent*	Timer *Hours*
Alle gifte kvinner *All married women*	27	3,4	11	4,6
Yngste barn under 7 år *Youngest child under 7 years*	38	2,8	10	4,7
Yngste barn 7 år og over *Youngest child 7 years and over*	23	3,4	13	4,3
Uten hjemmeværende barn *No children living at home*	26	3,7	10	4,6

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72. *Source: The Time Budget Survey 1971—72.*

Tabell 8.8. Prosentdel uten ferie og gjennomsnittlig tall på feriedager siste året for yrkesaktive i ulike yrker
Percentage without vacation and average number of vacation days last year for employed persons in different occupations

	Prosentdel uten ferie *Percentage without vacation*	Gjennomsnittlig[1] antall feriedager *Average number[1] of vacation days*
Alle *All persons*	10	20
Selvstendige i jordbruk, skogbruk og fiske *Self-employed in agriculture, forestry and fishing*	56	6
Andre selvstendige *Other self-employed*	20	14
Ansatte i industri, bygg og anlegg *Wage earners in manufacturing and construction*	3	20
Andre ansatte *Other wage earners*	7	22

[1] Gjennomsnitt for alle yrkesaktive personer, også de uten ferie.
[1] *Average for all employed persons, also those without vacation.*
Kilde: Ferieundersøkelsen 1974. *Source: Holiday Survey 1974.*

Figur 8.3. Personer i ulik alder etter tallet på helgeturer siste året *Persons in different age groups by number of weekend trips taken last year*

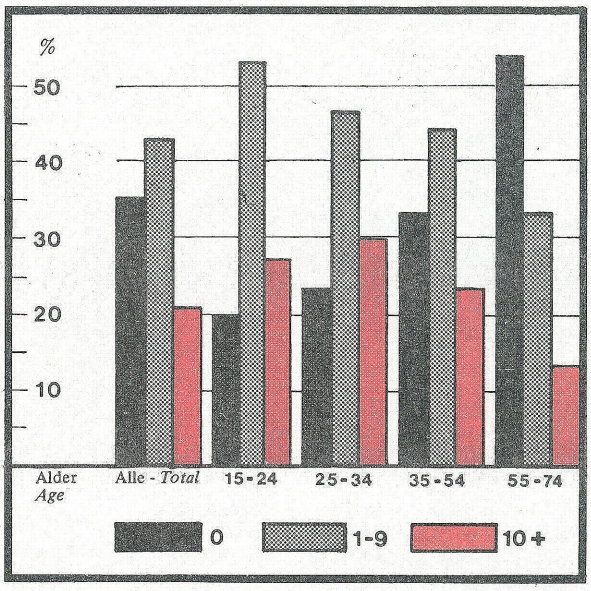

Kilde: NOS Ferieundersøkelsen 1974. *Source: NOS Holiday Survey 1974.*

Tabell 8.9. Prosentdel som ikke har vært på ferietur siste året og gjennomsnittlig antall ferieturdager for personer gruppert etter kjønn, alder og bostedstype
Percentage who did not have a vacation trip last year and average number of vacation trip days for persons in groups for sex, age, and type of community

	Var ikke på ferietur *Did not take vacation trip*	Gjennomsnittlig antall ferieturdager for alle personer *Average number of vacation trip days*
	Prosent *Per cent*	Dager *Days*
Alle *All persons*	26	17
Menn *Males*	29	16
Kvinner *Females*	23	19
Alder (år) *Age (years)*		
15—24	18	19
25—34	18	21
35—54	22	16
55—74	39	16
Bostedstype *Type of community*		
Spredtbygd *Sparsely populated*	50	9
Tettbygd under 10 000 innbyggere *Densely populated under 10 000 inhabitants*	25	15
Tettbygd 10 000—50 000 innbyggere *Densely populated 10 000—50 000 inhabitants*	22	17
Tettbygd 50 000 og over *Densely populated over 50 000 inhabitants*	11	25

Sammenhengende friperioder gir større muligheter for reiser enn den daglige fritiden gir. Det å forandre omgivelser, besøke andre steder og mennesker enn en er vant til er i seg selv en viktig side av fritidsopplevelsen. I 1973/74 hadde 74 prosent av alle personer vært på ferietur. Tilsvarende tall for 1970 var 61 prosent. Som ferietur regnes opphold utenfor helårsboligen med minst 4 overnattinger med rekreasjons- eller helseformål. Unntatt fra dette er rekonvalesensopphold på sykehus/pleiehjem. Frilørdager og søndager regnes med. Noen flere kvinner enn menn hadde vært på ferietur og hadde hatt lange turer. Ferieturfrekvensen avtok med alderen og var størst i større tettsteder (tabell 8.9). Helgeturer siste året ble oppgitt av 66 prosent av alle personer. Frekvensen av helgeturene avtok også med alder (figur 8.3).

Bruken av fritiden

Det er ikke bare omfanget av fritiden, men også bruken av den som er viktig i en velferdssammenheng. Kriteriene som legges til grunn for vurdering av fritidsaktiviteter kan bygge både på hva en mener er verdifullt for utøveren selv og hva som tjener samfunnsmessige interesser. Fra samfunnets side blir det gjort mye for å legge forholdene til rette slik at folk skal kunne utøve bestemte fritidsaktiviteter, gå i kirke eller kulturinstitusjoner, utøve friluftsliv, idrett og mosjon, høre på radio og se fjernsyn m.v. En slik utbygging av tilbudene og dermed valgmuligheter regnes som velferdsøkning. De aktiviteter som vi trekker fram i framstillingen om bruk av fritid er blant de som vanligvis betraktes som verdifulle beskjeftigelser. Men det finnes selvsagt forskjellige meninger om dette og vi kan derfor ikke si bestemt at en økning i deltakelse representerer en økning i velferden.

Både på hverdager og på søndager gikk mest tid med til sosialt samvær. Radiolytting og fjernsynsseing var den nest mest tidskrevende aktivitet. Mer tid ble brukt på dette på søndager enn på hverdager, men den prosentvise andelen av total fritid var noe mindre på søndager. (Figur 8.4.)

Lesing var den tredje viktigste aktivitet tidsmessig på hverdager. Det ble brukt omtrent like mye tid til lesing på søndager, men i prosent av total fritid var den mindre viktig på søndager og kom etter både idrett og friluftsliv og fritidsreiser.

Tallene som kommer fra dagbøkene i tidsnyttingsundersøkelsen, gjelder bare tid nyttet til det som er kalt hovedaktiviteter. Når en aktivitet ofte utføres samtidig med andre og viktigere aktiviteter, vil tallene som blir presentert her undervurdere den samlede utøvingen. Frafallsprosenten i tidsnyttingsundersøkelsen var høy (42 prosent). Mange av dem som falt fra var bortreist, spesielt i typiske ferieperioder. Dette fører til en viss grad av overvurdering av tid nyttet til hjemlige sysler, som f. eks. fjernsynsseing, og en tilsvarende undervurdering av feriepregede aktiviteter. De enkelte tall bør derfor tas med et visst forbehold.

Vi skal nå gå over til å se litt nærmere på noen av de forskjellige fritidsaktivitetene.

Sosialt samvær

Fra tidsnyttingsundersøkelsen har vi noen opplysninger om omfanget av sosialt samvær (se figur 8.4), men ikke noe om kvaliteten av samværet. Som sosialt samvær regnes besøk, selskap, dans o.l., samtaler utenom arbeidsplassen og lek med barn. Sosialt samvær foregår ofte samtidig med andre aktiviteter som oppfattes som viktigere og som ble registert som hovedaktiviteter i dagbøkene. Fordi tallene for tid nyttet til sosialt samvær er noe usikre, skal vi heller bruke forekomst av besøk og kontakt med foreldre som mål for sosialt samvær.

Besøk ble hyppig registrert i dagbøkene. Nærmere 50 prosent av alle hadde hatt eller vært på besøk i løpet av en gjennomsnittsdag. Besøksfrekvensen var høyere for kvinner enn menn, men en må huske at sosialt samvær på arbeidsplassen er holdt utenfor for de med inntektsgiv-

Figur 8.4. Tid nyttet til forskjellige fritidsaktiviteter. Gjennomsnitt for hverdager (mandag—fredag) og for søndager *Time spent on different leisure time activities. Average for week-days (Monday—Friday) and Sundays*

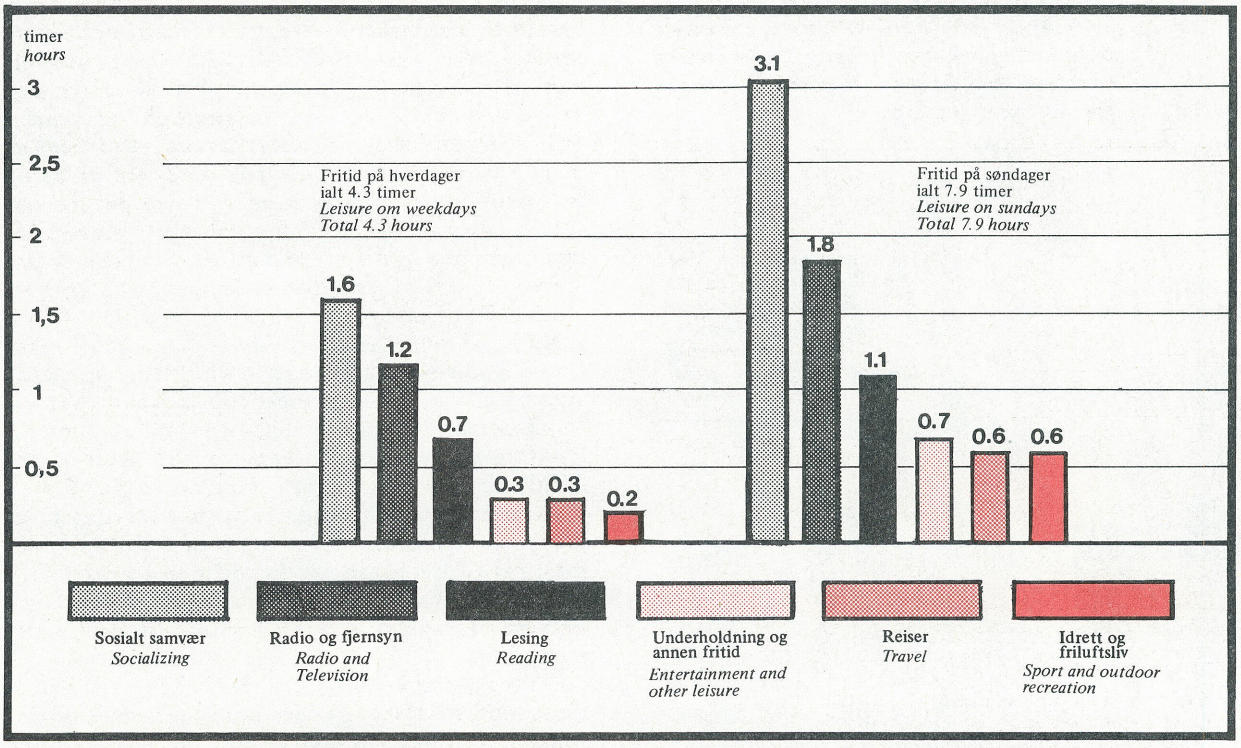

Kilde : NOS Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72, Hefte I. *Source: NOS The Time Budget Survey 1971—72, Vol. I.*

Tabell 8.10. Prosentdel som har hatt eller vært på besøk[1] i løpet av en dag blant menn og kvinner gruppert etter yrkesaktivitet, etter alder og etter bostedstype *Percentage of men and women in groups for employment status, age, and type of community who have had or been on a visit[1] in the course of a day*

	Alle *All persons*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
Alle dager *All days*	49	42	55
Mandag—fredag *Monday—Friday*	44	35	51
Lørdager *Saturdays*	59	56	61
Søndager *Sundays*	63	61	66
Yrkesaktivitet *Employment status*			
Yrkesaktiv *Employed*	44	41	49
Ikke yrkesaktiv *Non-employed*	55	45	58
Alder (år) *Age (years)*			
15–24	55	50	59
25–44	48	42	54
45–64	46	38	53
65–74	46	37	55
Bostedstype *Type of community*			
Spredtbygd *Sparsely populated*	51	43	58
Tettbygd under 10 000 innbyggere *Densely populated under 10 000 inhabitants*	50	44	55
Tettbygd 10 000–50 000 innbyggere *Densely populated 10 000–50 000 inhabitants*	49	42	56
Tettbygd 50 000 innbyggere og over *Densely populated over 50 000 inhabitants*	44	38	49

[1] Med besøk regnes besøk av eller hos familie og venner, selskap, dans og andre selskapelige sammenkomster.
[1] *Visits with family and friends, parties, dances and other social gatherings are included.*
Kilde : Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72. *Source: The Time Budget Survey 1971—72.*

ende arbeid. Besøksfrekvensen var lavere på hverdager enn i helgene (dvs. lørdager og søndager), men selv på hverdager hadde en tredjedel av mennene og halvparten av kvinnene hatt eller vært på besøk.

Besøk ble oftest registrert hos ikke yrkesaktive kvinner og kvinner under 25 år. Besøksfrekvens var lavest for eldre menn — noe som kan tyde på større sosial isolasjon hos denne gruppe. Besøksfrekvens avtok med alder for menn fra 50 prosent for de mellom 16-24 år til 37 prosent for de mellom 65 og 74 år. Alder spilte liten rolle for kvinners besøksfrekvens. I store byer var besøk mindre hyppig enn ellers i landet, men forskjellene var små (tabell 8.10).

Besøk slik det er definert her kan variere fra en 15 minutters prat til flere timers lange samvær med noen utenom den umiddelbare husholdning. Vi trenger opplysninger som dekker et lengre tidsrom enn en dag før vi kan si noe om kontaktmangel i velferdssammenheng.

Fra levekårsundersøkelsen 1973 har vi mulighet til å belyse omfanget av kontakt med foreldre. Av personer 16—74 år var det 45 prosent som traff foreldrene minst en gang månedlig, 15 prosent traff dem sjeldnere enn hver måned, mens 40 prosent hadde ikke foreldre i live. Det var ingen forskjell i hvor ofte menn og kvinner traff sine foreldre (figur 8.5). Besøk av eller hos foreldre var noe hyppigere i spredtbygde strøk enn ellers i landet, men også her var forskjellene små. I byer med over 50 000 innbyggere traff 21 prosent av personene sine foreldre hver uke, mens gjennomsnittet for landet ellers var 24 prosent.

Radiolytting, fjernsynsseing, lesing

Mesteparten av radiolyttingen foregår mens folk holder på med andre gjøremål. Den gjennomsnittlige tid nyttet til radiolytting som hoved-

Figur 8.5. Hyppighet av samvær med foreldre for menn og kvinner *Frequency of visiting with parents for men and women*

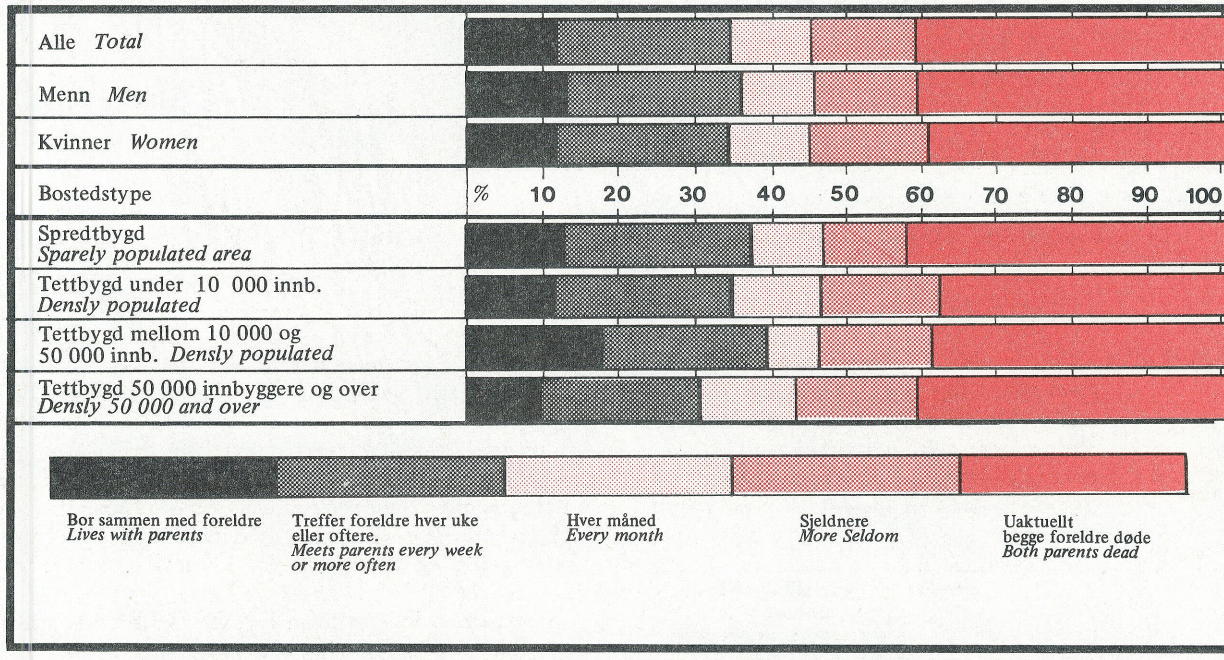

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1973. *Source: Level of Living Survey 1973.*

Tabell 8.11. Tid nyttet til radiolytting på forskjellige dager i uken. 1953—1974. Timer
Time spent on radio listening on different days of the week. 1953—1974. Hours

	Des./mars *Dec./March* 1953/54	Mai/sept. *May/Sept.* 1961	April *April* 1967	Februar *February* 1969	Februar *February* 1971	Februar *February* 1973	April *April* 1974
Alle dager *All days*	2,8	2,2	2,4	2,1	2,0	1,7	1,7
Mandag–fredag *Monday–Friday*	2,7	2,0	2,4	2,1	2,2	1,8	1,7
Lørdager *Saturdays*	3,0	3,0	2,9	1,9	1,9	1,8	1,9
Søndager *Sundays*	3,0	2,3	2,1	2,0	1,4	1,0	1,2

Kilde: Høst. Norske lytter- og seervaner. Stensil, Statistisk Sentralbyrå. *Source: Høst. Use of radio and television in Norway. Mimeograph, Central Bureau of Statistics of Norway.*

Tabell 8.12. Tid nyttet til fjernsynsseing[1] av menn og kvinner. Gjennomsnitt for forskjellige dager i uken. Timer *Time spent on television viewing[1] by men and women. Average for different days in the week. Hours*

	Alle *All persons*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
Alle dager *All days*	1,2	1,3	1,1
Mandag–fredag *Monday–Friday*	1,0	1,0	0,9
Lørdager *Saturdays*	1,6	1,9	1,3
Søndager *Sundays*	1,6	1,9	1,4

[1] Tid nyttet til fjernsynsseing som enten hoved- eller bi-aktivitet. Tallene stemmer derfor ikke med figur 8.4, som er basert på opplysninger om hovedaktiviteter.
[1] *Time spent on television viewing as either primary or secondary activity. Figures therefore do not correspond to those in diagram 8.4, which is based on primary activities only.*
Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72. *Source: The Time Budget Survey 1971—72.*

Tabell 8.13. Tid nyttet til fjernsynsseing[1] etter alder og utdanningsnivå. Gjennomsnitt for alle dager. Timer *Time spent on television viewing of persons in groups of age and level of education. Average for all days. Hours*

	Alle aldersgrupper *All age groups*	Alder (år) *Age (years)*		
		15–34	35–54	55–74
Alle *All persons*	1,2	1,0	1,2	1,3
Utdanningsnivå *Educational level*				
Folkeskolenivå *Primary school, first level*	1,3	1,3	1,3	1,2
Ungdomsskolenivå *Primary school, second level*	1,2	1,0	1,3	1,3
Gymnas-/universitetsnivå *Secondary school level and higher*	1,1	1,0	1,1	1,4

[1] Se note til tabell 8.12.
[1] *See note to table 8.12.*
Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72. *Source: The Time Budget Survey 1971—72.*

Tabell 8.14. Prosentdel av samlet fritid nyttet til fjernsynsseing som hovedaktivitet på ulike dager for menn og kvinner *Percentage of leisure time spent on television viewing as primary activity on different days in the week by men and women*

	Prosentdel av fritid nyttet til fjernsynsseing *Percentage of leisure time spent on television viewing*			
	0	1—39	40—69	70 og over *and more*
Alle *All persons*	40	27	23	9
Menn *Males*	38	26	24	12
Mandag—fredag *Monday—Friday*	40	24	23	13
Lørdager *Saturdays*	33	21	27	10
Søndager *Sundays*	32	40	22	6
Kvinner *Females*	42	29	20	9
Mandag—fredag *Monday—Friday*	44	26	20	10
Lørdager *Saturdays*	40	29	22	9
Søndager *Sundays*	35	45	17	3

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72. *Source: The Time Budget Survey 1971—72.*

aktivitet på hverdager var bare 0,3 timer, mens total lyttertid var mange ganger større. I Radio- og fjernsynsundersøkelsen april 1974 var den gjennomsnittlige lyttertid for alle 1,7 timer på hverdager. Både lytterprosenten og lyttertid er gått ned i de seinere år (tabell 8.11). Fordi radiolytting foregår samtidig med andre og viktigere aktiviteter, er den vanskelig å bruke som mål for så vel tidsnytting som velferd.

Fjernsynsseing opptar en stor del av vår daglige fritid. For å belyse omfanget av fjernsynsseingen skal vi bruke opplysninger om både hoved- og biaktiviteter fra dagbøkene. I 1971—72 ble det brukt gjennomsnittlig 1,2 timer pr. dag til fjernsynsseing. Hele 83 prosent av personene hadde fjernsyn i boligen, og blant disse ble gjennomsnittlig 1,4 timer pr. dag brukt til fjernsynsseing. Om lag en halv time mer ble brukt til fjernsynsseing i helgene enn på hverdager. På hverdager så menn og kvinner like mye på fjernsyn, men i helgene brukte menn ca. en halv time mer enn kvinner (tabell 8.12). Fjernsynsseing avtok noe med økt utdanning, men forskjellene var små. Yngre personer så noe mindre på fjernsyn enn eldre personer, men også her var forskjellene små (tabell 8.13).

De høye seerprosentene for Dagsrevyen (51 pro-

Tabell 8.15. Lesevaner etter kjønn, alder og utdanningsnivå. Prosent *Reading habits by sex, by age, and by level of education. Per cent*

	Leste regelmessig *Read regularly*		Leste en bok på intervjutidspunktet *Was reading a book at time of interview*	Hadde lånt bøker på bibliotek siste år *Had borrowed books from library last year*
	Aviser *Newspapers*	Tidsskrift eller ukeblad *Magazines or journals*		
Alle *All persons*	95	63	30	18
Menn *Males*	96	56	29	17
Kvinner *Females*	94	69	31	19
Alder (år) *Age (years)*				
15–24	91	68	34	28
25–44	95	65	31	20
45–64	96	59	27	13
65–74	96	63	27	13
Utdanningsnivå *Level of education*				
Folkeskolenivå *Primary school, first level*	96	55	17	11
Ungdomsskolenivå *Primary school, second level*	94	64	25	17
Realskolenivå *Secondary school, first level*	97	69	38	21
Gymnasnivå *Secondary school, second level*	98	70	62	32
Universitets- og høgskolenivå *University level*	96	78	64	39

Kilde: NOS Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72, Hefte II. *Source: NOS The Time Budget Survey 1971—72, Vol. II.*

sent på hverdager) viser at fjernsynet er en viktig informasjonskilde. Men det har samtidig vært hevdet at omfattende bruk av fjernsyn kan virke passiviserende, i og med at det blir for lite tid til overs for andre typer av fritidsaktiviteter. Om lag en tredjedel av alle hadde brukt 40 prosent eller mer av sin fritid i løpet av en dag til fjernsynsseing, og 9 prosent hadde brukt 70 prosent eller mer til dette formålet. Fjernsynsseing dominerte menns fritid i noe større grad enn kvinners, og hadde en mer dominerende plass i fritiden på hverdager enn på søndager. (Tabell 8.14.) Blant de yrkesaktive var det flere som brukte mye av sin fritid (70 prosent og over) til fjernsynsseing enn blant de ikke yrkesaktive. Dette må ses i sammenheng med at de yrkesaktive hadde mindre fritid alt i alt enn de ikke yrkesaktive.

Aviser og tidsskrifter eller ukeblad ble lest regelmessig av et klart flertall av dem som var med i Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72. Det var en vesentlig større andel av dem med høyere utdanning enn av dem med lavere utdanning, som regelmessig leste et tidsskrift eller ukeblad, og det samme gjaldt for boklesing på intervjutidspunktet. Noe under 20 prosent av alle hadde lånt bøker på bibliotek siste år. Blant dem som hadde mindre enn to kilometer til nærmeste bibliotek var det litt under 25 prosent som hadde lånt en bok. Boklån var mest vanlig i den yngste aldersgruppen og blant folk med høy utdanning (tabell 8.15).

Friluftsliv, idrett og mosjon

Til tross for den høye verdi vi setter på friluftsliv, idrett og mosjon, utøves de fleste av disse aktivitetene forholdsvis sjeldent.

Fra Friluftslivundersøkelse 1974 har vi opplysninger om deltakelse i løpet av et år i hovedformene for friluftsliv idrett og mosjon, inklusive spaserturer av minst 1/2 times varighet. Sum av deltakelse i disse aktiviteter tar vi som et uttrykk for samlet utøving av friluftsliv, idrett og mosjon i fritiden. Mosjon tilknyttet egenarbeid eller inntektsgivende arbeid, som f.eks. hagearbeid, gange eller sykling i arbeidsreiser og fysisk anstrengende inntektsgivende arbeid faller utenfor dette begrepet. Arbeids- og innkjøpsreiser m.v. behandles i kapitlet om arbeidsliv.

Kvinner deltok betraktelig mindre i friluftsliv, idrett og mosjon enn menn. En fjerdedel av kvinner i motsetning til nærmere 50 prosent av menn hadde deltatt 100 ganger eller mer i løpet av året, eller gjennomsnittlig 2 eller flere ganger i uken. Det var også en klar sammenheng mellom deltakelse og alder. Eldre personer deltok i mye mindre grad enn yngre personer. Lavest deltaking ble registrert blant eldre kvinner der 20 prosent overhodet ikke hadde deltatt i friluftsliv, idrett og mosjon siste året og 39 prosent hadde deltatt mindre enn gjennomsnittlig 2 ganger i måneden. Personer med høy utdanning deltok mer i friluftsliv, idrett og mosjon enn personer med lav utdanning, men de observerte forskjeller kan til dels skyldes ulik alderssammensetning av de forskjellige utdanningsgrupper (tabell 8.16).

Blant personer som har deltatt mindre enn 30 ganger siste året i friluftsliv mente 64 prosent at de drev for lite friluftsliv. Kvinner var mindre fornøyd med sitt deltakelsesnivå enn menn. For liten fritid var den hyppigste nevnte grunn til at personer drev mindre friluftsliv enn de ønsket, og dette var særlig et problem i alderen 25—45 år. For den eldste aldersgruppe var helse den største hindringen for deltakelse (tabell 8.17).

Tabell 8.16. Deltakelseshyppighet i friluftsliv, idrett og mosjon siste år for menn og kvinner gruppert etter alder og utdanningsnivå. Prosent *Frequency of participation in outdoor recreation, sport and excercise last year for men and women, by age and by level of education. Per cent*

	Tallet på ganger deltatt *Number of times participating*			
	0	1—29	30—99	100 og over *and more*
Alle *All persons*	6	22	36	36
Menn *Males*	4	16	35	45
15–24 år *years*	1	2	23	74
25–34 » »	0	7	41	52
35–54 » »	3	18	35	44
55–74 » »	9	27	38	26
Ungdomsskolenivå *Primary School* .	5	20	37	38
Gymnasnivå *Secondary school*	3	14	35	48
Universitets- og høgskolenivå *University level*	2	7	28	63
Kvinner *Females*	8	29	37	26
15–24 år *years*	0	15	32	53
25–34 » »	2	24	45	29
35–54 » »	5	28	42	25
55–74 » »	20	39	31	10
Folkeskole- og ungdomsskolenivå *Primary school* ..	11	34	34	21
Realskole- og gymnasnivå *Secondary school*	3	22	42	33
Universitets- og høgskolenivå *University level*	3	15	41	41

Kilde: Friluftslivundersøkelse 1974. *Source: Outdoor Life Survey 1974.*

Flest personer (57 prosent) hadde gått dagstur til fots i skog og mark eller i fjellet siste året. Kvinner deltok mindre enn menn i alle aktiviteter, unntatt bær- og soppturer. Aldersfordelingen varierte fra aktivitet til aktivitet, men i alle aktiviteter, bortsett fra bær- og soppturer, deltok de yngre mer enn de eldre. Alder spilte størst rolle når det gjaldt bading utendørs (tabell 8.18).

For mange er ferien den eneste anledning de har til å delta i forskjellige typer friluftsliv. Flere kvinner enn menn deltok i friluftsliv bare, eller for det meste, i ferier. Denne formen for deltakelse vil ha mindre gunstig innvirkning på kondisjonen enn regelmessig deltaking. Utendørs bading var den aktivitet som oftest forekom bare, eller for det meste, i ferier.

Nesten halvparten av alle mellom 15—74 år har en eller annen gang i sitt liv deltatt i konkurranseidrett. Deltakelse var langt høyere for menn enn for kvinner. Høyest deltaking siste året ble registrert blant yngre menn. Deltakelse i konkurranseidrett ser ut til å ha blitt stadig mer alminnelig for både menn og kvinner. Bare 19 prosent av menn som er 15—24 år har aldri deltatt i konkurranser, mens 54 prosent av de mellom 55 og 74 år oppgav at de aldri har deltatt. Blant yngre kvinner var det 42 prosent som aldri hadde deltatt, blant kvinner 55—74 år hadde hele 90 prosent aldri deltatt i konkurranseidrett (figur 8.6).

Kulturaktiviteter og organisasjonsvirksomhet

Vi skal nå se på noen fritidsaktiviteter som tidsmessig ikke utgjør store innslag i vår daglige fritid, men som allikevel anses å ha stor betydning,

Tabell 8.17. Vurdering av deltakelseshyppighet i friluftsliv for personer som har deltatt mindre enn 30 ganger siste året gruppert etter kjønn og alder. Prosent *Evaluation of participation frequency in outdoor life by persons participating less than 30 times during the year, by sex and by age. Per cent*

	Synes de driver passende mye friluftsliv *Feel they participate often enough*	Synes de driver for lite friluftsliv p.g.a. *Feel they participate too little due to*					
		I alt *Total*	For lite fritid *Too little leisure time*	Opptatt med andre fritidsgjøremål *Busy with other activities*	Mangler tiltakslyst *Lack initiative*	Helse ikke god nok *Health not good enough*	Annet *Other reasons*
Alle *All persons*	36	64	27	7	15	10	5
Menn *Males*	41	59	27	7	13	8	3
Kvinner *Females*	32	68	28	7	16	11	6
Alder (år) *Age (years)*							
15–24	40	60	19	10	20	2	9
25–34	28	72	43	7	16	1	5
35–54	34	66	32	8	16	7	4
55–74	42	58	19	5	9	22	3

Kilde: Friluftslivundersøkelse 1974. *Source: Outdoor Life Survey 1974.*

Tabell 8.18. Prosentdel som har deltatt i forskjellige former for friluftsliv siste år blant menn og kvinner i ulike aldre *Percentage of men and women in different age groups who have participated in various kinds of outdoor life*

	Badet utendørs *Swimming outdoors*	Sportsfiske *Sports fishing*	Dagstur til fots i skog og mark og i fjellet *Hiking*	Skitur i skog og mark og i fjellet *Cross country skiing*	Bær-/sopptur *Berry and mushroom picking*	Ikke deltatt i noen av disse aktiviteter *Have not participated in any of these activities*
Alle *All persons*	52	55	57	51	54	11
Menn (år) *Males (years)* ...	56	73	69	58	50	8
15–24	83	89	78	76	38	1
25–34	71	81	78	73	56	1
35–54	61	80	70	62	54	6
55–74	27	53	56	34	49	17
Kvinner (år) *Females (years)*	48	37	60	44	58	14
15–24	78	57	75	62	54	1
25–34	67	48	69	61	60	6
35–54	47	39	68	48	67	7
55–74	20	16	39	19	50	33

Kilde: Friluftslivundersøkelse 1974. *Source: Outdoor Life Survey 1974.*

Figur 8.6. Menn og kvinner i ulike aldersgrupper, etter deltaking i konkurranseidrett *Men and women in different age groups, by participation in competition sports*

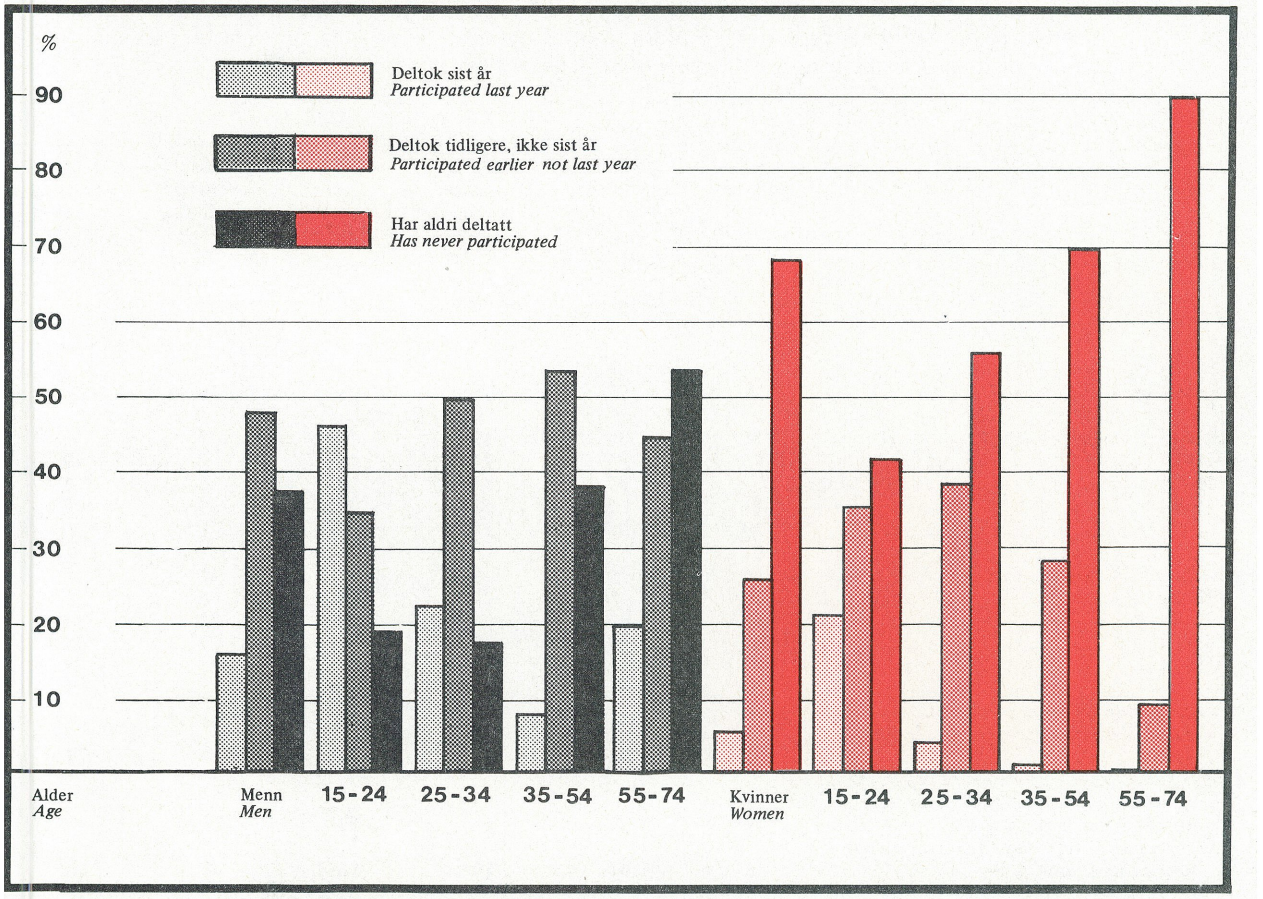

Kilde: Friluftslivundersøkelse 1974. *Source: Outdoor Life Survey 1974.*

Tabell 8.19. Prosentdel som har vært på teater/opera, konsert, kunstutstilling eller museum i løpet av siste år blant personer gruppert etter utdanningsnivå og etter bostedstype *Percentage of persons by level of education and type of community who have been to the theatre/opera, concert, to art exhibition or museum in the course of the last year*

	Vært på *Been at*				Har ikke besøkt noen av disse kulturinstitusjonene *Have not visited any of these institutions*
	Teater/ opera *Theatre/ opera*	Konsert *Concert*	Kunst-utstilling *Art exhibition*	Museum *Museum*	
Alle *All persons*	21	15	16	17	55
Utdanningsnivå *Level of education*					
Folkeskolenivå *Primary school, first level*	9	6	6	11	74
Ungdomsskolenivå *Primary school, second level*	18	14	11	19	58
Realskolenivå *Secondary school, first level*	30	19	23	25	44
Gymnasnivå *Secondary school, second level*	49	28	41	40	28
Universitets- og høgskolenivå *University level*	61	31	54	53	12
Bostedstype *Type of community*					
Spredtbygd *Sparsely populated*	13	11	8	15	68
Tettbygd under 10 000 innbyggere *Densely populated under 10 000 inhabitants*	16	14	17	23	58
Tettbygd 10 000–50 000 innbyggere *Densely populated 10 000–50 000 inhabitants*	20	19	18	24	53
Tettbygd; 50 000 innbyggere og over *Densely populated over 50 000 inhabitants*	48	21	31	36	34

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72. *Source: The Time Budget Survey 1971—72.*

Tabell 8.20. Prosentdel som var medlem i forskjellige typer organisasjoner blant menn og kvinner i ulike aldersgrupper og blant personer på ulike utdanningsnivå *Percentage of men and women by age and level of education who were members of different types of organizations*

	Ikke medlem av noen organisasjon *Not member of any organization*	Medlem av *Member of*				
		Fagforening/bransjeorganisasjon *Trade union or association*	Politisk parti eller organisasjon *Political party or organization*	Idrettslag *Athletic club*	Sanitetsforening/ husmorlag *Public service or housewives association*	Kristelig forening *Christian association*
Alle *All persons*	28	32	14	19	15	11
Menn (år) *Males (years)*	21	50	19	27	7	6
15–24	28	25	11	37	2	10
25–44	15	57	19	37	7	4
45–64	17	62	25	19	9	6
65–74	39	35	18	6	11	6
Kvinner (år) *Females (years)*	34	16	9	11	22	15
15–24	49	15	7	16	6	7
25–44	34	17	8	14	22	10
45–64	27	18	11	6	29	32
65–74	28	6	10	3	28	29
Utdanningsnivå *Level of education*						
Folkeskolenivå *Primary school, first level*	34	26	11	11	19	11
Ungdomsskole- og realskolenivå *Primary school, second level and secondary school, first level*	28	33	14	21	14	10
Gymnasnivå og over *Secondary school, second level and higher*	11	47	19	28	9	13

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72. *Source: The Time Budget Survey 1971—72.*

Figur 8.7. Menn og kvinner etter tallet på kirkebesøk etter religiøse møter de har deltatt i siste året
Men and women by frequency of attendance at church or other religious meetings last year

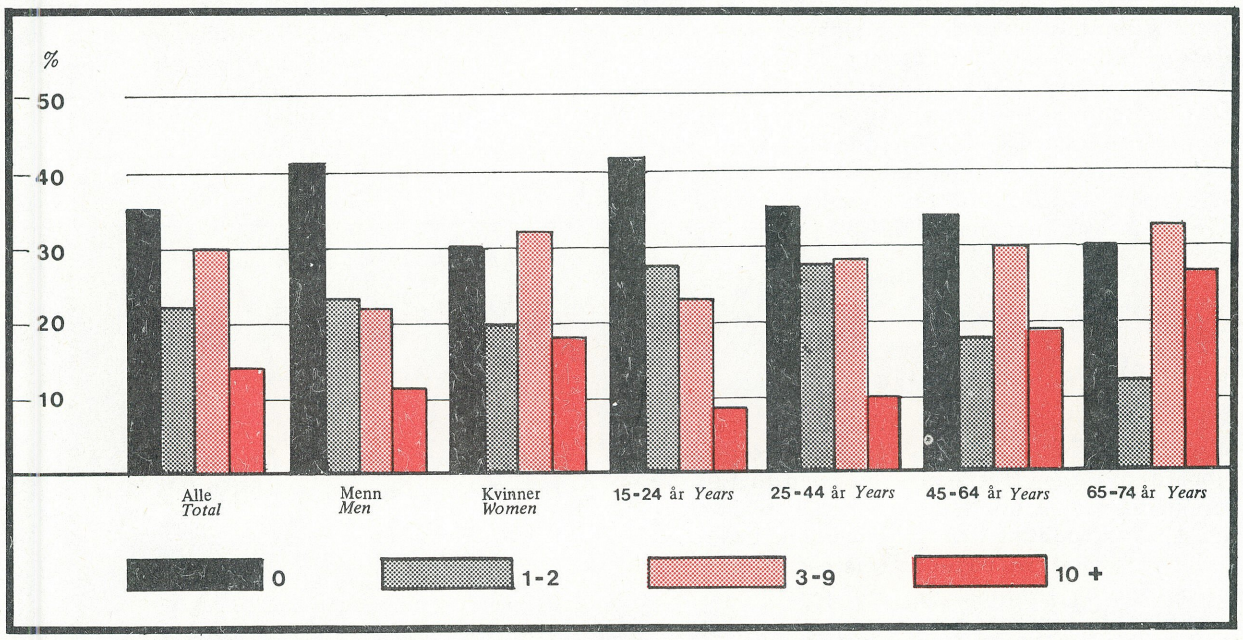

Kilde: NOS Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72, Hefte II. *Source: NOS The Time Budget Survey 1971—72, Vol. II.*

nemlig bruken av forskjellige kulturtilbud og organisasjonsdeltakelse.

Ifølge Tidsnyttingsundersøkelsen 1971—72 hadde over halvparten av alle mellom 15—74 år ikke besøkt verken teater, konsert, kunstutstilling eller museum i løpet av siste år.

Utdanningsnivået viser seg å spille en stor rolle for besøkshyppigheten. De med høyere utdanning benyttet seg av tilbudene i langt større grad enn de med lav utdanning. Andelen som hadde vært på teater, konsert m. v. var dobbelt så høy i store byer som i spredtbygde strøk (tabell 8.19).

Ifølge Tidsnyttingsundersøkelsen var et klart flertall (72 prosent) av personer medlemmer i organisasjoner av et eller annet slag. I tabell 8.20 ser vi nærmere på noen bestemte typer organisasjoner uten å gå inn på hvor aktivt medlemskapet er.

Fagforeninger/bransjeorganisasjoner hadde høyest medlemstall med 32 prosent av alle personer, derav 50 prosent av alle menn. Med unntak av kristelige foreninger, sanitetsforeninger og husmorlag var menn hyppigere medlemmer i de forskjellige organisasjoner enn kvinner.

En tredjedel av alle kvinner var ikke medlem i noen organisasjon, mens bare en femtedel av alle menn ikke var medlem i noen organisasjon. For kvinners vedkommende økte organisasjonstilknytningen generelt med alder, mens den for menn var høyest i de yrkesaktive årene og falt til et betydelig lavere nivå hos den eldste aldersgruppen. Sammenheng mellom alder og medlemskap varierte etter organisasjonens art. Som en kunne vente var f. eks. medlemskap i idrettslag høyest blant de yngre aldersgrupper. Hos kvinner økte deltakingen i kristelige foreninger med alderen. Igjen med unntak av sanitetsforeninger og husmorlag økte medlemskap med utdanningsnivå.

Fra dagbøkene i tidsnyttingsundersøkelsen får vi vite at gjennomsnittlig 6 prosent av den voksne

Tabell 8.21. Prosentdel som deltok i forskjellige former for politisk aktivitet i forbindelse med Stortingsvalget 1969 og Folkeavstemming om EF *Percentage participating in different types of political activity in connection to the Storting Election 1969 and referendum on membership in EC*

	Stemte *Voted*	Førte ofte politiske samtaler *Participated in political discussions*	Forsøkte å påvirke andre *Tried to influence others*	Deltok på møter *Participated in meetings*	Deltok i aksjoner *Participated in demonstrations*
Stortingsvalget 1969 *The Storting Election 1969*	84	53	10	9	1
Folkeavstemming om EF 1972 *Referendum on membership in EC 1972*	80	68	30	13	7

Kilde: SA Folkerøystinga om EF. Aktivitet blant veljarane. *Source: SA The Advisory Referendum on Norway's Accession to the EC. Voter's Activity.*

befolkning har deltatt i gudstjeneste, andakt eller annen religiøs utøvelse i løpet av en søndag. Om lag to tredjedeler hadde deltatt i løpet av siste året, og blant disse var det flere kvinner enn menn. Bare 14 prosent deltok 10 ganger eller mer i løpet av året, eller ca. 1 gang i måneden. (Figur 8.7.) Deltakelse i religiøs virksomhet økte med alderen. Blant de som var 15—24 år hadde 41 prosent ikke deltatt i religiøse møter og gudstjenester siste året, og 9 prosent deltok 10 ganger eller mer. Blant 65—74 år var tilsvarende tall 30 prosent og 26 prosent.

Politisk deltaking

Politisk deltaking som en fritidsaktivitet har vi så vidt vært inne på i forbindelse med organisasjonstilknytning. Her skal vi gi noen få tall for forskjellige typer politisk aktivitet. I Sosialt utsyn 1974 ble politisk deltaking behandlet mer utførlig og vi viser til den for nærmere opplysninger.

Andelen av befolkningen som deltar i en bestemt politisk aktivitet avtar jo mer krevende formen for deltaking er. Tall fra undersøkelser i tilknytning til Stortingsvalget 1969 og Folkeavstemming om EF viser at stemmegiving som er en mindre aktiv form for politisk deltakelse var den mest vanlige. Møte- og aksjonsdeltaking er mye mer krevende, og de færreste deltok i det i 1969 og 1972. Valgdeltaking lå litt lavere i 1972 enn i 1969, men politisk aktivitet ellers var høyere i forbindelse med EF-avstemming enn det var ved Stortingsvalget 1969 (tabell 8.21).

I tabell 8.22 ser vi på hvem det er som ikke deltar i selv den vanligste form for politisk aktivitet, stemmegiving. Om lag 15 prosent av kvinner og 11 prosent av menn stemte ikke ved Stortingsvalget 1973. Den yngste aldersgruppen hadde lavest valgdeltaking, mens de mellom 30 og 69 år hadde høyest valgdeltaking. Personer med utdanning på universitetsnivå stemte oftere enn andre, men det var ellers liten sammenheng mellom utdanningsnivå og stemmegiving. Oppgaver over stemmegiving i Folkeavstemmingen om EF, Stortingsvalget 1969 og Kommunevalget 1967 viste at det var om lag 5 prosent av de stemmeberettigede som ikke stemte ved noen av valgene og som en kan si utgjorde en «hard kjerne» av hjemmesittere. Blant disse var det flere menn enn kvinner.

Tabell 8.22. Prosentdel som ikke stemte ved Stortingsvalget 1973 blant menn og kvinner i ulike aldre og med ulike utdanningsnivå *Percentage of men and women in different age groups and with different levels of education who did not vote in the Storting Election 1973*

	Menn *Males*	Kvinner *Females*
Alle *All persons*	11	15
Alder (år) *Age (years)*		
20–24	24	29
25–29	11	17
30–49	8	13
50–69	8	11
70–79	11	16
Utdanningsnivå *Level of education*		
Folkeskolenivå *Primary school, first level*	12	15
Ungdomsskolenivå *Primary school, second level*	14	13
Gymnasnivå *Secondary school*	10	13
Høgskole- og universitetsnivå *University level*	4	9

Kilde: NOS Stortingsvalget 1973, Hefte II.
Source: NOS The Storting Election, Vol. II.

9. Kriminalitet

Hovedtall fra kapitlet

I dette kapitlet forsøker vi først og fremst å presentere tall som kan belyse hvor utsatt befolkningen og ulike grupper i befolkningen er for visse typer kriminelle handlinger.

Materialet i kapitlet gjelder den kriminalitet som politiet registrerer, og lovbrudd som folk oppgir i intervjuundersøkelser. I en undersøkelse som ble foretatt i 1974 ble det stilt spørsmål om de intervjuede hadde vært utsatt for legemskrenkelser, tyveri eller skadeverk. (Tabell 9.1.)

Tabell 9.1. Ofre for ulike typer lovbrudd. Prosent. 1974 *Victims of some crimes. Percentages. 1974*

	Legemskrenkelser *Incidence of violence*	Tyveri *Larcenies*	Skadeverk *Offences inflicting damage to property*
1974	2,3	7,7	7,0
1971	1,5	4,8	2,4

Kilde: *Source:* Hauge, Ragnar, Offer for lovbrudd, Tidsskrift for samfunnsforskning, 1975, bd. 16.

Tyveri er det lovbrudd flest sier at de utsettes for (7,7 prosent) og deretter kommer skadeverk, 7,0 prosent. I 1971 ble det foretatt en liknende undersøkelse. Tallene for disse to årene tyder på at det har skjedd en øking i den prosentdelen av befolkningen som har vært utsatt for disse typene lovbrudd. Men noen av forskjellene kan nok tilskrives en endret holdning i befolkningen til hvilke handlinger som oppfattes som lovbrudd.

De som utsettes for lovbrudd anmelder ikke alltid forholdet til politiet. Bare 3 prosent av dem som ble utsatt for legemskrenkelser, anmeldte dette til politiet, mens 47 prosent av dem som ble utsatt for tyveri gjorde dette. (Tabell 9.2.)

Tabell 9.2. Prosentdelen av alle ofre for ulike typer lovbrudd som anmeldte lovbruddet. 1974 *Victims of some crimes who reported the offence. Percentages. 1974*

	Legemskrenkelse *Incidence of violence*	Tyveri *Larcenies*	Skadeverk *Offences inflicting damage to property*
Prosentdel *Percentage*	3	47	28

Kilde: *Source:* Hauge, Ragnar, Offer for lovbrudd, Tidsskrift for samfunnsforskning, 1975, bd. 16.

Personer som utsettes for kriminelle handlinger, kan ha forskjellige motiv for å melde lovbruddet til politiet. Blant dem som anmeldte at de hadde vært utsatt for tyveri var det f. eks. en viktig grunn at anmeldelse var nødvendig fordi forsikrings-

selskapet forlangte dette. Når ikke alle lovbrudd blir anmeldt er en av årsakene at folk ikke opplever handlingene de utsettes for som alvorlige nok til å gå til anmeldelse. F. eks. opplevde hele 72 prosent av dem som var blitt utsatt for legemskrenkelse i 1974, at forholdet var for bagatellmessig til å kunne anmeldes.

Tallet for den registrerte kriminaliteten var 98 000 forbrytelser i 1975, mens den 10 år tidligere var 46 000. Tallene for 1975 svarer til 2 460 forbrytelser pr. 100 000 innbyggere eller rundt 40 innbyggere pr. registrert forbrytelse. (Tabell 9.3.)

Tabell 9.3. Forbrytelser etterforsket av politiet. 1 000 *Crimes investigated by the police. 1 000*

	1958	1965	1970	1975
I alt *Total*	35	46	63	98

Kilde: NOS Kriminalstatistikk Forbrytelser. *Source: NOS Criminal Statistics Crimes.*

Ikke alle lovbrudd blir oppdaget og ikke alle oppdagede lovbrudd blir anmeldt. Det er derfor vanskelig på basis av tallene for den registrerte kriminalitet å si noe helt sikkert om utviklingen av den totale kriminaliteten i samfunnet. Holdninger til det å anmelde lovbrudd og omfanget av tyveri og skadeforsikringer, er faktorer som er med på å bestemme hvor stor del av den totale kriminaliteten som blir anmeldt.

Av de 98 478 registrerte forbrytelsene i 1975 utgjorde vinningsforbrytelsene hele 83 prosent, mens voldsforbrytelsene bare utgjorde 4 prosent. (Tabell 9.4.)

Tabell 9.4. Forbrytelser etterforsket av politiet etter art. Antall og prosentdel. 1975
Crimes investigated by the police, by type of crime. Total and percentages. 1975

	Volds-forbrytelser *Offences of violence*	Sedelighets-forbrytelser *Sexual offences*	Vinnings-forbrytelser *Offences against property*	Andre forbrytelser *Other offences*
I alt *Total*	3 728	852	81 771	12 127
Prosentdel *Percentage*	4	1	83	12

Kilde: NOS Kriminalstatistikk Forbrytelser. *Source: NOS Criminal Statistics Crimes.*

På basis av tallene som belyser befolkningens anmeldelsespraksis, er det rimelig å tro at tallene for de registrerte vinningsforbrytelsene dekker over mindre skjult kriminalitet enn tallene for f. eks. voldsforbrytelser. Vinningsforbrytelsenes andel av den totale kriminaliteten økte fra 80 prosent i 1965 til 83 prosent i 1975. Ved en vurdering av den registrerte kriminaliteten er det viktig å være klar over at brudd på lover som regulerer innbetaling av skatt, bolig- og valutatransaksjoner og f. eks. arbeidervern, mer sjelden kommer til uttrykk i disse tallene.

Ikke alle anmeldte lovbrudd fører til at en person blir siktet. Tallet på registrerte lovbrudd er derfor høyere enn tallet for siktede. I 1975 ble 616 menn pr. 100 000 innbyggere siktet for lovbrudd, mens tallet for kvinner var 67. Ungdom mellom 14 og 17 år

Tabell 9.5. Siktede for lovbrudd etter kjønn og alder. Pr. 100 000 innbyggere *Persons charged by sex and age. Per 100 000 population*

	Under 14 år *years*	14—17 år *years*	18—20 år *years*	21—24 år *years*	25—39 år *years*	40 år og over *years and over*
Menn *Males*	449	2 337	2 150	1 277	593	131
Kvinner *Females* ...	25	281	194	98	53	31

Kilde: NOS Kriminalstatistikk Forbrytelser. *Source: NOS Criminal Statistics Crimes.*

er den aldersgruppen som hyppigst siktes for lovbrudd. Hele 2 337 menn pr. 100 000 innbyggere i denne aldersgruppen ble siktet i 1975. For kvinner i denne aldersgruppen var tallet 281. (Tabell 9.5.)

Tallene for siktede i de ulike aldersgrupper kan tyde på at ungdom begår lovbrudd oftere enn personer i andre aldersgrupper. Men de registrerte forskjellene kan også skyldes at ungdom begår lovbrudd som er lettere å oppdage, og at ungdom har vanskeligere for å hindre anmeldelse dersom de blir pågrepet for lovbrudd.

Til hele reaksjonsapparatet ble det i 1975 bevilget 765,7 millioner kroner over statsbudsjettet. Den største posten utgjorde politimyndighetene som ble bevilget 581,1 millioner kroner. Dette gikk blant annet til 6 495 stillinger, som utgjorde 12 prosent flere stillinger enn i 1970.

Det er vanskelig på basis av de tallene vi i dag har, å si om vekst i ressursene til reaksjonsapparatet virker inn på befolkningens risiko for å bli utsatt for kriminelle handlinger. Det er imidlertid rimelig å tro at ressursveksten har økt politiets evne til å oppdage og oppklare lovbrudd. Dette vil igjen virke inn på tallene for den registrerte kriminaliteten og tallene for siktede for lovbrudd.

Begreper og datagrunnlag

I Sosialt utsyn har vi tatt sikte på å belyse viktige sider ved det å leve i Norge i dag. Dette er gjort i kapitlene om helse, utdanning, boforhold osv. En mindre håndfast side ved befolkningens levekår er opplevelsen av trygghet. Denne lar seg ikke belyse gjennom en enkeltstående faktor. Trygghet omfatter alle menneskelige forbindelser, f. eks. sikkerheten i arbeidet, for boligen, for helse.

Siktemålet med dette kapitlet er å si noe om den plass kriminalitet inntar som en trusel mot den enkeltes trygghet. Den kriminalitet som blir tatt opp i dette kapitlet, kan kalles tradisjonell kriminalitet og omfatter handlinger regulert i straffeloven av 1902 som vinnings-, volds- og sedelighetsforbrytelser. I en videre betydning vil kriminalitet være langt mer omfattende enn dette. En utvidet bruk av kriminalitetsbegrepet kunne omfatte handlinger belagt med straff i lover utenfor straffeloven. Dette gjelder brudd mot lover som regulerer innbetaling av skatt, boligtransaksjoner, overholdelse av arbeidervernlover osv. Ofte er overtredelse straffbart, men innen en stor del av disse områdene kan lovbruddet forfølges både strafferettslig og siviladministrativt. Denne gruppen straffbare handlinger vil derfor falle utenfor vår beskrivelse av kriminalitet.

Kriminalitet er ikke bare et problem for dem som er utsatt for eller er truet av overgrep. For den registrerte lovbryteren kan kriminalitet være et uttrykk for sosial mistilpasning og et symptom på dyptgående personlige og sosiale problemer for både lovbryteren, hans familie og miljø for øvrig. Høy kriminalitet kan blant annet tas som uttrykk for at mange er i konflikt med samfunnet. Denne siden av kriminaliteten vil imidlertid bare i liten grad bli berørt i dette kapitlet.

Høy kriminalitet betyr også at store grupper av befolkningen er utsatt for urettmessige overgrep og på den måten får sine levekår redusert. Nivået og utviklingen i kriminaliteten kan fortelle oss noe om omfanget av denne typen problemer.

Det er imidlertid vanskelig å kartlegge det totale omfanget av kriminelle handlinger.

En del kriminelle handlinger blir ikke registrert. Registrering av lovbrudd er avhengig av at publikum anmelder forholdet eller at politiet selv oppdager handlingen. En undersøkelse i 1973 basert på gjennomgang av vaktjournaler ved et politidistrikt i Norge, viste at 73 prosent av straffesakene var reist på grunnlag av anmeldelser fra publikum. 23 prosent av sakene hadde politiet selv kommet over i sin patruljetjeneste. Undersøkelsen viste klare forskjeller mellom de saker som ble anmeldt av publikum og de politiet kom over. De fleste lovbrudd politiet kom over gjaldt beruselse og promillekjøring, mens publikum anmeldte tyveri, skadeverk og voldshandlinger.

Befolkningens oppfatning av hva som er kriminalitet og deres reaksjon stilt overfor et lovbrudd, har en avgjørende betydning for hvorvidt et lovbrudd blir registrert. En handling må bli oppdaget og bli oppfattet som kriminell, og de som blir utsatt for den må vurdere den som alvorlig nok til å gå til politiet og anmelde forholdet. De må oppleve politiet som den rette hjelpeinstans og deres forhold til utøveren må være slik at det ikke hindrer en anmeldelse av vedkommende.

Generelt kan vi si at anmelderen må oppleve at han har mer å vinne enn å tape ved å gå til politiet. F. eks. er anmeldelse en betingelse for å få en stjålet gjenstand erstattet fra forsikringsselskapet. Omfanget av tyveriforsikringer i befolkningen kan derfor få stor innvirkning på anmeldelsespraksisen. Det tyveriforsikrede offer vil ha klar egeninteresse i å anmelde et tyveri. Et eksempel i en annen retning kan være voldtekt, hvor den som er blitt voldtatt i det lengste vil

la være å anmelde, fordi dette kan være en tilleggsbelastning til selve lovbruddet. Som et tredje eksempel kan man si at nært vennskap mellom offer og gjerningsmann ofte vil være et hinder mot å anmelde et kriminelt forhold. I de siste tilfellene er det usikkert om ofrene opplever at de har egeninteresse i anmeldelse.

Et annet problem er at tallene for den registrerte kriminalitet kan svinge som følge av en lovendring. I Norge har flere lovendringer hatt innflytelse på tallene for kriminalitet. Eksempler på dette er lovendringer i 1902 da vi fikk en ny straffelov. En del sedelighetsforbrytelser ble avkriminalisert og dette førte til en drastisk nedgang i tallet på siktede kvinner. Noe av den samme virkningen har nedkriminalisering av naskeri i 1972 hatt. Nedkriminaliseringen av naskeri har bidratt til en svakere oppgang i vinningsforbrytelser enn vi ellers ville hatt.

Disse problemene kan gjøre det vanskelig å trekke slutninger om utviklingen i den totale kriminaliteten på grunnlag av svingninger i den registrerte kriminaliteten. En øking i den registrerte kriminaliteten kan indirekte ha sin årsak i at stadig flere av dem som utsettes for tyveri eller skadeverk har tegnet forsikring. Dette kan føre til at en økende del av tyveriene og skadeverkene blir anmeldt. Det kan skyldes at de som rammes av lovbrudd har færre motforestillinger mot å anmelde lovbryteren/lovbruddet. Videre kan det skyldes en lovendring i perioden, at politiet er blitt mer effektive til å oppdage lovbrudd, eller at de har konsentrert seg om noen utvalgte områder hvor det er større sjanser til å oppdage lovbrudd.

Det er imidlertid liten grunn til å tro at disse faktorene vil endre den registrerte kriminaliteten drastisk fra år til år. Mer rimelig vil det være å se den registrerte kriminaliteten som en relativt stabil del av den totale kriminaliteten og vi vil gå ut fra at den registrerte gir en avspeiling av endringer i den totale kriminaliteten.

To kilder danner bakgrunn for å si noe om kriminalitetsutviklingen. Den viktigste kilden er den offentlige statistikken. Dette er blant annet: NOS Kriminalstatistikk Forbrytelser etterforsket av politiet, NOS Kriminalstatistikk Reaksjoner, NOS Kriminalstatistikk Fanger. Den offentlige statistikken er hovedkilden til det materialet vi presenterer i dette kapitlet. En annen kilde er intervjuundersøkelser hvor man spør ofre eller gjerningsmenn om deres kontakt med kriminalitet. I Norge er det blitt utført noen få slike undersøkelser. Disse vil bli referert, men etter som de ikke blir utført med regelmessige mellomrom og er begrenset til et utvalg kriminelle handlinger, vil dette bare kunne belyse deler av kriminaliteten.

Kapitlet er bygd opp slik at vi først tar for oss noen undersøkelser som belyser skjult kriminalitet og offer for lovbrudd. Deretter vil vi gå inn på de registrerte lovbrudd, først totaltall, seinere tall for noen hovedtyper lovbrudd. Vi vil se på fordelingen av lovbrudd mellom by og land og på hvilke grupper i befolkningen som blir registrert for lovbrudd. Til slutt vil vi presentere noen tall for utviklingen i politiets og rettsvesenets ressurser.

Tabell 9.6. Selvrapportert kriminalitet blant utskrivningspliktige menn ved sesjon 1967. Prosent *Self-reported criminality among called for military service 1967. Per cent*

Lovbrudd *Offence*	Andel som sa at de hadde begått lovbrudd *Proportion reporting committing an offence*		
	Én gang *Once*	Flere ganger *Several times*	I alt *Total*
Tyvfiske *Illegal fishing*	21	36	57
Tyveri fra foreldre *Theft from parents*	31	20	50
Butikktyveri *Theft from shops*	28	10	38
Kafétyveri *Theft from café/restaurant*	21	8	29
Sykkeltyveri *Theft of bicycle*	..	..	28
Tyvjakt *Illegal hunting*	11	10	21
Motorsykkeltyveri *Theft of motorcycle*	12	5	16
Tyveri av produkter fra arbeidssted *Theft of product at work*	9	4	13
Tyveri av utstyr fra arbeidssted *Theft of equipment at work*	7	3	10
Kiosktyveri *Theft from kiosk*	8	2	10
Biltyveri *Theft of car*	5	2	7
Tyveri fra kjøretøy *Theft from car*	..	..	6
Motorbåttyveri *Theft of motorboat*	..	..	5
Tyveri fra venner *Theft from friends*	3	1	4
Traktortyveri *Theft of tractor*	..	..	2
Annet tyveri *Other thefts*	..	..	6
Uveid gjennomsnitt — alle typer tyveri *Unweighted average of all thefts*	..	..	21
Samleie med mindreårige *Intercourse with minors*	16	9	25
Lampeknusing *Smashing of street-lamps*	24	11	35
Hærverk *Wanton destruction of property*	10	3	13
Innbrudd *Burglary*	8	2	10
Maktbruk og trusel om maktbruk *Use of or threat of force*	..	..	1
Smugling *Smuggling*	..	..	25
Hjemmebrenning *Moon-shining*	..	..	16
Heleri *Receiving stolen property*	..	..	14
Skattesvik *Tax evasion*	..	..	4
Restaurantbedrageri *Restaurant fraud*	3	1	3
Promillekjøring *Drunken driving*	7	4	11
Generell beruselse *Intoxication*	..	..	10
Marihuanabruk *Use of cannabis*	..	..	2

Kilde: *Source:* Per Stangeland og Ragnar Hauge: Nyanser i grått. En rapport om selvrapportert kriminalitet. Oslo, Universitetsforlaget 1974.

Skjult kriminalitet

Undersøkelser om skjult kriminalitet tar sikte på å belyse hvor utbredt visse typer lovbrudd er i befolkningen.

Slike undersøkelser er blitt gjennomført i 1961 og 1967. I 1967 ble 3 745 av 30 000 utskrivningspliktige menn forelagt et spørreskjema på sesjon. Man ønsket å få et bilde av i hvilken grad lovbrudd var normale handlinger i den forstand at de fleste begår dem. Ved en vurdering av svarene må man være klar over at resultatene fra én befolkningsgruppe, 19-årige menn, basert på noen typer handlinger, ikke uten videre kan overføres til å gjelde andre grupper eller andre handlinger. (Tabell 9.6.)

De fleste har begått ett eller flere av lovbruddene én eller flere ganger. Bare 13 prosent oppgav at de aldri har begått de aktuelle handlingene. En del av disse handlingene er svært bagatellmessige og ville neppe bli møtt med en straffe-rettslig reaksjon. Like fullt sier det oss noe at av de 3 250 personer som har begått en lovstridig handling har 170 blitt registrert som lovbrytere. Avstanden mellom de lovbrudd som faktisk begås og de som blir registrert, er stor.

Hvor utsatt er befolkningen for visse typer lovbrudd?

Høsten 1971 og 1974 ble det foretatt to undersøkelser som tok sikte på å kartlegge utbredelsen av legemskrenkelse, skadeverk og tyveri. (Tabell 9.7.)

Av alle som ble spurt i 1974 hadde 4,6 prosent vært utsatt for legemskrenkelse i løpet av de siste to år, som svarer til 2,3 prosent pr. år.

I innledningskapitlet ser vi at prosenten som har vært utsatt for vold eller alvorlig sjikane i 1973 er 4 for menn og 2 for kvinner. Forskjellen mellom disse tallene i undersøkelsen om offer for lovbrudd og tallene som er presentert i innledningskapitlet, har trolig sin årsak i de to ulike måtene spørsmålet er blitt stilt på. 7,7 prosent og 7,0 prosent hadde vært utsatt for henholdsvis tyveri og skadeverk i løpet av siste år.

Tabell 9.7. Prosentdel som har vært utsatt for legemskrenkelser i løpet av de siste to år og for tyveri og skadeverk i løpet av det siste år i henholdsvis 1971 og 1974 *Percentage of persons who had experienced incidences of violence during the last two years and who had experienced larcenies and offences inflicting damage to property during the last year in 1971 and 1974 respectively*

	1971	1974
Legemskrenkelser[1] *Incidence of violence*[1]	3,0	4,6
Tyveri *Larcenies*	4,8	7,7
Skadeverk *Offences inflicting damage to property*	2,4	7,0

[1] Tallene svarer til henholdsvis 1,5 prosent og 2,3 prosent pr. år.
[1] *Report period of 2 years. Mean annual percentages: 1.5 and 2.3 respectively.*
Kilde: *Source:* Hauge, Ragnar, Offer for lovbrudd, Tidsskrift for samfunnsforskning, 1975, bd. 16.

Risikoen for å bli utsatt for disse typer lovbrudd synes å ha økt noe i denne treårsperiode. Men de fleste lovbruddene var av lite alvorlig karakter, og de minst alvorlige overtredelsene hadde økt mest. Dette kan tyde på at det også har skjedd en endring i hva som blir oppfattet som lovbrudd. Anmeldelse av lovbruddet kan være én målestokk av alvorsgraden. (Tabell 9.8 og 9.9.)

Bare 3 prosent av dem som hadde vært utsatt for legemskrenkelse hadde selv anmeldt forholde.t Tallet for skadeverk var 27 prosent og for tyveri 44 prosent. De fleste anmeldte tyveri eller skadeverk fordi forsikringsselskapet forlangte dette eller i håp om å få gjenstanden tilbake. Lovbruddets alvorsgrad spilte også en stor rolle. Like interessant blir det da å se hvorfor så mange lot være å anmelde det lovbrudd de hadde vært utsatt for. (Tabell 9.9.)

Begrunnelsen var svært ofte at lovbruddet var for bagatellmessig til å gå til politi. Men det er

Tabell 9.8. Ofre for lovbrudd etter grunn til å anmelde lovbruddet. Prosent. 1974 *Victims of crimes by reason to report the offence. Per cent. 1974*

	Legemskrenkelse *Offences of violence*	Tyveri *Larcenies*	Skadeverk *Offences inflicting damage to property*
Anmeldelse i alt *Reported, total*	3	47	28
Forsikringsselskapet forlangte det pga. forsikringen *Imposed by the insurance company*	—	10	5
For å få gjenstanden tilbake *To get the stolen goods back*	—	20	—
Var en politisak *Was a police case*	—	5	13
Var så alvorlig (grovt tyveri, mye penger å miste, vært utsatt for tyveri tidligere, lam ihjelbitt av hund, hærverk på hus eller bil) *Was a very serious case*	—	8	9
Andre svar *Other answers*	3	1	—
Ubesvart *No answer*.....	—	3	1

Kilde: *Source:* Hauge, Ragnar, Lovbrudd og anmeldelse, Lov og rett nr. 1, 1976.

Tabell 9.9. Ofre for lovbrudd etter grunn til ikke å anmelde lovbruddet. Prosent. 1974 *Victims of crimes by reason not to report the offence. Per cent. 1974*

	Legemskrenkelse *Offences of violence*	Tyveri *Larcenies*	Skadeverk *Offences inflicting damage to property*
Ikke alvorlig nok/for bagatellmessig/ville ikke bry politiet *Was not a serious case* ..	72	28	36
Ønsket å unngå bråk/tar for mye tid *Wished to avoid trouble*	3	—	5
Kjente gjerningsmannen/ikke ødelegge naboskapet *Knew the offender*	4	2	8
Gjerningsmannen ikke tilregnelig/beruset *Offender not accountable for the action* ...	9	—	—
Bevisvanskeligheter *Could not prove the case*	—	5	—
Mente at politiet ikke kunne gjøre noe *Thought the police could not do anything about it*	—	11	—
Pågrep gjerningsmannen selv *Seized him-/herself the offender*	—	5	—
Ble erstattet uten anmeldelse *Was compensated without report*	—	—	3
Skyldtes barns lek *Caused by childrens play*	—	—	12
Ubesvart *No answer*.....	9	3	8
Ikke anmeldelse i alt *Not reported, total*	97	54	72

Kilde: *Source:* Hauge, Ragnar, Lov og rett nr. 1, 1976.

også grunn til å merke seg de mange ulike årsaker for å la være å anmelde et lovbrudd.

Av de som ble spurt hadde en liten del vært utsatt for vold, tyveri eller skadeverk. Av disse var det igjen svært få som hadde opplevd lovbruddet så problematisk at de hadde anmeldt dette til politi. For det lovbrudd som oftest ble anmeldt, tyveri, var forsikringsselskapets krav om anmeldelse en viktig grunn.

Forbrytelser etterforsket av politiet

I 1958 ble 35 985 forbrytelser etterforsket av politiet. Dette var én forbrytelse pr. 98 innbyggere. I perioden 1958 til 1975 har tallet på etterforskede forbrytelser blitt mer enn fordoblet.

98 478 forbrytelser ble etterforsket av politiet i 1975. Disse utgjør 2 460 forbrytelser pr. 100 000 innbyggere, eller én etterforsket forbrytelse pr. 40 innbyggere. (Tabell 9.10 og figur 9.1.)

De lovbrudd som gjør seg sterkest gjeldende, er vinningsforbrytelser — og de har gjort det i hele perioden. Den øking som har funnet sted i antall etterforskede forbrytelser 1958—1975, skyldes i første rekke denne lovbruddstypen. Sett i forhold til vinningsforbrytelser har vold og sedelighetsforbrytelser holdt seg relativt stabile, mens andre forbrytelser har vist en klar øking. «Andre» er de forbrytelser som blir igjen når vi har trukket fra vinnings-, volds- og sedelighetsforbrytelser. Her kommer bl. a. skadeverk, allmennfarlige forbrytelser og forbrytelser mot alminnelig orden og fred (innbrudd) m. m. I 1975 utgjorde vinningsforbrytelser vel 83 prosent, mens volds- og sedelighetsforbrytelser utgjorde henholdsvis ca. 4 prosent og 1 prosent av forbrytelser etterforsket av politiet. Andre forbrytelser utgjorde vel 12 prosent.

Tallene tyder på at det er atskillig større risiko for å bli utsatt for en vinningsforbrytelse enn for volds- eller sedelighetsforbrytelse. Tidligere så vi

Figur 9.1. Forbrytelser etterforsket av politiet pr. 100 000 innbyggere *Crimes investigated by the police per 100 000 population*

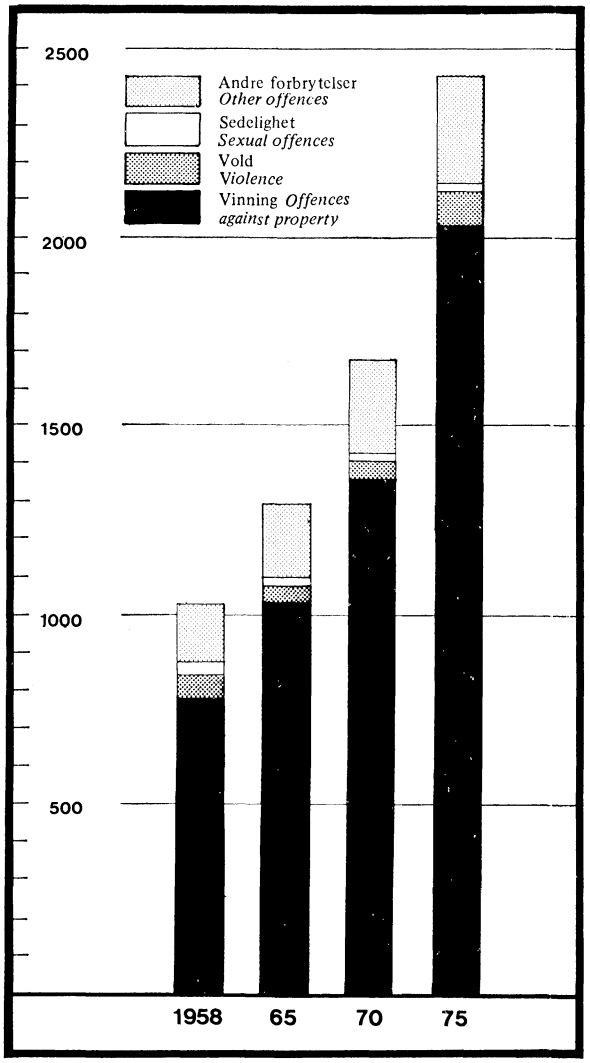

Kilde: NOS Kriminalstatistikk Forbrytelser.
Source: NOS Criminal Statistics Crimes.

Tabell 9.10. Forbrytelse etterforsket av politiet, totaltall og prosent av forbrytelse *Crimes investigated by the police, by type of crime, number and percentages*

Forbrytelsens art *Type of crime*	1958		1965		1970		1975	
	Antall *Number*	%	Antall *Number*	%	Antall *Number*	%	Antall *Number*	%
Voldsforbrytelser *Offences of violence*	2 020	6	2 083	4	3 257	5	3 728	4
Sedelighetsforbrytelser *Sexual offences*	922	3	925	2	1 048	2	852	1
Vinningsforbrytelser[1] *Offences against property*[1]	27 824	77	37 420	80	51 125	80	81 771	83
Andre forbrytelser *Other offences*	5 219	14	6 421	14	8 390	13	12 127	12
I alt *Total*	35 985	100	46 849	100	63 820	100	98 478	100

[1] Naskeri (som er trukket ut for å få sammenliknbare tall) var 585 i 1958, 805 i 1965 og 260 i 1970.
[1] *Petty thefts (not included) were 585 in 1958, 805 in 1965 and 260 in 1970.*

at befolkningen viste større tilbøyelighet til å anmelde tyveri enn legemskrenkelser og skadeverk, blant annet på grunn av forsikringsselskapenes bestemmelser. Dette kan peke i retning av at antallet vinningsforbrytelser på den ene siden og volds- og sedelighetsforbrytelser på den andre ikke er fullt så langt fra hverandre som tallene kan gi inntrykk av.

Kriminalitet omfatter handlinger som i svært ulik grad representerer en trusel mot befolkningens trygghet. Kriminalitet er en fellesnevner på en rekke forskjellige handlinger som er regulert av straffeloven. Grovt ran, ærekrenkelser og narkotikaomsetning er eksempler på kriminelle handlinger. Konsekvensene for ofrene oppleves imidlertid svært ulikt. Mens grovt ran som regel forbindes med en sterk negativ opplevelse, vil ikke dette alltid være tilfelle med narkotikaomsetning sett fra brukerens/offerets synsvinkel. Mens trusel om voldtekt i sterk grad senker en gruppes opplevelse av trygghet, innebærer tap av materielle verdier ofte en opprettelig skade som ikke i samme grad vil sette spor etter seg. Kriminalitet er ikke handlinger som innebærer én bestemt type trusel mot trygghet. Dette gjør det vanskelig å bruke *totaltall* for registrert kriminalitet som mål i en oversikt over utviklingen i befolkningens levekår. De kriminelle handlinger bør heller splittes opp i ulike grupper. Vi skal her først se på innholdet i de fire hovedkategorier *vinning, vold, sedelighet og andre forbrytelser.*

Vinningsforbrytelser

Grove og simple tyverier, samt brukstyveri av motorkjøretøy er av størst omfang blant vinningsforbrytelser. Til sammen utgjorde disse 93 prosent av alle vinningsforbrytelser i 1975. (Figur 9.2.) Den største gruppen utenom tyveri var bedrageri, som omfatter 3 506 forbrytelser, eller 4 prosent av alle vinningsforbrytelsene.

Grove tyverier utgjorde i 1970 20 189 eller 40 prosent av alle vinningsforbrytelser. Grove tyverier omfatter de tyverier hvor lovbryteren må forsere en hindring for å nå godset. I 1975 utgjorde de nesten 43 prosent eller 34 948. Dette betyr ett grovt tyveri pr. 114 innbyggere. Det er i første rekke grove tyverier som har økt i gruppen vinningsforbrytelser. Tyverier i alt utgjorde i 1970 72 prosent av alle forbrytelser, i 1975 utgjorde de 77 prosent. Både relativt og totalt er tyverier den lovbruddstype som har vist størst øking i årene 1970 til 1975.

Grove tyverier er det lovbrudd som hyppigst blir registrert i Norge. Men risikoen for å bli utsatt for dette lovbruddet er ikke jevnt fordelt i befolkningen. De aller fleste grove tyverier finner sted fra forretninger, bedrifter, kontorer og lagre. Om vi ser bort fra den andel grove tyverier som blir utført av ansatte, vil noen steder være mer attraktive enn andre. Steder med lett omsettbare varer, eller med større kontantbeholdninger, vil være mer utsatt enn andre. Så kommer grove tyverier fra befordringsmidler og deretter fra leiligheter og beboelseshus. Det ble registrert ett grovt tyveri mot leilighet og beboelseshus pr. 540 innbyggere i 1975. De mest utsatte gruppene vil være de som har større verdier i hjemmet sitt, samt de som har boliger hvor lovbruddet ikke er forbundet med altfor stor risiko. Undersøkelsen om offer for lovbrudd viste at de som var bosatt i Oslo og hadde relativt god inntekt, i størst grad risikerte å bli offer. Samme undersøkelse viste som vi så at tyveri ble anmeldt oftere enn legemskrenkelse og skadeverk. De fleste av dem som hadde anmeldt et tyveri begrunnet dette med ønsket om å få gjenstanden tilbake eller erstattet. Personer bosatt i byer og som hadde relativt god inntekt og utdannelse, anmeldte tyverier hyppigere enn andre. Det er mulig at tyveri særlig rammer de grupper som har mest verdier, og som derfor også har størst grunn til å tegne tyveriforsikringer. Dette kan bety at den skjulte kriminalitet er mindre når det gjelder tyveri enn andre typer forbrytelser.

Ran er et lovbrudd som skaper utrygghet i deler av befolkningen. I 1975 utgjorde ran 0,35 prosent av alle vinningsforbrytelser (287 av 81 770). Sett i forhold til alle etterforskede forbrytelser i 1975, utgjorde ran og grove ran 0,3 prosent. I 1970 utgjorde disse lovbruddene 0,4 prosent av alle etterforskede forbrytelser.

Figur 9.2. Vinningsforbrytelser etterforsket av politiet *Offences against property investigated by the police*

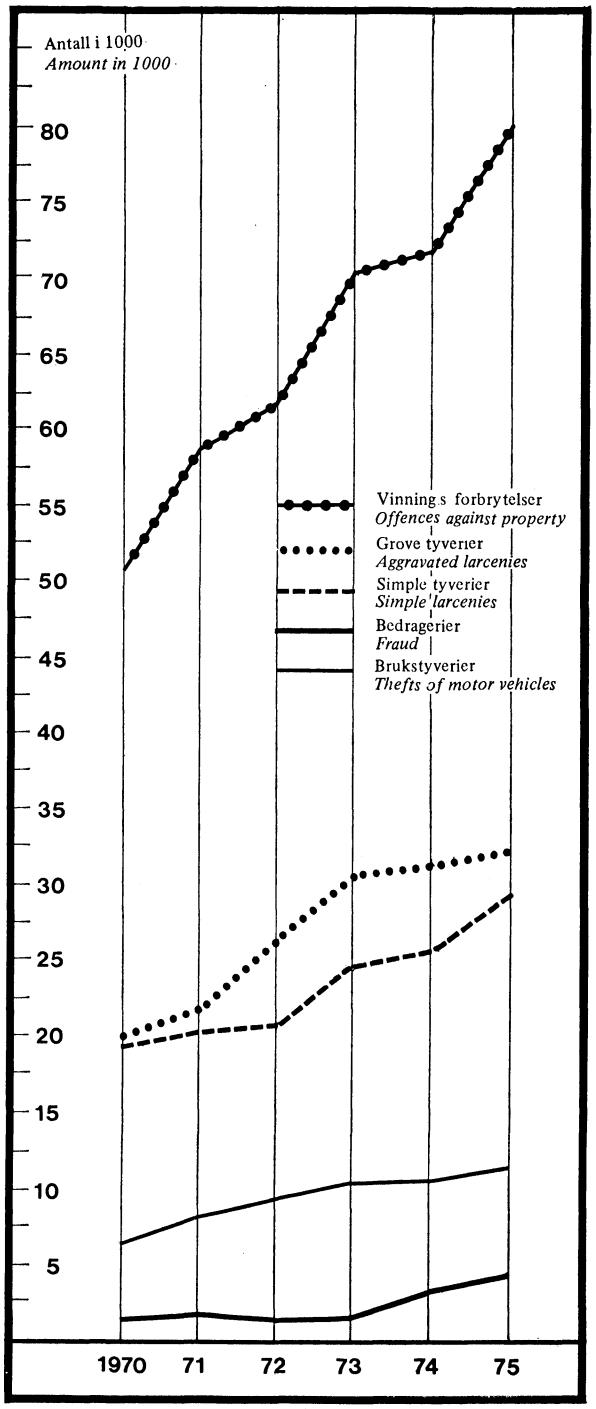

Kilde: NOS Kriminalstatistikk Forbrytelser.
Source: NOS Criminal Statistics Crimes.

Figur 9.3. Voldsforbrytelser etterforsket av politiet *Offences of violence investigated by the police*

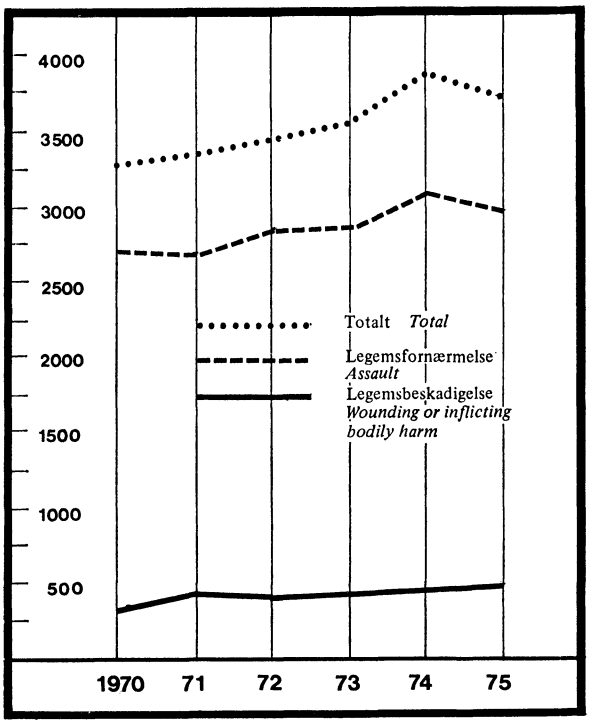

Kilde: NOS Kriminalstatistikk Forbrytelser.
Source: NOS Criminal Statistics Crimes.

Voldsforbrytelser

Gruppen voldsforbrytelser utgjorde 4 prosent (3 728) av forbrytelser i alt i 1975, eller én registrert voldsforbrytelse pr. 400 innbyggere. Hele 80 prosent (2 985) av alle voldsforbrytelser er legemsfornærmelser. Det ser ut som om dette lovbrudd relativt har avtatt noe i forhold til 1970, da det utgjorde 84 prosent (2 737), mens legemsbeskadigelse har gått opp noe fra vel 10 prosent (345) i 1970 til 13 prosent (499) i 1975. (Figur 9.3.)

Oppfatningen av hva som er en voldsforbrytelse kan være forskjellig i ulike befolkningsgrupper. Oppfatningen av hva som er en voldsforbrytelse vil også variere med stedet og situasjonen for voldshandlingen. Det er f. eks. trolig slik at legemskrenkelser innen familien i liten grad blir anmeldt. Generelt vil det være slik at folk flest har lettere for å definere overgrep fra en fremmed som voldsforbrytelse enn om samme handling blir begått av en man kjenner godt.

I 1967 ble 87 personer intervjuet etter å ha vært utsatt for en voldsforbrytelse. (Britt Bergersen Lind: Skadeofre for vold i Oslo, Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1969.) Disse var innlagt på Ullevål sykehus i Oslo. En ønsket å se om ofre for vold var et tilfeldig utvalg av befolkningen. Svaret ble som ventet at ofrene i stor grad tilhørte en befolkningsgruppe med lav sosial status, med relativt løs tilknytning til familie og arbeid, med tidligere registreringer for kriminelle handlinger (for det meste vinningskriminalitet) og stor grad av alkoholproblemer. Mange av ofrene kjente sine gjerningsmenn, noen tilfeldig og noen til dels svært godt. Denne faktor sammen med ofrets tidligere erfaringer med politimyndigheten, gjorde det lite sannsynlig at de ville anmelde forholdet.

Tallene for de registrerte voldsforbrytelsene er

små. Det er vanskelig å si om økingen er uttrykk for en reell oppgang, eller om det er uttrykk for at en større del av denne typen overgrep blir anmeldt.

Disse lovbrudd utgjør en liten og synkende del av alle registrerte forbrytelser, og det er de minst alvorlige, legemsfornærmelser, som dominerer. Drap og uaktsomt drap omfatter 1,5 prosent (56) av samtlige voldsforbrytelser. I forhold til alle forbrytelser utgjorde disse lovbruddene 0,6 promille i 1975.

Voldsforbrytelser skiller seg fra vinningsforbrytelser både med hensyn til hvilke grupper i befolkningen som er mest utsatt og med hensyn til hvem det er som begår forbrytelsene. Når det gjelder alvorligere former for vold ser det ut til at både offer og gjerningsmenn ofte har lav sosial status, og at de kjenner hverandre. Dette gjør det rimelig å tro at den skjulte kriminaliteten er relativt høy for denne typen forbrytelser.

Sedelighetsforbrytelser

Sedelighetsforbrytelser utgjorde 1 prosent av alle registrerte forbrytelser i 1975, eller 852. Dette innebærer én registrert sedelighetsforbrytelse pr. 3 000 innbyggere.

Blant sedelighetsforbrytelser er krenkelse av ærbarhet ved utuktig atferd (stort sett blotting) den vanligste forbrytelse. Denne kategori utgjør 39 prosent (328) av alle sedelighetsforbrytelser. Utuktig handling med barn under 14 år utgjør 15 prosent (127), voldtekt 14 prosent (119) og utuktig omgang med mindreårige ellers vel 13 prosent (113). Ser en på tallene fra 1970 kan det synes som om registrering av utuktig omgang med barn under 16 år og voldtekt har økt noe, mens krenkelse av ærbarhet ved utuktig atferd (blotting) og utuktig omgang med mindreårige ellers har avtatt. (Figur 9.4.)

Tallene er imidlertid svært lave og små variasjoner vil gi seg store utslag. Totalt har sedelighetsforbrytelser sunket i perioden 1958—1975. Dette kan bety en reell nedgang. Det kan også bety at det i befolkningen har skjedd en endring når det gjelder å oppfatte bestemte handlinger som sedelighetsforbrytelser. En annen mulighet er at en større andel av de som utsettes for sedelighetsforbrytelser unnlater å anmelde forholdet, fordi det å anmelde forbrytelsen oppleves som en personlig påkjenning. Diskusjonen om dette har i særlig grad vært konsentrert om voldtektsforbrytelser.

Sedelighetsforbrytelser utgjør en svært liten del av alle registrerte forbrytelser i Norge og det er en meget liten del av befolkningen som er utsatt for denne typen forbrytelser. Samtidig er det et område hvor det pågår omfattende diskusjoner om offerets problemer med å anmelde forholdet. Det er rimelig å tro at det ved sedelighetsforbrytelser gjør seg spesielt sterke hindringer gjeldende mot å melde et lovbrudd, og at mørketallene her er høye.

Figur 9.4. Sedelighetsforbrytelser *Sexual offences*

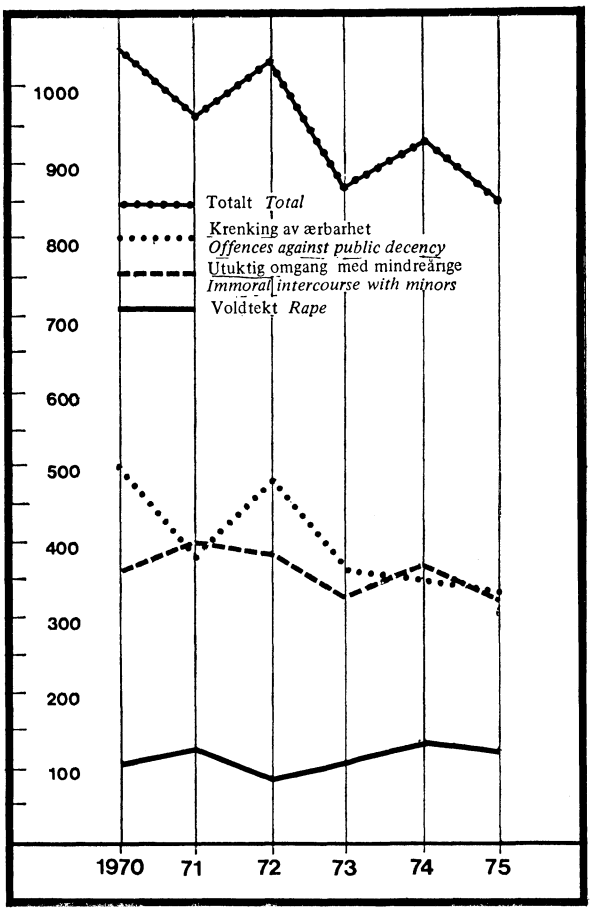

Kilde: NOS Kriminastatistikk Forbrytelser.
Source: Criminal Statistics Crimes.

Andre forbrytelser

Andre forbrytelser utgjorde 12 prosent av alle forbrytelser i 1975, eller 12 127. Dette innebærer ett lovbrudd pr. 330 innbyggere.

Gruppen andre forbrytelser har vist en klar øking fra 1958. Denne kan spores tilbake til skadeverk, forbrytelser mot den alminnelige orden og fred (innbrudd) og allmennfarlige forbrytelser (narkotika). Skadeverk utgjorde 40 prosent av andre forbrytelser i 1970 eller 3 341, i 1975 43 prosent eller 5 245. De tilsvarende tallene for forbrytelser mot den alminnelige orden og fred er 27 prosent eller 2 301 i 1970 og 27 prosent eller 3 280 i 1975. Denne kategorien omfatter i hovedsak innbrudd. Dette er de innbruddene hvor utbyttet mangler. Allmennfarlige forbrytelser utgjorde 6 prosent eller 512 i 1970 og 11 prosent eller 1 366 i 1975. Økingen må ses i sammenheng med utviklingen og håndheving av lov om omsetning og besittelse av narkotiske stoffer, som utgjør en hovedgruppe innen denne kategorien. (Figur 9.5.)

Undersøkelsen om offer for lovbrudd viste at av dem som var blitt utsatt for skadeverk, anmeldte 28 prosent dette til politiet. De fleste begrunnet anmeldelsen med at lovbruddet var så

Figur 9.5. Andre forbrytelser etter art *Other offences*

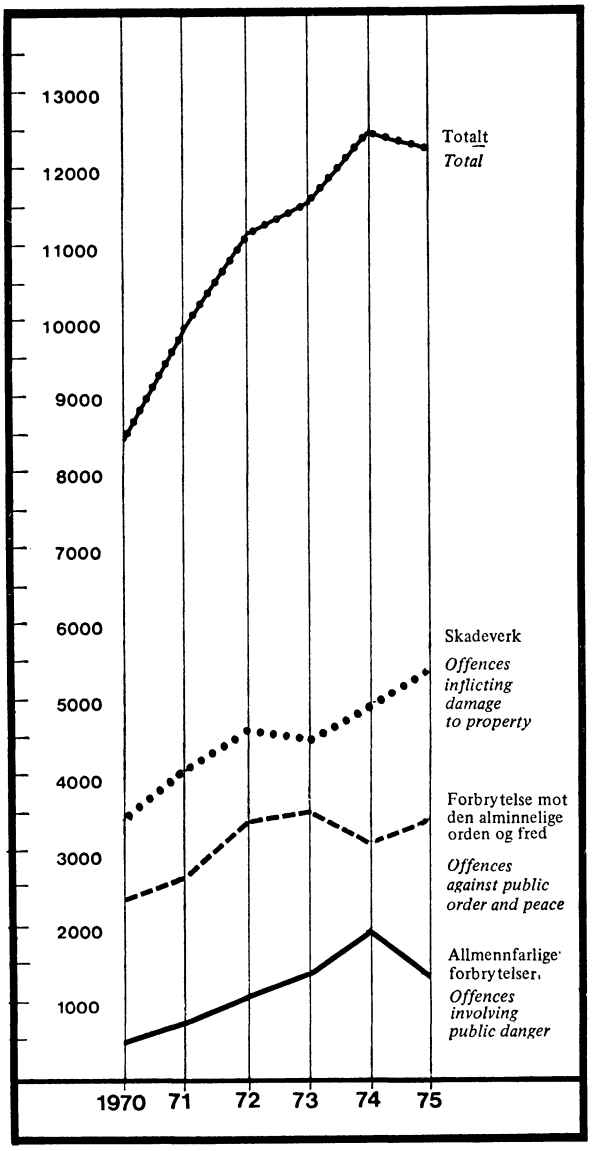

Kilde: NOS Kriminalstatistikk Forbrytelser.
Source: NOS Criminal Statistics Crimes.

alvorlig eller at det var en politisak. De som *ikke* anmeldte forholdet begrunnet dette med at saken var for bagatellmessig eller at skaden ble erstattet uten anmeldelse. Skadeverk blir som oftest utført av ungdom og anmeldelsen synes å være avhengig av offerets vurdering av skadens omfang.

Forholdet mellom offer og gjerningsmenn er muligens i størst grad sammenfiltret ved narkotikaforbrytelser. Disse forbrytelsene er blitt kalt forbrytelser uten offer, fordi ofre i en situasjon ofte er gjerningsmenn i en annen, og fordi verken ofre eller gjerningsmenn i mange tilfeller aksepterer samfunnets definisjon av deres handlinger som kriminelle. Anmeldelse fra ofre er lite sannsynlig og lovbruddet blir som oftest oppdaget av politiet selv eller av utenforstående som gir opplysninger til politiet. Det er derfor rimelig å tro at den skjulte kriminaliteten her er stor. Disse spesielle forholdene fører til at de som blir pågrepet for omsetning og besittelse av narkotiske stoffer, ikke utgjør noe tilfeldig utvalg av denne typen lovbrytere med hensyn til alder og sosial status.

Geografiske ulikheter

Kriminaliteten synes ikke å være like utbredt i de forskjellige fylkene og bostedsstrøkene i landet. I innledningskapitlet blir det gitt tall for hvor utsatt folk i ulike bostedsstrøk er for vold og alvorlig sjikane. Personer bosatte i særlig sentrale blandede tjenesteytings- og industrikommuner er langt hyppigere utsatt for denne typen overgrep enn folk bosatt i andre typer kommuner. (Tabell 1.1.) Tallene for den kriminalitet som blir registrert av politiet, viser den samme geografiske ulikheten for forbrytelser mot liv, legeme og helbred, selv om ulikhetene her ikke er så store. Med få unntak gjelder denne geografiske ulikheten også for de andre hovedtypene av lovbrudd. (Tabell 9.11.)

Både i absolutte tall og pr. 100 000 innbyggere blir flest lovbrudd registrert i de særlig sentrale, blandede tjenesteytings- og industrikommunene, dvs. i større byer. Fiskerikommuner har færrest registrerte lovbrudd pr. 100 000 innbyggere. I forhold til landsgjennomsnittet som er 2 460 forbrytelser pr. 100 000 innbyggere, registreres det nærmere dobbelt så mange, 4 274, forbrytelser i de større byene. I fiskerikommuner registreres det i overkant av en fjerdepart av landsgjennomsnittet, 547 pr. 100 000 innbyggere. Et gjennomgående trekk er opphoping av registrert kriminalitet i sentrale tettsteder. Tyverier er det mest vanlige lovbrudd innen alle typer kommuner. Men mens 66 prosent av de registrerte lovbrudd i mindre sentrale industrikommuner gjelder tyveri, er tallet nærmere 83 prosent i de særlig sentrale, blandede tjenesteytings- og industrikommuner. Skadeverk og voldsforbrytelser er relativt sterkere representert i mindre sentrale kommuner. (Tabell 9.11.)

Folk bosatt i større byer er mer utsatt for lovbrudd som blir registrert, enn folk bosatt i mindre sentrale områder. Denne større risikoen gjelder spesielt for tyverier, mens avstanden mellom de ulike geografiske områdene ikke er fullt så stor ved de andre lovbruddstypene.

Når vi sammenlikner tallene for de ulike fylkene, skiller Oslo seg klart ut med flest registrerte lovbrudd pr. 100 000 innbyggere. Deretter kommer Vest-Agder og Vestfold. I årene 1970—1975 har Vestfold passert Akershus i tallet på registrerte forbrytelser pr. 100 000 innbyggere. I forhold til landsgjennomsnittet lå Oslo i 1970 i overkant av det dobbelte, i 1975 nærmere det tredobbelte. Dette innebærer at den registrerte kriminaliteten i Oslo har økt sterkere enn i andre fylker. (Figur 9.6.)

Byene dominerer lovbruddsbildet, og denne tendensen gjør seg gjeldende for samtlige lov-

Figur 9.6. Forbrytelser etter fylke pr. 100 000 innbyggere *Crimes by county per 100 000 population*

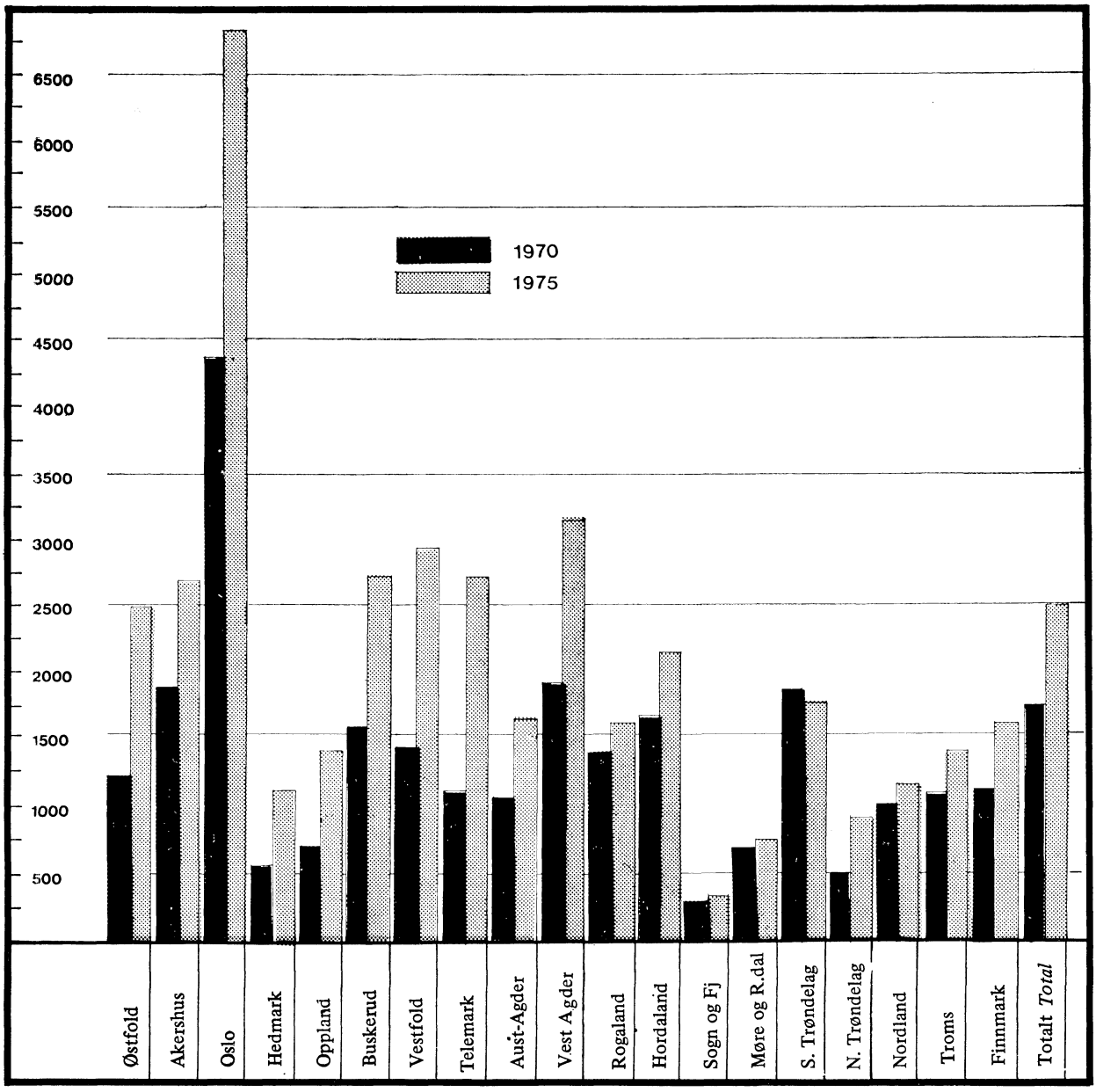

Kilde: NOS Kriminalstatistikk Forbrytelser. *Source: NOS Criminal Statistics Crimes.*

brudd. Igjen ser vi at risikoen for å bli utsatt for lovbrudd er ulikt fordelt i befolkningen. En mulig forklaring på den store forskjellen mellom by og land kan være at folk i byer er mer tilbøyelig til å anmelde et lovbrudd enn folk på landsbygda. Resultater fra undersøkelser om ofre for lovbrudd kan støtte denne forklaringen. Polititettheten i byene gjør det videre mer sannsynlig å oppdage lovbrudd der. En annen forklaring kan imidlertid være at tallene gjenspeiler en forskjell i den totale kriminaliteten. Det er rimelig å tro at det blir begått flere lovbrudd i byene. Her oppstår flere situasjoner hvor et lovbrudd er mulig. Både tallet på fristelsessituasjoner (f. eks. store ubevoktede parkeringsplasser) og det fristelsestrykk som den enkelte kan oppleve (f. eks. i ungdomsgjenger) kan være større i byer. Videre er det rimelig å tro at det utøves ulike former for sosial kontroll i byen og på landsbygda, og at den uformelle sosiale kontroll mellom kjentfolk er mer effektiv enn den formelle sosiale kontroll. Små steder gir gode muligheter for den uformelle sosiale kontrollen som kjentfolk utøver overfor hverandre. I byen må kontrollen i større grad utøves av formelle institusjoner som politi.

Ikke alle deler av befolkningen er utsatt for kriminelle handlinger i samme grad. Særlig synes enkelte befolkningsgrupper i de større byene å være mer utsatt enn andre. Men både tallene for de registrerte forbrytelsene og tallene fra undersøkelser som ofre for lovbrudd, viser at det er en meget liten del av befolkningen som hvert år blir utsatt for lovbrudd. I en levekårssammenheng er det rimelig å legge mest vekt på den kriminali-

Tabell 9.11. Forbrytelser etter art og kommunetype pr. 100 000 innbyggere i 1975 *Crimes by type and type of municipality per 100 000 population in 1975*

Kommunetype *Type of municipality*	I alt *Total*	Forbrytelser mot den alm. orden og fred *Offences against public order and peace*	Forbrytelser mot sedeligheten *Sexual offences*	Forbrytelser mot liv, legeme og helbred *Offences of violence against the person*	Underslag, bedrageri og utroskap *Embezzlement, fraud and breach of trust*	Skadeverk *Offences inflicting damage to property*	Tyverier *Larcenies*	Andre forbrytelser *Other offences*
I alt *Total*	2 460	82	21	90	112	131	1 902	122
Landbrukskommuner *Agricultural municipalities*	760	41	5	40	32	74	513	55
Mindre sentrale blandede landbruks- og industrikommuner *Less central mixed agricultural and manufacturing municipalities*	598	41	8	40	35	60	364	50
Sentrale, blandede landbruks- og industrikommuner *Central, mixed agricultural and manufacturing municipalities*	830	39	12	49	22	70	577	61
Fiskerikommuner *Fishing municipalities*	547	39	19	59	35	72	268	55
Mindre sentrale industrikommuner *Less central manufacturing municipalities*	960	52	16	70	42	84	635	61
Sentrale industrikommuner *Central manufacturing municipalities*	1 978	77	18	65	75	166	1 475	102
Særlig sentrale blandede tjenesteytings- og industrikommuner *Highly central mixed service and manufacturing municipalities*	4 274	83	33	131	200	136	3 529	162
Øvrige blandede tjenesteytings- og industrikommuner *Other mixed service and manufacturing municipalities*	2 304	143	20	91	102	200	1 585	163
Andre kommuner *Other municipalities*	1 012	72	13	82	52	84	616	93

Kilde: Kriminalstatistikk. Materiale i Byrået. *Source: Criminal Statistics. Unpublished data in the Bureau.*

teten hvor ofrene blir økonomisk eller helsemessig skadelidende. Med utgangspunkt i en slik avgrensing av den alvorlige kriminaliteten, må det være riktig å si at kriminelle handlinger i helt ubetydelig grad virker direkte inn på befolkningens levekår. Men dette betyr ikke at ikke redselen for å bli utsatt for kriminelle handlinger kan ha en viss utbredelse, og på den måten virke negativt inn på befolkningens levekår.

Kontakt med politiet

Som vi har vært inne på anmeldes ikke alle lovbrudd. (Tabell 9.4.) Det er heller ikke slik at alle anmeldelser ender med at en person blir siktet.

Ungdom mellom 14 og 17 år er den gruppen som har hyppigst kontakt med politiet. Hele 2,3 prosent, eller 2 337 pr. 100 000 menn i denne aldersgruppen, ble i 1975 siktet for lovbrudd, mens tallet for siktede pr. 100 000 var 131 for menn over 40 år. Av alle kvinner mellom 14 og 17 år og over 40 år ble henholdsvis 281 og 31 siktet i 1975. (Figur 9.7.)

Menn blir oftere registrert for forbrytelser enn kvinner. I 1975 ble 616 pr. 100 000 menn siktet for lovbrudd. Dette vil si at litt over en halv prosent av den mannlige befolkningen hadde denne typen kontakt med politiet. Tallet for kvinner var i 1975 67 siktede pr. 100 000. Denne store forskjellen mellom kjønnene når det gjelder det å bli siktet for forbrytelser, gjenspeiler temmelig sikkert en ulikhet i tilbøyeligheten til å begå lovbrudd. Årsaken til forskjellen ligger nok blant annet i at arbeidsdelingen kjønnene imellom fører til at menn og kvinner har forskjellige posisjoner i samfunnet. Enkelte trekk ved ulikheter mellom kjønnene er belyst i innledningskapitlet. (Tabell 1.1.) I tillegg vil det at det stilles ulike forventninger til menn og kvinner virke inn på forskjellen i tilbøyelighet til å begå lovbrudd. I perioden 1970—1975 viste kvinners risiko for å komme i kontakt med politiet som følge av lovbrudd en svak nedgang i forhold til menns. I 1970 utgjorde kvinnene ca. 13 prosent av alle siktede, i 1975 under 11 prosent.

Menn og kvinner blir ikke registrert for samme type lovbrudd. Grove tyverier er det vanligste lovbrudd blant menn. 216 pr. 100 000 menn ble siktet for dette i 1975. Deretter kommer simple tyverier (med 103 pr. 100 000), forbrytelser mot liv, legeme og helbred (56 pr. 100 000), brukstyverier av motorkjøretøy (54 pr. 100 000) og allmennfarlige forbrytelser (narkotika) (32 pr. 100 000). Kvinner blir oftest registrert for simple tyverier (29 pr. 100 000), allmennfarlige forbrytelser (7 pr. 100 000) og bedrageri og utroskap (7 pr. 100 000).

De ulike aldersgruppene blir registrert for ulike lovbrudd. Tyverier er det mest vanlige lovbrudd

Figur 9.7. Siktede etter kjønn og alder pr. 100 000 innbyggere *Persons charged by sex and age per 100 000 population*

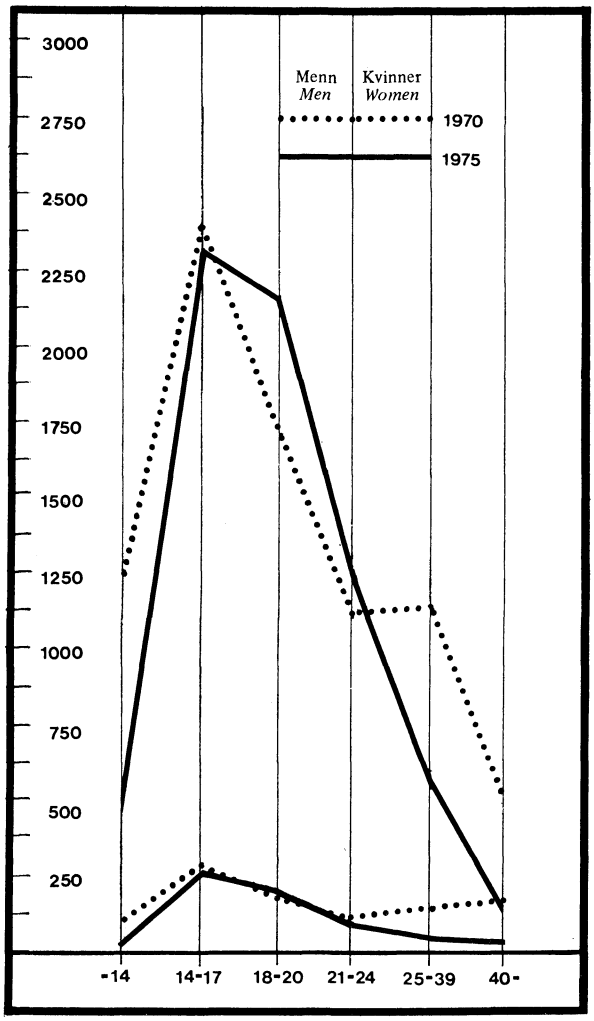

Kilde: NOS Kriminalstatistikk Forbrytelser.
Source: NOS Criminal Statistics Crimes.

innen alle aldersgrupper, men personer mellom 14 og 17 år er i større grad siktet for tyveri enn personer i de eldre aldersgruppene. 75 prosent av de registrerte lovbryterne i aldersgruppen 14—17 år er blitt registrert for tyveri i 1975, mens dette gjelder vel 51 prosent for aldersgruppen 40 år og over. Grove tyverier dominerer blant de unge, mens simple tyverier dominerer blant de eldre. Ved siden av tyverier er forbrytelser mot liv, legeme og helbred (5 prosent), allmennfarlige forbrytelser (5 prosent) og skadeverk (4 prosent) mest vanlig i gruppen 14—17 år. I de eldre aldersgruppene, over 25 år, er ikke siktelsene så konsentrert om én type lovbrudd. For gruppen 25—39 år er de vanligste lovbruddstypene tyveri (47 prosent), forbrytelser mot liv, legeme og helbred (12 prosent), bedrageri og utroskap (9 prosent) samt underslag (7 prosent). For gruppen 40 år og eldre er de vanligste lovbruddstypene tyveri (47 prosent), underslag (14 prosent), forbrytelse mot liv, legeme og helbred (7 prosent) samt bedrageri og utroskap (7 prosent). For alle aldersgruppene gjelder tallene for 1975.

Tallene viser at de unge kommer i kontakt med reaksjonsapparatet (politi, retts- og fengselsvesen) hyppigere enn andre aldersgrupper. En forklaring kan være at de unge faktisk begår flere lovbrudd enn eldre. Men det kan også bety at straffeloven og reaksjonsapparatet er et redskap som er bedre egnet til å oppdage og forfølge den type lovbrudd som unge mennesker begår. Et annet forhold er at ungdom som blir pågrepet for lovbrudd gjennomgående har mindre muligheter enn voksne til å gjøre opp for seg, og på den måten hindre at lovbruddet blir anmeldt.

I avsnittet om begreper og datagrunnlag kom vi inn på at en del moderne lovbrudd i liten grad blir kontrollert gjennom reaksjonsapparatet. Dette dreier seg i stor grad om lovbrudd som eldre, mer etablerte borgere kan begå i kraft av sin posisjon i samfunnet. En omlegging av prosedyren for oppfølging av f. eks. skattesvindel, valutatransaksjoner eller boligsvindel, kunne ha stor innvirkning på aldersfordelingen blant siktede.

Reaksjonsapparatets ressurser

Politiet utgjør den største etaten innen reaksjonsapparatet, deretter kommer rettsvesenet og fengslene.

Politimyndighetene hadde i 1975 en samlet bevilgning på 581,1 mill. kroner. I 1970 var bevilgningen 262,5 mill. kroner. Dette innebærer en øking på 318,6 mill. kroner eller 121 prosent i løpende priser. Antall stillinger økte i samme periode fra 5 768 til 6 495 eller vel 12 prosent. I samme periode har det også foregått en vesentlig utbygging av det tekniske materiell innen etaten. Den sterke økingen i bevilgninger til lensmannsetaten skyldes en overføring til lønnssystemet for det offentlige. Rettssystemet hadde en samlet bevilgning i 1975 på 38,2 mill. kroner og 1 173 stillinger. Økingen fra 1970 er på henholdsvis 10,4 mill. kroner eller 37 prosent og 135 stillinger eller vel 12 prosent. Fengselsvesenets bevilgninger økte fra 68,3 mill. kroner i 1970 til 130,5 mill. kroner i 1975, 91 prosent. Tallet på stillinger økte fra 882 til 1 098 i 1975, 24,5 prosent. (Tabell 9.12.)

Politimyndigheten er den mest omfattende kontrollinstans innen reaksjonsapparatet. Det er også den etat som har hatt den største øking siden 1970.

Omfanget og utviklingen i ressursene til reaksjonsapparatet kan ses som et uttrykk for én sentral samfunnsmessig innsats for å oppdage, oppklare og behandle kriminalitet. Vi kan ikke vise hvordan ressursene fordeler seg geografisk og innen de ulike politietater og -avsnitt. Det er blant annet av den grunn vanskelig å si noe bestemt om hvordan reaksjonsapparatet virker

Tabell 9.12. Netto bevilgninger til enkelte poster på budsjettet for Justisdepartementet og tallet på stillinger *Net grants to certain items of the budget for the Ministry of Justice and number of positions*

	Bevilget Mill. kroner *Granted Million kroner*		Forslag til stillinger *Positions proposed*	
	1970	1975	1970	1975
I alt *Total*	365,1	765,7	7 856	8 952
Høyesterett *Supreme court*	2,4	4,3	33	33
Justisdepartementet *Ministry of Justice*	6,5	15,9	135	186
Lagmannsrettene *The lower courts of appeal*	6,5	12,1	98	101
By- og herredsrettene *City and district courts*	18,9	21,8	940	1 039
Påtalemyndigheten, undersøkings- og domsutgifter i straffesaker *Prosecuting authority, investigatior and sentence expences in connection with criminal cases*	7,9	19,6	37	39
Politikamrene, politiskolen og forskjellige utgifter til politiformål *Police stations, police school and various expences for police purposes*	184,4	394,2	4 208	4 820
Kriminalpolitisentralen *The criminal police central*	3,5	7,9	67	80
Overvåkingssentralen og fremmedkontrollen *The public safety central and the control of aliens*	2,2	4,7	53	54
Utrykningspolitiet *The emergency police*	2,6	14,0	8	9
Lensmannsetaten *The district police superintendants*	61,9	140,7	1 395	1 493
Fengselsvesenet, fengselsskolen og kriminalomsorgen *The prison administration, the prison school and the care of criminals*	68,3	130,5	882	1 098

Kilde: Stortingsproposisjon nr. 1. *Source: Storting Proposition No. 1.*

inn på befolkningens risiko for å bli utsatt for ulike typer kriminalitet. Men det er grunn til å tro at den veksten som har funnet sted innen ressursene til politiet, har økt politiets muligheter for å oppklare kriminalitet. Dette betyr at omfanget og fordelingen av politiets ressurser selv er en av de faktorene som påvirker tallene for den registrerte kriminaliteten.

10. Sosialpolitiske tiltak

Hovedtall fra kapitlet

Dette kapitlet belyser de ordningene som faller inn under lov om folketrygd og en del kommunale og andre hjelpeordninger.

I 1975 var 17,8 prosent av landets befolkning registrert som mottakere i folketrygdens pensjonsregister. Det var en økning fra 13,9 prosent i 1969. Størstedelen av økningen i antall pensjonister skrev seg fra at tallet på personer med alderspensjon økte sterkt. Hovedårsakene til denne kraftige økningen er at befolkningens aldersammensetning vris i retning av de eldre årsklasser, og at pensjonsalderen fra 1. januar 1973 ble senket fra 70 år til 67 år. Også økte muligheter for å få uførepensjon har vært av betydning for økningen i tallet på pensjonister.

I perioden 1969 til 1972 var det tallet på uførepensjonister som økte sterkest. Men etter at pensjonsalderen ble redusert, har tallet på uførepensjonister gått ned, mens tallet på alderspensjonister har økt tilsvarende.

I 1969 var 85 av 1 000 innbyggere alderspensjonister. Det tilsvarende tall for 1975 var 115. Videre var det i 1975 35 uførepensjonister pr. 1 000 innbyggere. (Tabell 10.1 og 10.2.)

For å være berettiget til sykepenger fra syketrygden må en ha en årsinntekt på minst 4 000 kroner på årsbasis. Det ytes sykepenger fra og med fjerde sykedag utenfor helseinstitusjon og fra og med første dag i helseinstitusjon. For grupper uten rett til sykepenger kommer bare syketilfeller med opphold i helseinstitusjon med.

Fra 1972 til 1975 økte tallet på sykdomstilfeller som ble dekket ved utbetaling fra Folketrygden med 12 prosent, og i 1975 erstattet syketrygden vel 1 million sykdoms-

Tabell 10.1. Folketrygden. Personer registrert som mottakere i folketrygdens pensjonsregister pr. 31. desember *National Insurance. Persons registered as recipients in the central register for The National Insurance per 31 December*

År *Year*	Personer med pensjon/stønad *Persons with pension/allowance*	
	I alt *Total*	I prosent av befolkningen *In per cent of the population*
1969	538	13,9
1972	614	15,6
1973[1]	684	17,2
1975[2]	716	17,8

[1] Fra 1. januar 1973 ble pensjonsalderen satt ned fra 70 år til 67 år.
[2] Pr. 30. september 1975.
[1] *The pension age was lowered from 70 years to 67 years 1 January 1973.*
[2] *Per 30 September 1975.*

Tabell 10.2. Folketrygden. Personer registrert som mottakere i folketrygdens pensjonsregister pr. 30. september 1975, etter type av pensjon/stønad *National Insurance. Persons registered as recipients in the central register of The National Insurance per 30 September 1975, by type of pension/allowance*

Type av pensjon/stønad *Type of pension/allowance*	Personer med pensjon/stønad *Persons with pension/allowance*	
	I alt 1 000 *Total 1 000*	I prosent av befolkningen *In per cent of the population*
I alt *Total*	716	17,8
Av dette: *Of which:*		
Med alderspensjon *With old-age pension*	463	11,5
Med uførepensjon *With disability pension*	141	3,5
Med etterlattepensjon *With surviving pension*		
Ektefeller *Spouses*	43	1,1
Barn *Children*	25	0,6
Andre *Other*	2	—
Med bare grunnstønad og/eller hjelpestønad[1] *With only basic and/or supplementary allowance*[1]	30	0,8
Med stønad til ugifte mødre *With allowance as unmarried mother*	13	0,3

[1] Grunnstønad ytes dersom den sykdom, skade eller lyte vedkommende lider av medfører ekstra utgifter av betydning. Hjelpestønad ytes til den som på grunn av uførhet må ha særskilt tilsyn og pleie eller hjelp i huset eller hjelp til pass av barn.

[1] *Basic allowance is given if the handicap involves extra expenses. Supplementary allowance is given to persons who need special care or help in their homes or care of children.*

tilfeller. I 68 prosent av disse tilfellene ble det ytt sykepenger. 45 prosent av alle erstattede sykdomstilfeller var tilfeller med opphold i helseinstitusjon. Mens antall sykdomstilfeller har økt, har antall sykedager sunket fra 30,8 millioner i 1972 til 26,5 millioner i 1975; dvs. med 14 prosent. Sykdomstilfellenes gjennomsnittlige varighet er altså blitt kortere, og dette gjelder spesielt for sykepengetilfellene der varigheten pr. tilfelle har sunket fra 38 dager i 1972 til 27 dager i 1975.

Av 100 personer med rett til sykepenger hadde 41 et sykepengetilfelle i 1975, og antall erstattede sykedager pr. person med rett til sykepenger var 11 dager. (Tabell 10.3 og 10.4.)

Tabell 10.3. Folketrygden. Erstattede sykdomstilfeller og sykedager *Cases of illness and days of illness compensated from The National Insurance*

	1972	1973	1975
Erstattede sykdomstilfeller i alt *Compensated cases of illness, total* 1 000	931	949	1 042
Av dette sykepengetilfeller *Of which cases of benefit* 1 000	634	635	705
Sykehustilfeller i alt *Cases with staying in health institution, total* 1 000	421	450	467
Erstattede sykedager i alt. Mill. dager *Days of illness compensated, total. Million days*	30,8	27,2	26,5

Tabell 10.4. Folketrygden. Erstattede sykepengetilfeller og sykepengedager *National Insurance. Cases of illness and days of illness with cash benefit*

	1972	1973	1975
Sykepengetilfeller i alt *Cases of cash benefit, total* 1 000	634	635	705
Sykepengetilfeller pr. 100 personer med rett til sykepenger[1] *Cases of cash benefit per 100 persons with right to cash benefit*[1]	38	38	41
Varighet pr. sykepengetilfelle. Dager *Average duration per case of cash benefit. Days*	38	32	27
Erstattede sykedager pr. person med rett til sykepenger[1] *Days of illness compensated per person with right to cash benefit*[1]	15	12	11

[1] Personer med pensjonsgivende inntekt over 4 000 kroner på årsbasis.

[1] *Persons with pension-giving income over 4 000 kroner a year.*

Antall sosialhjelpsmottakere som får hjelp etter § 3 i lov om sosialomsorg, har økt med vel 40 prosent i perioden 1966 til 1974. I 1974 var det knapt 46 000 personer som mottok sosialhjelp, og de fleste av disse mottok økonomisk bidrag. Det var en liten nedgang i tallet på de som mottok hjelp fra 1973 til 1974.

I 1974 var vel 9 000 barn under vernetiltak etter lov om barnevern. For 25 prosent av disse ble det gjennomført forebyggende tiltak i hjemmet, 58 prosent var under omsorg utenfor hjemmet og 17 prosent var under ettervern. Vel 50 prosent av de barna som var under omsorg var i fosterhjem. Antall barn under vernetiltak har holdt seg noenlunde konstant i perioden 1966 til 1974.

I 1975 mottok vel 21 000 personer en eller annen form for hjelp fra edruskapsnemndene. Dette tallet har økt med bort imot 70 prosent fra 1966. Ca. halvparten av de personer som ble meldt fikk råd og veiledning, mens det ble besluttet innleggelse i institusjon i vel 40 prosent av tilfellene.

Antall hjem som har mottatt hjelp fra husmorvikartjenesten har holdt seg noenlunde konstant på knapt 50 000 i perioden 1966—1975.

I 1975 mottok vel 64 000 hjem hjemmehjelp for eldre og uføre. Dette tallet har økt sterkt fra vel 15 000 i 1966 til 64 000 i 1975.

Landbruksvikartjeneste kom i gang i 1969. I perioden 1972—1975 har 11 000—12 000 bruk mottatt hjelp fra landbruksvikartjenesten hvert av årene. (Tabell 10.5.)

Tabell 10.5. Diverse hjelpetiltak. Personer/hjem/bruk som mottok hjelp, etter hjelpetiltak *Sundry social services. Persons/homes/farms given help, by type of social service*

År *Year*	Sosialhjelp (antall personer) *Social support (number of persons)*	Barnevern (antall personer) *Child welfare (number of persons)*	Hjelp fra edruskapsnemndene (antall personer) *Cases dealt with by the temperance boards (number of persons)*	Husmorvikartjeneste (antall hjem) *Home-help (number of homes)*	Hjemmehjelp for eldre og uføre (antall hjem) *Home-help to the aged and disabled (number of homes)*	Landbruksvikartjeneste (antall bruk) *Farm-help service (number of farms)*
1966 ..	32 010	9 061	12 571	49 341	15 581	
1972 ..	44 724	9 334	16 927	48 422	53 599	11 145
1973 ..	47 846	9 424	16 996	46 602	60 348	11 735
1974 ..	45 725	9 207	18 946	47 895	60 579	11 894
1975 ..	..	..	21 178	46 514	64 548	11 966

Et annet viktig sosialt hjelpetiltak er hjemmesykepleien som er organisert hjelp til pleie av syke i deres eget hjem. Det er ikke mulig nå å skaffe tall for hvor mange personer som fikk hjelp fra denne ordningen, men i 1975 var 2 249 personer ansatt som hjemmesykepleiere.

Begreper og datagrunnlag

I dette kapitlet prøver vi å gi en oversikt over noen sentrale sosialpolitiske tiltak i Norge og å gi tall som belyser omfanget av disse tiltakene.

I grove trekk omfatter kapitlet de ordningene som faller inn under lov om folketrygd av 17. juni 1966 og en rekke hjelpeordninger som blir drevet i kommunal regi. Men andre tiltak er også tatt med.

Folketrygden er en felles, obligatorisk trygde- og pensjonsordning for hele befolkningen. Vi skal her belyse omfanget av sykestønad, attføringshjelp, uførestønad, alderspensjon og stønad til etterlatte og enslige forsørgere.

Sosialhjelp, barnevern, hjemmesykepleie, hjemmehjelp for eldre og uføre, husmorvikartjeneste, landbruksvikartjeneste, omsorg for alkohol- og stoffmisbrukere, stønad til fraskilte og separerte, barnehager og aldershjem er ordninger som administreres av kommunene.

På neste side er det gitt en skjematisk oversikt over de ordninger som er tatt med i kapitlet, og hvordan tiltakene administreres og finansieres.

Ytelser fra de forskjellige sosialpolitiske ordningene oppnås hovedsakelig automatisk eller

Ordning	Administrasjon	Finansiering
Folketrygden Syketrygd Uførepensjon/uførestønad Attføringshjelp Alderspensjon Etterlattepensjon/stønad til: Etterlatt ektefelle Barn Familieenke/enkemann Stønad til ugifte mødre	Rikstrygdeverket og trygdekontorene samt fylkesnemndene i saker vedrørende attføringshjelp og uførestønad. Arbeidsdirektoratet i saker vedrørende arbeidsløshet	Avgift fra arbeidstakere, selvstendig næringsdrivende og arbeidsgivere, samt tilskott fra kommunene og staten
Pensjonstrygden for fiskere	Rikstrygdeverket og trygdekontorene	Premie fra medlemmer og arbeidsgivere, tilskott fra staten
Pensjonstrygden for skogsarbeidere		
Pensjonstrygden for sjømenn	Pensjonskasse for sjømenn	
Krigspensjoneringer for militærpersoner	Rikstrygdeverket og trygdekontorene	Statsmidler
Krigspensjoneringer for sivilpersoner		Folketrygdmidler
Barnetrygd		Statsmidler
Tilleggstrygden for sykepenger (LO-NAF)	Eget styre, Rikstrygdeverket og trygdekontorene	Premie fra medlemmer og arbeidsgivere
Statens pensjonskasse	Statens pensjonskasse	Premie fra medlemmer, arbeidsgivere og statsmidler
Sosialhjelp	Sosialstyre/sosialkontor	Kommunene og refusjon fra staten
Stønad til fraskilte og separerte		Kommunene og folketrygdmidler
Barnevern	Barnevernsnemnd/sosialkontor/barnevernskontor	Kommunene, refusjon fra staten, foreldrerefusjon, refusjon i barns midler
Husmorvikartjeneste Hjemmehjelp for eldre og uføre	Sosialstyre/sosialkontor	Kommunene, staten og midler fra mottakere
Hjemmesykepleie	Sosialstyre/sosialsjef/sykepleiesjef	Kommunene, folketrygdmidler
Landbruksvikartjeneste	Jordstyre	Kommunene, staten
Alkoholistomsorg	Edruskapsnemnd/sosialkontor	Folketrygdmidler, fylkene, kommunene, klientene
Aldershjem	Sosialstyre/sosialkontor/egne styrer	Kommunene, pensjonærene
Sykehjem	Fylkene, egne styrer	Folketrygdmidler, pensjonærene, fylkene, kommunene
Barnehager	Egne nemnder/sosialstyre/skolestyre	Kommunene, staten, foreldrebetaling

etter søknad. F. eks. ytes alderspensjon automatisk ved oppnådd alder og barnetrygd når et barn blir født, mens f. eks. uførestønad og attføringshjelp ytes etter søknad.

Ytelsene fra hjelpeordningene som drives i kommunal regi, oppnås stort sett etter søknad, men det er også sosialkontorenes oppgave å drive oppsøkende arbeid. Dette skjer imidlertid i liten utstrekning bl.a. p.g.a. manglende kapasitet ved sosialkontorene.

De opplysningene som er tatt med i dette kapitlet gir tall for hvor mange personer som i løpet av et år har mottatt ytelser fra en ordning, eller tall for hvor mange personer som ved utgangen av året mottok ytelser fra en ordning. I noen tilfeller gjelder opplysningene antall hjem som har mottatt ytelser.

Samme person kan samtidig motta ytelser fra flere av de sosialpolitiske tiltakene.

Statistikken dette kapitlet bygger på, er i det vesentlige hentet fra offisiell norsk statistikk utarbeidet av Rikstrygdeverket, Statistisk Sentral-

byrå og Arbeidsdirektoratet. Mer detaljerte oppgaver vil leseren kunne finne i Rikstrygdeverkets årsmeldinger, Arbeidsdirektoratets årsmeldinger og NOS-publikasjonene Barneomsorg, Sosial hjemmehjelp og Sosialhjelpstatistikk.

Kapitlet dekker ikke alle sosialpolitiske tiltak. F.eks. er ikke stønad til arbeidsløse, bostøtte, familierådgivning eller flyttebidrag tatt med. For oppgaver over arbeidsløse og arbeidsløshetstrygd viser vi til kapitlet om arbeidsliv.

Tallene som viser omfanget av de forskjellige sosialpolitiske tiltak uttrykker forbruk av sosiale ytelser. Men tallene sier ikke nødvendigvis noe om behovet for slike ytelser eller om sosiale problemers virkelige omfang. Likevel har ytelsene betydning for mottakernes levekår.

Enkelte trekk ved levekårene for de eldre og for de trygdede er belyst i innledningskapitlet. (Tabell 1.1.)

Barna og de familiepolitiske tiltak

Barnetrygd

Barnetrygd ble innført ved lov av 24. oktober 1946. Fra og med 1970 ytes trygd for alle forsørgede barn under 16 år. Til enslige forsørgere ytes trygd etter satsene for ett barn mer enn det faktiske antall forsørgede barn.

Fra 1. juni 1976 er de årlige satsene følgende:

708 kroner for første,
1 932 kroner for andre,
2 952 kroner for tredje,
3 228 kroner for fjerde og
3 516 kroner for femte og hvert av de følgende barn.

I 1975 var det vel 556 000 stønadsmottakere, og disse mottok barnetrygd for vel 1 061 000 barn. Her er to foreldre regnet som en stønadsmottaker. Vel 51 000 av stønadsmottakerne i 1975 var enslige forsørgere. I perioden 1970–1975 var tallet på barn det ble mottatt barnetrygd for noenlunde konstant, og andelen av befolkningen som barnetrygden omfattet holdt seg i perioden på noe over 50 prosent. Denne andelen er funnet ved å summere antall stønadsmottakere (her er to foreldre regnet som to stønadsmottakere) og antall barn det ble gitt stønad for, og summen er regnet i prosent av hele befolkningen.

Barnehager

Statistikk over barnehager ble første gang utarbeidd i 1963. Statistikken utarbeides på grunnlag av årsmeldinger til Forbruker- og administrasjonsdepartementet fra den enkelte barnehage. I 1975 kom lov om barnehager, og i denne defineres barnehage som en pedagogisk tilrettelagt

Tabell 10.6. Barnetrygd. Stønadsmottakere og tallet på barn det betales trygd for *Family allowances. Recipients and number of children*

År *Year*	Stønadsmottakere 31. desember *Recipients 31 December*						Tallet på barn *Number of children*
	I alt *Total*	Av dette med *Of which with*				Av dette enslige forsørgere *Of which single supporters*	
		1 barn *child*	2 barn *children*	3 barn *children*	4 barn og mer *children and more*		
1970	535 822	214 928	184 795	91 670	44 429	37 688	1 059 525
1971	541 344	218 218	187 537	92 104	43 485	40 802	1 064 594
1972	546 807	220 920	191 658	92 457	41 772	43 964	1 068 205
1973	550 193	222 632	195 836	92 047	39 678	46 844	1 066 936
1974	553 634	223 846	201 122	91 564	37 102	48 923	1 065 191
1975	556 887	225 137	206 862	90 664	34 224	51 614	1 061 882

Kilde: Rikstrygdeverkets årsmelding. *Source: The Annual Report from The National Insurance Institution.*

Tabell 10.7. Tallet på barnehager, ansatte og barn pr. ansatt *Kindergartens. Establishments, employees and children per employed person*

	1963	1969	1971	1972	1973	1974	1975
Tallet på barnehager *Establishments*	258	369	471	572	685	753	884
Tallet på barn *Children*	8 515	11 686	14 830	19 103	22 699	25 529	30 479
Ansatte i alt *Persons employed*	1 177	1 981	2 846	3 781	4 452	5 310	6 599
Førskolelærerutdannede i prosent av alle ansatte *Employees with pre-school education*	35	32	29	22	28	28	30
Barn pr. ansatt *Children per employed person*	7,2	5,9	5,2	5,1	5,1	4,8	4,6

Kilde: NOS Barneomsorg. *Source: NOS Child Welfare Statistics.*

virksomhet på dagtid for barn under skolepliktig alder og for barn på tilsvarende modningstrinn. Barnehager vil etter loven omfatte det en hittil har kalt daghjem, barnehager, småbarnstuer, familiedaghjem og førskoleklasser.

Barneparker, definert som et korttids utendørs leke- og aktivitetstilbud for små barn, ledet av voksne, omfattes ikke av begrepet barnehage. En har heller ikke tall for omfanget av dagmammaordninger og lignende ordninger, og dermed gir ikke tallene nedenfor noe fullstendig bilde av antall barn med regelmessig tilsyn av andre enn foreldrene.

Figur 10.1. Utviklingen i barnehagebarnas foreldreforhold. Prosent *Children in kindergartens by parental situation. Per cent*

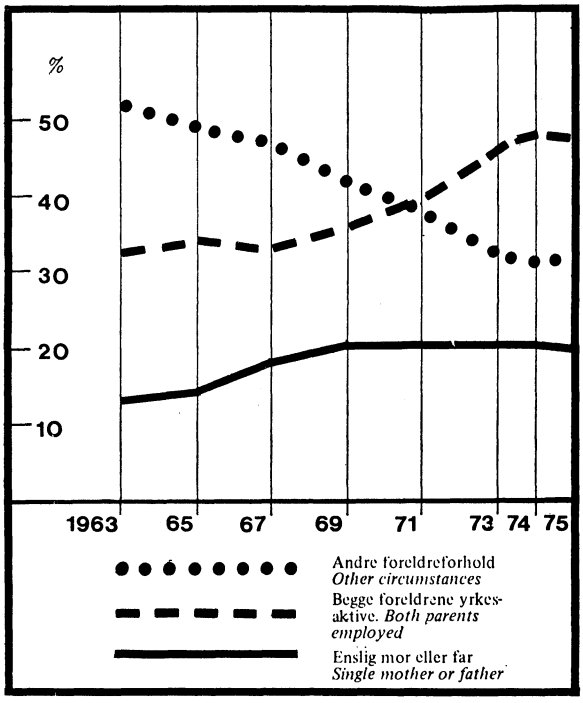

Kilde: NOS Barneomsorg. *Source: NOS Child Welfare Statistics.*

Ved utgangen av 1975 var 6 599 personer ansatt i barnehagene. (Tab. 10.7.) Dette er en økning på 130 prosent fra 1971. Andelen av de ansatte med førskolelærerutdanning har vært ca. 30 prosent i perioden 1971–75. Antall barnehager har økt med 88 prosent i perioden 1971–75, fra 471 til 884, mens tallet på barn med plass i barnehager har økt fra 14 830 i 1971 til 30 479 i 1975. Dette gir en økning på 105 prosent i tallet på plasser over 4 år. I 1975 var det gjennomsnittlig 4,6 barn pr. ansatt i barnehagene, og dette er en svak reduksjon i forhold til de foregående år. Nedgangen i tallet på barn pr. ansatt henger bl. a. sammen med at barnehagenes gjennomsnittlige åpningstid pr. dag stadig øker og at andelen av yngre barn som krever mer stell øker. Begge disse forhold krever flere ansatte for å holde samme standard.

I 1975 var 29 prosent av barna i alderen 0–3 år, 43 prosent var 4–5 år og 28 prosent var 6 år eller over. (Tab. 10.8.) Tallene viser en relativ økning for de laveste aldersgrupper. I 1971 var 23 prosent av barna 3 år og under, mens andelen i disse aldersklassene var økt til 29 prosent i 1975. I 1975 hadde 7,0 prosent av alle barn under 7 år plass i barnehage.

I 1975 hadde 48 prosent av barna i barnehager foreldre som begge var yrkesaktive, 20 prosent hadde enslig mor eller far og resten, 32 prosent, hadde andre foreldreforhold som vanligvis innebærer hjemmeværende mor og yrkesaktiv far eller foreldre som er under utdanning. Det har vært en økning i andelen av barn der begge foreldre er yrkesaktive og reduksjon i andelen med andre foreldreforhold, mens andelen med enslige foreldre de siste årene har vært noenlunde konstant. (Figur 10.1.)

Det er store forskjeller mellom kommunetypene når det gjelder antall barnehageplasser i forhold til antall barn under 7 år. De særlig sentrale blandede tjenesteytings- og industrikommunene hadde flest barnehageplasser (133) pr.

Tabell 10.8. Tallet på barn i barnehager, etter alder *Kindergartens. Children by age at the end of the year*

År *Year*	I alt *Total*	2 år og under *2 years and less*	3 år *years*	4 år *years*	5 år *years*	6 år og over *years and over*	Plasser pr. 1 000 barn under 7 år *Per 1 000 children less than 7 years*
1963	8 515	711	1 059	1 763	2 328	2 654	20
1969	11 686	1 216	1 400	2 305	3 278	3 487	26
1971	14 830	1 508	1 964	2 919	3 909	4 530	32
1972	19 103	2 592	2 691	3 795	4 795	5 230	42
1973	22 699	3 063	3 159	4 677	5 677	6 056	50
1974	25 529	3 496	3 853	5 044	6 454	6 682	57
1975	30 479	4 296	4 458	6 044	7 218	8 463	70
Pr. 1 000 barn i 1975 *Per 1 000 children in 1975* ...		24	70	93	112	125[1]	

[1] Pr. 1 000 6-åringer.
[1] *Per 1 000 children 6 years of age.*
Kilde: NOS Barneomsorg. *Source: NOS Child Welfare Statistics.*

Figur 10.2. Barn i barnehage pr. 1 000 barn under 7 år, etter kommunetype. 1975 *Children in kindergartens per 1 000 children under 7 years, by type of municipality. 1975*

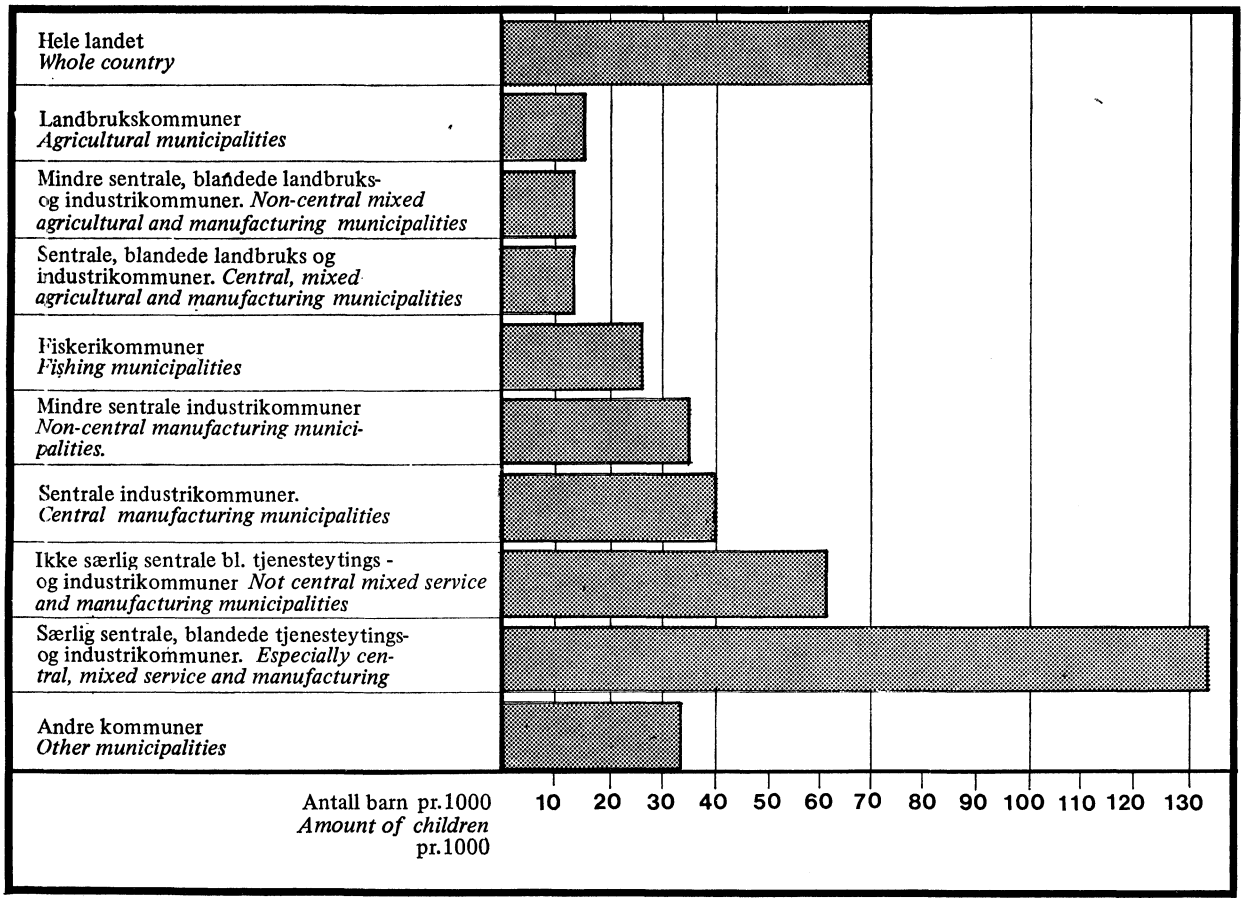

Kilde: NOS Barneomsorg. *Source: NOS Child Welfare Statistics.*

1 000 barn, mens landbrukskommunene og de blandede landbruks- og industrikommunene hadde det minste antall (14–15) plasser pr. 1 000 barn. (Figur 10.2.) Oslo var det fylke som hadde flest barnehageplasser pr. 1 000 barn under 7 år. Her lå tallet på 242.

Barnevern

Ved utgangen av 1974 hadde barnevernsnemndene 9 207 barn og ungdommer under vernetiltak. Av disse var 25 prosent under forebyggende tiltak, 58 prosent under omsorg og 17 prosent under ettervern. Forebyggende tiltak er tiltak som settes i verk mens barnet er i hjemmet og består i at en tilsynsfører holder kontakt med hjemmet. I tillegg, eller som alternativ, kan det gis økonomisk støtte til hjemmet. Omsorg brukes når det antas at det ikke er forsvarlig eller mulig at barnet bor i hjemmet. Barnevernsnemnda overtar omsorgen for barnet og plasserer det i fosterhjem, barnehjem, ungdomshjem, spesialskole eller annet egnet sted. Ettervern er forskjellige tiltak som kan brukes etter at omsorg er opphevet. Det kan være støttekontakt, økonomisk hjelp, hjelp til utdannelse eller arbeid osv. Det totale antall barn og ungdommer under vernetiltak har holdt seg noenlunde konstant i de siste 10 årene. Av barn under omsorg blir stadig flere plassert i fosterhjem, mens tallet på barn som plasseres i barnehjem synker. (Tabell 10.9.)

58 prosent av alle barn under vernetiltak ved utgangen av 1974 var gutter. I de yngste aldersgrupper er det omtrent like mange gutter og jenter, mens guttene er i overvekt spesielt i aldersgruppene over 10 år.

Utenom de barna barnevernsnemndene setter i gang vernetiltak for, behandler nemndene mange enkeltsaker som ikke ender med et konkret vernetiltak for barnet. Videre er barnevernsnemndene engasjert i generelt forebyggende arbeid for barn og ungdom.

Flere tiltak dekker delvis barnevernets område som f.eks. ungdomsklubbene, familievernkontorene og skolepsykologkontorene. Omfanget av disse tiltakene har en ikke tall for.

Kommunale hjelpetjenester med statsstønad

De viktigste kommunale hjelpetjenester er hjelpeordninger for hjemmene, hjemmesykepleie og landbruksvikarvirksomhet.

Hjelpeordninger for hjemmene omfatter husmorvikarvirksomhet, hjemmehjelp for eldre, funksjonshemmede og andre samt annen hjelpevirksomhet som har til formål å yte hjelp til hjem

Tabell 10.9. Barn under vernetiltak ved utgangen av året, etter arten av vernetiltak *Children under protection at the end of the year, by type of protection*

År *Year*	I alt *Total*	Forebyggende tiltak *Preventive help*			Omsorg *Care*			Ettervern *After-care*
		I alt *Total*	Av dette med *Of which with*		I alt *Total*	Av dette i *Of which in*		
			Tilsyn i hjemmet *Supervision in own home*	Økonomisk stønad *Financial assistance to the home*		Fosterhjem *Fosterhome*	Barnehjem *Children's home*	
1965	8 699	2 439	2 116	666	5 089	2 265	1 754	1 171
1969	8 884	2 230	2 022	584	5 069	2 413	1 714	1 485
1973	9 424	2 367	1 927	647	5 475	2 934	1 526	1 582
1974	9 207	2 318	1 871	662	5 344	2 913	1 464	1 545

Kilde: NOS Barneomsorg. *Source: NOS Child Welfare Statistics.*

Tabell 10.10. Barn under vernetiltak pr. 31/12 1974, etter kjønn og alder *Children under protection per 31 December 1974, by sex and age*

Kjønn *Sex*	I alt *Total*	Alder *Age*						
		0–2 år *years*	3–6 år *years*	7–9 år *years*	10–13 år *years*	14–17 år *years*	18 år og over *years and over*	Uoppgitt *Unknoun*
Gutter *Boys* .	5 316	163	663	667	1 121	1 582	1 127	23
Jenter *Girls* ..	3 891	174	590	537	794	1 040	739	17
I alt *Total* ...	9 207	337	1 223	1 204	1 915	2 622	1 866	40

Kilde: NOS Barneomsorg. *Source: NOS Child Welfare Statistics.*

som er i en vanskelig situasjon. Ordningene er regulert i Forskrifter for statsstøttede hjelpeordninger for hjemmene fastsatt av Forbruker- og administrasjonsdepartementet 1. januar 1974.

Hjemmesykepleien hørte inn under hjelpeordninger for hjemmene fram til 1. januar 1972 da de ble overført til Sosialdepartementet (Helsedirektoratet). Retningslinjer for virksomheten er trukket opp i Midlertidige retningslinjer for opprettelse og drift av hjemmesykepleievirksomhet av 1. januar 1972.

Landbruksvikarvirksomhet sorterte under Forbruker- og administrasjonsdepartementet fra 1969 til 1976 da virksomheten ble overført til Landbruksdepartementet. Forskrifter for landbruksvikarvirksomhet ble fastsatt av Forbruker- og administrasjonsdepartementet 1. mars 1974 og gir regler for virksomheten.

Som hovedregel forutsettes det for alle ordningene at de drives i kommunal regi, men kommunene kan inngå avtale med private organisasjoner om samarbeid på dette feltet.

Noen av hjelpetjenestene vil i stor grad gripe inn i hverandre.

Sosialstyret er det ansvarlige organ for alle spørsmål som angår hjelpeordninger for hjemmene og hjemmesykepleie, mens jordstyret vanligvis har ansvaret for landbruksvikarvirksomheten.

Husmorvikartjeneste

Husmorvikartjenesten tar i første rekke sikte på å hjelpe familier med barn når husmoren ikke er i stand til å utføre det daglige stell av hjem og barn. Nesten 100 prosent av landets befolkning bodde i 1975 i kommuner som hadde husmorvikartjeneste.

I 1975 var det 1 978 husmorvikarer. Tallet på hjem som fikk husmorvikarhjelp var ca. 47 000, og dette tallet har holdt seg konstant i de seinere årene. Det svarer til om lag 4 prosent av samtlige norske husholdninger. (Tabell 10.11, 10.12.)

Landbruksvikartjeneste

Landbruksvikartjenesten har til formål å yte hjelp til bruk som under brukerens sykdom ikke kan skaffe hjelp på annen måte. I 1975 var det 465 landbruksvikarer som gav hjelp til 11 966 bruk. Ordningen ble innført i 1969, og tallet på bruk som har fått hjelp har vært noenlunde konstant i perioden 1972–1975. (Tabell 10.11, 10.12.)

Hjemmehjelp for eldre og uføre m.v.

Hjemmehjelp for eldre og uføre m.v. er hjelp til eldre og/eller uføre som har vanskelig for selv å klare de daglige gjøremål i hjemmet. De aller

Tabell 10.11. Ansatte i ulike hjelpetjenester *Employees in different home-help services*

År *Year*	Husmorvikartjeneste *Home-help service*	Landbruksvikartjeneste *Farm-help service*	Hjemmehjelp for eldre og uføre *Home-help to the aged and disabled*	Hjemmesykepleie *Home nursing*
1965	1 772	.	3 989	597
1971	2 012	318	23 415	922
1972	1 970	372	26 529	1 236
1973	1 972	407	28 658	1 716
1974	1 943	436	29 214	2 018
1975	1 978	465	31 490	2 249

Kilde: NOS Sosial hjemmehjelp. *Source: NOS Social Home-Help Services.*

Tabell 10.12. Hjem som fikk hjelp, etter hjelpeordning *Recipients by type of home-help service*

År *Year*	Husmorvikartjeneste *Home-help service*	Landbruksvikartjeneste *Farm-help service*	Hjemmehjelp for eldre og uføre *Home-help to the aged and disabled*	Hjemmesykepleie *Home nursing*
1965	48 878	:	13 398	23 904
1971	48 153	9 463	48 938	35 945
1972	48 422	11 145	53 599	..
1973	46 602	11 735	60 348	..
1974	47 895	11 894	60 579	..
1975	46 514	11 966	64 548	..

Kilde: NOS Sosial hjemmehjelp. *Source: NOS Social Home-Help Services.*

fleste av landets kommuner har innført denne ordningen. 64 548 hjem fikk hjelp i 1975. Hjemmehjelpyrket er et typisk deltidsyrke, og bare et fåtall av hjemmehjelperne er heltidsansatte. I 1975 var bare 189 av 31 490 hjemmehjelpere ansatt på heltid. (Tabell 10.11, 10.12.)

Hjemmesykepleie

Hjemmesykepleien er organisert hjelp til pleie av syke i deres eget hjem. Også her gjelder at størstedelen av befolkningen er bosatt i kommuner som har innført ordningen. Tallet på hjemmesykepleiere har økt raskt fra 922 i 1971 til 2 249 i 1975. I 1971 fikk 35 945 hjem hjelp, men det finnes ikke tilsvarende tall for seinere år. En kan gå ut fra at tallet på hjem som har fått hjelp har økt noenlunde i takt med tallet på ansatte. I de siste årene har knapt 50 prosent av de ansatte vært ansatt på heltid, og de fleste har godkjent sykepleier- eller hjelpepleierutdanning. (Tabell 10.11, 10.12.)

Stønad til etterlatte og til enslige forsørgere

De viktigste støttetiltak for gruppen etterlatte og enslige forsørgere finnes innenfor folketrygden. Etter de reglene som gjelder nå ytes følgende stønader til etterlatte og enslige forsørgere:

Overgangsstønad ytes til enke eller enkemann under 67 år, ugifte mødre og til ugifte personer som er etterlatt i forbindelse med pleieforhold når disse midlertidig er ute av stand til å forsørge seg selv ved eget arbeid. Overgangsstønad kan også i visse tilfelle ytes til gjenlevende fraskilt ektefelle.

Utdanningsstønad ytes til de samme gruppene når disse trenger opplæring eller utdanning for å kunne forsørge seg selv helt eller delvis.

Hjelpestønad ytes hvis det er behov for tilsyn med barn.

Pensjon. Enke eller enkemann under 67 år har rett til pensjon hvis ekteskapet varte i minst 5 år, eller hvis det var barn i ekteskapet, eller hvis den gjenlevende har omsorgen for avdødes barn. Pensjonen reduseres gradvis med stigende forventet arbeidsinntekt hos den gjenlevende. Videre varierer tilleggspensjonen med den avdødes inntekt og opptjeningstid. Barn under 18 år har rett til pensjon dersom en eller begge foreldrene er døde. Ugifte personer som har pleiet nærstående (familieenke/enkemann) har også rett til pensjon dersom mulighetene for inntektsgivende arbeid er varig nedsatt.

Pensjon kan også ytes til gjenlevende fraskilt ektefelle dersom det finnes rimelig.

Fødselsstønad ytes til ugifte mødre.

Etter midlertidig lov om stønad til fraskilte og separerte forsørgere fra 1971 kan det ytes økonomisk støtte til denne gruppen. Kommunene finansierer denne støtten, men får refundert 50 prosent av utgiftene fra folketrygden. I 2. halvår 1975 mottok ca. 11 000 personer stønad til livsopphold og ca. 6 000 personer stønad til barnetilsyn etter denne loven.

Tabell 10.13. Etterlatte ektefeller med pensjon/overgangsstønad fra Folketrygden. Pr. 31. desember *Surviving spouses with pension/transitional benefit from The National Insurance. Per 31 December*

	1969	1972	1973	1974	1975
Etterlatte ektefeller med pensjon/overgangsstønad i alt *Surviving spouses with pension/transitional benefit, total*	39 375	50 250	41 582	42 818	43 027
Menn *Males*	355	757	648	715	726
Kvinner *Females*	39 020	49 493	40 934	42 103	42 301
Av dette med: *Of which with:*					
Pensjon *Pension*	31 146	41 457	32 638	33 480	33 317
Overgangsstønad *Transitional benefit*	8 229	8 793	8 944	9 338	9 710
Prosent som mottar etterlattestønad blant enker/enkemenn: *Per cent who receive pension/transitional benefit among widows/ widowers:*					
Enker og enkemenn under pensjonsalder *Widows and widowers under pensionable age*	..	51,5	53,8	54,9	55,2
Enkemenn under pensjonsalder *Widowers under pensionable age*	..	4,3	4,7	5,2	5,2
Enker under pensjonsalder *Widows under pensionable age*	..	62,2	64,4	65,5	65,8

Kilde: Rikstrygdeverkets årsmelding. *Source: The Annual Report from The National Insurance Institution.*

Tabell 10.14. Barn med barnepensjoner fra Folketrygden, etter foreldreforhold. Pr. 31. desember *Children's benefits from The National Insurance. Per 31 December*

	Barn *Children*					
	1967	1971	1972	1973	1974	1975
En av foreldrene død *One parent dead*	25 867	25 978	26 100	25 648	25 478	25 001
Begge foreldrene døde *Both parents dead*	315	332	361	353	361	357
I alt *Total*	26 182	26 310	26 461	26 001	25 839	25 358

Kilde: Rikstrygdeverkets åråmelding. *Source: The Annual Report from The National Insurance Institution.*

Tabell 10.15. Ugifte mødre med overgangsstønad og/eller hjelpestønad fra Folketrygden, etter alder. Pr. 31. desember *Unmarried mothers with transitional and/or assistance benefit from The National Insurance, by age. Per 31 December*

Alder *Age*	1968	1969	1972	1973	1974	1975
Under 16 år *years*	11	12	13	15	17	22
16–17 år *years*	224	293	489	456	400	391
18–19 » »	1 050	1 220	1 941	1 919	1 790	1 775
20–24 » »	3 770	4 409	5 598	6 007	5 960	6 136
25–29 » »	1 639	2 141	3 290	3 642	3 856	3 886
30–39 » »	1 055	1 259	1 878	2 168	2 327	2 554
40 år og over *years and over*	355	427	556	577	542	531
I alt *Total*	8 104	9 761	13 765	14 784	14 892	15 295

Kilde: Rikstrygdeverkets årsmelding. *Source: The Annual Report from The National Insurance Institution.*

I 1975 var det 43 027 etterlatte ektefeller under pensjonsalder (fra 1973 67 år) med pensjon eller overgangsstønad fra folketrygden. (Tabell 10.13.) Dette var en svak økning fra årene før. En sterk reduksjon i tallet fra 1972 til 1973 skyldes at pensjonsalderen ble nedsatt fra 70 til 67 år. 98 prosent av alle etterlatte ektefeller med pensjon eller overgangsstønad var kvinner, mens bare 2 prosent var menn. 65 prosent av alle enker under 67 år hadde etterlattestønad, mens 5 prosent av alle enkemenn under 67 år hadde slik stønad i 1974. Kvinnenes dominans når det gjelder etterlattestønader skyldes først og fremst kvinnenes lavere yrkesaktivitet. Men høyere levealder og lavere giftealder hos kvinnene enn hos mannen virker også i samme retning. Ca. 70 prosent av alle stønadsmottakerne av denne typen var kvinner mellom 55 og 66 år. Av de 43 027 som mottok etterlattestønad i 1975, hadde 23 prosent overgangsstønad mens 77 prosent hadde pensjon.

I tillegg til de stønadsmottakere som er nevnt ovenfor fikk 938 etterlatte ektefeller i 1975 bare hjelpestønad for barnetilsyn.

Barn under 18 år har rett til pensjon dersom en eller begge foreldrene er døde.

Tallet på barn som mottar barnepensjon fra folketrygden har ikke endret seg vesentlig de siste årene, og har ligget på ca. 26 000. (Tabell 10.14.)

I 1975 var tallet på ugifte mødre som mottok overgangsstønad og/eller hjelpestønad fra folketrygden 15 295. Antall ugifte mødre med stønad økte med vel 80 prosent fra 1968 til 1973, mens økningen fra 1973 til 1975 var liten. (Tabell 10.15.) I 1975 var 40 prosent av de ugifte mødrene med stønad i alderen 20–24 år, 25 prosent i alderen 25–29 år og 20 prosent var 30 år eller eldre. 15 prosent var 19 år eller yngre. Gjennomsnittsalderen har økt de seinere årene. I 1968 var 37 prosent av stønadsmottakerne 25 år og over, mens det tilsvarende tallet for 1975 var 45 prosent.

Ugifte personer som i minst 5 år har vært hjemme og sørget for nødvendig tilsyn og pleie av foreldre eller annen nærstående, kan få pensjon eller overgangsstønad fra folketrygden når pleieforholdet opphører. Betingelsen for å få pensjon er at pleieforholdet hindret vedkommende i å forsørge seg selv og at ervervsmulighetene er sterkt nedsatt på grunn av pleieforholdet. Ved utgangen av 1975 var det 2 217 ugifte personer som hadde pensjon eller overgangsstønad som etterlatte i forbindelse med pleieforhold (familieenker/enkemenn). 94 prosent av stønadsmottakerne var kvinner.

Sykdom, attføring og uførhet

Syketrygd

I 1956 ble syketrygden gjort obligatorisk for alle som var bosatt i landet, og fra 1971 er syketrygden innarbeidd i folketrygden. For å være berettiget til sykepenger må en ha en ervervsinntekt som er minst 4 000 kroner på årsbasis.

Det ytes sykepenger fra folketrygden fra og med fjerde sykedag i hvert syketilfelle utenfor helseinstitusjon og fra og med første sykedag i helseinstitusjon.

For statstjenestemenn med lønn under sykdom blir det foretatt summarisk oppgjør for sykepenger mellom folketrygden og statsinstitusjonene, og sykepengetilfeller og sykepengedager utenfor helseinstitusjon for statsansatte som omfattes av det summariske oppgjør er ikke registrert.

De syketilfeller som kommer med i tabellen nedenfor blir da 1) alle syketilfeller uten opphold i helseinstitusjon når de varer over tre dager og gjelder personer som har rett til sykepenger og ikke er statsansatte, 2) alle syketilfeller med opphold i helseinstitusjon både for personer med og uten rett til sykepenger.

Syketilfeller utenfor helseinstitusjon for statsansatte og grupper uten rett til sykepenger kommer altså ikke med.

Sykepengestatistikken bygger hovedsakelig på tilfeller som er avsluttet i vedkommende år.

Foruten sykepenger og opphold i helseinstitusjoner finansierer syketrygden legehjelp, syketransport, legemidler og fysikalsk behandling.

For opplysninger om hjemmesykepleie vises til avsnittet om kommunale hjelpetjenester med statsstønad.

I 1975 var tallet på erstattede sykdomstilfeller vel 1 042 000. (Tabell 10.16.) Dette er en økning på 3 prosent fra 1974. De erstattede tilfellene fordelte seg med 55 prosent på sykepengetilfeller uten opphold i helseinstitusjon, 13 prosent var sykepengetilfeller med opphold i helseinstitusjon og 32 prosent var tilfeller med opphold i helseinstitusjon uten rett til sykepenger. Pr. innbygger var erstattede sykdomstilfeller 0,26, og dette tallet har vært tilnærmet konstant de siste årene. Erstattede sykedager i alt har sunket fra 30,8 millioner dager i 1972 til 26,5 millioner dager i 1975, mens tallet på erstattede syketilfeller som tidligere nevnt har økt. Dette betyr at varigheten pr. erstattet sykdomstilfelle er blitt mindre. I 1972 varte hvert erstattet syketilfelle gjennomsnittlig i 33,1 dager, mens det tilsvarende tall for 1975 var 25,4 dager. Nedsettelsen av pensjonsalderen fra 70 til 67 år forklarer nok en del av at syketilfellenes varighet er blitt mindre, da det er de

Tabell 10.16. Folketrygden. Erstattede sykdomstilfeller *Cases of illness compensated from the Health Insurance*

	1972	1973	1974	1975
Sykepengetilfeller uten opphold i helseinstitusjon *Cases of cash benefit without staying in health institution*	510 402	509 178	556 642	575 257
Sykepengetilfeller med opphold i helseinstitusjon *Cases of cash benefit staying in health institution*	123 908	126 216	128 940	129 615
Sykepengetilfeller i alt *Cases of cash benefit, total*	634 310	635 394	685 582	704 872
Tilfeller med opphold i helseinstitusjon uten rett til sykepenger *Cases staying in health institution without cash benefit*	297 080	313 665	327 347	337 535
Erstattede sykdomstilfeller i alt *Compensated cases of illness, total*	931 390	949 059	1 012 929	1 042 407
Tilfeller med opphold i helseinstitusjon i alt *Cases with staying in health institution, total*	420 988	449 881	456 287	467 150
Erstattede sykdomstilfeller pr. innbygger *Compensated cases of illness per capita*	0,24	0,24	0,25	0,26
Erstattede sykedager i alt. Mill. dager *Days of illness compensated, total. Million days*	30,8	27,2	26,2	26,5
Av disse sykedager i helseinstitusjon *Of which days in health institution*	9,2	9,4	9,3	9,6
Varighet pr. sykdomstilfelle. Dager *Average duration per case of illness. Days*	33,1	28,7	25,9	25,4

Kilde: Rikstrygdeverkets årsmelding. *Source: The Annual Report from The National Insurance Institution.*

Tabell 10.17. Sykepengetilfeller og sykepengedager pr. person med rett til sykepenger[1] i 1975, etter kjønn og alder. Sykepengetilfeller avsluttet i 1975 for personer i alderen 17—66 år *Cases of cash benefit and days of illness with cash benefit per person with right to cash benefit[1], by sex and age. 1975*

Alder pr. 31. desember 1974 *Age per 31 December 1974*	Sykepengetilfeller pr. 100 personer med rett til sykepenger[1] *Cases of cash benefit per 100 persons with right to cash benefit[1]*		Sykepengedager pr. person med rett til sykepenger[1] *Days of illness with cash benefit per person with right to cash benefit[1]*	
	Menn *Males*	Kvinner *Females*	Menn *Males*	Kvinner *Females*
17–19 år *years*	50	45	6,9	6,2
20–29 » »	40	37	6,7	6,5
30–39 » »	39	40	8,0	9,3
40–49 » »	38	40	10,2	11,3
50–54 » »	39	42	12,8	13,9
55–59 » »	44	46	16,3	17,5
60–63 » »	46	44	19,7	19,5
64–66 » »	46	42	23,5	22,8
17–66 år i alt *17–66 years, total*	41	40	10,6	10,7

[1] Personer med pensjonsgivende inntekt over 4 000 kroner på årsbasis.
[1] *Persons with pension-giving income over 4 000 kroner a year.*
Kilde: Rikstrygdeverkets årsmelding. *Source: The Annual Report from The National Insurance Institution.*

eldste aldersgruppene som har flest sykepengedager pr. syketilfelle (se tab. 10.17).

Det er bare små forskjeller mellom menn og kvinner, når vi setter hyppigheten av sykepengetilfeller og tallet på sykepengedager i 1975 i forhold til tallet på personer med rett til sykepenger i de ulike kjønns- og aldersklasser. (Tabell 10.17.) Blant mennene var det 41 sykepengetilfeller pr. 100 personer med rett til sykepenger, mens kvinnene hadde 40 tilfeller pr. 100 personer. Videre hadde menn gjennomsnittlig 10,6 sykepengedager og kvinner 10,7 sykepengedager i 1975. Mens antall sykepengetilfeller pr. 100 personer har økt litt de siste årene har antall sykepengedager pr. person sunket med 3–4 dager fra 1972 til 1975. Gjennomsnittlig antall sykepengedager pr. år øker jevnt med alderen. I 1975 økte tallet fra ca. 7 dager for gruppen 17–19 år til ca. 23 dager for gruppen 64–66 år. Denne store økningen med alderen finner en ikke igjen når det gjelder antall sykepengetilfeller. Aldersgruppen 17–19 år har det høyeste tallet på sykepengetilfeller pr. 100 personer. Ellers er antall tilfeller pr. 100 personer noenlunde det samme for de ulike aldersgrupper. Den yngste aldersgruppen har relativt mange sykepengetilfeller, men de er av kort varighet, mens tilfellenes varighet øker med alderen.

Utenom syketrygden har Landsorganisasjonen i Norge og Norsk Arbeidsgiverforening avtale om tilleggstrygd for sykepenger til arbeidstakere (sykelønnsordningen). Dagpengene fra sykelønnsordningen kommer i tillegg til sykepenger og skal sammen med disse svare til ca. 90 prosent av netto arbeidsinntekt så lenge inntekten er under en viss grense. I 1975 ble det utbetalt tilleggstrygd i vel 252 000 sykdomstilfeller, og disse omfattet ca. 6,8 millioner sykedager.

For fyldigere opplysninger om sykelighet vises til kapitlet om helse.

Attføring

I 1960 ble lov om uføretrygd og attføringshjelp vedtatt. Bestemmelser om stønad under attføring ble videreført i lov om folketrygd som trådte i kraft 1. januar 1967. Tidligere var det en forutsetning at den som mottok attføringshjelp hadde varig nedsatt arbeidsevne som skyldtes sykdom, skade eller lyte og at vedkommende skulle antas å bli i stand til å forsørge seg selv ved å gjennomgå et attføringstiltak.

Fra 1. juli 1971 ble rammen for attføringshjelp utvidet slik at det fra da av også kan ytes stønad til bedring av den alminnelige funksjonsevne, uten hensyn til om ytelsen vil ha betydning for ervervsmulighetene.

Attføringspenger kan ytes i følgende situasjoner:

1) under ervervsmessig attføring, dvs. under opplæring til et yrke,
2) i ventetid, dvs. ventetid før attføring, før arbeidsplassering, i attføringsperioden og før eventuelt spørsmål om rett til uførepensjon er avgjort,
3) under arbeidsutørhet og medisinsk behandling utover 52 uker når sykepenger ikke lenger ytes (forlengede sykepenger).

Utenom attføringspenger kan det ytes annen attføringshjelp som omfatter oppholdsutgifter i attføringsinstitusjon og tilskott til utgifter under attføringen. Videre kan det ytes lån og bidrag til formål som er av betydning for ervervsevnen, f. eks. til anskaffelse av motorkjøretøy og til bedring av den alminnelige funksjonsevnen som f. eks. til tekniske hjelpemidler.

Inntil 1973 finnes bare opplysninger om avsluttede attføringspengetilfeller, men fra 1973 til 1975 har en også tall for attføringspengetilfel-

Tabell 10.18. Avsluttede tilfeller med attføringspenger, etter årsak for ytelse *Rehabilitation allowance, decided cases, by cause of contribution*

	1969		1973		1974		1975	
	Antall *Number*	I pst. *In per cent*	Antall *Number*	I pst. *In per cent*	Antall *Number*	I pst. *In per cent*	Antall *Number*	I pst. *In per cent*
I alt *Total*	5 935	100	15 507	100	15 340	100	13 418	100
Av dette: *Of which:*								
a) under medisinsk behandling (forl. sykepenger) *with medical treatment*	2 202	37	5 008	32	4 815	31	4 376	33
b) i ventetid eller ved tilbakefall *in waiting time or relapse*	2 571	43	8 738	56	8 434	55	7 579	56
c) med ervervsmessig attføring *with occupational rehabilitation*	1 162	20	1 761	12	2 091	14	1 463	11

Kilde: Rikstrygdeverkets årsmelding. *Source: The Annual Report from The National Insurance Institution.*

Tabell 10.19. Avsluttede tilfeller med attføringspenger, etter avgangsårsak når stønaden var gitt i ventetid eller under ervervsmessig attføring. Prosent *Rehabilitation allowance, cases closed, by cause when the benefit was given in waiting time or under occupational rehabilitation. Per cent*

Avgangsårsak *Cause of close*	I ventetid *In waiting time*			Ervervsmessig attføring *Occupational rehabilitation*		
	1970	1973	1975	1970	1973	1975
I erverv *Occupation*	11,1	7,7	9,4	58,7	52,6	49,4
Uførepensjon *Disability pension*	82,0	82,7	80,5	11,5	6,4	3,1
Annen årsak *Other cause*	6,9	9,6	10,1	29,8	41,0	47,5
I alt *Total*	100	100	100	100	100	100

Kilde: Rikstrygdeverkets årsmelding. *Source: The Annual Report from The National Insurance Institution.*

ler som ikke var avsluttet ved utgangen av året og som fortsatte neste år. Antall avsluttede tilfeller med attføringspenger har økt fra knapt 6 000 tilfeller i 1969 til vel 13 000 tilfeller i 1975. (Tabell 10.18.) Av de vel 13 000 avsluttede tilfellene i 1975 var det bare 11 prosent som hadde ervervsmessig attføring som årsak for ytelse, 33 prosent gjaldt forlengede sykepenger og hele 56 prosent av tilfellene gjaldt ytelser i ventetid. Andelen av tilfeller med ervervsmessig attføring som årsak for ytelse har sunket fra 20 prosent i 1969 til 11 prosent i 1975.

Vel 80 prosent av tilfellene med ytelser i ventetid ble avsluttet med uførepensjon (se neste avsnitt), og knapt 50 prosent av tilfellene under ervervsmessig attføring ble avsluttet med at klienten begynte i arbeid i 1975. (Tabell 10.19.)

Antall avsluttede tilfeller med attføringspenger gir et dårlig bilde av omfanget av attføringshjelpen. Ved utgangen av 1975 var det vel 13 000 tilfeller med attføringspenger som ikke var avsluttet. Summen av avsluttede og ikke avsluttede tilfeller gir et brukbart mål for antall personer som har mottatt attføringspenger i vedkommende år. I 1975 var dette tallet knapt 27 000.

En oversikt over andre attføringsvirksomheter finnes i Arbeidsdirektoratets årsmeldinger. Her oppgis tall for hvor mange yrkeshemmede arbeidssøkere som er registrert for attføring ved Arbeidsformidlingen og for virksomheten for yrkeshemmede.

Ved utgangen av 1975 var 8 802 personer registrert for attføring og i løpet av 1975 ble 9 881 yrkeshemmede tilmeldt for attføring. 44 prosent av de tilmeldte var under 30 år og vel 50 prosent av disse hadde psykiske lidelser som årsak til yrkeshemming. Av alle tilmeldte personer for attføring i 1975 hadde 42 prosent psykiske lidelser og 22 prosent sykdommer i bevegelsesorganene som årsak til yrkeshemming. (Tabell 10.20.)

Følgende tall viser omfanget av den virksomhet Arbeidsformidlingen driver for yrkeshemmede: I 1975 ble 4 189 personer formidlet til ordinært arbeid, 957 personer ble innlagt i attføringsinstitusjon, 2 339 ble skaffet opplæring, 1 616 ble plassert i bedrifter for yrkeshemmede og 4 319 fikk bistand til finansiering av ulike tekniske hjelpemidler. Her kan samme person ha mottatt flere av attføringstiltakene.

Uførestønad

Lov om uføretrygd og attføringshjelp trådte i kraft i 1961, og i 1967 ble den avløst av lov om folketrygd. I folketrygden ble det innført gradert uførepensjon der laveste grad av uførhet som gir rett til pensjon er 50 prosent og der pensjonens størrelse stiger med graden av uførhet. Uførestønad etter folketrygden kan foruten pensjon bestå av grunnstønad, hjelpestønad eller en kombinasjon av disse. Grunnstønad ytes dersom den sykdom, skade eller lyte vedkommende lider av

Tabell 10.20. Yrkeshemmede registrert for attføring ved Arbeidsformidlingen. 1975 *Persons restricted in their choice of occupation registered for rehabilitation at the Employment offices, by cause of handicap. 1975*

Funksjonshemmingens art *Type of handicap*	Registrert pr. 1/1–75 *Registered per 1 January –75*	Tilmeldte i løpet av året *New cases during the year*							Registrert pr. 31/12–75 *Registered per 31 Dec. –75*
			Alder *Age*						
		I alt *Total*	Under 20 år *years*	20–29 år *years*	30–39 år *years*	40–49 år *years*	50–59 år *years*	60 år og over *years and over*	
Infeksjonssykdommer *Infective Diseases*	157	143	8	35	22	30	40	8	155
Svulster *Neoplasms*	35	37	2	12	3	8	12	—	35
Allergi- og stoffskiftelidelser *Allergic, Endocrine System, Metabolic, and Nutritional Diseases*	339	384	54	113	63	65	77	12	364
Sykd. i blod og bloddannende organer *Diseases of the Blood and Blood-forming Organs*	30	17	5	5	4	1	2	—	31
Psykiske lidelser *Mental, Psychoneurotic and Personality Disorders.*	2 703	4 141	746	1 444	808	656	437	50	3 285
Org. nervesykd. og sykd. i sanseorg. *Diseases of the Nervous System and Sense Organs*	840	805	173	296	140	99	87	10	908
Hjerte-, kretsløp- og lungelidelser *Diseases of the Circulatory System and the Respiratory System*	505	547	11	33	39	154	248	62	470
Mage- og nyrelidelser *Diseases of the Digestive System and the Genito-urinary System*	205	214	12	62	44	37	52	7	200
Hudsykdommer *Diseases of the Skin and Cellular Tissue*	68	69	8	25	9	11	13	3	56
Sykdommer i bevegelsesorganene *Diseases of the Bones and Organs of Movement*	1 966	2 178	110	436	388	549	573	122	2 101
Medfødte misdannelser *Congenital Malformations*	165	137	27	53	19	18	16	4	160
Skader *Accidents, Poisoning and Violence*	719	677	77	231	144	98	94	33	694
Andre sykd. med ukjent diagn. *Other symptomatic and ill-defined conditions*	286	532	139	199	75	51	52	16	349
I alt *Total*	8 018	9 881	1 372	2 944	1 758	1 777	1 703	327	88 808

Kilde: Arbeidsdirektoratets årsmelding. *Source: The Annual Report from The Directorate of Labour.*

medfører ekstra utgifter av betydning. Hjelpestønad ytes til den som på grunn av uførhet må ha særskilt tilsyn og pleie eller hjelp i huset. Uførepensjon består av to deler, grunnpensjon og tilleggspensjon. Full grunnpensjon er lik for alle, mens tilleggspensjonen er avhengig av den pensjonsgivende inntekt den trygdede hadde før uførheten inntrådte. I 1975 hadde 40 prosent av uførepensjonistene tilleggspensjon. Vel 83 prosent hadde uføregrad 100, 9 prosent hadde uføregrad 50, mens de resterende 8 prosent hadde en uføregrad mellom 50 og 100. Kvinnene hadde gjennomgående en litt lavere uføregrad enn mennene. Ved utgangen av 1975 var det vel 142 000 uførepensjonister i landet. (Figur 10.3.) Nedgangen i tallet på uførepensjonister fra 1972 til 1973 skyldes nedsettelsen av pensjonsalderen fra 70 til 67 år. Fra og med 1973 gikk alle uførepensjonister mellom 67 og 70 år over til å bli alderspensjonister. Tallet på uførepensjonister har vært like stort blant menn og kvinner, alle aldersgrupper sett under ett. Figur 10.3. viser også utviklingen i tallet på uførepensjonister mellom 18 og 66 år i perioden 1968–1975. Tallet har økt jevnt i perioden. I 1975 var det 70 prosent flere uførepensjonister enn i 1968.

For aldersgruppene under 30 år var uførefrekvensen den samme for begge kjønn. For aldersgruppene fra 30 til 54 år hadde kvinnene litt høyere uførefrekvens enn menn, mens mennene hadde høyest uførefrekvens i gruppene over 54 år. 79 prosent av uførepensjonistene i 1974 var 50 år eller eldre, og 44 prosent var i alderen 60 til 66 år. (Tabell 10.21.)

Figur 10.4. viser utviklingen av uførefrekvensene for menn og kvinner i aldersgruppene over 40 år. I aldersgruppen 40–49 år har uførefrekvensen steget fra 2,4 til 3,7 pr. 100 menn i tidsrommet 1968–1975, mens kvinnenes frekvens har steget fra 2,7 til 4,5. Kvinner og menn hadde omtrent samme uførefrekvens i aldersgruppen 55–59 år. Her økte uførefrekvensen for menn fra 6,6 i 1968 til 12,9 i 1975, dvs. en fordobling på 7 år. Også i aldersgruppen 60–64 år for menn er uføre-

frekvensen nær fordoblet i perioden 1968–1975. Den økte fra 11,8 pr. 100 menn i 1968 til 21,3 pr. 100 i 1975. Blant kvinnene mellom 60 og 64 år var det 17,9 uførepensjonister pr. 100 kvinner i 1975. Dette er en økning på 60 prosent fra 1968. I den eldste aldersgruppen, 65–66 år, er mennenes uførefrekvens langt høyere enn kvinnenes, og tallet på pensjonister pr. 100 menn har økt mye

Figur 10.3. Uførepensjonister pr. 31. desember *Disability pensioners per 31 December*

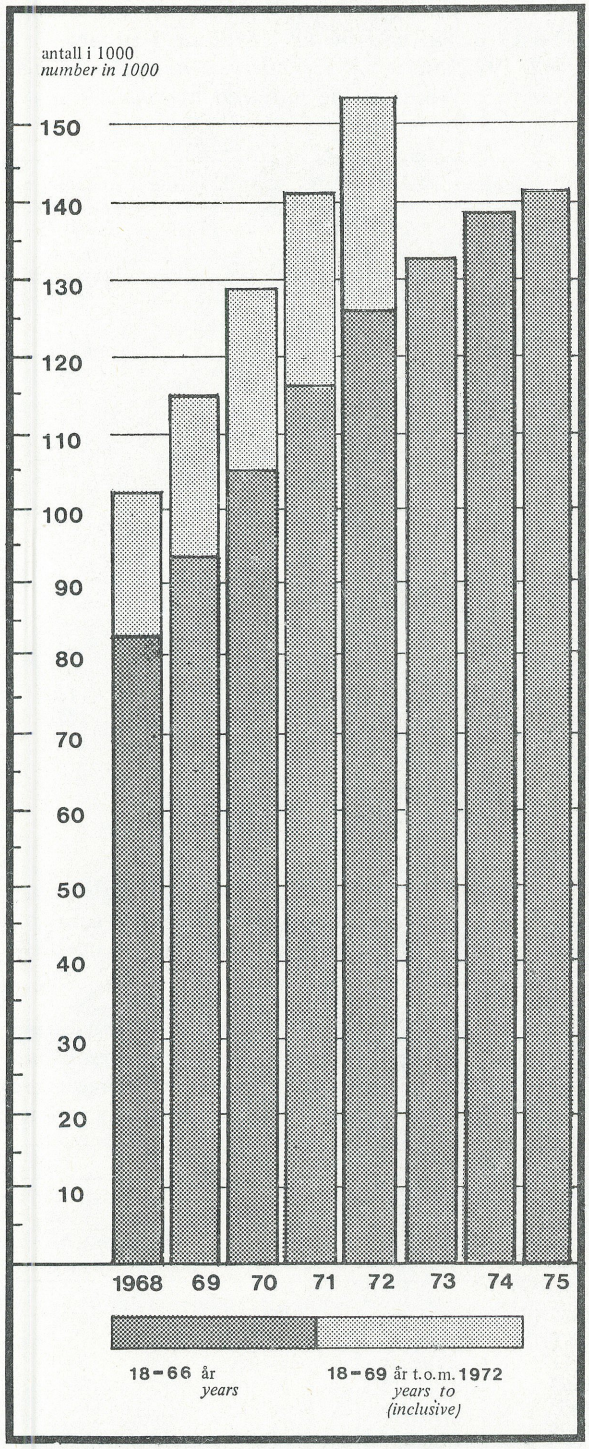

Kilde: Rikstrygdeverkets årsmelding. *Source: The Anuual Report from the National Insurance Institution.*

Figur 10.4. Uførepensjonister pr. 100 menn og pr. 100 kvinner i forskjellige aldersgrupper *Disability pensioners per 100 men and per 100 women of different ages*

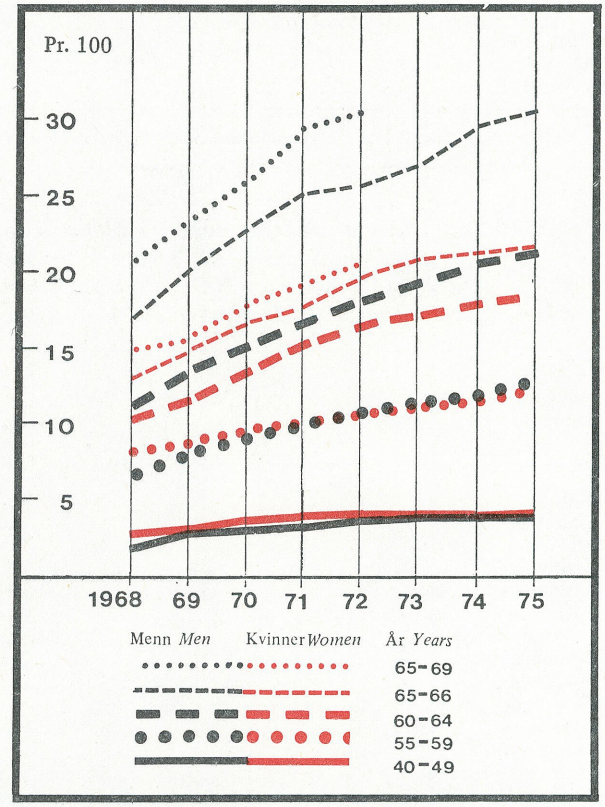

Kilde: Rikstrygdeverkets årsmelding. *Source: The Annual Report from the National Insurance Institution.*

sterkere enn tallet på pensjonister pr. 100 kvinner i perioden 1968–1975. Av 100 menn i aldersgruppen 65–66 år var 30 uførepensjonister i 1975, mens 22 av 100 kvinner i samme aldersgruppe hadde uførepensjon. Figur 10.4 viser også utviklingen av uførefrekvensene for menn og kvinner i alderen 65–69 år fra 1968 til og med 1972. Fra 1. januar 1973 ble pensjonsalderen senket fra 70 til 67 år.

Det er store geografiske forskjeller når det gjelder uførefrekvenser. Tabell 10.22 viser hyppigheten av uførepensjonister i hvert fylke sammenliknet med landsgjennomsnittet. Tabellen gjelder menn og kvinner i aldersgruppene 40–49 år og 65–66 år i 1975. Hvis andelen uførepensjonister i alders- og kjønnsgruppen er den samme i fylket som i landet, som under ett blir prosenttallet 100, er andelen i fylket større enn landsgjennomsnittet, blir prosenttallet tilsvarende større enn 100, og er andelen i fylket mindre enn landsgjennomsnittet blir prosenttallet for vedkommende fylke mindre enn 100.

I forhold til folkemengden i aldersgruppen 40–49 år var det flest uførepensjonister i Finnmark både blant kvinner og menn. Troms og Telemark hadde også relativt svært mange uførepensjonister. De samme tre fylkene hadde også

Tabell 10.21. Uførepensjonister pr. 31. desember 1975 fordelt etter alder og kjønn *Disability pensioners per 31 December 1975, by sex and age*

	I alt *Total*	18–19 år *years*	20–29 år *years*	30–39 år *years*	40–49 år *years*	50–54 år *years*	55–59 år *years*	60–64 år *years*	65–66 år *years*
I alt *Total*	142 542	469	5 379	7 537	16 964	19 373	29 677	42 517	20 626
Menn *Males*	72 062	280	2 826	3 597	7 780	9 262	14 690	22 313	11 314
Kvinner *Females*	70 480	189	2 553	3 940	9 184	10 111	14 987	20 204	9 312

Kilde: Rikstrygdeverkets årsmelding. *Source: The Annual Report from The National Insurance Institution.*

Tabell 10.22. Andel uførepensjonister i aldersgruppene 40—49 år og 65—66 år i fylkene i prosent av landsgjennomsnittet. Kvinner og menn, 31/12 1975 *Share of disability pensioners at age 40—49 years and 65—66 years in the counties in per cent of the national average. Women and men, 31 December 1975*

Fylke *County*	Menn *Males*		Kvinner *Females*	
	40–49 år *years*	65–66 år *years*	40–49 år *years*	65–66 år *years*
Østfold	100	106	116	104
Akershus	52	80	68	95
Oslo	85	82	105	113
Hedmark	120	105	97	92
Oppland	100	102	82	77
Buskerud	87	101	80	90
Vestfold	88	100	88	94
Telemark	142	123	127	105
Aust-Agder	111	101	106	89
Vest-Agder	106	99	97	107
Rogaland	91	97	89	93
Hordaland	101	90	99	103
Sogn og Fjordane	93	86	73	65
Møre og Romsdal	92	99	104	101
Sør-Trøndelag	109	98	105	102
Nord-Trøndelag	116	117	123	97
Nordland	126	119	117	97
Troms	151	128	130	116
Finnmark	176	167	184	142
I alt *Total*	100	100	100	100

Kilde: Rikstrygdeverkets årsmelding. *Source: The Annual Report from The National Insurance Institution.*

relativt flest uførepensjonister i aldersgruppen 65–66 år, men her var forskjellen fra landsgjennomsnittet mindre. Akershus var det fylket som hadde færrest uførepensjonister i forhold til folketallet både for menn og kvinner. Oslo lå godt under gjennomsnittet når det gjaldt menn, mens kvinnenes uførefrekvens var ganske høy.

De store geografiske forskjellene kan nok for en stor del forklares ut fra forskjeller i næringsstruktur og arbeidstilbud. Uføregraden for personer som søker uførepensjon skal fastsettes både på grunnlag av helsemessige og ervervsmessige vurderinger. Distrikter med få arbeidsplasser eller et lite variert arbeidstilbud med fysisk krevende jobber vil kunne gi grunnlag for en høy andel uførepensjonister. I slike tilfeller kan høy uførefrekvens gi uttrykk for «skjult arbeidsledighet».

I 1975 mottok knapt 67 000 personer grunnstønad og/eller hjelpestønad fra folketrygden på grunn av uførhet. (Tabell 10.23.) Grunnstønad ytes dersom den sykdom, skade eller lyte vedkommende lider av medfører ekstra utgifter av betydning. Hjelpestønad ytes til den som på grunn av uførhet må ha særskilt tilsyn og pleie

Tabell 10.23. Personer som mottar grunnstønad og/eller hjeldestønad på grunn av uførhet *Number of persons receiving basic and/or supplementary allowance for disability*

År *Year*	I alt *Total*	Av dette uten uførepensjon *Of which without disability pensjon*
1967	25 146	14 244
1970	39 516	23 778
1972	53 070	32 181
1973	57 402	38 729
1974	63 018	43 008
1975	66 784	45 930

Kilde: Rikstrygdeverkets årsmelding. *Source: The Annual Report from The National Insurance Institution.*

eller hjelp i hjemmet. 14 prosent av uførepensjonistene hadde slik stønad i tillegg til uførepensjon, mens knapt 46 000 personer uten uførepensjon fikk grunnstønad og/eller hjelpestønad.

Tiltak for eldre

Alderspensjon

Lov om alderstrygd fra 1936 ble avløst av bestemmelser om alderspensjon etter lov om folketrygd fra 1. januar 1967. Fra og med 1973 ble den alminnelige pensjonsalder senket til 67 år, mens den tidligere var 70 år. Alderspensjon består av grunnpensjon, tilleggspensjon/særtillegg og kompensasjonstillegg. Hertil kommer eventuelt forsørgingstillegg og ventetillegg. Full grunnpensjon til enslig svarer til grunnbeløpet i folketrygden, og dette reguleres i takt med den økonomiske utvikling i samfunnet. Tilleggspensjonen er avhengig av den pensjonsgivende inntekt en har hatt i den yrkesaktive periode og hvor lenge en har vært yrkesaktiv. For å få full tilleggspensjon kreves en opptjeningstid på 40 år. I tillegg til grunnpensjon ytes et kompensasjons-

Tabell 10.24. Folketrygd/alderspensjon. Pensjonister etter kjønn og alder pr. 31. desember
National Insurance. Old-age pensions. Pensioners by sex and age per 31 December

	1965	1970	1972[1]	1973[2]	1974	1975
Alderspensjonister i alt *Pensioners, total*	252 413	334 660	346 362	441 630	453 265	464 164
Alderspensjonister i prosent av befolkningen *Pensioners in per cent of the population*	6,8	8,6	8,8	11,1	11,3	11,6
Kjønn: *Sex:*						
Menn *Males*	..	138 407	143 991	182 809	187 516	192 018
Kvinner *Females*	..	196 259	202 371	258 821	265 749	272 146
Alder: *Age:*						
Under 70 år *years*	..	7 388	3 036	90 314	93 324	96 971
70–79 år *years*	..	239 753	251 070	265 770	260 876	264 577
80–89 » »	..	78 774	83 360	86 420	89 532	92 819
90 år og over *years and more*	..	8 743	8 897	9 126	9 533	9 797

[1] Inklusive førtidsalderspensjon. [2] Pensjonsalderen ble senket fra 70 til 67 år 1. januar 1973.
[1] *Including anticipated old age pension.* [2] *The pension age was lowered from 70 to 67 years 1 January 1973.*
Kilde: Rikstrygdeverkets årsmelding. *Source: The Annual Report from The National Insurance Institution.*

Tabell 10.25. Folketrygden. Satser for full grunnpensjon, kompensasjonstillegg og fullt særtillegg for enslige og ektepar. Deflaterte indekser[1] for grunnpensjon (med særtillegg og kompensasjonstillegg) for enslige og ektepar og deflatert indeks[1] for gjennomsnittlig timefortjeneste for menn i industrien. 1967 = 100 *National Insurance. Rates for full basic pension, compensation supplement and special supplement for singles and married couples. Index[1] number of deflated basic pension (with supplements) for singles and married couples and index[1] number of deflated average hourly earnings for workers (men) in the industry. 1967 = 100*

År *Year*	Grunnpensjon *Basic pension*		Kompensasjonstillegg *Compensation supplement*		Særtillegg *Special supplement*		Sum grunnpensjon, særtillegg og kompensasjonstillegg *Sum, basic pension, compensation supplement and special supplement*		Deflatert indeks[1] for *Index[1] number of deflated*		
									Grunnpensjon med tillegg *Basic pension with supplements*		Gjennomsnittlig timefortjeneste for menn i industrien *Average hourly earnings for workers (males) in the industry*
	Enslig *Single*	Ektepar *Married couple*	Enslig *Single*	Ektepar *Married couple*	Enslig *Single*	Ektepar *Married couple*	Enslig *Single*	Ektepar *Married couple*	Enslig *Single*	Ektepar *Married couple*	
1967	5 400	8 100	—	—	—	—	5 400	8 100	100	100	100
1969	6 400	9 600	—	—	240	480	6 640	10 080	115	116	111
1/5–31/12 1971	7 500	11 250	500	750	1 050	2 100	9 050	14 100	134	139	119
1973	8 500	12 750	500	750	1 445	2 720	10 445	16 220	134	139	124
1/5–31/12 1974	9 700	14 550	500	750	1 649	3 104	11 849	18 404	139	144	133
1/5–31/12 1975	11 000	16 500	500	750	1 980	3 686	13 480	20 936	145	146	143
1/5–31/12 1976	12 100	18 150	500	750	3 025	5 808	15 625	24 708	151[2]	159[2]	..

[1] Deflatert med utgangspunkt i konsumprisindeksen. [2] Konsumprisindeksen pr. 1. mai 1976.
[1] *Deflated with the consumer price index.* [2] *Consumer price index per 1 May 1976.*
Kilder: Rikstrygdeverkets årsmelding, Statistisk månedshefte. *Sources: The Annual Report from The National Insurance Institution and Monthly Bulletin.*

tillegg til alle pensjonistene i folketrygden. De med liten eller ingen tilleggspensjon får også et gradert særtillegg. Ved utgangen av 1975 hadde 464 000 personer alderspensjon. (Tabell 10.24.) Av alderspensjonistene i 1975 var 21 prosent under 70 år, 57 prosent i alderen 70–79 år, 20 prosent i alderen 80–89 år og 2 prosent var 90 år eller eldre. Vel 30 prosent av alderspensjonistene hadde tilleggspensjon. Av alle menn i aldersgruppen 67–69 år tok ca. 85 prosent ut sin alderspensjon, mens det tilsvarende tall for kvinner i samme aldersgruppe var 97 prosent.

Fra 1967 til 1976 har grunnbeløpet økt fra 5 400 kroner til 12 100 kroner. (Tabell 10.25.) For enslige har summen av grunnpensjon, kompensasjonstillegg og fullt særtillegg økt fra 5 400 kroner til 15 625 kroner og for ektepar har dette beløpet økt fra 8 100 kroner til 24 708 kroner. Hvis en korrigerer grunnpensjonen med fulle tillegg for prisstigningen i perioden (økningen i konsumprisindeksen) har denne økt med vel 50 prosent fra 1967 til 1976, dvs. en økning i realinntekt på vel 50 prosent. Økningen har vært noe større for ektepar enn for enslige. Realverdien av grunnpensjonen med fulle tillegg har økt litt raskere enn den gjennomsnittlige timefortjeneste for voksne menn i industrien fra 1967 til 1975.

Grunnpensjon med fulle tillegg er minimumsinntekt for alderspensjonister. Som før nevnt har ca. 30 prosent av alderspensjonistene tilleggspensjon, og en del pensjonister har også andre inntektskilder (inntekt av arbeid eller formue). Vi viser her til tall for yrkesprosenter for eldre i kapitlet om arbeidsliv og til tall for inntektsforhold i kapitlet om inntekt og forbruk.

Andre pensjonsordninger

Også andre pensjonsordninger er av stor betydning for de eldres levekår. Den pensjonsordning som omfatter flest pensjonister utenom folketrygden er Statens pensjonskasse. Ved utgangen av 1975 mottok 81 907 personer pensjon fra Statens pensjonskasse. Av disse hadde 55 prosent alderspensjoner, 32 prosent enke-/enkemannspensjoner og 10 prosent invalidepensjoner. 53 prosent av pensjonistene var kvinner og 47 prosent var menn. Pensjoner fra Statens pensjonskasse er samordnet med folketrygden.

Ved siden av den alminnelige alderspensjonering finnes det også pensjonsordninger som er opprettet for å ivareta enkelte yrkesgruppers spesielle behov for bl. a. tidligere pensjonering. Disse er pensjonstrygden for sjømenn, pensjonstrygden for fiskere, pensjonstrygden for skogsarbeidere, krigspensjoneringen for militærpersoner og krigspensjoneringen for hjemmestyrkepersonell og sivilpersoner. I 1975 hadde disse pensjonsordningene følgende antall pensjonister:

Pensjonsordning	*Antall pensjonister*
Pensjonstrygden for sjømenn	30 540
Pensjonstrygden for fiskere	2 852
Pensjonstrygden for skogsarbeidere ...	1 132
Krigspensjoneringen for militærpersoner	4 120
Krigspensjoneringen for hjemmestyrkepersonell og sivilpersoner	13 208

Aldershjem og trygdeboliger

Tallet på aldershjem og aldershjemsavdelinger i sykehjem for eldre og tallet på plasser i disse har sunket svakt de siste årene en har tall for. Nedgangen skyldes at samtidig som det er bygget nye aldershjem, er noen nedlagt på grunn av dårlig standard, mens andre helt eller delvis er omgjort til sykehjem.

I 1974 var det 723 aldershjem og aldershjemsavdelinger med ca. 16 000 plasser. (Tabell 10.26.)

Tabell 10.26. Aldershjem og aldershjemsavdelinger i sykehjem for eldre *Old people's homes and old-age departments in combined institutions*

	1970	1972	1973	1974
Hjem *Homes*	776	725	726	723
Plasser *Beds*	18 085	16 310	16 304	15 939

Kilde: NOS Sosialhjelpstatistikk. *Source: NOS Social Care Statistics.*

Somatiske sykehjem og sykehjemsavdelinger har mye til felles med aldershjem m.h.t. klientellet. Ofte er det institusjonens utstyr og bemanning som avgjør om den kalles sykehjem eller aldershjem.

Av pasienttellingen i 1970 fremgår at av i alt 13 000 pasienter i somatiske sykehjem var 96 prosent over 60 år.

Pasienttellingen viser at pensjonærene i aldershjem var svært gamle. 55 prosent av alle som bodde i aldershjem var 80 år eller over og bare 12 prosent var under 70 år. Akkurat den samme aldersfordeling hadde pasientene i sykehjem og sykehjemsavdelinger.

Norsk Gerontologisk Institutt foretok høsten 1974 en undersøkelse om landets trygdeleiligheter. Pr. 1. september 1974 var det 12 681 trygdeleiligheter og disse gav plass for ca. 16 700 pensjonister. 62 prosent av leilighetene var for enslige, 28 prosent var for ektepar og 10 prosent av leilighetene var både for enslige og ektepar. Trygdeleilighetene, aldershjemmene og sykehjemmene gav i 1974 til sammen plass for ca. 46 000 pensjonister, og dette var 10 prosent av alle personer over pensjonsalderen.

Andre aktuelle hjelpetiltak for eldre er hjemmehjelp for eldre og uføre og hjemmesykepleie som er omtalt i avsnittet om kommunale hjelpetjenester. En del av alderspensjonistene mottar også sosialhjelp, som blir omtalt i neste avsnitt.

Sosialhjelp

Lov om sosial omsorg trådte i kraft 1. januar 1965. Denne loven avløste forsorgsloven fra 1900 som hadde bestått uendret til da. Sosialhjelpsstatistikken omfatter bare dem som får hjelp

Tabell 10.27. Stønadsmottakere med sosialhjelp, andel av stønadsmottakere med bidrag og gjennomsnittlig bidrag pr. måned *Recipients of social support. Recipients of economic contribution. Average contribution a month*

År *Year*	Stønadsmottakere *Recipients*			Stønadsmottakere med økonomisk bidrag. Prosent[2] *Recipients of economic contribution. Per cent*[2]	Gjennomsnittlig bidrag pr. måned. Kr *Average contribution a month. Kroner*	Personer under sosial omsorg i alt[3] *Persons of social support, total*[3]
	I alt *Total*	Stønadens art *Nature of assistance*				
		Økonomisk stønad *Economic assistance*	Andre ytelser[1] *Other assistance*[1]			
1966	32 010	29 766	2 244	85,9	..	65 170
1970	37 160	33 359	3 801	77,6	364	74 300
1972	44 724	40 859	3 865	77,6	428	90 500
1973	47 846	44 065	3 781	77,8	460	100 250
1974	45 725	42 276	3 449	75,9	475	94 230

[1] Stønadsmottakere plassert i arbeidshjem, vernet bedrift, i aldershjem eller privat pleie. [2] Prosent av alle stønadsmottakere. [3] Inklusive personer forsørget av stønadsmottaker. Anslag.
[1] *Recipients being placed in workhouses, sheltered employment in business enterprises, homes for the aged, nursing homes or private care.* [2] *Per cent of all recipients.* [3] *Including dependents of recipients. Estimated numbers.*
Kilde: NOS Sosialhjelpstatistikk. *Source: NOS Social Care Statistics.*

Tabell 10.28. Stønadsmottakere etter ekteskapelig status og forsørgelsesbyrde. Prosent *Recipients of social support, by marital status and dependents. Per cent*

År *Year*	I alt *Total*	Ugift *Unmarried*	Gifte samboende *Married, living together*	Gifte ikke samboende *Married, not living together*	Separert, skilt *Separated, divorced*	Enke, enkemann *Widow, widower*	Uoppgitt *Unknown*	Med forsørgelsesbyrde. Prosent *With dependents. Per cent*
1968	100	31,0	30,4	3,3	20,3	10,5	4,5	43,1
1972	100	30,4	25,8	2,4	22,1	10,7	8,6	45,3
1973	100	33,6	27,2	2,3	23,5	10,1	3,3	47,6
1974	100	31,9	25,2	2,5	23,5	9,8	7,1	46,9

Kilde: NOS Sosialhjelpstatistikk. *Source: NOS Social Care Statistics.*

etter § 3 i lov om sosial omsorg. Etter denne paragrafen ytes sosialhjelp til den som ikke er i stand til å sørge for sitt livsopphold eller til å dra omsorg for seg selv. Ytelsen kan bestå i økonomisk stønad (bidrag, lån eller garanti for lån) eller andre former for hjelp, som f. eks. plassering i aldershjem, sykehjem, vernet bedrift eller privat pleie. Loven gir kommunene pålegg om å yte sosialhjelp når vilkårene for dette er til stede. Sosialstyrene skal vurdere og ta standpunkt til søkerens behov for hjelp, og administrasjonen av sosialstyrenes virksomhet er lagt til sosialkontorene i kommunene. Satsene for sosialhjelp (økonomisk stønad) varierer mellom kommunene og er ofte avhengig av kommunenes økonomi.

De statistiske opplysningene om sosialhjelp er hentet fra NOS Sosialhjelpstatistikk. Oppgaveinngangen til denne statistikken er mangelfull. Flere forhold tyder på at mange tilfeller ikke blir registrert, slik at oppgavene over antall stønadstilfeller antakelig ligger for lavt.

Sosialkontorene administrerer også stønadene etter midlertidig lov om stønad til fraskilte og separerte (se avsnittet om etterlatte og enslige forsørgere). Det er mulig at en del av de som er gitt stønad etter denne loven er kommet med i tallene for sosialhjelpsmottakerne.

Ofte betraktes sosialhjelpen som en suppleringsordning til det øvrige statlige trygdesystem i den forstand at de som har behov for hjelp, men som faller utenfor de rammer som dekkes av trygdesystemet for øvrig, her likevel skal ha en mulighet for å få hjelp.

Sosialhjelp ytes ofte som forskudd på trygdeytelser, og en stor andel av dem som mottar sosialhjelp, mottar også ytelser fra de statlige trygdeordninger.

I 1974 var det knapt 46 000 stønadsmottakere med sosialhjelp. (Tabell 10.27.) Dette var en økning på vel 40 prosent fra 1966, men nedgang fra året før. 92 prosent av stønadsmottakerne i 1974 fikk økonomisk stønad (bidrag, lån, garanti for lån), mens bare 8 prosent fikk andre former for hjelp som sosialkontorene kan gi etter lovens § 3. Andelen av mottakere med andre ytelser enn økonomisk stønad har sunket svakt fra 1970 til 1974. De fleste som fikk økonomisk stønad fikk bidrag, og gjennomsnittlig var bidragene i 1974 475 kroner pr. måned.

De månedlige bidragsbeløpene varierte i størrelse etter familietype og etter hvor langvarig stønaden var. De som mottok bidrag over en lengre periode, hadde det høyeste bidrag pr. måned. Av alle som mottok bidrag i 1974 hadde 37

Figur 10.5. Sosialhjelpsmottakere etter alder. Prosent *Recipients of social support, by age. Per cent*

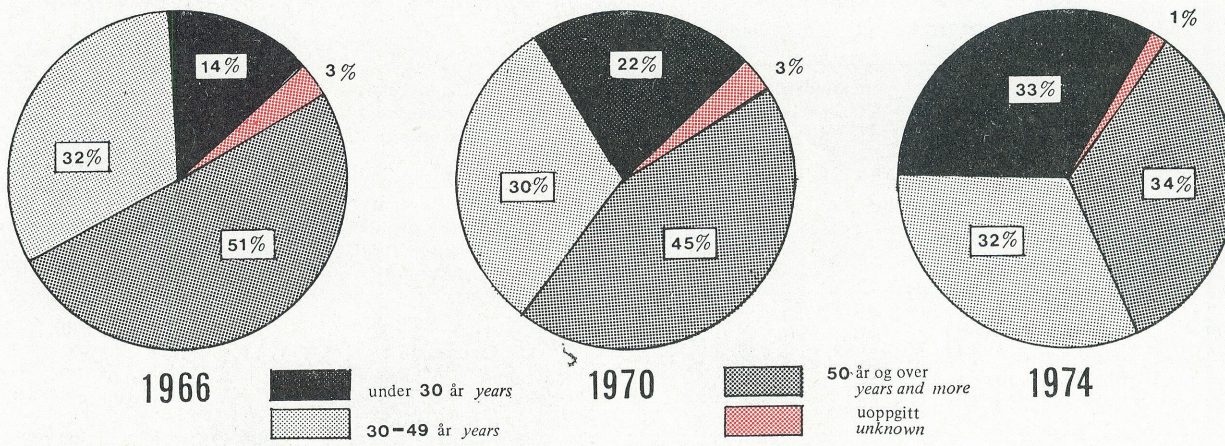

Kilde: NOS Sosialhjelpstatistikk. *Source: NOS Social Care Statistics.*

Tabell 10.29. Sosialhjelpsmottakere etter arbeidssituasjon og familietype. 1974 *Recipients of social support, by working situation and type of family. 1974*

Familietype *Type of family*	I alt *Total*	I prosent *In per cent*	I arbeid *Working*	Delvis i arbeid *Partly working*	Ikke i arbeid *Not working*	Uoppgitt *Unknown*
Enslig mann uten forsørgelesbyrde *Single man without dependents*	12 637	28	910	1 658	8 906	1 163
Enslig kvinne uten forsørgelsesbyrde *Single woman without dependents*	8 174	18	378	561	6 675	560
Gifte samboende med barn under 18 år *Married, living together with children less than 18 years*	7 322	16	2 866	1 239	2 867	350
Gifte samboende uten barn under 18 år *Married, living together without children less than 18 years*	4 214	9	414	403	3 056	341
Enslig mann med barn under 18 år *Single man with children less than 18 years*	933	2	294	167	434	38
Enslig kvinne med barn under 18 år *Single woman with children less than 18 years*	7 202	16	933	863	5 076	330
Andre[1] *Others*[1]	5 243	11	286	260	2 110	2 587
I alt *Total*	45 725	100	6 081	5 151	29 124	5 369
I prosent *In per cent*	100		13	11	64	12

[1] Omfatter stønadsmottakere med uoppgitt ekteskapelig status, gifte ikke samboende og enslige forsørgere når forsørgede er over 18 år.

[1] *Include recipients with unknown marital status, married not living together and single persons with dependents more than 18 years of age.*

Kilde: NOS Sosialhjelpstatistikk. *Source: NOS Social Care Statistics.*

prosent bidrag i 1 måned, 24 prosent i 2–3 måneder, 23 prosent i 4–9 måneder og 15 prosent hadde bidrag i 10–12 måneder.

I 1974 var 94 000 personer stønadsmottakere eller forsørget av stønadsmottaker med sosialhjelp. Dette er 2,4 prosent av befolkningen. (Tabell 10.27.)

Sosialhjelpmottakernes fordeling etter ekteskapelig status er ulik den tilsvarende fordeling i hele befolkningen. Mens 62 prosent av befolkningen over 15 år var gift i 1974, var bare 28 prosent av sosialhjelpsmottakerne gift. (Tabell 10.28.) 24 prosent av sosialhjelpsmottakerne var skilte eller separerte mens dette bare gjaldt 3 prosent av befolkningen over 15 år. 32 prosent av sosialhjelpsmottakerne var ugift, mens 27 prosent av befolkningen over 15 år var ugift. Av alle stønadsmottakere med sosialhjelp i 1974 hadde 47 prosent forsørgelsesbyrde.

Ulikheten i fordelingen etter ekteskapelig status mellom sosialhjelpsmottakerne og hele befolkningen over 15 år kan ikke forklares ut fra forskjeller i aldersfordelingen mellom gruppene. Aldersfordelingen blant sosialhjelpsmottakerne er ganske lik aldersfordelingen blant hele befolkningen over 15 år.

Fra 1966 til 1974 har det skjedd store endringer i aldersfordelingen hos sosialhjelpsmottakerne. (Fig. 10.5.) Gruppen under 30 år har økt sin andel fra 14 prosent til 33 prosent, aldersgruppen 30–49 år har hatt en konstant andel på 32 prosent mens andelen for gruppen 50 år og over har sunket fra 51 prosent til 34 prosent. I forhold til befolkningen over 15 år er gruppen over 50 år underrepersentert mens gruppene under 30 år og 30–49 år er noe overrepresentert. Reduksjonen av de eldste gruppenes andel av sosialhjelpsmottakerne skyldes nok for en del nedsettelsen av pensjonsalderen i 1973 og at flere er fanget inn av andre sosialpolitiske tiltak.

Tabell 10.30. Meldte alkoholmisbrukere og tilfeller behandlet av edruskapsnemndene, etter hjelpetiltak *Persons reported and cases dealt with by the temperance boards, by action taken*

År *Year*	Meldte i alt *Reported, total*	Tilfeller behandlet av edruskapsnemndene *Cases dealt with by the temperance boards*					
		I alt *Total*	Gitt råd og veiledning *Advised*	Gitt aversan behandling *Given antabuse treatment*	Meldt inn i avholdslag eller losje *Joined temperance society*	Fratatt rådighet over lønn *Deprived of of free disposal of wages*	Besluttet innlagt i institusjon *Admitted to institution*
1969	14 626	10 715	6 177	874	62	50	3 552
1971	16 530	15 874	8 056	1 248	93	872	5 605
1973	18 684	16 996	8 963	843	57	226	6 907
1975	23 858	21 178	11 212	649	67	233	9 017

Kilde: NOS Alkohol og andre rusmidler. *Source: NOS Alcohol and Drugs.*

Tabell 10.31. Pasienter i offentlige og godkjente private institusjoner for alkoholikere, etter institusjonstype i 1975 *Patients in institutions for alcoholics owned or authorized by Central government. 1975*

Institusjonstype *Type of institution*	Institusjoner *Institutions*	Effektive plasser pr. 31/12 *Effective places at the end of the year*	Innlagte pasienter i 1975 *Patients admitted in 1975*	Pasienter pr. 31/12 *Patients at the end of the year*
Avrusningsstasjoner *Detoxication stations.*	6	120	7 565	111
Sykeavdelinger *Sections for medical treatment*	2	25	861	25
Klinikker *Clinics*	10	262	3 611	200
Kursteder *Sanatories*	20	651	2 647	628
Tilsynshjem *Supervision homes*	16	398	1 456	366
Vernehjem *Protection homes*	28	859	1 505	842
I alt *Total*	82	2 315	17 645	2 172

Kilde: NOS Alkohol og andre rusmidler. *Source: NOS Alcohol and Drugs.*

I 1974 var 28 prosent av de som mottok hjelp enslige menn og 18 prosent var enslige kvinner. (Tabell 10.29.) Gruppen enslige menn uten forsørgelsesbyrde var sterkt overrepresentert i forhold til deres andel i befolkningen, mens det var samsvar mellom enslige kvinners andel av sosialhjelpsmottakerne og befolkningen. 16 prosent av stønadsmottakerne var gifte samboende og hadde barn under 18 år. Denne gruppen er sterkt underrepresentert blant sosialhjelpsmottakerne i forhold til befolkningen. Enslige kvinner med barn under 18 år utgjorde 16 prosent av alle med sosialhjelp i 1974. Bare 5 prosent av familiene i Norge i 1974 var enslige kvinner med barn, slik at denne gruppen var overrepresentert blant sosialhjelpsmottakerne. Av alle som fikk sosialhjelp i 1974 var hele 64 prosent helt uten arbeid da hjelp ble gitt. 13 prosent var i arbeid og 11 prosent var delvis i arbeid. 12 prosent hadde ikke gitt opplysninger om arbeidssituasjon.

Finnmark og Oslo var de fylkene som hadde flest sosialhjelpsmottakere i forhold til befolkningen, mens Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal hadde færrest mottakere pr. innbygger.

Offentlig omsorg for alkohol- og stoffmisbrukere

Ifølge lov om edruskapsvern og edruskapsnemnder skal det i hver kommune være en edruskapsnemnd som har til oppgave å virke for å bedre edruskapsforholdene og å ta seg av personer med alkoholproblemer. Oppgaver over virksomheten i edruskapsnemndene og over pasienter innlagt i institusjoner for alkoholikere blir innhentet og bearbeidd av Statens Edruskapsdirektorat.

I 1975 ble knapt 24 000 personer meldt til edruskapsnemndene for alkoholmisbruk og vel 21 000 av disse tilfellene ble behandlet av nemndene. (Tabell 10.30.) Ca. halvparten av de personene som ble meldt fikk råd og veiledning mens det for vel 40 prosent av personene ble besluttet innleggelse i institusjon. Antall tilfeller meldt til edruskapsnemndene ble fordoblet fra 1969 til 1975. 93 prosent av alle tilfellene som ble behandlet i 1975 var menn.

I alt var 17 645 pasienter innlagt i institusjoner for alkoholikere i løpet av 1975. Avrusningsstasjonene er typiske institusjoner for korttidsplassering, mens kursteder, tilsynshjem og vernehjem gjennomsnittlig har sine pasienter i ca. 3 måneder. (Tabell 10.31.)

I perioden 1. juli 1973 til 30. juni 1974 foretok Helsedirektoratet en undersøkelse om stoffmisbrukere innlagt i institusjoner. I undersøkelsestiden var i alt 1 291 personer innlagt og 704 av disse hadde hoveddiagnose narkomani. 70 prosent av alle innlagte var i psykiatriske sykehus eller klinikker. 70 prosent av de som var innlagt var under 25 år, og vel 40 prosent var under 20 år.

English summary

The most important information in the second edition of Social Survey is presented in the form of tables and diagrams, which all have complete texts in both English and Norwegian. For the tables as well as for the diagrams, there are reference indices in English (see Index of tables and Index of figures). The text of the publication is closely connected to the data. The purpose of the comments is first and foremost to facilitate the understanding for readers who are not used to this type of information. To a certain extent we are also discussing principles.

The publication is divided into 10 chapters. Chapter 1 is a survey chapter, and chapter 2 gives some background data about the population. Each of the chapters 3–10 treats one living condition area. Each chapter has a short introduction, where main figures are presented in a brief text and summary tables.

Chapter 1: Introduction chapter

The main contents in this introductory chapter is a presentation of a set of 21 social indicators in one comprehensive table (table 1.1). The selected indicators are fetched from the different living condition areas covered in Social Survey. We have analysed different social concerns in each of the chapters 3–10 without considering the situation within the different areas in relation to each other. Table 1.1 represents a first attempt to give a more comprehensive picture of the situation in regard to average living conditions, and to identify possible systematic inequalities over several living condition areas between groups in the population. The table shows the results for the set of the 21 selected indicators when we divide the adult population by sex, by age (4 groups), by marital status (4 groups), by type of municipality (5 groups), by education level (3 groups) and by employment status (5 groups).

This collection of data gives a possible starting-point for an assessment of how the level of living generally varies between the different population groups, and in particular for an estimate of which of the heterogenous groups seem to include rather many «underdogs». However, such a survey also clearly brings out the many principal and practical limitations of using social indicators for the purpose of giving a description of the total situation in regard to living conditions. Not every important aspect of living conditions can be quantified, and the lack of data makes it impossible to quantify indicators for all areas where it would in principle be possible to do so. Our selection of 21 social indicators also raises the question about the validity of the selected indices as indicators, and of whether they all are sufficiently important to be included in this attempt to give a comprehensive picture of the situation.

We have not had any general theory of how to design social indicators and how to use them in a description of living conditions. The introductory chapter intends to

give a picture of what we know about living conditions in Norway and at the same time to give the readers a starting-point for a more general evaluation of the benefit from working with social indicators.

Chapter 2: Population

This chapter is supposed to provide background information for the remaining chapters. We have collected some main figures, which illustrate the growth of the total population (figure 2.1) and the composition by age and sex (figure 2.2), marital status (table 2.11 and figures 2.8 and 2.9) and by geographical area (table 2.10). At the same time we have tried to throw a light upon some important demographic processes: marriages (tables 2.12 and 2.13 and figures 2.3–2.6), divorces (tables 2.12 and 2.13), fertility (tables 2.14–2.17 and figures 2.10–2.12), abortion (tables 2.18 and 2.19), mortality (tables 2.20–2.23), migration (tables 2.24–2.27) and immigration/ emigration (tables 2.28 and 2.29). The growth of population in Norway is decreasing, and with the assumptions chosen for current prognoses, the population will start declining at about the turn of the century. The main reason is that married people get fewer children, and to a certain extent that the trend in marriage rates in the last few years has turned slightly downwards.

The divorce rate has increased a lot since the Second World War, but so has also the remarriage rate for divorced persons. Only 6 per cent of women between 35 and 45 years, are still unmarried, for men the corresponding percentage is about 12. In spite of the fact that about 200 000 people (5 per cent of the total population) migrate between the municipalities each year, the geographic distribution of the population has been relatively stable for the last 15 years.

Chapter 3: Health

In this chapter we focus on three different areas: morbidity, use of health service and resources for the health sector.

Our opinion is that health surveys are the most important source for information about level and distribution of morbidity in the population. To get the best possible picture, we have used different partial measures for morbidity. In the first place we use the term «days with reduced activity» for days where a person has to reduce his usual activity because of disease. The figures for this indicator show an average of about 30 «days with reduced activity» per person per year (table 3.9). Morbidity prevalence is our second measure. Morbidity prevalence is registered by diagnosis. The following groups of diseases are the most prevalent diseases in Norway: diseases in the musculo-skeletal system, cardiovascular diseases and nervous conditions (table 3.13). Dental health is treated as a distinct aspect of morbidity, and we present figures for inequality in dental health between different groups in the population (tables 3.20 and 3.21).

When we gauge the prevalence of morbidity by diagnoses, such a phenomenon as reduced mental well-being will easily be excluded. For this reason, we present figures based upon enquêtes about nervous symptoms such as insomnia, fear, anxiety etc. If we classify this type of trouble as morbidity, nervous diseases turn out to be the most usual disease in Norway. (See table 1.1 in the introductory chapter.)

Morbidity, measured in relation to capability to function in daily life, look after oneself, walk 50 metres etc., is an indicator which we have not taken into consideration. Enquête surveys about health conditions have been carried out in 1968 and 1975. The figures for observed morbidity prevalences in these surveys can give some indications about trends (table 3.12). We are also presenting some figures showing the relationship between family income and sickness (tables 3.15 and 3.16).

The mortality pattern, diagnoses for the recipients of disability pensions, the number of reported epidemical cases are information that can tell us something about the health conditions in a country. But we have not yet found suitable analytical methods for using such data in a survey of living conditions. For this reason we have chosen to present some figures of that type separately (tables 3.22–3.29), as background material for the section about morbidity.

The Norwegian population makes frequent use of the health services (table 3.34). During 1975, each person in Norway had 10 such contacts, including medical consultation — with or without diseases — and dental consultation. The geographical variations in frequency of medical consultation are relatively small (table 3.36).

The distribution of resources within the health sector shows important variations between the counties (tables 3.42 and 3.44). The number of inhabitants per physician, dentist and midwife respectively has decreased evenly over the last 10 years (table 3.43).

Chapter 4: Employment

Employment statistics are characterised by the fact that important variables such as rates of employment areal, unemployment and working time are defined in various ways. We have used census data from 1950, 1960 and 1970 in our description of the development of employment rates for different groups. In 1970, the employment participation rate was 47 per cent for the adult population, 75 per cent for men, and 28 per cent for women (tables 4.5 and 4.6). We have used information from the labour force sample surveys to present figures for the total labour force and to show how the level of education influences the participation rates (tables 4.7 and 4.9). In a separate section we have tried to show how participation in the labour force for married women is influenced by number and age of children (tables 4.10–4.12).

The number of unemployed and the unemployment rate will vary according to whether we count as unemployed only persons registered at the employment office or if we use the estimates from the labour force surveys (figure 4.3 and tables 4.14 and 4.15). A third measure for unemployment is the number of all those who have experienced unemployment sometime during the year. Our figures show that 10 per cent of the labour force had that kind of experience in 1973.

Men and women have inequal average working hours per week, 44 hours and 31 hours respectively in 1975 (table 4.17).

As an important part of the description of employment in an extended sense, we have figures for the extent and distribution of household work and family care (tables 4.18 and 4.21).

The quality of working life is an area where we lack valid indicators and methods for collecting information. We have in this edition given figures for the number out of all wage earners that have specified advantages in their job (table 4.24) and the number that experience onerous working conditions (table 4.25). We have also figures for travelling time to work, shiftwork, injuries and changes of working place (tables 4.22, 4.23, 4.26 and 4.27).

Chapter 5: Income and consumption

In this chapter we have used a substantial part of the text to explain what is covered by the income concepts used in our presentation. All the income concepts used are derived from the information collected in connection with the tax assessment, and because of this, there will be many types of income which are not covered by our income concepts.

The chapter has a section with figures for the development in total income (pre-tax), and where also inequalities in personal income are pointed out (tables 5.6–5.11). Our opinion is that in a description of living conditions the best way to monitor the income situation is to use figures for the disposable income per household. Also for this concept, we have tried to throw a light upon development and distribution (tables 5.12–5.16). The disposable income per household has increased from an average of 38 thousand kroner in 1967 to 40 thousand kroner in 1973, measured in fixed (1975-)prices. The inequalities of income between people and between households can be illustrated in different ways. The 10 per cent having the highest income among income earners and households in 1973, had respectively 27 per cent and 22 per cent of total income. The income varies according to age, sex and socio-economic group both for people and for households.

The figures for level and development in the property of the population are based upon definitions which are not very well fittet for our purpose. Nevertheless, we use some of them (table 5.17).

The figures for development in private consumption show the decline in the proportion of food expenditure as a part of total consumption (table 5.18). The figures are taken from the national accounts, while the figures for the pattern of consumption of different groups are taken from the survey of consumer expenditure 1973 (tables 5.19–5.22). One aspect of the material standard of the population is the extent of ownership of durable consumer goods. We have made a separate section revealing the development and the inequalities in ownership of some such goods (tables 5.23–5.27). With most of the durables, the inhabitants of the three biggest cities in Norway are relatively less well equipped than people living in sparsely populated areas.

Chapter 6: Education

The importance of education today can be illustrated by the fact that 20 per cent of the population are engaged in full-time education, and that the number of participants in adult education constitute 10 per cent of the total population.

We can only present information about participation in organized full-time education, and in some types of adult education. Self-studies, on the job-training and other more informal types of education are not taken into consideration. The official statistics do not show any figures which can gauge the results of education in regard to knowledge.

The proportion of being full-time students among youth between 16 and 24 years has increased significantly from 1965 to 1975 (table 6.7). As a result of the increased tendency to education, the length of education has increased from 1950 to 1970 with an average of 0.8 year.

The number of people participating in education varies according to region (table 6.8 and figures 6.3 and 6.5). We have not any actual figures for the social recruiting to non-compulsory education, but information from 1963 reveals that the recruiting is very inequal. The inequality between the sexes is leveling out (tables 6.11, 6.13, 6.17 and 6.20). But within secondary general schools, vocational schools and at the universities, there is still a difference between sex in regard to choise of field of study (tables 6.14, 6.17 and 6.20).

Chapter 7: Housing

Our description of housing conditions is characterized by the traditional indicators. We give figures for the extent of living density and lack of sanitary standard (tables 7.6 and 7.7), and for how these conditions have developed in later years. We lack figures and concepts for the welfare aspects of the environment of the dwelling. We have

included figures for travel time to grocery store, doctor, dentist and pharmacy (tables 7.15 and 7.17), the possibility of using public transportation from the dwelling (table 7.14) and distance to primary school for the families who have small children (table 7.16). Noise may be a serious environmental problem. We have figures for how many are bothered by noise from traffic (table 7.19).

In a separate section we have collected information about ownership of dwellings (figure 7.4), use of the dwelling (table 7.12) and the expenditure to rent, fuel and power (table 7.11). As background information we have shown how the population is distributed over the different types of dwellings (table 7.5).

In 1970, 63 per cent of the households lived in single family detached dwellings or semidetached family houses. 28 per cent lived in dwellings without private W.C. In 1970 10 per cent of the households lived in dwellings with more than one person per room, including the kitchen. On the other hand, 25 per cent of all persons lived in dwellings with more than one person per room in 1973, if we do not take the kitchen into consideration. 60 per cent of the households own their dwelling. On an average for the whole population and for all weekdays 16.5 hours out of 24 are spent in the dwelling. Traffic noise is especially bothering for the households in the big cities, where 19 per cent are bothered by noise, while the figure is only 4 per cent for sparsely populated areas.

Chapter 8: Leisure time

The chapter about leisure time focuses on three different aspects. First we present figures for leisure time activities. Here we have included the participation in leisure time activities (tables 8.4 and 8.5), holidays and weekend journeys (table 8.8 and figure 8.3), differences in time spent on leisure time activities between different groups (tables 8.6 and 8.7), and purposes for which the Norwegian population uses their leisure time (figure 8.4 and tables 8.12, 8.15 and 8.18).

As an average, for the population 5 hours per day are used for leisure time activities. Measured in time, social gathering is the most important leisure time activity. Then comes radio-listening and TV-watching. Participation in activities such as out-door life is difficult to measure by time spent on it. The measure we have used here is the number of participation per year. 82 per cent of the adult population participated more than 30 times in out-door recreation, sport and excercise in 1974. Participation in cultural activities is unevenly distributed in the population. While only 9 per cent of those with the lowest level of education were in the theatre in 1971, 61 per cent of those with the highest education were there.

We also present some figures for political participation and cultural activities in this chapter (tables 8.19, 8.20 and 8.21). Primarily because the data situation does not give any basis for making separate chapters for these areas yet.

Membership in trade unions is the most usual type of membership in organisations. 50 per cent of all adult men and 16 per cent of all women were members in 1971. While 80 per cent of the population voted at the EEC-referendum, only 13 per cent participated in any kind of political meetings about the EEC-question.

Chapter 9: Crime

It is difficult to give a good description of crime as a negative factor in the living conditions of the population. Crime is a burden both for those who commit crimes and get struck by sanctions and for the victims. Particularly about the latter group we know very little. The main reason is that reported crime covers only a part of total crime, and the figures for reported crime do not fit very well as a basis for telling something about which groups are victimized. An inquiry of victims

of certain types of burglary, showed that less than 50 per cent of the victims reported the crime to the police (tables 9.8 and 9.9). Using the figures from the reported crime and the results from victim studies, we are trying to monitor the distribution and the development of crime in Norway from 1965 to 1975. The number of reported crimes has increased distinctly (table 9.10), and especially the number of burglaries (figure 9.1). As a whole, the figures from the different sources give us the impression that the total crime has increased the last 10 years. Within this period the big cities have a much higher rate of crime than other areas (table 9.11). In this chapter we have tried to show which groups have their living conditions influenced by contact with the police in the form of indicted penals (figure 9.6). The resources used by society for law enforcement are also elucidated (table 9.12).

Chapter 10: Social services

For most of the social services, the situation is that there are more people who need or have the right to contributions than there are people who seek and get help. Therefore, the number of recievers within the different sectors is not capable of telling anything precise about the extent of the various social problems. But to recieve contributions from one of the social services is influencing the living conditions of the reciever. Therefore, we have decided to present figures for some social services: Family allowances (table 10.6), Kindergartens (table 10.8), children under protection (10.9), recipients of home-help service (table 10.12), cases of illness compensated from Health Insurance (table 10.16), rehabilitation allowance (table 10.18), disability pensioners (figure 10.3), old-age pensioners (table 10.24), recipients of social support (table 10.27), cases dealt with by the temperance board (table 10.30), patients in institutions for alcoholics (table 10.31).

Kommunegruppering

Grupperingen på kommunetype bygger på oppgaver over kommunenes sentralitet og befolkningens næringstilknytning. Klassifiseringen etter næringsstruktur er foretatt på grunnlag av oppgaver fra tellingen og knytter seg til de registrert bosatte i kommunen. Personer med arbeidssted i kommune A, men med bosted i andre kommuner er altså holdt utenfor ved fastleggingen av næringstallene for kommune A.

Følgende næringer går inn som elementer i kommunetypeinndelingen (bokstaver og navn refererer seg til Standard for næringsgruppering i offentlig norsk statistikk, 1960):

A, B. Jord- og skogbruk m.v.
C, D. Fiske m.v. og hvalfangst (i kommunetypedefinisjonene kalt fiske og fangst)
E, F. Bergverksdrift m.v. og industri (i kommunetypedefinisjonene kalt bare industri)
I,J,K. Varehandel, finansinstitusjoner og eiendomsdrift
L. M. Sjøtransport og annen samferdsel
N, O, P. Offentlig administrasjon og forsvar, offentlig og privat tjenesteyting og personlig tjenesteyting

De tre første hovedgruppene av næringer er i kommunetypeklassifikasjonen med et fellesnavn kalt vareproduserende næringer, mens de tre øvrige er kalt tjenesteytende næringer. Næringenes innbyrdes størrelsesforhold er målt etter tallet på sysselsatte.

For noen av gruppene er det også brukt sentralitet som kriterium for å typebestemme kommunene. Det er nyttet tre betegnelser for sentralitet:

a) Særlig sentralt beliggende betyr at kommunen selv omfatter et landsdelssenter eller ligger innenfor dagpendlingsavstand til et slikt senter.

b) Sentralt beliggende betyr at kommunen omfatter et større tettsted (dvs. folketallet overstiger 10 000) eller ligger innenfor dagpendlingsavstand til et slikt tettsted. Dessuten må kommunen ha en «rimelig» reisetid for en dagsreise til nærmeste landsdelssenter.

c) Kommuner som ikke tilfredsstiller sentralitetskravene til de to nevnte gruppene, er mindre sentralt beliggende.

For de typer der sentralitet ikke er spesielt nevnt (type 1, 4 og 9) i de følgende definisjoner, er dette kriterium ikke trukket inn som grunnlag for typebestemmelsen.

Type 1. Landbrukskommune

De vareproduserende næringer sysselsetter flere enn de tjenesteytende næringer. Dessuten må minst ett av disse krav være oppfylt:

a. Jord- og skogbruk m.v. sysselsetter mer enn 2/3 av de sysselsatte i de vareproduserende næringer.
b. Jord- og skogbruk m.v. sysselsetter flere enn fiske og fangst, som igjen sysselsetter flere enn industri.

Type 2. Mindre sentral, blandet landbruks- og industrikommune

De vareproduserende næringer sysselsetter flere enn de tjenesteytende næringer. Ingen enkelt vareproduserende næring sysselsetter mer enn 2/3 av de sysselsatte i de vareproduserende næringer, og fiske og fangst er minste vareproduserende næring. Kommunen ligger mindre sentralt.

Type 3. Sentral, blandet landbruks- og industrikommune

De vareproduserende næringer sysselsetter flere enn de tjenesteytende næringer. Ingen enkelt vareproduserende næring sysselsetter mer enn 2/3 av de sysselsatte i de vareproduserende næringer, og fiske og fangst er minste vareproduserende næring. Kommunen ligger sentralt.

Type 4. Fiskerikommune

De vareproduserende næringer sysselsetter flere enn de tjenesteytende næringer. Dessuten må begge disse krav være oppfylt:
a. Fiske og fangst sysselsetter flere enn jord- og skogbruk m. v.
b. Fiske og fangst sysselsetter minst halvparten av det antall som er sysselsatt i industri.

Type 5. Mindre sentral industrikommune

De vareproduserende næringer sysselsetter flere enn de tjenesteytende næringer. Dessuten må minst ett av disse krav være oppfylt:
a. Industri sysselsetter mer enn 2/3 av de sysselsatte i de vareproduserende næringer.
b. Industri sysselsetter mer enn dobbelt så mange som fiske og fangst, som igjen sysselsetter flere enn jord- og skogbruk m. v.

Kommunen ligger mindre sentralt.

Type 6. Sentral industrikommune

De vareproduserende næringer sysselsetter flere enn de tjenesytende næringer. Dessuten må minst ett av disse krav være oppfylt:
a. Industri sysselsetter mer enn 2/3 av de sysselsatte i de vareproduserende næringer.
b. Industri sysselsetter mer enn dobbelt så mange som fiske og fangst, som igjen sysselsetter flere enn jord- og skogbruk m. v.

Kommunen ligger sentralt.

Type 7. Særlig sentral, blandet tjenesteytings- og industrikommune

De tjenesteytende næringer sysselsetter flere enn de vareproduserende næringer. Industri er største vareproduserende næring. Kommunen ligger særlig sentralt.

Type 8. Annen blandet tjenesteytings- og industrikommune

De tjenesteytende næringer sysselsetter flere enn de vareproduserende næringer. Industri er største vareproduserende næring. Kommunen ligger *ikke* særlig sentralt.

Type 9. Annen kommune

De tjenesteytende næringer sysselsetter flere enn de vareproduserende næringer. Industri er ikke største vareproduserende næring.

Appendix 1

Type of municipality

The municipalities are classified on the basis of their location with regard to centres of different size and by the industrial connection of the municipality's residents according to the census information. Consequently, persons working in municipality A, but residing in other municipalities are not taken into consideration when determining the data on industry for the municipality A.

When classifying municipalities, the following main categories of industries have been used (the letters and names refer to the 1960-edition of the Norwegian Standard of Industrial Classification which conforms closely to the International Standard Industrial Classification of All Economic Activities, Rev. 1):

A, B. Agriculture and forestry etc.
C, D. Fishing etc. and whaling (in the classification referred to as fishing)
E, F. Mining and quarrying and manufacturing (in the classification referred to as manufacturing)
I, J, K. Wholesale and retail trade, financial institutions and real estate
L, M. Water transport and other transport and communitications
N, O, P. Government services, community and business services and personal services.

In the classification the first three main categories are considered as primary and secondary industries, while the remaining three are considered as service industries.

Three levels of location have been used:

a. Highly, central which means that the municipality contains a regional centre (Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger and Kristiansand) or lies within a daily commuting distance of such a centre.
b. Central, which means that the municipality includes an urban settlement with more than 10 000 residents or lies within a daily commuting distance of such a centre. In addition the municipality must have a «reasonable» travelling time for a day trip to the nearest regional centre.
c. Municipalities not satisfying the requirements listed above are considered as less centrally located.

In the following definitions the location is not taken into consideration for the types 1, 4 and 9.

Type 1. Agricultural municipality

A greater number of residents are employed in primary and secondary industries than in service industries. In addition at least one of the following requirements must be satisfied:

a. More than two thirds of the persons employed in primary and secondary industries are engaged in agriculture and forestry etc.

b. A greater number of persons are employed in agriculture and forestry etc. than in fishing, which again employs more than manufacturing.

Type 2. Less central, mixed agricultural and manufacturing municipality

More residents are employed in primary and secondary industries than in service industries. No single type of the primary and secondary industries employs more than two thirds of those employed in primary and secondary industries. Among these industries fishing employs the smallest number of residents. The municipality is less centrally located.

Type 3. Central, mixed agricultural and manufacturing municipality

This type satisfies the same industrial requirements as type 2. The municipality is, however, centrally located.

Type 4. Fishing municipality

More residents are employed in primary and secondary industries than in service industries. Fishing employs more persons than do agriculture and forestry etc. and employs at least half the number of those employed in manufacturing.

Type 5. Less central manufacturing municipality

More residents are employed in primary and secondary industries than in service industries. In addition at least one of the following requirements must be satisfied:

a. Manufacturing employs more than two thirds of those employed in primary and secondary industries.
b. Manufacturing employs more than twice as many residents as does fishing, which again employs more persons than agriculture and forestry etc.

The municipality is less centrally located.

Type 6. Central manufacturing municipality

This type satisfies the same industrial requirements as type 5. The municipality is, however, centrally located.

Type 7. Highly central, mixed service and manufacturing municipality

More residents are employed in service industries than in primary and secondary industries. Manufacturing employs more persons than any primary industry. The municipality is highly centrally located.

Type 8. Other mixed service and manufacturing municipality

This type satisfies the same industrial requirements as type 7. The municipality is, however, not highly centrally located.

Type 9. Other municipality

More residents are employed in service industries than in the primary and secondary industries. Primary industries employ more persons than does manufacturing.

A map showing the classification by type of municipality in 1974 is given on page 19. From 1970 to 1974 only minor changes have taken place in the division into municipalities and in the classification by type of municipality.

Vedlegg 2
Appendix 2

Tidligere utkommet

Previously issued

Sosialt utsyn 1974 *Social Survey*, SA nr. 10

Vedlegg 3
Appendix 3

Publikasjoner sendt ut fra Statistisk Sentralbyrå siden 1. juli 1976

Publications issued by the Central Bureau of Statistics since 1 July 1976.

I serien Norges offisielle statistikk (NOS)

Rekke XII Boktrykk 1976

Nr. 283 Økonomisk utsyn over året 1975 *Economic Survey* Sidetall 144 Pris kr. 15,00.
– 284 Fiskeristatistikk 1972 *Fishery Statistics* Sidetall 116 Pris kr. 8,00.
– 285 Statistisk årbok 1976 *Statistical Yearbook of Norway* Sidetall 490 Pris kr. 15,00.

Rekke A Offsettrykk 1976

– 805 Fiskerstatistikk 1975 *Survey of Fishermen* Sidetall 41 Pris kr. 7,00.
– 806 Utenrikshandel 1975 I *External Trade I* Sidetall 243 Pris kr. 11,00.
– 807 Jaktstatistikk 1975 *Hunting Statistics* Sidetall 63 Pris kr. 7,00.
– 808 Veitrafikkulykker 1975 *Road Traffic Accidents* Sidetall 73 Pris kr. 8,00.
– 809 Sivilrettsstatistikk 1975 *Civil Judicial Statistics* Sidetall 31 Pris kr. 7.00.
– 810 Skattestatistikk Inntektsåret 1974 *Tax Statistics* Sidetall 133 Pris kr. 9,00.
– 811 Lønns- og sysselsettingsstatistikk for ansatte i skoleverket 1. oktober 1975 *Wage and Employment Statistics for Employees in Publicly Maintained Schools* Sidetall 75 Pris kr. 8,00.
– 812 Hotell- og pensjonatstatistikk 1974—1975 *Statistics on Hotels and Boarding Houses* Sidetall 87 Pris kr. 7,00.
– 813 Arbeidsmarkedstatistikk 1975 *Labour Market Statistics* Sidetall 97 Pris kr. 8,00.
– 814 Utdanningsstatistikk Universiteter og høgskoler 1. oktober 1974 *Educational Statistics Universities and Colleges* Sidetall 135 Pris kr. 9,00.
– 815 Utdanningsstatistikk Grunnskoler 1. oktober 1975 *Educational Statistics Primary Schools* Sidetall 71 Pris kr. 8,00.
– 816 Kriminalstatistikk Forbrytelser etterforsket av politiet 1975 *Criminal Statistics Crimes Investigated by the Police* Sidetall 75 Pris kr. 8,00.
– 817 Jordbruksstatistikk 1975 *Agricultural Statistics* Sidetall 113 Pris kr. 9,00.
– 818 Utenrikshandel 1975 II *External Trade II* Sidetall 291 Pris kr. 11,00.
– 819 Bøndenes inntekt og formue 1974 *The Holders' Income and Property* Sidetall 53 Pris kr. 8,00.
– 820 Flyttestatistikk 1975 *Migration Statistics* Sidetall 95 Pris kr. 8,00.
– 821 Folkemengden etter alder og ekteskapelig status 31. desember 1975 *Population by Age and Marital Status* Sidetall 141 Pris kr. 8,00.
– 822 Lønnsstatistikk for sjøfolk på skip i utenriksfart mars 1976 *Wage Statistics for Seamen on Ships in Ocean Transport* Sidetall 29 Pris kr. 7,00.
– 823 Folke- og boligtelling 1970 VI Kontrollundersøkelse *Population and Housing Census VI Evaluation Survey* Sidetall 89 Pris kr. 8,00.
– 824 Folkemengdens bevegelse 1975 *Vital Statistics and Migration Statistics* Sidetall 75 Pris kr. 8,00.
– 825 Laks- og sjøaurefiske 1975 *Salmon and Sea Trout Fisheries* Sidetall 61 Pris kr. 8,00.
– 826 Sosial hjemmehjelp 1975 *Social Home-Help Services* Sidetall 29 Pris kr. 7,00.
– 827 Veterinærstatistikk 1975 *Veterinary Statistics* Sidetall 79 Pris kr. 8,00.
– 828 Skogstatistikk 1975 *Forestry Statistics* Sidetall 135 Pris kr. 9,00.
– 829 Alkohol og andre rusmidler 1975 *Alcohol and Drugs* Sidetall 47 Pris kr. 7,00.
– 830 Lønnsstatistikk for ansatte i varehandel 1. mars 1976 *Wage Statistics for Employees in Wholesale and Retail Trade* Sidetall 27 Pris kr. 8,00.
– 831 Sykehusstatistikk 1975 *Hospital Statistics* Sidetall 53 Pris kr. 7,00.
– 832 Legestatistikk 1976 *Statistics on Physicians* Sidetall 85 Pris kr. 8,00.
– 833 Sosialhjelpstatistikk 1974 *Social Care Statistics* Sidetall 47 Pris kr. 8,00.
– 834 Psykiatriske sykehus 1975 *Mental Hospitals* Sidetall 55 Pris kr. 7,00.
– 835 Byggearealstatistikk 1975 *Building Statistics* Sidetall 85 Pris kr. 8,00.
– 836 Eie og bruk av personbil Utvalgsundersøkelse 1973—1974 *Private Motoring Sample Survey* Sidetall 95 Pris kr. 8,00.
– 837 Kriminalstatistikk Reaksjoner 1975 *Criminal Statistics Sanctions* Sidetall 49 Pris kr. 7,00.
– 838 Utdanningsstatistikk Oversikt 1. oktober 1974 *Educational Statistics Survey* Sidetall 113 Pris kr. 8,00.
– 839 Kriminalstatistikk Fanger 1975 *Criminal Statistics Prisoners* Sidetall 51 Pris kr 8,00.

Rekke XII Boktrykk 1977

Nr. 286 Økonomisk utsyn over året 1976 *Economic Survey* Sidetall 146 Pris kr. 20,00.

Rekke A Offsettrykk 1977

Nr. 840 Elektrisitetsstatistikk 1975 *Electricity Statistics* Sidetall 95 Pris kr. 8,00.
– 841 Dødsårsaker 1975 Hovedtabeller *Causes of Death* Sidetall 99 Pris kr. 8,00.
– 842 Strukturtall for kommunenes økonomi 1974 *Structural Data from the Municipal Accounts* Sidetall 123 Pris kr. 13,00.
– 843 Barneomsorg 1975 *Child Welfare Statistics* Sidetall 75 Pris kr. 11,00.
– 844 Regnskapsstatistikk 1975 Bergverksdrift og industri *Statistics of Accounts Mining and Manufacturing* Sidetall 99 Pris kr. 11,00.
– 845 Regnskapsstatistikk 1975 Engroshandel *Statistics of Accounts Wholesale Trade* Sidetall 67 Pris kr. 11,00.
– 846 Lønnsstatistikk for ansatte i forsikringsvirksomhet 1. september 1976 *Wage Statistics for Employees in Insurance Activity* Sidetall 33 Pris kr. 9,00.
– 847 Industristatistikk 1975 *Industrial Statistics* Sidetall 191 Pris kr. 15,00.
– 848 Lønnsstatistikk for ansatte i bankvirksomhet 1. september 1976 *Wage Statistics for Bank Employees* Sidetall 39 Pris kr. 9,00.
– 849 Statistisk fylkeshefte 1977 Finnmark Sidetall 201 Pris kr. 9,00.
– 850 Statistisk fylkeshefte 1977 Troms Sidetall 203 Pris kr. 9,00.
– 851 Statistisk fylkeshefte 1977 Nordland Sidetall 271 Pris kr. 9,00.
– 867 Bygge- og anleggsstatistikk 1975 *Construction Statistics* Sidetall 65 Pris kr. 11,00.
– 868 Lønnsstatistikk for arbeidere i bergverksdrift og industri 1976 *Wage Statistics for Workers in Mining and Manufacturing* Sidetall 29 Pris kr. 9,00.
– 869 Lønnsstatistikk for ansatte i jordbruk, gartnerier og hagebruk September 1976 *Wage Statistics for Workers and Salaried Employees in Agriculture and Horticulture* Sidetall 36 Pris kr. 9,00.
– 870 Varehandelsstatistikk 1975 *Wholesale and Retail Trade Statistics* Sidetall 119 Pris kr. 13,00.
– 871 Kredittmarkedstatistikk Private og offentlige banker *Credit Market Statistics Private and Public Banks* Sidetall 127 Pris kr. 13,00.
– 872 Folketallet i kommunene 1976—1977 *Population in Municipalities* Sidetall 41 Pris kr. 9,00.
– 873 Sjøulykkesstatistikk 1976 *Marine Casualties* Sidetall 59 Pris kr. 11,00.
– 874 Helsestatistikk 1975 *Health Statistics* Sidetall 103 Pris kr. 13,00.
– 875 Utdanningsstatistikk Videregående skoler 1. oktober 1975 *Educational Statistics Upper Secondary Schools* Sidetall 99 Pris kr. 11,00.
– 876 Lønsstatistikk for sjøfolk på skip i innenriks rutefart november 1976 *Wage Statistics for Seamen on Ships in Scheduled Coasting Trade* Sidetall 31 Pris kr. 9,00.
– 877 Kredittmarkedstatistikk Fordringer og gjeld overfor utlandet 1973—1975 *Credit Market Statistics Assets and Liabilities on Foreign Countries* Sidetall 103 Pris kr. 11,00.
– 878 Utdanningsstatistikk Grunnskoler 1. oktober 1976 *Educational Statistics Primary Schools* Sidetall 69 Pris kr. 11,00.
– 879 Veitrafikkulykker 1976 *Road Traffic Accidents* Sidetall 73 Pris kr. 11,00.
– 880 Lønns- og sysselsettingsstatistikk for statens embeds- og tjenestemenn 1. oktober 1976 *Wage and Employment Statistics for Central Government Employees* Sidetall 97 Pris kr. 11,00.
– 881 Utdanningsstatistikk Universiteter og høgskoler 1. oktober 1975 *Educational Statistics Universities and Colleges* Sidetall 139 Pris kr. 13,00.
– 882 Utenrikshandel 1976 I *External Trade I* Sidetall 271 Pris kr. 15,00.
– 883 Lønnsstatistikk for ansatte i hotell- og restaurantdrift april og oktober 1976 *Wage Statistics for Employees in Hotels and Restaurants* Sidetall 41 Pris kr. 9,00.
– 884 Arbeidsmarkedstatistikk 1976 *Labour Market Statistics* Sidetall 133 Pris kr. 11,00.
– 885 Lønnsstatistikk 1976 *Wage Statistics* Sidetall 91 Pris kr. 11,00.
– 886 Helårs- og heltidssysselsattes inntekter 1970 *Income of Whole-Year and Full-time Employed Persons* Sidetall 337 Pris kr. 15,00.
– 887 Skogavvirkning til salg og industriell produksjon 1975—76 *Roundwood but for Sale and Industrial Production* Sidetall 55 Pris kr. 11,00.
– 888 Bedriftstelling 1974 Varehandel *Census of Establishments 1974 Wholesale and Retail Trade* Sidetall 113 Pris kr. 13,00.
– 889 Jaktstatistikk 1976 *Hunting Statistics* Sidetall 65 Pris kr. 11,00.
– 890 Sivilrettsstatistikk 1976 *Civil Judicial Statistics* Sidetall 43 Pris kr. 9,00.
– 891 Hotell- og pensjonatstatistikk 1975—1976 *Statistics on Hotels and Boarding Houses* Sidetall 87 Pris kr. 11,00.
– 892 Inntektsstatistikk 1973 *Income Statistics* Sidetall 157 Pris kr. 13,00.
– 893 Kriminalstatistikk Forbrytelser etterforsket av politiet 1976 *Criminal Statistics Crimes Investigated by the Police* Sidetall 77 Pris kr. 11,00.
– 894 Helseundersøkelse 1975 *Health Survey* Sidetall 183 Pris kr. 13,00.
– 895 Bedriftstelling 1974 Tjenesteyting m.v. *Census of Establishments 1974 Service Industries etc.* Sidetall 105 Pris kr. 11,00.
– 896 Samferdselsstatistikk 1976 *Transport and Communication Statistics* Sidetall 251 Pris kr. 15,00.
– 897 Utenrikshandel 1976 II *External Trade II* Sidetall 361 Pris kr. 15,00.
– 898 Flyttestatistikk 1976 *Migration Statistics* Sidetall 95 Pris kr. 11,00.
– 899 Folkemengden etter alder og ekteskapelig status 31. desember 1976. *Population by Age and Marital Status* Sidetall 159 Pris kr. 13,00.
– 900 Bøndenes inntekt og formue 1975 *The Holders' Income and Property* Sidetall 53 Pris kr. 11,00.
– 901 Sosialhjelpstatistikk 1975 *Social Care Statistics* Sidetall 47 Pris kr. 11,00.
– 902 Alkohol og andre rusmidler 1976 *Alcohol and Drugs* Sidetall 47 Pris kr. 9,00.
– 903 Lønnsstatistikk for ansatte i varehandel 1. mars 1977 *Wage Statistics for Employees in Wholesale and Retail Trade* Sidetall 77 Pris kr. 11,00.
– 904 Folkemengdens bevegelse 1976 *Vital Statistics and Migration Statistics* Sidetall 77 Pris kr. 11,00.

– 905 Utdanningsstatistikk Vaksenopplæring 1975—76 *Educational Statistics Adult Education* Sidetall 99 Pris kr. 13,00.
– 906 Skattestatistikk Inntektsåret 1975 *Tax Statistics Income Year 1975* Sidetall 141 Pris kr. 13,00.
– 907 Forretnings- og sparebanker Balanser og resultatregnskaper for de enkelte banker 1975 og 1976 *Commercial and Savings Banks Balance Sheets and Working Accounts* Sidetall 171 Pris kr. 11,00.
– 908 Sosial hjemmehjelp 1976 *Social Home-Help Services* Sidetall 33 Pris kr. 9,00.
– 909 Lønnsstatistikk for sjøfolk på skip i utenriksfart mars 1977 *Wage Statistics for Seamen on Ships in Ocean Transport March 1977* Sidetall 31 Pris kr. 9,00.
– 910 Laks- og sjøaurefiske 1976 *Salmon and Sea Trout Fisheries* Sidetall 57 Pris kr. 11,00.
– 911 Skogstatistikk 1976 *Forestry Statistics* Sidetall 121 Pris kr. 13,00.
– 912 Utdanningsstatistikk Oversikt 1. oktober 1975 *Educational Statistics Survey* Sidetall 111 Pris kr. 13,00.

I serien Statistiske analyser (SA):

Nr. 25 Forbruk blant skoleungdom og studenter 1973—1974 *Students' Consumer Expenditure* Sidetall 59 Pris kr. 8,00.
– 26 Voksenopplæring 1969—1974 *Adult Education* Sidetall 137 Pris kr. 9,00.
– 27 Omsetning og fortjeneste m.v. i varehandelen *Sales and Profit etc. in the Internal Trade* Sidetall 63 Pris kr. 8,00.
– 28 Beholdning og anskaffelse av varige forbruksvarer i private husholdninger *Accounts of Stocks and Purchases of Durable Consumer Goods in Private Households* Sidetall 133 Pris kr. 13,00.
– 29 Tømmerfløtning 1871—1975 *Timber Floating* Sidetall 79 Pris kr. 11,00.
– 30 Døgnets 24 timer *The Day's 24 Hours* Sidetall 99 Pris kr. 13,00.

I serien Samfunnsøkonomiske studier (SØS):

Nr. 29 Statistisk Sentralbyrås 100-årsjubileum Prolog og taler ved festmøtet i Universitetets aula 11. juni 1976 *Central Bureau of Statistics Prologue and Addresses at the Centenary Celebration, University Hall* Sidetall 32 Pris kr. 7,00.
– 30 Inntekts- og forbruksbeskatning fra et fordelingssynspunkt — En modell for empirisk analyse *Taxation of Income and Consumption from a Distributional Point of View — A Model for Empirical Analysis* Sidetall 148 Pris kr. 9,00.
– 32 Inntekt og forbruk for funksjonshemma *Income and Consumer Expenditure of Disabled Persons* Sidetall 166 Pris kr. 13,00.

I serien Artikler fra Statistisk Sentralbyrå (ART):

Nr. 85 Utdanning og yrke til lærerkandidatene fra 1965 *Education and Occupation of Graduates from Teachers' Training Colleges in 1965* Sidetall 55 Pris kr. 8,00.
– 86 Four Papers on the Analytic Graduation of Fertility Curves *Fire artikler om analytisk glatting av fruktbarhetskurver* Sidetall 57 Pris kr. 8,00.
– 87 On the Estimation of Dynamic Relations from Combined Cross Section Time Series Data *Om estimering av dynamiske relasjonar frå tverrsnitts-tidsrekkedata* Sidetall 19 Pris kr. 5,00.
– 88 Estimering av total sysselsetting innen noen hovednæringer i geografiske regioner: Om estimatorenes skjevhet, varians og bruttovarians *Estimation of Employment within Geographical Regions: On the Bias Variance and the Mean Square Error of the Estimates* Sidetall 57 Pris kr. 8,00.
– 89 Ekteskap og barnetal — ei gransking av fertilitetsutviklinga i Norge 1920—1970 *Marriages and number of children — An Analysis of Fertility Trend in Norway* Sidetall 48 Pris kr. 8,00.
– 90 Utviklingstendensar i 1975 i Norges befolkning *Trends in the Norwegian Population* Sidetall 27 Pris kr. 7,00.
– 91 Aktuelle skattetall 1976 *Current Tax Data* Sidetall 51 Pris kr. 8,00.
– 92 Regionale forskjeller i yrkesdeltakingen 1970 *Regional Differences in Labour Force Participation* Sidetall 67 Pris kr. 9,00.
– 93 Pris- og inntektsfordelingsvirkninger av miljøverninvesteringer i norsk bergverk og industri *Price and Income Effects of Environmental Protection Investments in Norwegian Mining and Manufacturing* Sidetall 87 Pris kr. 11,00.
– 94 En modell for analyse av skatter ved forskjellige definisjoner av inntekt *A Model for Analysis of Taxes and Alternative Definitions of Income* Sidetall 59 Pris kr. 11,00.
– 95 Energibruk i Norge *Energy Use in Norway* Sidetall 49 Pris kr. 9,00.
– 96 Inflation in the Open Economy: A Norwegian Model *Inflasjon i en åpen økonomi: En norsk modell* Sidetall 67 Pris kr. 11,00.
– 97 Allmennlærerutdanning og yrke En analyse av tall fra Folketelling 1970 *General Teacher Training and Occupation An Analysis of Data from Population Census 1970* Sidetall 66 Pris kr. 11,00.
– 98 Pendling i Norge 1970 *Commuting in Norway* Sidetall 84 Pris kr. 11,00.
– 99 Aktuelle skattetall 1977 *Current Tax Data* Sidetall 59 Pris kr. 9,00.
– 100 Mediabruk som fritidsaktivitet *The Use of Mass Media as a Leisure Activity* Sidetall 33 Pris kr. 9,00.

Vedlegg 4
Appendix 4

Utvalgte publikasjoner i serien Statistisk Sentralbyrås Håndbøker (SSH)

Selected publications in the series Statistisk Sentralbyrås Håndbøker (SSH)

Nr.	4	Innføring i maskinregning. Hefte 1. Addisjonsmaskiner.
–	5	Innføring i maskinregning. Hefte 2. Kalkulasjonsmaskiner.
–	8	Framlegg til nordisk statistisk terminologi.
–	9	Standard for næringsgruppering.
–	13	Standard for handelsområder.
–	19	Varenomenklatur for industristatistikken.
–	23	Utsnitt om prinsipper og definisjoner i offisiell statistikk.
–	24	Standard for gruppering av sykdommer — skader — dødsårsaker i offentlig norsk statistikk.
–	26	Statistisk varefortegnelse for utenrikshandelen.
–	27	Utsnitt om prinsipper og definisjoner i offisiell statistikk. Fra Forbruksundersøkelsen 1958.
–	28	Standard for utdanningsgruppering i offentlig norsk statistikk.
–	29	Norsk-Engelsk ordliste.
–	30	Lov, forskrifter og overenskomst om folkeregistrering.
–	32	Konsumprisindeksen.
–	35	Standard for kommuneklassifisering.
–	36	Produksjonsindeks for bergverksdrift, industri og kraftforsyning.
–	37	13 konjunkturindikatorer — En kort oversikt.

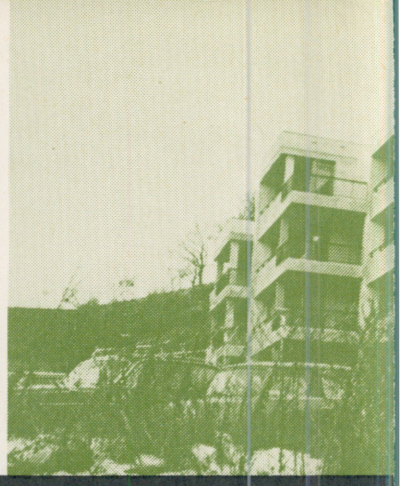

Pris kr 15,00

Publikasjonen utgis i kommisjon hos H. Aschehoug & Co.
og Universitetsforlaget, Oslo, og er til salgs hos alle bokhandlere

ISBN 82-537-0756-8